

Πάντειον Πανεπιστήμιο
Τμήμα
Κοινωνιολογίας
Τομέας
Νεοελληνικής Κοινωνίας

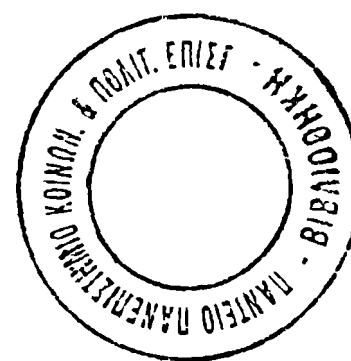
**“Επιπτώσεις από τα ήθη και τα έθιμα στην αθλητική
δραστηριότητα της γυναίκας στην Ιορδανία”**

Διδακτορική Διατριβή

Του
Αλζιουντ Χαλεντ

Επιβλέπων καθηγητής:
Σαρρής Νεοκλής

Τριμελής επιτροπή:
Σαρρής Νεοκλής
Λυδάκη Άννα
Καπερίδου Ειρήνη

Αθήνα

2008

Στην οικογένειά μου και στον πνευματικό μου αδερφό F. Al Etan

Ευχαριστίες

Με την ολοκλήρωση της παρούσας διατριβής οφείλω να ευχαριστήσω όλους όσους συνέβαλαν με διάφορους τρόπους στην εκπόνησή της. Καταρχάς θα ήθελα να ευχαριστήσω την τριμελή επιτροπή, αποτελούμενη από τον καθηγητή Κοινωνιολογίας, Ν. Σαρρή, την επικ. καθηγήτρια Κοινωνιολογίας, Α. Λυδάκη και τη λέκτορα του Πανεπιστημίου Αθηνών, Ε. Καμπερίδου για τις πολύτιμες συμβουλές και κατευθύνσεις τους καθ' όλη τη διάρκεια της έρευνας και της συγγραφής της διατριβής μου. Με την καθοδήγησή τους και την συνεχή παρακολούθηση της πορείας της εργασίας με οδήγησαν στην συστηματική ανάπτυξη του θέματος. Ιδιαίτερα θα ήθελα να εκφράσω τις ευχαριστίες μου στον επιβλέποντα καθηγητή κ. Ν. Σαρρή, ο οποίος με ενθάρρυνε και με βοήθησε με τις επιστημονικές του παρατηρήσεις και τις συνεχείς παραινέσεις του για επιτυχή ολοκλήρωση της παρούσας έρευνας.

Θα ήθελα, ωστόσο να υπογραμμίσω τη βοήθεια και τη στήριξη της καθηγήτριάς μου κα. Χριστίνας Μίλεση για το πολύτιμο χρόνο που αφιέρωσε για την παρακολούθηση, διόρθωση και αξιολόγηση της μελέτης. Αισθάνομαι, επίσης, ότι είναι καθήκον μου να εκφράσω τη βαθιά μου ευγνωμοσύνη στους καθηγητές του πανεπιστημίου Αθηνών (Τ.Ε.Φ.ΑΑ) Γ. Φαράντο και Ν. Νικηταρά, για τις ορθές συμβουλές τους και την ενθάρρυνσή τους κατά τη διάρκεια εκπόνησης της διατριβής.

Δεν μπορώ να μη ευχαριστήσω τον τέως πρόξενο της Ιορδανίας στην Ελλάδα κ. F Al Etan για τη στήριξη, την ενθάρρυνση και τη βοήθειά του κατά τη διάρκεια της έρευνας. Ακόμα, θα ήθελα να ευχαριστήσω την δεύτερη μου οικογένεια, τους συνάδερφους μου, που στάθηκαν δίπλα μου όλο αυτό το καιρό ιδιαίτερα τον κ. Η. Οικονομόπουλο για την πολύτιμη βοήθειά του στη δομή της έρευνας, τις πηγές και τη βιβλιογραφία.

Συγχρόνως, ευχαριστώ τα μέλη της εξεταστικής επιτροπής για το πολύτιμο χρόνο τους και τη συμμετοχή τους στην αξιολόγηση της έρευνάς μου, όπως και τα κορίτσια και τους κηδεμόνες τους στην Ιορδανία για τη φιλοξενία και τη συνεργασία τους.

Οφείλω, επίσης, να ευχαριστήσω το Πάντειο πανεπιστήμιο, με την πλούσια βιβλιοθήκη του, τους φιλόξενους χώρους του, τους υπάλληλους της βιβλιοθήκης και τους υπάλληλους του τμήματος της κοινωνιολογίας για την υπέροχη συμπεριφορά τους, καθώς και τον κ. Mohmmad Al Zyoud, αλλά και τους καθηγητές Majed Al Zyoud και Ammen Aqel για τη συνεργασία τους στην κατασκευή και αξιολόγηση των ερωτηματολογίων.

Ευχαριστώ, τέλος, την οικογένειά μου, τα αδέρφια μου, τα ανίψια μου, τους φίλους μου, και όλους όσους συνέβαλαν με διάφορους τρόπους στην εκπόνηση της παρούσας διατριβής .

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Γενική Εισαγωγή..... σελ. 9

ΜΕΡΟΣ Α΄: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΘΕΜΑΤΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΘΕΣΗ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΑ ΗΘΗ ΚΑΙ ΤΑ ΕΘΙΜΑ ΤΗΣ ΙΟΡΔΑΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

Εισαγωγή	σελ. 17
1.1. Τα Έθιμα της Γέννησης.....	σελ. 20
1.2. Λαϊκά Παιχνίδια κι ο Ελεύθερος Χρόνος του Κοριτσιού στην Παιδική Ηλικία.....	σελ. 31
1.3. Η Εκπαίδευση	σελ. 42
1.4. Τα Γαμήλια Έθιμα	σελ. 52
1.5. Η Προίκα, η Αγορά και η Απόκτηση της Γυναίκας	σελ. 61

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ, ΕΦΗΒΕΙΑ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΚΗ

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΣΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΗΣ ΙΟΡΔΑΝΙΑΣ

Εισαγωγή	σελ. 68
2.1. Η Φυσική Αγωγή	σελ. 68
2.2. Η σημασία της Φυσικής Αγωγής και του Αθλητισμού	σελ. 69
2.3. Γενικοί Στόχοι Φυσικής Αγωγής	σελ. 71
2.4. Οι Παράγοντες που επηρεάζουν την επιλογή των Αθλητικών Δραστηριοτήτων	σελ. 73
2.5. Εφηβεία και Αθλητισμός	σελ. 75
2.6. Τα Χαρακτηριστικά της Εφηβείας	σελ. 76
2.7. Ιστορική Αναδρομή και Προγραμματισμός του μαθήματος της Φυσικής Αγωγής στα σχολεία της Ιορδανίας	σελ. 80
2.8. Ετήσιο Πρόγραμμα Φυσικής Αγωγής στα σχολεία της Ιορδανίας..	σελ. 85
2.9. Ο Ρόλος του Διδακτικού Προσωπικού στην Αθλητική Δραστηριότητα.....	σελ. 86
2.9.1. Ο Ρόλος του Λυκειάρχη.....	σελ. 86
2.9.2. Ο ρόλος του Γυμναστή.....	σελ. 86
2.9.3. Ο Ρόλος του Επόπτη	σελ. 87
2.10. Γυναίκα και Αθλητισμός	σελ. 88
2.11. Τα Προβλήματα του Σχολικού Αθλητισμού στην Ιορδανία.....	σελ. 90

ΜΕΡΟΣ Β΄: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

3.1. Διατύπωση Θέματος Έρευνας	σελ. 94
3.2. Θέσπιση Στόχων	σελ. 94
3.3. Συλλογή Δευτερογενών Στοιχείων	σελ. 95
3.4. Συλλογή Πρωτογενών Στοιχείων.....	σελ. 95
3.4.1. Προσδιορισμός Πληθυσμού.....	σελ. 95
3.4.2. Επιλογή Ερευνητικής Μεθόδου	σελ. 96
3.4.3. Μέθοδοι Συλλογής Πρωτογενών Στοιχείων	σελ. 99
3.5. Διαδικασία Συλλογής των Δεδομένων	σελ. 101
3.6. Σχεδιασμός Ερωτηματολογίου	σελ. 102
3.7. Επεξεργασία των Στοιχείων.....	σελ. 106

ΜΕΡΟΣ Γ΄: ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΕΡΕΥΝΑΣ

4. 1. Τα Ιορδανικά Έθνη και Έθιμα και η Ελευθερία του Κοριτσιού...σελ.	109
1- Η δυνατότητα επίσκεψης στους συγγενείς χωρίς συνοδό	σελ. 109
1α- Λόγοι απαγόρευσης της επίσκεψης στους συγγενείς χωρίς συνοδό	σελ. 112
2- Η δυνατότητα του κοριτσιού να βγαίνει χωρίς συνοδό για ψώνια.....	σελ. 115
3- Η δυνατότητα του κοριτσιού να έχει φίλες.....	σελ. 120
3α- Λόγοι απαγόρευσης στο κορίτσι να έχει φίλες.....	σελ. 122
3β- Ο χώρος από τον οποίο προέρχονται οι φίλες του κοριτσιού	σελ. 126
4- Η δυνατότητα του κοριτσιού να βγαίνει με φίλες	σελ. 128
4α- Λόγοι απαγόρευσης στο κορίτσι να βγαίνει με φίλες.....	σελ. 130
4β- Τα μέρη τα οποία το κορίτσι μπορεί να επισκεφτεί με τις φίλεςσελ.	132
5- Η δυνατότητα του κοριτσιού να συμμετέχει σε σχολικές εκδρομές.....	σελ. 135
5α- Λόγοι απαγόρευσης στο κορίτσι να συμμετέχει σε σχολικές εκδρομές.....	σελ. 138
6- Η δυνατότητα του κοριτσιού να διαλέγει τα ρούχα του	σελ. 139
6α- Λόγοι απαγόρευσης στο κορίτσι να διαλέγει τα ρούχα του	σελ. 140
4.2. Η Σημασία της Εκπαίδευσης και της Μόρφωσης για το Κορίτσι της Ιορδανικής Κοινωνίας.....	σελ. 144
7- Η σημασία της μόρφωσης για το κορίτσι	σελ. 144

7α-β- Λόγοι για τους οποίους η μόρφωση του κοριτσιού θεωρείται σημαντική.....	σελ. 146
8- Η συζήτηση κηδεμόνα-κοριτσιού για το ενδεχόμενο συνέχισης της εκπαίδευσής του στο Λύκειο.....	σελ. 149
8α- Λόγοι για τους οποίους οι γονείς δε συζητάνε με την κόρη τους το ενδεχόμενο να συνεχίσει την εκπαίδευσή της στο Λύκειο	σελ. 150
9- Η δυνατότητα του κοριτσιού να επιλέξει την κατεύθυνση σπουδών μετά το Γυμνάσιο	σελ. 158
9α- Ποια κατεύθυνση σπουδών είναι προτιμότερη μετά το Γυμνάσιο	σελ. 160
10- Οι λόγοι για τους οποίους προτιμάται μια συγκεκριμένη κατεύθυνση σπουδών για το κορίτσι.....	σελ. 166
11- Η ενθάρρυνση του κοριτσιού στη συνέχιση των πανεπιστημιακών σπουδών	σελ. 169
11α- Λόγοι αποθάρρυνσης του κοριτσιού για τη συνέχιση των πανεπιστημιακών σπουδών	σελ. 171
4.3. Η Θέση του Κοριτσιού στην Οικογένεια και την Ιορδανική Κοινωνία	σελ. 177
12- Η προτίμηση στο φύλο	σελ. 177
12αβ- Λόγοι προτίμησης του αγοριού	σελ. 178
13- Παραδοχή ή μη της παροιμίας «Αν κόψεις από τη γυναίκα ένα άκρο, της βγαίνουν άλλα δύο»	σελ. 185
13α- Λόγοι παραδοχής της παροιμίας «Αν κόψεις από τη γυναίκα ένα άκρο, της βγαίνουν άλλα δυο»	σελ. 186
13β- Λόγοι μη παραδοχής της παροιμίας «Αν κόψεις από τη γυναίκα ένα άκρο, της βγαίνουν άλλα δυο».....	σελ. 193
14- Παραδοχή ή μη της παροιμίας «Η μέριμνα για την αποκατάσταση των κοριτσιών διαρκεί για μια ζωή».....	σελ. 195
14α- Λόγοι παραδοχής της παροιμίας «Η μέριμνα για την αποκατάσταση των κοριτσιών διαρκεί για μια ζωή».....	σελ. 199
14β- Λόγοι μη παραδοχής της παροιμίας «Η μέριμνα για την αποκατάσταση των κοριτσιών διαρκεί για μια ζωή».....	σελ. 203
4.4. Αθλητική Δραστηριότητα του Κοριτσιού στην Ιορδανική Κοινωνία.....	σελ. 207

15- Η επιθυμία για άθληση	σελ. 207
15αβ- Αθλητικές δραστηριότητες για τις οποίες τα κορίτσια δείχνουν ενδιαφέρον	σελ. 212
16- Η δυνατότητα του κοριτσιού να αθλείται εκτός από το μάθημα της Φ.Α.....	σελ. 219
16α- Λόγοι απαγόρευσης του κοριτσιού να γυμνάζεται εκτός του μαθήματος της Φ.Α.....	σελ. 221
17- Η συμμετοχή στη γυμναστική	σελ. 230
17α- Οι χώροι εκγύμνασης των κοριτσιών	σελ. 235
18- Η δυνατότητα του κοριτσιού να φορά αθλητικά ρούχα	σελ. 238
18α- Τα αθλητικά ρούχα που φορούν τα κορίτσια	σελ. 240
19- Η παρακολούθηση αθλητικών εκπομπών στην τηλεόραση και το ραδιόφωνο	σελ. 244
20- Τα οφέλη του κοριτσιού από τον αθλητισμό.....	σελ. 248
20α- Το είδος των οφελών του κοριτσιού από τον αθλητισμό	σελ. 249
21- Το ενδεχόμενο διδασκαλίας του μαθήματος της γυμναστικής από άντρα καθηγητή	σελ. 253
21α- Λόγοι μη αποδοχής της διδασκαλίας του μαθήματος της γυμναστικής από άντρα καθηγητή.....	σελ. 255
22- Η συνδιδασκαλία του μαθήματος της γυμναστικής με το άλλο φύλο	σελ. 256
22α- Λόγοι μη αποδοχής της συνδιδασκαλίας του μαθήματος της Φ.Α με το άλλο φύλο στο ίδιο χώρο.....	σελ. 258
23- Το ενδεχόμενο πρόκλησης σωματικού κινδύνου κατά την άθληση	σελ. 260
4.5. Ο ελεύθερος χρόνος του κοριτσιού στην Ιορδανική Κοινωνία και η θέση του αθλητισμού σε αυτόν	σελ. 263
24- Η απαίτηση των γονέων το κορίτσι ν' αναλαμβάνει οικιακές δουλειές	σελ. 263
24α- Το διάστημα κατά το οποίο το κορίτσι συμμετέχει στις οικιακές δουλειές	σελ. 264
25- Ημερήσια κατανομή του ελεύθερου χρόνου των κοριτσιών (όταν διαθέτουν)	σελ. 266
25α- Κατανομή του ελεύθερου χρόνου των κοριτσιών	

την Παρασκευή (ημέρα αργίας)	σελ. 268
25β- Κατανομή του ελεύθερου χρόνου των κοριτσιών κατά την περίοδο των καλοκαιρινών διακοπών.....	σελ. 269
26- Η ενασχόληση των κοριτσιών με κάποιο χόμπι	σελ. 271
26α- Προτιμότερο χόμπι των κοριτσιών.....	σελ. 272
26β- Συχνότητα ενασχόλησης των κοριτσιών με τα χόμπι τους.....	σελ. 273
27- Η ενθάρρυνση του κοριτσιού από τους γονείς για την υλοποίηση των χόμπι του	σελ. 274
27α- Η ενθάρρυνση του κοριτσιού από τους γονείς για την ενασχόληση με τον αθλητισμό.....	σελ. 275
27β- Το ενδεχόμενο απαγόρευσης της άθλησης του κοριτσιού από τους γονείς.....	σελ. 276
4.6. Ο Βαθμός Προσκόλλησης των Ιορδανών στα Έθνη και τα Έθιμα.....	σελ. 278
28- Η προτιμότερη φάση της Παιδείας για το διαχωρισμό των δυο φύλων	σελ. 278
29- Η δυνατότητα της κόρης να κάθεται με φιλοξενούμενους του αντίθετου φύλου	σελ. 280
30- Η συγκατάθεση της κοπέλας για το γάμο της	σελ. 280
31- Η αντίδραση του κηδεμόνα στην περίπτωση που η κόρη ζητηθεί σε γάμο σε αυτή την ηλικία	σελ. 281
32- Η επιλογή του γαμπρού	σελ. 282
33- Η τιμωρία των αγοριών	σελ. 283
33α- Η τιμωρία των κοριτσιών	σελ. 284
34- Η δυνατότητα της κόρης να εργασθεί μετά την ολοκλήρωση των σπουδών της.....	σελ. 284
35- Η δυνατότητα της συζύγου να συμμετέχει στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών	σελ. 285
36- Η συμφωνία των γονέων για συγκατοίκηση με τα παιδιά τους μετά το γάμο τους	σελ. 285
37- Ο βαθμός υιοθέτησης του τρόπου διαπαιδαγώγησης των πατέρων τους	σελ. 285
37α- Ο θεωρούμενος ως ο καλύτερος τρόπος διαπαιδαγώγησης	σελ. 285
38- Η ύπαρξη τηλεόρασης και ραδιόφωνου στο σπίτι	σελ. 287

39- Η δυνατότητα συμμετοχής του κοριτσιού σ' ένα άθλημα της σχολική ομάδα	σελ. 287
39α- Η δυνατότητα της κόρης να ταξιδέψει και να εκπροσωπήσει το σχολείο της σ' ένα άθλημα στο επίπεδο του νόμου	σελ. 288
39β- Η δυνατότητα της κόρης να ταξιδέψει και να εκπροσωπήσει το σχολείο της σ' ένα άθλημα σε επίπεδο Ιορδανίας	σελ. 288
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	σελ. 289
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σελ. 294

Γενική Εισαγωγή

Η παρούσα έρευνα εξετάζει τις επιπτώσεις που προκαλούν τα ήθη και τα έθιμα στην αθλητική δραστηριότητα των γυναικών στην Ιορδανία και επιπλέον την επιρροή που ασκούν στην κοινωνική της θέση, γνωρίζοντας ότι στις περισσότερες χώρες της Μέσης Ανατολής υπάρχει ένα «μείγμα» ηθών και εθίμων, τα οποία έχουν τις ρίζες τους βαθιά μέσα στο χρόνο.

Αυτό, κυρίως, οφείλεται στο πολιτιστικό και θρησκευτικό κατεστημένο, αλλά και σε παράγοντες όπως οι διαφορές του κλίματος, οι αλλαγές των γεωγραφικών δεδομένων κλπ.

Σήμερα, η ιορδανική κοινωνία έχει ως όραμα την πρόοδο, την ανάπτυξη και την εφαρμογή των πιο εξελιγμένων επιστημονικών μεθόδων, όχι μόνο στις μεγάλες πόλεις αλλά και στην επαρχία, καθώς οι κάτοικοι της επαρχίας αποτελούν το 21% του πληθυσμού της χώρας.

Είναι γνωστό πως τόσο η επαρχιακή όσο και η αστική κοινωνία έχουν το δικό τους «χαρακτήρα». Όπως διαπιστώνεται, η γυναίκα στην επαρχία διαφέρει σε πολλά σημεία από τη γυναίκα της πόλης, γι' αυτό και η μελέτη αυτή αφορά στα ήθη και τα έθιμα κάθε κοινωνίας ξεχωριστά. Ειδικότερα δε εξετάζονται, εκείνα που έχουν επιπτώσεις στη θέση της γυναίκας μέσα στην κοινωνία, αλλά και στις αθλητικές της δραστηριότητες και κατά πόσο αυτά τα ήθη και τα έθιμα επηρεάζουν θετικά ή αρνητικά το ρόλο και τη συμμετοχή της στην κοινωνία και τον αθλητισμό της Ιορδανίας.

Σ' αυτό το σημείο πρέπει, να τονίσουμε πως όταν μία κοινωνία εμμένει στις παραδόσεις, χωρίς την ευελιξία να προσαρμόζεται στις εξελίξεις, τότε είναι βέβαιο ότι θα δημιουργηθεί στασιμότητα και οπισθοδρόμηση. Η ιορδανική κοινωνία πρέπει να προοδεύει, να βελτιώνεται και ν' αποζητά συνεχώς την ανάπτυξη. Πάντα, όμως, στο πλαίσιο των παραδόσεών της, χωρίς ν' αλλοιώνονται τα στοιχεία εκείνα που διαμορφώνουν τον ιδιαίτερο χαρακτήρα της και την κάνουν να ξεχωρίζει από τις υπόλοιπες κοινωνίες. Η εξέλιξή της, δηλαδή, να είναι σταθερή και σταδιακή και όχι απότομη και «βίαιη», ώστε να μπορεί να προσαρμόζεται στην ανάπτυξη και στα νέα δεδομένα.

Είναι γνωστό ότι ο αθλητισμός εξελίχθηκε πάρα πολύ μέσα στο χρόνο, φτάνοντας σήμερα ν' αποτελεί την Επιστήμη της «Φυσικής Αγωγής», η οποία διδάσκεται στα Πανεπιστημιακά Ιδρύματα της Ιορδανίας. Ωστόσο, υπάρχουν ακόμα και μη κρατικά

ιδρύματα και λέσχες που ασχολούνται αποκλειστικά με τον αθλητισμό, ο οποίος είναι ιδιαίτερα αγαπητός στις σύγχρονες κοινωνίες, γεγονός που διαπιστώνεται από την ενασχόληση ατόμων κάθε ηλικίας με αυτόν.

Κατά συνέπεια, από τις αρχές του εικοστού αιώνα, η προσοχή στράφηκε στα σχολεία και τα Πανεπιστημιακά Ιδρύματα, τα οποία εισήγαγαν με οργανωμένο τρόπο και με τις κατάλληλες μεταρρυθμίσεις τη «Φυσική Αγωγή» στα εκπαιδευτικά τους προγράμματα. Ο κλάδος αυτός στην Ιορδανία χρηματοδοτείται από το ίδιο το κράτος, εξυπηρετώντας έτσι την ανέγερση αθλητικών εγκαταστάσεων και μονάδων και συνακόλουθα τη διάδοση της αθλητικής κουλτούρας.

Ο αθλητισμός καταλαμβάνει σήμερα ξεχωριστή θέση και αντιμετωπίζεται με μεγάλο ενδιαφέρον από τις διάφορες κοινωνικές ομάδες. Είναι φυσικό, επομένως, η γυναίκα στην Ιορδανία να σκέφτεται την ενασχόλησή της με τον αθλητισμό, πιθανότητα που για τη γυναίκα στις αραβικές χώρες και συγκεκριμένα στην Ιορδανία, συναντά πολλά εμπόδια.

Τα αίτια των δυσκολιών αυτών συνοψίζονται στις λανθασμένες αντιλήψεις που επικρατούν και που αποδίδονται στα ήθη και τα έθιμα των αραβικών κοινωνιών. Το γεγονός αυτό επηρεάζει τη συμμετοχή της γυναίκας σε κάποιες αθλητικές δραστηριότητες ή την οδηγεί ακόμα και στην ολοκληρωτική αποχή της από τον αθλητισμό, σε ερασιτεχνικό (σχολείο, πανεπιστήμιο κλπ.) ή επαγγελματικό επίπεδο (ομάδες, πρωταθλήματα κλπ.).

Υπάρχουν, ωστόσο, και πολλοί οικονομικοί και κοινωνικοί παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν τη θέση της γυναίκας στη συγκεκριμένη κοινωνία. Σε ορισμένες αραβικές χώρες, ανάμεσα στις οποίες συγκαταλέγεται και η Ιορδανία επικρατούσε η αντίληψη ότι ο κύριος ρόλος της γυναίκας είναι η φροντίδα των παιδιών και της οικογένειας. Με την αύξηση, όμως, των απαιτήσεων της καθημερινής ζωής και την παγκοσμιοποίηση, η γυναίκα άρχισε να αντιλαμβάνεται τη θέση και το ρόλο της μέσα στην κοινωνία, την πολιτική και την εκπαιδευτική ζωή και συνέχισε τον αγώνα της, φτάνοντας να διεκδικήσει τα δικαιώματά της και στον τομέα του αθλητισμού. Ωστόσο, οι ευκαιρίες που της δίνονται παραμένουν λιγότερες από εκείνες που δίνονται στον άνδρα. Τα ήθη και τα έθιμα της κοινωνίας, οι θρησκευτικές αξίες, η έλλειψη αθλητικής κουλτούρας και οι προκαταλήψεις μπορούν να σταθούν σοβαρό εμπόδιο σε ότι αφορά στην κατάκτηση του συγκεκριμένου τομέα από τη γυναίκα.

Πρέπει να υπογραμμίσουμε, βέβαια, ότι η συμμετοχή της γυναίκας στον αθλητισμό, είτε σε σχολικό είτε σε πανεπιστημιακό επίπεδο, παίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των φυσικών και σωματικών ικανοτήτων της, αλλά και στην ψυχολογική και κοινωνική της ισορροπία, καθώς γεμίζει εποικοδομητικά μεγάλο μέρος του ελεύθερου χρόνου της .

Η Σημασία της Μελέτης

Τα ήθη και τα έθιμα υπήρξαν η κληρονομιά πολλών χρόνων κι επηρέασαν τις απόψεις των ανθρώπων για διάφορα θέματα.

Αρχικά, ας εξετάσουμε την Παιδεία, σημειώνοντας ότι μέχρι πριν από λίγο καιρό ήταν κάτι αδύνατο για τα κορίτσια, όμως χάρη στην κοινωνική εξέλιξη και σε παράγοντες όπως η παγκοσμιοποίηση και τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, αναδείχθηκε σε μία ανάγκη που μπορούν πλέον να ικανοποιήσουν και τα κορίτσια. Είναι αντιληπτό, άλλωστε, ότι το κορίτσι του σήμερα βρίσκεται σε καλύτερη θέση από το κορίτσι του χθες.

Η φροντίδα των κοριτσιών δεν αφορά μόνο στην πνευματική ανάπτυξη και την εκπαίδευση, αλλά και τη σωματική και ψυχολογική ανάπτυξη που επιτυγχάνεται με τη σωστή αθλητική δραστηριότητα, η οποία βοηθάει το σώμα ν' αναπτύσσεται σωστά, διώχνει το άγχος και την κατάθλιψη, αυξάνει την αυτοπεποίθηση και καλλιεργεί αίσθημα ψυχραιμίας, με αποτέλεσμα να υπάρχει πνευματική και διανοητική ισορροπία. Άλλωστε, η ολοκληρωμένη και πολύπλευρη καλλιέργεια της προσωπικότητας, αποτελεί την αρχή της σωστής αντίληψης για την επίλυση πολλών και δύσκολων προβλημάτων των κοριτσιών στην Ιορδανία, φτάνοντας έτσι στην προσδοκώμενη ανάπτυξη.

Με βάση το παραπάνω, εντοπίστηκε και η σημασία της έρευνας, η οποία εντοπίζεται στην καταγραφή και αξιολόγηση των επιπτώσεων, από τα ήθη και τα έθιμα του λαού της Ιορδανίας στην αθλητική δραστηριότητα της γυναίκας Μουσουλμάνας.

Προσδιορισμός της Μελέτης

Η έρευνα διακρίνεται σε τρία μέρη. Το πρώτο μέρος περιλαμβάνει δύο κεφάλαια: στο πρώτο, γίνεται εκτενής αναφορά στη θέση της γυναίκας στην Ιορδανία, με βάση τα ήθη και τα έθιμα του Αραβικού κόσμου και κυρίως του ιορδανικού. Η ανάλυση

αυτή περιλαμβάνει το σύνολο του κύκλου ζωής, ξεκινώντας από τη γέννηση, την παιδεία και τον ελεύθερο χρόνο κατά την παιδική ηλικία και φτάνοντας στην τεκνοποίηση, τον τρόπο παιδαγωγικής των παιδιών, τη θέση της γυναίκας μέσα στο γάμο και την απόκτηση της «προίκας», με ιδιαίτερη έμφαση στη σημασία της αγνότητας και της «τιμής» και την προσπάθεια που γίνεται για τη διατήρησή τους. Το κεφάλαιο αυτό κρίνεται απαραίτητο, προκειμένου ο αναγνώστης να λάβει μια σφαιρική εικόνα για τον τρόπο ζωής της στη συγκεκριμένη χώρα, καθώς και τις αντιλήψεις, οι οποίες διαφέρουν κατά πολύ από τις αντίστοιχες του δυτικού τρόπου ζωής. Στο δεύτερο κεφάλαιο του πρώτου μέρους, αρχικά, αναλύεται η σημασία του αθλητισμού, ενώ στη συνέχεια προχωράμε στην παράθεση των χαρακτηριστικών της εφηβικής ηλικίας, για να φτάσουμε να συνδέσουμε τις δύο έννοιες με την αξιολόγηση των σχολικών προγραμμάτων σε ό,τι αφορά στο μάθημα της Φυσικής Αγωγής στα σχολεία της Ιορδανίας. Επιπρόσθετα, γίνεται αναφορά στα χαρακτηριστικά και τα καθήκοντα του προσωπικού που φαίνεται με κάποιον τρόπο, άμεσο ή έμμεσο να συμμετέχει στη διαμόρφωση ή τη διδασκαλία του μαθήματος της Φυσικής Αγωγής.

Ακολουθεί το δεύτερο μέρος που περιλαμβάνει τη μεθοδολογία της έρευνας που πραγματοποιήθηκε προκειμένου να εξετασθούν οι επιπτώσεις των ηθών και εθίμων της ιορδανικής κοινωνίας στην αθλητική δραστηριότητα των έφηβων κοριτσιών.

Στο τρίτο μέρος, περιλαμβάνεται η ανάλυση των πρωτογενών στοιχείων που συλλέχθηκαν από την έρευνα, με τη χρήση ερωτηματολογίου, μέσω της οποίας αποκαλύπτονται τα αίτια που θέτουν τους φραγμούς σε ό,τι αφορά στη συμμετοχή των γυναικών στην καθημερινή κοινωνική ζωή και στην Παιδεία, καθώς και οι απόψεις των ερευνώμενων για τη συμμετοχή της Ιορδανής γυναίκας στον αθλητισμό. Ειδικότερα, η έρευνα περιλαμβάνει πέντε πεδία μελέτης. Το πρώτο εξετάζει το βαθμό ελευθερίας της γυναίκας, το δεύτερο την εκπαίδευση και την Παιδεία της, το τρίτο τη θέση της μέσα στην οικογένεια και την κοινωνία, το τέταρτο, που αποτελεί και τον κύριο πυρήνα της έρευνας, εξετάζει τη συμμετοχή της στις αθλητικές δραστηριότητες. Τέλος, το πέμπτο πεδίο μελέτης εξετάζει την κοινωνική μεταλλαγή της ιορδανικής κοινωνίας και το κατά πόσο αυτή είναι ακόμη ή όχι προσκολλημένη στα παλαιά ήθη και έθιμα.

Τα Κίνητρα της Μελέτης

Η μελέτη θεωρείται σημαντική, καθώς μας βοηθάει να επικεντρωθούμε στα εμπόδια εκείνα που ανάγουν τη γυναίκα σε άτομο κατώτερου επιπέδου σε αρκετούς τομείς της ζωής όπως η Παιδεία και η αθλητική δραστηριότητα. Παράλληλα, αποτελεί σημαντικό παράγοντα προκειμένου ν' ανακαλύψουμε τους τρόπους μέσω των οποίων είναι δυνατό να βελτιωθεί η θέση της, αλλά και για να προσδιοριστούν οι κατάλληλες αθλητικές δραστηριότητες τόσο για την αστική όσο και επαρχιακή κοινωνία, ανάλογα με τα ήθη και τα έθιμα της καθεμίας. Ο στόχος άλλωστε είναι οι δραστηριότητες αυτές να γίνουν αποδεκτές από τα μέλη της κοινωνίας και να εφαρμοστούν τα κατάλληλα προγράμματα που θα ενθαρρύνουν τη συμμετοχή των κοριτσιών στην αθλητική δραστηριότητα.

Η μελέτη εξετάζει, επίσης, τους λόγους που αποθαρρύνουν τα κορίτσια των δύο κοινωνιών, από το να ασχοληθούν με την αθλητική δραστηριότητα και αξιολογεί το κατά πόσο οι λόγοι αυτοί αποδίδονται στις παραδόσεις, την έλλειψη των αθλητικών εγκαταστάσεων και του ειδικευμένου προσωπικού, ή ακόμα και στη νοοτροπία των γονέων και των κοριτσιών στην Ιορδανία. Έτσι, η μελέτη παρέχει μία σημαντικότερη πηγή πληροφοριών για την επίδραση των ηθών και των εθίμων στην αθλητική δραστηριότητα των κοριτσιών στην ιορδανική κοινωνία.

Στόχοι της Μελέτης

Οι στόχοι της έρευνας διακρίνονται στο Γενικό Στόχο και τους Ειδικούς Στόχους.

Ο γενικός στόχος είναι εκείνος που δίνει την απάντηση στην ερώτηση που τίθεται με το θέμα της έρευνας. Επίσης, καθορίζει τα πλαίσια στα οποία θα κινηθεί η έρευνα και τις παραμέτρους που θα εξετασθούν προκειμένου να ληφθεί η αναγκαία πληροφόρηση για την απάντηση στην ερώτηση που πηγάζει από το θέμα της έρευνας. Γενικός στόχος της παρούσας έρευνας είναι να εξετάσουμε τις επιπτώσεις των ηθών και των εθίμων στην αθλητική δραστηριότητα των κοριτσιών, ηλικίας 14-16 ετών, στην ιορδανική κοινωνία.

Οι Ειδικοί Στόχοι πηγάζουν από τη λεπτομερή ανάλυση του γενικού στόχου. Για το γενικό στόχο της παρούσας έρευνας, οι ειδικοί στόχοι είναι οι εξής:

1) Η διερεύνηση των ελευθεριών του κοριτσιού και η επίδραση των ηθών και των εθίμων της ισλαμικής κοινωνίας, όπως η ιορδανική, τόσο στην περιφέρεια όσο και στην πόλη, στην καθημερινή του ζωή.

2) Η διερεύνηση του βαθμού παρεμβατισμού των κηδεμόνων σε ζητήματα και αποφάσεις που αφορούν στο κορίτσι, όπως η ενδυμασία, ο γάμος, η εκπαίδευση κ.ά.

3) Η εξέταση των ευκαιριών και της δυνατότητας μόρφωσης και εκπαίδευσης των κοριτσιών στη συγκεκριμένη κοινωνία.

3) Η δυνατότητα ενασχόλησης των κοριτσιών με τον αθλητισμό.

4) Η στάση των κηδεμόνων απέναντι στον αθλητισμό των κοριτσιών.

Λέξεις-Κλειδιά

-**Φυσική Αγωγή:** σύμφωνα με τον Κωνσταντίνο Εμμανουήλ και άλλους (1999:1), αποτελεί «το γνωστό αντικείμενο, το οποίο ασχολείται συστηματικά με την κίνηση του ανθρώπινου σώματος, όπως εκφράζεται στον αθλητισμό, στη γυμναστική, στο παιχνίδι, στο χορό και γενικά οι κινητικές δραστηριότητες της καθημερινής ζωής του ανθρώπου».¹

-**Ήθη:** σύμφωνα με τον Μιχάλη Μερακλή (XX:3) «τα ήθη αποτελούν, από μία άποψη ένα άμορφο υλικό συμπεριφοράς των μελών των κοινωνικών ομάδων. Είναι τα αισθήματα, οι αντιλήψεις, οι νοοτροπίες, οι κλίσεις κτλ που επικρατούν σε μία δεδομένη εποχή». Για παράδειγμα, τα ήθη μίας Ιορδανής γυναίκας είναι μεταξύ άλλων, η κάλυψη όλου του σώματος, καθώς και η διαφύλαξη της καλής φήμης.

-**Έθιμα:** σύμφωνα με τον Μιχάλη Μερακλή (XX:3), «τα έθιμα είναι τα ήθη όταν παίρνουν μία ορισμένη σταθερά επαναλαμβανόμενη τελεστική μορφή. Η επανάληψη αυτή σχηματίζει και την παράδοσή τους», όπως είναι ο γάμος μεταξύ των συγγενών.

-**Αγροτική και Αστική Κοινωνία:** ο Μιχάλης Μερακλής (1998:25), αναφέρει: «σύμφωνα με τις διεθνείς προδιαγραφές, μία κοινότητα χαρακτηρίζεται αγροτική, ημιαστική ή αστική, ανάλογα με το αν ο πληθυσμός της είναι, αντίστοιχα, κάτω από 2.000, 2.000-10.000, πάνω από 10.000 κάτοικοι». Με τα κριτήρια αυτά και σύμφωνα με τη Στατιστική Υπηρεσία της Ιορδανίας (2004:1) η απογραφή του 2003, έδειξε ότι ο ιορδανικός αστικός πληθυσμός πλησιάζει το 78,7%, ενώ το 21,3% καταλαμβάνει ο αγροτικός πληθυσμός.

¹ Επίσης βλ. Δανασσής-Αφεντάκης Αντ. (1997). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική*, σσ. 135-137. Από τον ίδιο συγγραφέα, Δανασσής-Αφεντάκη (1993:64-65). *Η Εξέλιξη της Παιδαγωγικής και Διδακτικής Σκέψης*, σσ. 64-65. Βλ. Επίσης Χατζηχαριστός Δ. (1990). *Σύγχρονο Σύστημα Φυσικής Αγωγής*, σ.15. Haroun, B., κ.ά (1995). *Αθλητισμός και Υγεία*, σσ.3-5. Επίσης, βλ. Νικηταράς Ν. (2003), *Η Πόλη και η Άσκηση του Πολίτη*, σ. 236

ΜΕΡΟΣ Α΄
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΘΕΜΑΤΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η ΘΕΣΗ ΚΑΙ Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΥΜΦΩΝΑ

ΜΕ ΤΑ ΗΘΗ ΚΑΙ ΤΑ ΕΘΙΜΑ

ΤΗΣ ΙΟΡΔΑΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Εισαγωγή

Το Χασεμιτικό Βασίλειο της Ιορδανίας ή απλά Ιορδανία στα αραβικά (Ουρντούν) είναι ένα κράτος της Μέσης Ανατολής, το οποίο συνορεύει με τη Συρία στα βόρεια, με το Ιράκ βορειοανατολικά, τη Σαουδική Αραβία νοτιοανατολικά και το Ισραήλ και τη Δυτική Όχθη στα δυτικά. Με το Ισραήλ ειδικότερα μοιράζεται τις ακτογραμμές του Κόλπου της Άκαμπα και της Νεκρής Θάλασσας.

Το 98% των κατοίκων της είναι Άραβες, το 96% του πληθυσμού είναι Σουνίτες Μουσουλμάνοι και το 4% Χριστιανοί, με κυρίαρχο δόγμα το ορθόδοξο. Επίσημη γλώσσα είναι η αραβική. Η Ιορδανία έχει έκταση 89.342 χιλ. τετρ. χλμ. και πληθυσμό περί τα 5.480 εκατ. κατοίκους.²

Η Ιορδανία πήρε το όνομά της από τον Ιορδάνη, τον ιστορικό ποταμό που πηγάζει από το όρος Αραμών στη Συρία και το Λίβανο κι εκβάλλει στη Νεκρά Θάλασσα. Η δημογραφική σύνθεση του πληθυσμού της αποτελείται από μέλη μόνιμα εγκαταστημένων αραβικών νομαδικών φυλών (η φυλή εδώ χρησιμοποιείται με την έννοια της μεγάλης οικογένειας) κι άλλες ομάδες ανθρώπων από διάφορα μέρη του κόσμου, που εγκαταστάθηκαν στη χώρα για λόγους εργασίας, εμπορίου, γάμου, ή επειδή βρήκαν φιλόξενο περιβάλλον.

Ορισμένες απόψεις χαρακτηρίζουν την κοινωνία της Ιορδανίας ως μία κοινωνία με φυλετικό (πάλι εδώ με την ευρεία έννοια του οικογενειακού) χαρακτήρα.

Ο χαρακτηρισμός αυτός μπορεί να παρεξηγηθεί και να φέρει στο νου την αρχέγονη μορφή της φυλής, με την προϊσλαμική αντίληψη που κυριαρχούσε στη χώρα. Ωστόσο, η πραγματικότητα είναι διαφορετική, με την κοινωνία να διατηρεί ένα τεράστιο κεφάλαιο πολιτιστικής κληρονομιάς από τα πατροπαράδοτα ήθη κι έθιμα.

Κατά το δεύτερο ήμισυ του εικοστού αιώνα οι άνθρωποι ασχολήθηκαν έντονα με τη διαδικασία πραγμάτωσης της επιστημονικής και οικονομικής προόδου, γεγονός που επηρέασε τα κριτήρια της κοινωνίας και της συμπεριφοράς των μελών της .

Οι άνθρωποι υιοθέτησαν νέα κριτήρια, τα οποία εισήγαγαν νεωτεριστικές συνήθειες, ήθη κι έθιμα, διαφορετικά από εκείνα που κληρονόμησαν από τους προγόνους τους, δημιουργώντας, κατ' αυτόν τον τρόπο, ένα χάσμα ανάμεσα στο παρόν και το παρελθόν του Ιορδανού πολίτη. Αυτό που συνέβη είναι ότι καινούργιες, ξένες προς τη χώρα αξίες εισέβαλαν στην ιορδανική κοινωνία ως επακόλουθο του

² Βλ. Στατιστική Υπηρεσία της Ιορδανίας (2004:1) για το έτος 2003. Επίσης βλ. <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=166&year=0> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο Διαδίκτυο 22-05-2007)

πολιτιστικού ανοίγματος και της κοινωνικής αλλαγής. Αυτό φυσικά δε σημαίνει ότι όλοι οι κάτοικοι της χώρας έχουν απομακρυνθεί από τα ήθη και τα έθιμά τους. Αντίθετα μάλιστα, υπάρχουν αρκετοί στις πόλεις, την περιφέρεια και την έρημο, οι οποίοι τηρούν την παράδοση και προσπαθούν να την εμπλουτίσουν, ως έκφραση αυτοσυντήρησης και ολοκλήρωσης του χαρακτήρα τους.³

Η πλειοψηφία των κατοίκων απασχολείται στον κλάδο της γεωργίας, ενώ κατά περιόδους συγκεντρώνονταν σε γνωστά, συγκεκριμένα (Σουκ) παζάρια που στήνονταν με αφορμή εποχιακές εκδηλώσεις, όπου πουλούσαν ή αντάλλαζαν τα προϊόντα τους για να καλύψουν τις ανάγκες τους με τα απαραίτητα αγαθά, όπως είδη ένδυσης και υπόδησης, μαγειρικά σκεύη, στρώματα κι άλλα προϊόντα ζωτικής, για τη διαβίωσή τους, σημασίας.

Η ζωή τους ήταν ιδιαίτερα απλή. Βασιζόταν σ' ένα σύνολο αντιλήψεων κι αρετών που συνέβαλαν στη συνύπαρξη, την ομόνοια και την αλληλοβοήθεια προκειμένου ν' αντιμετωπίσουν τους κινδύνους και τις φυσικές καταστροφές, καθώς και στην αλληλεγγύη για την υπεράσπιση της φυλής και του κοινού συμφέροντος.⁴ Οι διαφωνίες κι οι διενέξεις σπάνια εμφανίζονταν μέσα στην ίδια τη φυλή, ενώ όταν αυτό συνέβαινε ήταν εξ' αιτίας ακούσιου λάθους που γρήγορα τα μέλη το τακτοποιούσαν ανάμεσά τους.

Ο άντρας περνούσε την ημέρα του – από την αυγή μέχρι τη δύση του ηλίου - στο χωράφι, με τη γυναίκα του να βρίσκεται δίπλα του, καθαρίζοντας το χωράφι από τα παράσιτα και τα άγρια φυτά, απομακρύνοντας τις πέτρες, κουβαλώντας νερό κι ετοιμάζοντας το φαγητό.⁵

Εκείνη την εποχή, οι άνθρωποι αποδέχθηκαν και καθιέρωσαν ένα σύνολο συνηθειών, κοινωνικών αξιών, ηθών κι εθίμων, τα οποία ενσωματώθηκαν στην καθημερινή τους συμπεριφορά αποκτώντας κάποια ιερότητα. Το σύνολο των αξιών αυτών – παρότι δεν ήταν γραπτές – τηρούνταν και κληρονομούνταν από γενιά σε γενιά.

Κάθε πτυχή των δραστηριοτήτων και των εκδηλώσεων διέθετε τα δικά της έθιμα, που ήταν ομόφωνα αποδεκτά και τηρούνταν ευλαβικά, ενώ τα παιδιά προτρέπονταν να τα τηρούν κι αυτά με τη σειρά τους, ώστε να μην αποκλίνουν από την καθιερωμένη παράδοση της κοινωνίας στην οποία ανατρέφονταν.

³ Βλ. Obidat A. (1995). *Τα Ήθη και τα Έθιμα στην Ιορδανία*, σ. 7.

⁴ Βλ. Ouwadi A. (1976). *Ποιοι είναι οι Βεδουίνοι*, σ.313.

⁵ The Third Scientific International Conference (1999): «*Women, Sport and Future Science*», p.304.

Πέρα από τα ήθη και τα έθιμα των Ιορδανών, τα οποία πηγάζουν από την ισλαμική θρησκεία, όπως τα ήθη και τα έθιμα του αρραβώνα, του γάμου ή της ενδυμασίας, είναι κι η θέση και ο ρόλος της γυναίκας στην κοινωνία, που θεωρείται το ήμισυ αυτής. Ειδικότερα, το Ιερό Κοράνι αναφέρει: «Κι από τα σημάδια Του, είναι και το ότι έχει πλάσει από τον ίδιο τον εαυτό σας συζύγους για να συγκατοικείτε (ήσυχα) μαζί τους, και έκανε ανάμεσα σας (να φωλιάσει) η αγάπη και η στοργή. Βέβαια σ' αυτά υπάρχουν σημεία (διδάγματα) για το λαό εκείνο που σκέπτεται».⁶ Από το παραπάνω απόσπασμα του Κορανίου, διαπιστώνεται ότι δε μπορεί κανείς ν' αγνοήσει τη θέση και το ρόλο της γυναίκας στην κοινωνία των Μουσουλμάνων γενικότερα και των Ιορδανών ειδικότερα..

Στο κεφάλαιο που ακολουθεί, θα προσπαθήσουμε να μελετήσουμε τη θέση της γυναίκας στη μουσουλμανική κοινωνία, η οποία δεν εκφράζει μόνο τη θέση της στην ιορδανική κοινωνία, αλλά και τη θέση της σε ολόκληρο τον αραβικό κόσμο, χάρη στην αραβική γλώσσα, την ισλαμική θρησκεία και γενικά την ίδια κουλτούρα που διέπει τις χώρες που εντάσσονται σ' αυτόν. Ειδικότερα, θα μελετηθούν τα ήθη και τα έθιμα, τα οποία αφορούν στον περιορισμό της γυναικείας ελευθερίας και την ανάδειξή της σε άτομο δεύτερης κατηγορίας. Η θέση της γυναίκας θ' αναλυθεί με βάση τα ήθη και τα έθιμα, όπως αυτά συναντώνται στις εκφάνσεις της καθημερινής ζωής.

⁶ Βλ. το Ιερό Κοράνι, [κεφάλαιο Alroom, παράγραφος 21, σ. 609]. Πριν ξεκινήσουμε θα θέλαμε να επισημάνουμε ότι στην παρούσα μελέτη, έχουμε παραθέσει κάποια αποσπάσματα από το Ιερό Κοράνι, το οποίο θεωρείται η κύρια πηγή των ηθών και εθίμων των Ιορδανών. Ωστόσο, γίνεται αντιληπτό ότι η μετάφραση, όσο λεπτομερής και αν είναι, δίνει ελλιπή απόδοση των μεγάλων νοημάτων, εξαιτίας των Θείας Προέλευσης εκφράσεων που περιέχει το γνήσιο κείμενο του Κορανίου. Η ερμηνεία την οποία εκφράζει η μετάφραση, είναι αποτέλεσμα της αντίληψης και κατανόησης του Ιερού Κορανίου από το μεταφραστή, ο οποίος δεν μπόρεσε ν' αποφύγει λάθη κι ελλείψεις που υπάρχουν σε κάθε ανθρώπινο έργο, βλ. Πρόλογος του Κορανίου.

Η συμμετοχή της γυναίκας στον αθλητισμό, την εκπαίδευση και την κοινωνική ζωή γενικότερα, επηρεάζεται αρνητικά μέχρι και σήμερα, από τα ήθη και τα έθιμα της ιορδανικής παράδοσης, που πολλές φορές αποτελούν τ' ανυπέρβλητα εμπόδια της ανάπτυξής των γυναικών. Πολλές φορές μάλιστα, αυτό συμβαίνει από τη στιγμή γέννησης ενός παιδιού, το οποίο τα ήθη και τα έθιμα προτιμούν να είναι αγόρι, για οικονομικούς αλλά και κοινωνικούς λόγους, όπως θα δούμε αναλυτικά στην παρακάτω ενότητα.

1.1. Τα Έθιμα της Γέννησης

«Ο πλούτος και τα παιδιά είναι κόσμημα (που γοητεύει) τη ζωή του κόσμου τούτου, αλλά εκείνα που παραμένουν – οι καλές πράξεις – είναι του Κυρίου σου- αξίες μεγαλύτερης αμοιβής και δίνουν τις καλύτερες ελπίδες».⁷ Οι Ιορδανοί γονείς προτιμούν τα παιδιά τους να είναι αγόρια.

Από τη μία πλευρά, η γυναίκα εύχεται και προσεύχεται στο Θεό να της χαρίσει το γιο. Αν γεννάει κορίτσια, χωρίς να κάνει τουλάχιστον ένα αγόρι, χαρακτηρίζεται «Μινάθ» δηλ. γυναίκα που γεννά μόνο κορίτσια, ενώ είναι πιθανό οι άνδρες ν' αποφύγουν να επιλέξουν να παντρευτούν τις αδελφές ή τις κόρες της, καθώς πιστεύουν ότι το «ζήτημα» είναι κληρονομικό (F. Diab, 1980 σελ. 306). Εάν, ωστόσο, συμβεί το αντίθετο, όπως παρατηρεί ο Ali Fouad (1981:104), αν δηλαδή τ' αγόρια που γεννά μία γυναίκα είναι περισσότερα από τα κορίτσια, τότε εκείνη ανυψώνεται στα μάτια του άνδρα της και στο κοινωνικό περιβάλλον. Την εκτιμούν γι' αυτήν της την ευεργεσία, παρά το γεγονός ότι αυτό το θέμα είναι υπόθεση του ΑΛΛΑΧ.

Η περίπτωση στην οποία ο Ιορδανός - αλλά κι ο Άραβας γενικότερα - θα προτιμήσει το γιο από την κόρη δεν είναι σπάνια, καθώς το θέμα για εκείνον είναι οικονομικό, κοινωνικό και αφορά στο μέλλον. Ο πατέρας άλλωστε, έχει ανάγκη από κάποιον που θα τον βοηθάει στο χωράφι, θα τον κληρονομήσει και θα φέρει το όνομά του, σε συνδυασμό με την άποψη της κοινωνίας για εκείνον (A. Foud, 1981 σελ. 25).⁸

Ο Fras Al Magaly (2005:57), στη μελέτη του για τα ιορδανικά ήθη κι έθιμα, υπογραμμίζει ότι η «αξία» της γυναίκας εξαρτάται από τη γέννηση των παιδιών, καθώς ο άντρας της ιορδανικής κοινωνίας, επιδιώκει να γίνει πατέρας πολλών παιδιών (ειδικότερα αγοριών).

⁷ Ο παραπάνω παράγραφος είναι από το Ιερό Κοράνι [κεφαλαίο Alkahf παράγραφος 46 σ. 426. Επίσης βλ. Κεφαλαία Fater Παράγραφος 11σ. 655. κεφαλαίο Alnahel παράγραφος 72.σ. 387].

⁸ Επίσης βλ. Λεντάκη Α. (1986). *Είναι η Γυναίκα Κατώτερη από τον Άντρα;* σ. 241.

Μέχρι πρόσφατα μάλιστα, όπως σχολιάζει η Samia Saati (1999:239), πολλοί ήταν εκείνοι που προσκαλούσαν τον άντρα που δεν απέκτησε γιους, «Αμπού Ελ. Ουαλάια» πατέρα κοριτσιών, προκειμένου να του εκφράσουν τα συναισθήματα συμπάθειας και οίκτου. Το ίδιο ισχύει και για τη γυναίκα η οποία προσεύχεται μερόνυχτα για να της χαρίσει ο Θεός το γιο, προκειμένου να χαρεί ο άντρας της και να τον φωνάξουν «πατέρα του τάδε».

Η ίδια συγγραφέας (1972:181) και η Salwa Alkhmash (1981:18-19), παρατηρούν ότι η γυναίκα στην αραβική κοινωνία νιώθει μεγάλη λύπη αν δεν γεννήσει αγόρια. Οι συγγενείς της συμμερίζονται εξίσου τη λύπη της και προσεύχονται μαζί της να της χαρίσει ο Θεός το γιο. Μάλιστα, σε στιγμές αδυναμίας κι έλλειψης ώριμης θρησκευτικής συνείδησης, η γυναίκα ενδεχομένως να επισκεφτεί τα μνημεία των Αγίων για να προσευχηθεί, κλαίγοντας και παρακαλώντας να μεσολαβήσουν στον ΑΛΛΑΧ υπέρ αυτής, προκειμένου να της χαρίσει το γιο.⁹ Παράλληλα, η Fwzia Diab (1980:250), προσθέτει ότι η γυναίκα συνήθως δεν πηγαίνει μόνη της ν' αναζητήσει την ευλογία σ' αυτά μνημεία, αλλά με τις φίλες και τις γειτόνισσές της.

Ο Σαλέχ Χρησάτ (1990:26) σημειώνει σχετικά: *«Μέχρι πρόσφατα βλέπαμε ομάδες γυναικών-σε πόλεις και χωριά της Ιορδανίας- να πηγαίνουν μαζί τάζοντας πράσινες (Σαμπράτ) κορδέλες που κρεμούσαν στα στήθη τους και στα στήθη των παιδιών τους ελπίζοντας την ευλογία από αυτήν την επίσκεψη».*¹⁰

Η Ιορδανή αλλά κι η αραβικής καταγωγής γυναίκα, η οποία δεν γεννάει αγόρια, διακατέχεται από το φόβο, γιατί υπάρχει ο κίνδυνος ο άντρας της να παντρευτεί μία

⁹ Συγγραφείς αναφερόμενοι στην παραδοσιακή κοινωνία και το ρόλο και τη θέση της οικογένειας σ' αυτή, όπως η Sue Bleundeil (2004:164), σημειώνουν ότι εξαιτίας της ελάχιστης θεραπείας της στειρότητας, μερικές γυναίκες κατέφυγαν σε περισσότερο μυστικιστικές μεθόδους, προσπαθώντας να συλλάβουν, πχ απευθύνονταν σε διάφορες θεότητες, συμπεριλαμβανομένου και του θεού της ιατρικής, του Ασκληπιού. Επιπρόσθετα, η Όλουεν Χάφτον (2003:230) παρατήρησε ότι οι Ευρωπαίοι αριστοκράτες ήλπιζαν ότι θα τους διαδεχόταν ένας γιος. Κάποιες γυναίκες, κατέφευγαν σε προσευχές: «με τις ευλογίες σου, ας είναι αγόρι». Επίσης, συμπληρώνει πως όταν κάποια γυναίκα έφερε στον κόσμο δύο κόρες, τη μία μετά την άλλη, ο βασιλιάς Ερρίκος Δ' την παρηγόρησε λέγοντάς της ότι ο θεός ήξερε καλά ποιο ήταν το καλύτερο για εκείνους.

¹⁰ Ο Ελευθέριος Αλεξάκης (1980:222) αναφέρει ότι στη Μάνη προκειμένου μία νύφη ν' αποκτήσει αρσενικά παιδιά, η ίδια ή η μητέρα της κρεμούσε «σερνικά» κλειδιά στην μέση όταν έμπαινε ο γαμπρός στο σπίτι της νύφης, ενώ στους αρραβώνες έχυναν λάδι σουρωτά. Επίσης, στη Ελλάδα και την Ιταλία (ιδιαίτερα στη Σικελία), δύο μέρες πριν το γάμο, οι συγγενείς πάνε στο νέο σπίτι του ζευγαριού να κάνουν το «κρεβάτι». Η μητέρα της νύφης βάζει λεφτά κάτω από την μαξιλαροθήκη της κόρης της, ενώ η μητέρα του γαμπρού βάζει χρήματα κάτω από την δική του μαξιλαροθήκη. Το κρεβάτι είναι στρωμένο με κομφετί και κουφέτα, ενώ στο κάλυμμα βρίσκονται καρφίτσωμένα πολλά χαρτονομίσματα, που πιστεύεται ότι θα φέρουν γονιμότητα και πλούτο στο ζευγάρι. Στην Ελλάδα συγκεκριμένα, πιστεύεται ότι εάν ρίξουν επάνω στα σεντόνια ένα μικρό παιδί ή μια παρθένα κοπέλα, αυξάνονται σημαντικά οι πιθανότητες του ζευγαριού να αποκτήσει πολλούς απογόνους. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. επίσης <http://www.wedsite.gr/tradition/tradition.asp?tradID=24> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο, 03-01-2007).

άλλη, με το επιχείρημα ότι θέλει να αποκτήσει γιους. Στη συγκεκριμένη περίπτωση άλλωστε, η κοινωνία αναγνωρίζει στον άνδρα το δικαίωμα να ξαναπαντρευτεί με τη συμπαράσταση των υπόλοιπων ανδρών και της μητέρας του, η οποία τον ενθαρρύνει και τον προτρέπει να παντρευτεί κάποια άλλη, σύμφωνα με τον Σαλέχ Χρησάτ (1990:25). Ο ίδιος συνεχίζει επισημαίνοντας ότι συναντώνται περιπτώσεις κατά τις οποίες η μητέρα ενός άνδρα τον αρραβωνιάζει με κάποια άλλη, εν αγνοία του και του το γνωστοποιεί αργότερα, αφού πρώτα διασφαλίσει τη συγκατάθεση της άλλης γυναίκας. Σύμφωνα με το Ιερό Κοράνι των Μουσουλμάνων και όπως υπογραμμίζει ο Πολύς Μυλωνάς (1990:66), οι άντρες δικαιούνται από το νόμο να έχουν μέχρι τέσσερις συζύγους, χωρίς εν τούτοις οι γυναίκες να μπορούν να συνάψουν σχέσεις με παραπάνω από έναν άντρα.¹¹ Οι Rosemary Breger και Rosanna Hill (1998:156-157) αναφέρουν ότι το Ισλάμ επιτρέπει την πολυγαμία, αρκεί ο σύζυγος να μπορεί να συντηρεί όλες τις συζύγους του. Η πολυγαμία στην ισλαμική θρησκεία είναι επιτρεπτή για τον άνδρα αρκεί οι σύζυγοί του να έχουν τις ίδιες παροχές και να τις αντιμετωπίζει ως ίσες, σύμφωνα με την Αναστάσιου Γιαννουλάτου (1997:197).¹²

Ωστόσο, ακόμα και σε χώρες όπου η πολυγαμία αποτελεί ιδιαίτερα διαδεδομένη και κοινωνικά αποδεκτή πρακτική, οι γυναίκες βρίσκουν προσβλητικό ο σύζυγός τους να έχει και δεύτερη γυναίκα. Απόρροια του παραπάνω γεγονότος, όπως αναφέρει η Samia Satti (1972:180), είναι ν' αρχίσουν καυγάδες μεταξύ του άνδρα και της συζύγου του κι έτσι τα πράγματα να φτάσουν σε αδιέξοδο, του οποίου η κατάληξη συνήθως είναι το διαζύγιο.¹³ Η Salwa Alkhmash (1981:18-19) υπογραμμίζει ότι η στειρά γυναίκα ή εκείνη που γεννάει μόνο κορίτσια, στις αραβικές κοινωνίες, εγκαταλείπεται απ' τον άντρα της γρήγορα κι εύκολα. Η Ammal Haraka (1989:16) παρατηρεί ότι το διαζύγιο στην αραβική και την ιορδανική κοινωνία δινόταν στη γυναίκα κι σε περίπτωση που δεν έκανε παιδιά, αφού ο γάμος γινόταν με σκοπό την απόκτηση των παιδιών που θα συνέχιζαν το όνομα και θα κληρονομούσαν την περιουσία των γονέων.

Η Fwzia Diab. (19980:250) προσθέτει ότι η γυναίκα της αραβικής κοινωνίας, ορισμένες φορές ανάβει λιβάνι τις νυχτερινές ώρες, προκειμένου να εμποδίσει τους «διαβόλους» να ψιθυρίσουν στ' αυτιά του άντρα της, υποκινώντας τον να παντρευτεί

¹¹Επίσης βλ. Ιερό Κοράνι [κεφαλαίο Alnissa παράγραφος 3.σ .103]. Επίσης βλ, <http://www.pasok.gr/portal/gr/isotita/5000006/5878/7/7/1/showdoc.html>. (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο, 13-12-2006).

¹² Βλ. <http://www.papaki.panteion.gr/teuxos8/islam.htm> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο, 13-12-2006).

μια άλλη ή χρησιμοποιεί διάφορα φυλαχτά από κομπογιαννίτες και απατεώνες που εμπορεύονται παραμύθια και λαϊκές δοξασίες.¹⁴

Όπως αναφέρει η Samia Saati (1999:108), ο άντρας περιμένει ανυπόμονα να του χαρίσει ο Θεός το γιο. Για το λόγο αυτό δεν φέρνει αντίρρηση στις όποιες προσπάθειες της γυναίκας του, ακόμα κι αν ορισμένες πράξεις της του φαίνονται παραμύθια και μη αποτελεσματικές.

Στην περίπτωση κατά την οποία ο άντρας παντρευτεί δεύτερη σύζυγο- ο τυχαίος γάμος, όπως χαρακτηρίζεται από τον Ahmad Ouwadi (1989:145-147) - η πρώτη σύζυγος εγκαταλείπει το σπίτι τους και πηγαίνει στο σπίτι των γονιών της. Σε περίπτωση που η πρώτη γυναίκα είναι στείρα και η δεύτερη γυναίκα μείνει έγκυος, τότε η πρώτη γυναίκα, διαπιστώνοντας ότι η ίδια είναι η αιτία της μη σύλληψης, επιστρέφει στο σπίτι του άντρα της με πλήρη υπακοή. Συνεχίζοντας την περιγραφή του, ο συγγραφέας (1976:201) προσθέτει ότι αν κι η δεύτερη γυναίκα δεν μείνει έγκυος, τότε η πρώτη επιμένει στην απόφασή της και αρνείται την επιστροφή στο σπίτι του συζύγου της, γιατί αυτός έσφαλε εις βάρος της. Υπάρχουν ακόμη και περιπτώσεις στις οποίες η γυναίκα είτε ζητάει διαζύγιο ή του επιβάλλει να χωρίσει τη νέα σύζυγο.

Σ' αυτήν την περίπτωση επεμβαίνουν οι σημαντικές προσωπικότητες του χωριού ή της κωμόπολης για να επιτύχουν τη συμφιλίωση. Το έθιμο θέλει μια ομάδα ανθρώπων να πηγαίνει στο σπίτι του πατέρα της συζύγου, όπου και αρνούνται να πουν τον καφέ¹⁵ που τους προσφέρεται, μέχρι ωσότου η κόρη συμφωνήσει να επιστρέψει στο σπίτι του συζύγου της, ενώ καθορίζονται όροι τους οποίους ο σύζυγος αποδέχεται με απόλυτη υπακοή.

¹³ Επίσης βλ. Ali F. (1981). *Η Αγροτική Κοινωνιολογία*, σ. 124.

¹⁴ Επίσης βλ. Saati S. (1999). *Sociology of Women*, σ. 222.

¹⁵ Ο καφές στην ιορδανική κοινωνία και ιδιαίτερα την αραβική διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ζωή των ανθρώπων. Είναι η απάντηση που θα λάβει κάποιος, ο οποίος έχει ζητήσει κάτι από κάποιον άλλο, όπως π.χ στο θέμα του γάμου. Ο πατέρας της νύφης, αφού έχει ενημερωθεί για την ημέρα και την ώρα της επίσκεψης κατά την οποία θα του ζητηθεί το «χέρι της κόρης του», υποδέχεται με επισημότητα τους μεσολαβητές. Στη συνέχεια, οι συγγενείς της νύφης προσφέρουν καφέ στους επισκέπτες ξεκινώντας από εκείνον που κατέχει την υψηλότερη κοινωνική θέση, ο οποίος αφήνει το φλιτζάνι του καφέ μπροστά του λέγοντας: «Ηρθαμε να σας ζητήσουμε κάτι και δεν θέλουμε να φύγουμε απογοητευμένοι, ζητάμε το χέρι της κόρης σου για παιδί μας» και τότε ο πατέρας της νύφης του άπαντα λέγοντας: «Πες τον καφέ σου, το αίτημα σου θα ικανοποιηθεί». Αφού πει τον καφέ του τότε σερβίρεται καφές και στους υπόλοιπους. Αν όμως δεν ικανοποιηθεί το ζητούμενο, τότε ο καφές δεν πίνεται από κανέναν. Σε κάθε πράξη, λοιπόν, ο καφές διαδραματίζει καθοριστικό, συμβολικό, ρόλο. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Ouwadi A. (1989:168-169). Επίσης, βλ. Ouwadi A. (1976). *Ποιοι Είναι οι Βεδουίνοι*, σ. 201. Και βλ. Obidat A. (1995). *Τα Έθνη και τα Έθιμα στην Ιορδανία*, σσ. 96-97.

Αν η παραπάνω επίσκεψη δεν πετύχει το ζητούμενο σκοπό, τότε ως δεύτερη συμβουλή το Κοράνι ορίζει τον διορισμό ενός μεσολαβητή από την οικογένεια του άνδρα κι ενός άλλου απ' την οικογένεια της γυναίκας.¹⁶

Σε περίπτωση που η πρώτη γυναίκα έχει γεννήσει παιδιά κι ο σύζυγος παντρευτεί και δεύτερη, τότε η πρώτη παραμένει στο σπίτι του συζύγου της για να μεγαλώσει τα παιδιά της και να τα προστατεύσει από την πιθανή κακή συμπεριφορά της αντιζήλου (A. Ouwadi, 1989 σελ.135).

Η Samia Saati (1999:239) αναφέρει ότι ο άντρας την ώρα που η γυναίκα του γεννάει στέκεται πίσω από την πόρτα και καπνίζει το ένα τσιγάρο μετά το άλλο με ανησυχία και ταραχή, περιμένοντας την έξοδο κάποιας γυναίκας, που θα τον ενημερώσει τι του χάρισε ο Θεός. Όπως περιγράφει ο Σαλέχ Χρησάτ (1990:27), αν το νεογέννητο είναι κορίτσι, τότε τα λόγια παρηγοριάς κάποιας από τις γυναίκες που βρίσκονται στον τοκετό προς το σύζυγο είναι *«μη στεναχωριέσαι και μην αγχώνεσαι, όποια γεννάει την κόρη γεννάει και το αγόρι και όλα είναι χάρισμα από το Θεό»*. Αν η γυναίκα που θα τον ενημερώσει είναι η μητέρα του, αυτή εμφανίζεται νευρική, βγαίνει αναποδογυρίζοντας τα χέρια της και λέει: *«Κορίτσι, κορίτσι! Να χαθούν, πόσες πολλές είναι»* κι ο άντρας καταλαβαίνει και απαντάει με λόγια που εκφράζουν τον καημό και τον πόνο: *«Όλα είναι από το Θεό μητέρα και ό,τι μας στέλνει ο Θεός το καλωσορίζουμε»*.

Ωστόσο, παρά την πεποίθηση του άντρα και της μητέρας του ότι ο Θεός είναι μόνο εκείνος που καθορίζει το φύλο του παιδιού, η ευθύνη πάντα επιρρίπτεται στη σύζυγο, ενώ ο άντρας θυμώνει και δεν αισθάνεται ικανοποιημένος από εκείνη.¹⁷ Η μητέρα του δεν κρύβει τα συναισθήματα οργής που της προκαλεί μία τέτοια γέννα και τη βλέπουμε να θυμώνει ακόμα και για τον πιο απλό λόγο, φωνάζοντας στα παιδιά που μαζεύονται και παίζουν στην αυλή του σπιτιού σε τέτοιες περιπτώσεις (F. Diab, 1980 σελ. 314-315).

Η διάκριση αυτή αναφέρεται και στην ετήσια έκθεση της UNICEF, όπου αναφέρεται ότι παρότι έχει επιτευχθεί πρόοδος, η ζωή εκατομμυρίων γυναικών και κοριτσιών ακόμα σφραγίζεται από τις διακρίσεις, την εξάρτηση, τη φτώχεια. Η διάκριση αρχίζει νωρίς, με μια σαφή προτίμηση προς τους γιους, κάτι που

¹⁶ Βλ. Kather I. (XX). *Ερμηνεία του Κορανίου* [κεφαλαίο Alnissa , παράγραφος 35. σ.111].

¹⁷ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Ouwadi A.(1989). *Οι Φυλές στην Ιορδανία*. σσ. 141-143. Επίσης, βλ. Χρησάτ Σ. (1990). *Τα Ήθη και τα Έθιμα του Γάμου στην Ιορδανία*. σσ.28-29. Και βλ. Diab F. (1980). *Άξιες , Ήθη και Έθιμα*, σσ. 305-306. Και βλ. Saati S. (1981). *Η Κοινωνική Αλλαγή και οι Επιλογές του Γάμου*, σσ. 319-324.

υποδηλώνει άμβλωση για ένα θηλυκό έμβρυο ή θανάτωση του κοριτσιού.¹⁸ Παλαιότερα μάλιστα ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένη η ταφή των νεογέννητων κοριτσιών, ως ανεπιθύμητων. Το Κοράνι κατήργησε αυτή την απάνθρωπη «πρακτική», ενώ επιχείρησε να προσφέρει στις γυναίκες δικαίωμα στη μόρφωση και την περιουσία.¹⁹

Στην περίπτωση που το νεογέννητο είναι αγόρι, σύμφωνα με τον Σαλέχ Χρησάτ (1999:28-29), η γυναίκα «αγγελιοφόρος» ανοίγει την πόρτα διάπλατα φωνάζοντας με χαρά: «Χαρμόσυνη είδηση! Χαρμόσυνη είδηση! Απέκτησες αγόρι». Αν η «αγγελιοφόρος» είναι η μητέρα του συζύγου ή η αδελφή του δε διστάζουν να βγάλουν ένα ηχηρό επιφώνημα (ζαγρούντα) και η χαρά πλημμυρίζει το σπίτι, η είδηση διαδίδεται με εκπληκτική ταχύτητα, ενώ φίλοι και συγγενείς συρρέουν κατά ομάδες για να δώσουν τα συγχαρητήρια για τον ερχομό του αγοριού. Ίσως μάλιστα να ακούγονται και μπαλωθιές ως έκφραση χαράς.²⁰ Το ίδιο παρατηρεί και ο Fray Al Magaly (2005:57), αναφέροντας ότι τα αρσενικά βρέφη προκαλούν χαρά σ' όλους, ενώ τα θηλυκά κάνουν σκυθρωπή ακόμα και τη μάνα τους, της οποίας η θλίψη πρέπει να γίνει αντιληπτή από τον σύζυγο, σε τρόπο που, πρώτα αυτός, να επιδείξει ανεκτικότητα προς το θηλυκό παιδί του.

Η Ammal Haraka (1989:48-49) μας περιγράφει στη μελέτη της για τη θέση της γυναίκας στο έγγαμο βίο, ότι η γέννηση του πρώτου παιδιού φέρνει μεγάλη χαρά στο σπίτι, αφού σύμφωνα με τον Μ. Βογιατζόγλου και άλλους (1986:52) ο σκοπός του γάμου είναι η τεκνογονία. Οι γονείς κι ιδιαίτερα ο πατέρας έχουν την επιθυμία το πρώτο παιδί να είναι αγόρι. Αν κι υπάρχει η παροιμία «της καλομοίρας το παιδί το πρώτο είναι κορίτσι», τα πανηγύρια κι οι τουφεκιές συμβαίνουν όταν γεννιέται το

¹⁸ Βλ. Εφημερίδα το Έθνος. *Λιγότερες Διακρίσεις για τις Γυναίκες, Καλύτερο Μέλλον για τα Παιδιά*, Αριθμός Φύλλου 7602, σ. 15.

¹⁹ Βλ. <http://www.pasok.gr/portal/gr/isotita/5000006/5878/7/7/1/showdoc.html>. (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο, 13-12-2006).

²⁰ Σε τέτοιες περιπτώσεις οι γυναίκες φέρνουν απλά δώρα, όπως μερικά κιλά ζάχαρη, ρύζι, ή αυγά και μερικές από αυτές μαγειρεύουν διάφορα φαγητά όπως σούπα φακές, μουτζέντερα, αυγά τηγανητά, ρυζόγαλο και τα πηγαίνουν στη λεχώνα γυναίκα. Ο άντρας φοράει τα καινούργια του ρούχα και το κεντημένο μανδύα, βάζει το σαρίκι του σε γερμένη θέση επάνω στο μαντήλι του και περπατάει με ψηλά το κεφάλι, ενώ κάθε φορά που συναντάει έναν άλλο άντρα τον αγκαλιάζει και τον φιλάει και το ίδιο γίνεται και με τις γυναίκες που τον σταματάνε στο δρόμο και τον χαιρετάνε δίνοντάς του τα συγχαρητήρια για το νεογέννητο. Ο άντρας πηγαίνει στην αγορά κι αγοράζει μεγάλες ποσότητες από καραμέλες και κουφέτα για να μοιραστούν σ' αυτούς που του δίνουν τα συγχαρητήρια. Αν είναι εύπορος αγοράζει τσουβάλια από αράπικο φιστίκι, στραγάλια, πασατέμπο, καραμέλες και κουφέτα ανακατεύοντάς τα. Αυτά ονομάζονται «Νάκρασε» και μοιράζονται χούφτα-χούφτα στις γυναίκες που έρχονται να δώσουν τα συγχαρητήρια. Αυτός ο τρόπος του μοιράσματος ονομάζεται «Χατζάτζι», αναφορικά στο Χατζία που είναι μεταλλικό, σκαλισμένο με στοίχους από το Κοράνι, μπωλ που έφεραν από τη Μέκκα. Αυτά τα μπωλ έχουν συνήθως κίτρινο χρώμα. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Σαλέχ Χ. (1990). *Τα Έθιμα του Γάμου στην Ιορδανία*, σσ. 28-29.

αγόρι, ενώ παρά το γεγονός ότι η μητέρα γίνεται αντικείμενο σεβασμού, το κορίτσι θεωρείται ξένο αφού κάποια ημέρα θα παντρευτεί και θα πάει στο δικό του σπίτι.

Οι Ammal Haraka (1989:48) και Μάγδα Νικολαΐδου (1978:29) υπογραμμίζουν ότι πολλοί ήταν οι πατεράδες (ειδικά στις παραδοσιακές κοινωνίες) που δεν επισκέπτονταν τη σύζυγό τους στο μαιευτήριο, επειδή είχε γεννήσει κορίτσι. Προσθέτουν επίσης, ότι στην επαρχία το αγόρι μίας οικογένειας ήταν εκείνο που χαρακτηριζόταν ως «παιδί», ενώ για τα θηλυκά παιδιά ο χαρακτηρισμός ήταν «κορίτσι». Έτσι πολλές φορές κάποιος που έλεγε «έχω ένα παιδί και δύο κορίτσια», εννοούσε ότι έχει ένα αγόρι-παιδί και δύο κορίτσια.

Είναι εύλογο να αναρωτιέται κανείς για το ρόλο του πατέρα σ' αυτή τη φάση της ζωής των παιδιών. Ωστόσο οι γονείς, με τα δεδομένα που επικρατούν, δεν έχουν αξιοσημείωτα ενδιαφέροντα ειδικά κατά την διάρκεια της παιδικής περιόδου. Η ανατροφή και το μέγλωμα των παιδιών είναι υπόθεση της μητέρας. Η Αναστασία Χουντουμάδη (1996:82), αναφέρει ότι η γυναίκα είναι βοηθός, σύντροφος του άντρα κι ο γάμος θεμελιώνεται στις βάσεις της συντροφικότητας, του αμοιβαίου σεβασμού και της αγάπης. Η γυναίκα πρέπει να είναι φρόνιμη και νοικοκυρά, ενώ τα μητρικά της καθήκοντα επικεντρώνονται στην εκπαίδευση των παιδιών προκειμένου να γίνουν χρήσιμα μέλη της κοινωνίας. Ο John Esposito (2002:143) σημειώνει ότι οι ρόλοι του άνδρα και της γυναίκας μέσα στο γάμο, σύμφωνα με τον ισλαμικό νόμο, είναι συμπληρωματικοί και παράλληλα τηρούν τους ρόλους που η παράδοση ορίζει για κάθε φύλο. Το κύριο πεδίο δράσης του συζύγου είναι το κοινωνικό περιβάλλον, ενώ καθήκον του είναι να υποστηρίξει και να προφυλάξει την οικογένειά του. Πρωταρχικός ρόλος της γυναίκας, είναι εκείνος της συζύγου και της μητέρας, οργανώνοντας το νοικοκυριό κι επιβλέποντας την ανατροφή και τη θρησκευτική εκπαίδευση των παιδιών.

Κι η Τζουλετ Μίτσελ (1981:179-80), επισημαίνει μεταξύ άλλων, ότι η οικογένεια πρέπει να μεγαλώσει παιδιά που θα πειθαρχήσουν τους εαυτούς τους και θα εργαστούν αποδοτικά, χωρίς να είναι απαραίτητη η συνεχής επιτήρηση, ενώ οι γυναίκες είναι οι βασικές υπεύθυνες για την καλλιέργεια αυτής της ανατροφής. Επίσης, η Ammal Haraka (1989:63) αναφέρει ότι όσο είναι μητέρα μικρών παιδιών, η Ιορδάνη γυναίκα δεν υπάρχει παρά σε συνάρτηση με τον οικιακό και παιδαγωγικό ρόλο που καλείται να εκπληρώσει, παραμένοντας υπό την αδιαφιλονίκητη εξουσία

του ή των αρσενικών μελών της οικογένειας.²¹ Όπως αναφέρει η Ibtam Alktbee (2006:21), οι πατεράδες δεν δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον στα τέκνα τους – ειδικά στα απομακρυσμένα χωριά – επειδή τηρούν την παράδοση των Βεδουίνων²² παππούδων τους, σύμφωνα με την οποία η φροντίδα των παιδιών είναι αποκλειστικά γυναικεία υπόθεση, ενώ η ενασχόληση των ανδρών με τα παιδιά θεωρείται ντροπή.²³ Η άποψη αυτή ταυτίζεται με την άποψη του Μιχάλη Μερακλή (1998:49), ο οποίος αναφέρει ότι σε μια παραδοσιακή κοινωνία – τα κορίτσια εκ των πραγμάτων δεν μπορούν να έχουν στενές σχέσεις με τους πατεράδες τους, γιατί βρίσκονται πάντοτε κοντά στη μητέρα και γι' αυτό το λόγο είναι περισσότερο συναισθηματικά δεμένα μ' εκείνη.

Ίσως ο ρόλος των πατεράδων να περιορίζεται στην καλή αγωγή των παιδιών, τον εκφοβισμό τους και τη σωματική τιμωρία, αν χρειαστεί. Γι' αυτό άλλωστε η γυναίκα που ζει όλη την ημέρα με τα παιδιά, απειλεί το γιο της ότι θα καταγγείλει στον πατέρα του την άσχημη συμπεριφορά του, δίνοντας μάλιστα και τους πιο βαρείς όρκους ότι θα το πράξει. Πολλές φορές όμως λυπάται το γιο της και για να μην τιμωρηθεί από τον πατέρα δεν κάνει πράξη τις «απειλές» της (H. Fghan και F.Graera, 1994 σελ.49).

Ο Ali Fouad (1981:125) κι η Samia Alkhshab (1982:21) πιστεύουν ότι το περιβάλλον ασκεί μεγάλη επιρροή στη συμπεριφορά των ανθρώπων. Η σκληρή ζωή, η δυσκολία της επιβίωσης, η συμβίωση με τα κοπάδια κι η αντιμετώπιση των τρομερών δυσκολιών προσέδωσε στους πατεράδες σκληρότητα κι αυστηρότητα που δεν άφησαν πολύ χώρο στις καρδιές τους για συμπάθεια και οίκτο. Έτσι, αυτοί συνεχίζουν τη ζωή τους χωρίς παράπονα και χωρίς να εφησυχάζουν σ' ελπίδες και ευχές, γεγονός που τους βοήθησε να επιβάλουν το σεβασμό στις συζύγους και τα

²¹ Η Gillian Klein (1985:37) στηριζόμενη στην έρευνα του Adam «The Gender Trap» αναφέρει ότι η λογοτεχνία εγκλωβίζει τις γυναίκες σε στερεότυπους ρόλους. Ξεκινά από τις εικόνες, στις οποίες μόνο η μητέρα παρουσιάζεται να μαγειρεύει, ενώ ο πατέρας είναι εκείνος ο οποίος «δουλεύει». Τ' αγόρια επίσης, εμφανίζονται περισσότερο περιπετειώδη, ενώ τα κορίτσια μένουν να θαυμάζουν τις πράξεις των αγοριών και να βοηθούν τη μητέρα τους στην κουζίνα.

²² Η κοινωνία των Βεδουίνων, είναι μια κοινωνία γνωστή για την εμμονή της στα ήθη και τις παραδόσεις, της οποίας οι κάτοικοι ζουν στην έρημο και μετακινούνται συνεχώς για να βόσκουν τα πρόβατα τους ζώντας σε σκηνές. Σε αυτή την κοινωνία είναι γνωστό το φαινόμενο του πρώιμου γάμου. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Ahmad Aboy Koysa (1996). *Ο Νόμος (Al Zarka) και οι Φυλές του*, σ.81. Επίσης βλ. http://www.alrai.com/pages.php?articles_id=8840. (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο, 04-01-2006) Επίσης, βλ.

<http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%92%CE%B5%CE%B4%CE%BF%CF%85%CE%AF%CE%BD%CE%BF%CE%B9>. (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 27-11-2006).

²³ Επίσης βλ. Ένωση Αραβικών Πανεπιστημίων (1985). *Μελέτη στην Αραβική Κοινωνία*, σ. 187.

παιδιά, παρά τη μακρόχρονη απουσία τους από το σπίτι, λόγω της συνεχούς ενασχόλησης με τα χωράφια ή τις κοινωνικές, εθελοντικές εργασίες.²⁴

Πράγματι, ο πατέρας στην παραδοσιακή κοινωνία διαδραματίζει σημαντικό ρόλο κι όπως σχολιάζει ο Γιώργος Πιπερόπουλος (1997:157), ο αρχηγός της οικογένειας συγκεντρώνει κι ελέγχει όλα τα περιουσιακά στοιχεία της, αποτελεί δηλ. ουσιαστικά και τυπικά τον πανίσχυρο ηγέτη μιας μικρής ή μεγάλης κοινωνικής ομάδας. Ακόμα, ο Αναστασίου Γιαννουλάτου (1997:202),²⁵ προσθέτει ότι είναι εκείνος που επιβάλλει από τη θέση ισχύος που κατέχει, το σεβασμό προς τους υπόλοιπους. Είναι ο πρώτος και μοναδικός διαχειριστής των κοινωνικών και των οικονομικών υποθέσεων. Είναι εκείνος που κατέχει την απόλυτη απόφαση για τις οικογενειακές υποθέσεις, γι' αυτό κατέχει υψηλή θέση με κύρος. Την ίδια άποψη έχει η Αναστασία Χουντουμάδη (1996:128), τονίζοντας ότι ο πατέρας θεωρείται η μορφή εξουσίας που τιμωρεί, όταν το παιδί παραβαίνει τους κανόνες και τις κοινωνικές επιταγές. Οι Louis Cantori & Piya Harik (1984:47) σημειώνουν ότι στις κοινωνίες της Μέσης Ανατολής η πολυπληθής οικογένεια αποτελεί την πρωταρχική μονάδα κοινωνικής συμμετοχής κι αφοσίωσης.

Ο Georges Dybs (1996:45) χαρακτηρίζει το γάμο ως μια «εταιρεία», στην οποία οι συμμετέχοντες είναι άνισοι: μεταξύ του άντρα και της γυναίκας δημιουργείται μια συναισθηματική σχέση, εξαιρετική, πρωταρχική, αλλά όπως αναφέρει, στην ένωση αυτή η διεύθυνση αυτή ανήκει στον άντρα κι η υποταγή αρμόζει στη γυναίκα. Επιπρόσθετα, ο Γιάννης Μαυραγάνης (1995:72) ισχυρίζεται ότι η κοινωνία, η οικογένεια, το σχολείο, η εκκλησία, ακόμα εξακολουθούν σε μεγάλο βαθμό να αναπαράγουν, συνειδητά ή ασυνείδητα, τη νοοτροπία ότι η γυναίκα πρέπει να φοβάται τον άντρα. Συμπληρώνει ακόμη, τη μεγάλη επίδραση που ασκεί η δύναμη των εθίμων.

Η Ibtsam Alktbee (2006:21) αναφέρει ότι η θέση του πατέρα στην ιορδανική οικογένεια είναι τόσο ισχυρή, που δεν επιτρέπεται στη γυναίκα της παραδοσιακής ιορδανικής οικογένειας να περπατήσει μπροστά από το σύζυγο της, ούτε δίπλα του, αλλά πάντα πίσω του μαζί με τα παιδιά. Περιγράφει επίσης, ότι αν τύχει ο άντρας της

²⁴ Επίσης βλ. Abo Doua, S.(2007). *Η Νεολαία και Πατριαρχική Μορφή στην Ιορδανική Κοινωνία*, εφημερίδα Al Dustour, σ. 5, αριθμός φύλλου 14396.

²⁵ Επίσης βλ. Fouad A. (1981). *Αγροτική Κοινωνιολογία*. Επίσης βλ, http://www.alrai.com/pages.php?articles_id=8840. (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 04-01-2006).

σταματήσει για να μιλήσει με κάποιον στο δρόμο, τότε αυτή πρέπει να στέκεται μακριά από τους άνδρες και να περιμένει.

Η Ayse Saktanber (2002:202-203) αναφέρει ότι οι γυναίκες όταν προχωρούν σκύβουν ελαφρά προς τα μπροστά και συνήθως χαμηλώνουν το κεφάλι ή κοιτούν κατευθείαν μπροστά, αποφεύγοντας οποιαδήποτε οπτική επαφή με τους περαστικούς. Οι άνδρες αντίθετα, περπατούν σε όρθια στάση και κοιτούν κατευθείαν μπροστά, αποφεύγοντας να επιμένουν με το βλέμμα τους σε κάποια γυναίκα. Σε μέρη όπου οι γυναίκες ίσως δεν τους αντιληφθούν αμέσως, εκείνοι κάνουν αισθητή την παρουσία τους με το θόρυβο από το «καθάρισμα» του λαιμού τους.

Επιπλέον, η ίδια (2002:202-203) περιγράφει τη συμπεριφορά γυναικών και ανδρών σε δημόσιες συναντήσεις, σημειώνοντας ότι, οι άνδρες και οι γυναίκες δεν ανταλλάσσουν ποτέ χειραψία, ούτε άτομο φιλάει τα χέρια μεγαλύτερου ατόμου του αντίθετου φύλου. Αναφέρει ακόμη, πως όταν οι γυναίκες ανταλλάσσουν χειραψία, αυτή λαμβάνει τη μορφή ενός ευγενικού, ισλαμικού χαιρετισμού. Η μία κρατά τα χέρια της άλλης στα δικά της, λέγοντας μία μικρή προσευχή χαιρετισμού κι εύχεται ειρήνη για τη γυναίκα που έχει απέναντί της.

Ο Roux Bin Zayid Al Azizi (1981:18) σημειώνει πως όταν ένα ζευγάρι περπατά μαζί τότε ο άντρας πρέπει να βρίσκεται στην έξω πλευρά, προκειμένου να προστατέψει τη γυναίκα από τους κινδύνους και τους καυγάδες του δρόμου.

Η Έφη Χαντσούλη υπογραμμίζει ότι ισλαμική οικογένεια είναι παραδοσιακή και πατριαρχική. Πρώτα γευματίζουν οι άνδρες και στη συνέχεια οι γυναίκες. "Όταν ένα ζευγάρι βαδίζει στο δρόμο, η γυναίκα παραχωρεί το προβάδισμα στον άνδρα. Όταν επισκέπτονται το τζαμί, συγκεντρώνονται σε χωριστούς χώρους."²⁶ Οι Fatma Muge Gocsek και Shiva Balaghi (1994:141) σημειώνουν, στη μελέτη τους για τη θέση της γυναίκας στις ισλαμικές κοινωνίες, ότι η γυναίκα εξαρτάται από το σύζυγό της, συνεπώς δεν μπορεί παρά να συμφωνεί μαζί του.

Ο Muhammad Alkhuli (1990:77) σημειώνει, στη μελέτη του για τη θέση της γυναίκας στο Ισλάμ, ότι το σπίτι είναι σαν ένα βασίλειο που διοικείται από τον άνδρα και τη γυναίκα. Ωστόσο, τη μεγαλύτερη εξουσία μέσα στο σπίτι έχει ο άνδρας, ο οποίος λαμβάνει και την τελική απόφαση για όποιο ζήτημα ανακύψει.

²⁶ Βλ. http://www.iek-akmi.gr/iek_akmi/media/html/draft_online/june06/islam.html (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 04-04-2007).

Ο Fras Al Magaly (2005:67) σημειώνει, στη μελέτη του για τη θέση της γυναίκας στην ιορδανική κοινωνία, ότι ο χώρος της γυναίκας στο σπίτι ήταν ο γυναικωνίτης, ενώ η σύζυγος και τα παιδιά δεν είχαν δικαίωμα να παρίστανται στα συμπόσια που διοργάνωνε ο άντρας. Η γυναίκα έτρωγε με το σύζυγο μόνο όταν δεν βρίσκονταν ξένοι στο σπίτι. Η Renee Hirschon (2004:264) αναφέρει ότι ο σύζυγος είχε την τελική εξουσία πάνω στην γυναίκα του, ενώ εκείνη υποτασσόταν στη βούληση και τις αποφάσεις του. Οι Rosemary Breger και Rosanna Hill (1998:162) υπογραμμίζουν ότι παρά τον αμοιβαίο σεβασμό που πρέπει να διέπει ένα γάμο, η γυναίκα πρέπει να υπακούει τον άνδρα της.

Ο Fras Al Magaly (2005:67) υπογραμμίζει ότι ο άντρας είναι ο αρχηγός της οικογένειας, διατηρεί μια εξουσία που κατ' αρχήν είναι απόλυτη, έχει το δικαίωμα να διατάζει τη γυναίκα και τα παιδιά του, είναι ο αφέντης στον οποίο όλο το σπίτι πρέπει να υπακούει. Ο ίδιος (2005:67) επίσης σημειώνει, ότι κανείς από τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας δεν τολμάει ν' ανοίξει ένα σοβαρό θέμα, όπως είναι ο γάμος, με τον πατέρα. Ό,τι βλέπει και κρίνει ο πατέρας είναι το σωστό και όλοι πρέπει να το τηρήσουν και να το εφαρμόσουν. Δεν επιτρέπεται στο γιο να μπει στο σπίτι πριν από τον πατέρα του, να καθίσει στη θέση του, ν' αρχίσει να τρώει πριν από αυτόν, ή να τον ενοχλήσει όταν κοιμάται, με τα φαινόμενα αυτά να συναντώνται κυρίως στις οικογένειες που ζουν εκτός των πόλεων.

Συνεχίζοντας, ο Al Magaly αναφέρει ότι υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες ο άντρας μπορεί να φτάσει στην ηλικία των πενήντα ετών και να μην καπνίσει μπροστά στον πατέρα του ως ένδειξη σεβασμού κι εκτίμησης του κύρους του πατέρα.²⁷ Την ίδια συμπεριφορά μπορεί να δούμε σε μια παραδοσιακή κοινωνία, όπου οι άντρες ζουν χωριστά, έστω κι αν δεν υπάρχει η αντίστοιχη προσέγγιση πατεράδων-γιων, γιατί όπως σχολιάζει Μιχάλης Μερακλής (1998:49) οι δυο τους αποτελούν δυο ξεχωριστές ομάδες: «στο καφενείο» όπου σύχναζαν οι μεγάλοι, οι νέοι δεν πήγαιναν, ιδιαίτερα οι γιοι, όταν ήξεραν ότι ο πατέρας τους βρίσκεται εκεί, διότι αν τους έβλεπε σ' εκείνο το μέρος, μπορεί και να τους έδερνε.

²⁷ Επίσης βλ. Χρησάτ Σ. (1990). *Τα Έθιμα του Γάμου στην Ιορδανία*, σ. 56.

Είδαμε ότι τα ήθη και τα έθιμα αναγκάζουν τον Ιορδανό κηδεμόνα να προτιμά το αγόρι έναντι του κοριτσιού, καθώς το θέμα γι' αυτόν δεν είναι μόνο οικονομικό και κοινωνικό, αλλά και γιατί το κορίτσι ως θηλυκό συνδέεται με την πιθανότητα να φέρει την ντροπή στην οικογένειά της αν δεν διαφυλάξει την τιμή της.

Μία κοπέλα πρέπει να παραμείνει αγνή μέχρι να παντρευτεί, μια αντίληψη που κάνει την οικογένεια να ελέγχει τις κινήσεις της, να παρακολουθεί τη συμπεριφορά της και να της απαγορεύει να βρίσκεται με το άλλο φύλο ή μακριά από την προσοχή της. Η αξία λοιπόν της τιμής και της αγνότητας του κοριτσιού αποτελεί και τη βασική πηγή της υποτίμησης και καθυστέρησης της γυναίκας στην εκπαίδευση, στη συμμετοχή της στις φυσικές δραστηριότητες και γενικά σε διάφορους κοινωνικούς τομείς. Στην παρακάτω ενότητα θα ασχοληθούμε με το πώς η καταπιεσμένη γυναίκα περνούσε τον ελεύθερο χρόνο της στην παιδική της ηλικία, σύμφωνα με την ιορδανική παράδοση.

1.2. Λαϊκά Παιχνίδια κι ο Ελεύθερος Χρόνος του Κοριτσιού στην Παιδική Ηλικία

Τα παιχνίδια της υπαίθρου είναι η πρώτη εικόνα έκφρασης της ανθρώπινης δραστηριότητας. Τα λαϊκά παιχνίδια, στα οποία λάμβανε μέρος ο άνθρωπος, αντικατοπτρίζουν τις αντιδράσεις του ανθρώπινου είδους και μία αναπαράσταση της ίδιας της ζωής. Είναι ένα φαινόμενο που καταγράφεται σε κάθε κοινωνία και παράλληλα αποτελεί ένα δείγμα των προτύπων ζωής σ' ένα περιβάλλον που χαρακτηρίζεται από την παράδοση και τους κανονισμούς. Ο Μιχάλης Μερακλής (XX:33) θεωρεί ότι τα παιδικά παιχνίδια αντανακλούν τις ενέργειες και τις συνήθειες των ενηλίκων κι αυτό άλλωστε δικαιολογεί την ολοσχερή, θα μπορούσαμε να πούμε, μεταβολή τους.

Όπως υπογραμμίζει ο Νικήτας Νικηταράς (XX:102): «Κάθε λαός έχει τα λαϊκά του παιχνίδια που τα μέλη του ασκούν». Αναφέρει επίσης, ότι τα παιχνίδια διαφέρουν από τον έναν λαό στον άλλο και αυτό γιατί κάθε λαός διαθέτει τις δικές του φυσικές, γεωγραφικές και περιβαλλοντικές συνθήκες που διαμορφώνουν την ψυχοσύνθεσή του, η οποία με τη σειρά της χαρακτηρίζει τα παιχνίδια του.²⁸

Αν εξετάσουμε σε βάθος το περιβάλλον της υπαίθρου, θα το βρούμε γεμάτο με διάφορα παιχνίδια, στενά συνδεδεμένα με την ανθρώπινη ψυχή. Στην

²⁸ Επίσης βλ. Εμμανουήλ Κ. (2001), *Μέθοδοι Διδασκαλίας στη Φυσική Αγωγή*, σ.31.

πραγματικότητα, οι κάτοικοι στην ύπαιθρο της αραβικής κοινωνίας έχουν μεγάλη φαντασία και ικανότητα στο να εφευρίσκουν και να οργανώνουν μέσα από την ίδια τη ζωή ευγενικά παιχνίδια (A. Khatab και K. Zake, 1965 σελ. 284).

Αυτό οφείλεται κατά τον Κωνσταντίνο Εμμανουήλ (2001:34) κι τον Αντώνιο Δανάσης – Αφεντάκης, (1993:64) στο γεγονός ότι η σημασία του παιχνιδιού συνεχίζει να περικλείει έννοιες όπως η ανάπτυξη του σώματος, η καλλιέργεια του πνεύματος, η ενίσχυση του ήθους, η διάδοση του κοινωνικού πνεύματος, η σύσφιξη των ήδη υπάρχοντων δεσμών στην ύπαιθρο και η καλλιέργεια των σχέσεων με τα γειτονικά χωριά, μέσω της διοργάνωσης αγώνων μεταξύ των ομάδων τους.

Σύμφωνα με τον Adil Khatab και Kmaal Zake (1965:284-285) δεν είναι εύκολο να ερευνηθεί η ιστορία και η εξέλιξη των παιχνιδιών της υπαίθρου, καθώς τα παιχνίδια αυτά, σύμφωνα με τον Νικήτα Νικηταρά (XX:102), είναι πάρα πολλά και παίζονται με πολλαπλούς τρόπους, πέραν απ' το ότι τα στοιχεία τους εξελίσσονται τόσο που μπορεί ν' απομακρύνουν το παιχνίδι από την πραγματική του φύση, συνθήκες που καθιστούν τη μελέτη τους ιδιαίτερα δύσκολη.

Ο καθηγητής Φ.Α. Νικήτας Νικηταράς (1994:136), αναφέρει σχετικά ότι οι δραστηριότητες στην ύπαιθρο έχουν ειδικά χαρακτηριστικά, που πηγάζουν από τη φύση της εργασίας στο χωράφι. Επίσης, ο Ali Fouad (1981:193) τονίζει ότι η εργασία εκεί είναι εποχιακή, γεγονός που σημαίνει ότι κατά τη διάρκεια της εποχιακής εργασίας λιγοστεύουν οι ευκαιρίες για παιχνίδι, ενώ στο τέλος της αυξάνεται ο ελεύθερος χρόνος αλλά και η ανάγκη για παιχνίδι. Παράλληλα, ο Γιάννης Μαυραγάνης (1995:74) σημειώνει πως στη ζωή του χωριού μπορεί να προέχουν οι αγροτικές δουλειές, θα βρεθεί όμως ο χρόνος, ιδιαίτερα το καλοκαίρι, ν' ασχοληθούν τα παιδιά και με το παιχνίδι. Πολλά από τα παιχνίδια τους είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με την ίδια τη ζωή και τη φύση του χωριού.

Πολλές παράμετροι της ζωής στην επαρχία άλλαξαν στις ημέρες μας. Οι μηχανές αντικατέστησαν τα ζώα στις γεωργικές εργασίες κι έδωσαν στον αγρότη νέες δυνατότητες, μειώνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την ανάγκη για χειρονακτική εργασία. Όπως αναφέρουν οι Pekka Oja και Risto Telama (1991:77), η τεχνολογία και η αυτοματοποίηση έχουν οδηγήσει στη μείωση της φυσικής δραστηριότητας στην καθημερινή ζωή. Αποτέλεσμα αυτού είναι να υπάρχει περισσότερος ελεύθερος χρόνος που πρέπει ν' αξιοποιηθεί παραγωγικά και αποδοτικά, ώστε να μην υπάρξουν σωματικές επιπτώσεις εξαιτίας της μυϊκής αδράνειας.

Η συμπεριφορά των γονέων στην ιορδανική κοινωνία, κατά την παιδική ηλικία, είναι η ίδια γι' αγόρια και κορίτσια μέχρι την ηλικία των εννέα ή δέκα χρονών. Τα παιδιά παίζουν μαζί στην αυλή του σπιτιού ή στο χωράφι και πολλά από τα παιχνίδια τους είναι κοινά όπως το «Αλ Γουμαϊντα» (το κρυφό),²⁹ «Αλ Ζαχκου» (Κουτσό),³⁰ «Αλ Ζαγκτα» ή «Αλ.Μαζατίν» (Τρίβολο),³¹ «Ριν-ριν για Τζράς» (Αλάτι χοντρό, αλάτι ψιλό),³² «Χαδδир-Μπαδδίρ».³³ Ωστόσο τ' αγόρια παίζουν κι ορισμένα περισσότερο «σκληρά» παιχνίδια.

Τα παιδιά συμμετέχουν και στο τραγούδι. Ορισμένα από αυτά τα τραγούδια αναφέρονται σε μια αλυσίδα διαδικασιών και κάθε διαδικασία εξαρτάται από άλλους παράγοντες. Άλλα παρακαλούν να πέσει βροχή ή παρουσιάζουν παρόμοιο περιεχόμενο, εμπνευσμένα από τις συνήθειες και τα ιδανικά του τόπου.

Στο πλαίσιο του παιχνιδιού, τα παιδιά τραγουδούν παραδοσιακά τραγούδια που κάποιες φορές εμπεριέχουν πειράγματα ή μασημένες λέξεις, όπως το παρακάτω τραγούδι, το οποίο κατέγραψε ο Ιορδανός λαογράφος Σαλέχ Χρησάτ (1990:57-61):

²⁹ « Αλ.Γουμαϊντα ή κρυφό»: Λαϊκό παιχνίδι γνωστό στα αγόρια και τα κορίτσια. Ένα απ' αυτά ο φύλακας, κλείνει τα μάτια του και τα υπόλοιπα κρύβονται. Μετά αυτό το παιδί πρέπει να ψάξει για να βρει τα άλλα .Αν καταφέρουν να φθάσουν στο σημείο που στεκότανε ο φύλακας πριν τους ανακαλύψει τότε θα γυρίσει και θα τα φυλάει ξανά, όμως αν ο φύλακας καταφέρει να τους βρει και να φθάσει πρώτος στο σημείο φύλαξης τότε αλλάζουν οι ρόλοι κι ο δεύτερος με τη σειρά του γίνεται φύλακας.

³⁰ « Αλ.Ζαχκου ή Κουτσό»: Γνωστό λαϊκό παιχνίδι για κορίτσια. Σχεδιάζουν στο έδαφος ένα μακρύ ορθογώνιο παραλληλόγραμμο, το μοιράζουν σε τρία ίσα μέρη και τετράγωνα και τοποθετούν μια λεπτή ορθογώνια πέτρα στο τετράγωνο. Το κορίτσι μετακινείται στηριζόμενο στο ένα πόδι και κλοτσάει την πέτρα. Αν η πέτρα σταματήσει πάνω σε μια γραμμή ή βγει έξω από το παραλληλόγραμμο τότε το κορίτσι χάνει τη σειρά του και παίζει το επόμενο.

³¹ « Αλ Ζαγκτα ή Αλ Μαζατίν ή Τρίβολο»: Γνωστό λαϊκό παιχνίδι των κοριτσιών με τρία χαλίκια (τρίβολο που θυμίζει το ελληνικό παιχνίδι«πεντόβολα»). Το κορίτσι κάθεται και ρίχνει τα χαλίκια στο έδαφος προσπαθώντας μαζί με αυτό που βρίσκεται στον αέρα να πιάσει ακόμα ένα από το έδαφος. Αυτό συνεχίζεται, φτάνοντας να έχει στο χέρι του και τα τρία χαλίκια μαζί. Αν αποτύχει, χάνει τη σειρά του και παίζει το επόμενο.

³² «Ριν-ριν για Τζαράς»: Γνωστό παιχνίδι γι' αγόρια και κορίτσια . Οι παίκτες κάθονται σε κλειστό κύκλο και ένας από αυτούς κρατάει μαντήλι και γυρίζει λέγοντας: «Ριν-ριν για Τζαράς» (κτύπα κτύπα κουδουνάκι). Τα υπόλοιπα απαντούν ανάλογα και μετά από μερικές στροφές αφήνει το μαντήλι πίσω από κάποιον παίκτη και τρέχει, ενώ ο άλλος παίκτης σηκώνεται και τον κυνηγάει. Αν το κυνηγημένο παιδί καταφέρει να καθίσει στη θέση του κυνηγού, τότε ο κυνηγός παίρνει το μαντήλι και το παιχνίδι συνεχίζεται με τον ίδιο τρόπο.

³³ « Χαδδир-Μπαδδίρ »: Παιχνίδι που παίζουν τ' αγόρια, χωρισμένα σε δύο ομάδες. Βάζουν ένα μικρό ξύλο σε δύο κοτρώνες, που βρίσκονται η μία απέναντι από την άλλη. Το ένα αγόρι το πετάει με ένα ραβδί λέγοντας “Χαδδир” (πρόσεξε). Οι παίκτες της άλλης ομάδας, που είναι έτοιμοι να πιάσουν το ξύλο του απαντούν “Μπαδδίρ” (σκόρπα). Αν ένα αγόρι της αντίπαλης ομάδας πιάσει το ξύλο, τότε ρίχνει προς την αφετηρία (τις δυο σταθερές κοτρώνες) και μετρούν την απόσταση με το ραβδί. Αν η απόσταση είναι ίση ή μικρότερη από το μήκος του ραβδιού τότε η ομάδα που έριξε αρχικά το ραβδί χάνει και γίνεται αλλαγή των ρόλων. Για περισσότερες πληροφορίες για τα λαϊκά παιχνίδια βλ. Χρησάτ Σ. (1999). *Τα Ήθη και τα Έθιμα του Γάμου*, σσ. 197-202, Επίσης βλ. Malkaouy Μ. (2001). *Η Κοινωνική Ιστορία της Αμμαν 1921-1947*, σσ. 150-151. Επίσης η Μυρτώ Νίλσεν (1980;86) αναφέρει μερικά παιχνίδια που δείχνουν την αθωότητα των παιδιών, όπως τρέξιμο, παιχνίδι με τα βότσαλα και αλλά μικτά παιχνίδια. Βλ Νίλσεν Μ. (1980). *Η Οικογένεια*. σσ. 86-87. Επίσης βλ. Σιαννός Δ. (1988). *Παραδοσιακά Σχολικά και Εξωσχολικά Παιχνίδια 1881-1967*. Ακόμα βλ. Μαυραγάνη Γ. (1995). *Παλαιοχώρι: Πλωμαρίου- Λέσβου. Παράδοση- Ιστορία – η Ζωή – τα Έθιμα*. σ. 74.

Σχολείασχολεία.

Πόσες φορές τρώγαμε καραμέλες.

Οι καραμέλες στο ποτήρι ...το ποτήρι είναι πολύ μικρό.

Ευχαριστούμε τη δασκάλα μας ...για το καθαρό μας σχολείο.

Το τρένο φεύγειφεύγει, ήρθε ο θείος από την πόλη.

Καπνισμένηκαπνισμένη... οι στρατιώτες είναι μεθυσμένοι.

Την κόρη σου να παντρέψειςστον γάμο της να χορέψεις.

Ροδί να είναι το γλύκισμά της.

Παρά το γεγονός ότι τ' αγόρια και τα κορίτσια σ' αυτήν την ηλικία παίζουν μαζί, η μητέρα παρακολουθεί από κοντά τη συμπεριφορά της κόρης και φροντίζει να μην αναφέρει φράσεις σαν εκείνες που χρησιμοποιούν τ' αγόρια (όπως στο παραπάνω τραγούδι).³⁴ Ο κατάλληλος τρόπος για να επιπλήξει η μητέρα την κόρη της είναι να την κοιτάξει με απειλητικό βλέμμα λέγοντας της «Ντροπή!». Τότε η κόρη καταλαβαίνει ότι δεν πρέπει να ξαναπεί τη φράση, έστω κι αν την ακούει επανειλημμένα από τα συνομήλικα αγόρια (S. Saati,1999 σελ.198).³⁵ Ο Δημήτρης Σιαννού (1988:12) υπογραμμίζει ότι τα κορίτσια έπαιζαν μόνο με κορίτσια, ενώ τους απαγορευόταν, λόγω ντροπής, να παίζουν με τ' αγόρια. Οι διακρίσεις εις βάρος των γυναικών συνιστούν πρόβλημα για την οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη του αραβικού κόσμου, όπως επισημαίνεται σε σχετική έκθεση των Ηνωμένων Εθνών, η οποία εκφράζει την επιθυμία για περισσότερη ισότητα μεταξύ ανδρών και γυναικών στην περιοχή.³⁶

Ο Γιάννης Μαυραγάνης (1995:108) και ο Ali Fekrei (1923:108) επισημαίνουν: «Αυτός ο τρόπος παιδαγωγησης των κοριτσιών εμπεριέχει αναμφίβολα κάποιες δυσκολίες, καθώς αμέσως διαπιστώνεται ότι υπάρχει διαφορά μεταξύ του αρσενικού και του θηλυκού και το αρσενικό έχει δικαιώματα που δεν έχει το θηλυκό και τίθενται περιορισμοί στο θηλυκό που δεν υφίστανται για το αρσενικό». Από την άλλη, η Sana Kholi (1994:30) περιγράφει ότι η κόρη μπερδεύεται όσον αφορά στα δικαιώματα και τους περιορισμούς που της αναλογούν και πέφτει σε κάποια λάθη που επιφέρουν την

³⁴ Οι παραπάνω εκφράσεις που περιέχει το τραγούδι θεωρούνται, κατά την νοοτροπία των Ιορδανών, μεγάλη ντροπή να ακούγονται από στόμα ενός κοριτσιού. Εάν συμβεί κάτι τέτοιο το κορίτσι χαρακτηρίζεται κακομαθημένο.

³⁵ Επίσης βλ. Diab F. (1980) *Αξίες, Ήθη και Έθιμα.*, σ. 285. Επίσης βλ. Al Gbree A. (1983). *Η Γυναίκα στην Ισλαμική Θρησκεία*, σσ. 121-125.

³⁶ Βλ. <http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=4769&subid=2&pubid=270211>. (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 13-12-2006) .

τιμωρία της, με επίπληξη ή ξυλοδαρμό από τη μητέρα της. Εδώ έγκειται και η δυσκολία της παιδαγωγικής διαδικασίας. Η μέθοδος αυτή, όπως αναφέρει η Kholi, μπορεί να προκαλέσει ψυχολογικά κόμπλεξ που συνοδεύουν την κόρη από την μικρή της ηλικία. Έτσι εκείνη κλείνεται στον εαυτό της και φιμώνει τα συναισθήματά της, μαθαίνοντας την τυφλή υπακοή στους άνδρες, ξεκινώντας από τον πατέρα και τον αδελφό και φτάνοντας στο σύζυγο.³⁷ Η κόρη ανήκει στον πατέρα της, είναι ιδιοκτησία του μέχρι να μεταβιβαστεί στο σύζυγο, το νέο ιδιοκτήτη της, σύμφωνα με τον Μερακλή Μιχάλη (1998:51) στην περιγραφή του για την παραδοσιακή κοινωνία.

Παρόμοια αντίληψη επικρατεί στην αραβική κοινωνία, όπως σημειώνει η Salwa Alkhmash (1981:74), αναφέροντας ότι η γυναίκα είναι περισσότερο κτήμα, υπηρέτρια και μηχανή, παρά ανθρώπινη οντότητα.

Τα προαναφερθέντα επιβεβαίωσε κι η διευθύντρια της UNICEF, κα Carol Bellamy, στην δήλωσή της για την Παγκόσμια Ημέρα της Γυναίκας, λέγοντας ότι τέτοια φαινόμενα δεν περιορίζονται στις μη ανεπτυγμένες χώρες, αλλά συναντώνται και στις αναπτυσσόμενες, παρατηρώντας μάλιστα ότι ένας άντρας θεωρεί μια γυναίκα ιδιοκτησία του, προσπαθώντας να επιβάλει την κακώς εννοούμενη εξουσία του με σκληρότητα και βία.³⁸ Παρά τις προσπάθειες που καταβάλλονται από τους κοινωνικούς φορείς των δυτικών χωρών, προκειμένου να πείσουν τις γυναίκες που τους επισκέπτονται ότι είναι απαράδεκτο να πέφτουν θύματα ξυλοδαρμού από τον άντρα τους, η κοινωνία στην οποία μεγάλωσαν φρόντισε από νωρίς να τις κάνει να θεωρούν αυτή τη συμπεριφορά φυσιολογική.³⁹ Επιπρόσθετα, οι γυναίκες αντιμάχονται φυλετικές διακρίσεις, τόσο εντός της οικογένειας όσο και στα κοινωνικά τους δικαιώματα.

Η βία εναντίων των γυναικών εξακολουθεί ν' αποτελεί ένα σοβαρό πρόβλημα της Ιορδανίας, ενώ οι μηχανισμοί προστασίας από τέτοιες καταστάσεις χαρακτηρίζονται ανεπαρκείς. Μάλιστα η ενδοοικογενειακή βία πολλές φορές πηγάζει από την προσπάθεια διαφύλαξης της «τιμής» της οικογένειας, για την οποία υπεύθυνη σε μεγάλο βαθμό θεωρείται η γυναίκα. Ωστόσο, αρκετοί είναι οι Οργανισμοί που

³⁷ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Al Gbree A. (1983). *Η Γυναίκα στην Ισλαμική Θρησκεία*. σσ. 164-165 και σ. 125. Επίσης βλ. Alktbee I. (2006). *Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στον Αραβικό Πολιτισμό*, σ.20.

³⁸ Βλ. <http://www.unicef.gr/oldpress/2000/dt0800.php> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 13-12-2006).

³⁹ Βλ. <http://www.pasok.gr/portal/gr/isotita/5000006/5878/7/7/1/showdoc.html> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 13-12-2006).

εργάζονται για την προώθηση και την προστασία των γυναικείων δικαιωμάτων στην Ιορδανία.⁴⁰

Οι Akbar Ahmed και Hastings Donnan (1994:127) σημειώνουν ότι η ισλαμική κοινωνική διάρθρωση περιστρέφεται γύρω από τις έννοιες του σεβασμού και της τιμής, για τις οποίες οι γυναίκες αποτελούν παράγοντα καίριας σημασίας. Παράλληλα, ο Αλέξανδρος Καριώτογλου (2005:175) αναφέρει μεταξύ άλλων, ότι η αξία της τιμής στον αραβικό και μουσουλμανικό κόσμο, με την έννοια της σεξουαλικής αγνότητας, και η διαφύλαξη της υπόληψης του οικογενειακού ονόματος, είναι εκείνη που διέπει κι ελέγχει πολλούς από τους τρόπους συμπεριφοράς των ανθρώπων και των συνηθειών τους απέναντι στη γυναίκα, από τις πρώτες κιόλας ημέρες της παιδικής της ηλικίας και σ' όλα τα στάδια της κοινωνικής της παιδαγωγικής.⁴¹ Η Haleh Afshar (1998:200) παραθέτει ένα απόσπασμα από το Κοράνι, το οποίο αναφέρεται σ' άνδρες και γυναίκες: «Οι γυναίκες αποτελούν το ένδυμα που προστατεύει την τιμή σας και την αγνότητα και την ακεραιότητά σας κι εσείς είστε το ένδυμα που προστατεύει τα δικά τους».

Η έντονη επίθεση που εξαπόλυσε η διευθύντρια της UNICEF, Carol Bellamy, εναντίον της φονικής βίας κατά των γυναικών, φαίνεται να ταυτίζεται με τα παραπάνω. Ειδικότερα ανέφερε ότι τα εγκλήματα «τιμής», οι επιθέσεις με οξύ, η βρεφοκτονία των κοριτσιών, είναι παραδείγματα ανδρών και νεαρών αγοριών που σκοτώνουν ή τραυματίζουν σοβαρά θηλυκά μέλη της οικογένειας ή της κοινότητάς τους χωρίς να υπόκεινται σε κυρώσεις. Υπολογίζεται ότι περίπου 25-30 γυναίκες δολοφονούνται κάθε χρόνο στην Ιορδανία για εγκλήματα τιμής. Οι ζωές των γυναικών απαξιώνονται από τους υπάρχοντες νόμους της Ιορδανίας, οι οποίοι ελαχιστοποιούν τη βαρύτητα αυτών των εγκλημάτων κι επιτρέπουν στους δράστες να δρουν ελεύθερα.⁴² Υπογραμμίζει επίσης, ότι τα εγκλήματα αυτά γίνονται αντικείμενο θαυμασμού στις κοινωνίες τους, συμπληρώνοντας ότι τέτοιες συμπεριφορές συναντώνται ιδιαίτερα στην Ιορδανία, την Παλαιστίνη και το Λίβανο.⁴³

⁴⁰ Βλ. <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=166&year=0> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο Διαδίκτυο 22-05-2007).

⁴¹ Βλ. επίσης The Third Scientific International Conference (1999): *Women, Sport and Future Science*, σ. 287-289.

⁴² Βλ. http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/419627.stm, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 29-03-2007).

⁴³ Βλ. <http://www.unicef.gr/oldpress/2000/dt0800.php>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 13-12-2006).

Ο Μιχάλης Μερακλής (XX:51) θεωρεί ότι η προστατευμένη αγνότητα της κόρης αποτελεί «πειστήριο» εντιμότητας και αξίας, όπως ακριβώς συμβαίνει μ' ένα αχρησιμοποίητο αντικείμενο για τον ιδιοκτήτη-χρήστη του. Ο Charles Lindholm (2002:239) σημειώνει, στη μέλετη του για τη θέση της γυναίκας στο Ισλάμ, ότι μετά την πρώτη γαμήλια νύχτα το ματωμένο σεντόνι εκτίθεται σε κοινή θέα, ώστε η «επιτυχία» του γαμπρού να γίνει γνωστή στην τοπική κοινωνία. Ωστόσο, η δημόσια έκθεση του σεντονιού αποτελεί λόγο υπερηφάνειας και για την ίδια τη νύφη και την οικογένειά της, αφού συμβολίζει την τιμή προς τους προγόνους της, καθώς και τη διατήρηση και τη συνέχιση του αισθήματος υπερηφάνειας της οικογένειας. Παράλληλα, η Ammal Haraka (1989:129) αναφέρει ότι μια νεαρή κοπέλα μπορούσε εύκολα να μολυνθεί από τον κόσμο και έπρεπε να διατηρήσει την αθωότητά της, χωρίς όμως η αθωότητα αυτή να ισοδυναμεί με άγνοια για το μέλλον της.

Ο Ahmmad Obidat (1995:83) και η Fwzia Diab (1981:308) θεωρούν ότι η παραπάνω αντίληψη ευθύνεται, ως ένα βαθμό, για τον εκφοβισμό του κοριτσιού να μην κάνει άλματα και να μην παίζει «σκληρά» παιχνίδια, ώστε να μην συμβεί κάτι στον παρθενικό της υμένα. Επιπρόσθετα, της γίνεται πλήρως κατανοητό πως εάν την πρώτη νύχτα του γάμου της ανακαλύψουν ότι είχε χάσει την αγνότητά της, τότε θα τη σκοτώσουν. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι τέτοιοι εκφοβισμοί δρουν ανασταλτικά σε ότι αφορά στην ενασχόληση και συμπεριφορά του κοριτσιού στο παιχνίδι.

Την ίδια αξία της τιμής, υπογραμμίζει και η Ammal Haraka (1989:129), αναφέροντας ότι οι οικογένειες που είχαν κορίτσια, ασκούσαν αυστηρότατο έλεγχο στις θυγατέρες τους, θέτοντάς τες σε κατ' οίκον περιορισμό. Αναφέρει ακόμα, ότι οι ίδιοι οι γονείς είχαν υπό στενή επίβλεψη τα άτομα με τα οποία συναναστρέφονταν οι ανύπαντρες θυγατέρες. Συνεχίζει προσθέτοντας (1989:130) ότι το κορίτσι από πολύ νωρίς ανατρεφόταν με σκοπό να γίνει μια ηθική, τίμια και όσο το δυνατόν καλύτερη νοικοκυρά, καθώς τα ήθη δεν επέτρεπαν σε μια κοπέλα μεγάλη ελευθερία κινήσεων.

Το καλό όνομα ήταν κι εξακολουθεί να υπολογίζεται πάνω απ' όλα. Η Fawzia Diab (1980:276) και η Samia Alkshab (1982:150) σημειώνουν ότι η αξία της τιμής ωθεί τους γονείς στο διαχωρισμό, από πολύ μικρή ηλικία, αγοριών και κοριτσιών τόσο στο παιχνίδι όσο και στον ύπνο. Σύμφωνα με την Samia Saati (1999:228): «Κάποιος ρώτησε τι είναι εκείνο που εμπόδισε τις γυναίκες. Του απάντησαν: Η απομάκρυνσή τους από τους άντρες». Επίσης, το κορίτσι εκφοβίζεται, ώστε να μη μείνει μόνο με κάποιο αγόρι, καθώς η απομόνωση αυτή αυξάνει τις πιθανότητες το κορίτσι να ενδώσει και να χάσει την αγνότητά του. Ο Charles Lindholm (2002:242),

στηριζόμενος στα λεγόμενα ενός Μαροκινού στην Lawrence Rosen, αναφέρει: «Οι γυναίκες χαρακτηρίζονται από έντονη ερωτική επιθυμία, γι' αυτό οι άνδρες πρέπει πάντα να τις ελέγχουν, να τις αποτρέπουν από την πρόκληση καταστάσεων αναταραχής, να τις αποτρέπουν από το να παρασύρουν τους άνδρες». Η Renee Hirschon (2004:271) και Ammal Haraka (1989:50) τονίζουν ότι η αξία της τιμής, ωθεί τους γονείς που είχαν κορίτσια στην εφηβεία, ηλικία κατά την οποία ξεκινά η σεξουαλική αναζήτηση, να σκέπτονται το γρήγορο γάμο.

Ο Ahmad Ouwadi.(1976:87) σημειώνει ότι ο διαχωρισμός ανδρών και γυναικών στον ισλαμικό και αραβικό κόσμο, συναντάται σε πολλές περιπτώσεις. Στο σχολείο, στις κοινωνικές εκδηλώσεις, ακόμα και στο ίδιο της το σπίτι μια σύζυγος δεν μπορούσε να έρχεται σε επικοινωνία με τους άνδρες επισκέπτες.

Η σχέση των δύο φύλων ορίζεται από την παράδοση, που θέλει το κορίτσι να γνωρίζει τον πρώτο άνδρα στο πρόσωπο του συζύγου της, σύμφωνα με τον Πόλυ Μυλωνά (1990:64), ο οποίος προσθέτει ότι το κορίτσι αποφεύγει να βγει μόνο από το σπίτι, ακολουθώντας σαν «σκιά» τη μητέρα του στο χωράφι, στο συγγενικό σπίτι και στο παζάρι. Η Ammal Haraka (1989:52), στη μελέτη της για τη θέση της γυναίκας σύμφωνα με τα ήθη και έθιμα των Ιορδανών, υπογραμμίζει ότι οι συγγενείς του γαμπρού σπεύδουν να διαπιστώσουν αν η νύφη τους είναι αγνή ή όχι. Εάν αποδειχθεί ότι δεν είναι τότε, αφού την μουτζουρώσουν, την αφήνουν να γυρίσει στο σπίτι του πατέρα της ξυπόλητη, γνωρίζοντας την απάνθρωπη τιμωρία που την περιμένει, ενώ είναι πολύ πιθανό σε μία τέτοια περίπτωση το κορίτσι να δολοφονηθεί.

Η αναφορά αυτή στηρίζεται και από τη διευθύντρια της UNICEF, Carol Bellamy, η οποία αναφέρει ότι τα εγκλήματα «τιμής» είναι μια αρχαία συνήθεια, κατά την οποία οι άνδρες δολοφονούν τις γυναίκες συγγενείς τους, στο όνομα της τιμής της οικογένειας, με την υποψία της σεξουαλικής δραστηριότητας εκτός γάμου ή ακόμα κι όταν εκείνες έχουν πέσει θύματα βιασμού.⁴⁴ Οι δράστες συχνά αφήνονται ελεύθεροι με ποινή φυλάκισης λίγων μόλις μηνών.⁴⁵ Το Κοράνι (κεφάλαιο Alnissa, παράγραφος 15 σελ106) καταδικάζει τη γυναικεία μοιχεία και συμβουλεύει τον απατημένο σύζυγο

⁴⁴ Βλ. <http://www.unicef.gr/oldpress/2000/dt0800.php> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 13-12-2006).

⁴⁵ Βλ. <http://209.85.135.104/search?q=cache:GYuvI83yNIIJ:www.black-iris.com/2006/11/14/women-in-jordan-face-familiar-problems/+women+of+jordan&hl=el&ct=clnk&cd=25>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 09-04-2007).

να κλείσει την άπιστη στο σπίτι ως το θάνατό της: ⁴⁶ «Και όσες από τις γυναίκες σας είναι ένοχες μοιχείας τότε να καλέσετε τέσσερις μάρτυρες από σας. Αν αυτοί μαρτυρήσουν, τότε περιορίστε τες στα σπίτια, ώσπου ο θάνατος να τις διεκδικήσει, εκτός αν ο ΑΛΛΑΧ διατάξει γι' αυτές κάποιο άλλο μέσο σωτηρίας». ⁴⁷ Η κοπέλα που βρεθεί να έχει προγαμιαία σχέση, στιγματίζεται με το χαρακτηρισμό της «προστυχιάς του έρωτα», που η παραδοσιακή άποψη ανάγει ως πηγή ζημιών, καταστροφών και διάλυσης των δεσμών μεταξύ των οικογενειών. ⁴⁸ Η Judith Tucker αναφέρει πως στον μουσουλμανικό κόσμο, η τιμωρία για κάποιον που διατηρούσε σεξουαλικές σχέσεις κι είχε προηγουμένως συνάψει συμβόλαιο γάμου είναι θάνατος δια λιθοβολισμού, ενώ για κάποιον ανύπαντρο 100 μαστιγώματα. Η ψευδής κατηγορία των σεξουαλικών σχέσεων πριν το γάμο, εγείρει για τον κατηγορο τιμωρία 80 μαστιγωμάτων. ^{49,50} Τα εγκλήματα τιμής συνιστούν ένα ζήτημα για το οποίο η Ιορδανία έχει έρθει πολλές φορές αντιμέτωπη με τις ομάδες υπεράσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η Ibtsam Alktbee (2006:21) αναφέρει ότι τα κορίτσια αποδέχονται αυτές τις αντιλήψεις σε μεγάλο βαθμό, τις κουβεντιάζουν μεταξύ τους κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού και σε φιλικές παρέες, όπου ανταλλάσσουν σχετικές με το θέμα συμβουλές και προειδοποιήσεις. ⁵¹ Ο Ahmmad Obidat (1995:82) αναφέρει: «Ο προγαμιαίος έρωτας θεωρείται κάτι κατακριτέο και αποδοκιμάζεται. Αυτός είναι που δημιουργεί τεράστια προβλήματα και διενέξεις μεταξύ των οικογενειών».

Παράλληλα, η Ammal Haraka (1989:12) τονίζει ότι ο γάμος στην Ιορδανία κανονιζόταν από τους γονείς και χαρακτηριζόταν από την ανταλλαγή περιουσιακών στοιχείων μεταξύ των οικογενειών του γαμπρού και της νύφης, μέσω του θεσμού της προίκας, καθώς οι ιδιαίτερες συναντήσεις και η ανάπτυξη ουσιαστικής επικοινωνίας μεταξύ των μελλοντικών συζύγων, δεν επιτρεπόταν πριν την τέλεση του γάμου.

⁴⁶Βλ. http://www.iek-akmi.gr/iek_akmi/media/html/draft_online/june06/islam.html (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 04-04-2007).

⁴⁷ Επίσης βλ. Γιαννουλάτου Α. (1997). *Ισλάμ: Θρησκευολογική Επισκοπήσεις*, σ. 203.

⁴⁸ Επίσης βλ. Ouwadi A. (1989). *Οι Φυλές στην Ιορδανία*, σ. 273.

⁴⁹ El-Azhary Sonbol A. (2005). *Beyond the Exotic: Women's Histories in Islamic Societies*, σ. 74.

⁵⁰ Παρόμοιες αναφορές γίνονται και από άλλους συγγραφείς, οι οποίοι ασχολούνται με τον περιορισμό των γυναικών σε ό,τι αφορά στη δημόσια ζωή. Σύμφωνα με τα ευρήματα της Ρούλας Κακλαμανάκη, (1984:33) οι τιμωρίες της μοιχείας στο Βυζάντιο ήταν ηθικές και σωματικές: κλείσιμο σε μοναστήρι, κόψιμο της μύτης, ενώ ως ηθική αποζημίωση, ο σύζυγος μπορούσε να κρατήσει μέρος της προίκας. Επιπλέον, οι Linda Schneider & Arnold Silverman (2003:43) αναφέρουν ότι στην Ιαπωνία οι γυναίκες που εμπλέκονταν σε καταστάσεις μοιχείας αντιμετώπιζαν την πιθανότητα τιμωρίας με θάνατο. Η βιομηχανοποίηση κι η αστικοποίηση που ήρθαν αργότερα, έδωσαν μία μικρή ώθηση στη γυναίκα και στη θέση της στην κοινωνία της Ιαπωνίας.

⁵¹ Επίσης βλ. Saati S. (1999). *Sociology of Women*. σ. 236. Και βλ. Diab F. (1980). *Άξιες, Ήθη και Έθιμα*, σ. 277.

Η Renee Hirschon (2004:217) θεωρεί ότι η ένωση δυο ανθρώπων από έρωτα αποτελεί βάση εντελώς ακατάλληλη για το γάμο, δεδομένου ότι οι συναισθηματικοί παράγοντες επισκιάζουν τις πρακτικές πλευρές του γάμου. Η Samia Saati (1999:228) αναφέρει ότι ο έρωτας πριν το γάμο, κατά τη λαϊκή πεποίθηση, δεν οδηγεί στην ευτυχία. Αντίθετα, οδηγεί πολλές φορές στη διέγερση του σεξουαλικού ενστίκτου των νέων με αποτέλεσμα να χάσουν τον αυτοέλεγχό τους.⁵²

Ο Mouhmad Almothele (XX:437-438), αναφέροντας τα λόγια του ήρωα: «Essa ben Hesham»,⁵³ τονίζει ότι ο έρωτας σε μερικές ανατολικές χώρες χαρακτηρίζεται ως απόλυτη ντροπή και σκανδαλιστικό ρεζιλίκι. Σε μερικές αραβικές φυλές αν γίνει γνωστό ότι κάποιος νεαρός έχει ερωτευτεί μια δική τους κοπέλα, του απαγορεύουν να την παντρευτεί γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, ενώ η πιθανότητα να τον καταγγείλουν στο Σουλτάνο είναι αυξημένη. Στην περίπτωση μάλιστα που την αναφέρει δημοσίως, τότε το αίμα του χύνεται ματαίως, δηλαδή μπορεί να δολοφονηθεί, χωρίς κυρώσεις για τους θύτες. Ο έρωτας που στον δυτικό πολιτισμό αποτελεί σημαντικότερο παράγοντα και τη συνηθέστερη αιτία σύναψης γάμου, συνιστά ένα από τα μεγαλύτερα εμπόδια γάμου στις ανατολικές κοινωνίες, ενώ η εκδήλωσή του είναι απαγορευμένη πράξη.⁵⁴

Οι Hossen Frhan και Fessal Graera (1994:49-50) υπογραμμίζουν ότι η αξία της τιμής στο λαϊκό τρόπο σκέψης, με την έννοια της σεξουαλικής αγνότητας, αποτελεί τον κύριο άξονα, στον οποίο στηρίζεται η τιμή ολόκληρης της οικογένειας ή της φυλής κι ειδικότερα των αντρών της. Πολλές φορές ακούμε κάποιο άτομο ν' απευθύνεται στις γυναίκες και τις κοπέλες ή τους κηδεμόνες τους με διάφορες ευχές που περιστρέφονται γύρω από τη διαφύλαξη της τιμής, όπως: «Ο Θεός να φυλάξει υπό τη σκέπη Του την τιμή σου». Επίσης λένε στον άνδρα: «Ο Θεός να φυλάξει το

⁵² Η Renee Hirschon (2004:263) θεωρεί ότι ο γάμος και η ομαλή οικογενειακή ζωή είναι το σταθερό θεμέλιο της κοινωνικής ζωής. Υπογραμμίζει επιπλέον, ότι αυτό αντανάκλαται στην πραγματική προσέγγιση που χαρακτήριζε το προξενικό και στη ρητή αποδοκιμασία του ερωτά ως ανάρμοστου και επικίνδυνου πάθους. Ο έρωτας και το σεξουαλικό ενδιαφέρον δεν θεωρούνται ως ο απόλυτα ενδεδειγμένος δεσμός για τους συζύγους. Επίσης βλ. Χρηστάτ Σ. (1990). *Τα Ήθη και τα Έθιμα του Γάμου στην Ιορδανία*, σ. 78. Και βλ. Diab F. (1980). *Άξιες, Ήθη και Έθιμα*, σ. 277.

⁵³ «Essa ben Hesham»: γνωστός Άραβας ήρωας στη μεταγενέστερη εποχή των «χαλίφηδων», οι οποίοι οδήγησαν το Ισλάμ μετά το θάνατο του Προφήτη Muhammad, δηλ. πριν από μισό περίπου αιώνα. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Almothele M. (XX). *Σχόλια του Essa Iben Hesham*, σ. 437.

⁵⁴ Επίσης βλ. Diab F. (1980). *Άξιες, Ήθη και Έθιμα*, σ. 278. Obidat, A. (1995). *Τα Ήθη και τα Έθιμα στην Ιορδανική Κοινωνία*, σσ.79-81. Επίσης βλ. Saati S. (1999) *Sociology of Women*, σ. 229.

χαρέμι (γυναικείο πληθυσμό του σπιτιού) σου», «Ο Θεός να μη διαπομπέψει την τιμή σου», «Ο Θεός να μη διαπομπέψει καμιά από τις γυναίκες στο σόι σου».⁵⁵

⁵⁵ Επίσης βλ. Alktbee I. (2006). *Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στον Αραβικό Πολιτισμό*, σσ. 20-21. Επίσης βλ. Saati S. (1999). *Sociology of Women*, σ. 229. Και βλ. Diab F. (1980). Άξιες , Ήθη και Έθιμα, σ.272.

Τ' αυστηρά ήθη κι έθιμα του μουσουλμανικού κόσμου, ιδιαίτερα του ιορδανικού, είναι σαφή ως προς τον περιορισμό της γυναίκας στο σπίτι και τη μη ταυτόχρονη παρουσία των δυο φύλων στον ίδιο χώρο, το παιχνίδι ή το σχολείο, προκειμένου η γυναίκα διαφυλάξει την τιμή της ίδιας και της οικογένειάς της. Η γυναίκα έπρεπε να είναι έτοιμη να δειχτεί μαθήματα οικιακής εργασίας στον ελεύθερο χρόνο της, ιδιαίτερα στην εφηβική ηλικία, όπως έχουμε αναφέρει και παραπάνω.

Η αντίληψη για το ρόλο και τη θέση της γυναίκας στην ιορδανική κοινωνία ανήγαγε τη μόρφωση ενός κοριτσιού σε κάτι ανεπιθύμητο για καθαρά κοινωνικούς λόγους, που σχετίζονται με τη νοοτροπία, τις στάσεις και τις αξίες των Ιορδανών, αλλά και την οικονομική ιδεολογία. Θεωρώντας ότι η μόρφωση ενός κοριτσιού πρέπει να περιορίζεται στις οικιακές εργασίες, όπως η μαγειρική, η καθαριότητα και το πλύσιμο, καθώς ο τελικός προορισμός της γυναίκας είναι το σπίτι του συζύγου της, η μόρφωσή της χαρακτηρίζεται χαμένος χρόνος. Συνεπώς, η πιθανότητα ν' ασχοληθεί με κοινωνικές δραστηριότητες, όπως ο αθλητισμός αποτελεί ένα ακόμη εμπόδιο, όπως συμβαίνει και με την εκπαίδευσή της με τα οικιακά καθήκοντα.

1.3. Η Εκπαίδευση

Παλαιότερα, οι γονείς έστέλναν τα παιδιά τους στα «Κατατίμπ» (maddrasa) (μια μορφή κατηχητικού, όπου τη διδασκαλία αναλάμβαναν οι Χοτζάδες) για να μάθουν ανάγνωση, γραφή, αριθμητική και λίγη θρησκεία. Τα παιδιά της κωμόπολης ή του χωριού μαζεύονται από το πρωί στο Χότζα και κάθονται μπροστά του σε μια ψάθα. Αυτός τους μάθαινε το αλφάβητο, ανάγνωση, γραφή, τους έκανε επαναλήψεις και τους διάβαζε κάποια μικρά κεφάλαια από το Κοράνι. (H. Malkaoy, 2001 σελ.113).⁵⁶

Ο Muhammad Mouner (2003:291), στην περιγραφή του για το Χότζα της κωμόπολης – χωριού, αναφέρει ότι είναι άνθρωπος νευρικός, οξύθυμος, που εξάπτεται όταν δε βρίσκει ανταπόκριση από τα παιδιά, ιδίως όταν δεν μαθαίνουν το αλφάβητο και τα μικρά κεφάλαια του Κορανίου. Γι' αυτό εμφανίζεται πάντοτε με ένα μακρύ ραβδί για να τρομάξει τα παιδιά και να υποκινήσει το ενδιαφέρον τους για την ανάγνωση και τη γραφή.

Εξετάζοντας το παραπάνω θέμα, ο Abdalla Rashed (1993:71), προσθέτει ότι ο ρόλος του Χότζα δεν περιορίζεται μόνο στη διδασκαλία, αλλά επεκτείνεται και στη

⁵⁶ Επίσης βλ. Fouad A. (1981). *Αγροτική Κοινωνιολογία*. σ. 140.

συμμετοχή των γονέων σε ότι αφορά στην καλή αγωγή των παιδιών. Οι μητέρες πολλές φορές κατέφευγαν στο Χότζα για να του πουν τα παράπονά τους σχετικά με την κακή συμπεριφορά των παιδιών τους ή απειλούσαν τα παιδιά τους ότι θα τα καταγγείλουν στο Χότζα αν δεν συμμορφώνονταν στις υποδείξεις τους.

Έτσι ο Χότζας απολάμβανε το σεβασμό όλων των κατοίκων της κωμόπολης, ιδίως αυτών που είχαν τα παιδιά τους υπό τη διδασκαλία του. Η παράδοση απαιτούσε από το παιδί να έχει στο σακί που κρεμούσε στους ώμους του ψωμί και μερικά αυγά ως αμοιβή για το Χότζα που το διδάσκει. Μερικά από τα παιδιά κουβαλούσαν αγροτικά προϊόντα των οικογενειών τους, όπως λάδι, φακές, κολοκύθια και άλλα παρόμοια (A. Rashed, 1993 σελ.71).⁵⁷

Οι γονείς σ' αυτό το στάδιο διαπιστώνουν αν το παιδί τους είναι άξιο να συνεχίσει τις σπουδές του ή όχι. Το θέμα συζητείται, συνήθως μεταξύ του πατέρα και της μητέρας κι η απόφαση λαμβάνεται σε λίγα λεπτά. Όπως περιγράφει ο Σαλέχ Χρησάτ (1990:66-67)⁵⁸ η μητέρα υποστηρίζει: «...Είναι νωρίς άστο λιγάκι με τα παιδιά. Θα μεγαλώσει και θα μπει στα βάσανα της ζωής», ενώ ο πατέρας λέει: «...Το παιδί δεν κάνει για τα γράμματα. Είναι γιος μου και το γνωρίζω ...Άκουσε γυναίκα, αύριο πρωί-πρωί τα χαράματα να 'ρθει μαζί μου για να μάθει ένα επάγγελμα που θα του φέρει ψωμί».⁵⁹ Εκεί τελειώνει η συζήτηση και την επόμενη ημέρα ο γιος ξεκινά να παρακολουθεί το επάγγελμα του πατέρα. Αν ο πατέρας του είναι αγρότης –κάτι που ισχύει για την πλειοψηφία του πληθυσμού- το παιδί αρχικά βγαίνει με τα πρόβατα στα βοσκοτόπια, ποτίζει τα ζώα και κουβαλάει τα καυσόξυλα. Συνεχίζει έτσι μέχρι να δυναμώσει και να μάθει να χρησιμοποιεί τα γεωργικά εργαλεία. Στη συνέχεια γίνεται ένας ώριμος αγρότης που οργώνει τη γη, την καλλιεργεί και ξέρει από κτηνοτροφία (Σ. Χρησάτ, 1990 σελ. 66-67).

Υπάρχουν όμως και ορισμένοι πατέρες που δείχνουν υπομονή και αφήνουν τα παιδιά τους στο σχολείο για μεγάλο χρονικό διάστημα. Αν το παιδί ωστόσο δεν τα

⁵⁷ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Malkaouy H. (2001). *Η Κοινωνική Ιστορία για την Πόλη Amman*, σ. 114. Επίσης βλ. Al Roysan Saeah, *Μιλάει Για το Πρώτο του Σχολείο*, περιοδικό Alraad . Επίσης βλ. Mohmad. M. (2003). *Η Ισλαμική Παιδαγωγική στα Αραβικά Κράτη*, σ. 287.

⁵⁸ Επίσης βλ. την ετήσια βρετανική έκθεση Palestine and Trans Jordan Administration Report.V.3. 1929-1931, σ. 746.

⁵⁹ Παρόμοιες αναφορές γίνονται και από άλλους συγγραφείς, οι οποίοι ασχολούνται με την παραδοσιακή κοινωνία. Οι Danid Balcklede και Barry Hunt (1995:285) αναφέρουν ότι οι πατεράδες που φροντίζουν να αποκαταστήσουν τους γιους τους, προσπαθούν να τους κάνουν να μάθουν κάποια τέχνη, καθώς θεωρούν ότι το να γνωρίζει κανείς μία τέχνη είναι ιδιαίτερα σημαντικό. Ο Μ. Βογιατζόγλου και άλλοι (1986:51) σημειώνουν, στη μελέτη τους για την παραδοσιακή οικογένεια, ότι τα αγόρια πηγαίνουν στο σχολείο για να μάθουν τα στοιχειώδη, ενώ στη συνέχεια συνήθως εντρυφούν στην τέχνη ή το επάγγελμα του πατέρα τους.

καταφέρνει στα μαθήματα, αφήνει το σχολείο και βοηθά τον πατέρα του στη δουλειά.⁶⁰

Στην πραγματικότητα, σύμφωνα με την Ammal Haraka (1989:120-121), ο γιος δεν εγκαταλείπει το σχολείο μόνο επειδή δεν είναι καλός μαθητής. Οι αιτίες που τον ωθούν σε αυτή την επιλογή, είναι πολύ περισσότερες. Κάποιες από αυτές είναι η διαφορά των συνθηκών και του περιβάλλοντος του παραδοσιακού σχολείου σε σύγκριση με τις συνθήκες του κοινωνικού περιβάλλοντος. Ο γιος σ' αυτή την ηλικία νιώθει ότι μεγάλωσε, βλέποντας τα μουστάκια του και τα γένια του, άρα έγινε «ολόκληρος άνδρας» που κάνει τις εργασίες των ανδρών και μπορεί να κάνει όσα και ο πατέρας του, ίσως και ακόμη περισσότερα, χάρη στη δύναμη της νεότητας και της ισχυρής θέλησης που διαθέτει.⁶¹ Όπως σχολιάζουν – οι Hany Al Amad (1978:608) και Ahmmad Obidat (1995:85), το αγόρι στην αραβική και δη την ιορδανική οικογένεια, ως άντρας πλέον, αρχίζει να τρώει με τον πατέρα του και παρόλο που εξαρτάται από αυτόν, μοιράζεται τη φήμη και τα προβλήματα του. Μ' αυτόν τον τρόπο καλλιεργείται μια σχέση εμπιστοσύνης και εχεμύθειας που ένας μελλοντικός γάμος δεν είναι σε θέση να κλονίσει.

Ωστόσο, ο γιος που περνά στην ηλικία της νεότητας, κοιτάζει τους γύρω του και βλέπει ότι οι περισσότεροι γιοι στην κωμόπολη ή το χωριό που είναι συνομήλικοι του έχουν παντρευτεί κι έχουν αποκτήσει παιδιά και πλήρη ελευθερία.⁶² Αντίθετα, αυτός είναι ακόμα δέσμιος των πειθαρχικών κανόνων και της αυστηρότητας του σχολείου. Ο Vassos Argyroy (1996:61) υπογραμμίζει ότι οι γάμοι συμβόλιζαν τη μεταφορά των ανθρώπων από ένα κοινωνικό στρώμα στο επόμενο. Μέσα από τον γάμο τα αγόρια γίνονται άντρες και τα κορίτσια γυναίκες. Τονίζει επίσης, ότι παρά τις δραστικές αλλαγές στην κοινωνική δομή τα τελευταία εξήντα χρόνια, ακόμα θεωρείται ότι κάποιος δεν είναι ολοκληρωμένος ενήλικας πριν το γάμο, ακόμα κι όταν έχει άλλα, εξίσου σημαντικά χαρίσματα και ικανότητες .

Κατά την άποψη του Ιορδανού λαογράφου Σαλέχ Χρησάτ(1990:68), το παιδί που στέκεται ανάμεσα στους συμμαθητές του δέχεται τις επιπλήξεις του καθηγητή ο οποίος μερικές φορές το χτυπάει με το ραβδί. Σε τέτοιες στιγμές εκείνο νιώθοντας

⁶⁰ Βλ. *Ιστορία της Παιδείας στην Ιορδανία 1921- 1970*, σ. 181.

⁶¹ Βλ. την ετήσια βρετανική έκθεση Palestine and Trans Jordan Administration Report.V.2.1928, σ. 599.

⁶² Η παραπάνω αντίληψη που έχει αποκτήσει το παιδί μπορεί να οφείλεται, όπως θα δούμε αργότερα και στην πίεση που ασκεί η κοινωνία και το περιβάλλον για να παντρευτεί, πέρα από το σεξουαλικό κίνητρο ειδικά σε τούτη την ηλικία.

προσβεβλημένο σκέφτεται εκείνους που βρίσκονται εκτός του σχολείου και απολαμβάνουν την πλήρη ελευθερία τους, χωρίς όρους και περιορισμούς.

Ίσως το πρώτο πράγμα που απασχολεί τις σκέψεις ενός μαθητή σ' αυτή την ηλικία, είναι η αποκατάσταση του κύρους του στα μάτια των συμμαθητών του, γεγονός που αποτελεί την αιτία της αντίδρασής του στη σχολική τάξη, ενώ ωθούμενος από την απερισκεψία της νεότητάς του, ορισμένες φορές αντιτάσσεται ή ακόμη κι επιτίθεται στον καθηγητή. Εδώ λοιπόν προκύπτει δυσκολία, διότι ούτε ο δάσκαλος αποδέχεται τέτοιο μαθητή, ούτε κι ο μαθητής αποδέχεται την προσβολή του νεοαποκτηθέντος ανδρισμού του (Α. Haraka, 1989 σελ.120-121 & Σ. Χρηστάτ,1990 σελ. 68).

Γι' αυτούς τους λόγους, οι περισσότεροι μαθητές εγκαταλείπουν το σχολείο, προκειμένου ν' αναζητήσουν την ελευθερία τους και για να διατηρήσουν την αξιοπρέπειά τους, καθώς οι γονείς δεν διαθέτουν το απαιτούμενο μορφωτικό επίπεδο που θα τους επιτρέψει ν' αντιληφθούν τις μεταβολές και τις διαφορές μεταξύ σχολείου και κοινωνικού περιβάλλοντος. Έτσι, ο μαθητής, δεν μπορεί να εκφράσει την πάλη που συμβαίνει μέσα του, μεταξύ των δύο τύπων ζωής. Από τη μία στο σχολείο είναι ο μικρός μαθητής, αντιμετωπίζεται σαν μικρό παιδί και το δέρνουν όπως δέρνουν και τ' άλλα παιδιά κι από την άλλη, στο σπίτι είναι «ολόκληρος άνδρας» κάνει τις δουλειές που κάνει ο πατέρας και συμβάλει στην ικανοποίηση των αναγκών της οικογένειάς του.

Σύμφωνα με την περιγραφή των Ahmmad Obidat (1995:85-86) και Roux Bin Zayid Al Azizi (1981:18) τότε είναι η στιγμή που το παιδί σκέφτεται ν' απαλλαγεί από αυτή την εσωτερική πάλη, προτιμώντας την ελευθερία και την «πραγματική ανδρική ζωή», εγκαταλείποντας το σχολείο, με το επιχείρημα ότι δεν είναι καλός στα γράμματα, ενώ στην πραγματικότητα θα μπορούσε να συνεχίσει τις σπουδές του. Είναι ο νεοαποκτηθείσας ανδρισμός του που τον εμποδίζει να ομολογήσει ότι αισθάνεται προσβεβλημένος κατά τη διάρκεια της παραμονής του εντός των «τειχών» του σχολείου. Μετά από αυτή την απόφαση του αγοριού, ο ρόλος των γονέων αλλάζει και περιορίζεται πια στην εξασφάλιση της εκπαίδευσης του παιδιού προκειμένου ν' αποκτήσει κάποιο δευτεροβάθμιο ή τριτοβάθμιο τίτλο σπουδών κι από εκεί και πέρα αναλαμβάνει το ίδιο το παιδί την πορεία του, χωρίς να σημαίνει αυτό ότι ο λόγος των γονέων δεν εξακολουθεί να μετράει.

Όσο για την κόρη, στο θέμα των σπουδών της δε «χωράει» συζήτηση. Η Olga Wohba (1945:5) σημειώνει: «Ελάχιστες από τις γυναίκες εκείνες κατάφεραν να

τελειώσουν το δημοτικό»,⁶³ αναφορά η οποία ακόμη χαρακτηρίζει την Ιορδανή γυναίκα, καθώς όπως φαίνεται από την ετήσια έκθεση της UNICEF για το έτος 2006, λιγότερο από το 80% των κοριτσιών φοιτούν στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση όλων των αραβικών χωρών, εκτός από (Μπαχρέιν, Ιορδανία, Παλαιστίνη και Κατάρ). Ο αναλφαβητισμός πλήττει το ήμισυ των γυναικών έναντι του 1/3 των ανδρών.⁶⁴ Αξιοσημείωτο είναι ότι υψηλό ποσοστό γυναικών στις ισλαμικές χώρες είναι αναλφάβητες, ενώ υπάρχουν και ποικίλοι περιορισμοί στην εκπαίδευση, που διαφέρουν από χώρα σε χώρα.⁶⁵ Η Lisa Pollard σημειώνει ότι την περίοδο 1871-1879 επεδίωξε ειδικότερους στόχους, στους οποίους συμπεριέλαβε και την εκπαίδευση των κοριτσιών. Μάλιστα το ενδιαφέρον που επέδειξε για την εκπαίδευση των κοριτσιών αποτέλεσε ένα χαρακτηριστικό γνώρισμα. Το 1867 ανέγειρε ένα σχολείο για κορίτσια, με χωρητικότητα 500 ατόμων για τις ηλικίες από 9-11 ετών, το οποίο προσέφερε ένα πενταετές πρόγραμμα σπουδών. Εκεί τα κορίτσια διδάσκονταν ανάγνωση, γραφή, θρησκευτικά, ηθική, (για τα κορίτσια των πλούσιων οικογενειών), μαθηματικά, ανατροφή παιδιών, οικιακή οικονομία, μαγειρική και ραπτική. Ωστόσο το σχολείο αυτό παρείχε ελλιπή εκπαίδευση στα κορίτσια κι αναφερόταν κυρίως σε μαίες. Ένα σχολείο για κορίτσια άνοιξε το 1873. Την περίοδο εκείνη μάλιστα οι μουσουλμανικές οικογένειες των ανώτερων κοινωνικών τάξεων συνήθιζαν να προσλαμβάνουν ξένους δασκάλους για να διδάξουν τις κόρες τους.⁶⁶

Οι Hossen Frhan και Fessal Graera (1994:48) παρατηρούν ότι η μόρφωση των γυναικών στη σύγχρονη Ιορδανία είναι ανεπαρκής, καθώς περιορίζεται σε θέματα σχετικά με τις λαϊκές παραδόσεις και τη θρησκεία.⁶⁷ Εν τούτοις, σε μια κοινωνία που στηριζόταν πολύ στον προφορικό λόγο, ο αναλφαβητισμός σίγουρα δεν αποτελούσε ιδιαίτερα σημαντικό εμπόδιο, όπως αντίθετα συμβαίνει σήμερα. Επιπλέον, ο Γιάννης Μαυραγάνης (1995:72) υπογραμμίζει ότι η φτώχεια, σε συνδυασμό με την καθυστερημένη αντίληψη που επικρατούσε για την αξία και την αναγκαιότητα της μόρφωσης, έκανε τους γονείς να μην ενδιαφέρονται τα παιδιά τους να μάθουν πολλά

⁶³ Επίσης βλ.

<http://www.arabwomenconnect.org/hdocs/mainform.asp?p=lib/LibList&lang=ar&keyword=&cat=&scat=&country=&pg=8>. (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 19-11-2006).

⁶⁴ Βλ. <http://www.unicef.gr/oldpress/2000/dt0800.php>. (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 13-12-2006).

⁶⁵ Βλ. <http://www.papaki.panteion.gr/teuxos8/islam.htm>. (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 13-12-2006).

⁶⁶ Βλ. El-Azhary S.A. (2005). *Beyond the Exotic: Women's Histories in Islamic Societies*, σσ. 252-254.

⁶⁷ Βλ. <http://www.jordan-encounter.com/Islam%20in%20Jordan-96.html>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 09-04-2007).

γράμματα, ιδιαίτερα τα κορίτσια. Ο Μαυραγάνης αναφέρει μία χαρακτηριστική φράση των γονέων σχετικά με τη μόρφωση των κοριτσιών: «*Δε βαριέσαι, κορίτσι είναι, δεν έχει ανάγκη από γράμματα*».

Παράλληλα, ο Hany Al Amad (1978:608) αναφέρει ότι στην ιορδανική οικογένεια προτεραιότητα μόρφωσης κατείχε ο γιος, ενώ το συνολικό ενδιαφέρον για το κορίτσι προσανατολιζόταν στο γάμο της, κάτι που επιδρούσε απαγορευτικά στην πιθανότητα της εκπαίδευσής της. Οι H. Warren Bitton & Eugene Provenzo (1983:139) αναφέρουν ότι οι γυναίκες θεωρούνταν από τους περισσότερους ως άτομα που δεν χρειάζονταν εκπαίδευση.

Ο Ahmmad Altaal (1989:47) σημειώνει ότι μερικές γυναίκες της μουσουλμανικής κοινωνίας, έστελναν τις κόρες τους στο σχολείο να μάθουν το Κοράνι και τις αρχές της θρησκείας. Αν η κόρη αποτύγχανε, η μητέρα την έστελνε -αφού το ενέκρινε ο πατέρας - στη μοδίστρα για να μάθει την τέχνη.⁶⁸ Ο Μ. Βογιατζόγλου και άλλοι (1986:52) παρατηρούν ότι τα κορίτσια στην παραδοσιακή οικογένεια, μένουν στο σπίτι και καταγίνονται με τα οικιακά καθήκοντα, την υφαντική και το κέντημα. Αρετή του κοριτσιού ήταν η σεμνότητα και προορισμός του ο γάμος, αλλά η γνώμη του για τον υποψήφιο γαμπρό δε λαμβανόταν υπόψη.

Μία ιδιαίτερα διαδεδομένη πρακτική, σύμφωνα με τη Sana Kholi (1994:30), ήταν μόλις η κόρη περάσει την παιδική ηλικία, να μάθει από τη μητέρα της πώς να σκουπίζει τους κοινόχρηστους χώρους του σπιτιού, να σφουγγαρίζει, να ζυμώνει και να φουρνίζει το ψωμί και να τη βοηθάει στη μαγειρική, το πλύσιμο των ρούχων και των μαγειρικών σκευών, να σερβίρει το φαγητό στ' αδέρφια της ή να τους στέλνει στον πατέρα της, στο χωράφι. Έτσι, η κόρη θα γινόταν άξια νοικοκυρά που θα μπορούσε να αναλάβει τις ευθύνες μίας ολόκληρης οικογένειας.⁶⁹ Η Έφη Χαντσούλη τονίζει, στη μελέτη της για τη θέση της γυναίκας στις ισλαμικές κοινωνίες, ότι όσα κορίτσια τελειώσουν το δημοτικό, έχουν ελάχιστες πιθανότητες να συνεχίσουν τις

⁶⁸ Βλ. την ετήσια βρετανική έκθεση Palestine and Trans Jordan Administration Report.V.2.1925-1928, σ. 595. και V.3, σ. 440. Επίσης,βλ.

<http://www.arabwomenconnect.org/hdocs/mainform.asp?p=lib/LibList&lang=ar&keyword=&cat=&scat=&country=&pg=8>. (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 19-11-2006). Βλ. την 2^η ετήσια Έκθεση για τη Μείωση του Ρατσισμού κατά της Γυναίκας (1998). Η Εθνική Επιτροπή για Θέματα της Γυναίκας, σ. 38.

⁶⁹ Επίσης βλ. Ναφα Α. (1996). *Η Θέση της Γυναίκας στην Ζωή του Amman*,σ. 113. Επίσης βλ. Saati S. (1999). *Sociology of Women*, σ. 119. Επίσης βλ. Al Gbree A. (1983). *Η Γυναίκα στην Ισλαμική Θρησκεία*, σσ. 90-101. Επίσης βλ.

<http://www.arabwomenconnect.org/hdocs/mainform.asp?p=lib/LibList&lang=ar&keyword=&cat=&scat=&country=&pg=8> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 20-11-2006). Βλ. τη 2^η

σπουδές τους στο γυμνάσιο. Η πλειοψηφία αναλαμβάνει καθήκοντα νοικοκυράς μέσα στο σπίτι.⁷⁰ Επιπλέον, ο Hany Al Amad (1978:8) υπογραμμίζει ότι η κόρη εκπαιδευόταν από μικρή ηλικία σε θέματα που θα την βοηθούσαν ως μελλοντική μητέρα και γιαγιά. Αξίζει επίσης να σημειωθεί, σύμφωνα με την Ammal Haraka (1989:80), ότι οι γυναίκες αποτελούσαν το βασικό δεσμό επικοινωνίας και καλλιέργειας των σχέσεων μεταξύ οικογενειών, καθώς και τον βασικό οργανωτή της οικογενειακής ζωής.

Ο Ιορδανός ποιητής Muhiy Al Din Al Mallah (1984)⁷¹ δημοσίευσε ένα ποίημα με τίτλο «Al. Durr Amanthoor» στο περιοδικό «Al Hikmah» (Σκόρπια Ρουμπίνια), στο οποίο διακήρυττε την απελευθέρωση και τη μόρφωση της γυναίκας, επισημαίνοντας τις θετικές συνέπειες ενός τέτοιου εγχειρήματος:

Ετήσια Έκθεση για τη Μείωση του Ρατσισμού κατά της Γυναίκας (1998). Η Εθνική Επιτροπή για Θέματα της Γυναίκας, Amman, σ. 38.

⁷⁰ Βλ. http://www.iek-akmi.gr/iek_akmi/media/html/draft_online/june06/islam.html (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 04-04-2007).

⁷¹ Στην ίδια κατεύθυνση κινήθηκαν και άλλοι, από τις υπόλοιπες Αραβικές χώρες, ποιητές με παν-αραβική εμβέλεια, όπως ο Ahmmad Shawqi (1868 – 1932), ο οποίος φέρει τον τίτλο του Πίγκιπα των Αράβων Ποιητών. Στην αρχή, εμφανίστηκε επιφυλακτικός απέναντι στις ιδέες του Quasim Amin (1865–1908), ο οποίος διακήρυττε την απελευθέρωση της γυναίκας. Ο Ahmmad Shawqi, στον επικήδειο λόγο του για τον Quasim Amin, τόνισε τη συμβολή του στην ίδρυση και λειτουργία του Εθνικού Αιγυπτιακού Πανεπιστημίου. Στη συνέχεια, και αφού άσκησε ευγενική κριτική στις απόψεις του Quasim Amin, ανέφερε ότι ο φερετζές δεν αντίκειται ούτε στο Κοράνι ούτε στην παράδοση του ίδιου του Προφήτη και αναγνώρισε στον Quasim Amin το θάρρος της γνώμης. Συνέχισε διατυπώνοντας την άποψη ότι ο φερετζές είναι ευκολία και ανοχή αλλά οι αμόρφωτοι και φανατικοί άντρες υπερβάλλουν στην επιβολή του.⁽¹⁾

Ο ίδιος ο Ahmmad Shawqi, μετά από 20 περίπου χρόνια φάνηκε ν' αλλάζει γνώμη, πλησιάζοντας περισσότερο τις ιδέες του Quasim Amin. Σ' ένα ποίημά του, στο μνημόσυνο για την εικοστή επέτειο της ημέρας θανάτου του Quasim Amin, στο Αραβικό Θέατρο το 1927, υπό την αιγίδα της σημαίνουσας αιγυπτιακής γυναικείας προσωπικότητας κυρίας Huda Sha'rawi, τόνισε το δικαίωμα της γυναίκας στην απελευθέρωση (σχετική απελευθέρωση με τα κριτήρια της εποχής εκείνης), υπερασπιζόμενος μάλιστα το βιβλίο του Quasim Amin «*Η Νέα Γυναίκα*». Υποστήριξε ότι το βιβλίο δεν περιείχε αιρετική μετάλλαξη, ούτε κάτι που αντίκειται στο Κοράνι ή την παράδοση του ίδιου του Προφήτη. Επίσης, αναφέρθηκε στην δυσκολία ενός τέτοιου εγχειρήματος και στο θάρρος και την τεκμηρίωση των απόψεων του εκλιπόντα.⁽²⁾ Ο Ahmmad Shawqi, στο ποίημά του «Abath Al.Mashib» (Παιδιαρίσματα των Γειρατειών) έδειξε ότι δεν μένει αδιάφορος απέναντι σ' ένα φαινόμενο αδικίας, αυθαιρεσίας και κατάχρησης, το οποίο συνεχίζει να υφίσταται σ' όλες τις κοινωνίες, έστω σε διαφορετικό βαθμό. Αυτό περιλαμβάνει την εκμετάλλευση κοριτσιών που προέρχονται από επαρχιακές και αστικές οικογένειες από πλούσιους γέροντες, οι οποίοι εκμεταλλεύονται την πτώχεια και ωθούμενοι από τη λαγνεία τους, πληρώνουν κάτι σ' αυτές τις οικογένειες και με το πρόσχημα του γάμου, αγοράζουν τα μικρά κοριτσάκια. Σκοπός τους δυστυχώς είναι να τις κάνουν δούλες και σκευή ηδονής, ενώ είναι βέβαιο πως θα αντιμετωπίσουν την αδικία των πρώην γυναικών και μητέρων των παιδιών τους, που ξόδεψαν την ζωή τους για να μεγαλώσουν τα παιδιά και να φροντίσουν τα σπίτια τους, οι οποίες με τη σειρά τους αναζητούν παρηγοριά και υπομονή στην προσευχή. Επισημαίνει ο Ahmmad Shawq, ότι τέτοιοι γάμοι είναι χειρότεροι από τη μοιχεία, ενώ σωστός γάμος είναι εκείνος που βασίζεται στις ταιριαστές ηλικίες των δύο συζύγων. Πρέπει δηλαδή η ηλικία του ενός συζύγου να είναι κοντά στην ηλικία του άλλου⁽³⁾. Για περισσότερες πληροφορίες, βλ (1) Shawqi A. (1999), *Al.Shawqiyat* σσ. 211-217. (2) Shawqi A. (1999). *Al.Shawqiyat*, σσ. 195-199. Βλ. (3) Shawqi A.

Με παιδεία και γνώση
ενισχύεται το κορίτσι
οι κόρες σας μορφωμένες
σεβαστές καταξιωμένες
ο πιο πολύτιμος λίθος
στης κοπελιάς το στήθος
είναι η γνώση η λαμπρή
την αξιοπρέπεια διατηρεί
τα δικαιώματά της ασφαλίζει
και τα καθήκοντα γνωρίζει
ζωντανές στις άγνοιας νεκρές
του τάφου θάβονται πολλές
μικρό κορίτσι ή παντρεμένη
σαν την μητέρα της θαμμένη.

Η Aedaa Abosaima (1997:45) και η Samia Satti (1999:118) διαπιστώνουν ότι εκείνο στο οποίο δε χωράει αμφιβολία, είναι το ότι μόλις η κόρη φτάσει σε αυτήν την ηλικία αντιλαμβάνεται ότι στέκεται στα πρόθυρα του γάμου. Έτσι, πολλαπλασιάζονται τα μυστικά μεταξύ των κοριτσιών αυτής της ηλικίας και δημιουργούνται στενές φιλίες με τις γειτόνισσες και τις ξαδέλφες, ενώ τα κορίτσια μαθαίνουν να φροντίζουν την εμφάνισή τους, έτσι ώστε να γίνουν πιο όμορφες, να φαίνονται πιο τρυφερές και ευκίνητες, να γελάνε πολύ και να περπατάνε με χάρη.

Μερικές φορές μάλιστα, σύμφωνα με τη Samia Satti.(1999:232), το κορίτσι αγοράζει κάποια είδη αρωματικών, καλλυντικών και διακοσμητικές κορδέλες, χωρίς ωστόσο να τολμούν ν' αποκαλύψουν τις πράξεις τους αυτές, ούτε καν να τα χρησιμοποιήσουν. Συμπληρώνει ακόμη, ότι απαγορεύεται στο κορίτσι να κάνει μπάνιο, παρά μόνο μετά την περίοδό της, αλλιώς θεωρείται άτιμη.

Σχολιάζοντας τα παραπάνω, ο Ahmmad Obidat (1995:337) και η Fwzia Diab (1980:264), τονίζουν ότι τα κορίτσια σε τούτη την ηλικία γνωρίζουν πολύ καλά το πώς πρέπει να κρύβουν κάποια πράγματα και να τα φυλάνε σαν επτασφράγιστο μυστικό από τους δικούς τους. Αν έρθει μια γειτονοπούλα ή μια φίλη να την επισκεφτεί και θελήσει να της δείξει κάποια πράγματα που αγόρασε, θα το κάνει κρυφά από τη μητέρα της, περιμένοντας να βγει πρώτα από το σπίτι ή να κάνει

(1999). *Al.Shawqiyat*, σσ. 350-356. Επίσης βλ. Καριώτογλου Α. (2002). *Σπουδή στη Θρησκευσιολογία*, σσ. 159-165.

κάποιες άλλες δουλειές , ώστε να κλειστεί με τη φίλη της στο δωμάτιό της και να της δείξει αυτά τα πολύ σημαντικά, για εκείνη, πράγματα.⁷²

Ο Ahmmad Ouwadi (1989:128-129) μελετώντας τους διαφορετικούς τύπους του αρραβώνα στην ιορδανική κοινωνία, αναφέρει ότι αυτό που συνέβαλε στο να αυξηθεί η ευτυχία της κόρης σ' αυτή την ηλικία, είναι η ολιγάρκειά της, το γεγονός δηλαδή ότι χαιρόταν με τα ελάχιστα που διέθετε. Τα όνειρά της περιορίζονταν στην επιθυμία της να παντρευτεί κάποιον αποδεκτό, από τους γονείς της, άνδρα, που να πληρεί τους όρους τους.

Η Gillian Klein (1985:53) αναφέρει ότι τα στερεότυπα που σχετίζονται με τη γυναίκα συναντώνται και στα παραμύθια, στα οποία πάντα ο νεαρός κοπέλες παρουσιάζονται εν αναμονή του άνδρα που θα έρθει να τις σώσει, είτε από μία απελπισμένη κατάσταση, είτε από τον «κίνδυνο» να μείνουν ανύπαντρες.

Ο Σαλέχ Χρησάτ (1990:70-71) υπογραμμίζει πως, εάν μία κοπέλα συναντούσε κάποιον εμφανίσιμο νεαρό που αντάλλαζε μαζί της βλέμματα θαυμασμού και χαμόγελα, ή αν έδειχνε κάποιο ενδιαφέρον προς αυτή, όπως να τη βοηθήσει στο κουβάλημα βαρέων αντικειμένων, αυτό ήταν αρκετό για να την κάνει να πλέει - για αρκετές ημέρες - σε «πελάγη ευτυχίας»,⁷³ καθώς τα ήθη και τα έθιμα απαγορεύουν να συναντήσει ένας άνδρας μία κοπέλα ιδιαιτέρως έστω και αν είναι αρραβωνιασμένοι. Όπως αναφέρει ο Αλέξανδρος Καριώτογλου (2005:171), στηριζόμενος σε ένα Hadeth, όταν ένας άντρας και μια γυναίκα συναντηθούν κατ' ιδίαν τότε ο τρίτος παρών στη συνάντηση είναι ο Σατανάς. Ο Muhammad Alkhuli (1990:70) προσθέτει ότι το Ισλάμ επιτρέπει σ' έναν άνδρα να κοιτάξει μία γυναίκα εφόσον σκοπεύει να την παντρευτεί και το ίδιο δικαίωμα δίνεται και στη γυναίκα. Όταν ένας άνδρας επιθυμεί να παντρευτεί μία γυναίκα, τότε κάνει πρόταση γάμου σ'

⁷² Παλιά, τα γυναικεία καλλυντικά δεν ήταν πολύ γνωστά στην ιορδανική κοινωνία, όπως είναι σήμερα καθώς, το να βάφεται μια γυναίκα ήταν αντίθετο με τις παραδόσεις που τότε ήθελαν τη γυναίκα να εμφανίζεται με το «αληθινό» της πρόσωπο. Η χρήση των καλλυντικών παλαιότερα περιοριζόταν στην ημέρα του αρραβώνα ή του γάμου, οπότε και γινόταν υπερβολική χρήση τους χωρίς συνδυασμό. Μεταγενέστερα, τα καλλυντικά επεκτάθηκαν στις παντρεμένες γυναίκες που άρχισαν να βάφονται για το σύζυγο, παραμένοντας ωστόσο κάτι ανεπίτρεπτο για τις ανύπαντρες. Σήμερα, η χρήση των καλλυντικών έχει επεκταθεί σε όλες τις κοπέλες και τις γυναίκες αδιακρίτως, ενώ υπάρχουν πολλά μαγαζιά και αγορές που προσφέρουν διάφορα καλλυντικά. Τα πιο γνωστά είδη παραδοσιακών καλλυντικών στην ιορδανική κοινωνία είναι η χένα, μια ύλη γνωστή από την εποχή των Φαραώ που χρησιμοποιήθηκε πολύ από τους Άραβες, οι οποίοι την εισήγαγαν από την Ινδία σε μορφή φυτικής βαφής σε κόκκινο ή μαύρο, ενώ η χρήση της δεν περιοριζόταν στις γυναίκες αλλά και επεκτεινόταν και στους άνδρες. Οι γυναίκες χρησιμοποίησαν τη χένα σαν βαφή για τα χέρια, τα πόδια και τα νύχια. Στην Ιορδανία οι άνθρωποι χρησιμοποίησαν τη χένα στις διάφορες κοινωνικές εκδηλώσεις και στο γάμο. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Hamami H. (1971). *Οι Συριακές Παραδοσιακές Ενδυμασίες*. σ. 224. Βλ. Obidat A. (1995). *Τα Ήθη και τα Έθιμα στην Ιορδανία*, σ.336. Επίσης βλ. Al Tebe O. (1992). *Το Κομμωτήριο και οι Γυναίκες από την Ισλαμική Άποψη*. σσ. 35-37.

ή σ' εκείνη ή στους γονείς της ή στον κηδεμόνα της. Στο μεταξύ, κανείς άλλος δεν μπορεί να ζητήσει την ίδια γυναίκα σε γάμο μέχρι οσότου η πρόταση του πρώτου άνδρα γίνει δεκτή ή απορριφθεί.

Οι απαγορεύσεις αυτές, ωστόσο, δεν αποτέλεσαν εμπόδιο που απέτρεψε την υπέρβαση των ηθών και των εθίμων. Σχετικά, ο Σαλέχ Χρησάτ (1990:70-71) αναφέρει ότι οι νεαροί περίμεναν τις κοπέλες όταν πήγαιναν π.χ. στη πηγή για να γεμίσουν τις στάμνες τους ή γύριζαν από αυτή για ένα σεμνό ειδύλλιο, όπως ένα γλυκό λόγο ή ένα όμορφο χαμόγελο. Το παλικάρι κάθεται στο σοκάκι και τραγουδάει για να τον ακούσει η νέα κοπέλα, για την οποία πλάθει τα όνειρα της ζωής του. Ο καθηγητής Roux Bin Zayid Al Azizi (1981:193-195) αναφέρει το παρακάτω τραγούδι που ονομάζεται «Τραγούδι της Νύχτας των Αγαπημένων»:

Παλικάρια να παίξετε, σηκωθείτε
ο θάνατος δεν αποφεύγεται
η ζωή είναι ενός φεγγαριού διάρκεια
που δεν τη χορταίνει κανείς.
Εσύ που κάθεται σε σωρό από κοτρόνες
οι δικοί σου σε καλούν
η καρδιά μου σ' αγαπάει
και οι δικοί μου δε σε θέλουν.

Ο Ahmmad Ouwadi (1989:126) σημειώνει ότι η κοπέλα σ' αυτή την ηλικία είναι υπερβολικά ντροπαλή, ενώ αν προσθέσουμε στο ντροπαλό χαρακτήρα το φόβο της παράβασης των εθίμων και των παραδόσεων, την οργή των γονέων, τα τυχόν αρνητικά σχόλια του κόσμου και την υποχρέωση διατήρησης της τιμής της, τότε μπορούμε ν' αντιληφθούμε την αγωνία και το άγχος της όταν συναντά έναν ξένο νεαρό. Εν τούτοις, όταν ο φόβος αυτός την εγκαταλείψει με την απομάκρυνση του νεαρού, τότε η κοπέλα ανασαίνει ανακουφισμένη αποσβήνει το άγχος και το φόβο από την καρδιά της, νιώθοντας αισθήματα ευφροσύνης και ευτυχίας.

⁷³ Επίσης ο Obidat A. (1995). *Τα Ηθη και τα Έθιμα στην Ιορδανία*, σσ. 90-92.

Ο Ιορδανός κηδεμόνας προτιμά το αγόρι έναντι του κοριτσιού όπως είδαμε και παραπάνω κι αυτό συμβαίνει διότι το κορίτσι συνδέεται με την πιθανότητα να επισύρει την ντροπή στην οικογένειά της, στην περίπτωση που δεν διαφυλάξει την αγνότητά της μέχρι την ημέρα του γάμου της. Μάλιστα, συνηθίζεται να λέγεται ότι όποιος αποκτά κόρες θα έχει την έγνοιά τους όλες τις νύχτες και όλες τις ημέρες κι η έγνοια αυτή είναι ο λόγος που ωθεί την ιορδανική κοινωνία να αδικήσει το κορίτσι τόσο στην ελευθερία και την εκπαίδευση, όσο και στη συμμετοχή της στις αθλητικές δραστηριότητες. Αυτή η έγνοια δεν εγκαταλείπει την οικογένεια του κοριτσιού μέχρι ωσότου παντρευτεί. Είναι το εμπόρευμα που αν θέλουν οι αρραβωνιαστικοί το ζητάνε και αν θέλουν το αφήνουν, ενώ σε περίπτωση που δεν υπάρξει κάποιος να ζητήσει την κοπέλα σε γάμο τότε εκείνη μένει γεροντοκόρη, γεγονός που οδηγεί στην υποτίμηση και τη μείωση της υπόληψης της οικογένειάς της όπως θα δούμε στη συνέχεια..

1.4. Τα Γαμήλια Έθιμα

«Ω! Άνθρωποι! Σεβαστείτε τον Κύριό σας, που σας δημιούργησε από μια και μόνο ψυχή (Αδάμ), και απ' αυτή έπλασε τη σύντροφό της (Εύα) κι απ' αυτούς τους δυο σκόρπισε – σαν σπόρους – αμέτρητους άντρες και γυναίκες. Να σέβεστε τον ΑΛΛΑΧ, που τ' όνομα Του αναφέρεται στ' αμοιβαία σας δίκαια αιτήματα, και σεβαστείτε τη συγγένεια μεταξύ σας. Γιατί ο ΑΛΛΑΧ πάντοτε άγρυπνα πάνω σας».⁷⁴

Ο Γιώργος Θανάτσης (1983:13) αναφέρει ότι η παράδοση θέλει οι αρραβώνες και οι γάμοι να γίνονται σε μικρή ηλικία.⁷⁵ Η Samia Saati (1981:20) τονίζει ότι η αξία της τιμής, ανάγκαζε τους γονείς να λογοδώσουν τις κόρες τους από μικρή ηλικία. Κατά τον Roux Bin Zayid Al Azizi (1981:99) εάν μία κοπέλα αργεί να παντρευτεί, είναι πιθανό οι γονείς της να «εξαναγκαστούν» να την παντρέψουν με κάποιον από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα, με μοναδικό στόχο να διαφυλαχθεί η τιμή της υπό τη σκέπη του. Η Fwzia Diab (1980:246) σημειώνει ότι ο γάμος στη μικρή ηλικία, σύμφωνα με τη λαϊκή πεποίθηση, έχει μεγάλη αξία, καθώς προστατεύει τους ανθρώπους από την αμαρτία και την πτώση των νέων στη γοητεία και τον πειρασμό. Ο γάμος στη μικρή ηλικία χαρακτηρίζεται «Απόλαυση και τακτοποίηση», πραγματοποιώντας τη νόμιμη σεξουαλική ανάγκη. Ο Georges Dybs (1996:58)

⁷⁴ Βλ. Το Ιερό Κοράνι [κεφαλαίο Alnissa παράγραφος 1 σ.102].

⁷⁵ Το γεγονός αυτό δεν αφορά μόνο στον αραβικό κόσμο, αλλά το συναντάμε και στην Ελλάδα στα χρόνια της τουρκοκρατίας, στους Ρωμιούς, στους Ινδούς στους Σέρβους και στους Αλβανούς.

συμπληρώνει ότι ο γάμος γίνεται αντιληπτός ως το αντίδοτο της σεξουαλικής επιθυμίας. Βάζει τάξη, πειθαρχεί, διατηρεί την ειρήνη. Ο γάμος αποτρέπει τον άντρα και τη γυναίκα από το να ζευγαρώνουν ελεύθερα και χωρίς κανόνες. Οι Sayid Mujtaba & Rukni Musawi Lari (1974:90), στηριζόμενοι στα λόγια του Προφήτη Mouhammad, αναφέρουν: «Οι κόρες σας είναι σαν ώριμα φρούτα επάνω σε δέντρο. Τα φρούτα αυτά πρέπει να συλλεχθούν τη βέλτιστη στιγμή, διαφορετικά ο ήλιος ή άλλοι παράγοντες θα τα σαπίσουν ή θα τα χαλάσουν. Πρέπει να δίνετε τις κόρες σας σε γάμο τη στιγμή της ωριμότητάς τους κι ούτε αργότερα ή νωρίτερα. Αν τις αφήσετε να κρέμονται για πολύ καιρό η αναπόφευκτη δωροδοκία τους θα είναι δικό σας λάθος. Είναι ανθρώπινα όντα κι οι ανθρώπινες ανάγκες τους πρέπει να ικανοποιηθούν».

Κατ' αυτόν τον τρόπο, ο μουσουλμανικός τρόπος ζωής αποκλείει τα μικτά πάρτυ, το χορό μεταξύ αγοριών-κοριτσιών, τα παιχνίδια και άλλες καταστάσεις, που ευνοούν την ανάπτυξη προγαμιαίων σχέσεων, οι οποίες στο Ισλάμ απαγορεύονται. Ο γάμος, λοιπόν, λειτουργεί ως ένα μέτρο πρόληψής τους. Οι κοινωνικές διασκεδάσεις των ανθρώπων πραγματοποιούνται είτε εντός της οικογένειας και των στενών οικογενειακών φίλων, είτε εντός μεμονωμένων ομάδων ανδρών ή γυναικών.⁷⁶ Η Renee Hirschon (2004:206) τονίζει ότι ο σωστός δρόμος για τους γιους και τις κόρες ήταν να περάσουν κατευθείαν από τις οικογένειες καταγωγής τους στην ανάληψη των νέων τους ρόλων μέσα στο γάμο, πρώτα ως σύζυγοι και στη συνέχεια ως γονείς.

Μία από τις παροιμίες τους λέει: «*Όποιος κόρες βγάζει, με τους σκύλους συμπεθεριάζει*». Βλέπουμε, λοιπόν, όπως υπογραμμίζει και η Samia Saati (1999:239), ότι ο γάμος της κόρης δεν σημαίνει το τέλος της ανησυχίας για τους γονείς της, καθώς το ενδεχόμενο του διαζυγίου, η ατεκνία και η γέννηση κοριτσιών αποτελούν σημαντικές πηγές άγχους για τις συζύγους και τους γονείς τους. Αυτό σημαίνει ότι η ανατροφή της κόρης είναι συνδεδεμένη με τον κόπο, το άγχος, την ανησυχία και την ένταση. Σχετική λαϊκή παροιμία τονίζει: «*Η μέριμνα για την αποκατάσταση των κοριτσιών διαρκεί μια ζωή*».(H. Al Amad, 1978 σελ.22). Ο γνωστός Ιορδανός λαογράφος Roux Bin Zayid Al Azizi, (1981:193-195), χαρακτηριστικά παραθέτει το παρακάτω τραγούδι, το οποίο λένε οι γυναίκες, όταν η νύφη αναχωρεί από το σπίτι των γονιών της. Μάλιστα μοιάζει με θρήνο ή μοιρολόι, επειδή το μέλλον της κόρης τους στο γάμο της δεν είναι βέβαιο.

⁷⁶ <http://www.jamaat.org/islam/WomanMother.html>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 03-04-2007).

Οι καημοί μου είναι μεγάλοι
άνθρωποι μου απέρριψαν
ο γονιός πήρε ό,τι θέλει
στην ξενιτιά με έριξαν.

Αντίστοιχα, η πρώτη σκέψη που κάνει η μητέρα όταν παίζει με το γιο της είναι να η τελετή του γάμου του. Είδαμε ότι η λέξη «γάμος» είναι πάντα επίκαιρη στις γλώσσες των ανθρώπων, όταν συναντώνται στις διάφορες κοινωνικές εκδηλώσεις, κατά τις οποίες εύχονται στους γονείς να μεγαλώσει ο γιος και να ζήσουν να τον καμαρώσουν το γάμο του. Όπως αναφέρουν οι Renee Hirschon (2004:207) και Ahmmad Obidat (1995:85): «Στο γάμο των παιδιών σου αν θέλει ο Θεός», «Αν θέλει ο Θεός να τον δείτε γαμπρό» ή «Στις χαρές των παιδιών σου».⁷⁷

Το θέμα του γάμου, λοιπόν, κατά τον Ahmmad Obidat (1995:85), αποτελεί έμμομη ιδέα στο μυαλό της μητέρας. Αν την επισκεφτεί μια γυναίκα με κάποιο μικρό κοριτσάκι, τότε γι' αστείο προτρέπει το γιο της να κοιτάξει και να προσέξει αυτό το κοριτσάκι, γιατί ίσως στο μέλλον γίνει η σύζυγός του, ενώ είναι πιθανό να τον προτρέψει να φιλήσει το κοριτσάκι. Μάλιστα, εάν το κάνει, όλοι πλημμυρίζουν χαρά και γέλιο.

Ορισμένες φορές η μητέρα παίρνει μαζί της το μικρό της γιο σε κάποια κοινωνική εκδήλωση και αστειευόμενη τον προτρέπει να διαλέξει ένα κορίτσι από εκείνα που βλέπει μπροστά του. Ίσως η μητέρα πει: «Αυτή είναι νύφη για το γιο μου». Αν η μητέρα του κοριτσιού συμφωνήσει με τη μητέρα του αγοριού ευχόμενη στο Θεό, τότε η απάντηση εκλαμβάνεται σαν αρχική συμφωνία που δεσμεύει και τα δύο μέρη, όπως αναφέρει ο Ahmmad Ouwadi (1989:137). Μπορούμε δηλαδή να πούμε ότι «Όσο μεγαλώνουν τα παιδιά η μητέρα του αγοριού συνεχίζει να διαδίδει ότι η κόρη του τάδε είναι για το γιο της».

Κάποιες φορές ωστόσο, όπως αναφέρει η Samia Saati (1999:108) το θέμα αυτό που ξεκινάει ως αστείο και ως πείραγμα μπορεί να γίνει αιτία μακροχρόνιων συζητήσεων και διαφωνιών ανάμεσα στις δύο οικογένειες. Αυτό συμβαίνει διότι με τον καιρό οι γονείς του κοριτσιού για παράδειγμα, ενδεχομένως να έχουν την πεποίθηση ότι η κόρη τους είναι όμορφη και περιζήτητη, ενώ ο νεαρός δεν βρίσκεται στο επιθυμητό,

⁷⁷ Επίσης βλ . Diab F. (1980). *Άξιες, Ήθη και Έθιμα*, σσ. 305-306. Επίσης βλ. Saati S. (1999). *Sociology of Women*, σ. 232.

από εκείνους, οικονομικό και ηθικό επίπεδο. Έτσι, αν η κοπέλα αποφασισθεί τελικά να παντρευτεί κάποιον άλλο νεαρό, διαφορετικό από εκείνον που ορίστηκε αρχικά, οι γονείς του τελευταίου προσπαθούν να εμποδίσουν τις τελετές του γάμου, ενώ ο ίδιος μπορεί να προκαλέσει προβλήματα αν δεν τον εμποδίσουν οι γονείς του (A. Fouad, 1981 σελ. 211).

Αντίστοιχα, σύμφωνα με τον Ali Fouad (1981:210) ενδέχεται το αγόρι να μορφωθεί και να φτάσει σε υψηλό μορφωτικό επίπεδο, με συνέπεια να μην αποδέχεται το γάμο με την κοπέλα που του ορίστηκε, ενώ εκείνος βρισκόταν στην παιδική του ηλικία, με το επιχείρημα ότι αναζητά μια μορφωμένη κοπέλα που να ταιριάζει με το δικό του επίπεδο. Αν ο νεαρός ζητήσει μια άλλη σε γάμο, τότε δημιουργείται μίσος και διαφωνία μεταξύ των δύο οικογενειών και αποκόπτονται οι δεσμοί φιλίας και αγάπης.

Άλλωστε, ο γάμος κατά τον M. Βογιατζόγλου και άλλους (1986:52) δεν είναι υπόθεση δύο νέων, αλλά δύο οικογενειών. Ο J. Peristiany (1976:121) υπογραμμίζει ότι οι συνεννοήσεις του γάμου γίνονταν μεταξύ των αρχηγών των οικογενειών ή των αντιπροσώπων τους κι όχι μεταξύ των μελλοντικών συζύγων. Οι Rosemary Breger και Rosanna Hill (1998:157) τονίζουν ότι ο γάμος στο Ισλάμ, ουσιαστικά αποτελεί ένα είδος συμμαχίας μεταξύ δύο οικογενειών. Γι' αυτό άλλωστε, ο πατέρας μπορεί ν' απαγορεύσει στην κόρη του να παντρευτεί έναν άνδρα που ανήκει σε διαφορετική κοινωνική θέση. Η γυναίκα μίας «καλής οικογένειας» πρέπει να παντρευτεί έναν άνδρα αντίστοιχου κοινωνικού κι οικονομικού υπόβαθρου, ο οποίος να προέρχεται από μία οικογένεια με καλή φήμη. Ο κανονισμός αυτός είναι λιγότερο αυστηρός με τους άνδρες, αφού το πατριαρχικό σύστημα που επικρατεί διασφαλίζει πως όλοι οι απόγονοί του θα φέρουν το δικό του όνομα κι ως εκ τούτου η κοινωνική του θέση δεν επηρεάζεται από έναν γάμο με γυναίκα χαμηλότερης κοινωνικής τάξης, αν και κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει πάντα. Έτσι, οι άνδρες μπορούν ν' αναβαθμίσουν την εικόνα και τη θέση μίας γυναίκας, ενώ αντίθετα οι γυναίκες δεν μπορούν ποτέ ν' αναβαθμίσουν τη θέση ενός άνδρα.

Στις ημέρες μας, τα μορφωμένα κορίτσια του μουσουλμανικού κόσμου έχουν περισσότερο ενεργό ρόλο στην επιλογή συζύγου. Παρόλα αυτά, η γνώμη των γονέων για τον μέλλοντα σύζυγο είναι υψίστης σημασίας, ενώ σπάνια συναντάμε περιπτώσεις γάμων που πραγματοποιούνται χωρίς τη συγκατάθεση των γονέων, εκτός κι αν

πρόκειται για κάποια χήρα ή διαζευγμένη γυναίκα.⁷⁸ Στην Ιορδανία, οι προκαθορισμένοι γάμοι αποτελούν μία συνήθη πρακτική στις αγροτικές περιοχές, ενώ ακόμη κι οι Ιορδανοί που ζουν στις πόλεις, πολλές φορές ζητούν την άδεια της οικογένειάς τους προκειμένου να προχωρήσουν στο γάμο.⁷⁹

Η Amira El-Azhary Sonbol (2005:211-212) σημειώνει ότι το κατώτατο όριο ηλικίας γάμου των κοριτσιών ήταν τα 16 χρόνια, μία ηλικία στην οποία οι προστάτες των κοριτσιών συχνά τα πάντρευαν με κάποιον της επιλογής τους. Τα κορίτσια δεν είχαν το δικαίωμα να εκφράσουν την άποψή τους για το μέλλοντα σύζυγό τους και πριν τον καθορισμό του σχετικού Νόμου, οι προστάτες τους της εξανάγκαζαν σε γάμο που οι ίδιες δεν επιθυμούσαν. Μάλιστα στην Αίγυπτο, οι προστάτες απαγορεύονταν να είναι γυναίκες κι έτσι οι μητέρες δεν μπορούσαν να έχουν το ρόλο του προστάτη. Η Έφη Χαντσούλη τονίζει, στην μελέτη της για την θέση της γυναίκας στις ισλαμικές κοινωνίες, ότι η Μουσουλμάνα γυναίκα παντρεύεται στα 14 με 16 χρόνια της αποκλειστικά από επιλογή άλλων. Μετά το γλέντι του γάμου, που διαρκεί μια εβδομάδα, κλείνεται στο σπίτι των πεθερικών, όπου το γενικό πρόσταγμα έχουν οι γονείς του γαμπρού.^{80,81}

Η Deborah Gerner (2000:270) αναφέρει ότι στις κοινωνίες της Μέσης Ανατολής ο ρόλος των γονέων, τόσο για τους άνδρες όσο και για τις γυναίκες, παραμένει κι ο σημαντικότερος από οποιονδήποτε άλλον. Άλλωστε οι νέοι που ζουν στις κοινωνίες αυτές θεωρούνται πραγματικοί ενήλικες μόνο όταν παντρευτούν κι αποκτήσουν παιδιά. Οι άγαμες κι άνω των 25 ετών γυναίκες της Δύσης που επισκέπτονται τη Μέση Ανατολή βρίσκονται συχνά να εξηγούν στους ντόπιους την «παράδοξη» κι «ασυνήθιστη» για την ηλικία τους οικογενειακή τους κατάσταση.⁸² Γενικότερα, οι

⁷⁸ Βλ. <http://www.jamaat.org/islam/WomanMarriage.html>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 03-04-2007).

⁷⁹ Βλ. <http://www.cp-pc.ca/english/jordan/family.html>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 29-03-2007).

⁸⁰ Βλ. http://www.iek-akmi.gr/iek_akmi/media/html/draft_online/june06/islam.html (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 04-04-2007).

⁸¹ Κάποια παρόμοια ήθη και έθιμα μπορούσε κάποιος να συναντήσει στα ορεινά της Κρήτης, πριν τα μέσα του προηγούμενου αιώνα. Όπως σχολιάζει ο Γιώργος Θανάσης (1983:28), οι γονείς αρραβώνιαζαν τα παιδιά τους από την βρεφική ηλικία, προσφέροντας ένα δαχτυλίδι στους γονείς της νύφης ή ένα σταυρό. Το έθιμο αυτό ονομάζεται «λογόστεμα». Ο Ελευθέριος Αλεξάκης (1980:271) αναφέρει σχετικά ότι περιπτώσεις αρραβώνων που γίνονταν σε παιδική ηλικία ή ακόμα όταν τα παιδιά είναι νεογέννητα, δε σπάνιζαν στο παρελθόν. Επιπλέον ο Ευστράτιου Ζεγκίνη (1994:57) παρατηρεί ότι οι Μουσουλμάνοι Αθίγγανοι δίνουν μεγάλη σημασία στην λογοδοσία και το γάμο των παιδιών τους.

⁸² Συγγραφείς αναφερόμενοι στην παραδοσιακή κοινωνία και το ρόλο και τη θέση της οικογένειας σε αυτή, όπως η Όλουεν Χάφτον (2003:231) αναφέρουν ότι στις καθολικές χώρες της Ευρώπης, όσες έμεναν γεροντοκόρες και είχαν προίκα θα έπρεπε είτε να κλειστούν σε μοναστήρι είτε να διαθέτουν μια εύπορη οικογένεια για να τις συντηρεί εφ' όρου ζωής .

ανύπαντρες γυναίκες θεωρούνταν ως απειλή προς την κοινωνία, γι' αυτό και στις γυναίκες ασκούσαν πίεση να παντρευτούν και μάλιστα σε νεαρή ηλικία. Αντίθετα η Margot Badran (1995:125) στηρίζεται στα λόγια της Huda Sha'rawi⁸³ η οποία χαρακτηρίζει το γάμο της γυναίκας σε νεαρή ηλικία ως το πρώτο εμπόδιο στην εξέλιξή της.

Κατά την Ibtisam Alktbee (2006:20) (και σύμφωνα με τη λαϊκή πεποίθηση): «Αν η κοπέλα αργήσει να παντρευτεί μειώνεται η αξία της και χαρακτηρίζεται ως «Μπάγιρα» (γεροντοκόρη)», δηλαδή ότι έχασε την ευκαιρία της να παντρευτεί. Γι' αυτό το λόγο την αποφεύγουν οι γαμπροί, πράγμα που την επιβαρύνει ψυχολογικά, ενώ κυριεύεται από απελπισία και μελαγχολία (F.Diab,1980 σελ.250).

Οι Kathy Davis, Monique Leijenaar και Jantine Oldersma (1991:121) σημειώνουν ότι εάν μία γυναίκα δεν παντρευόταν, τότε κάποιος άνδρας, συγγενής της ήταν υποχρεωμένος να τη συντηρεί. Όταν μάλιστα η γυναίκα παντρευόταν σε μεγαλύτερη ηλικία, η τύχη της δεν διαφαινόταν ιδιαίτερα καλή αφού θα παντρευόταν ή με κάποιο χήρο ή θα γινόταν η δεύτερη γυναίκα σε κάποιο πολυγαμικό νοικοκυριό. Εάν μία γυναίκα ήταν ανύπαντρη μετά το θάνατο των γονιών της, τότε έπρεπε να μείνει με τη σύζυγο του αδερφού της. Μία από τις πιο διαδεδομένες σχετικές παροιμίες είναι η εξής: «Το καλύτερο για τη γεροντοκόρη είναι να μείνει στο σπίτι του πατέρα της» (F. Diab,1980 σελ. 250). Ακόμα ο Hany Al Amad (1978:47) τονίζει ότι οι άντρες θεώρησαν καταστροφική μοίρα, το να μείνει μια γυναίκα γεροντοκόρη.

Επιπλέον, η Samia Saati.(1999:222) μας καταγράφει πως όλα αυτά επηρεάζουν και την υγεία της, ενώ σε τέτοιες περιπτώσεις η γυναίκα χαρακτηρίζεται «Μαεκούντα», εννοώντας ότι της έχουν κάνει μάγια. Αυτό πολλαπλασιάζει τις έγνοιες των γονιών της και των δικών της ανθρώπων που καταφεύγουν στους «μάγους» και τους κομπογιαννίτες, προκειμένου να «λύσουν» τα μάγια και να εξουδετερώσουν την επίδρασή τους.

Πολλές φορές της φτιάχνουν «Χιτζάμπ Αλ Μαχάμπα», δηλαδή το φυλαχτό της αγάπης, το οποίο, όπως περιγράφει η Fwzia Diab.(1980:250), το φτιάχνει ένα συγκεκριμένο άτομο από τους συγγενείς ή τους γείτονές της, ώστε να τη ζητήσει κάποιος σε γάμο. Στο φυλαχτό αυτό γράφονται συνήθως στίχοι από το Κοράνι, μερικές ειδικές φράσεις που συνοδεύονται από κάποιο ίχνος του επιθυμητού ατόμου, δηλαδή κομμάτι από τα ρούχα που χρησιμοποιεί, όπως το μαντήλι, το καπέλο, την

⁸³ Huda Sha'rawi και Nabawiyah Musa: δύο γυναίκες που γεννήθηκαν στα τέλη του 19^{ου} αι. και διαμόρφωσαν την ιστορία του φεμινισμού στην Αίγυπτο, το πρώτο μισό του 20^{ου} αι.

κελεμπία, το πουκάμισό του με την προϋπόθεση ότι έχει ποτιστεί από τον ιδρώτα ή τη μυρωδιά του και έτσι περιέχει το ίχνος του. Όλα αυτά τα τοποθετούνται μαζί σε ένα φυλαχτό με δερμάτινο περίβλημα τριγωνικής μορφής. Η νεαρή «Μπάγγρα» (γεροντοκόρη) το κρεμάει στο λαιμό της, ώστε να είναι πάντοτε κοντά στην καρδιά της.^{84,85}

Η Sue Bleundeil (2004:157) θεωρεί ότι η κοινωνική πίεση για το γάμο και τη γέννηση των παιδιών ήταν τέτοια, ώστε πολλές γυναίκες να υποφέρουν από άγχος, εάν για οποιοδήποτε λόγο δεν επιτύγχαναν να αποκτήσουν σύζυγο την περίοδο που έπρεπε. Η Ρούλα Κακλαμανάκη (1984:10) υπογραμμίζει ότι ο γάμος αποτελούσε το σκοπό της συντριπτικής πλειοψηφίας των γυναικών, χωρίς ωστόσο οι ίδιες να προσβλέπουν τόσο στην απόκτηση παιδιών ή την αντιμετώπιση της μοναξιάς, όσο στην αποκατάστασή τους. Άλλωστε, σύμφωνα με τις κοινωνικές αντιλήψεις η γυναίκα ολοκληρώνεται μόνο μέσω του γάμου.

Ο Muhiy Al Din Al Mallah (1984:62-63), στα ποιήματά του, που δημοσίευε στο περιοδικό «Al.Hikmah» ασκεί κριτική σε ορισμένα καθιερωμένα ήθη και έθιμα και κοινωνικά φαινόμενα, όπως το ψέμα, η υποκρισία κ.ά.. Σ' ένα από τα ποιήματά του, που φέρει τον τίτλο: «Ο Αποτυχημένος Γάμος», μιλάει για το ρόλο της μητέρας του νεαρού στη επιλογή της μέλλουσας γυναίκας του, με αποτέλεσμα να προκύψουν πολλές περιπτώσεις διαζυγίων εξ' αιτίας της κακής επιλογής. Σημειώνει:

Νεαρός στις νεότητας την ακμή
το γάμο κακώς επιθυμεί
τη μητέρα του στέλνει
για μια όμορφη ψάχνει
νύφη άσχημη και λωλή
το χέρι της μάνας φιλεί
σαν τον ήλιο το λαμπρό
την περιγράφει στο γαμπρό
κάνει η μεροληψία ανθρώπους

⁸⁴ Επίσης βλ. Saati S. (1999). *Sociology of Women*, σ.222.

⁸⁵ Ο Ελευθέριος Αλεξάκης (1980:270) αναφέρει ότι οι νέες για να παντρευτούν έπαιρναν (κατά τη νύχτα της Καθαράς Δευτέρας ή του Άγιου Γιάννη) στάρια από μνημόσυνο και τα έσπερναν νύχτα σε μια ταράτσα, ονομάζοντας αυτόν που θα ήθελαν να παντρευτούν. Στη συνέχεια, αν έβλεπαν το επιθυμητό πρόσωπο στον ύπνο τους, αυτό σήμαινε ότι επρόκειτο να τον παντρευτούν. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Αλεξάκης Ε. (1980). *Τα Γένη Και η Οικογένεια Στην Παραδοσιακή Κοινωνία Της Μάνης*, σσ. 269-272.

ευάλωτους και κατάκοπους
γύρισε στον γιο ξεγελασμένη
μιλάει για την επαινεμένη.

Ο Muhiy Al Din Al Mallah (1983:49), καλεί επίσης τους γονείς να λάβουν τη γνώμη της κοπέλας για τον μέλλοντα σύζυγό της, τονίζοντας τη σημασία της μόρφωσής της:

Τη γνώμη της κόρης στο σύζυγο ζητάτε
σε γέρο και αντάξιο μην την πουλάτε
γάμο σάρκα με σάρκα δε σώνεις
δίχως αγάπη καρδιές δεν ενώνεις
η μόρφωση άγγελος τη γυναίκα ανασταίνει
η άγνοια τέρας διαβολικό την κάνει.

Ο Κωνσταντίνος Δημόπουλος (1993:14) τονίζει ότι ο γάμος πάντα αποτελούσε ένα από τα σημαντικότερα γεγονότα του ανθρώπινου βίου, στοχεύοντας στη διαίωνιση της αρμονικής ανθρώπινης κοινωνίας και την απόκτηση απόγονων, γι' αυτό και θεωρείται γεγονός άξιο ιδιαίτερων λαμπρών γιορταστικών εκδηλώσεων, θρησκευτικής, δημόσιας και συναισθηματικής φύσης στις κοινωνικά οργανωμένες ομάδες.⁸⁶

Η Όλουεν Χάφτον (2003:83) τονίζει ότι μια γυναίκα δεν πρέπει να ξεχνάει ότι ο γάμος και η τεκνοποίηση θα της ανοίξουν το δρόμο προς την αιωνιότητα. Η Haleh Afshar (1998:128) αναφέρει ότι για τους Μουσουλμάνους γενικότερα, ο γάμος και η οικογένεια αποτελούν τον ακρογωνιαίο λίθο της κοινωνίας. Ο γάμος γιορτάζεται ως ένδειξη εύνοιας του Θεού προς την ανθρωπότητα κι επικροτείται ως πράξη ευσέβειας: «Ανάμεσα στα σημάδια Του είναι το γεγονός ότι έχει δημιουργήσει συζύγους για εσάς...».

⁸⁶ Σχετικές αναφορές γίνονται κι από άλλους συγγραφείς. Οι Χατζηθεοδώρου Π. και Ταμπάκη Π. παρατηρούν ότι τα κορίτσια των Τσιγγάνων παντρεύονται σε μικρή ηλικία και η αγνότητα της νύφης αγοράζεται, από τον πατέρα του γαμπρού, με εξαρχής συμφωνία με προκαταβολή. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την αναφορά των Ταμπάκη και Χατζηθεοδώρου βλ. *Οι Ρομά στην Ελλάδα* (2002:174).

Ο γάμος, συνεπώς, συμβάλλει στη διαφύλαξη της τιμής τόσο των ίδιων των νέων, όσο και των γονέων τους. Για τη λήψη της απόφασης του γάμου το Hadeth,⁸⁷ και σύμφωνα και με τον Προφήτη Mouhmad, αναφέρει: «Όποιος μπορεί ν' αναλάβει τα βάρη του γάμου ας παντρευτεί. Ο γάμος μας προστατεύει από την αμαρτία».⁸⁸

Η Deborah Gerner (2000:271) σημειώνει ότι αν και στη Μέση Ανατολή οι γάμοι ανάμεσα σε ξαδέρφια επιτρέπονται, αυτό αποτελεί περισσότερο μία ιδεολογική προτίμηση παρά μία πραγματική πρακτική. Σχετική έρευνα έδειξε ότι στη Βηρυτό στα τέλη του '60 μόλις το 11% των γάμων ήταν μεταξύ μελών της οικογένειας, ενώ το ποσοστό αυτό έφτασε το 5% σε ότι αφορά στους Παλαιστίνιους πολίτες της Ναζαρέτ το 1992, σ' ένα ποσοστό 341 νοικοκυριών.

Επιπλέον, ο Roux Bin Zayid Al Azizi, (1981:79) παρατηρεί συχνούς γάμους μεταξύ στενών συγγενών, με ιδιαίτερη προτίμηση στην τέλεση γάμων ανάμεσα σε πρώτα ξαδέλφια.⁸⁹ Σχετικά, οι Roux Bin Zayid Al Azizi (1981:28) και Hany Al Amad (1996:99) αναφέρουν ένα ρητό ιδιαίτερα διαδεδομένο στον αραβικό και ιορδανικό κόσμο: «Ο ξάδερφος κατεβάζει την κόρη του θείου του από το άλογο».⁹⁰ Με αυτό εννοούν ότι ο ξάδερφος, εφόσον επιθυμεί να παντρευτεί την εξαδέλφη του έχει το δικαίωμα να την πάρει όποτε θέλει, ακόμη κι όταν βρίσκεται επάνω στο άλογο, την ημέρα του γάμου της, καθώς αυτός έχει περισσότερα δικαιώματα εντός της οικογένειας, από τον ξένο.⁹¹

⁸⁷ Hadeth, είναι η δεύτερη πηγή του Ισλάμ μετά το Κοράνι. Όπως σημειώνει ο Γεράσιμος Μακρής (2004:127) το hadeth ονομάζεται και sunna και είναι ένα σύνολο ιστοριών που αφορούν στις πράξεις και τα λόγια του προφήτη Muhammad και των συντρόφων του.

⁸⁸ Βλ. Al Gazali A. (XX). *Η Θρησκευτική Επιστήμη*, σ. 70. Επίσης βλ. Ouwadi A. (1989:234). *Οι Φυλές στην Ιορδανία*, σ. 234.

⁸⁹ Παρόμοιοι γάμοι μεταξύ των συγγενών, παρατηρείται στους ρομά της Καρδίτσας, όπου ο γάμος μεταξύ πρώτων αξαδέρφων δεν αποκλείεται ακόμα και αν οι πατεράδες τους είναι αδέρφια, όπως αναφέρουν οι Ζαειρης Κ και Ξηροτυρης Ν. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την αναφορά Ζαειρης και Ξηροτυρης. βλ. *Οι Ρομά στην Ελλάδα* (2002:58). Επίσης βλ. Λυδακη Α.(1997) . *Μπαλαμε και Ρόμοι οι Τσιγγάνοι των Άνω Λιοσίων*, σ. 54.

⁹⁰ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Ouwadi A. (1989). *Οι Φυλές στην Ιορδανία*, σ. 139. Επίσης βλ. Al Amad H. (1996). *Λαογραφικά Θέματα στην Ιορδανία*, σ. 99.

⁹¹ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Επίσης, Obdati, A. (1999). *Τα Ήθη και τα Έθιμα στην Ιορδανία*, σ. 87. Επίσης βλ. Diab F. (1980). *Άξιες Ήθη και Έθιμα*, σ. 251.

1.5. Η Προίκα, η Αγορά και η Απόκτηση της Γυναίκας

Ο Γιάννης Μαυραγάνης (1995:113-114) υπογραμμίζει ότι ο γάμος που αποτελεί το πιο ιερό και σημαντικό γεγονός στη ζωή ενός ανθρώπου, καταντά μια καθαρά εμπορική αγοροπωλησία, με κανονικές εμπορικές, πολλές φορές σκληρές, διαπραγματεύσεις και εμπορικά συμβόλαια. Τέτοια είναι τα περίφημα προικοσύμφωνα.⁹² Ο ίδιος συμπληρώνει ότι πριν την ολοκλήρωση και οριστικοποίηση του συνοικεσίου, έχει προηγηθεί κανονικό παζάρι. Φράσεις όπως «ποσά δίνεις» και «ποσά δίνω» διατυπώνονται χωρίς ενδοιασμούς και περιστροφές.

Από τις φράσεις που εμπεριέχουν την έννοια της εξαγοράς της νύφης, είναι εκείνες που οι γονείς του γαμπρού λένε προς του γονείς της νύφης: «Εμείς πληρώνουμε το βάρος της κόρης σας σε χρυσό». Ομοίως, σχολιάζουν μετά το γάμο και τη μετάβαση της νύφης στο σπίτι τους και αφότου διαπιστώσουν ότι είναι η σύζυγος που θα ήθελαν για το γιο τους: «Μα τω Θεώ τα χρήματα μας ήταν χαλάλι», εννοώντας την προίκα που προσέφεραν ως αντίτιμο για τη νύφη. Είναι συνηθισμένο να ακούμε τη γυναίκα να λέει για την προίκα: «Είναι η αξία του κεφαλιού μου» (Σ. Χρησάτ, 1990 σελ. 104-107 & A. Haraka, 1989 σελ. 32-33).⁹³

Ίσως η αντίληψη περί αγοραπωλησίας στην έννοια της προίκας να έχει σχέση με τη σάρκα της γυναίκας, όπως φαίνεται από την προηγούμενη φράση. Στο θέμα αυτό, το Κοράνι αναφέρει [παράγραφος 4 κεφαλαίο Alnissa σ.103]:⁹⁴ «Και να δίνετε στις γυναίκες σας – που παντρεύεστε – τη νόμιμη προίκα τους για χάρισμά τους».

Η παραπάνω αντίληψη αυτή είναι επίσης έκδηλη σε πολλά λαϊκά τραγούδια, που σχετίζονται με τον αρραβώνα και το γάμο. Ορισμένα από αυτά καταγράφει ο Hany Al Amad (1996:46) στο βιβλίο του με τίτλο «Η Λαϊκή Λογοτεχνία στην Ιορδανία»:

⁹² Ο Ελευθέριος Αλεξάκης (1984:22) σημειώνει, στη μελέτη του για την εξαγορά της νύφης, ότι το έθιμο αυτό το συναντάμε και στους σλαβόφωνους πληθυσμούς της δυτικής Μακεδονία, στους αλβανόφωνους, στους τουρκόφωνους Χριστιανούς και στους Μουσουλμάνους της Θράκης.

⁹³ Από τις φράσεις που εμπεριέχουν την έννοια της αγοραπωλησίας σχετικά με την προίκα και την αποτίμηση της γυναίκας, είναι εκείνες οι φράσεις που επαναλαμβάνονται από τον κληρικό κατά τη διάρκεια της τελετής του γάμου. Ο γάμος ολοκληρώνεται με την εκφώνηση στίχων από το Ιερό Κοράνι και ο κληρικός ρωτάει τρεις φορές τη νύφη εάν αποδέχεται το γάμο με το συγκεκριμένο γαμπρό και εάν έχει κάποιους όρους να θέσει. Στη συνέχεια, ο κληρικός κάθεται ανάμεσα στο γαμπρό και τον πατέρα της νύφης και ζητάει από τον τελευταίο να επαναλάβει τα εξής λόγια, σφίγγοντας το χέρι του γαμπρού: «Σου δίνω την κόρη μου για νύφη με την προίκα που συμφωνήσαμε» και μετά ο κληρικός ζητάει από το γαμπρό να επαναλάβει τα εξής: «Και εγώ δέχομαι την κόρη σου για νύφη με την προίκα που συμφωνήσαμε». Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Obidat A. (1995). *Τα Έθνη και τα Έθιμα στην Ιορδανία*. σσ. 99-100. Βλ. Breger R. & Hill R. (1998). *Cross-Cultural Marriage: Identity and Choice*, σσ. 154-155. Επίσης βλ. Diab F. (1980). *Αξίες, Έθνη και Έθιμα*, σ. 271.

⁹⁴ Η λέξη 'Alnissa' σημαίνει, «οι γυναίκες». Το Κοράνι αναφέρεται σε θέματα σχετικά με τις γυναίκες περισσότερες από 70 φορές (θέματα γάμου, διαζυγίου, κληρονομιάς κ.λπ.).

Καλώς τον όμορφο που πλησιάζει
όλα μας τα μέρη φωτίζει
τα στήθη του με ζάχαρη ποτίζει
τα μανίκια με χάρη ανεμίζει

Μπιν Σεϊλάν,⁹⁵ ο ήλιος έχει δύσει
ο καθένας στον οικοδεσπότη γυρίζει
το μπρίκι με ευωδία αχνίζει
Το φλιτζάνι με καφέ γεμίζει

Από τα Ιεροσόλυμα γράμμα έστειλα
σε κοπέλα απ' την καρδιά μου ήθελα
εκατομμύρια χρυσά πληρώθηκαν
μα οι δικοί σου με αρνήθηκαν

Παιδί καβάλα στην καμήλα
δισάκι βάλει να ισιώνει
χαδιάρα τσαχπίνα κοπέλα
ανάμεσα σε δύο χαμένη

Τα χρήματα που πληρώνει ο σύζυγος προκειμένου ν' αποκτήσει τη γυναίκα του, παραπέμπουν στην έννοια της αγοραπωλησίας και της εμπορικής συναλλαγής, όπως αναφέρει ο Ahmmad Ouwadi (1989:215-216).⁹⁶ Ο Charles Lindholm (2002:231) σημειώνει ότι κατά τη διάρκεια των γαμήλιων συνεννοήσεων, η νύφη διαπραγματεύεται τις αναπαραγωγικές της ικανότητες με αντάλλαγμα την τιμή που πρέπει να της καταβάλει ο γαμπρός για την προστασία και την εξασφάλισή της. Έτσι αν οι ορισθέντες όροι δεν τηρηθούν, το συμβόλαιο του γάμου ακυρώνεται και το ποσό που είχε κανονισθεί από τη γυναίκα ως αποζημίωση σε μία τέτοια περίπτωση, μεταβιβάζεται σ' εκείνη.

⁹⁵ Μπιν Σεϊλάν : γνωστός αρχηγός μιας μεγάλης βεδουινικής φυλής στην Ιορδανία.

⁹⁶ Επίσης βλ. Alkhshab M. (1962). *Σπουδές στην Κοινωνιολογία της Οικογένειας*, σ. 70.

Επίσης, η Έφη Χαντσούλη τονίζει, στη μελέτη της για τη θέση της γυναίκας στις ισλαμικές κοινωνίες,⁹⁷ ότι κατά το μουσουλμανικό δίκαιο η προίκα (mahr) δίδεται από τον άνδρα στη γυναίκα και όχι αντίστροφα. Το ποσό συμφωνείται πριν από τη σύναψη του γάμου και μέρος του καταβάλλεται στη γυναίκα πριν ή κατά την τελετή του γάμου και είναι ανάλογο της κοινωνικής θέσης της γυναίκας.⁹⁸ Η Haleh Afshar (1998:129) αναφέρει ότι ο σύζυγος πρέπει να καταβάλει προκαταβολή από το συμφωνηθέν χρηματικό ποσό, πριν την τέλεση του γάμου, ώστε ν' αποκτήσει το αποκλειστικό δικαίωμα στις ερωτικές «υπηρεσίες» της συζύγου του.

Επιπρόσθετα, ο σύζυγος πρέπει να πληρώσει για την αγορά του οικιακού εξοπλισμού και ν' ανταπεξέρχεται στα έξοδα της συζύγου του καθ' όλη τη διάρκεια του γάμου τους.⁹⁹ Ο Tad Tuleja (1987:64) αναφέρει ότι η προίκα της νύφης αποτελούσε ένα είδος αποζημίωσης προς την νύφη στις κοινωνίες στις οποίες ο γαμπρός έπρεπε να αγοράσει τη νύφη από τον πατέρα της καταβάλλοντας κάποιο χρηματικό ποσό. Ο Χασάν Πατσαμάν (1989:140) αναφέρει ότι ο γαμπρός στις ισλαμικές κοινωνίες προσφέρει στη νύφη ως δώρο το νυφικό και άλλα ρούχα, ενώ οφείλει να την αποζημιώσει σε περίπτωση διαζυγίου, με ποσό ανάλογο της οικονομικής κατάστασης και των δύο συζύγων.

Ο Charles Lindholm (2002:231), στηριζόμενος στον Noel Coulson, αναφέρει ότι η αναγνώριση της γυναικείας ανεξαρτησίας από το Ισλάμ είναι έκδηλη στις γαμήλιες συνεννοήσεις. Η γυναίκα από αντικείμενο πώλησης που αποτελούσε παλαιότερα, αναδείχθηκε σε ενεργό μέλος των συνεννοήσεων του γάμου. Παρά το γεγονός ότι ο γάμος περικλείει οικονομική συμφωνία, πολλοί Ισλαμιστές επιλέγουν να επικεντρωθούν στη συμβολική και πνευματική του διάσταση. Η Haleh Afshar (1998:128) παραθέτει τη δήλωση του τελευταίου Ιρανού Πρωθυπουργού Mohamad Javad Bahonar για το γάμο: «Το χρηματικό ποσό που δίνεται κατά το γάμο δεν

⁹⁷ Για παράδειγμα η Jane Morrison Hartley (1985:132) σημειώνει, στη μελέτη της για γάμο στο Μαρόκο, πως όταν φτάσει η ώρα του γάμου, ο γαμπρός κι η οικογένειά του πρέπει να δώσουν ένα εύλογο χρηματικό ποσό στην οικογένεια της νύφης. Η σημασία κι η χρησιμότητα του ποσού αυτού έγκειται στην ηθική ικανοποίηση της νύφης σε περίπτωση διαζυγίου. Επιπλέον, η νύφη προικίζεται από τον πατέρα της ώστε το ζευγάρι ν' αγοράσει τον οικιακό εξοπλισμό που του χρειάζεται. Άλλωστε τα οικιακά αγαθά ενός νοικοκυριού ανήκουν στη νύφη.

⁹⁸ http://www.iek-akmi.gr/iek_akmi/media/html/draft_online/june06/islam.html (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 04-04-2007).

⁹⁹ Η έννοια της αγοραπωλησίας επιβεβαιώνεται και από την αναφορά του Γιώργου Θανάση (1983:76) σύμφωνα με την οποία, κατά την επίσκεψη του Edmond About στο χωριό Παύλιτσα της Αρκαδίας, μια κοπέλα προσπαθώντας να του πουλήσει τα κεντήματα της, φώναζε κοκκινίζοντας «είναι για να αγοράσω έναν άντρα». Η παραπάνω αναφορά εκφράζει την έννοια της αγοραπωλησίας από την πλευρά της γυναίκας, όπως συνέβαινε στην Ελλάδα στα χρόνια της τουρκοκρατίας, ενώ στα

αποτελεί ένδειξη αγοραπωλησίας, αλλά συμβολίζει την αγάπη και τη φροντίδα και καταβάλλεται ως ένα είδος αγαθής πρόθεσης για τον εορτασμό του γάμου».

Όπως η τιμή στην περίπτωση της αγοραπωλησίας διαφοροποιείται ανάλογα με το εμπόρευμα, έτσι συμβαίνει και με την προίκα. Η τιμή της διαμορφώνεται αναλόγως της νύφης, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Abo hamed Al Gazali (XX:131).¹⁰⁰ Ο Georges Dybs (1996:37) διακρίνοντας τέσσερις τρόπους με τους οποίους μπορεί κανείς να παντρευτεί, αναφέρει ότι η κόρη αποτελεί το αντικείμενο της νόμιμης ανταλλαγής. Παραδίδεται από τον πατέρα της, ή αγοράζεται από τον σύζυγο της και αυτό γίνεται ανοιχτά, σε τελετές εορτασμών που εξυμνούν τη δημόσια ειρήνη. Σύμφωνα με τον Arnold Van Gennep (1960:119), ο γάμος πάντα διέθετε μία οικονομική πλευρά. Έτσι, εάν μία οικογένεια ήταν να χάσει κάποιο παραγωγικό της μέλος, θα έπρεπε τουλάχιστον ν' αποζημιωθεί γι' αυτό.

Η Fwzia Diab (1980:271) αναφέρει για τη θέση της γυναίκας στην αραβική κοινωνία: «Ο άντρας όταν παντρευτεί γίνεται «κάτοχος» της συζύγου του.¹⁰¹ Αν θελήσουν να εκφράσουν τη δυσαρέσκειά τους για μία γυναίκα και την αποδοκιμασία τους προς τη συμπεριφορά τηςτην κατακρίνουν πολλές φορές στο πρόσωπο του συζύγου της λέγοντας: «Δεν φταίει αυτή. Φταίει αυτός που την “κατέχει και την κρατάει”» (R. Bin Zayid Al Azizi, 1981 σελ. 354).¹⁰²

Η Fatima Zohra Guechi σημειώνει πως σε ότι αφορά στις οικονομικές σχέσεις των δύο φύλων, οι αποφάσεις των γυναικών πάντα ελέγχονταν από τους άνδρες, ακόμα και στις περιπτώσεις που οι γυναίκες έχουν τυπικά το δικαίωμα διαχείρισης της προσωπικής τους περιουσίας.¹⁰³

Επιπλέον, η Ammal Haraka (1989:51) τονίζει ότι η θέση της γυναίκας στην ιορδανική κοινωνία δεν υπολογίζεται, καθώς μετά το γάμο ο σύζυγος έχει σχεδόν απόλυτα δικαιώματα πάνω στη γυναίκα του και την περιουσία της κι ακόμη το

περισσότερα μέρη του αραβικού κόσμου και δη στην Ιορδανία, η πράξη αυτή γίνεται από την πλευρά του άντρα. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Θανάτσης Γ. (1983). *Αρραβώνες και Γάμοι*, σ. 76.

¹⁰⁰ Συγγραφείς αναφερόμενοι στην παραδοσιακή κοινωνία και το ρόλο και τη θέση της οικογένειας σε αυτή, όπως ο Κωνσταντίνος Δημόπουλος (1993:20) υπογραμμίζουν ότι οι κάτοικοι της Βόρειας Θράκης υιοθετούσαν την πρακτική της πολυγαμίας, αγοράζοντας τις γυναίκες τους από τον πατέρα τους, έναντι πολύ υψηλής πληρωμής. Ο ίδιος συγγραφέας (1993:16) αναφέρει ότι η απόκτηση των γυναικών γινόταν δια της αγοράς των, κατά τα κρατούντα ήθη και έθιμα, αλλά ο άντρας είχε τη δυνατότητα να διαθέτει όσες γυναίκες ήθελε, με την προϋπόθεση να τις συντηρεί. Ο Ευάγγελος Αυδίκος υπογραμμίζει ότι η εξαγορά της νύφης προέρχεται από τη γαμήλια παράδοση τόσο των ανθρώπων του μαχαλά όσο και άλλων εθνικών ομάδων. Για την αναφορά βλ. Ευάγγελος Αυδίκος. *Οι Ρομά στην Ελλάδα*, (2002:206).

¹⁰¹ Επίσης βλ. Al Gbree A. (1983). *Η Γυναίκα στην Ισλαμική Θρησκεία*. σσ. 90-91.

¹⁰² Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Atiat A. (1991). *Οι Λαϊκές μας Παροιμίες*, σ. 141.

¹⁰³ Βλ. El-Azhary S.A. (2005). *Beyond the Exotic: Women's Histories in Islamic Societies*. σ.159.

δικαίωμα να προχωρήσει στη διάλυση του γάμου. Αν και ο ιορδανικός Νόμος αναγνωρίζει στη γυναίκα το δικαίωμα να διαθέτει δική της περιουσία, χωρίς περιορισμούς και χωρίς να είναι απαραίτητη η άδεια του συζύγου ή του κηδεμόνα της για τη διαχείρισή της, μόλις το 10% των ιδιοκτητών κινητής κι ακίνητης περιουσίας είναι γυναίκες. Οι κανόνες που επιτάσσουν οι κοινωνικές αντιλήψεις, ειδικά στις αγροτικές περιοχές, δεν επιτρέπουν στις γυναίκες να έχουν υπό την κατοχή τους γη και να διαχειρίζονται οικονομικούς πόρους. Επιπρόσθετα, η γυναίκα αν και μπορεί να κληρονομήσει, σε ορισμένες περιπτώσεις θα λάβει το μισό μερίδιο από το αντίστοιχο των ανδρών.¹⁰⁴

Ο Charles Lindholm (1996, 2002:232) τονίζει ότι η αυτονομία της Μουσουλμάνας γυναίκας εκφράζεται με τη διατήρηση του ονόματος της οικογένειάς της και τη δυνατότητά της να κερδίζει τα δικά της χρήματα και να διαχειρίζεται μόνη της τα προσωπικά της οικονομικά ζητήματα. Ωστόσο τις περισσότερες φορές οι γυναίκες ακολουθώντας την παράδοση αναθέτουν τη διαχείριση των οικονομικών τους ζητημάτων στους άνδρες της οικογένειας.

Η Sana Kholi (1994:50) παρατηρεί, στη μελέτη της για τη θέση της γυναίκας στην Αραβία, ότι οι γυναίκες, όλων ίσως των τάξεων, δούλευαν στο σπίτι και στα χωράφια, με το σύζυγο να την κατατάσσει στα περιουσιακά του στοιχεία και τις πηγές των οικονομικών του εσόδων.

Σε αυτή την ενότητα, εξετάσαμε τη θέση της γυναίκας σύμφωνα με τα ήθη και τα έθιμα της ιορδανικής κουλτούρας, διαπιστώνοντας ότι ο ρόλος τους ήταν περιορισμένος και πάντα συμπληρωματικός των ανδρών και του κοινωνικού περίγυρου. Οι συνθήκες αυτές κατέστησαν τις γυναίκες πολίτες δεύτερης κατηγορίας και απέκλεισαν τη συμμετοχή τους σε πολλούς τομείς της κοινωνικής ζωής, όπως η εκπαίδευση, η συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων κ.ά.

Η δυνατότητα ενασχόλησης των γυναικών με τον αθλητισμό, υπό τις προαναφερόμενες συνθήκες, γίνεται αντιληπτή από την ιορδανική κοινωνία ως μία ανώφελη δραστηριότητα. Η αρνητική αυτή αντίληψη γίνεται εντονότερη, καθώς πιστεύεται ότι μέσω του αθλητισμού το άτομο αποπροσανατολίζεται από τα καθήκοντά του και ειδικά η γυναίκα, η οποία καλείται να τηρεί ένα πλήθος

¹⁰⁴ <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=166&year=0> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο Διαδίκτυο 22/5/2007).

κοινωνικών κανόνων και θρησκευτικών επιταγών που έρχονται σε ρήξη με την αθλητική δραστηριότητα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΣ, ΕΦΗΒΕΙΑ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ ΣΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΗΣ ΙΟΡΔΑΝΙΑΣ

Εισαγωγή

Οι παιδαγωγικές δραστηριότητες θεωρούνται μέρος της φιλοσοφίας της σύγχρονης εκπαίδευσης, καθώς ο ρόλος του σχολείου δεν περιορίζεται στην παράδοση των μαθημάτων. Σκοπός του είναι επιπλέον η ανάπτυξη της προσωπικότητας του μαθητή και η ανακάλυψη των δυνατοτήτων του, ώστε εκείνος να μπορέσει στο τέλος της Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης να συνεχίσει με επιτυχία την πορεία της ζωής του, στηριζόμενος στον εαυτό του για την επίλυση των διαφόρων προβλημάτων και αναλαμβάνοντας υπεύθυνα να φέρει εις πέρας τον ατομικό του ρόλο για την υλοποίηση των στόχων της κοινωνίας, στην οποία ανήκει.

Έτσι, σύμφωνα με τον Αντ. Δανασσή-Αφεντάκη (1997:141), οι παιδαγωγικές δραστηριότητες, στις οποίες εντάσσεται και το μάθημα της Φυσικής Αγωγής, αποτελούν συμπλήρωμα της διδακτέας θεωρητικής ύλης και αποσκοπούν στην ανάπτυξη μιας ολοκληρωμένης προσωπικότητας, την οποία θα επιτύχουμε μέσω μίας ισορροπημένης διαπαιδαγώγησης.

Χαρακτηριστική, για την παιδαγωγική αξία της αθλητικής δραστηριότητας, είναι η φράση του Δημόκριτου: «Η διδασκαλία και η φύση του ανθρώπου είναι δύο συνιστώσες ισοδύναμες, γιατί η διδασκαλία αναδομεί τη φύση του ανθρώπου και με την αναδόμηση αυτή δημιουργεί μία καινούργια φύση».¹⁰⁵

Η σχολική γυμναστική στην Ιορδανία θεωρείται συμπληρωματικό κομμάτι της εκπαιδευτικής διαδικασίας και πηγάζει από τις ίδιες αρχές και βάσεις που ισχύουν και για τα άλλα μαθήματα.

2.1. Η Φυσική Αγωγή

Η πλειοψηφία των Ειδικών της Φυσικής Αγωγής ομοφωνεί σε ότι αφορά στους στόχους και τη σημασία της, τονίζοντας ότι η Φυσική Αγωγή προσφέρει μία πληθώρα πλεονεκτημάτων, τα οποία επιδρούν ευεργετικά τόσο στη φυσική ανάπτυξη, όσο και στη ψυχική ευεξία. Επιπλέον, η συμμετοχή σε μία αθλητική ομάδα αναπτύσσει το ομαδικό πνεύμα, την αυτοεκτίμηση, την πειθαρχία και τη χαρά της συμμετοχής.

Η Φ.Α. περιγράφεται και με διάφορους άλλους χαρακτηρισμούς, όπως σωματική αγωγή, φυσική δραστηριότητα, αθλητική δραστηριότητα ή γυμναστική. Η Φυσική Αγωγή, σύμφωνα με τον Κωνσταντίνο Εμμανουήλ και άλλους (1999:1), αποτελεί «το γνωστό αντικείμενο, το οποίο ασχολείται συστηματικά με την κίνηση του

ανθρώπινου σώματος, όπως εκφράζεται στον αθλητισμό, στη γυμναστική, στο παιχνίδι, στο χορό και γενικά οι κινητικές δραστηριότητες της καθημερινής ζωής του ανθρώπου».¹⁰⁶

2.2. Η σημασία της Φυσικής Αγωγής και του Αθλητισμού

Ο Κωνσταντίνος Εμμανουήλ (2001:3), στηριζόμενος σε μελέτες σημαντικών ερευνητών στο θέμα της Φ.Α., όπως (Zaichkowsky, Zaichkowsky & Martinek, 1980. Bucher, 1968. Bucher & Koenig, 1978), διακρίνει τρεις βασικές κατηγορίες στόχων, που επιδιώκονται μέσω της Φυσικής Αγωγής:

A- Η ψυχοκινητική ανάπτυξη του ατόμου.

B- Η πνευματική ανάπτυξη του ατόμου.

Γ- Η ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του ατόμου.

Η πρώτη κατηγορία της ψυχοκινητικής ανάπτυξης, σύμφωνα με τους Κωνσταντίνο Εμμανουήλ (2001:3-4), Κατερίνα Ζουνχιά (1998:43-47) και Blanche Jessen Drury και Andrea Bodo Schmid (1973:3), περιλαμβάνει την φυσική ανάπτυξη και αύξηση του σώματος, δηλαδή αλλαγές στο βάρος, το ύψος, τους μυς, το σκελετό, το νευρικό σύστημα, του επιπέδου των λειτουργιών των οργανικών συστημάτων, την ανάπτυξη των παραγόντων υγείας και των παραγόντων επιδεξιότητας. Επίσης, περιλαμβάνει την κινητική ανάπτυξη και την ανάπτυξη της αντιληπτικής – κινητικής δεξιότητας.

Ο Κωνσταντίνος Εμμανουήλ (1999:1) αναφέρει ότι η δεύτερη κατηγορία, της πνευματικής ανάπτυξης, περιλαμβάνει την ικανότητα του ατόμου να αντιλαμβάνεται, να προσέχει, να σκέφτεται, να κρίνει, να οργανώνει, να επινοεί, να εφευρίσκει και να πλάθει με τη φαντασία του. Η πνευματική ανάπτυξη εμπεριέχει ακόμη την απόκτηση γνώσεων που αναφέρονται στους σκοπούς, το περιεχόμενο και τις μεθόδους εφαρμογής της Φυσικής Αγωγής, καθώς και τη συμβολή της άσκησης στην υγεία. Οι γνώσεις αυτές έχουν, επίσης, σχέση με την επίγνωση της κακής επίδρασης του καπνίσματος, του αλκοόλ κ.λπ.

Οι Κωνσταντίνος Εμμανουήλ (2001:3-4) και Κατερίνα Ζουνχιά (1998:55), στην τρίτη κατηγορία εντάσσουν την ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του ατόμου, η οποία

¹⁰⁵ Για την αναφορά του Δημόκριτου βλ. Donald Hellison (1985), *Goals and Strategies for Teaching Education*, αρχικές μη αριθμημένες σελίδες.

¹⁰⁶ Επίσης βλ. Δανασσή-Αφεντάκης Αντ. (1997). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική*, σσ. 135-137. Από τον ίδιο συγγραφέα, Δανασσή-Αφεντάκης (1993:64-65). *Η Εξέλιξη της Παιδαγωγικής και Διδακτικής Σκέψης*, σσ. 64-65. Βλ. Επίσης Χατζηχαριστός Δ. (1990). *Σύγχρονο Σύστημα Φυσικής Αγωγής*, σ.15. Ηαρογν, Β., κ.ά (1995). *Αθλητισμός και Υγεία*, σσ.3-5. Επίσης, βλ. Νικήτας Νικηταράς (2003), *Η Πόλη και η Άσκηση του Πολίτη*, σ. 236

περιλαμβάνει την ανάπτυξη της κοινωνικής διάστασης, προκειμένου το άτομο να μάθει να συναναστρέφεται με άλλους, να κρίνει, να ανταλλάσσει ιδέες και να τοποθετείται σε νέα κοινωνικά πλαίσια και καταστάσεις, χωρίς δισταγμό και φόβο. Η ψυχοκοινωνική ανάπτυξη περιλαμβάνει ακόμη την ψυχική καλλιέργεια, που σχετίζεται με την ψύχραιμη αντιμετώπιση προβλημάτων, τον έλεγχο του άγχους, την καταπολέμηση του φόβου, την καλλιέργεια του θάρρους, την ισχυρή βούληση, την υπευθυνότητα, την αυτοπεποίθηση,¹⁰⁷ την αυτό- αντίληψη κ.λπ. Πρέπει, επίσης, να τονίσουμε ότι σχετίζεται και με την ηθική ανάπτυξη, που συνεπάγεται την καλλιέργεια θετικών αξιών και την εξισορρόπηση της ταυτόχρονης ικανοποίησης των προσωπικών αναγκών με εκείνα του κοινωνικού συνόλου, το σεβασμό του αντίπαλου, των δικαιωμάτων του ανθρώπου, των κανόνων, των αρχών και των αξιών του «καλώς αγωνίζεσθε». Επίσης, περιλαμβάνει την ανάπτυξη θετικών στάσεων προς την φυσική ανάπτυξη, την κινητική ικανότητα, τη φροντίδα της υγείας, τον κοινωνικό ρόλο της Φυσικής Αγωγής, τις αθλητικές εκδηλώσεις, την ιστορική και αθλητική παράδοση της χώρας και την συστηματική συμμετοχή σε δραστηριότητες Φυσικής Αγωγής.¹⁰⁸

Ο Δημήτρης Γαργαλιάνος (1998:67) σημειώνει ότι η συμμετοχή των πολιτών στις αθλητικές δραστηριότητες θα βελτιώνει τη φυσική κατάσταση και το ηθικό τους. Ομοίως, οι Ehrich D. και Gebel R. (1992:12) σημειώνουν ότι όσοι άνθρωποι ασχολούνται με τον αθλητισμό, επιθυμούν να βελτιώσουν τη σωματική τους απόδοση και να διατηρήσουν την καλή υγεία. Ο Αντ. Δανασσής-Αφεντάκης (1997:175) αναφέρει, μεταξύ άλλων, ότι ο βασικός σκοπός της Φ.Α. είναι η βελτίωση της ψυχοσωματικής διάπλασης του μαθητή, η καλλιέργεια των κινητικών του δραστηριοτήτων κι η ένταξή του, ως δημιουργικό μέλος, στην κοινωνία. Επιπρόσθετα, σημειώνει πως με τον αθλητισμό το άτομο βελτιώνει την υγεία και τις φυσιολογικές λειτουργίες του οργανισμού. Τα ευρήματα του Νικήτα Νικηταρά (ΧΧ:203) ταυτίζονται με τα παραπάνω, αναφέροντας ότι ο αθλητισμός συμβάλει στη βελτίωση της φυσικής κατάστασης του ατόμου, αλλά και στη σωματική, ψυχολογική και κοινωνική του κατάσταση.

¹⁰⁷ Οι Dale Mood και άλλοι (1999:2) αναφέρουν ότι η άσκηση, υπό ορισμένες συνθήκες, μπορεί να συμβάλει στην επίτευξη συναισθηματικής σταθερότητας και πνευματικής διαύγειας. Η επιτυχία σε κάποια αθλητική δραστηριότητα ενισχύει το αίσθημα αυτοπεποίθησης και ικανοποίησης.

¹⁰⁸ Επίσης βλ. Υπουργείο Παιδείας της Ιορδανίας (1989). *Οι Βασικές Γραμμές του Μαθήματος της Φ.Α.*, σσ.11-12. Επίσης βλ. David Lyle Light Shields & Brend Jo Light Bredemeier (1995), *Character Development and Physical Activity*, p.174.

Έτσι μπορούμε να πούμε ότι η Φυσική Αγωγή, διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των φυσικών και σωματικών ικανοτήτων του ατόμου, αλλά και στην ψυχολογική και κοινωνική του ισορροπία, καθώς γεμίζει εποικοδομητικά μεγάλο μέρος του ελεύθερου χρόνου του. Ειδικά για την γυναίκα, η συμμετοχή της οποίας σε τέτοιες δραστηριότητες, δεν τη βοηθάει μόνο σωματικά, αλλά και τη «βγάζει» από την καθημερινή ρουτίνα, εννοώντας όσα αφορούν στην ενδυμασία, τη συμπεριφορά και τον τρόπο σκέψης. Έτσι, της δίνεται η ευκαιρία ο χρόνος για ανανέωση κι αλλαγή της καθημερινότητας. Η γυναίκα έχει, επίσης, τη δυνατότητα να συμμετάσχει σε κοινωνικές και ψυχαγωγικές εκδηλώσεις, όπως εκδρομές, καλλιτεχνικές γιορτές και διάφορους διαγωνισμούς. Τέτοιες εκδηλώσεις αποτελούν από μόνες τους πεδίο κοινωνικής εκπλήρωσης.¹⁰⁹

Επιπλέον, η καλή φυσική κατάσταση δε βοηθάει μόνο τον αθλητισμό και τη φυσική αγωγή, αλλά αποτελεί σημαντικό παράγοντα για μια ευτυχέστερη και πληρέστερη ζωή.¹¹⁰ Γι' αυτό, άλλωστε, στην Αρχαία Ελλάδα το σώμα θεωρείτο ως μία ενοποιημένη οντότητα, στην οποία συνυπήρχαν αρμονικά οι πνευματικές και φυσικές ιδιότητες του ανθρώπου, σύμφωνα με τους Pekka Oja και Risto Telama (1991:23). Οι ίδιοι αναφέρουν ακόμα, στηριζόμενοι στα λόγια του Πλάτωνα, ότι η πιο αρμονική προσωπικότητα είναι εκείνη που έχει τη δυνατότητα να συνδυάσει μουσική και ποίηση με τη σωματική άσκηση, κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο.

2.3. Γενικοί Στόχοι Φυσικής Αγωγής

Οι γενικοί στόχοι της Φυσικής Αγωγής, σύμφωνα με τα στοιχεία του Υπουργείου Παιδείας (1989:9-10), σε όλα τα στάδια της εκπαίδευσης, πηγάζουν από τους γενικούς στόχους της εκπαίδευσης στην Ιορδανία, οι οποίοι με τη σειρά τους φιλοδοξούν να πετύχουν τη διαμόρφωση μιας σωστής προσωπικότητας, ενός Πολίτη με θρησκευτική και εθνική ιδεολογία και με ανθρώπινα ιδανικά. Μίας προσωπικότητας, δηλαδή, που θα έχει αναπτυχθεί σωματικά, διανοητικά, πνευματικά και κοινωνικά.

Τα παιδαγωγικά προγράμματα, στα πλαίσια της προσπάθειας για υλοποίηση των παραπάνω στόχων, φιλοδοξούν να επιτύχουν τα εξής:

-Τη σταθεροποίηση των θρησκευτικών και εθνικών αρχών στις συνειδήσεις των μαθητών, την ενίσχυση του ενθουσιασμού και της αγάπης τους για την πατρίδα.

¹⁰⁹ Βλ. *International Conference For Women And Sport (1995)*, p. 286.

-Την ενίσχυση των κοινωνικών σχέσεων ανάμεσα στους μαθητές, μέσω της ενθάρρυνσης του ομαδικού πνεύματος, τη συνεργασία κατά την διάρκεια των αγώνων, για την καλλιέργεια του αθλητικού πνεύματος, την ενίσχυση του αισθήματος ευθύνης και την πίστη προς την πατρίδα.

-Να αποκτήσουν οι μαθητές τη βασική εμπειρία των αθλημάτων, για την ανάπτυξη των σωματικών χαρακτηριστικών τους ανάλογα με την ηλικία και το περιβάλλον τους κι έτσι να είναι σε θέση να αντιμετωπίσουν τις διάφορες συνθήκες ζωής.

-Την εξασφάλιση της χαράς της συμμετοχής στις αθλητικές και ψυχαγωγικές δραστηριότητες, ανάλογα με τις τάσεις, τις επιθυμίες και τις ικανότητες των μαθητών.

-Την ενίσχυση της δημιουργικής ικανότητας, με δημοκρατικό τρόπο, στους μαθητές, που εξασφαλίζει την ελευθερία έκφρασης, ώστε να αποκτήσουν την ικανότητα επίλυσης και αντιμετώπισης των καθημερινών προβλημάτων.

-Την παροχή βοήθειας στους μαθητές, προκειμένου να συνειδητοποιήσουν τις ανάγκες της σωματικής τους ανάπτυξης, μέσω μιας υγιεινής ζωής που θα οδηγήσει στη δημιουργία ενός ισορροπημένου σώματος.

-Τη διατήρηση των ηθών και των εθίμων του έθνους, μέσω της αναβίωσης και της άσκησης των τοπικών ιορδανικών αθλημάτων.

-Την ενίσχυση των εθνικών ομάδων των διαφόρων αθλημάτων με νέους αθλητές, που είναι ικανοί να ενδυναμώσουν την απόδοση της χώρας στις διεθνείς αθλητικές συναντήσεις, για την προβολή των πολιτιστικών πτυχών του έθνους.¹¹¹

Ο Donald Hellison (1985:4) αναφέρει ότι οι παραδοσιακοί στόχοι της αθλητικής εκπαίδευσης δεν λαμβάνουν υπόψη τα σημερινά κοινωνικά προβλήματα και συνθήκες. Επιπρόσθετα, οι μαθητές πρέπει να εκπαιδευτούν προκειμένου να μάθουν να επιλέγουν από μόνοι τους τις δραστηριότητες εκείνες που είναι συμβατές και αρμόζουν στην προσωπικότητα, τις δεξιότητες, τις κλίσεις και τα ενδιαφέροντά τους.

¹¹⁰ Βλ. Τοκμακίδης Σ. (επιμέ). (1992). *Euro Fit. Για την Αξιολόγηση Φυσικής Κατάστασης*, σ. 17.

¹¹¹ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Υπουργείο Παιδείας της Ιορδανίας (1989). *Οι Βασικές Γραμμές του Μαθήματος της Φ.Α*, σσ.9-10. Επίσης βλ. Haroun, B και άλλοι (1995:179-182).

2.4. Οι Παράγοντες που επηρεάζουν την Επιλογή των Αθλητικών Δραστηριοτήτων

Οι αθλητικές δραστηριότητες του ατόμου επηρεάζονται από προσωπικούς και κοινωνικούς παράγοντες, όπως αναφέρουν οι Αντ. Δανασσής-Αφεντάκης (1997:138-140) και Muhammad Alawy (1971:62-63).

Υπάρχουν κάποιες βάσεις που πρέπει να ληφθούν υπόψη κατά την κατάρτιση των αθλητικών προγραμμάτων. Οι βασικότερες είναι εκείνες που αποσκοπούν στην εξασφάλιση της μεγαλύτερης δυνατής ωφέλειας, μέσω της μελέτης των προσωπικών και κοινωνικών ιδιοτήτων του ατόμου, οι οποίες αναλύονται στα εξής:

Ηλικία: τα διάφορα ηλικιακά στάδια διαδραματίζουν αποφασιστικό ρόλο στη φύση της αθλητικής δραστηριότητας που θα επιλεγεί. Το παιδί μεγαλώνοντας, χάνει το ενδιαφέρον του για τη δραστηριότητα που του άρεσε όταν βρισκόταν σε νεαρότερη ηλικία και στρέφεται σε αθλητικές δραστηριότητες που απαιτούν περισσότερο κόπο και προσπάθεια, καθώς και σε πολιτιστικές και κοινωνικές δραστηριότητες που απαιτούν διανοητικές και εγκεφαλικές ικανότητες.

Έτσι, ο παράγοντας της ηλικίας αποκτά ιδιαίτερη σημασία κατά τη διαδικασία σχεδιασμού των αθλητικών προγραμμάτων. Ωστόσο, είναι δύσκολο να δημιουργηθούν αναλυτικοί κατάλογοι για τα είδη των δραστηριοτήτων που συμβαδίζουν με τις διάφορες ηλικίες, καθώς το ηλικιακό στάδιο του κάθε ατόμου δεν μπορεί να μετρηθεί με κάποιο σταθερό, συγκεκριμένο μέτρο. Άλλωστε, η διαδικασία της ανάπτυξης είναι συνεχής και ελαστική και δεν υπόκειται σε ακριβή κατανομή.¹¹²

Φύλο: το οποίο, σύμφωνα με τον Αθανάσιο Παπαϊωάννου και άλλους (1999:80-81), επηρεάζει πάσης φύσεως επιλογές του ατόμου και κατ' επέκταση, το βαθμό συμμετοχής στις διάφορες δραστηριότητες, ειδικότερα τις αθλητικές, εξαιτίας των σωματικών, ψυχολογικών και συναισθηματικών διαφορών και των διαφορετικών ικανοτήτων απόδοσης ανάμεσα στα δύο φύλα. Η Κατερίνα Ζουνχιά (1998:60-61) σημειώνει ότι το φύλο προσδιορίζει διαφορετικές προτιμήσεις και βαθμό ενασχόλησης με τον αθλητισμό. Ο Νικήτας Νικηταράς (2003:242) αναφέρει ότι οι γυναίκες, ειδικότερα, επιλέγουν δραστηριότητες με μικρό βαθμό επιβάρυνσης κι έντασης, δεν συνεχίζουν την ενασχόλησή τους με τον αθλητισμό και προτιμούν την άσκηση, έναντι του αθλητισμού.

¹¹² Επίσης βλ. Κοραά, Α. (1998). *Η Αθλοιατρική*, σσ. 109-110.

Οι διαφορές αυτές ασκούν άμεση επίδραση στην επιλογή των διάφορων αθλητικών δραστηριοτήτων, με τους εφήβους να επιλέγουν συνήθως έντονα και κοπιαστικά αθλήματα και αθλήματα ενόργανης γυμναστικής.

Περιβάλλον: το οποίο επενεργεί άμεσα στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του ατόμου, μέσω μίας διαρκούς διαδικασίας αλληλεπίδρασης του περιβάλλοντος με τις κοινωνικές ιδιότητες, όπως τα ήθη και τα έθιμα, τις πολιτικές και εθνικές πεποιθήσεις κλπ. Όπως αναφέρουν οι Αθανάσιος Παπαϊωάννου και άλλοι (1999:85) και Αντ. Δανασσής-Αφεντάκης (1997:140), η στάση των συγγενών, των φίλων και του γενικότερου κοινωνικού περίγυρου απέναντι στον αθλητισμό, επηρεάζει και τη στάση του μαθητή απέναντι στη Φυσική Αγωγή.

Οι ψυχαγωγικές δραστηριότητες επηρεάζονται, επίσης, από τις περιβαλλοντολογικές ιδιότητες, καθώς παρατηρείται ότι ο κάτοικος της επαρχίας υιοθετεί διαφορετικές ψυχαγωγικές προτιμήσεις, από εκείνες του κατοίκου της πόλης. Η Κατερίνα Ζουνχιά (1998:29) σημειώνει ότι πολλές έρευνες θέλουν τα παιδιά των αγροτικών περιοχών να παρουσιάζουν αυξημένη κινητική ικανότητα, σε σύγκριση με τα παιδιά των αστικών περιοχών.¹¹³

Πολιτισμός: οι πολιτιστικές ιδιότητες επηρεάζουν άμεσα τις ψυχαγωγικές προτιμήσεις και την επιλογή κάποιας δραστηριότητας.

Στο σημείο αυτό να αποσαφηνίσουμε ότι με τον όρο «πολιτισμός» δεν εννοούμε ένα συγκεκριμένο επίπεδο μάθησης, αλλά το σύνολο των γνώσεων, των εμπειριών, των κοινωνικών και ηθικών αξιών που αποκτάει το άτομο και που συμβάλλουν στη διαμόρφωση του χαρακτήρα του.

Οι ψυχαγωγικές προτιμήσεις, σύμφωνα με τον Muhammad Alawy (1971:62-63), επηρεάζονται και από το πολιτιστικό επίπεδο του ατόμου, καθώς όπως έχει παρατηρηθεί, ψυχαγωγικά προγράμματα που έχουν σχέση με την τέχνη και την ποίηση βρίσκουν μεγαλύτερη ανταπόκριση από άτομα με υψηλό μορφωτικό επίπεδο.

Εργασία: οι ψυχαγωγικές δραστηριότητες του ατόμου επηρεάζονται από το είδος και τη φύση της εργασίας και της ενασχόλησής του.

Υπάρχουν εργασίες που απαιτούν σωματική δύναμη και άλλες που στηρίζονται στη δύναμη του μυαλού, ενώ ανάμεσα στις δύο αυτές κατηγορίες υπάρχουν πολλά είδη εργασιών, που απαιτούν ενέργεια και διακρίνονται στις εξής τρεις κατηγορίες: σωματική, διανοητική και ψυχολογική ενέργεια. Το είδος της ενέργειας που

¹¹³ Επίσης βλ. The Third Scientific International Conference (1999), *Women Sport And Future Science*, p. 400. Βλ. Επίσης *International Conference For Women And Sport* (1995), p.26.

καταβάλλει το άτομο, διαμορφώνει συνήθως εκείνη την ψυχαγωγική δραστηριότητα που του εξασφαλίζει τη μέγιστη ισορροπία.

Σωματική κατάσταση: τα άτομα διαφέρουν μεταξύ τους ως προς τη σωματική διάπλαση, την εμφάνιση, το ύψος και την κατάσταση της υγείας τους. Αυτοί οι παράγοντες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην επιλογή μίας δραστηριότητας.

Υπάρχει, λοιπόν, μεγάλη ποικιλία δραστηριοτήτων που καλύπτει σχεδόν όλες τις προτιμήσεις. Υπάρχουν ακόμη δραστηριότητες για άτομα με ειδικές ανάγκες, οι οποίες εντάσσονται στην κατηγορία των θεραπευτικών δραστηριοτήτων.¹¹⁴

Ατομικές ικανότητες: οι Αθανάσιος Παπαϊωάννου και άλλοι (1999:33) υπογραμμίζουν ότι τα άτομα διαφέρουν μεταξύ τους ως προς την εγκεφαλική, σωματική και ψυχολογική ικανότητα, η οποία διαμορφώνει το χαρακτήρα του ατόμου και το ξεχωρίζει από τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας.

Κρίνεται αναγκαίο, λοιπόν, οι ειδικοί, κατά τη δημιουργία των προγραμμάτων αθλητικής δραστηριότητας, να λαμβάνουν υπόψη την ικανότητα, την τάση, τη δεκτικότητα και το χάρισμα κάθε ατόμου, προκειμένου να κατευθύνουν τους νέους σε δραστηριότητες κατάλληλες και συμβατές με τις ικανότητες και το χαρακτήρα τους, κατά τρόπο χρήσιμο και ωφέλιμο τόσο για τους ίδιους όσο και για την κοινωνία.

Ο Αντ. Δανασσής-Αφεντάκης (1997:139) συμπληρώνει ότι εξίσου σημαντικοί παράγοντες επηρεασμού της Φυσικής Αγωγής είναι η οικογενειακή επιρροή, ο εκπαιδευτικός και το σχολείο.

2.5. Εφηβεία και Αθλητισμός

Τα χαρακτηριστικά του ατόμου κατά την ηλικία του Γυμνασίου έχουν άμεση σχέση με το αντικείμενο της μελέτης μας. Τα χαρακτηριστικά αυτά βοηθούν στην κατανόηση των αλλαγών που διαδραματίζονται στο συγκεκριμένο στάδιο και που μπορεί να είναι σωματικές, εγκεφαλικές, κοινωνικές και συναισθηματικές. Επομένως, βοηθούν τους υπευθύνους ν' αντιμετωπίζουν με αποτελεσματικότερο τρόπο τα προβλήματα που πηγάζουν από αυτές τις αλλαγές και ειδικά, εκείνα που αφορούν στις μαθήτριες, με σκοπό να τις κατευθύνουν προς τις αθλητικές δραστηριότητες που

¹¹⁴ Επίσης βλ. *International Conference For Women And Sport (1995:5)*.

συμβαδίζουν με τις δυνατότητες και τις ανάγκες τους και που περιορίζουν τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν κατά τη διάρκεια της σωματικής αγωγής.

2.6. Τα Χαρακτηριστικά της Εφηβείας

Η ανάπτυξη του ατόμου είναι μία διαρκής διαδικασία που ξεκινά με τη γέννηση και σταματά με το θάνατο, ενώ διαφοροποιείται ανάλογα με το ηλικιακό στάδιο, καθώς διακρίνεται από ένα και μοναδικό στοιχείο, που δεν είναι άλλο από τον ίδιο τον άνθρωπο. Οι ερευνητές συμφωνούν στη διαίρεση της διαδικασίας ανάπτυξης σε επιμέρους στάδια, προκειμένου να διευκολυνθεί η μελέτη του καθενός από αυτά.

Κάθε επιμέρους στάδιο, αναφέρεται σε μία συγκεκριμένη ηλικιακή περίοδο με διαφορετικά χαρακτηριστικά και ιδιότητες από τις υπόλοιπες. Εν τούτοις, υπάρχουν ιδιότητες που συναντώνται σε περισσότερες από μία περιόδους.

Οι ψυχολόγοι αναφέρονται στο στάδιο της ανάπτυξης κατά τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση με τον όρο «εφηβεία», ενώ η ηλικία των μαθητριών που εντάσσονται σε αυτή κυμαίνεται μεταξύ 12-18 χρόνων και αποτελεί το αντικείμενο της εν λόγω μελέτης.

Οι αλλαγές που διαδραματίζονται κατά την περίοδο της εφηβείας είναι οι εξής:

1. **Σωματική ανάπτυξη:** το ανθρώπινο σώμα παίζει σπουδαίο ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικότητας κι επιπλέον επηρεάζει την κρίση μας απέναντι στους άλλους. Είναι γεγονός πως πολλές φορές η γνώμη μας για κάποιον επηρεάζεται από την εξωτερική του εμφάνιση.

Η σωματική ανάπτυξη, σύμφωνα με τον Muhammad Alawy (1971:145-149), υπόκειται σε συνεχείς αλλαγές εξωτερικών χαρακτηριστικών όπως το ύψος, το βάρος, ο όγκος και αλλαγές στα χαρακτηριστικά του προσώπου, καθώς και σε άλλα μετρήσιμα στοιχεία του ανθρώπινου σώματος.

Ο Δημήτρης Χατζηχαριστός (2003: 146) διακρίνει τη σωματική ανάπτυξη στις εξής περιπτώσεις:

-Αύξηση, που αφορά στις ποσοτικές αλλαγές που συντελούνται στις συνολικές διαστάσεις του σώματος, τη μάζα και τις διαστάσεις των μελών του.

-Διαφοροποίηση, που αφορά στις ποιοτικές αλλαγές που συντελούνται στη δομή και τη λειτουργία των οργάνων.

-Ωρίμανση, αφορά στην τελειοποίηση κι εκπαίδευση των οργάνων και της γενικότερης λειτουργίας του οργανισμού.

Κατά το στάδιο της εφηβείας επιβραδύνεται η σωματική ανάπτυξη, σε σύγκριση με τα προηγούμενα στάδια κι ελαττώνεται ο ρυθμός αύξησης του ύψους και του βάρους, ενώ τελειοποιούνται οι αισθήσεις και βελτιώνεται η ευελιξία των κινήσεων.

Ο Basam Najy (1995:11) αναφέρει ότι οι έφηβες ενδιαφέρονται περισσότερο για την υγεία τους και την εξωτερική τους εμφάνιση, καθώς αρχίζουν να κατανοούν τη σημασία των παραπάνω παραγόντων στη διαδικασία της κοινωνικής ένταξης. Πρέπει, λοιπόν, να δοθεί η απαιτούμενη σημασία στην παράλληλη ανάπτυξη του σώματος και την καλλιέργεια του μυαλού, προκειμένου οι αθλητικές δραστηριότητες να κατευθύνουν την αυξανόμενη ενέργεια προς ωφέλιμη κατεύθυνση, εντός κι εκτός σχολείου.

2. **Η Φυσιολογική ανάπτυξη:** κατά τους Muhammad Alawy και Saad Jalal (1972:169), περιλαμβάνει την ανάπτυξη των εσωτερικών οργάνων και τη σεξουαλική ωριμότητα, που σηματοδοτούν τη μετάβαση της μαθήτριας από την παιδική ηλικία, στην ωριμότητα. Υπάρχουν, ωστόσο, άλλες φυσιολογικές αλλαγές που δεν είναι ορατές, όπως: η ελάττωση των καρδιακών παλμών, η σταδιακή υπέρταση, η πτώση της αναλογίας του οξυγόνου στο σώμα και άλλες, όπως η μείωση των ωρών του ύπνου στις 8 καθημερινά και η αυξημένη τάση για κατανάλωση φαγητού.

Οι εν λόγω αλλαγές, πολλές φορές, προκαλούν στην έφηβη αίσθημα κούρασης, ηττοπάθειας και υπερκόπωσης, ενώ έκδηλες είναι η υπερευαισθησία, η τάση προς διάφορες φοβίες και άγχος, η κριτική προς την οικογένεια και οι επαναστατικές τάσεις ενάντια στην κοινωνία και τα έθιμα. Χωρίς αμφιβολία, οι αλλαγές αυτές έχουν άμεση επίδραση στην έφηβη και δημιουργούν ανάγκες που ονομάζονται ανάγκες ανάπτυξης.

Οι έρευνες σύμφωνα με τον Basam Najy (1995:12) παρατήρησαν κάποιες διαφορές ως προς το ρυθμό ανάπτυξης των μαθητριών, καθώς μερικές παρουσιάζουν πρόωρη ανάπτυξη σε σχέση με τις άλλες. Συνεπώς, οι δραστηριότητες της μαθήτριας που παρουσιάζει πρόωρη ανάπτυξη πρέπει να διαφέρουν από τις αντίστοιχες της μαθήτριας που χαρακτηρίζεται από καθυστέρηση ανάπτυξης, αφού η πρώτη μαθήτρια δεν χρειάζεται να καταβάλλει μεγάλο κόπο στις αθλητικές και εγκεφαλικές δραστηριότητες.¹¹⁵

3. **Η Διανοητική ανάπτυξη:** οι Muhammad Alawy και Saad Jalal (1972:171), στηριζόμενοι στην έρευνά της η Keret Leven αναφέρουν ότι οι επιδόσεις και η

¹¹⁵ Επίσης βλ. Κοραά, Α. (1998). *Η Αθλοιατρική*, σσ. 127-129.

συμπεριφορά συνιστούν το βαθμό της διανοητικής ανάπτυξης. Έτσι, όταν λέμε ότι η προσοχή αποτελεί διανοητική διαδικασία, εννοούμε ότι δεν μπορούμε να παρατηρήσουμε τη διαδικασία αυτή με άμεσο τρόπο, αλλά η συμπεριφορά του ατόμου είναι εκείνη που την εκδηλώνει.

Στο στάδιο αυτό αυξάνεται η προσοχή της έφηβης, η οποία μπορεί πια να κατανοήσει πολύπλοκα και μεγάλα προβλήματα με σχετική ευκολία.

Ωστόσο, η ανικανότητα συγκέντρωσης που παρουσιάζουν μερικές έφηβες, πηγάζει από συναισθηματικούς λόγους, που λόγω των διαφορετικών αιτιών δημιουργούν διαφορετικά επίπεδα σύγχυσης από τη μία έφηβη στην άλλη. Παρόλα αυτά, εάν η έφηβη επιθυμεί να συγκεντρωθεί θα μπορέσει να το καταφέρει, ακόμα κι αν βρίσκεται σε ακατάλληλο περιβάλλον.

Η καλλιέργεια της προσοχής συνδυάζεται με την ανάπτυξη της συγκέντρωσης, ενώ η ικανότητα της φαντασίωσης συνδυάζεται με εκείνη της σκέψης, που αυξάνεται περισσότερο καθώς η έφηβη πλησιάζει στην ενηλικίωση.

Οι φαντασιώσεις της έφηβης ευρύνονται σε αυτό το στάδιο και επηρεάζονται από τη συναισθηματική κατάσταση, ενώ αναπτύσσεται, η ικανότητα της ορθής σκέψης που στηρίζεται στην επιστημονική δομή, μακριά από προκαταλήψεις και συναισθήματα, γεγονός που εξασφαλίζει κάποια σταθερότητα στη μάθηση.¹¹⁶

Συνεπώς, οι υπεύθυνοι του σχολικού προγράμματος πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους ότι στο στάδιο της εφηβείας αναπτύσσονται όλες οι διανοητικές λειτουργίες, οι οποίες φτάνουν στο 95% στην ηλικία των 17 ετών, καθώς σε αυτό το στάδιο αναπτύσσεται η ικανότητα της ανάλυσης των αφηρημένων εννοιών και η κατανόηση της σχέσης της αιτίας και αιτιατού.

4. **Η Κοινωνική ανάπτυξη:** ο άνθρωπος είναι από τη φύση του κοινωνικό όν, που δεν μπορεί να ζήσει σε απομόνωση από τους άλλους, καθώς παρουσιάζει τη συνεχή και διαρκή ανάγκη να ενταχθεί και να νιώσει ότι ανήκει σε μία ομάδα.

Η κοινωνική ανάπτυξη στην εφηβεία χαρακτηρίζεται από εμφανείς αλλαγές που εκδηλώνονται στην αναδιάρθρωση των κοινωνικών δεσμών, με τις παλαιές κοινωνικές σχέσεις να ατονούν και να τείνουν να αντικατασταθούν από νέες.

Σε αυτό το στάδιο της εφηβείας, αναπτύσσεται το αίσθημα ευθύνης που νιώθει η έφηβη απέναντι στην ομάδα, ενώ προσπαθεί να προσφέρει υπηρεσίες, με στόχο να βελτιωθεί και να φτάσει στο επίπεδο των μελών της ομάδας. Όμως, πολλές φορές, οι

¹¹⁶Βλ. Επίσης Abo Toooq A.(2007). *Η Συνεργασία με τον Έφηβο*, εφημερίδα Al Dustour, σ.7, αριθμός φύλλου 14396.

ενέργειες αυτές δεν αναγνωρίζονται από την ομάδα, γεγονός που συνοδεύεται από αίσθηση αποτυχίας και που μερικές φορές οδηγεί την έφηβη στην αδράνεια. (B. Najy, 1995, σελ.13).¹¹⁷

5. **Η Συναισθηματική ανάπτυξη:** το στάδιο αυτό όπως υπογραμμίζουν οι Muhammad Alawy και Saad Jalal (1972:172), χαρακτηρίζεται από συναισθηματική φόρτιση, η οποία πηγάζει από τη δυσκολία προσαρμογής και τη μετάβαση από την παιδική ηλικία στην εφηβεία. Η έφηβη, που βρίσκεται στο στάδιο αυτό, δεν έχει φτάσει σ' ένα ικανοποιητικό βαθμό κοινωνικής και συναισθηματικής ωριμότητας που να μπορεί να τη βοηθήσει να κατανοήσει και να αντιμετωπίσει τα προβλήματα της ζωής. Έτσι, παρουσιάζει έντονη συναισθηματική ευαισθησία που δεν της επιτρέπει να ελέγχει τις συναισθηματικές εκρήξεις της.

Για την αντιμετώπιση των εν λόγω δυσκολιών, οι ειδικοί συνιστούν στους γονείς να λαμβάνουν υπόψη τους τα εξής:

-Να στηριχθούν σε παιδαγωγικές βάσεις που αποσκοπούν στην τιθάσευση των συναισθηματικών εντάσεων, μέσω της ενίσχυσης της αυτοπεποίθησης και την παροχή κάθε δυνατής βοήθειας, προκειμένου η έφηβη να ξεπεράσει το φόβο της. Αυτό επιτυγχάνεται μέσω ομαδικών και ατομικών δραστηριοτήτων που συμβάλλουν στον έλεγχο των συναισθηματικών εντάσεων.

-Να φροντίζουν να γεμίζουν τις ώρες των εφήβων με δημιουργική απασχόληση και να κατευθύνουν τα παιδιά τους προς χρήσιμες και ωφέλιμες δραστηριότητες που ταιριάζουν με την προσωπικότητά τους

-Οργάνωση εκδρομών και κατασκηνώσεων, ώστε η έφηβη ν' απαλλαγεί από τις συναισθηματικές εκρήξεις και να προωθηθεί η συμμετοχή της σε διάφορες αθλητικές δραστηριότητες, μέσω των οποίων ενισχύεται το αίσθημα ευθύνης και σεβασμού των τρίτων προς το πρόσωπό της, το πνεύμα συνεργασίας και ο έλεγχος της οργής.

Οι Παντελής Κωνσταντινάκος και Φραντζέσκα Ρωμανού (1994:35-36) αναλύουν τα χαρακτηριστικά των ηλικιών 11-16 σε σωματικά, που περιλαμβάνουν τη συνολική ανάπτυξη του ατόμου, σε κινητικά, που καθορίζουν το κατά πόσο μπορεί το άτομο να προσαρμοστεί στο χώρο και το χρόνο, σε ψυχολογικά, που περιλαμβάνουν σε υψηλό βαθμό τις εντάσεις και τη συναισθηματική φόρτιση της εφηβείας και σε πνευματικά,

¹¹⁷ Επίσης βλ. βλ Υπουργείο Παιδείας της Ιορδανίας (XX). *Οδηγός των Μαθητών στην Φυσική Αγωγή*, σσ.77-79. Επίσης βλ. Abo Τοοq A.(2007). *Η Συνεργασία με τον Έφηβο*, εφημερίδα Al Dustour, σ.7, αριθμός φύλλου 14396.

που αφορούν στην αφομοίωση των τεχνικών και των κανονισμών των αθλημάτων από τους μαθητές.

Ο Δημήτρης Χατζηχαριστός (2003: 199) προσθέτει την κινητική δραστηριότητα, την οποία αναλύει στις κινήσεις του σώματος και των μελών του, στη σωματική προσπάθεια που απαιτείται για την πραγματοποίηση των ασκήσεων και τέλος, στην ψυχική προσπάθεια που καταβάλλεται για την εκτέλεση των ασκήσεων.

2.7. Ιστορική Αναδρομή και Προγραμματισμός του μαθήματος της Φυσικής Αγωγής στα σχολεία της Ιορδανίας

Η σχολική γυμναστική στην Ιορδανία πέρασε από τις εξής περιόδους:¹¹⁸

Πρώτη περίοδος: κατά τον Mohmmad Attia (1994:3) άρχισε το 1921 και διήρκεσε μέχρι το 1951. Η διδακτέα ύλη, κατά τη διάρκεια της περιόδου αυτής, χαρακτηρίστηκε από την εστίαση του ενδιαφέροντος στα μαθήματα που αποσκοπούσαν στην καλλιέργεια του μυαλού και την αδιαφορία για τις ψυχολογικές, σωματικές και κοινωνικές ανάγκες του μαθητή. Η κατάσταση αυτή είχε αρνητικό αντίκτυπο στο μάθημα της σχολικής γυμναστικής και περιόρισε το ενδιαφέρον και τη φροντίδα των υπευθύνων γι' αυτό.

Το σχολικό πρόγραμμα της Πρώτης Δημοτικού περιλάμβανε τρεις ώρες Γυμναστικής την εβδομάδα. Σε όλες τις υπόλοιπες τάξεις του Δημοτικού και του Γυμνασίου, υπήρχαν δύο ώρες την εβδομάδα, ενώ το σχολικό πρόγραμμα στο Λύκειο δεν περιλάμβανε καθόλου το μάθημα της Γυμναστικής. Επίσης, δεν υπήρχαν ειδικευμένοι γυμναστές και το μάθημα της Γυμναστικής διδασκόταν από μη ειδικευμένους καθηγητές. Ωστόσο, είναι γεγονός ότι εμφανίστηκαν κάποιες ειδικές δραστηριότητες όπως η ιπασία και η σκοποβολή.

Δεύτερη περίοδος: σύμφωνα με τον Mohmmad Attia (1994:13) διήρκεσε από το 1951 μέχρι το 1965 και χαρακτηρίζεται από έντονες αλλαγές, σε όλα τα επίπεδα, στο Βασίλειο της Χασεμιτικής Ιορδανίας και ειδικά στα προγράμματα της Φυσικής Αγωγής και του στίβου.

¹¹⁸ Το αθλητικό κίνημα εμφανίστηκε στην Ιορδανία με την ίδρυση του Εμιράτου της Ανατολικής Ιορδανίας το 1921. Τον αθλητισμό έφερε στην Ιορδανία ο βρετανικός στρατός μέσω της δημιουργίας αθλητικών ομάδων και της διεξαγωγής αθλητικών αγώνων ανάμεσα στα πληρώματα του στρατού. Τότε ξεκίνησε και η σύνταξη ιορδανικών ομάδων, υπό τον έλεγχο της Δημόσιας Αρχής της Ιορδανίας. Οι πρώτες ομάδες που εμφανίστηκαν στην Ιορδανία ήταν οι Ορθόδοξοι το 1952, Αλ Τζαζίρα το 1947, Αλ Άραμπι το 1945 κ.ά. Haroun, B κ.ά (1995:177).

Οι πιο σημαντικές αλλαγές αφορούσαν στην επανεκτίμηση της σχολικής Γυμναστικής, καθώς περιορίστηκαν οι ώρες διδασκαλίας, από τρεις σε μία ώρα την εβδομάδα, για όλες τις τάξεις του Δημοτικού, με εξαίρεση την Τρίτη τάξη με δύο ώρες Γυμναστική εβδομαδιαίως.

Οι αλλαγές αυτές επεκτάθηκαν και στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, καθώς η Πρώτη και η Δευτέρα τάξη απέκτησαν μία ώρα Φυσικής Αγωγής την εβδομάδα, ενώ η Τρίτη και η Τετάρτη τάξη εξαιρέθηκαν από το μάθημα της Γυμναστικής.

Το 1953, το Υπουργείο Παιδείας αποφάσισε να επεκτείνει το μάθημα της Γυμναστικής σε όλα τα στάδια της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης με μία ώρα σωματικής αγωγής εβδομαδιαίως. Το 1957/1958 εφαρμόστηκε νέο σχέδιο, βάση του οποίου δίνονταν τρεις ώρες Γυμναστικής στην Πρώτη και Δευτέρα Δημοτικού και δύο ώρες στις υπόλοιπες τάξεις.

Επιπρόσθετα, ορίστηκαν δύο ώρες, εβδομαδιαίως, για τις τάξεις του Γυμνασίου. Το 1961 επεκτάθηκε το μάθημα της Φυσικής Αγωγής και στις τάξεις του Λυκείου, στις οποίες ορίστηκαν, εβδομαδιαίως, δύο ώρες για τα αγόρια και μία ώρα για τα κορίτσια. Την περίοδο αυτή οργανώθηκαν για πρώτη φορά αθλητικοί αγώνες στίβου με τη συμμετοχή μαθητών και μαθητριών των Γυμνασίων και Λυκείων όλης της χώρας. Επίσης, η εν λόγω περίοδος χαρακτηρίστηκε από την έλλειψη ειδικευμένων καθηγητών με περιορισμένη επιστημονική κατάρτιση και πενιχρή αθλητική επίδοση.

Τρίτη περίοδος: από το 1966 μέχρι το 1987. Το μάθημα της Φυσικής Αγωγής σχεδιαζόταν βάση συγκεκριμένου προγράμματος που αφορούσε στην Πρωτοβάθμια και Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Το πρόγραμμα αυτό, αρχικά, προέβλεπε τρεις ώρες Γυμναστική εβδομαδιαίως για τις τάξεις του Δημοτικού και δύο ώρες για τις τάξεις του Γυμνασίου και του Λυκείου, όμως το 1979 ορίστηκε μία ώρα την εβδομάδα για όλες τις τάξεις κατά τον Mohmmad Attia (1994:14).

Σ' αυτή την περίοδο διοργανώθηκαν αρκετοί αθλητικοί σχολικοί παναραβικοί αγώνες. Επίσης, άρχισε μία εκστρατεία για διορισμούς καταρτισμένων γυμναστών, κατόχων πανεπιστημιακών πτυχίων και διοργάνωση θερινών σεμιναρίων για την κατάρτιση των μη ειδικευμένων γυμναστών. Ακόμη, δόθηκε αύξηση στους γυμναστές που διέθεταν πανεπιστημιακούς τίτλους σπουδών, οι οποίες έφτασαν στο 50% του ύψους των μισθών και εξασφαλίσθηκαν κάποια αθλητικά μέσα.

Σύμφωνα με τους ερευνητές, η περίοδος αυτή θεωρείται η καλύτερη σε σύγκριση με τις προηγούμενες σε ότι αφορά στο σχολικό αθλητισμό. Τα σχολεία έγιναν η κύρια

πηγή κατάρτισης των αθλητών, σε όλες τις μορφές του και η βασική αρτηρία που τροφοδοτούσε τις πανεπιστημιακές αθλητικές ομάδες και τους αθλητικούς ομίλους.

Παρά ταύτα, ο περιορισμός των μαθημάτων της Φυσικής Αγωγής στα σχολεία σε μια ώρα την εβδομάδα, είχε αρνητική επίδραση στην απόδοση του γυμναστή και του μαθητή, ο οποίος δεν μπορούσε σε μία ώρα να αντεπεξέλθει στις απαιτήσεις του μαθήματος. Επιπλέον, στα περισσότερα σχολεία δεν υπήρχαν ειδικευμένοι γυμναστές, καθώς ο συνολικός αριθμός των ειδικευμένων γυμναστών δεν ξεπερνούσε τους 70 και των γυμναστριών τις 60, ενώ οι περισσότεροι ήταν διορισμένοι στα Λύκεια. Επιπρόσθετα, τα αθλητικά μέσα ήταν περιορισμένα σε σύγκριση με τον αριθμό των μαθητών. Μάλιστα, σε ορισμένα σχολεία δεν υπήρχαν καν αθλητικές εγκαταστάσεις ή γήπεδα στίβου, που θεωρείται η κύρια μορφή σχολικού αθλητισμού.

Αυτήν την περίοδο εμφανίστηκαν μελέτες που επιμελήθηκαν Ιορδανοί ερευνητές, όπως η μελέτη του ερευνητή Mohmmad Abo Altaeb (1976) και η μελέτη του Esmat Al Korby (1986), γύρω από τα προγράμματα του σχολικού αθλητισμού στα ιορδανικά σχολεία, με σκοπό τον εντοπισμό των ελλείψεων και των προβλημάτων που εμποδίζουν την υλοποίηση των στόχων των εν λόγω προγραμμάτων. Σε αυτές τις έρευνες, λοιπόν, διαπιστώθηκαν, από τη μία πλευρά, προβλήματα που πηγάζουν από τους αρμόδιους υπευθύνους για την κατάρτιση των σχολικών προγραμμάτων και ειδικά των αθλητικών και από την άλλη, προβλήματα που αφορούν στους γυμναστές, τους μαθητές αλλά και κοινωνικά προβλήματα που αφορούν στους κηδεμόνες των μαθητών και ειδικά στη δυνατότητα της χρηματικής ενίσχυσης.

Τέταρτη περίοδος: σύμφωνα με τον Hmoda Oraby και άλλοι (1989:2-7) διήρκεσε από το 1987 μέχρι το 1992/1993. Βάση των αναλυτικών μελετών για την ανάπτυξη του σχολικού αθλητισμού κατά την περίοδο αυτή και βάση των αποφάσεων του Πρώτου Εθνικού Συνεδρίου για την ανάπτυξη του σχολικού αθλητισμού, που πραγματοποιήθηκε στην ιορδανική πρωτεύουσα Αμμάν τον Σεπτέμβρη του 1987, ιδρύθηκε μία Εθνική Επιτροπή για το σχολικό αθλητισμό με σκοπό τη σύνταξη μελέτης για την υλοποίηση παιδαγωγικών στόχων που να συμβαδίζουν με τα οικονομικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά της ιορδανικής κοινωνίας.

Οι αποφάσεις του εν λόγω Συνεδρίου περιλάμβαναν συστάσεις που αφορούν στην αύξηση της πρόνοιας για τις παιδαγωγικές δραστηριότητες, με έμφαση στις αθλητικές, οι οποίες καλλιεργούν τη σκέψη του μαθητή, τον ωθούν προς την κίνηση

και την εργασία, τον βοηθούν να αξιοποιήσει το χρόνο του εποικοδομητικά και τον φέρνουν σε επαφή με το τοπικό, αραβικό και παγκόσμιο περιβάλλον.

Οι παραπάνω συστάσεις βασίστηκαν στα άρθρα του Νόμου που αφορά στην Παιδεία και ειδικά στο άρθρο 4 παράγραφος (L), που αναφέρεται στην ανάγκη αφομοίωσης της υγειονομικής αγωγής και της αθλητικής άσκησης, με στόχο την ισορροπημένη σωματική ανάπτυξη.¹¹⁹

Οι αποφάσεις του Συνεδρίου Παιδαγωγικής Ανάπτυξης περιλάμβαναν επίσης προτάσεις για την εισαγωγή νέων αθλημάτων στα παιδαγωγικά προγράμματα, όπως το άθλημα Tae Kwon Do, την εισαγωγή συγκεκριμένων κριτηρίων για τη μέτρηση της σωματικής ανταπόκρισης του μαθητή στα διάφορα ηλικιακά στάδια, το συνδυασμό αθλητισμού και υγείας, την κατάρτιση σχεδίου για την αντιμετώπιση της κακής διατροφής που χαρακτηρίζει τους μαθητές, σε συνεργασία με το Τμήμα Σχολικής Υγείας και την εισαγωγή μίας ώρας προπόνησης και αθλητικής δραστηριότητας, εκτός σχολικού ωραρίου, που θα βοηθήσει το γυμναστή να βελτιώσει τις δυνατότητές του και να μπορέσει ν' ανεβάσει το επίπεδο των μαθητών. Τέλος, προτάθηκε η έκδοση ενισχυτικών συγγραμμάτων που θα βοηθούν τους γυμναστές στην υλοποίηση του προγράμματος.¹²⁰

Την περίοδο αυτή, το Υπουργείο Παιδείας έδωσε έμφαση στην εξασφάλιση καταρτισμένων γυμναστών, που είναι ικανοί να συμβάλλουν με τη γνώση και την πείρα τους σε μία προσπάθεια για καλύτερες μαθητικές επιδόσεις. Έτσι, το Υπουργείο άρχισε να διορίζει γυμναστές με πανεπιστημιακούς τίτλους και απόφοιτους της Γυμναστικής Ακαδημίας. Ο αριθμός των γυμναστών με πανεπιστημιακούς τίτλους έφτασε τους 182, δηλαδή κάλυπτε το σύνολο των Λυκείων που ανέρχονται στα 282, ενώ ο αριθμός των γυμναστηρίων του ιδίου επιπέδου έφτασε στα 129 κατανεμημένα σε 299 σχολεία.

Τα σχολεία της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης των αγοριών έφτασαν τα 742 και των θηλέων τα 640.

Όσον αφορά στο θέμα των αθλητικών εγκαταστάσεων, το Υπουργείο φρόντισε να εξασφαλίσει εγκαταστάσεις για όλες τις μορφές αθλητισμού, συμπεριλαμβανομένων και των αθλητικών κέντρων πολλαπλών χρήσεων. Όμως, ο αριθμός τους παρέμεινε

¹¹⁹ Υπουργείο Παιδείας (1988): *Νόμος 27 για το έτος 1988, εθνικό τμήμα της ανάπτυξης και ερευνάς*, σ.11.

¹²⁰ Υπουργείο Παιδείας. (1988) *Το Εθνικό Συνέδριο για την Παιδαγωγική Ανάπτυξη*, σ.73.

περιορισμένος σε σύγκριση με το μεγάλο αριθμό των μαθητών, με ορισμένα σχολεία να μη διαθέτουν καμία αθλητική εγκατάσταση.

Τα χρηματικά κονδύλια που δαπανήθηκαν στις διάφορες σχολικές αθλητικές δραστηριότητες κρίνονται σχετικά περιορισμένα, ειδικά αν συγκριθούν με τον αριθμό των μαθητών που συμμετείχαν στις δραστηριότητες αυτές. Το ποσό που δαπανήθηκε έφτασε μόλις το 20% των σχολικών δωρεών που προορίζονταν γι' αυτό το σκοπό.

Όσον αφορά στις ώρες διδασκαλίας της Φυσικής Αγωγής και βάση των αποφάσεων του Συνεδρίου Παιδαγωγικής Ανάπτυξης, το Υπουργείο Παιδείας αποφάσισε την εισαγωγή επιπλέον ώρας στις τέσσερις τάξεις της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης, εφόσον οι δυνατότητες του σχολείου το επιτρέπουν. Το 1994, αποφασίστηκε η εισαγωγή δύο, εβδομαδιαίως, ωρών Γυμναστικής σε όλες τις σχολικές τάξεις, σήμερα όμως, παρά την παραπάνω απόφαση, τα σχολεία υιοθετούν στο πρόγραμμά τους 1 ώρα γυμναστικής εβδομαδιαίως.

Οι παράλληλες αθλητικές δραστηριότητες διεξάγονταν στις εξής βάσεις:

-Βάση της Τάξης: διαίρεση των μαθητών της τάξης σε αθλητικές ομάδες και διεξαγωγή αθλητικών αγώνων ανάμεσά τους.

-Βάση του Σχολείου: διεξαγωγή αθλητικών συναντήσεων ανάμεσα στις τάξεις του σχολείου.

-Βάση της Νομαρχίας: επιλέγονται οι μαθητές που έχουν τις καλύτερες αθλητικές επιδόσεις, σε επίπεδο σχολείων και διεξάγονται αθλητικές συναντήσεις ανάμεσά τους. Ακολουθεί επιβράβευση των πρωταθλητών.

-Βάση του Υπουργείου: διεξάγονται αγώνες ανάμεσα στους πρωταθλητές από τις διάφορες Νομαρχίες.¹²¹

¹²¹ Υπουργείο Παιδείας. (1992). *Η κατάσταση τις Αθλητικές Δραστηριότητες στα Δημόσια Σχολεία της Ιορδανίας*: Αναλυτική Καταγραφή, σσ.4-13.

2.8. Ετήσιο Πρόγραμμα Φυσικής Αγωγής στα σχολεία της Ιορδανίας¹²²

Τάξη	Α' - ΣΤ'	Α' - Γ'	Α'-Γ'
	Δημοτικού	Γυμνασίου	Λυκείου
Αριθμός μαθημάτων	2 μαθήματα/ εβδομάδα	1 μάθημα/ εβδομάδα	Κανένα μάθημα

Σύμφωνα με τη σχετική απόφαση του Υπουργείου Παιδείας αρ. 25, που ψηφίστηκε την 14^η Σεπτεμβρίου του 1988, το μάθημα της Φυσικής Αγωγής τοποθετήθηκε στα ειδικά μαθήματα όπως η Μουσική και η Ζωγραφική. Επίσης, αποφασίσθηκε τα μαθήματα της Φυσικής Αγωγής στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση να πραγματοποιούνται 2 φορές την εβδομάδα και 1 φορά για τη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση. Το μάθημα της Φυσικής Αγωγής δεν είναι απαραίτητο να συμπεριλαμβάνεται στο σχολικό πρόγραμμα, αλλά μπορεί να πραγματοποιηθεί ανάλογα με το διαθέσιμο χρόνο που υπάρχει.

Ο Κώστας Μουντάκης (1992:22-23) τονίζει ότι ο προγραμματισμός της Φυσικής Αγωγής πρέπει να διακρίνεται σε μακροχρόνιο, ετήσιο, τριμηνιαίο, εβδομαδιαίο και ωριαίο. Κάθε περίοδος από τις παραπάνω χαρακτηρίζεται από συγκεκριμένες ενέργειες και πλάνο προγραμματισμού.

Διαπιστώνουμε, λοιπόν, ότι οι παραπάνω συνθήκες, οι οποίες ισχύουν μέχρι σήμερα, οδήγησαν τον Ιορδανό μαθητή και μαθήτριά να μην ενδιαφέρεται για το μάθημα της Φυσικής Αγωγής αλλά να επικεντρώνεται στα υπόλοιπα μαθήματα, όπως η Ιστορία κ.τ.λ.

¹²² Υπουργείο Παιδείας. (1989). *Οι Βασικές Γραμμές του Μάθημα της Φυσικής Αγωγής*, σ.13.

2.9. Ο Ρόλος του Διδακτικού Προσωπικού στην Αθλητική Δραστηριότητα

Το διδακτικό προσωπικό παίζει σημαντικό ρόλο στην επίτευξη των σκοπών του εκπαιδευτικού προγράμματος.

Στη συνέχεια ακολουθεί αναφορά σχετικά με το ρόλο που διαδραματίζουν ο Λυκειάρχης, ο Γυμναστής και ο Επόπτης στην αθλητική δραστηριότητα,

2.9.1. Ο Ρόλος του Λυκειάρχη, ο οποίος, σύμφωνα με τον Muhammad Attia (1994:18), συμβάλλει στη διαμόρφωση του προγράμματος των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων μέσα από:

- Τη σύνταξη και τη συζήτηση των αθλητικών προγραμμάτων, στην αρχή του σχολικού έτους, με τους δασκάλους και τους γυμναστές και την εξασφάλιση των απαραίτητων μέσων που απαιτεί το αθλητικό πρόγραμμα.
- Την οργάνωση τακτικών συναντήσεων, με τη συμμετοχή των δασκάλων και των εποπτών, για τη συζήτηση της πορείας των αθλητικών προγραμμάτων και την επίλυση τυχόν προβλημάτων που προκύπτουν κατά την εκτέλεσή τους.
- Την ενθάρρυνση του μέγιστου δυνατού αριθμού μαθητών για συμμετοχή στις αθλητικές δραστηριότητες, παροχή χρηματικών και ψυχολογικών κινήτρων και προβολή της σημασίας και της χρησιμότητας του αθλητισμού.
- Τη χρησιμοποίηση όλων των δυνατοτήτων που κατέχει το σχολείο για την καλύτερη υλοποίηση των αθλητικών στόχων.
- Την τακτική αξιοποίηση της πορείας του αθλητικού προγράμματος.

2.9.2. Ο Ρόλος του Γυμναστή: είναι εξίσου σημαντικός, καθώς έρχεται σε άμεση σχέση και επαφή με τους μαθητές. Ωστόσο, οι Παντελής Κωνσταντινάκος και Φραντζέσκα Ρωμανού (1994:36) σημειώνουν ότι ο ρόλος του Γυμναστή σε ότι αφορά στη μεθοδολογία διδασκαλίας είναι βοηθητικός, καθώς δεν πρέπει να περιορίζει την αυτονομία και τον προσωπικό τρόπο έκφρασης μέσω της εκτέλεσης μίας άσκησης ή αθλητικής δραστηριότητας γενικότερα.

Στις αρμοδιότητές του, σύμφωνα με το Υπουργείο Παιδείας της Ιορδανίας (XX:32-33).και τον Muhammad Attia (1994:19), περιλαμβάνεται η κατάθεση ολοκληρωμένων σχεδίων αθλητικών προγραμμάτων, στην αρχή του σχολικού έτους, τα οποία φροντίζει να είναι κατάλληλα με τις δυνατότητες του σχολείου, των

μαθητών και του Λυκειάρχη. Επίσης, σύμφωνα με την Εθνική ομάδα του Υπουργείου Παιδείας για το μάθημα της Φ.Α. (1989:14), φροντίζει για:

- Την κατάρτιση αθλητικών προγραμμάτων συμβατών με τις επιθυμίες, τις τάσεις και τις δυνατότητες των μαθητών και τη διάκριση των ατομικών επιδόσεων.
- Την αξιολόγηση των διαφόρων δυνατοτήτων του σχολείου, ώστε αναλόγως να καταρτίσει και το αθλητικό πρόγραμμα, σε συνεννόηση με τους άλλους δασκάλους, για την επίτευξη της καλύτερης δυνατής προοπτικής υλοποίησης του προγράμματος.
- Την άμεση εποπτεία και παρακολούθηση των αθλητικών δραστηριοτήτων και την ενθάρρυνση των μαθητών προς την κατάλληλη δραστηριότητα, αναλόγως των δυνατοτήτων και των προτιμήσεών τους.
- Την απλοποίηση και ανάλυση κάθε δυσκολίας που αφορά στην εκτέλεση των αθλητικών προγραμμάτων.
- Τη συνεχή αξιοποίηση και εξέλιξη της πορείας των αθλητικών δραστηριοτήτων.

2.9.3. Ο Ρόλος του Επόπτη: ο οποίος όπως αναφέρει ο Muhammad Attia (1994:19-20), συμπληρώνει το ρόλο του Λυκειάρχη και του Γυμναστή και περιλαμβάνει τις εξής αρμοδιότητες:¹²³

- Συζητά με τους Γυμναστές το πλάνο των αθλητικών προγραμμάτων και φροντίζει για την επιτυχή έκβαση των προγραμμάτων, με τη συμβολή του Λυκειάρχη.
- Πραγματοποιεί συχνές επισκέψεις και συναντήσεις με τους Γυμναστές, με σκοπό την ενημέρωση για την πορεία των αθλητικών προγραμμάτων και την αντιμετώπιση τυχόν προβλημάτων με τις κατάλληλες λύσεις.
- Ενημερώνει τους Γυμναστές μέσω της εμπειρίας του και τους τροφοδοτεί με τα κατάλληλα μέσα για τ' αθλητικά προγράμματα.
- Αξιολογεί σε τακτική βάση τις αποδόσεις των Γυμναστών, προκειμένου να διαπιστωθεί ο βαθμός καταλληλότητάς τους, σε σύγκριση με τους στόχους των αθλητικών προγραμμάτων.

¹²³ Επίσης βλ. Υπουργείο Παιδείας της Ιορδανίας (XX). *Οδηγός των Μαθητών στη Φυσική Αγωγή*, σσ.32-33.

2.10. Γυναίκα και Αθλητισμός

Οι προκαταλήψεις που ήθελαν τη γυναίκα μακριά από οποιαδήποτε αθλητική δραστηριότητα και τον περιορισμό της στα «πρέποντα» για εκείνη καθήκοντα, ξεκινούν από πολύ παλιά. Ο Γιάννης Σταμίρης (XX:115-116) σημειώνει ότι η γυναίκα όχι μόνο δεν μπορούσε να συμμετάσχει σε αθλητικές δραστηριότητες,¹²⁴ αλλά επιπλέον της απαγορευόταν να παρακολουθήσει ή και ακόμη και να βρίσκεται κοντά σε χώρους διεξαγωγής αγώνων.

Ο ίδιος συμπληρώνει ότι η γυναίκα έπρεπε να αφιερώνει το σύνολο του χρόνου και της ενέργειάς της στη φροντίδα του σπιτικού και της οικογένειας, συνεπώς οποιαδήποτε ενασχόλησή της με τον αθλητισμό θα θεωρούνταν ανώφελη σπατάλη χρόνου. Ο περίγυρος, άλλωστε, φρόντιζε να καλλιεργεί τη νοοτροπία αυτή στα κορίτσια, από μικρή ηλικία προκειμένου μεγαλώνοντας και περνώντας στην εφηβεία να απομακρυνθούν πλήρως από τις κοινές δραστηριότητες με τα αγόρια και την ενασχόληση με οποιαδήποτε μορφή άθλησης.¹²⁵ Άλλωστε, όπως αναφέρει ο Νικήτας Νικηταράς (2003: 237-238), οι μικρές τοπικές κοινωνίες αλλά και παράγοντες όπως το θρήσκευμα, για παράδειγμα η ισλαμική θρησκεία, εξακολουθούν να περιορίζουν ή και ν' αποτρέπουν τη γυναίκα από την αθλητική δραστηριότητα. Ένας άλλος λόγος που αποθαρρύνει τη συμμετοχή των κοριτσιών στη γυμναστική, κατά τον Ammen Kollu, είναι η λανθασμένη αντίληψη της κοινωνίας, σύμφωνα με την οποία η γυμναστική, ο αθλητισμός κ.λπ. επηρεάζουν την εμφάνιση και την υγεία της γυναίκας, καθώς εξακολουθεί να πιστεύεται ότι η άθληση προσδίδει στη γυναίκα αντρικό χαρακτήρα και περιορίζει την αναπαραγωγική της ικανότητα.¹²⁶ Επιπρόσθετα, οι Pekka Oja και Risto Telama (1991:86), παραθέτουν την ανησυχία που έχει παρατηρηθεί κατά καιρούς σχετικά με τις πιθανές επιπτώσεις της επίμονης άσκησης στον έμμηνο κύκλο των γυναικών, με το φόβο της στειρότητας ως το τίμημα της καλής φυσικής υγείας. Ο David Rowe (1995:133) υπογραμμίζει την άμεση συσχέτιση του αθλητισμού με την ανδροπρέπεια, γεγονός που δρα ανασταλτικά στην αθλητική δραστηριότητα των γυναικών. Η Αναστασία Χουντουμάδη (1996:309),

¹²⁴ Επίσης βλ. The Third Scientific International Conference (1999), *Women Sport and Future Science*, σ. 68. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι γυναίκες δεν είχαν δικαίωμα συμμετοχής στους Ολυμπιακούς Αγώνες έως το 1932. Επιπλέον, υπογραμμίζει ότι υπήρχε νομική απαγόρευση για τη συμμετοχή των γυναικών στις ενδοσχολικές αθλητικές δραστηριότητες μέχρι τα μέσα του 1970. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. George Sage (1990), *Power and Ideology in American Sport*, P p. 67-68.

¹²⁵ βλ. The Third Scientific International Conference (1999), *Women Sport and Future Science*, σ. 70.

¹²⁶ *Idib*, σ.70.

τονίζει ότι τα κορίτσια δέχονται περισσότερη κριτική κι αποθάρρυνση όταν τρέχουν, πηδούν ή σκαφαλώνουν.

Ο Wiley Lee Umphlet (1985:113) αναφέρει ως σύνηθες επιχείρημα που απέτρεπε τις γυναίκες από τον αθλητισμό το ενδεχόμενο της φυσικής φθοράς του κομψού τους σώματος, ενώ προσθέτει πως οι γυναίκες αποκλείονταν από τις αθλητικές δραστηριότητες, προκειμένου να μην θιγεί το «εγώ» του ανδρικού φύλου, που προτιμούσε να επιδεικνύει την «ανωτερότητά» του μέσα από την ύπαρξη του «κατώτερου» γυναικείου φύλου.

Η Fadia Jolane (1983:285) υπογραμμίζει ότι το κοινωνικό περιβάλλον κι ειδικότερα, τα ήθη, τα έθιμα, «η αρνητική κοινωνική αντίληψη» κι η αρνητική στάση των γονιών, οδήγησαν στην αποδυνάμωση του γυναικείου αθλητισμού και στην απομάκρυνση του κοριτσιού από την ενασχόληση με τη γυμναστική. Άλλωστε, σύμφωνα με την Sofia Owf, η κοινωνική αντίληψη ήθελε τη γυναίκα εκείνη που είχε την ευθύνη της οικογένειας, συνεπώς δεν μπορούσε να απασχολείται με κάτι άλλο πέρα από την εκπλήρωση αυτού του καθήκοντός της.

Με τον καιρό, ωστόσο, και την αναδιάρθρωση των απαιτήσεων της καθημερινής ζωής, η γυναίκα άρχισε να εμφανίζεται ολοένα και περισσότερο στην οικονομική, πολιτική και εκπαιδευτική ζωή, συνεχίζοντας τον αγώνα της κι αποκτώντας τα δικαιώματά της στον τομέα του αθλητισμού αν και οι ευκαιρίες που της δίνονται για συμμετοχή στις διάφορες αθλητικές δραστηριότητες, παραμένουν λιγότερες από τις αντίστοιχες του άνδρα.¹²⁷ Ο Περικλής Λύτρας (1983:50) αναφέρει, πως οι δυνατότητες της γυναίκας ν' ασχοληθεί με τον αθλητισμό είναι σαφώς περιορισμένες, σε σχέση με τον άνδρα, γεγονός που αποδίδεται στην αρνητική στάση των γονιών και του σχολείου απέναντι στην αθλητική δραστηριότητα του κοριτσιού. Ο Ιωάννης Μήλιος (1980:25) υποστηρίζει ότι η παράδοση και η έλλειψη αθλητικής συνείδησης επιβάλλει την παραμονή της γυναίκας στο σπίτι, ενώ από την άλλη μεριά, η ίδια η γυναίκα δυσφορεί κι αρνείται να εμφανιστεί με αθλητική αμφίεση στο στίβο και να εκτεθεί σε κοινό ανδρών.

Ακόμα, ο David Rowe (1995:134-135), στηριζόμενος στην Jennifer Hargreaves, σημειώνει την τάση αναγωγής του γυναικείου αθλητικού σώματος σ' ερωτικό και σεξουαλικό σύμβολο, υπογραμμίζοντας τον αισθησιακό συμβολισμό και τις σεξουαλικά υποδηλούμενες κινήσεις που συναντώνται σε πολλά αθλήματα. Ο

¹²⁷ Βλ. The Third Scientific International Conference (1999), *Women, Sport And Future Science*, p. 596.

Muhammad Mansour (2000:63) σημειώνει ότι η ισλαμική θρησκεία δεν απαγορεύει στη γυναίκα να συμμετέχει στον αθλητισμό, αρκεί να τηρούνται ορισμένες προϋποθέσεις, όπως το να μην παρακολουθείται από άντρες και να μην αθλείται στον ίδιο χώρο με αυτούς και να φορά συντηρητικά ρούχα.¹²⁸ Ο Νικήτας Νικηταράς (XX:226) προσθέτει ότι η ισλαμική, κι όχι μόνο, θρησκεία απαγορεύει τη συμμετοχή της γυναίκας στον αθλητισμό, ενώπιον ανδρών, γεγονός που επιδρά στην περιορισμένη συμμετοχή τους στον αθλητισμό, σήμερα. Παράλληλα, ο Wiley Lee Umphlet (1985:112-113) υπογραμμίζει ότι ο αθλητισμός αποτέλεσε τον πρώτο, κύριο διαχωρισμό μεταξύ των δύο φύλων. Συχνά, μετά το νηπιαγωγείο τα κορίτσια έπαιρναν τη θέση της μαζορέτας που υποστήριζε κι ενθάρρυνε τ' αγόρια-αθλητές. Έτσι, ενώ τα αγόρια που διακρίνονταν σε κάποιο άθλημα ξεχώριζαν από τα υπόλοιπα, τα κορίτσια που διακρίνονταν σε κάποιο άθλημα έχαναν ένα μέρος της θηλυκότητάς τους αποτελώντας θέμα αστεϊσμού για τ' αγόρια. Αναφέρει επίσης, πως τα κορίτσια που ασχολούνταν με τον αθλητισμό συχνά αποκαλούνταν «αγοροκόριτσα».

2.11. Τα Προβλήματα του Σχολικού Αθλητισμού στην Ιορδανία

Ο Donald Hellison (1985:1) σημειώνει ότι τα τελευταία χρόνια πολλοί καθηγητές και προπονητές έχουν εκφράσει την ανησυχία τους για τα προβλήματα πειθαρχίας και απροθυμίας των μαθητών σε ότι αφορά στη συμμετοχή τους στη Φυσική Αγωγή. Το γεγονός αυτό, ο ίδιος, το αποδίδει στο ότι τα παιδιά σήμερα εκτίθενται σε περισσότερα ερεθίσματα, συγκριτικά με το παρελθόν, συνεπώς η επιλογή ενασχόλησης με μία δραστηριότητα επηρεάζεται από πολλούς εξωτερικούς παράγοντες του κοινωνικού περιβάλλοντός τους. Στην επιλογή αυτή, επίσης, συμβάλλουν οι έντονες κοινωνικές αλλαγές και η οικονομική αβεβαιότητα που χαρακτηρίζει την εποχή μας.

Ο Κώστας Μουντάκης (1992:80-84) παραθέτει τα προβλήματα που αντιμετωπίζονται κατά τη διδασκαλία της Φυσικής Αγωγής στο Γυμνάσιο γενικότερα: έλλειψη αθλητικού υλικού και εγκαταστάσεων, απώλεια περισσότερων διδακτικών ωρών από αυτές που έχουν προβλεφθεί, ταυτόχρονη διδασκαλία δύο ή περισσότερων γυμναστών στον ίδιο αθλητικό χώρο, λίγες ώρες διδασκαλίας, διαφορετικά επίπεδα των μαθητών και ανεπαρκής γνώση των καθηγητών της Φυσικής Αγωγής.

¹²⁸ Παρόμοιες αναφορές σημειώνονται κι από τους Ali Yones και Mohmad Ibrahim (2003:437).

Παρά το γεγονός ότι η Φυσική Αγωγή και οι αθλητικές δραστηριότητες διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη βελτίωση της φυσικής κατάστασης, της σωματικής απόδοσης και του ηθικού του ατόμου, βλέπουμε ότι ο σχολικός αθλητισμός στην Ιορδανία συνεχίζει να αντιμετωπίζει προβλήματα που πηγάζουν από τα ήθη, τα έθιμα και τη γενικότερη κουλτούρα της Ιορδανίας.

Σύμφωνα με τον Bsam Haron και άλλους (1995:187) στη μελέτη τους για τα προβλήματα του σχολικού αθλητισμού στην Ιορδανία, η κατάσταση αυτή είναι έκδηλη από το ότι το μάθημα της Φυσικής Αγωγής στα σχολεία της Ιορδανίας δεν κατάφερε να θεωρηθεί από τους υπευθύνους ένα βασικό μάθημα του σχολικού προγράμματος, καθώς η διδασκαλία του επικεντρώνεται μόνο στο πρακτικό μέρος και αγνοείται παντελώς το θεωρητικό του υπόβαθρο. Επιπρόσθετα, ο περιορισμένος αριθμός των ειδικευμένων καθηγητών της Φυσικής Αγωγής επιδρά αρνητικά στο ήδη υποβαθμισμένο μάθημα της Φυσικής Αγωγής, ενώ πολλές φορές εκείνοι που διδάσκουν τη Φυσική Αγωγή είναι καθηγητές άλλων μαθημάτων. Τέλος, συναντάται πλήρης απουσία υλικοτεχνικής αθλητικής υποδομής που οφείλεται στην ελλιπή χρηματοδότηση των σχολείων γι' αυτό το σκοπό.

Εκτός από τα παραπάνω προβλήματα του σχολικού αθλητισμού στην Ιορδανία, κατά τη διεξαγωγή της έρευνας επιπλέον διαπιστώσαμε:

- Έλλειψη ενδιαφέροντος προς το μάθημα της Φυσικής Αγωγής στο Δημοτικό και το Γυμνάσιο.
- Τα σχολικά αθλητικά γήπεδα είναι ακατάλληλα και δεν πληρούν τις συνθήκες ασφαλείας.
- Έλλειψη ενδιαφέροντος των ΜΜΕ απέναντι στο σχολικό αθλητισμό και ειδικότερα απέναντι στο γυναικείο αθλητισμό.
- Δυσκολία πρόσβασης στους χώρους άσκησης και έλλειψη μέσων μεταφοράς.
- Έλλειψη επιθυμίας ή έστω διάθεσης προς την αθλητική δραστηριότητα.

Ειδικά σε ότι αφορά στα κορίτσια και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στην ενασχόλησή τους με τον αθλητισμό και τη Φυσική Αγωγή, διαπιστώσαμε τα εξής:

- Απαγόρευση της οικογένειας για συμμετοχή των κοριτσιών στις αθλητικές δραστηριότητες, επηρεασμένη από τα ήθη και τα έθιμα.
- Οι θρησκευτικές διδασκαλίες και οι ενδυματολογικές επιταγές που απορρέουν από αυτές αποτρέπουν τη μαθήτριά από την άσκηση αθλητικής δραστηριότητας.

-Αρνητικές αντιλήψεις της οικογένειας σχετικά με την άσκηση αθλητικών δραστηριοτήτων.

-Μερικές μαθήτριες ντρέπονται λόγω των μη αρμονικών αναλογιών τους και διάπλασης του σώματός τους.

-Αρνητική αντίληψη και στάση της κοινωνίας απέναντι στα κορίτσια που ασχολούνται με τον αθλητισμό, τα οποία θεωρούνται επιπόλαια και ανεύθυνα.

ΜΕΡΟΣ Β΄
ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

3.1. Διατύπωση Θέματος Έρευνας

Ο σαφής προσδιορισμός του θέματος στην έρευνα αποτελεί σημαντικό παράγοντα επιτυχίας. Εάν το υπό εξέταση θέμα δεν καθοριστεί λεπτομερώς, τα αποτελέσματα της έρευνας δε θα δώσουν στον ερευνητή τις απαντήσεις που εκείνος αναμένει. Ο Βασίλης Φίλιας (1996:21) σημειώνει σχετικά, ότι αυτό το αρχικό στάδιο της έρευνας, ίσως είναι και το δυσκολότερο, ειδικότερα σε ότι αφορά στην κοινωνική έρευνα.

Το θέμα της παρούσας έρευνας ορίζεται ως εξής: «Η εξέταση των επιπτώσεων που ασκούν τα ήθη και τα έθιμα της ιορδανικής κοινωνίας, στα κορίτσια, ηλικίας 14-16 ετών κατά τη χρονική περίοδο Οκτωβρίου 2005».

3.2. Θέσπιση στόχων

Οι στόχοι της έρευνας διακρίνονται στο Γενικό Στόχο και τους Ειδικούς Στόχους.

Ο γενικός στόχος είναι εκείνος που δίνει την απάντηση στην ερώτηση που τίθεται με το θέμα της έρευνας. Επίσης, καθορίζει τα πλαίσια στα οποία θα κινηθεί η έρευνα και τις παραμέτρους που θα εξετασθούν προκειμένου να ληφθεί η αναγκαία πληροφόρηση για την απάντηση στην ερώτηση που πηγάζει από το θέμα της έρευνας. Γενικός στόχος της παρούσας έρευνας είναι να εξετάσουμε τις επιπτώσεις των ηθών και των εθίμων στην αθλητική δραστηριότητα των κοριτσιών, ηλικίας 14-16 ετών, στην Ιορδανική κοινωνία.

Οι Ειδικοί Στόχοι πηγάζουν από τη λεπτομερή ανάλυση του γενικού στόχου. Για το γενικό στόχο της παρούσας έρευνας, οι ειδικοί στόχοι είναι οι εξής:

- 1) Η διερεύνηση των ελευθεριών του κοριτσιού και η επίδραση των ηθών και εθίμων της ισλαμικής κοινωνίας, όπως η ιορδανική, τόσο στην περιφέρεια όσο και στην πόλη, στην καθημερινή του ζωή.
- 2) Η διερεύνηση του βαθμού παρεμβατισμού των κηδεμόνων σε ζητήματα και αποφάσεις που αφορούν στο κορίτσι, όπως η ενδυμασία, ο γάμος, η εκπαίδευση κ.ά.
- 3) Η εξέταση των ευκαιριών και της δυνατότητας μόρφωσης και εκπαίδευσης των κοριτσιών στη συγκεκριμένη κοινωνία.
- 3) Η δυνατότητα ενασχόλησης των κοριτσιών με τον αθλητισμό.
- 4) Η στάση των κηδεμόνων απέναντι στον αθλητισμό των κοριτσιών.

3.3. Συλλογή Δευτερογενών Στοιχείων

Αρχικά ο ερευνητής αναζήτησε μελέτες σχετικές με το θέμα της παρούσας έρευνας, οι οποίες όμως ήταν πολύ περιορισμένες σε αριθμό. Στη συνέχεια έγινε προσπάθεια ανεύρεσης βιβλιογραφίας η οποία επίσης είναι πολύ περιορισμένη. Ωστόσο κι ύστερα από σημαντική προσπάθεια αναζήτησης, ο ερευνητής βρήκε πληροφοριακό υλικό προερχόμενο από την αραβική, την ελληνική και την ξένη βιβλιογραφία, καθώς κι από εφημερίδες, περιοδικά και άλλες δευτερογενείς πηγές. Ειδικά σε ότι αφορά στην παρουσία αραβικών πηγών, αυτή κρίθηκε απαραίτητη, λόγω διεξαγωγής της έρευνας στην Ιορδανία, η οποία ανήκει στις αραβικές χώρες.

3.4. Συλλογή Πρωτογενών Στοιχείων

3.4.1. Προσδιορισμός Πληθυσμού

Ο προσδιορισμός του πληθυσμού γίνεται με τον καθορισμό των παρακάτω στοιχείων¹²⁹:

-Στοιχείο Πληθυσμού:

1) Μαθήτριες της Β΄ Γυμνασίου, 14-16 ετών.

Η επιλογή των συγκεκριμένων ηλικιακών ομάδων των κοριτσιών, έγινε διότι μέχρι την ηλικία των 12 περίπου χρόνων, αγόρια και κορίτσια αντιμετωπίζονται χωρίς καμία διάκριση από τους γονείς.

Ωστόσο, από την ηλικία των 12 έως 16 ετών, η οποία είναι κρίσιμη για τα κορίτσια, καθώς συντελούνται σωματικές αλλαγές, οι γονείς τηρούν περισσότερο αυστηρή κι επιφυλακτική στάση απέναντι στις κόρες τους. Ο ερευνητής θέλησε λοιπόν να εξετάσει τη δυνατότητα άθλησης του κοριτσιού ειδικά σε αυτές τις ηλικίες που οι περιορισμοί για το κορίτσι αρχίζουν να εντείνονται.

Επίσης, αποκλείστηκε η επιλογή των μαθητριών της Γ΄ Γυμνάσιου και Α΄ Λυκείου, αφού είτε επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους στην απόκτηση του πτυχίου τους είτε έχουν ήδη εγκαταλείψει το σχολείο, συνεπώς ο αθλητισμός δεν αποτελεί πεδίο του ενδιαφέροντός τους.

2) Οι κηδεμόνες των εν λόγω μαθητριών. Ως κηδεμόνα εννοούμε τον πατέρα ή το μεγαλύτερο αδελφό - στην περίπτωση που η παρουσία του πατέρα είναι αδύνατη-. Μάλιστα, σύμφωνα με την ιορδανική νομοθεσία και τον υπ' αριθμόν 34 Νόμο του 1973 ως κηδεμόνας ορίζεται ο πατέρας, ενώ σε περίπτωση θανάτου ή απουσίας του

για οποιοδήποτε λόγο η αρμοδιότητα αυτή μεταβιβάζεται στον μεγαλύτερο σε ηλικία γιο του. Παρατηρούμε στο σημείο αυτό, ότι ο συγκεκριμένος Νόμος δεν αναγνωρίζει στη μητέρα την αρμοδιότητα αυτή.

Συνεπώς ορθώς ο ερευνητής δέχθηκε το ενδεχόμενο αντικατάστασης του πατέρα, ως ερευνώμενου, από το μεγαλύτερο αδελφό, αφού ο ρόλος που διαδραματίζει η οικογένεια, ειδικότερα ο πατέρας ή ο μεγαλύτερος αδερφός, στη συμμετοχή των κοριτσιών στην αθλητική δραστηριότητα είναι ιδιαίτερα σημαντικός.

-Δειγματοληπτική μονάδα: Για τις μαθήτριες η Δειγματοληπτική Μονάδα ήταν τα Γυμνάσια στα οποία φοιτούν, ενώ για τους γονείς ήταν οι οικίες τους.

-Γεωγραφική κατανομή: οι Νομοί Ζάρκα (βρίσκεται 25 χλμ. βόρεια από το Αμμάν της Ιορδανίας) και Mafrak (βρίσκεται στο σταυροδρόμι Συρίας στα βόρεια και Ιράκ στα ανατολικά) της Ιορδανίας.

-Χρονικό στοιχείο: από 8/10/2005 έως 26/10/2005, όπως παρουσιάζεται και στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας (II)

Είδος ερωτηματολογίου	Διάρκεια εφαρμογής του ερωτηματολογίου
Ερωτηματολόγιο των κοριτσιών	8-10-2005 έως 26-10-2005
Ερωτηματολόγιο των κηδεμόνων	8-10-2005 έως 26-10-2005

3.4.2. Επιλογή Ερευνητικής Μεθόδου

Η Ειρήνη Τηλικίδου (2002:84) διακρίνει δύο ερευνητικές μεθόδους, την Απογραφή και τη Δειγματοληψία. Στην παρούσα μελέτη έχει επιλεχθεί η μέθοδος της Δειγματοληψίας, λαμβάνοντας υπόψη την Αντιπροσωπευτικότητα και Αμεροληψία που πρέπει να διέπει το δείγμα της έρευνας, προκειμένου τα αποτελέσματά της να είναι αξιόπιστα.

Η παρούσα δειγματοληπτική έρευνα διακρίνεται σε περιγραφική και επεξηγηματική. Περιγραφική, διότι στόχος του ερευνητή υπήρξε η καταγραφή συγκεκριμένων απόψεων, πεποιθήσεων και χαρακτηριστικών του Πληθυσμού και

¹²⁹ Κυριαζή Ν. (2002) *Η Κοινωνιολογική Έρευνα*, σσ. 108-109.

επεξηγηματική, διότι στόχος της ήταν η επεξήγηση των αιτιακών σχέσεων που οδήγησαν στη διατύπωση των συγκεκριμένων τάσεων.¹³⁰

Η μέθοδος της Δειγματοληψίας αποτελείται από τα παρακάτω επιμέρους στάδια:

-Δειγματοληπτικό πλαίσιο: ο κατάλογος, η λίστα στην οποία υπάρχουν καταγεγραμμένα όλα τα στοιχεία του Πληθυσμού από μία φορά το καθένα.¹³¹ Για τα κορίτσια ήταν οι σχολικοί κατάλογοι των μαθητριών στα Γυμνάσια που φοιτούν, ενώ οι γονείς εντοπίστηκαν μέσω των ίδιων των μαθητριών.

-Δειγματοληπτική μονάδα: τα Γυμνάσια στα οποία φοιτούν οι μαθήτριες και οι οικίες των γονέων.

-Επιλογή μεθόδου δειγματοληψίας: Οι μαθήτριες επιλέχθηκαν με τη Μέθοδο της Τυχαίας Δειγματοληψίας. Πρέπει να σημειωθεί, ότι λήφθηκε μεγάλος αριθμός του δείγματος ώστε να έχουμε ένα αντιπροσωπευτικό και αντικειμενικό δείγμα κι επίσης να έχουμε, κατ' αυτόν τον τρόπο, τη δυνατότητα να γενικεύσουμε τα συμπεράσματά μας σε κοινωνιολογικό υπόβαθρο.

Λόγω του μεγάλου αριθμού των σχολείων (80 σχολεία) που υπάρχουν στην αστική κοινωνία, ο ερευνητής καθόρισε ένα 10% επί του καθορισμένου Πληθυσμού της έρευνας.

Όσον αφορά στην επαρχία, για το δείγμα της έρευνας εφαρμόστηκε Απευθείας Επιλογή Δείγματος, με την επιλογή μόνο των Γυμνασίων που βρίσκονται σε χωριά απομακρυσμένα από το κοντινότερο σημείο της πόλης και ανήκουν στο Νομό Μαφρακ, προκειμένου στο δείγμα της έρευνας να συμπεριλαμβάνονται και κορίτσια της επαρχίας. Σχετική αναφορά γίνεται και από την Ειρήνη Τηλικίδου (2002:90), η οποία αναφέρει ότι στην Απευθείας Επιλογή του Δείγματος από όλα τα δυνατά δείγματα του καθορισμένου Πληθυσμού της έρευνας επιλέγουμε μόνο ένα.

Οι Μέθοδοι Δειγματοληψίας που επιλέχθηκαν για τις μαθήτριες είναι ίδιες και για τους γονείς τους, αφού η επιλογή των ίδιων των κοριτσιών καθόρισε και την μετέπειτα επιλογή των γονέων τους.

Μέγεθος Δείγματος: Το συνολικό μέγεθος Δείγματος ανήλθε στους 2.000 ερευνώμενους.

Το μέγεθος του Δείγματος για τα κορίτσια ανέρχεται σε 1.000 μαθήτριες, από τις οποίες οι 580 προέρχονται από τον Νομό Ζαρκά με ποσοστό 7,3% από το σύνολο των μαθητριών της Β' Γυμνασίου που φοιτούν στα σχολεία του Νομού (7920) και οι 420

¹³⁰ Κυριαζή Ν.(2002) *Η Κοινωνιολογική Έρευνα*, σσ. 100-101.

¹³¹ Φίλιας Β. (1996). *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και τις Τεχνικές των Κοινωνικών Ερευνών*, σ. 55.

από τον Νομό Mafrak με ποσοστό 38% από το σύνολο των μαθητριών της Β΄ Γυμνασίου που φοιτούν στα σχολεία του Νομού (1115), που εκπροσωπούν την αστική και την αγροτική κοινωνία αντίστοιχα. Πρέπει να σημειωθεί ότι καταβλήθηκε ιδιαίτερη προσπάθεια προκειμένου ο αριθμός του Δείγματος να είναι ο μεγαλύτερος δυνατός, ώστε να έχουμε και όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ανταπόκριση.

Το Μέγεθος του Δείγματος των γονέων ανέρχεται επίσης σε 1.000 γονείς, με την ίδια διάταξη στους Νομούς Zarqa και Mafrak, καθώς σε κάθε μαθήτρια αντιστοιχεί κι ένας υπό εξέταση γονέας.

Επιλογή Δείγματος: Στο τελευταία αυτό στάδιο επιλέγονται οι δειγματοληπτικές μονάδες. Στην παρούσα έρευνα η επιλογή του Δείγματος περιλάμβανε τα παραπάτω σχολεία:

Πίνακας (I)

Η Δειγματοληψία της πόλης		Η Δειγματοληψία της περιφέρειας	
Όνομα σχολείου	Αριθμός μαθητριών	Όνομα σχολείου	Αριθμός μαθητριών
Σχολείο shema pent alrsol για τα κορίτσια	87	Σχολείο alzneia για τα κορίτσια	66
Σχολείο rokia pent alrsol για τα κορίτσια	68	Σχολείο alrapeea για τα κορίτσια	60
Σχολείο asma pent arobaker για τα κορίτσια	69	Σχολείο hee aldoobat για τα κορίτσια	61
Σχολείο alsokhna για τα κορίτσια	78	Σχολείο Rabeia Aladaoeia για τα κορίτσια	59
Σχολείο apalzegan για τα κορίτσια	68	Σχολείο alammer moyhmad για τα κορίτσια	60
Σχολείο alhashemia για τα κορίτσια	83	Σχολείο Almnsheia για τα	

alrsol για τα κορίτσια	90	κορίτσια	58
Σχολείο alzarka για τα κορίτσια	96	Σχολείο Alboeida για τα κορίτσια	58
Σύνολο	580	Σύνολο	420

3.4.3. Μέθοδοι Συλλογής Πρωτογενών Στοιχείων

• Πιλοτική Μελέτη

Ο ερευνητής αποτελεί το όργανο συλλογής και ανάλυσης των δεδομένων. Κρίνεται απαραίτητο, λοιπόν, ο ερευνητής να είναι επαρκώς προετοιμασμένος και καταρτισμένος. Εκτός από τη μελέτη συναφών αναφορών και την επικοινωνία με τον επιβλέποντα καθηγητή, που αποτελούν εξίσου σημαντικές διαδικασίες, ιδιαίτερης σημασίας τρόπος για να βελτιώσει κανείς το περιεχόμενο της μελέτης του, είναι η πρακτική εμπειρία σε ένα περιβάλλον παρόμοιο με το περιβάλλον διεξαγωγής της έρευνας. Έτσι, για τη σωστή ένταξη των εννοιών στα πλαίσια των ερωτήσεων, ο ερευνητής χρειάστηκε να «δει» και να ζήσει από κοντά τις απόψεις που επικρατούν και πηγάζουν από τα ήθη και τα έθιμα, έτσι ώστε να είναι έγκυρη και αξιόπιστη η ερευνητική προσέγγιση του ιορδανικού κόσμου.

Η πρώτη προκαταρκτική έρευνα των κοριτσιών, πραγματοποιήθηκε από την 4^η έως την 11^η Αυγούστου του 2005 σε 20 μαθήτριες της Β΄ Γυμνασίου στα χωριά Garesa και Imalsaleh, τα οποία υπάγονται στο Νομό Ζάρκα κι αποτελούν αντιπροσωπευτικό δείγμα της αγροτικής κοινωνίας. Στις ερευνώμενες συγκαταλέγονται επίσης 20 μαθήτριες της Β΄ Γυμνασίου στην πόλη Zarka οι οποίες εκφράζουν την αστική κοινωνία.

Η πρώτη προκαταρκτική έρευνα των κηδεμόνων εφαρμόστηκε παράλληλα με την πρώτη προκαταρκτική έρευνα των κοριτσιών, στο διάστημα από την 4^η έως την 11^η Αυγούστου 2005. Αφορούσε σε 20 κηδεμόνες των κοριτσιών της Β΄ Γυμνασίου στα χωριά Garesa Imalsaleh, τα οποία ανήκουν στο νομό Zarka και αντιπροσωπεύουν την αγροτική κοινωνία, καθώς και σε 20 κηδεμόνες των κοριτσιών της Β΄ Γυμνασίου της

πόλης Zarka, αντιπροσωπευτικό δείγμα της αστικής κοινωνίας. Η εν λόγω έρευνα πραγματοποιήθηκε με σκοπό την αξιολόγηση του ερωτηματολογίου, την εξακρίβωση και την επιβεβαίωση της σαφήνιάς του, προκειμένου να επιτευχθεί ο καθορισμένος στόχος της μελέτης.

Αναλύοντας τα συλλεχθέντα στοιχεία της προκαταρκτικής έρευνας δεν εντοπίστηκε ουσιαστική διαφορά στις απαντήσεις των κοριτσιών ούτε και των κηδεμόνων τους μεταξύ της περιφέρειας και της πόλης. Το γεγονός αυτό οφείλεται στο ότι τα χωριά Garesa και Imalsaleh βρίσκονται σε μικρή απόσταση (12 χλμ) από την πόλη, ενώ η πρόσβαση σε αυτά είναι εύκολη με τη χρήση συγκοινωνίας, συνεπώς κι η μετακίνηση των κατοίκων από το χωριό και στην πόλη γίνεται άνετα. Έτσι, δεν παρουσιάζεται διαφορά στην επιρροή των ηθών και των εθίμων στην αθλητική δραστηριότητα της γυναίκας ανάμεσα στην Περιφέρεια και την αστική περιοχή της Ιορδανίας.

Μετά την ολοκλήρωση της πρώτης προκαταρκτικής έρευνας, τις απαραίτητες διορθώσεις που έγιναν στο ερωτηματολόγιο και άλλες ανάλογες αλλαγές που ο ερευνητής έκρινε ως απαραίτητες μετά από την επαφή του με τα άτομα του δείγματος, προστέθηκαν κάποιες ερωτήσεις, ενώ διαγράφηκαν κάποιες άλλες. Αποτέλεσμα των παραπάνω ενεργειών, ήταν ο ερευνητής να χρειαστεί να μελετήσει ξανά το χάρτη της Ιορδανίας για την επιλογή άλλων χωριών, με μοναδικό κριτήριο αυτά να είναι απομακρυσμένα από το κοντινότερο σ' εκείνα σημείο της πόλης, ώστε η απόσταση ανάμεσά τους ν' αριθμεί τουλάχιστον 25-30 χλμ, ή να χρειάζονται δύο μέσα μεταφοράς από και προς την πόλη.

Εφαρμόστηκε, λοιπόν, και δεύτερη προκαταρκτική έρευνα, στο χρονικό διάστημα από τις 18 έως τις 22 Αυγούστου 2005 σε 20 κοπέλες κατοίκους του χωριού Alkonja, το οποίο υπάγεται στο νομό Zarka και βρίσκεται σε απόσταση 28 χλμ από την πόλη Zarka.

Η δεύτερη προκαταρκτική έρευνα πραγματοποιήθηκε με σκοπό την εξακρίβωση της σωστής λειτουργίας του ερωτηματολογίου, ώστε να επιφέρει το ζητούμενο στόχο. Η δεύτερη προκαταρκτική μελέτη επιβεβαίωσε τη σωστή λειτουργία του ερωτηματολογίου κι έτσι αυτό έλαβε την τελική του μορφή.

3.5. Διαδικασία Συλλογής των Δεδομένων

Ο ερευνητής πρέπει να διαθέτει γνώση όλων των «εργαλείων» που χρησιμοποιούνται στη συλλογή των στοιχείων, ώστε να μπορέσει να επιλέξει την κατάλληλη, για το θέμα της μελέτης, μέθοδο και τελικά να φτάσει στο στόχο του.

Η μέθοδος συλλογής των πρωτογενών στοιχείων της παρούσας έρευνας είναι η Δημοσκόπηση, η οποία χρησιμοποιεί το ερωτηματολόγιο (όργανο αυτοαναφοράς, αρκετά χρήσιμο για τις Κοινωνικές Επιστήμες) ως το κύριο όργανο συλλογής στοιχείων.¹³² Η μέθοδος της Δημοσκόπησης θεωρείται σημαντική για τη συλλογή στοιχείων και χρησιμοποιείται ευρέως στην κοινωνική έρευνα, όταν τα στοιχεία συσχετίζονται με τα αισθήματα, τα κίνητρα και την πίστη των ανθρώπων.¹³³ Σύμφωνα με τους Χρήστο Καμπίτση και Υβόννη Χαραχούσου (1999:113) η Δημοσκόπηση, μεταξύ των άλλων σκοπών της, εξυπηρετεί την καταγραφή στάσεων, πεποιθήσεων και απόψεων, όπως συμβαίνει και στην παρούσα έρευνα.

Ο τύπος της Δημοσκόπησης που χρησιμοποίησε ο ερευνητής είναι η Περιγραφική, η οποία, όπως συμπληρώνουν οι Χρήστος Καμπίτσης και Υβόννη Χαραχούσου (1999:116-119), χρησιμοποιείται όταν δεν μπορεί να μετρηθεί το κάθε ένα στοιχείο του πληθυσμού κι έτσι επιλέγεται ένα αντιπροσωπευτικό δείγμα από το οποίο στη συνέχεια πραγματοποιούνται γενικεύσεις και αναφορές σε ολόκληρο τον Πληθυσμό, από τον οποίο επελέγη το Δείγμα.

Η χρήση του ερωτηματολογίου έγινε μετά την προσπάθεια του ερευνητή να χρησιμοποιήσει τη μέθοδο της Προσωπικής Συνέντευξης, η εφαρμογή της οποίας δεν κατέστη δυνατή λόγω της άρνησης των υπευθύνων να του δώσουν την απαραίτητη έγκριση και της αρνητικής στάσης των κηδεμόνων (κατά τη διάρκεια των προκαταρκτικών ερευνών ήταν εμφανές ότι οι γονείς δεν επιτρέπουν σ' έναν άντρα να μιλήσει σ' ένα κορίτσι). Η απαγόρευση, λοιπόν, που επιβάλλεται σ' ένα άντρα να παρευρεθεί στα σχολεία των θηλέων και να επικοινωνήσει μαζί τους μέσω προσωπικής συνέντευξης.

Παρά τις δυσκολίες, η έρευνα πραγματοποιήθηκε στην Ιορδανία, όπως αρχικά είχε ορισθεί, με τη διανομή των ερωτηματολογίων από τον ερευνητή στις μαθήτριες και τους γονείς της επαρχίας, Νομός Mafrak. Το ερωτηματολόγιο στους γονείς της πόλης, δηλαδή του Νομού Zarqa διανεμήθηκε μέσω των μαθητριών, καθώς λόγω των μεγάλων αποστάσεων της πόλης, του πολυάριθμου δείγματος και της πολυάσχολης

¹³² Βλ. Τηλικίδου Ε. (2002). *Έρευνα Μάρκετινγκ*, σ.118.

ζωής των γονέων της πόλης δεν ήταν δυνατή η προσωπική προσέγγισή τους από τον ερευνητή.

Ωστόσο, η παρουσία του ερευνητή στο χώρο του σχολείου για τη διανομή των ερωτηματολογίων, την επεξήγηση εννοιών που περιήχαν οι ερωτήσεις και για κάποια περαιτέρω συζήτηση με τους ερευνώμενους, ως αποτέλεσμα του περιεχομένου και των ζητημάτων που έθετε η μελέτη, κρίθηκε απαραίτητη.

Επίσης, σε συνδυασμό με τη Δημοσκόπηση, ο ερευνητής χρησιμοποίησε τη Μέθοδο της Παρατήρησης,¹³⁴ η οποία σύμφωνα με την Νότα Κυριαζή (2003:245) αποτελεί μια μέθοδο που σπανίως εφαρμόζεται μεμονωμένα, αλλά αντιθέτως χρησιμοποιείται σε συνδυασμό με άλλες μεθόδους, όπως το τυποποιημένο ερωτηματολόγιο, όταν χρειάζονται περιγραφικά και ποσοτικά στοιχεία.

Η Μέθοδος της Παρατήρησης ήταν αρκετά χρήσιμη για τη συγκέντρωση άλλων στοιχείων που βοήθησαν τον ερευνητή στη συλλογή των απαραίτητων πληροφοριών. Ο Ernest Burgess ισχυρίζεται ότι «τα αντικείμενα της κοινωνικής έρευνας, δηλαδή οι άνθρωποι, οι κοινωνικές ομάδες και οι κοινωνικοί θεσμοί, πρέπει να μελετώνται στα εργαστήρια της κοινωνικής ζωής».¹³⁵

3.6. Σχεδιασμός Ερωτηματολογίου

Σύμφωνα με την Νότα Κυριαζή (2003:256) το ερωτηματολόγιο αποτελεί το βασικό εργαλείο της ποσοτικής έρευνας. Στη συνέχεια, οι απαντήσεις των ερευνώμενων επιδέχονται στατιστική επεξεργασία προκειμένου να αναδειχθούν εμπειρικές γενικεύσεις.¹³⁶

Στην παρούσα μελέτη, ο ερευνητής, αρχικά, συνεργάστηκε με τα Υπουργεία Παιδείας και Αθλητισμού, ώστε ν' αποκτήσει μια πιο αντικειμενική και σφαιρική εικόνα για τη συμμετοχή της γυναίκας τόσο στον αθλητισμό, όσο και την εκπαίδευση. Επιπρόσθετα και για την πληρέστερη και αντικειμενικότερη κάλυψη του θέματος, ο ερευνητής πραγματοποίησε προσωπικές συνεντεύξεις με ορισμένες καθηγήτριες της Φ.Α., στα πλαίσια της δοκιμαστικής έρευνας,¹³⁷ της Β΄ Γυμνασίου στην αστική και

¹³³ Βλ. Καμπίσης Χ. και Χαραχούσου Κ. (1999). *Τεχνικές Έρευνες στις Αθλητικές Επιστήμες*, σ. 91.

¹³⁴ Σύμφωνα με τη Νότα Κυριαζή (2003:256): «Η δουλειά, ένα προσωπικό ατύχημα, η δημιουργία, καθώς και η διατήρηση ή η διακοπή μιας προσωπικής σχέσης, μια ασθένεια, μια ευχάριστη δραστηριότητα, ο τρόπος διαβίωσης – όλα αυτά και πολλές άλλες καταστάσεις είναι δυνατό να αποτελέσουν ενδιαφέρον θέμα για μελέτη.

¹³⁵ Για την αναφορά του Ernest, βλ. Κυριαζή Ν. (2003). *Η Κοινωνιολογική Έρευνα*. σσ. 245-256.

¹³⁶ Κυριαζή Ν.: *Η Κοινωνιολογική Έρευνα*, σ. 119

¹³⁷ *Idib.* σ. 120

αγροτική κοινωνία της Ιορδανίας (καθώς ήταν αδύνατον η προσωπική συνέντευξη να πραγματοποιηθεί με τα κορίτσια, όπως αναφέρθηκε παραπάνω).

Στη συνέχεια, λόγω κάποιων δυσνόητων σημείων που εντοπίστηκαν σε κάποια σημεία του ερωτηματολογίου, χρειάστηκε να γίνουν διορθώσεις. Οι διορθώσεις πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια των προκαταρκτικών ερευνών, ενώ ζητήθηκε ξανά η γνώμη και η έγκριση των καθηγητών (που επιβλέπουν το διδακτορικό), οι οποίοι συμφώνησαν με αυτές.

Πρέπει επίσης να σημειωθεί, ότι πριν την κύρια έρευνα, διεξήχθησαν δύο διερευνητικές έρευνες, οι οποίες βοήθησαν σημαντικά τον ερευνητή στη συγκέντρωση του απαραίτητου υλικού και την απόκτηση της απαραίτητης πείρας επί του θέματος για τη σύνταξη του ερωτηματολογίου. Ο Βασίλης Φίλιας (1996:28) σημειώνει πως η διερευνητική έρευνα συμβάλλει ιδιαίτερα στην αποφυγή λαθών και σφαλμάτων κατά τη διεξαγωγή του κυρίου μέρους της έρευνας. Η μια μελέτη αφορούσε κυρίως στο ρόλο που διαδραματίζουν τα σχολεία στην ενθάρρυνση των κοριτσιών ν' αθλούνται και η άλλη, που είναι εξίσου ενδιαφέρουσα, πραγματοποιήθηκε με σκοπό την καταγραφή του αριθμού των αθλημάτων στα οποία συμμετέχουν οι γυναίκες στην Ιορδανία. Για τις παραπάνω δύο μελέτες χρειάστηκε να γίνουν δύο ταξίδια στον τόπο διεξαγωγής της έρευνας με συνέπεια το ερωτηματολόγιο αυτό να χρειαστεί αρκετό χρόνο μέχρι να λάβει την τελική του μορφή.

Το ερωτηματολόγιο των μαθητριών συντάχθηκε με βάση τα συλλεχθέντα στοιχεία των συνεντεύξεων της πιλοτικής μελέτης και την εμπειρία του ερευνητή στην υπό μελέτη κοινωνία. Οι ερωτήσεις που περιελάμβανε ήταν ανοιχτού και κλειστού τύπου, ενώ χρησιμοποιήθηκε η κατάλληλη διατύπωση, ώστε να ταιριάζουν με την ηλικία των μαθητριών και να εξασφαλίζεται η κατανόηση του περιεχομένου τους.

Ο ερευνητής συνεργάστηκε με ειδικούς της Κοινωνιολογικής Επιστήμης και της Φ.Α προκειμένου να επιτευχθεί η βέλτιστη σειρά τοποθέτησης των ερωτήσεων, ώστε να εξυπηρετούν το σκοπό της μελέτης. Μετά από τις απαραίτητες διορθώσεις, το ερωτηματολόγιο παραδόθηκε ξανά στους ειδικούς προκειμένου να λάβει την τελική του μορφή.

Στο ερωτηματολόγιο των μαθητριών χρησιμοποιήθηκαν ορισμένες ερωτήσεις κλειστού τύπου, οι οποίες μπορούσαν να απαντηθούν μ' ένα «ναι» ή ένα «όχι» και ορισμένες ερωτήσεις ανοιχτού τύπου, οι οποίες έπονταν των ερωτήσεων κλειστού

τύπου, ώστε οι απαντήσεις που δίνονταν να αιτιολογούνται και να παρέχουν στον ερευνητή επαρκέστερη και πληρέστερη πληροφόρηση.

Ο ερευνητής κατά τη σύνταξη του ερωτηματολογίου έλαβε υπόψη του τα εξής:

α) Την τοποθέτηση των ερωτήσεων που περιελάμβαναν γενικά στοιχεία στο τέλος του ερωτηματολογίου, για την διασφάλιση της ελευθερίας και της ειλικρίνειας των απαντήσεων.

β) Τοποθέτηση οδηγιών στην αρχή του ερωτηματολογίου για την εξασφάλιση έγκυρων και αξιόπιστων απαντήσεων.

γ) Το επίπεδο μόρφωσης των μαθητριών αλλά και των γονέων τους.

δ) Τήρηση της βέλτιστης σειράς και τοποθέτηση των ερωτήσεων ανάλογα με το θέμα της έρευνας.

ε) Ομαδοποίηση των ερωτήσεων σε βασικές κατηγορίες.

Το ερωτηματολόγιο των μαθητριών, το οποίο περιήχε 21 ερωτήσεις, περιελάμβανε κάποιες βασικές κατηγορίες ερωτήσεων, τις οποίες ο ερευνητής δεν κατονόμασε κατά τη διεξαγωγή της έρευνας ώστε να μην επηρεαστούν οι απαντήσεις των μαθητριών.

Οι κατηγορίες αυτές είναι:

1) Η ελευθερία των κοριτσιών, περιλαμβάνει 6 ερωτήματα.: Ερωτήσεις 1- 6.

2) Η εκπαίδευση των κοριτσιών, περιλαμβάνει 5 ερωτήματα (η 7^η ερώτηση απευθύνεται στους κηδεμόνες και στα κορίτσια): Ερωτήσεις 7 -11.

3) Η θέση της γυναίκας, τόσο μέσα στην οικογένεια όσο και την κοινωνία, περιλαμβάνει 3 ερωτήματα (απευθύνεται στους κηδεμόνες): Ερωτήσεις 12-14.

4) Ο αθλητισμός και τα κορίτσια, περιλαμβάνει 9 ερωτήματα: Ερωτήσεις 15- 23.

5) Τον ελεύθερο χρόνο και τον αθλητισμό, περιλαμβάνει 3 ερωτήματα (απευθύνονται στα κορίτσια): Ερωτήσεις 24-27.

6) Η οικογένεια και η ενθάρρυνση των κοριτσιών ν' αθλούνται, περιλαμβάνει 11 ερωτήματα (απευθύνεται στους κηδεμόνες): Ερωτήσεις 28-39.

Όσον αφορά στο ερωτηματολόγιο των κηδεμόνων, αυτό συμπληρώθηκε από τον ίδιο τον ερευνητή, ώστε ο κηδεμόνας να μη βρεθεί σε δύσκολη θέση σε περίπτωση που δεν μπορεί να το συμπληρώσει, καθώς αρκετοί είναι οι αναλφάβητοι, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να εκφράσουν αυτά που θέλουν, οδηγώντας έτσι τον ερευνητή σε παραπλανητικές απόψεις που αποπροσανατολίζουν την έρευνα.

Στηριζόμενος στο παραπάνω, ο ερευνητής προτίμησε στα πλαίσια της συζήτησης να κάνει και άλλες ερωτήσεις πέρα από αυτές που περιήχε το ερωτηματολόγιο,

προκειμένου να καλύψει ορισμένες πληροφορίες που είναι απαραίτητες για τη συγκεκριμένη μελέτη.

Κατά τη σύνταξη του ερωτηματολογίου των κηδεμόνων δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στη γνώμη, την αντίληψη και τη δυνατότητα που έχει ένας κηδεμόνας της ιορδανικής οικογένειας να προσφέρει στην κόρη του την ευκαιρία συμμετοχής στην αθλητική δραστηριότητα, εντός των πλαισίων της συγκεκριμένης κοινωνίας.

Όπως και στο ερωτηματολόγιο των κοριτσιών, έτσι και σε αυτό των γονέων, ο ερευνητής συνεργάστηκε με ορισμένους καθηγητές που ειδικεύονται στο αντικείμενο της Κοινωνιολογίας και της Φυσικής Αγωγής, για την τοποθέτηση και τον έλεγχο των ερωτήσεων, ώστε να εντάσσονται αρμονικά στο σκοπό της μελέτης και να εξυπηρετούν την υλοποίησή του. Μετά από τις απαραίτητες διορθώσεις, οι ερωτήσεις παραδόθηκαν ξανά στους ειδικούς για να λάβουν την τελική τους μορφή.

Στο ερωτηματολόγιο των κηδεμόνων χρησιμοποιήθηκαν ορισμένες ερωτήσεις κλειστού τύπου, οι οποίες απαντήθηκαν μ' ένα «ναι» ή ένα «όχι» και ορισμένες ερωτήσεις ανοιχτού τύπου, οι οποίες έπονται των ερωτήσεων κλειστού τύπου, ώστε να συγκεντρωθούν όσο το δυνατόν περισσότερες πληροφορίες επί του θέματος της έρευνας.

Το ερωτηματολόγιο των κηδεμόνων περιήχε 33 ερωτήσεις, οι οποίες διακρίνονταν σε βασικές κατηγορίες οι οποίες ακολουθούν. Εδώ πρέπει να σημειωθεί ότι ο ερευνητής δεν γνωστοποίησε τις κατηγορίες αυτές, προκειμένου να μην επηρεαστούν οι απαντήσεις των κηδεμόνων. Ακολουθούν οι βασικές κατηγορίες ερωτήσεων:

- 1- Κατηγορία: Η ελευθερία των κοριτσιών, περιλαμβάνει 6 ερωτήματα: 1- 6.
- 2- Κατηγορία: Η εκπαίδευση των κοριτσιών, περιλαμβάνει 5 ερωτήματα. (η 8^η ερώτηση απευθύνεται στα κορίτσια): 7-11.
- 3- Κατηγορία: Η θέση της γυναίκας στην οικογένεια και την κοινωνία, περιλαμβάνει 3 ερωτήματα (απευθύνεται στους κηδεμόνες): 12- 14.
- 4- Κατηγορία: Αθλητισμός και κορίτσια, περιλαμβάνει 9 ερωτήματα.: 15- 23.
- 5- Κατηγορία: Ελεύθερος χρόνος και αθλητισμός, περιλαμβάνει 4 ερωτήματα (απευθύνονται στα κορίτσια): 24- 27.
- 6- Κατηγορία: Η οικογένεια και η ενθάρρυνση των κοριτσιών ν' αθλούνται, περιλαμβάνει 11 ερωτήματα (απευθύνονται στους κηδεμόνες): 28- 39.

3.7. Επεξεργασία των Στοιχείων

Αφού ολοκληρώθηκε η συλλογή των στοιχείων από τα συμπληρωμένα ερωτηματολόγια τόσο των κοριτσιών όσο και των κηδεμόνων τους, ο ερευνητής έφτασε στο στάδιο επεξεργασίας των στοιχείων.

Αρχικά έγινε η πινακοποίηση, σε πίνακες μονής εισόδου που περιελάμβαναν μόνο μία ερώτηση από το ερωτηματολόγιο και τις απαντήσεις των κοριτσιών ή των κηδεμόνων σ' αυτή και διπλής εισόδου, που σκοπό είχαν την διερεύνηση της σχέσης μεταξύ των απαντήσεων των κηδεμόνων και των κοριτσιών. Οι πίνακες συλλογής στοιχείων ήταν απαραίτητοι για τη γρήγορη κι ευκολότερη τοποθέτηση των πληροφοριών που περιείχαν τα ερωτηματολόγια και προετοιμάστηκαν πριν την έναρξη συλλογής των στοιχείων.

Τα ερωτηματολόγια των κοριτσιών και των κηδεμόνων συμπληρώθηκαν σωστά στο σύνολό τους κι έτσι δε χρειάστηκε κάποιο από αυτά ν' αποσυρθεί.

Πίνακας (IV)

Είδος ερωτηματολογίου	Αριθμός ερωτηματολογίων στην περιφέρεια	Αριθμός ερωτηματολογίων στην πόλη	Σύνολο
Ερωτηματολόγιο των κοριτσιών	420	580	1000
Ερωτηματολόγιο των κηδεμόνων	420	580	1000

Πραγματοποιήθηκε ποσοτική έρευνα, χρησιμοποιώντας ως βασικό «εργαλείο», ερωτήσεις αυτοαναφορών υπό τη μορφή ερωτηματολογίου, για τη συλλογή των στοιχείων και ακολούθησε περιγραφική, ερμηνευτική μη παραμετρική ανάλυση των δεδομένων για την επεξεργασία των απαντήσεων. Η χρήση της επαγωγικής μεθόδου είναι σημαντική, γιατί συνήθως καταλήγει σε υποθέσεις και θεωρίες οι οποίες προκύπτουν ως αποτέλεσμα των παρατηρήσεων.¹³⁸ Αν και η έρευνα τελικά αποσκοπεί στην εξήγηση αιτιακών σχέσεων, ο ερευνητής αποφεύγει να υιοθετήσει εκ των προτέρων σχέσεις. Ωστόσο, αρκετές μελέτες είναι σχεδιασμένες με τέτοιο τρόπο

¹³⁸ Καμπίσης Χ. και Χαραχούσου Υ. (1999:377)

ώστε να επιβεβαιώσουν ή να βελτιώσουν τις υποθέσεις που αναπτύχθηκαν σε προηγούμενες μελέτες. Ο ερευνητής στη συνέχεια τις τροποποιεί, τις βελτιώνει, τις επιβεβαιώνει ή τις απορρίπτει.

Η μέθοδος αυτή έχει ως σκοπό, όχι μόνο την περιγραφή, αλλά και την εξήγηση των κοινωνικών φαινομένων, καθώς συνήθως εφαρμόζεται για την αναγνώριση των δογμάτων και των προσανατολισμών των ανθρωπίνων ομάδων, ενώ πρωτίστως στοχεύει στη συγκρότηση των στοιχείων κι έπειτα στην κατάταξη και την εξήγηση των στοιχείων αυτών, όπως αναφέρει η Νότα Κυριαζή (2003:177-178).

Αν και η διαφορά μεταξύ Ποιοτικής και Ποσοτικής Ανάλυσης, όσον αφορά στην επεξεργασία των δεδομένων που έχουν καταγραφεί με οποιοδήποτε τρόπο, είναι εμφανής, καθώς ποσοτικά χαρακτηριστικά συναντώνται σε ποιοτική μελέτη, ειδικά όταν χρησιμοποιεί αυτοαναφορές-ερωτηματολόγια. Στην πραγματικότητα, η ποιοτική έρευνα μπορεί να χρησιμοποιήσει ένα ευρύ φάσμα ποσοτικών αναλύσεων, από απλούς πίνακες συχνότητων (συχνότητα, σχετική συχνότητα, αθροιστική συχνότητα) μέχρι πολυμεταβλητές στατιστικές τεχνικές (Jerry.R.Thomas & Jack K.Nelson, 2003 σελ. 490-491).

Η κατανομή της συχνότητας υπολογίσθηκε με τον τύπο της σχετικής (εκατοστιαίας) συχνότητας. Ο τύπος αυτός, σύμφωνα με τον Γιώργο Βαγενά (1997:29), είναι ο εξής:

$\%f_k = (f_k / N (100))$, όπου $\%f_k$ το ζητούμενο ποσοστό, f_k η σχετική συχνότητα και N το μέγεθος του δείγματος.

Οι Πίνακες Συχνότητων δεν είναι σπάνιοι. Οι απλές συχνότητες συμβάντων χρησιμοποιούνται για τη μείωση του αριθμού των δεδομένων. Οι συχνότητες συχνά μετατρέπονται σε ποσοστά για να δείξουν την έκταση μιας ορισμένης συμπεριφοράς ή να εκτρέψουν ή να γίνουν συγκριτικά σχόλια (όπως στην περίπτωση της συγκεκριμένης έρευνας).

Ασφαλώς η Απαραμετρική Στατιστική Μέθοδος για περαιτέρω αναλύσεις, είναι η καταλληλότερη λόγω της δυσκολίας που παρουσιάζει η τήρηση των προϋποθέσεων της παραμετρικής στατιστικής (Jerry.R.Thomas & Jack K.Nelson, 2003 σελ. 490-491).

ΜΕΡΟΣ Γ΄
ΑΝΑΛΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ ΕΡΕΥΝΑΣ

4. 1. Τα Ιορδανικά Έθνη και Έθιμα και η Ελευθερία του Κοριτσιού

Η πρώτη ενότητα του ερωτηματολογίου αναφέρεται στη διαφοροποίηση που υπάρχει στα έθνη και στα έθιμα ανάμεσα στην περιφέρεια και την πόλη, προκειμένου να δούμε την επίδρασή τους τόσο στους κηδεμόνες των κοριτσιών όσο και στα ίδια τα κορίτσια του δείγματος. Αποτελείται από έξι ερωτήσεις, οι οποίες αναφέρονται στην ελευθερία του κοριτσιού, όπως η δυνατότητα επίσκεψης σε συγγενείς χωρίς συνοδό, στο αν έχει δυνατότητα να πηγαίνει σε σχολικές εκδρομές, να διαλέγει τα ρούχα του κ.λπ.

1- Η δυνατότητα επίσκεψης στους συγγενείς χωρίς συνοδό.

Η πρώτη ερώτηση αφορά στη δυνατότητα επίσκεψης του κοριτσιού στους συγγενείς, χωρίς συνοδό. Συγκρίνοντας τις απαντήσεις των κοριτσιών στην αγροτική και αστική κοινωνία, βλέπουμε ότι τα κορίτσια της περιφέρειας που απάντησαν «ναι» ήταν 36% ενώ το 62% απάντησε «όχι». Οι θετικές απαντήσεις των κοριτσιών στην πόλη για την ίδια ερώτηση έφτασαν το 28%, ενώ το 72% αφορά στις αρνητικές απαντήσεις. Με τα ποσοστά αυτά μπορούμε να πούμε ότι δεν διαπιστώθηκαν σημαντικές αποκλίσεις ανάμεσα στις απαντήσεις των κοριτσιών της περιφέρειας και στις απαντήσεις των κοριτσιών της πόλης σε ό,τι αφορά στη δυνατότητα επίσκεψης του κοριτσιού στους συγγενείς χωρίς συνοδό. Το συμπέρασμα που προκύπτει από τις απαντήσεις είναι ότι δεν του επιτρέπεται να επισκέπτεται συγγενείς χωρίς συνοδό.

Πίνακας (1)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην περιφέρεια και στην πόλη σε ό,τι αφορά στη δυνατότητα του κοριτσιού να επισκεφθεί τους συγγενείς χωρίς συνοδό.

Ερωτηθέντες	Ερώτηση	Περιφέρεια				Πόλη			
		<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>		<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>	
		<u>ναι</u>	<u>όχι</u>	<u>ναι%</u>	<u>όχι %</u>	<u>Ναι</u>	<u>όχι</u>	<u>ναι%</u>	<u>όχι %</u>
I-Τα κορίτσια	Σε αφήνουν οι γονείς σου να βγαίνεις έξω για επίσκεψη στους συγγενείς;	150	270	36%	64%	160	420	28%	72%
Οι κηδεμόνες	Επιτρέπετε στην κόρη σας να βγαίνει μόνη της για επίσκεψη στους συγγενείς;	210	180	54%	46%	190	350	35%	64%

Από τη σύγκριση των παραπάνω απαντήσεων των κηδεμόνων στην αγροτική και αστική κοινωνία, βρίσκουμε ότι το 54% των κηδεμόνων της περιφέρειας απάντησε θετικά και το 46% αρνητικά, ενώ οι κηδεμόνες της πόλης απάντησαν «ναι» με ποσοστό 35% και «όχι» με ποσοστό 64%. Συγκρίνοντας τ' αποτελέσματα διαπιστώνουμε ότι υπάρχει διαφορά. Οι απαντήσεις των κηδεμόνων της περιφέρειας δεν είναι ξεκάθαρες σε σχέση με τις απόψεις τους, δηλαδή στο αν επιτρέπουν ή όχι στην κόρη τους να βγαίνει μόνη της, ενώ οι απαντήσεις των κηδεμόνων στην πόλη έδωσαν περισσότερο σαφείς ενδείξεις των επικρατουσών πεποιθήσεων.

Στην παραπάνω ανάλυση εμφανίζεται επίσης διαφορά ανάμεσα στις απαντήσεις των κοριτσιών και στις απαντήσεις των κηδεμόνων της αγροτικής και αστικής κοινωνίας. Η διαφορά αυτή ενδεχομένως οφείλεται στο ότι το κορίτσι εκφράζει μια άποψη, η οποία ανταποκρίνεται στον εαυτό της ή σε αυτό που οι γονείς της θα ήθελαν να είναι, ενώ, από την άλλη πλευρά, φαίνεται ότι ο κηδεμόνας εκφράζει την άποψή του σύμφωνα με την πραγματικότητα της κοινωνίας όπου ζει, ή προσπαθεί

τουλάχιστον να φανεί ότι δεν είναι φανατικός εμμένοντας στα ήθη και στα έθιμα των παππούδων του. Ακόμη, δεν πρέπει να ξεχνά κανείς την πιθανότητα η διαφορά αυτή να οφείλεται στο θρήσκευμα, εφόσον το 90% των Ιορδανών είναι Μουσουλμάνοι.¹³⁹

Στο Ισλάμ η έξοδος του κοριτσιού από το σπίτι χωρίς συνοδό είναι απαγορευμένη. Όπως αναφέρεται και στο Ιερό Κοράνι: «Και να μένετε (φρόνιμα) στα σπίτια σας, και να μην φανερώνετε επιδεικτικά τα κάλλη σας όπως στην πρώτη (στην αρχαία) εποχή της άγνοιας (τις προϊσλαμικής εποχής)». ¹⁴⁰ Παρόμοια συμπεριφορά όσον αφορά στην απαγόρευση της κοπέλας να βγαίνει μόνη της, βλέπουμε και στην έρευνα της Samia Saati (1999:108), η οποία αναφέρει ότι οι Άραβες δεν επιθυμούν η γυναίκα να βγαίνει έξω από το σπίτι· στηρίζεται μάλιστα σε μια λαϊκή παροιμία: «η γυναίκα που βγαίνει από το σπίτι της...χάνει την αξία της». ¹⁴¹ Η Λάουρα Μαράτου Αλιπράντη (1995:23) συμπληρώνει: «η ιδανική σύζυγος είναι εκείνη που κάθεται σπίτι της». Και στις δυο περιπτώσεις πρέπει να λάβουμε υπόψη μας αφενός τη γνώμη του κοριτσιού και του κηδεμόνα και αφετέρου την ισλαμική θρησκεία, τα ήθη και τα έθιμα. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι σε κάποιες κοινωνίες της Ιορδανίας - και πολύ περισσότερο του Αραβικού κόσμου, όπως αναφέρει ο Soleman Hager, «τρεις φορές επιτρέπεται στην γυναίκα να βγει μόνη. Η πρώτη, όταν βγαίνει από την κοιλιά της μητέρας της (όταν γεννιέται), η δεύτερη από το πατρικό της στο σπίτι του άντρα της (γάμος) και η τρίτη όταν πεθαίνει, όπου μεταφέρεται στην τελευταία κατοικία της». ¹⁴² Ο Charles Lindholm (2002:228) αναφέρει ότι οι γυναίκες της Μέσης Ανατολής, μεταξύ των οποίων βρίσκεται κι η Ιορδανία, είναι περιορισμένες στο σπίτι του πατέρα τους αρχικά, ενώ μετά το γάμο τους ο εγκλεισμός αυτός συνεχίζεται στο σπίτι του συζύγου και της οικογένειάς του.

¹³⁹ Η Ιορδανική κοινωνία συμμερίζεται με άλλες ισλαμικές και Αραβικές χώρες την ίδια κουλτούρα, λόγω της γλώσσας, του θρησκευάτος και της κουλτούρας που τη χαρακτηρίζει γενικότερα. Συνεπώς, οι συνθήκες κι οι καταστάσεις που συναντώνται στις περισσότερες ισλαμικές χώρες, όπως η Σαουδική Αραβία και η Αίγυπτος κλ.π., ταυτίζονται με τις αντίστοιχες καταστάσεις στην Ιορδανία και γι' αυτό μπορούμε και την αναφέρουμε ως αντιπροσωπευτικό παράδειγμα του αραβικού και ισλαμικού κόσμου.

¹⁴⁰ Βλ. *Ιερό Κοράνι*, [την παράγραφο 33 (αγιέτ) του κεφαλαίου (σούρα) «αλαχσάπ,σ.634»].

¹⁴¹ Συγγραφείς αναφέρονται στην παραδοσιακή κοινωνία και στο ρόλο και τη θέση της οικογένειας σε αυτή, όπως ο Ελευθέριος Αλεξάκης (1980:220), ο οποίος σημειώνει στη μελέτη του για την παραδοσιακή κοινωνία της Μάνης, ότι οι γυναίκες δεν πήγαιναν ποτέ στα μαγαζιά ούτε για ένα κουτί σπίρτα. Άνδρες και γυναίκες δεν αναμειγνύονται, οι γυναίκες κάθονται στις ρούγες και οι άντρες στα καφενεία. Ο Αδαμάντιος Σαμψών (1995:19) επίσης τονίζει, ότι ο γυναικείος πληθυσμός δεν εργαζόταν στα κτήματα σε μόνιμη βάση, όπως σε άλλες καθαρά αγροτικές περιοχές της Ελλάδος. Τα κορίτσια δεν έβγαιναν από το σπίτι μέχρι να παντρευτούν. Ο Πόλυς Μυλωνάς (1990:51) στη μελέτη του για τους Πομάκους της Θράκης, υπογραμμίζει ότι τα έθιμα απαιτούν να μη βγαίνει η γυναίκα συχνά από το σπίτι, να δέχεται επισκέψεις μονάχα από τους στενούς συγγενείς της ή άλλες γυναίκες κι αυτό μονάχα εάν το επιτρέπει ο άντρας της. Είναι μισοφυλακισμένη, θα μπορούσαμε να πούμε.

¹⁴² Βλ. *International Conference For Women And Sport (1995:505)*.

Επιπρόσθετα, ο Kadin ve Aile περιγράφει στο βιβλίο του Richard Tapper (1991:285) την ιδανική Μουσουλμάνα γυναίκα ως εκείνη που «δημιουργεί» και συντηρεί ένα σπίτι, δηλαδή μαγειρεύει, διακοσμεί το σπίτι, προσέχει τα φυτά, ράβει, διαχειρίζεται τα οικονομικά και φροντίζει για την υγεία της οικογένειας. Ο Richard Tapper σχολιάζοντας την παραπάνω άποψη, συμπεραίνει πως η θέση της «ιδανικής» γυναίκας είναι στο σπίτι και στην ενασχόλησή της με τις δραστηριότητες μέσα σ' αυτό. Η Renee Hirschon (2004:206) αναφέρει σχετικά ότι στην ανατροφή των κοριτσιών έπαιξε ρόλο η κοινή πεποίθηση που ήθελε τις γυναίκες να είναι ευάλωτες έξω από το σπίτι. Η Hirschon συμπληρώνει ότι σύμφωνα με τα ιδεώδη αυτής της κοινωνίας, όσο λιγότερο εκτεθειμένη ήταν η γυναίκα στον έξω κόσμο, τόσο καλύτερα, ενώ συνεχίζει χρησιμοποιώντας δυο συνηθισμένες εκφράσεις επιδοκμασίας για τις κοπέλες: «Είναι από την αγκαλιά της μάνας της» και «δεν βγαίνει από την πόρτα της». Η Haleh Afshar (1998:150) σημειώνει ότι οι γυναίκες πρέπει να μένουν στο σπίτι, ενώ σύμφωνα με το Κοράνι, οι άνδρες είναι εκείνοι που έχουν την υποχρέωση να συντηρούν τις γυναίκες κι επομένως να τις έχουν υπό την προστασία και τον έλεγχο τους.

(1α) Λόγοι απαγόρευσης της επίσκεψης στους συγγενείς χωρίς συνοδό

Πίνακας (1α)

Ποσοστά απαντήσεων των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στην απαγόρευση του κοριτσιού να επισκέπτεται τους συγγενείς χωρίς συνοδό.

Επιλογές	<u>Τα Κορίτσια</u>				<u>Οι Κηδεμόνες</u>			
	Περιφέρεια		Πόλη		Περιφέρεια		Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>		<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>	
	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>
A) Επειδή βρίσκονται μακριά.	120	31%	170	27%	60	25%	110	25%
B) Φόβος για ατυχήματα στο δρόμο.	40	10,5%	160	25%	30	12,5%	150	34%
Γ) Επειδή τα ήθη και τα έθιμα δεν μας επιτρέπουν.	180	47%	290	45%	150	62,5%	180	41%
Δ) Άλλοι λόγοι.	40	10,5%	13	2%	-	-	-	-

Αναλύοντας τους λόγους για τους οποίους τα κορίτσια και οι κηδεμόνες τους τόσο στην αγροτική όσο στην αστική κοινωνία απάντησαν ότι δεν τους επιτρέπεται να επισκέπτονται συγγενείς χωρίς συνοδό, βλέπουμε «τα ήθη και τα έθιμα» των Ιορδανών βρίσκονται σταθερά στην πρώτη επιλογή με 47% στις απαντήσεις των κοριτσιών της περιφέρειας και 45% στις απαντήσεις των κοριτσιών στην πόλη. Στη δεύτερη θέση των απαντήσεων, με ποσοστό 31%, συναντάμε «το αίτιο της απόστασης» όσον αφορά στα κορίτσια της περιφέρειας και 27% για τα κορίτσια της πόλης, ενώ στην τρίτη θέση των απαντήσεων βρίσκεται «ο φόβος για ατυχήματα»¹⁴³ με 10,5% και 25% των απαντήσεων των κοριτσιών της περιφέρειας και της πόλης αντίστοιχα.

Σε ό,τι αφορά στις απαντήσεις των κηδεμόνων της αγροτικής και αστικής κοινωνίας παρατηρεί κανείς ότι «τα ήθη και τα έθιμα» είναι η πρώτη επιλογή των κηδεμόνων της περιφέρειας με 62,5%, και 41% των κηδεμόνων της πόλης, ενώ ακολουθούν οι επιλογές «επειδή βρίσκονται μακριά» με 25% και «ο φόβος για ατυχήματα στο δρόμο» με 12,5%. Οι απαντήσεις των κηδεμόνων της πόλης αφορούν «το φόβο για ατυχήματα» με ποσοστό 34% και «την απόσταση» με ποσοστό 25% επί του συνόλου των απαντήσεών τους .

Βασιζόμενοι στην παραπάνω ανάλυση μπορούμε να πούμε ότι οι λόγοι για τους οποίους οι απαντήσεις των κηδεμόνων στην ύπαιθρο και στην πόλη ήταν διαφορετικές, σχετικά με την απαγόρευση του κοριτσιού να βγαίνει χωρίς συνοδό για να επισκεφθεί συγγενείς, οφείλεται στο φόβο των ατυχημάτων στο δρόμο, κάτι που αποτελεί πραγματικότητα, ιδιαίτερα μεταξύ των κατοίκων της πόλης, με αποτέλεσμα οι κηδεμόνες να μην επιτρέπουν στην κόρη τους να βγαίνει μόνη για επίσκεψη σε συγγενείς. Στην ανάλυση αυτή συνηγορεί και ο Ιωακείμ Χατζηαναγνώστου (1991:46) ο οποίος, στην μελέτη του για τα συγκοινωνιακά προβλήματα στην πόλη, μεταξύ άλλων αναφέρει ότι οι άνθρωποι δεν μπορούν να περπατήσουν στους δρόμους της πόλης, διότι συνεχώς περνούν τροχοφόρα και υπάρχει ο φόβος να τους χτυπήσουν, ούτε δε και πάνω στα πεζοδρόμια, στα οποία κυκλοφορούν τόσοι πολλοί που ο ένας σκοντάφτει πάνω στον άλλο.

¹⁴³ Σύμφωνα με τη Στατιστική Υπηρεσία της Ιορδανίας (2004:14), σημειώθηκαν 62.000 ατυχήματα το 2003, αριθμός που αυξήθηκε κατά 13% το 2004, φτάνοντας στα 70.000 ατυχήματα. Σε αυτά 818 άτομα έχασαν τη ζωή τους, δηλαδή είχαμε ένα θύμα κάθε 11 ώρες. Η πλειοψηφία των θυμάτων είναι παιδιά και πεζοί με 30% και 40% αντίστοιχα. Για περισσότερες πληροφορίες βλ επίσης [.http://www.queenrania.jo/content/sectionPopup.aspx?secID=yuth&itemID=1151&ModuleID=press&ModuleOrigID=news](http://www.queenrania.jo/content/sectionPopup.aspx?secID=yuth&itemID=1151&ModuleID=press&ModuleOrigID=news) (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 14-11-2006).

Το 10,5% των κοριτσιών της περιφέρειας και το 2% των κοριτσιών της πόλης δήλωσαν άλλους λόγους για την απαγόρευση της εξόδου τους από το σπίτι χωρίς συνοδό προκειμένου να επισκεφθούν συγγενείς. Μεταξύ αυτών αναφέρθηκαν ότι αντιμετωπίζουν προβλήματα με τους συγγενείς τους (οικογενειακά προβλήματα) ή ότι δεν τους αρέσει να βλέπουν τους συγγενείς. Όποιος, όμως, παρατηρήσει τη δομή της ιορδανικής κοινωνίας θα κατανοήσει το γεγονός ότι οι Ιορδανοί κηδεμόνες προτιμούν να παντρέψουν την κόρη τους μ' ένα από τα παιδιά των συγγενών τους παρά μ' έναν ξένο, κι αυτό γιατί θεωρούν ότι η κόρη τους θα έχει τόσο προσωπική όσο και οικονομική ασφάλεια.

Η πραγματικότητα λοιπόν, είναι ότι η κοπέλα αποφεύγει να πηγαίνει μόνη στους συγγενείς, καθώς κάτι τέτοιο θα έχει αρνητικές επιπτώσεις στο μέλλον να παντρευτεί κάποιον από την οικογένειά της, λόγω της κακής φήμης που ενδεχομένως θα έχει αποκτήσει απέναντι στους συγγενείς της.¹⁴⁴ Η αναφορά αυτή στηρίζεται κι από τον Ιορδανό συγγραφέα Σαλέχ Χρησάτ (1990:75) και τον Frass Majaly (2005:27), ο οποίος αναφέρει στη μελέτη του για το γάμο των Ιορδανών, ότι οι Ιορδάνοι προτιμούν να παντρευτούν κάποιον από τους συγγενείς τους. Επίσης σημειώνει ότι οι γάμοι ανάμεσα σε ξαδέρφια από την οικογένεια του πατέρα είναι κι οι προτιμότεροι.¹⁴⁵

Ο Ahmad Kossa (1996:83) αναφέρει ότι η πλειοψηφία των Ιορδανών εξακολουθεί να παντρεύεται κάποιον από τους συγγενείς, τόσο για οικονομικούς λόγους όσο και για τη διατήρηση της οικογένειας.¹⁴⁶

Τέλος, καμία απάντηση που να αφορά σε «άλλους λόγους» δεν επιλέχθηκε από τους κηδεμόνες στην περιφέρεια και την πόλη. Η άρνησή τους ν' ανταποκριθούν στην ερώτηση αυτή οφείλεται πιθανότατα στα ήθη και τα έθιμα αλλά και στο θρήσκευμα, όπως αναφέραμε παραπάνω. Οι κηδεμόνες της περιφέρειας με την εμμονή τους στις

¹⁴⁴ Η Αγγελική Αθανασοπούλου (2002:158) υπογραμμίζει στη διατριβή της για το γάμο των Αρβανιτών ότι οι γονείς επιθυμούν τα παιδιά τους, αγόρια και κορίτσια, να παντρευτούν κάποιον από την οικογένειά τους, ακόμα και να μείνουν στην ίδια ή στις γύρω περιοχές όπου οι γονείς τους κατοικούν, καθώς επικρατεί η αντίληψη ότι οι κοπέλες που έχουν καλή φήμη, ήθος κ.λπ. θα πρέπει να μείνουν στις κοντινές περιοχές. Αντίθετα, εκείνες που δεν έχουν καλή φήμη θα πρέπει να φύγουν μακριά για να παντρευτούν.

¹⁴⁵ Η Άννα Λυδάκη (1997:54) αναφέρει στη μελέτη της για το γάμο των τσιγγάνων στα Άνω Λιόσια, ότι οι Τσιγγάνοι προτιμούν να παντρευτούν κάποιον από τους συγγενείς και μάλιστα πρώτου βαθμού συγγένειας, όπως είναι τα ξαδέρφια. Ο Ελευθέριος Αλεξάκης (1980:284-285) ωστόσο παρατηρεί ότι σε περίπτωση που συμβεί γάμος ανάμεσα στο γένος, θεωρείται αμαρτία, αιμομιξία και καταδικάζεται από την κοινή γνώμη και το γένος. Προσθέτει ακόμη ότι ένας τέτοιος γάμος χαλάει τη συγγένεια και το αίμα.

¹⁴⁶ Επίσης βλ. Hassan S. (1957) *Οι Βάσεις της Κοινωνιολογίας*, σ 175. Επίσης βλ. Τσαούσης Δ. (1991) *Η Κοινωνία μας, Οργάνωση, Λειτουργία, Δυναμική*, σ 128.

παραδόσεις, προσπάθησαν να δείξουν ότι δεν είναι φανατικοί κι απέφυγαν ν' απαντήσουν. Ομοίως, οι κηδεμόνες της πόλης θέλοντας να φανούν πιο φιλελεύθεροι, ότι επιτρέπουν δηλαδή στην κόρη τους να βγαίνει, ενώ κατά βάθος είναι προσκολλημένοι στα ήθη και τα έθιμα. Στο γεγονός αυτό μάλλον οφείλεται κι η άρνησή τους να απαντήσουν.

2- Η δυνατότητα του κοριτσιού να βγαίνει χωρίς συνοδό για ψώνια

Όσον αφορά στο εάν έχουν τα κορίτσια τη δυνατότητα να βγαίνουν για ψώνια χωρίς συνοδό, παρατηρούμε ότι το 69% των κοριτσιών της αγροτικής κοινωνίας απάντησε θετικά και το 31% απάντησε αρνητικά. Οι απαντήσεις των κοριτσιών της αστικής κοινωνίας στην ίδια ερώτηση είναι «ναι» με ποσοστό 29% και όχι με ποσοστό 71%.

Συγκρίνοντας τώρα τις απαντήσεις των κοριτσιών στην αγροτική και την αστική κοινωνία, διαπιστώθηκε ότι υπάρχει σημαντική διαφορά σε ό,τι αφορά στη δυνατότητα των κοριτσιών να βγαίνουν χωρίς συνοδό για ψώνια. Ο παρακάτω πίνακας εξάλλου, μας δείχνει ότι οι κηδεμόνες στην περιφέρεια επιτρέπουν στην κόρη τους να βγαίνει μόνη για τα δικά της ψώνια, ενώ οι κηδεμόνες στην πόλη το απαγορεύουν.

Πίνακας (2)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στη δυνατότητα του κοριτσιού να βγαίνει για ψώνια χωρίς συνοδό

Ερωτηθέντες Ερώτηση	Περιφέρεια				Πόλη			
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>		<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>	
	<u>ναι</u>	<u>όχι</u>	<u>ναι%</u>	<u>όχι %</u>	<u>Ναι</u>	<u>όχι</u>	<u>ναι%</u>	<u>όχι %</u>
2-Τα κορίτσια Σε αφήνουν οι γονείς να βγαίνεις για τα δικά σου ψώνια μόνη;	290	130	69%	31%	170	410	29%	71%
Οι κηδεμόνες Επιτρέπετε στην κόρη σας να βγαίνει μόνη για τα δικά της ψώνια;	270	120	69%	30%	300	240	56%	44%

Ένας από τους λόγους στους οποίους οφείλεται αυτό, είναι πιθανότατα το γεγονός ότι οι κάτοικοι της περιφέρειας δεν θεωρούν ότι τα μέσα μαζικής μεταφοράς τους δημιουργούν προβλήματα όπως τα ατυχήματα, ενώ οι κάτοικοι της πόλης θεωρούν ότι τα μέσα μαζικής μεταφοράς μπορεί να προκαλέσουν πρόβλημα. Επιπλέον η πόλη, αντίθετα με το χωριό, κρύβει περισσότερους κινδύνους.

Την ίδια άποψη έχει ο Anthony Giddens (2002:619) για την πόλη, υπογραμμίζοντας ότι οι περισσότεροι κοινωνιολόγοι κατηγόρησαν την πόλη ως μια κόλαση γεμάτη εγκληματικότητα, βία, διαφθορά και πλημμυρισμένη από επιθετικά και αμοιβαία δυσπιστούντα πλήθη. Επίσης η Μυρτώ Νίλσεν (1980:178), αναφέρει μεταξύ άλλων στην περιγραφή της για τις συνθήκες ζωής στην πόλη, ότι η πόλη είναι απρόσωπη, πυκνοκατοικημένη, θορυβώδης, μολυσμένη, γεμάτη σούπερ-μάρκετ, βιομηχανίες κι εργοστάσια, ενώ η οικία της ασφάλειας είναι το χωριό. Γι' αυτό η ανησυχία των κηδεμόνων στην πόλη είναι μεγαλύτερη από την ανησυχία των κηδεμόνων στην περιφέρεια σε ό,τι αφορά στην ερώτηση αν επιτρέπουν στην κόρη τους να βγαίνει μόνη για ψώνια.

Παρατηρώντας τις απαντήσεις των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη, βλέπουμε ότι οι κηδεμόνες της αγροτικής κοινωνίας ανταποκρίθηκαν θετικά στην ερώτηση αυτή με ποσοστό 69% και αρνητικά με ποσοστό 30%. Οι απαντήσεις των κηδεμόνων της αστικής κοινωνίας, στην ίδια ερώτηση, είναι 56% για το «ναι» και 44% για το «όχι».

Συγκρίνοντας τα παραπάνω στοιχεία, διαπιστώνουμε ότι και στις απαντήσεις των κηδεμόνων υπάρχει διαφορά σε ό,τι αφορά στην ερώτηση εάν επιτρέπουν στην κόρη τους να βγαίνει μόνη για ψώνια. Ο πίνακας (2) επιβεβαιώνει ότι οι κηδεμόνες της περιφέρειας επιτρέπουν στη κόρη τους να βγαίνει χωρίς συνοδό για ψώνια, ενώ οι απαντήσεις των κηδεμόνων της πόλης δεν ξεκαθάρισαν απόλυτα εάν το επιτρέπουν ή όχι στην κόρη τους.

Από την παραπάνω ανάλυση φαίνεται ότι δεν διαφέρουν οι απαντήσεις των κοριτσιών και των κηδεμόνων τους στην περιφέρεια, ενώ διαπιστώνουμε μια διαφορά στις απαντήσεις των κοριτσιών και των κηδεμόνων τους στην πόλη, στην ερώτηση αν επιτρέπεται στο κορίτσι να βγαίνει χωρίς συνοδό για τα δικά του ψώνια.

Πίνακας (2α)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην περιφέρεια και στην πόλη σε ό,τι αφορά στην απαγόρευση προς το κορίτσι να βγαίνει για τα δικά του ψώνια χωρίς συνοδό.

Επιλογές	<u>Τα κορίτσια</u>				<u>Οι κηδεμόνες</u>					
	Περιφέρεια		πόλη		Περιφέρεια		πόλη			
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>		<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>			
	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>		
A) Το κορίτσι	Επειδή οι γονείς μου αγοράζουν αυτά που θέλω.		120	93%	340	74%	-	-	-	-
Ο κηδεμόνας	Επειδή φροντίζω εγώ να έχει αυτά που θέλει.		-	-	-	-	120	100%	200	71%
B)) Το κορίτσι	Δεν ξέρω να ψωνίζω μόνη.		10	7%	120	26%	-	-	-	-
Ο κηδεμόνας	Επειδή δεν ξέρει να ψωνίζει μόνη.		-	-	-	-	-	-	80	29%

Όπως φαίνεται από τον πίνακα (2α) που μας δείχνει τις απαντήσεις των κοριτσιών και των κηδεμόνων σε ό,τι αφορά στο αν επιτρέπεται στο κορίτσι να βγαίνει για τα δικά του ψώνια χωρίς συνοδό, βλέπουμε ότι στις απαντήσεις των κοριτσιών στην αγροτική και αστική κοινωνία, «ο πατέρας αγοράζει αυτά που θέλει το παιδί» σε ποσοστό 93%, που βρίσκεται και στην πρώτη επιλογή των απαντήσεων των κοριτσιών της περιφέρειας, και 74% ήταν οι απαντήσεις των κοριτσιών στην πόλη. Στη δεύτερη θέση των απαντήσεων βρέθηκε η απάντηση «επειδή δεν ξέρει να αγοράζει μόνη» με 7% επί των απαντήσεων των κοριτσιών στην περιφέρεια και 26% επί των απαντήσεων των κοριτσιών στην πόλη.

Σε ό,τι αφορά στις απαντήσεις των κηδεμόνων της αγροτικής και αστικής κοινωνίας, παρατηρεί κανείς ότι η πρώτη επιλογή των κηδεμόνων της περιφέρειας είναι «επειδή αγοράζει ο πατέρας αυτά που θέλει η κόρη του» με 100% και 71% είναι οι απαντήσεις των κηδεμόνων της πόλης για την ίδια επιλογή. Στη δεύτερη θέση των απαντήσεων για τους κηδεμόνες της πόλης συναντάμε την επιλογή «επειδή η κόρη τους δεν ξέρει να αγοράζει μόνη», με ποσοστό 29%, ενώ δεν σημειώθηκε καμία απάντηση από τους κηδεμόνες της περιφέρειας για την ίδια επιλογή, εξαιτίας μάλλον του μικρότερου αριθμού μαγαζιών και εμπορικών κέντρων στην περιφέρεια, γεγονός που καθιστά τον πατέρα υπεύθυνο ν' αγοράζει αυτά που η κόρη χρειάζεται από την αγορά της πόλης.

Κάποιος άλλος λόγος που ορισμένοι κηδεμόνες προέβαλαν ως επιχειρήμα για την απαγόρευση στην κόρη να βγαίνει μόνη προκειμένου να κάνει τα δικά της ψώνια, είναι ο φόβος για τ'αρνητικά σχόλια του κόσμου, αναφέροντας χαρακτηριστικά: «εφόσον το κορίτσι έχει μεγαλώσει πρέπει να το «προσέχουμε»».

Με την έκφραση αυτή αντιλαμβανόμαστε ότι γονείς ήθελαν να εκφράσουν το φόβο ανάπτυξης μιας ερωτικής ή έστω φιλικής σχέσης της κόρης τους με το αντίθετο φύλο. Εάν όμως το εκφράσουν με αυτόν τον τρόπο θα θεωρηθεί προσβολή τόσο για τους ίδους όσο και για την κόρη τους, με την έννοια ότι δεν την έχουν διαπαιδαγωγήσει σωστά ώστε ν' αποκτήσει αξιοπρέπεια. Αποφεύγουν λοιπόν τέτοιες εκφράσεις, παρά το γεγονός ότι η πραγματικότητα μπορεί να είναι αυτή, ώστε να μην βλάψουν το όνομα της οικογένειας γενικότερα και της κόρης ειδικότερα.¹⁴⁷ Η Ρούλα Κακλαμανάκη (1984:21) αναφέρει ότι οι γυναίκες κλείνονταν στο σπίτι προκειμένου

¹⁴⁷ Αυτή η ανησυχία των γονέων εκφράζεται σε κάθε ενδεχόμενο εξόδου της κόρης από το σπίτι, είτε πρόκειται για να κάνει τα δικά της ψώνια, είτε για να συναντήσει φίλες της κτλ. Τα ευρήματα της Saati S. (1999:228) ταυτίζονται με τα παραπάνω.

να διαφυλαχθεί η τιμή της οικογένειας και ν' αποφευχθεί οποιαδήποτε σχέση των κοριτσιών πριν το γάμο. Σ' αυτό συνηγορεί κι η Fwzia Diab (1981:275), η οποία αναφέρει, μεταξύ άλλων, ότι οι γονείς περιορίζουν την ελευθερία της κοπέλας, ελέγχουν τις κινήσεις της και τη συμπεριφορά της, κάτι που συμβαίνει εξαιτίας του φόβου τους γι' αρνητικά σχόλια τόσο για την κόρη τους, όσο και για την ίδια την οικογένεια. Επιπλέον, η Ayse Saktanber (2002:37) υπογραμμίζει ότι ορισμένοι παρατηρητές συνηγορούν στο γεγονός ότι οι γυναίκες, κι ειδικότερα οι νεαρές, έτειναν να δέχονται τους περιορισμούς που τους επιβάλλονταν ως ένα μικρό τίμημα με αντάλλαγμα την ασφάλεια, τη σταθερότητα και το σεβασμό που κέρδιζαν μέσα από την τήρηση των ισλαμικών ιδεολογιών, όπως συμβαίνει και στην Ιορδανία.¹⁴⁸ Ο Charles Lindholm (2002:240) επίσης σημειώνει πως οι γυναίκες της Μέσης Ανατολής αναγνωρίζουν ότι η θέση τους είναι στο σπίτι, μέσα στο οποίο προσπαθούν να διατηρήσουν την τιμή της, να στηρίζουν διακριτικά τους συζύγους τους και να κερδίσουν το σεβασμό εκείνων που βρίσκονται σ' ανώτερη από εκείνες θέση. Σημαντικό όπλο τους σ' αυτή την προσπάθεια είναι οι γιοι. Η Ρούλα Κακλαμανάκη (1984:31) προσθέτει ότι «η αφοσίωση στην οικογένεια και τη θρησκεία, η φιλανθρωπία, η παρθενία, η σιωπή κι η ανοχή είναι όχι μόνο τα όρια της δράσης, αλλά και τα κοσμήματα της τέλει γυναίκας και συζύγου». Άλλωστε, όπως τονίζει ο Αθανάσιος Στεφανίδης (1994:29), σχετικά με τη θέση της γυναίκας στο Ισλάμ, χαρακτηριστικά όπως η καλή εξωτερική εμφάνιση, η καλή οικονομική κατάσταση κι η καταγωγή μίας κοπέλας δεν είναι αρκετά αν δεν συνοδεύονται από την πίστη και την ευπρέπεια.

Όπως υπογραμμίζει ο Tad Tuleja (1987:51), το να παραμείνει μία γυναίκα αγνή μέχρι την πρώτη νύχτα του γάμου της σημαίνει ότι θα μπορέσει να διατηρήσει και να τιμήσει και το όνομα του συζύγου της. Αντίθετα, σύμφωνα με τον Pierre Grimal (1990:81), μια έντιμη γυναίκα που γνώρισε τον άνδρα της έξω από τον τίμιο γάμο δεν

¹⁴⁸ Παρόμοιες αναφορές για περιορισμό των γυναικών στη δημόσια ζωή, γίνονται και από άλλους συγγραφείς. Η Άννα Λυδάκη (1997:64) υπογραμμίζει ότι οι μητέρες των Τσιγγάνων δεν χάνουν από τα μάτια τους τις νεαρές κόρες τους, ελέγχοντας τις παρέες τους, αφού θεωρούν ότι το κορίτσι πρέπει να παραμείνει αγνό μέχρι να παντρευτεί. Οι Warren Bitton & Eugene Provenzo (1983:137) υπογραμμίζουν ότι η ηθική και η σεμνότητα αποτελούσαν σημαντικότερα προσόντα για μία Αμερικανίδα την περίοδο αμέσως μετά την Επανάσταση. Ο Ευάγγελος Αυδίκος υπογραμμίζει ότι τα κορίτσια στο μαχαλά δεν κατεβαίνουν στην Αλεξανδρούπολη, γιατί η ίδια η κοινότητα θεωρεί υποτιμητικό να κατεβούν τα κορίτσια στην παραλία, με τη σκέψη ότι αυτή η κοπέλα πήρε τον κακό δρόμο. Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την αναφορά του Ευάγγελου Αυδικού, βλ. Ευάγγελος Α. (2002). *Οι Ρομά στην Ελλάδα*, σ.225.

είναι ικανή να γίνει σύζυγος και ν' ανταπεξέλθει στις ευθύνες και τις υποχρεώσεις που πηγάζουν από αυτόν.¹⁴⁹

3- Η δυνατότητα του κοριτσιού να έχει φίλες

Παρατηρώντας τις απαντήσεις των κοριτσιών στην ύπαιθρο και στην πόλη, βλέπουμε ότι δεν υπάρχει διαφορά σε ό,τι αφορά στην ερώτηση εάν το κορίτσι έχει φίλες, διότι το 93% των κοριτσιών της περιφέρειας απάντησε θετικά, ενώ μόλις το 7% έδωσε αρνητική απάντηση στην ίδια ομάδα ερωτηθέντων. Σε ό,τι αφορά στις απαντήσεις των κοριτσιών στην πόλη στην ίδια ερώτηση, ποσοστό 95% απάντησε ότι έχει φίλες και ποσοστό 5% απάντησε πως δεν έχει. Από τη σύγκριση των απαντήσεων αντιλαμβανόμαστε ότι τα κορίτσια τόσο στην περιφέρεια όσο και στην πόλη έχουν φίλες.

Πίνακας (3)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στη δυνατότητα του κοριτσιού να έχει φίλες

Ερωτηθέντες	Ερώτηση	Περιφέρεια				Πόλη			
		Αριθμός απαντήσεων		%		Αριθμός απαντήσεων		%	
		ναι	όχι	ναι%	όχι%	ναι	όχι	ναι%	όχι%
3- Τα κορίτσια	Έχεις φίλες;	390	30	93%	7%	550	30	95%	5%
Οι κηδεμόνες	Επιτρέπετε στην κόρη σας να έχει φίλες;	360	30	92%	8%	440	100	81%	18.5%

Όσον αφορά στις απαντήσεις των κηδεμόνων της αγροτικής κοινωνίας βλέπουμε ότι το 92% απάντησε «ναι» και μόλις το 8% απάντησε «όχι». Οι απαντήσεις των

¹⁴⁹ Στη Θράκη η αυστηρότητα των ηθών της παλιάς εποχής και περισσότερο ο μεγάλος και αυστηρός περιορισμός των κοριτσιών δεν επέτρεπαν την ανάπτυξη του έρωτα. Βλ.

<http://alex.eled.duth.gr/ETHM/Thrakika/1999/11.htm> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 03-01-2007).

κηδεμόνων της πόλης που ανταποκρίθηκαν θετικά ανήλθαν στο 81%, ενώ μόλις το 18,5% των απαντήσεων ήταν αρνητικές.

Από τη σύγκριση των απαντήσεων των κηδεμόνων στην περιφέρεια και στην πόλη κατανοούμε ότι και εδώ δεν υπάρχει διαφορά στο αν επιτρέπεται στην κόρη να έχει φίλες [και όπως είδαμε από τις απαντήσεις των κηδεμόνων στην περιφέρεια και στην πόλη, καταλαβαίνουμε ότι επιτρέπουν στο κορίτσι να έχει φίλες].

Από την παραπάνω ανάλυση φαίνεται ότι στην ερώτηση αν επιτρέπεται στο κορίτσι να έχει φίλες, οι απαντήσεις των κοριτσιών στην περιφέρεια και στην πόλη δεν διαφέρουν από τις απαντήσεις των κηδεμόνων.

Στο σημείο αυτό μπορεί να αναρωτηθεί κανείς, εφόσον επιτρέπεται στο κορίτσι να έχει φίλες, γιατί δεν του επιτρέπεται να έχει και φίλους. Για να λάβουμε μια απάντηση στη σχετική ερώτηση, που θεωρείται ότι έρχεται σε αντίθεση με τις παραδόσεις και τα έθιμα, θα πρέπει να παρακολουθήσουμε τα στάδια της διαπαιδαγώγησης των κοριτσιών τόσο στην Ιορδανία όσο και στον ισλαμικό κόσμο. Τα παιδιά, ηλικίας 1-10 χρόνων, οι γονείς τα μεταχειρίζονται χωρίς καμία διάκριση, γεγονός που εκδηλώνεται τόσο στην ενδυμασία των παιδιών, η οποία είναι ίδια γι' αγόρια και κορίτσια, όσο και στον κοινό χώρο ύπνου. Στην εφηβεία, ωστόσο, η προηγούμενη μεταχείριση του κοριτσιού διαφοροποιείται και πλέον αυτό αρχίζει να ελέγχεται και να παρακολουθείται συνεχώς. Του απαγορεύεται να παίζει με τ' αγόρια, δεν το αφήνουν μόνο, δεν του επιτρέπεται να μιλά με τους άλλους, να βγαίνει κ.λπ.¹⁵⁰

Από την παραπάνω ανάλυση είναι φανερό ότι τα ήθη και τα έθιμα στην ισλαμική θρησκεία δεν επιτρέπουν σε καμία περίπτωση μια τέτοια φίλια. Το Ιερό Κοράνι, που είναι η βασική πηγή αναφοράς κι ο νόμος των Μουσουλμάνων και το οποίο καθορίζει την καθημερινή τους ζωή, τονίζει το διαχωρισμό των δυο φύλων, καθώς και την απαγόρευση να βρίσκονται ή να παίζουν μαζί μετά την έναρξη της εφηβείας. Αυτό το μήνυμα έχει ως βασικό σκοπό την προστασία της κοινωνίας, της οικογένειας και των μελών της.¹⁵¹

¹⁵⁰ Μια παρόμοια αναφορά πρόκυψε στην έρευνα του Νεοκλή Σαρρή (1990:28), στην οποία τα ευρήματα για την τουρκική οικογένεια ταυτίζονται με τα παραπάνω στοιχεία για την Ιορδανία.

¹⁵¹ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. *Ερμηνεία του Κορανίου* [κεφαλαίο al ποορ παράγραφος 58, σ. 526], του Ibn Kather. Επίσης Saati S. (1999) *Sociology of Women*. Σ. 228.

(3α)- Λόγοι απαγόρευσης στο κορίτσι να έχει φίλες

Βλέποντας τον πίνακα (3α) που περιέχει τις απαντήσεις των κοριτσιών και των κηδεμόνων τους σε ό,τι αφορά στην απαγόρευση των κοριτσιών να έχουν φίλες, παρατηρούμε ότι η πρώτη επιλογή στις απαντήσεις των κοριτσιών της αγροτικής κοινωνίας είναι «ο κηδεμόνας του κοριτσιού προτιμά να μην έχει φίλες» με ποσοστό 83%. Οι απαντήσεις των κοριτσιών στην αστική κοινωνία ανήλθαν στο 42%. Σ' αυτό το σημείο παρατηρεί κανείς ότι οι απαντήσεις των κοριτσιών της υπαίθρου είναι διπλάσιες από τις απαντήσεις των κοριτσιών της πόλης, ενώ η επιλογή «το κορίτσι προτιμά να μην έχει φίλες» κατέχει ποσοστό 42% επί του συνόλου των απαντήσεων. Το 16% των κοριτσιών στην περιφέρεια και το 15% των κοριτσιών στην πόλη δήλωσαν άλλους λόγους όπως ότι δεν έχουν εμπιστοσύνη στις φίλες.

Πίνακας (3α)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην περιφέρεια και στην πόλη σε ό,τι αφορά στην απαγόρευση στο κορίτσι να έχει φίλες

Επιλογές	<u>Τα Κορίτσια</u>				<u>Οι Κηδεμόνες</u>			
	Περιφέρεια		πόλη		Περιφέρεια		πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>		<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>	
	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>
A) Το κορίτσι Επειδή οι γονείς μου προτιμούν να μην έχω φίλες.	30	83%	20	42%	-	-	-	-
Ο κηδεμόνας Φόβος για αρνητική επιρροή από τις φίλες.	-	-	-	-	30	100%	80	71%
B) Το κορίτσι Επειδή εγώ προτιμώ να μην έχω φίλες.	-	-	20	42%	-	-	-	-
Ο κηδεμόνας Επειδή η κόρη μου δεν προτιμά να έχει φίλες.	-	-	-	-	-	-	20	17%
Γ) Το κορίτσι Άλλοι λόγοι.	6	16%	7	15%	-	-	-	-

Ο κηδεμόνας	Άλλοι λόγοι.	-	-	-	-	-	-	12	10%
-------------	--------------	---	---	---	---	---	---	----	-----

Σε ό,τι αφορά στις επιλογές των κηδεμόνων της περιφέρειας και της πόλης παρατηρούμε ότι η πρώτη επιλογή των κηδεμόνων της υπαίθρου είναι «ο φόβος για αρνητική επιρροή από τις φίλες» με ποσοστά 100% και 71% αντίστοιχα. Στη δεύτερη θέση βλέπουμε την επιλογή «η ίδια η κόρη προτιμά να μην έχει φίλες» με 17%, η οποία εν τούτοις, απαντήθηκε μόνο από τους κηδεμόνες της αστικής κοινωνίας.

Από τη σύγκριση των απαντήσεων στην περιφέρεια και την πόλη διαπιστώνουμε ότι οι κηδεμόνες της αγροτικής και της αστικής κοινωνίας, συμφωνούν στην πρώτη επιλογή. Όσον αφορά στη δεύτερη επιλογή, η οποία όπως αναφέραμε απαντήθηκε μόνο από τους κηδεμόνες της πόλης, μπορεί να οφείλεται στο γεγονός ότι ο κηδεμόνας στην περιφέρεια, με την εξουσία που έχει μέσα στην οικογένεια, ελέγχει κάθε μέλος της οικογένειας και θεωρεί ότι οι κοπέλες είναι αδύναμες και το μυαλό τους δεν τις βοηθάει στη σωστή επιλογή των φίλων.

Το 10% των κηδεμόνων της πόλης ανέφεραν στις απαντήσεις τους, ότι άλλοι λόγοι που τους κάνουν να μην επιτρέπουν στην κόρη τους να έχει φίλες, είναι ότι «το κορίτσι βρίσκεται σε κρίσιμη ηλικία και ακόμα είναι μικρό για να διαλέξει τις φίλες του, ιδιαίτερα στην εποχή αυτή που δεν ξέρουμε εμείς οι μεγάλοι να διαλέξουμε τους φίλους».¹⁵²

Με την παραπάνω ανάλυση αυτή συμφωνεί κι ο κοινωνιολόγος Ali Fouad (1981:125), μέσω της έρευνάς του για τα χαρακτηριστικά της αραβικής οικογένειας στην περιφέρεια, στην οποία αναφέρει ότι η αγροτική οικογένεια θεωρείται το θεμέλιο της αραβικής κοινωνίας. Προσθέτει ακόμη ότι ο πατέρας με την εξουσία που διαθέτει μέσα στην οικογένεια – αυτός διατάζει, αποφασίζει, κ.λπ. – διαμορφώνει την οικογένεια πατριαρχικής μορφής. Ο πατέρας είναι εκείνος που λαμβάνει τις

¹⁵² Η παραπάνω παράγραφος εκφράζει την πραγματικότητα που συναντάται στο ιορδανικό σπίτι, σχετικά με την πατρική κυριαρχία που επιβάλλεται σ' αυτό κι είναι παρόμοια με τη θέση που ο πατέρας κατέχει στο τουρκικό σπίτι. Ο Σαρρής Ν. (1990:25) σχετικά αναφέρει «ο πατέρας στην τουρκική οικογένεια πραγματώνει την κατανομή εργασίας μεταξύ των μελών της οικογένειας, καρπώνεται το εισόδημα και μέχρι ενός σημείου έχει την εξουσία να καθορίζει την μοίρα του κάθε μέλους». Ομοίως, στην ιορδανική κοινωνία βλέπουμε να παρεμβαίνει στη μοίρα του κάθε μέλους της οικογένειας του, σύμφωνα με τον Χρησατ Σ. (1990), στην έρευνά του για τα έθιμα του γάμου στην Ιορδανία, σ. 56. Επίσης βλ. Μωυσίδης Α. (1986) *Η Αγροτική Κοινωνία στη Σύγχρονη Ελλάδα*. σσ. 207-208.

αποφάσεις μέσα στην οικογένεια, ενώ η γυναίκα φροντίζει το σπίτι και τα παιδιά. Η τήρηση της ιεραρχίας στην οικογένεια είναι ιδιαίτερα σημαντική.¹⁵³

Η Deborah Gerner (2000:270) συμπληρώνει ότι στις κοινωνίες της Μέσης Ανατολής, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται κι η Ιορδανία, οι ρόλοι ανδρών και γυναικών είναι συμπληρωματικοί και όχι ίσοι. Οι άνδρες αποτελούν το κέντρο λήψης των αποφάσεων,¹⁵⁴ παρόλο που οι γυναίκες ασκούν μεγαλύτερη εξουσία μέσα στην οικογένεια και πάντα «στο παρασκήνιο». Στη μουσουλμανική κοινωνία ο άνδρας έχει την πλήρη ευθύνη για τη συντήρηση της οικογένειάς του, η οποία δεν είναι απλά ηθική αλλά και νομική υποχρέωσή του. Οι άνδρες ως αντιπρόσωποι του Θεού στη Γη, αποτελούν την «κεφαλή» κάθε Μουσουλμανικού σπιτιού.

Ο ρόλος της γυναίκας από την άλλη πλευρά, είναι η δημιουργία ενός άνετου σπιτικού, η επίβλεψη της ιδιωτικής και οικιακής ζωής κι η ανατροφή των παιδιών, ενώ έχει το δικαίωμα να εκφράζει τις απόψεις πάνω σε όλα τα θέματα. Ωστόσο ο βασικότερος ρόλος της είναι η αναγνώριση του συζύγου της ως εκείνου που αναλαμβάνει τη διαχείριση όλων των ζητημάτων που αφορούν στην οικογένεια κι η υπακοή της σ' αυτόν ακόμα και όταν δεν συμφωνεί μαζί του, με την προϋπόθεση φυσικά ότι δεν θίγονται τα όρια που το Ισλάμ έχει καθορίσει για κάθε περίπτωση. Η υπακοή της γυναίκας στον άνδρα της συμβολίζει την αναγνώριση του ρόλου του συζύγου της ως αρχηγού της οικογένειας.¹⁵⁵ Η Χρυσή Ιγγλέση (1997:9) αναφερόμενη στην κυρίαρχη ανδρική φιγούρα της παραδοσιακής κοινωνίας, επισημαίνει ότι «οι γυναίκες σήμερα βρίσκονται σε μια διπλή σύγκρουση, τόσο ενάντια στην καταπιεστική δομή της πατριαρχίας όσο κι ενάντια στις εσωτερικές αναστολές που εμποδίζουν την κοινωνική τους ενηλικίωση».

Ο λόγος που η οικογένεια στην αραβική και κατ' επέκταση στην ιορδανική κοινωνία θεωρείται ανδροκρατική, οφείλεται, κατά τους Sayid Mujtaba και Rukni Musawi Lari (1974:91), στο γεγονός ότι ο άνδρας κυριαρχείται από το μυαλό του, ενώ η γυναίκα από την καρδιά της, γι' αυτό και το Ισλάμ δίνει την πρωταρχική ευθύνη στον άνθρωπο της λογικής, δηλ. τον άνδρα. Την ίδια άποψη εκφράζει κι ο Batay κατά την περιγραφή των χαρακτηριστικών της ιορδανικής οικογένειας, την οποία χαρακτηρίζει η πατριαρχική μορφή και τα μέλη της παντρεύονται νωρίς και

¹⁵³ <http://www.cp-pc.ca/english/jordan/family.html>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 29-03-2007).

¹⁵⁴ Σχετικές αναφορές συναντώνται στους συγγραφείς Ayse Saktanber (2002:26).

¹⁵⁵ <http://www.jamaat.org/islam/WomanRights.html>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 03-04-2007).

κάποιον από τους συγγενείς.¹⁵⁶⁻¹⁵⁷ Ο Frass Majaly (2005:67), προσθέτει μία ακόμη αρμοδιότητα του πατέρα στην ιορδανική κοινωνία, η οποία σχετίζεται με την επιβολή τιμωρίας στο παιδί που παραβαίνει τους κανόνες και τις κοινωνικές επιταγές.

Η Λουκία Μουσούρου (2000:33) σημειώνει, μεταξύ άλλων, ότι μέσα σε μια κοινωνία, η οικογενειακή πατριαρχία είναι συχνότερη στις αγροτικές παρά στις αστικές περιοχές. Ο Γιώργος Πιπερόπουλος (1997:157) επισημαίνει ότι ο Πατριάρχης είναι και ο αρχηγός της οικογένειας που συγκεντρώνει κι ελέγχει όλα τα περιουσιακά στοιχεία της, αποτελεί δηλ. ουσιαστικά και τυπικά τον πανίσχυρο ηγέτη μιας μικρής ή μεγάλης κοινωνικής ομάδας. Επίσης, η Λουκία Μουσούρου (2005:63), αναφέρει ότι οι άντρες στην παραδοσιακή οικογένεια ασκούν εξουσία στις γυναίκες και οι γερνότεροι στους νεότερους. Ο Γρήγορης Γκιζέλης και άλλοι (1984:102), συνηγορώντας στα παραπάνω, τονίζουν ότι «ο πατέρας θεωρείται η μορφή της εξουσίας μέσα στην οικογένεια άσχετα αν είναι ή όχι το πιο ισχυρό μέλος της».

Τα οικογενειακά ζητήματα στις κοινωνίες της Μέσης Ανατολής όπως η Ιορδανία, το Ιράν, η Αίγυπτος, ο Λίβανος και η Σαουδική Αραβία, καθορίζονται από τους θρησκευτικούς κώδικες. Πολλοί από αυτούς τους νόμους αντιμετωπίζουν τις γυναίκες ως μειονότητες οι οποίες βρίσκονται υπό τον έλεγχο των αρσενικών μελών της οικογένειας και δεν τους αναγνωρίζουν ίσα δικαιώματα μ' εκείνα των ανδρών. Η λήψη αποφάσεων εντός της οικογένειας είναι αποκλειστικά ανδρική υπόθεση.¹⁵⁸

Συμπεραίνουμε από τα προαναφερόμενα ότι οι γυναίκες στις ισλαμικές χώρες, αποτελούν παθητικούς δέκτες του ισλαμικού θρησκευτικού σώματος, του οποίου ηγούνται οι άνδρες.

¹⁵⁶ Η αναφορά του Batay έχει γίνει κατά την ένωση αραβικών πανεπιστημίων (1985) *Η Αραβική Κοινωνία*, σ. 194.

¹⁵⁷ Συγγραφείς αναφερόμενοι στην παραδοσιακή κοινωνία και το ρόλο και τη θέση της οικογένειας σε αυτή, όπως η Μυρτώ Νίλσεν (1980:38), περιγράφουν τον πατέρα στην ελληνική κοινωνία ως τον απόλυτο αρχηγό της οικογένειας, είτε είναι καλός, είτε είναι κακός. Είναι εκείνος που κάθεται στην κεφαλή του οικογενειακού τραπέζιού κι εκείνος που κόβει την πρωτοχρονιάτικη βασιλόπιτα. Η Χριστίνα Μίλεση (2006:220) σημειώνει σχετικά με την αλβανική μειονότητα που ζει στην Ελλάδα, ότι η αλβανική οικογένεια εμφανίζεται ανδροκρατική κι η γυναίκα δεν έχει λόγο στο πατριαρχικό οικογενειακό πλαίσιο. Παρατήρησε επίσης ότι η φύση του «παραδοσιακού οικογενειακού σχήματος» ευθύνεται για τον περιορισμό του ρόλου της γυναίκας. Ακόμα ο J. Peristiany (1976:116) αναφέρει ότι η κοινωνική διάρθρωση της επαρχίας στο Ισραήλ χαρακτηριζόταν από τις πατρογονικές, μεγάλες οικογένειες, τη δημιουργία φατριών και την εξουσία ελέγχου και περιορισμού των ελευθεριών των γυναικών.

3β- Ο χώρος από τον οποίο προέρχονται οι φίλες του κοριτσιού

Πίνακας (3β)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στο χώρο από τον οποίο προέρχονται οι φίλες του κοριτσιού

Επιλογές	<u>Τα Κορίτσια</u>				<u>Οι Κηδεμόνες</u>			
	Περιφέρεια		Πόλη		Περιφέρεια		Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>				<u>Αριθμός απαντήσεων</u>			
	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>
A) Από το σχολείο.	280	37%	480	48 %	120	29%	150	33%
B) Από τους συγγενείς.	260	34%	260	26%	250	61%	70	15%
Γ) Από τους γείτονες.	220	29%	270	27%	100	24%	240	52%
Δ) Άλλοι λόγοι.	-	-	-	-	-	-	-	-

Παρατηρώντας τις απαντήσεις των κοριτσιών και των κηδεμόνων τους τόσο στην αγροτική όσο στην αστική κοινωνία, στο ερώτημα αν επιτρέπεται στο κορίτσι να έχει φίλες, βλέπουμε ότι η πρώτη επιλογή των κοριτσιών της περιφέρειας σχετικά με το χώρο από τον οποίο προέρχονται οι φίλες τους είναι «από το σχολείο» με 37% και ως δεύτερη επιλογή βλέπουμε «από τους συγγενείς», με ποσοστό 34%. Η επιλογή «από τους γείτονες» έρχεται τελευταία συγκεντρώνοντας ποσοστό 29%. Όσον αφορά στις απαντήσεις των κοριτσιών της πόλης, βλέπουμε ως πρώτη επιλογή τους «από το σχολείο» με 48%, ως δεύτερη επιλογή «από τους γείτονες» με ποσοστό 27%, και τέλος την επιλογή «από τους συγγενείς» με 26%.

Μελετώντας τα παραπάνω στοιχεία, εντοπίζουμε τη διαφορά που παρατηρήθηκε στη δεύτερη και την τρίτη επιλογή ανάμεσα στις απαντήσεις των κοριτσιών στην περιφέρεια και στην πόλη. Η διαφορά αυτή ίσως οφείλεται στις ρίζες συγγένειας που χαρακτηρίζουν τη δομή της περιφέρειας στην Ιορδανία. Όπως αναφέρει ο Jamal Dabae (1991:66) «Και συνήθως οι συγγενείς κατοικούν ο ένας δίπλα στον άλλο»,¹⁵⁹

¹⁵⁸ <http://www.hrw.org/women/overview-mena.html>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 29-03-2007).

¹⁵⁹ Παρόμοιες αναφορές γίνονται και από άλλους συγγραφείς, οι οποίοι ασχολούνται με τον περιορισμό των γυναικών σε ό,τι αφορά στη δημόσια ζωή. Σύμφωνα με τα ευρήματα της Άννας Λυδάκη (1997:38), στην περιγραφή της για τις συνοικίες των Τσιγγάνων, οι Τσιγγάνοι διαμένουν σε

γι' αυτό και βλέπουμε στις απαντήσεις ότι οι φίλες στην ύπαιθρο προέρχονται συνήθως από τους συγγενείς, παρά από τους γείτονες. Αντίθετα, στην πόλη παρατηρούμε ότι οι περισσότερες φίλες προέρχονται από τους γείτονες και αυτό μάλλον οφείλεται στο γεγονός ότι η πόλη είναι μεγάλη σε έκταση και οι κάτοικοί της συνήθως δεν έχουν στενή συγγένεια. «Οι περισσότεροι δε γνωρίζονται μεταξύ τους σε προσωπικό επίπεδο όπως στην περιφέρεια», σημειώνει σχετικά ο Anthony Giddens, (2002:623) μελετώντας την πόλη και την ανάπτυξη του σύγχρονου αστισμού. Επίσης, ο Ιωακείμ Χατζηαναγνώστου (1991:144) αναφέρει ότι οι άνθρωποι στην πόλη ζουν σαν άγνωστοι μεταξύ αγνώστων, ενώ το αίσθημα της επιφυλακτικότητας είναι έντονο. Ο Wirth, σύμφωνα με τον Anthony Giddens (1993:121), διακρίνει τρία χαρακτηριστικά των πόλεων: το μέγεθος, την πυκνότητα και την ετερογένεια του πληθυσμού, ενώ συμπληρώνει ότι οι άνθρωποι στην πόλη ζουν ο ένας πολύ κοντά στον άλλο, αλλά δεν γνωρίζονται προσωπικά.

Την ίδια άποψη εκφράζει κι η Λάουρα Αλιπράντη (1995:45) τονίζοντας ότι οι δεσμοί και οι σχέσεις ανάμεσα στην οικογενειακή ομάδα και στους συγγενείς τους είναι αρκετά ισχυροί, αντίθετα με την αντίληψη σύμφωνα με την οποία η σύγχρονη αστική οικογένεια απομονώνεται από το συγγενικό της δίκτυο. Οι παρατηρήσεις του Δημήτρη Τσαούση (1990:85) για τη διαφορά μεταξύ της αγροτικής και της αστικής κοινωνίας, ταυτίζονται με τα παραπάνω, αναφέροντας ότι οι κάτοικοι στις αγροτικές περιοχές είναι κάτοικοι μόνιμα εγκατεστημένοι μοιράζονται μια κοινή ζωή σ' έναν κοινό τόπο, τον οποίο έχουν υπό τον έλεγχό τους κι είναι λίγοι, κάτι που τους επιτρέπει να γνωρίζονται μεταξύ τους, σε αντίθεση με τους κατοίκους της πόλης .

Όσον αφορά τις απαντήσεις των κηδεμόνων διαπιστώνουμε ότι το 61% των απαντήσεων προτιμά οι φίλες της κόρης να προέρχονται «από τους συγγενείς», ενώ το 29% απάντησε ότι προτιμά να οι φίλες να είναι «από το σχολείο». Ποσοστό 24% προτίμησε την επιλογή «από τους γείτονες».

Από την ανάλυση αυτή παρατηρούμε ότι ο κηδεμόνας της περιφέρειας γνωρίζει πολύ καλά τις φίλες της κόρης του και μάλιστα τόσο για το ήθος της ίδιας, όσο και της οικογένειάς της, με αποτέλεσμα να μην αγχώνεται για τις συναναστροφές της κόρης του.

σπίτια ή παράγκες τα οποία συνήθως τοποθετούνται κοντά ή δίπλα στους συγγενείς τους. Αντίθετα, ο Νεοκλής Σαρρής (1990:27) παρατηρεί ότι στην τουρκική οικογένεια οι σχέσεις μεταξύ των συγγενών στην πόλη είναι πολύ πιο ισχυρές και το ίδιο ισχύει και για τις σχέσεις με τους γείτονες.

Όσον αφορά στον κηδεμόνα της πόλης, συναντάμε στην πρώτη προτίμηση με ποσοστό 52%, την επιλογή η κόρη να έχει φίλες «από τους γείτονες», ενώ η επιλογή «από το σχολείο» φτάνει στο 33%. Τελευταία στις προτιμήσεις με ποσοστό 15% έρχεται η επιλογή «από τους συγγενείς».

Ο λόγος για τον οποίο οι κηδεμόνες της αστικής περιοχής δείχνουν την προτίμηση αυτή, οφείλεται πιθανότατα στο ότι θεωρούν πως το κορίτσι που έχει καλλιεργήσει φιλία με κάποιο κορίτσι από τους γείτονες, βρίσκεται υπό τον έλεγχό τους. Η επιλογή τους ότι οι φίλες της κόρης τους πρέπει να είναι «από τους συγγενείς», αποδίδεται στην απόσταση, καθώς στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, ο πληθυσμός μετακινείται από τα χωριά και την περιφέρεια προς την πόλη, για διάφορους λόγους. Ο Anthony Giddens (2002:618) τονίζει ότι οι άνθρωποι μετακινούνται από τις φτωχές αγροτικές περιοχές κατευθείαν στα αστικά κέντρα, (όπως γίνεται και σήμερα σε μαζική κλίμακα στις χώρες του Τρίτου Κόσμου) εξαιτίας της έλλειψης ευκαιριών στην ύπαιθρο, σε συνδυασμό με τα εμφανή πλεονεκτήματα και την έλξη των πόλεων, όπου οι δρόμοι ήταν στρωμένοι με χρυσαφί,(δουλείες, πλούτο, μεγάλο φάσμα αγαθών και υπηρεσιών). Επίσης, ο Δημήτρης Τσαούσης (1991:90) αναφέρει ότι «η κοινωνία γίνεται ολοένα και πιο έντονα πολεομορφική, έτσι όπως μεγάλες μάζες πληθυσμού εγκαταλείπουν συνεχώς τις αγροτικές περιοχές και συγκεντρώνονται στις πόλεις.

4- Η δυνατότητα του κοριτσιού να βγαίνει με φίλες

Στο ερώτημα εάν επιτρέπεται στο κορίτσι να βγαίνει με τις φίλες του, παρατηρείται διαφορά μεταξύ των απαντήσεων των κοριτσιών της αγροτικής και της αστικής κοινωνίας. Από τα στοιχεία του πίνακα που ακολουθεί διαπιστώνουμε ότι το 90,5% των κοριτσιών της αγροτικής κοινωνίας απάντησαν «ναι» και μόλις το 9,5% απάντησε «όχι», σε αντίθεση με τις απαντήσεις των κοριτσιών της αστικής κοινωνίας, τα οποία απάντησαν θετικά με 52% και αρνητικά με 48%.

Από τη σύγκριση των απαντήσεων ανάμεσα στα κορίτσια της περιφέρειας και της πόλης, όπως επιβεβαιώνει κι ο πίνακας (4), βλέπουμε ότι τα κορίτσια της περιφέρειας βγαίνουν με τις φίλες τους, ενώ τα κορίτσια της πόλης δεν αποσαφήνισαν πλήρως τη θέση τους.

Πίνακας (4)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην περιφέρεια και στην πόλη σε ό,τι αφορά στη δυνατότητα του κοριτσιού να βγαίνει με φίλες

Ερωτηθέντες Ερώτηση	Περιφέρεια				Πόλη			
	Αριθμός απαντήσεων		%		Αριθμός απαντήσεων		%	
	Ναι	όχι	ναι%	όχι %	Ναι	όχι	ναι%	όχι %
4- Τα κορίτσια Σε αφήνουν οι γονείς σου να βγαίνεις με φίλες;	380	40	90,5%	9,5%	300	280	52%	48%
Οι κηδεμόνες Επιτρέπετε στην κόρη σας να βγαίνει με φίλες;	180	210	46%	54%	200	340	37%	63%

Αντιπαραθέτοντας τις απαντήσεις των κηδεμόνων στην περιφέρεια και στην πόλη, διαπιστώνουμε ότι κι εδώ παρουσιάζεται διαφορά στο αν επιτρέπουν στην κόρη να βγαίνει με τις φίλες της. Σύμφωνα με τον πίνακα (4), οι κηδεμόνες της υπαίθρου επιτρέπουν στην κόρη να βγαίνει με φίλες σε ποσοστό 46%, ενώ το 54% δήλωσε ότι δεν το επιτρέπει. Οι κηδεμόνες της πόλης από την άλλη πλευρά, απάντησαν «ναι» με 37% και «όχι» με ποσοστό 63%. Διαπιστώνουμε επίσης, ότι οι απαντήσεις των γονέων της περιφέρειας δεν αποσαφήνισαν το τοπίο, σχετικά με το εάν επιτρέπουν στην κόρη να βγαίνει με τις φίλες της, ενώ οι κηδεμόνες της πόλης δήλωσαν ρητά ότι δεν το επιτρέπουν.

Από την παραπάνω ανάλυση είναι εμφανές ότι παρουσιάζεται διαφορά στις απαντήσεις των κοριτσιών της αγροτικής και αστικής κοινωνίας σε σχέση με τις απαντήσεις των κηδεμόνων τους. Η διαφορά που εντοπίζεται ανάμεσα στις απόψεις των κοριτσιών και των γονέων που ζουν στην πόλη και στις απόψεις εκείνων που ζουν σε αγροτικές περιοχές, οφείλεται πιθανότατα στο γεγονός ότι όσοι ζουν σε μεγαλουπόλεις έχουν να αντιμετωπίσουν και περισσότερους κινδύνους. Η

επιφυλακτικότητα απέναντι σε νέες γνωριμίες και φίλιες, αλλά και η αποξένωση ανάμεσα στους ανθρώπους είναι σύνηθες φαινόμενο στις μεγάλες πόλεις, εν αντιθέσει με τις αγροτικές περιοχές όπου οι άνθρωποι είναι πιο χαλαροί μεταξύ τους, γνωρίζουν καλύτερα ο ένας τον άλλον και είναι λιγότερο δύσπιστοι απέναντι στη φιλία, όπως αναφέραμε παραπάνω.

(4α)- Λόγοι απαγόρευσης στο κορίτσι να βγαίνει με φίλες: βλέπουμε ότι το 9% των κοριτσιών της περιφέρειας δήλωσε ως λόγο, το φόβο ότι θα έχει κακό αντίκτυπο τόσο στην ίδια όσο και στην οικογένεια της, δηλαδή τα λόγια του κόσμου, ότι βγαίνει χωρίς λόγο κ.λ.π..

Οι απαντήσεις αυτές ταυτίζονται με τα ευρήματα του Ali Fouad (1981:123), ο οποίος στην αναφορά του για τη διαφορά που υπάρχει ανάμεσα στην αγροτική και στην αστική κοινωνία, διαχωρίζει την κοινωνική πειθαρχία¹⁶⁰ σε δυο είδη: στην εσωτερική, που συνήθως ονομάζεται συνείδηση και κυρίως εξαρτάται από την προσωπικότητα του ανθρώπου και στην εξωτερική που ασκείται από τους γονείς, τους φίλους, και τους γείτονες πάνω στο συνάνθρωπό τους. Από την άλλη, ο Δημήτρης Τσαούσης (1991:211) κατηγοριοποιεί τον κοινωνικό έλεγχο σε τυπικό, αναφερόμενος στον κοινωνικό έλεγχο που ασκείται ακολουθώντας γενικούς και απρόσωπους κανόνες που θεσπίζουν ειδικούς φορείς, όπως είναι οι νόμοι και τα δικαστήρια και σε άτυπο, ο οποίος δεν λαμβάνει συγκεκριμένες και προκαθορισμένες μορφές, αλλά αποτελεί την άμεση, και συχνά συναισθηματικά φορτισμένη, αντίδραση ενός κοινωνικού συνόλου που βρίσκεται αντιμέτωπο με μια πράξη ή συμπεριφορά: τη διακοπή της επικοινωνίας «αυτό που λέμε του έκοψε και την καλημέρα».

Η Έφη Χατζούλη τονίζει στη μελέτη της για την θέση της γυναίκας στις ισλαμικές κοινωνίες, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται κι η Ιορδανία, ότι οι ελάχιστες κοινωνικές συναναστροφές της γυναίκας με τις γειτόνισσες αποτελούν ώρες διασκέδασης. Όταν ωστόσο η γυναίκα κατεβαίνει στην πόλη συνοδεύεται πάντα από

¹⁶⁰ Κοινωνική πειθαρχία: συνδέεται με τον έλεγχο της συμπεριφοράς των ατόμων στα πλαίσια των δεδομένων αξιών και προδιαγραφών της κοινωνίας. Στην επαρχία κυριαρχεί ο αυτοέλεγχος, με την έννοια ότι το άτομο ελέγχει το ίδιο τη συμπεριφορά του λόγω της θρησκευτικής κουλτούρας της αγροτικής κοινωνίας και των προσωπικών σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων.

την πεθερά της, τις κουνιάδες ή άλλα άτομα. Ποτέ δε θα τη δει κάποιος να κινείται μόνη της, ακόμη κι όταν επισκέπτεται το γιατρό.^{161, 162}

Στις απαντήσεις των κοριτσιών της πόλης για την απαγόρευση που τους επιβάλλεται σε ότι αφορά στην έξοδο με φίλες, βλέπουμε ότι το 14,5% δήλωσε ως κυριότερους λόγους το φόβο από την αρνητική επιρροή των φίλων και την έλλειψη εμπιστοσύνης στα κορίτσια για τις φίλες.

Όσον αφορά στις απαντήσεις των κηδεμόνων της περιφέρειας στην ίδια ερώτηση, παρατηρούμε ότι μόλις το 0,5% υποστήριξε ως λόγο απαγόρευσης την προστασία από την αρνητική επιρροή των φίλων και το φόβο από τα αρνητικά σχόλια του κοινωνικού περίγυρου. Από την άλλη, οι απαντήσεις των κηδεμόνων της πόλης έφτασαν το 8,5% δηλώνοντας ότι δεν είναι αναγκαίο να βγαίνει, αρκεί που πηγαίνει σχολείο, αλλά πάντα υπάρχει κι ο φόβος από τα λόγια των άλλων.¹⁶³

Από την ανάλυση αυτή αντιλαμβανόμαστε ότι τόσο τα κορίτσια όσο και οι κηδεμόνες τους - στην περιφέρεια και την πόλη - ανέφεραν ως σημαντικό αίτιο απαγόρευσης τα αρνητικά σχόλια των ανθρώπων, το οποίο αποτελεί σύνηθες φαινόμενο στην αγροτική κοινωνία και διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στον αυτοέλεγχο της κοινωνικής συμπεριφοράς του ατόμου.

Επίσης, στις δηλώσεις των ερωτηθέντων στην ύπαιθρο και στην πόλη παρατηρούμε το φόβο από την αρνητική επιρροή των φίλων, γεγονός που μάλλον οφείλεται στη γνωστή λαϊκή παροιμία «δείξε μου το φίλο σου...να σου πω ποιος είσαι»,¹⁶⁴ η οποία ταυτίζεται με τα λόγια του προφήτη¹⁶⁵ Muhammad (XX:553): «κάθε ένας συμπεριφέρεται ανάλογα με τη συμπεριφορά του φίλου του».

¹⁶¹ http://www.iek-akmi.gr/iek_akmi/media/html/draft_online/june06/islam.html (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 04-04-2007).

¹⁶² Παρόμοιες αναφορές γίνονται κι από άλλους συγγραφείς που μελετούν τον περιορισμό των γυναικών στη δημόσια ζωή. Ομοίως, η Μάγδα Νικολαΐδου (1978:69) σημειώνει ότι οι ελληνικές οικογένειες, στην περίπτωση που επέτρεπαν στην κόρη τους να βγει από το σπίτι, έλεγχαν, στην πλειοψηφία τους, τις παρέες με τις οποίες επρόκειτο να βγει η κόρη τους κι επίσης της έθεταν χρονικά όρια.

¹⁶³ Βλ. Επίσης την εξήγηση που δόθηκε για την απαγόρευση προς το κορίτσι να βγαίνει για ψώνια, στην ερώτηση (2 α), η οποία αποτελεί σημαντικό λόγο στην ερμηνεία του φόβου που κυριεύει τους γονείς για την κόρη τους.

¹⁶⁴ Αυτή η λαϊκή παροιμία αναφέρθηκε από αρκετούς κηδεμόνες της περιφέρειας και της πόλης στις απαντήσεις τους κι είναι γνωστή στον αραβική και την ιορδανική κοινωνία.

¹⁶⁵ Alboqari. Τα λόγια του προφήτη Mouhmad. θεωρούνται από τους Μουσουλμάνους ως λόγια του Θεού με το Ιερό Κοράνι και διαδραματίζουν το δικό τους ρόλο στην καθημερινή ζωή των Ιορδανών. Επίσης βλ. Καμπερίδου Ε. (XX:621), η οποία επισημαίνει ότι οι Μουσουλμάνοι για κάθε νομικό,

(4β)- Τα μέρη τα οποία το κορίτσι μπορεί να επισκεφτεί με τις φίλες

Πίνακας (4β)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στα μέρη που μπορεί να επισκεφτεί με τις φίλες της.

Επιλογές	<u>Τα Κορίτσια</u>				<u>Οι Κηδεμόνες</u>			
	Περιφέρεια		Πόλη		Περιφέρεια		Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>		<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>	
	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>
A) Σ' εκδρομές εκτός της περιοχής διαμονής σου.	-	-	20	4%	-	-	-	-
B) Σ' εκδρομές εντός της περιοχής διαμονής σου.	310	60%	140	31%	-	-	160	56%
Γ) Για μελέτη.	210	41%	230	50%	180	100%	100	35%
Δ) Άλλοι λόγοι.	50	9%	66	14,5%	1	0,5%	24	8,5%

Από τον πίνακα (4β) και τη σύγκριση των απαντήσεων των κοριτσιών και των κηδεμόνων στο παραπάνω ερώτημα, στις απαντήσεις των κοριτσιών της αγροτικής κοινωνίας συναντάμε την επιλογή «να βγαίνουν σε εκδρομή εντός της περιοχής που διαμένουν» με ποσοστό 60% και ως δεύτερη επιλογή «να πηγαίνει για μελέτη» με 41%. Αντίθετα, στις απαντήσεις των κοριτσιών της πόλης, παρατηρούμε ότι το 50% επέλεξε «τη μελέτη» και το 31% προτίμησε την επιλογή «σε εκδρομή εντός της περιοχής που διαμένουν», ενώ μόλις το 4% απάντησε «εκδρομή εκτός της περιοχής διαμονής».

Στις επιλογές των κηδεμόνων της περιφέρειας, παρατηρούμε ότι το ενδιαφέρον τους η κόρη τους να βγαίνει «για μελέτη» συναντάται στην πρώτη επιλογή με 100%, ενώ δεν δόθηκε καμία άλλη απάντηση. Το γεγονός αυτό μπορεί να οφείλεται στο φόβο των γονέων για τ' αρνητικά σχόλια των άλλων ή στη μικρότερη έκταση του χωριού που δεν διαθέτει χώρους αναψυχής όπως η πόλη, γι' αυτό κι οι κηδεμόνες της αγροτικής κοινωνίας δεν αφήνουν τη κόρη τους να βγαίνει, παρά μόνο για μελέτη.

κοινωνικό ή θρησκευτικό πρόβλημα ανατρέχουν στο Κοράνι, το οποίο για εκείνους είναι ο μοναδικός

Όσον αφορά τις απαντήσεις των κηδεμόνων της πόλης παρατηρούμε ότι επιτρέπουν στο κορίτσι να πηγαίνει «εκδρομή εντός της περιοχής διαμονής» με ποσοστό 56%, και «να βγαίνει για μελέτη» σε ποσοστό 35%. Αυτό πιθανότατα οφείλεται, αφενός, στο γεγονός ότι στην πόλη υπάρχουν χώροι αναψυχής, αφετέρου στη θέληση του κηδεμόνα να μελετά η κοπέλα υπό την επιτήρηση της οικογένειας.

Θα πρέπει στο σημείο αυτό να σημειωθεί ότι η απαγόρευση του κοριτσιού να βγαίνει με φίλες, είτε επειδή το απαγορεύει ο κηδεμόνας είτε επειδή το επιθυμεί το ίδιο, μπορεί να είναι απόρροια των ηθών και των εθίμων, καθώς και των απαγορεύσεων που το θρήσκευμα επιβάλλει. Άλλωστε, όπως έχουμε ήδη αναφέρει στην ανάλυση του πρώτου ερωτήματος, η τήρησή τους αποτελεί μονόδρομο για το «χτίσιμο» και τη διατήρηση μίας καλής φήμης για την κόρη και την οικογένειά της, η οποία με τη σειρά της θα οδηγήσει σ' έναν καλό γάμο· εάν το όνομά της σπιλωθεί, τότε είναι πολύ πιθανό το ενδεχόμενο καταστροφής του μελλοντικού της γάμο, ενώ κάτι τέτοιο θα έχει αντίκτυπο και στις αδελφές της.

Ο γάμος, λοιπόν, θεωρείται ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα των Ιορδανών, διότι η κοινωνία εξακολουθεί να πιστεύει σε ηθικές αξίες που αντιτίθενται στις ελεύθερες σχέσεις μεταξύ των δυο φύλων, γι' αυτό κι οι περισσότεροι προσανατολίζονται στο γάμο, όπως αναφέρει ο Ιορδανός συγγραφέας Ahmad Ouwadi (1989:273). Ο Ahmmad Obidat (1995:107) συμφωνώντας με τον Ouwadi, αναφέρει ότι το άτομο δεν μπορεί να ζει άγαμο,¹⁶⁶ σε μια συντηρητική κοινωνία όπως η ιορδανική, η οποία είναι ταυτισμένη με τα ήθη και τα έθιμα της ισλαμικής θρησκείας που επιτρέπουν στο άτομο να ικανοποιήσει τις σεξουαλικές του ανάγκες μόνο μέσω του γάμου. Τη διάσταση αυτού του προβλήματος στην ιορδανική κοινωνία, παρατηρεί κι ο Ιορδανός λαογράφος Hany Al Amad (1969:49), ο οποίος αναφέρει χαρακτηριστικά: «και η κοινωνία τους δεν σέβεται το άγαμο άτομο...θα δημιουργηθούν ερωτηματικά και θα αναρωτιούνται για τους λόγους που δεν παντρεύεται». Ο Muhammad Alkhuli (1990:65) τονίζει εξίσου ότι ο γάμος αποτελεί τη μόνη επιτρεπτή σχέση μεταξύ των δύο φύλων. Ο γάμος αποτελεί σχεδόν καθήκον

δαιτητής. Επίσης βλ. Πατέλος Κ. (1987), *Πολιτική Ιστορία του Ισλαμικού Χώρου*, σ. 56.

¹⁶⁶ Ο άγαμος άντρας που βρίσκεται σε ηλικία γάμου και δεν παντρεύεται για δικούς του λόγους θεωρείται από το περιβάλλον του και την κοινωνία άτιμος, διότι πιστεύουν είτε ότι ικανοποιεί τις σεξουαλικές του ανάγκες με παράνομους τρόπους (ως Μουσουλμάνος) είτε είναι οικονομικά ή σεξουαλικά ανίκανος για να παντρευτεί. Αντίθετα από τον άνδρα, η άγαμη γυναίκα δεν μπορεί να ζητήσει γάμο, καθώς είναι αναγκασμένη να περιμένει την τύχη της, «θα εξεταστεί στην συνέχεια». Πρέπει να σημειωθεί ότι ο μέσος όρος της ηλικίας γάμου ενός άντρα στην ιορδανική κοινωνία είναι τα 29,5 χρόνια, σύμφωνα με τον Obidat A. (1995) *Τα Ήθη και Τα Έθιμα στην Ιορδανία*, σσ. 107-108. Επίσης βλ. Haraka A. (1989), *Η Συγγένεια στην Ιορδανία: σπουδές στις λαϊκές παροιμίες*, σ. 4.

κάθε Μουσουλμάνου, εκτός κι αν κάτι τέτοιο δεν είναι εφικτό λόγω ειδικών προβλημάτων υγείας. Το Ισλάμ ενθαρρύνει, υποστηρίζει και προστατεύει το γάμο, αφού η οικογένεια που δημιουργείται μέσω αυτού αποτελεί το καταλληλότερο περιβάλλον ανατροφής των παιδιών. Την ίδια άποψη διατυπώνει κι ο Αθανάσιος Στεφανίδης (1994:20), σύμφωνα με την οποία ο γάμος στο Ισλάμ έχει ως σκοπό τη δημιουργία οικογένειας, την αναπαραγωγή και την ικανοποίηση των σεξουαλικών αναζητήσεων, προκειμένου ο πιστός να μην οδηγηθεί στην αμαρτωλή αναζήτηση ικανοποίησης των αναγκών αυτών.

Συνεπώς, η οικογένεια αποτελεί το επίκεντρο της κοινωνικής ζωής στην Ιορδανία. Πολλοί Ιορδανοί θεωρούν μεγάλο «κακό» να μείνουν ανύπαντροι και χωρίς οικογένεια,¹⁶⁷ καθώς η οικογένεια στις ισλαμικές χώρες, σύμφωνα με την Amaal Haraka(1989:4) και τους Sayid Mujtaba και Rukni Lari (1974:90), χαρακτηρίζεται από την προσήλωση στο θεσμό της οικογένειας ως τον καλύτερο δυνατό θεματοφύλακα των κοινωνικών θεσμών. Το Ισλάμ προσπαθεί να προστατεύσει τους νέους ανθρώπους που ακόμη δεν βρίσκονται στο στάδιο της ωριμότητας από την ορμή της σεξουαλικότητάς τους. Γι' αυτό άλλωστε και στηρίζεται στους γονείς για την καθοδήγηση της νεολαίας και τη θέσπιση των κατευθυντήριων γραμμών που θα συνετίσουν τους νέους σ' εντός των θεϊκών ορίων και κανόνων δραστηριότητας.¹⁶⁸

Επιστρέφοντας στην απαγόρευση εξόδου των κοριτσιών από το σπίτι, η Ayse Saktanber (2002:40) τονίζει ότι η τιμιότητα ενός σπιτιού εξαρτάται από τη φήμη των γυναικών που ζουν σ' αυτό.¹⁶⁹ Ο Νίκος Κωνσταντάρας αναφέρει ότι εξαιτίας της αδικίας των αντρών, της κοινωνικής ανισότητας και των θρησκευτικών επιταγών, οι γυναίκες πάντα έπαιζαν σημαντικό ρόλο στο σπίτι αλλά σπανιότατα στο δημόσιο χώρο.¹⁷⁰ Σύμφωνα με τους Akbar Ahmed και Hastings Donnan (1994:131-132) οι γυναίκες στο Ισλάμ, Συγκεκριμένα, στην περιτοχισμένη πόλη του Lahore οι γυναίκες

¹⁶⁷ <http://www.cp-pc.ca/english/jordan/family.html>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 29-03-2007).

¹⁶⁸ Παρόμοιες αναφορές γίνονται κι από άλλους συγγραφείς για τον περιορισμό των γυναικών στη δημόσια ζωή. Σχετικά ο Νεοκλής Σαρρής (1990:31) αναφέρει: «Το κορίτσι είναι αναγκασμένο να διαφυλάττει την τιμή και την υπόληψή του, γι' αυτό πρέπει να είναι κλειστό και προσεκτικό. Το αντίθετο μπορεί να βλάψει το μελλοντικό του γάμο». Οι Peter Loizos και Evthymios Papataxiarchis (1991:3) διαπιστώνουν, βασιζόμενοι στους ανθρωπολόγους, ότι η οικογένεια στην Ελλάδα αποτελεί τη σημαντικότερη προοπτική ενός ατόμου. Ο Θόδωρος Καρζής (1990:150) συμπληρώνει ότι τα κορίτσια σπάνια βγαίνουν από το σπίτι τους πριν παντρευτούν, στηριζόμενος μάλιστα στο δημοτικό τραγούδι «Δώδεκα χρονών, κι ο ήλιος δεν την είδε». Με τα προαναφερόμενα συμφωνεί κι η Ρούλα Κακλαμανάκη (1984:36), σημειώνοντας πως η γυναίκα, ως σύζυγος και μητέρα, μένει στο σπίτι κι η κόρη, αθέατη, ασχολείται με το κέντημα και ράψιμο υπό την καθοδήγηση της μητέρας της.

¹⁶⁹ Παρόμοιες αναφορές γίνονται κι από άλλους συγγραφείς όπως ο Georges Dybs (1996:44).

περνούν το μεγαλύτερο διάστημα της ζωής του μέσα στο σπίτι. Οι έξοδοί τους πραγματοποιούνται μόνο, όταν υπάρχει κάποιος ουσιαστικός λόγος.

5- Η δυνατότητα του κοριτσιού να συμμετέχει σε σχολικές εκδρομές

Από τη σύγκριση των απαντήσεων των κοριτσιών στην αγροτική και την αστική κοινωνία, βλέπουμε ότι μόλις το 12% των απαντήσεων των κοριτσιών στην περιφέρεια απάντησε ότι του επιτρέπεται να συμμετέχει στις σχολικές εκδρομές, ενώ το 88% απάντησε αρνητικά. Αντίθετα, τα κορίτσια της πόλης απάντησαν θετικά με 55% και αρνητικά με ποσοστό 45%, χωρίς ωστόσο τα ποσοστά αυτά να προσφέρουν μία ξεκάθαρη ένδειξη των απόψεών τους.

Αντιλαμβανόμαστε λοιπόν ότι παρουσιάζεται διαφορά ανάμεσα στα κορίτσια της περιφέρειας και της πόλης, η οποία αποδίδεται στο φόβο των γονέων της επαρχίας η κόρη τους να βρίσκεται μακριά από την επιτήρησή τους για αρκετό καιρό, ενώ ακόμη μεγαλύτερος φόβος τους είναι η κόρη τους να βρεθεί σε χώρους, όπου βρίσκονται κι άλλοι εκδρομείς ιδιαίτερα από τα σχολεία των αγοριών, καθώς γνωρίζουμε ότι η ιορδανική οικογένεια είναι πολύ συντηρητική σε τέτοια ζητήματα, όταν το κορίτσι βρίσκεται στην κρίσιμη εφηβική ηλικία. Όπως σημειώνει η Sue Bleundeil (2004:203) ο κατ' οίκον περιορισμός των κοριτσιών που ήταν κοντά στην ηλικία της εφηβείας αποτελούσε κάτι περισσότερο από αυτονόητη και συνειδητή υπόθεση. Άλλωστε, αν οι γονείς επιτρέπουν στην κόρη να πηγαίνει σε σχολικές εκδρομές και να εξέρχεται μόνη της είτε για ψώνια είτε γι' άλλο σκοπό, μπορεί να επηρεασθεί το όνομα τόσο της ίδιας, όσο και της οικογένειάς της, κάτι το οποίο θα έχει επίπτωση στην πιθανότητα του γάμου. Η Sue Bleundeil (2004:203) συνεχίζει αναφέροντας ότι μια νεαρή άγαμη κοπέλα δεν μπορούσε να σταλεί σ' ένα θέλημα, γιατί «δεν είναι ωραίο τα κορίτσια να χώνονται στο πλήθος» και δεν έπρεπε να φανεί να στέκεται ούτε και στη στέγη του σπιτιού της ακόμη.¹⁷¹

Σύμφωνα με την Samia Saati (1999:228), η οποία διερεύνησε τη θέση της γυναίκας και την αξία της τιμής της στην Αίγυπτο, οι οικογένειες θεωρούν την κοπέλα σαν ένα διαμάντι που δεν επιτρέπεται κανείς να το δει ή να το αγγίξει μέχρι να πάει στο σπίτι

¹⁷⁰ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. εφημερίδα Καθημερινή, *Η Εποχή των Αμαζόνων*. Αριθμός φύλλου 26, 466, σ. 22.

¹⁷¹ Παρόμοιες αναφορές γίνονται κι από άλλους συγγραφείς σχετικά με τον περιορισμό των γυναικών στη δημόσια ζωή. Ο J. G. Peristiany (1976:122) αναφέρει ότι οι γυναίκες στο Ισραήλ δεν είχαν σχεδόν καμία πιθανότητα να συναντήσουν κάποιον άνδρα εκτός εκείνων της οικογένειάς τους. Οι πιθανότητες μειώνονταν ακόμη περισσότερο σ' ό,τι αφορούσε στη δυνατότητα επιλογής συζύγου. Οι γυναίκες σπάνια έφευγαν από το χωριό, ενώ όταν αυτό χρειαζόταν τότε είχαν πάντα συνοδεία.

του άντρα της. Ο Γιάννης Μαυραγάνης (1995:111) προσθέτει ότι η ηθική κι η κοινή αντίληψη θέλει τη γυναίκα τίμια, σοβαρή, ανέγγιχτη και με παρθενική αγνότητα.

Η Ayse Saktanber (2002:202-203) σημειώνει ότι οι άνδρες κι οι γυναίκες αποφεύγουν την οπτική επαφή σε δημόσιους χώρους, δεν στρέφονται τελείως ο ένας απέναντι στον άλλο, δεν μιλούν δυνατά και δεν απευθύνονται ο ένας στον άλλο χωρίς τους τίτλους «Κύριε», «Κυρία», «Αδελφέ μου/Αδελφή μου». Η Ρούλα Κακλαμανάκη (1984:31), βασιζόμενη στα λεγόμενα του Μιχαήλ Ψελλού χαρακτηριστικά αναφέρει στην περιγραφή της «τέλειας» γυναίκας: «Δεν μίλησε ποτέ σε κανέναν παρά στον άντρα της».

Οι περιορισμοί των γυναικών μάλιστα ισχύουν και για τους μελλοντικούς συζύγους τους, αφού όπως αναφέρει η Ειρήνη Καμπερίδου (XX:669) στη διατριβή της, ότι στο Ισλάμ, δεν επιτρέπεται σ' έναν άνδρα να κοιτάζει μια γυναίκα και το αντίθετο, ούτε να ανταλλάξει κουβέντες μαζί της πριν να γίνει σύζυγός της. Επιπρόσθετα, ο John Esposito (2002:87) αναφέρει ότι οι ανύπαντροι άνδρες δεν συναντώνται με ανύπαντρες γυναίκες, ενώ όταν αυτό πραγματοποιηθεί είναι είτε υπό ειδικές συνθήκες πχ συναντήσεις συγγενών, είτε πρόκειται για τη συνάντηση δύο μελλοντικών συζύγων η οποία πάντα προϋποθέτει την παρουσία και κάποιου τρίτου προσώπου.

Η Amaal Haraka (1989:50) σημειώνει στη μελέτη της για τη θέση της γυναίκας στην Ιορδανία, ότι ο περιορισμός των δραστηριοτήτων της έντιμης γυναίκας στο πλησίον του σπιτιού αποτέλεσε έναν ακόμα παράγοντα, ο οποίος επέτεινε τον πατριαρχικό έλεγχο. Επιπλέον, οι Amaal Haraka (1989:46) και J. Peristiany (1976:123) υπογραμμίζουν ότι η τιμή και το καλό όνομα της οικογένειας, διαφυλάσσεται με τον περιορισμό των γυναικών στο χωριό και το γάμο τους σε νεαρή ηλικία.

Γι' αυτό, λοιπόν, το ενδιαφέρον της ιορδανικής οικογένειας για την κόρη είναι τριπλάσιο από το αντίστοιχο ενδιαφέρον για το αγόρι,¹⁷² άποψη την οποία εκφράζει κι ο Majed Al Zyoud (2006:138) στην ερευνά του. Σύμφωνα με τον Ιορδανό καθηγητή, τα κορίτσια, σε σύγκριση με τα αγόρια της ιορδανικής κοινωνίας, είναι πολύ περισσότερο καταπιεσμένα σε ό,τι αφορά στην ελευθερία επιλογής φίλων,

¹⁷² Το ενδιαφέρον για το κορίτσι είναι μεγαλύτερο από ότι για το αγόρι και αφορά θέματα όπως η εμφάνιση, κατά πόσο του επιτρέπουν να κάνει κάποια πράγματα μόνο του, ενώ οι γονείς το προσέχουν οι γονείς και το ελέγχουν σε οποιαδήποτε κίνηση. Βλ. Χρεσάτ Σ. (1990) *Τα Έθιμα του Γάμου στην Ιορδανία*, σ. 63. Ο Σαρής Ν. (1990: 32), στην ερευνά του για την οικογένεια στην Τουρκία,

εκδρομών, ρούχων κ.λπ. καθώς τα ήθη και τα έθιμα αποτελούν βασική πηγή αυτής της καταπίεσης. Επίσης οι Susan Askew και Carol Ross (1994:109), υπογραμμίζουν ότι τα κορίτσια συνιστούν τα βασικά θύματα της καταπίεσης που προέρχεται από τη διάκριση των φύλων στα σχολεία, όπως και σε άλλους τομείς της ζωής τους. Ο Lewis S.(1980:35-40) αναφέρει ότι η γυναίκα στις χώρες του τρίτου κόσμου παραμένει αιχμάλωτη των παραδοσιακών ηθών και εθίμων που περιορίζουν το ρόλο και το κύρος της. Οι παραδοσιακές αντιλήψεις μειώνουν το ρόλο της γυναίκας – σε σύγκριση με τη γυναίκα στις ευρωπαϊκές κοινωνίες - και τον θεωρούν περιθωριακό. Οι αντιλήψεις αυτές βασίζονται στον ισχυρισμό ότι οι πατροπράδοτες αξίες και οι παραδοσιακές τάσεις προτιμούν την ανισότητα και τη διάκριση των δύο φύλων. Είναι σαφές ότι η φυλετική διάκριση συναντάται εντονότερη και περισσότερο διαδεδομένη στις αναπτυσσόμενες κοινωνίες σε σύγκριση με τις αναπτυγμένες κοινωνίες, όπως συμβαίνει για παράδειγμα στις χώρες του τρίτου κόσμου.

Πίνακας (5)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στη δυνατότητα του κοριτσιού να συμμετέχει σε σχολικές εκδρομές

Ερωτηθέντες Ερώτηση	Περιφέρεια				Πόλη			
	Αριθμός απαντήσεων		%		Αριθμός απαντήσεων		%	
	ναι	όχι	ναι%	όχι %	ναι	όχι	ναι%	όχι %
5- Τα κορίτσια Σε αφήνουν οι γονείς σου να πηγαίνεις σε σχολικές εκδρομές;	50	370	12%	88%	320	260	55%	45%
Οι κηδεμόνες Επιτρέπετε στην κόρη σας να πηγαίνει σε σχολικές εκδρομές;	220	170	56%	44%	340	200	63%	37%

Αντιπαραθέτοντας τις απαντήσεις των κηδεμόνων στην αγροτική και αστική κοινωνία, εντοπίζεται διαφορά και σε ό,τι αφορά στο εάν επιτρέπουν στην κόρη να

επισημαίνει ότι τα κορίτσια, σε σχέση με τ' αγόρια, διέρχονται μία διαφορετικού είδους πρόβαση κοινωνικοποίησης και τελούν υπό συνεχή καταπίεση κι έλεγχο.

συμμετέχει σε σχολικές εκδρομές. Ο πίνακας (5) επιβεβαιώνει ότι οι κηδεμόνες της περιφέρειας δεν ξεκαθάρισαν εάν επιτρέπουν στην κόρη να συμμετέχει ή όχι σε εκδρομές με ποσοστό απαντήσεων κατά 56% θετικά και 44% αρνητικά. Οι κηδεμόνες της πόλης στην ίδια ερώτηση απάντησαν με 63% «ναι» και με 37% «όχι». Από τις απαντήσεις των κηδεμόνων στην περιφέρεια πιθανολογείται οι κηδεμόνες να είναι επηρεασμένοι από την αναγκαιότητα τήρησης των ηθών και των εθίμων, το θρήσκευμα και από την προσπάθειά τους να φανούν φιλελεύθεροι¹⁷³ -απέναντι στην κοινωνία και στην οικογένεια - με το να επιτρέπουν στην κόρη να πηγαίνει σε σχολικές εκδρομές. Αντίθετα, από τις απαντήσεις των κηδεμόνων της πόλης βλέπουμε ότι επιτρέπεται στο κορίτσι να πηγαίνει σε εκδρομές.

Από την παραπάνω ανάλυση διαπιστώνουμε τη διαφορά μεταξύ των απαντήσεων των κοριτσιών στην περιφέρεια και στην πόλη από τις απαντήσεις των κηδεμόνων στη σχετική ερώτηση.

(5α)- Στην ερώτηση «για ποιους λόγους δεν επιτρέπεται στο κορίτσι να πηγαίνει σε σχολικές εκδρομές», αριθμούμε ποσοστό 7% επί του συνόλου των απαντήσεων των κοριτσιών της υπαίθρου, τα οποία προσθέσανε το φόβο γι' ατυχήματα στο δρόμο,¹⁷⁴ το φόβο για τ' αρνητικά σχόλια και την άρνηση του πατέρα να συμμετέχουν σε σχολικές εκδρομές παρά μόνο συνοδευόμενα από την οικογένεια. Το 11% των κοριτσιών της πόλης, εξέφρασε το φόβο πιθανού ατυχήματος. Στις απαντήσεις των κηδεμόνων της περιφέρειας για την ίδια ερώτηση παρατηρούμε ότι μόλις το 7% επέλεξε την επιλογή για το φόβο από τ' αρνητικά σχόλια των ανθρώπων, ιδιαίτερα στην ηλικία αυτή, το φόβο γι' ατυχήματα στο δρόμο και το να πηγαίνει μόνο με την οικογένεια. Οι απαντήσεις των κηδεμόνων της πόλης συγκέντρωσαν το 13% δηλώνοντας ως λόγο απαγόρευσης της συμμετοχής στις σχολικές εκδρομές, το φόβο των ατυχημάτων στο δρόμο και το φόβο από τ' αρνητικά σχόλια του κοινωνικού περίγυρου.

Εν περιλήψει, τα κορίτσια κι οι κηδεμόνες τους στην αγροτική και την αστική κοινωνία, ανέφεραν ως σημαντικό αίτιο απαγόρευσης συμμετοχής στις σχολικές

¹⁷³ Φιλελεύθερος: σε ότι αφορά στην προσπάθειά του ν' ακολουθεί και να μιμείται την ευρωπαϊκή οικογένεια, θεωρώντας κατ' αυτόν τον τρόπο τον εαυτό του πολιτισμένο κι ανοιχτό στη νέα εποχή. Άλλωστε, ο Ιορδανός αρέσκειται ν' ακούει από το περιβάλλον του σχόλια για τις μοντέρνες και πολιτισμένες απόψεις του.

¹⁷⁴ Βλ. Ερώτηση (1α), επίσης βλ.

<http://www.queenrania.jo/content/sectionPopup.aspx?secID=yuth&itemID=1151&ModuleID=press&ModuleOrigID=news> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 14-11-2006).

εκδρομές τ' αρνητικά σχόλια¹⁷⁵ τρίτων. Αξιοσημείωτες είναι επίσης οι δηλώσεις των ερωτηθέντων, στην αγροτική και αστική κοινωνία, για το φόβο των ατυχημάτων στο δρόμο και για τον οικονομικό¹⁷⁶ παράγοντα, οι οποίοι θεωρούνται και τα αίτια της απαγόρευσης του κοριτσιού να συμμετέχει σε σχολικές εκδρομές, όπως τόνισαν κάποια κορίτσια και ορισμένες δασκάλες της φυσικής αγωγής κατά τη διάρκεια της διεξαγωγής της παρούσας έρευνας.¹⁷⁷

6- Η δυνατότητα του κοριτσιού να διαλέγει τα ρούχα του

Συγκρίνοντας τις απαντήσεις των κοριτσιών στην αγροτική και την αστική κοινωνία, βρίσκουμε ότι το 76% των κοριτσιών της περιφέρειας απάντησε «ναι» και μόλις το 24% απάντησε «όχι» στην ερώτηση εάν επιτρέπεται το κορίτσι να διαλέγει τα ρούχα του ελεύθερα, ενώ παρατηρούμε ότι τα κορίτσια της πόλης απαντούν με ποσοστό 83% θετικά και με ποσοστό 17% αρνητικά. Διαπιστώνουμε επομένως, ότι δεν υπάρχει διαφορά, ενώ ο πίνακας (6) παρουσιάζει ότι τα κορίτσια έχουν τη δυνατότητα επιλογής των ρούχων τους.

¹⁷⁵ Βλ. Την ανάλυση για την κοινωνική κριτική στην ερώτηση (4α).

¹⁷⁶ Είναι γνωστό ότι ο μέσος όρος εισοδήματος στις αγροτικές περιοχές είναι χαμηλότερος από τον αντίστοιχο στ' αστικά κέντρα είτε ως μισθός εργατών, είτε ως κέρδος που αποφέρουν διάφορες επενδύσεις. Το επίπεδο ζωής στην αστική κοινωνία είναι υψηλότερο από εκείνο της αγροτικής κοινωνίας, διότι η πόλη διαθέτει διάφορα μέσα ψυχαγωγίας και πολλές δημόσιες υπηρεσίες, όπως τα μεγάλα οδικά δίκτυα, τα φθηνά Μ.Μ.Μ, τη δωρεάν ιατρική περίθαλψη κ.ά. που δεν είναι προσφέρονται στις αγροτικές περιοχές.

¹⁷⁷ Η Gerda Lerner ωστόσο (1977:xxix) σημειώνει ότι οι γυναίκες στην Αμερική παλαιότερα ζούσαν σε καθημερινή επικοινωνία με το σύζυγο, τα παιδιά, τους συγγενείς και τους γείτονες και πως η απομόνωσή τους στο σπίτι δεν οφειλόταν σε οικονομικούς λόγους αλλά στις κοινωνικές επικρίσεις.

Πίνακας (6)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην αγροτική και την αστική κοινωνία σε ό,τι αφορά στο κορίτσι και τη δυνατότητα επιλογής των ρούχων του.

Ερωτηθέντες Ερώτηση	Περιφέρεια				Πόλη			
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>		<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>	
	<u>Ναι</u>	<u>όχι</u>	<u>ναι%</u>	<u>όχι %</u>	<u>ναι</u>	<u>όχι</u>	<u>ναι%</u>	<u>όχι %</u>
6-Τα κορίτσια Σου δίνουν οι γονείς σου την ελευθερία να διαλέξεις τα ρούχα σου;	320	100	76%	24%	480	100	83%	17%
Οι κηδεμόνες Δίνετε στην κόρη σας την ελευθερία να διαλέξει τα ρούχα της ;	360	30	92%	8%	460	80	85%	15%

Οι απαντήσεις των κηδεμόνων στην αγροτική και την αστική κοινωνία δε παρουσιάζουν διαφορά σε σχέση με τις απαντήσεις των κοριτσιών σε ό,τι αφορά στο εάν δίνουν την ελευθερία στην κόρη τους να διαλέγει τα ρούχα της. Ο πίνακας (6) επιβεβαιώνει το γεγονός ότι οι κηδεμόνες και στις δύο κοινωνίες επιτρέπουν στην κόρη να διαλέγει τα ρούχα της ελεύθερα, με το 92% των κηδεμόνων της περιφέρειας ν' απαντά θετικά και το 8% αρνητικά. Από τους κηδεμόνες της πόλης, το 85% απάντησε «ναι» και μόλις το 15% απάντησε «όχι».

Από την παραπάνω ανάλυση φαίνεται ότι παρά τη συμφωνία στις απαντήσεις των κοριτσιών και στις απαντήσεις των κηδεμόνων στην πόλη, παρατηρείται διαφορά ανάμεσα στις απαντήσεις των κοριτσιών και των κηδεμόνων τους στην αγροτική κοινωνία.

(6α)- Στην ερώτηση «για ποιους λόγους δεν επιτρέπεται στο κορίτσι να διαλέγει τα ρούχα του», βλέπουμε ότι το 2% των κοριτσιών που ζουν στην περιφέρεια έδωσε ως απάντηση το φόβο για τ' αρνητικά σχόλια (κουτσομπολιά), καθώς και την άρνηση του πατέρα να φορά ό,τι το ίδιο επιθυμεί, διότι πρέπει να σέβεται τα ήθη και τα έθιμα.

Όσον αφορά στις δηλώσεις των κοριτσιών της πόλης, τα οποία απάντησαν στην ερώτηση αυτή με 3%, σημειώνεται ως αιτία η άρνηση του πατέρα¹⁷⁸ το κορίτσι να διαλέγει τα ρούχα μόνο του το κορίτσι και εκείνος να τα ψωνίζει, γιατί οι γονείς είναι εκείνοι που ξέρουν τι πρέπει και τι δεν πρέπει να φορά η κόρη τους.

Πρέπει να σημειωθεί ότι οι κηδεμόνες της αγροτικής και της αστικής κοινωνίας δεν ανταποκρίθηκαν στην ερώτηση αυτή. Ο λόγος οφείλεται πιθανότητα στη μητέρα, τη νοικοκυρά,¹⁷⁹ εκείνη που πραγματοποιεί τις αγορές για το σπίτι, συνοδευμένη πάντα από το σύζυγο, το μεγαλύτερο γιο της ή στην καλύτερη περίπτωση από κάποια άλλη γυναίκα της ίδιας οικογένειας. Μάλιστα πρέπει στην περίπτωση αυτή να διασφαλισθεί ότι η μητέρα θα ψωνίσει για την κόρη της ρούα συντηρητικά¹⁸⁰ που δεν θα προκαλέσουν ούτε την αντίδραση του πατέρα ή των αδερφών της, αλλά ούτε και της κοινωνίας, γεγονός που ισχύει όχι μόνο για την περιφέρεια αλλά και για την πόλη.

Με βάση τα παραπάνω, περνάμε στην ηθικοποίηση της ένδυσης, η οποία σύμφωνα με τον Μιχάλη Μερακλή (1992:97) περιέχει δυο κατεξοχήν αυστηρούς ορούς: το σώμα δεν επιτρέπεται να είναι γυμνό, αλλά ούτε και ντυμένο με τρόπο που να προκαλεί. Ο Αλέξανδρος Καριώτογλου (2005:165), στηριζόμενος στα λόγια του προφήτη Muhammad, αναφέρει πως όταν μια γυναίκα φθάσει στην ηλικία της εφηβείας, πρέπει να καλύπτει ολόκληρο το σώμα της, εκτός από τα χέρια και το πρόσωπό της. Στο μουσουλμανικό κόσμο τόσο οι γυναίκες, όσο κι οι άνδρες πρέπει να επιδεικνύουν σεμνότητα μέσω της συμπεριφοράς και της ενδυμασίας τους, καθώς

¹⁷⁸ Βλ την ανάλυση για τη θέση του πατέρα στην ιορδανική οικογένεια στην ερώτηση (3 α)

¹⁷⁹ Ο ρόλος της μητέρας αποτελεί μία ιδιαίτερα αναγνωρίσιμη προσφορά των γυναικών στον ισλαμικό κόσμο. Κάποιο ρητό του Προφήτη Muhammad αναφέρει χαρακτηριστικά: [Ο Παράδεισος απλώνεται μπροστά στα πόδια των μητέρων]. Για περισσότερες πληροφορίες βλ.

www.jamaat.org/islam/WomanMother.html, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 03-04-2007). Επίσης βλ. Σαρής Ν. (1990: 99), ο οποίος στην ανάλυση του για τον τύπο της σύγχρονης οικογένειας στην Τουρκία ταυτίζεται με την παραπάνω ανάλυση. Επίσης βλ. Μαυραγάνη Γ. (1995) *Παλαιοχώρι Πλωμαρίου-Λέσβου, Παράδοση-Ιστορία- η Ζωή και τα Έθιμα*, σ. 70.

¹⁸⁰ Συντηρητικά: η ιορδανική κοινωνία είναι συντηρητική με εμμονή στα ήθη και τα έθιμα που πηγάζουν από τις αρχές του Ισλάμ και θεωρούν ότι η ενδυμασία της γυναίκας πρέπει να καλύπτει όλο το σώμα της. Το ένδυμα της γυναίκας πρέπει να είναι φαρδύ ώστε να μην φαίνονται οι εσωτερικές γραμμές του σώματος. Ωστόσο, μία Μουσουλμάνα γυναίκα έχει τη δυνατότητα να φορέσει οτιδήποτε την ευχαριστεί όταν βρίσκεται με το σύζυγο ή την οικογένειά της. Όταν όμως κυκλοφορεί εκτός του σπιτιού, ή άλλοι άνδρες, εκτός του συζύγου της, βρίσκονται στον ίδιο μ' εκείνη χώρο πρέπει να φοράει ένδυμα που καλύπτει όλα τα μέρη του σώματός της και που δεν αποκαλύπτει τη φιγούρα της. Μάλιστα, συναντάται και κάποια σύγκρουση απόψεων αφού ορισμένοι πιστεύουν ότι τα χέρια και το πρόσωπο πρέπει να παραμένουν ακάλυπτα, ενώ κάποιοι άλλοι διαφωνούν υποστηρίζοντας ότι και το πρόσωπο δεν πρέπει να φαίνεται. Οι κανόνες αυτοί πηγάζουν από τις θρησκευτικές επιταγές. Το Κοράνι αναφέρει μάλιστα το γυναικείο ντύσιμο τουλάχιστον τρεις φορές σε [κεφαλαία al noor στην παράγραφο 31, σ. 520, al aaraf, παράγραφος 26, σ. 206 και almaidā, παράγραφος 51, σ. 153]. Επίσης βλ. Πατέλος Κ. (1987) *Πολιτική Ιστορία του Ισλαμικού Χώρου 7^{ος} -18^{ος}*, σ. 55 .

κι αυστηρές ηθικές αρχές, οι οποίες αποτρέπουν τα δύο φύλα από την ανάπτυξη αθέμιτων μεταξύ τους σχέσεων.¹⁸¹

Επιπλέον, ο Charles Lindholm (1996, 2002:234) αναφέρει πως η χρήση της μαντήλας από τη γυναίκα συμβολίζει όχι μόνο τη σεμνότητα, αλλά αποτελεί και διαχωριστικό σε ό,τι αφορά σε φτωχούς και πλούσιους, ελεύθερους και σκλάβους, ηθικούς κι ανήθικους. Ωστόσο, οι Μουσουλμάνοι επιτρέπουν σε όλες τις γυναίκες ανεξαρτήτως κοινωνικής θέσης να χρησιμοποιούν τη μαντήλα. Ο Χασάν Πατσαμάν (1989:121) συμπληρώνει ότι ο Μουσουλμάνος πρέπει να καλύπτει το μέρος του σώματος που βρίσκεται μεταξύ ομφαλού και γονάτων, ενώ η γυναίκα Μουσουλμάννα πρέπει να σκεπάζει όλο το σώμα της εκτός από τα χέρια, τα πόδια και το πρόσωπο. Ο περιορισμός της ενδυμασίας αποτελεί ηθικό κανόνα.

Σύμφωνα με τον Ahmad Obidat (1995:341) οι κοπέλες κι οι γυναίκες στην Ιορδανία φορούν την κελεμπία και τη μαντήλα λόγω του θρησκευτικού αισθήματος, το οποίο υπάρχει έντονο στην ιορδανική κοινωνία, κι ως αντίδραση στη μεγάλη επιρροή που ασκούν τα δυτικά πολιτιστικά στοιχεία στην ισλαμική κοινωνία, τα οποία διαφέρουν αρκετά από την πίστη και τις παραδόσεις των Ιορδανών, ως Αράβων και Μουσουλμάνων.^{182, 183}

Η Ayse Saktanber (2002:22-23) σημειώνει πως οι γυναίκες φορούν μαντήλι στο κεφάλι τους, το οποίο πλαισιώνει ερμητικά το πρόσωπο και καλύπτει το λαιμό και το στήθος, ενώ το υπόλοιπο σώμα καλύπτεται από μακρύ φαρδύ παλτό. Η παραπάνω εικόνα γυναίκας είναι συνηθισμένη και στις αστικές κοινωνίες, συμπεριλαμβανομένων και των Πανεπιστημίων. Από την άλλη, οι Akbar Ahmed και Hastings Donnan (1994:146) παραθέτουν το σχόλιο κάποιας γυναίκας, από μία φτωχή περιοχή του Καΐρου, σχετικά με την κάλυψη του σώματος των Μουσουλμάνων

¹⁸¹ <http://www.jamaat.org/islam/WomanIslam.html>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 03-04-2007).

¹⁸² Οι γυναίκες της Ιορδανίας κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '80, ειδικότερα οι πανεπιστημιακές φοιτήτριες, διαδραμάτισαν έναν ενεργό ρόλο στην ισλαμική αναγέννηση. Η παραδοσιακή ενδυμασία αποτελούσε προσωπική επιθυμία των κοριτσιών, αφού έτσι ένιωθαν ότι εισπράττουν περισσότερο σεβασμό και λαμβάνονται με περισσότερη σοβαρότητα από τους άνδρες συμφοιτητές τους. Η παραδοσιακή γυναικεία ισλαμική ενδυμασία δεν αποτελούσε πλέον χαρακτηριστικό των διαφορετικών κοινωνικών τάξεων, όπως συνέβαινε παλαιότερα. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. <http://www.jordan-encounter.com/Islam%20in%20Jordan-96.html>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 09-04-2007).

¹⁸³ Συγγραφείς αναφερόμενοι στην παραδοσιακή κοινωνία και στο ρόλο και τη θέση της οικογένειας σε αυτή, όπως ο Γιάννης Μαυραγάνης (1995:70), αναφέρουν ότι το ντύσιμο μίας νέας κοπέλας πρέπει να είναι συντηρητικό κι αυστηρό, η βράκα σφιχτοδεμένη και μέχρι τον αστράγαλο κι η μπλούζα μέχρι το ύψος του λαιμού, ενώ οι σχέσεις με τ' αγόρια είναι περιορισμένες κι από απόσταση ή ανύπαρκτες, τα λόγια λίγα, το βλέμμα χαμηλωμένο. Ο Tad Tuleja (1987:79) σημειώνει ότι στην Καθολική Εκκλησία

γυναικών με μακριά ρούχα: «Όταν ήμουν κορίτσι μπορούσες να ξεχωρίσεις τη μόδα από ένα σωστό φόρεμα... Η σεμνότητα αποτελεί στοιχείο μίας γυναίκας, δεν είναι τα ρούχα της. Πολλά από τα κορίτσια που ξαναφορούν τη μαντίλα σήμερα νομίζουν ότι το μάκρος των ρούχων τους είναι ό,τι χρειάζεται για να θεωρηθούν καλές Μουσουλμάνες».

Σχετικά με το παραπάνω σχόλιο, ο Θεόδωρος Καραζής (1997:319) τονίζει ότι υπάρχουν, - αν και σπάνιες - περιπτώσεις κατά τις οποίες ο αφέντης του σπιτιού επιτρέπει στη γυναίκα του να βγει έξω, με μοναδική προϋπόθεση η γυναίκα να σκεπάζει το πρόσωπό της. Ο Tad Tuleja (1987:57) σημειώνει ότι υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στο νυφικό βέλος και το μαντήλι που καλύπτει το πρόσωπο των Μουσουλμάνων γυναικών. Στη μουσουλμανική κοινωνία το μαντήλι συμβολίζει το διαχωρισμό των φύλων, ο οποίος πρέπει να είναι ξεκάθαρος, αφού οι γυναίκες αποτελούν τον κίνδυνο-πειρασμό για τους άνδρες. Το μαντήλι αντιπροσωπεύει την υποταγή της γυναίκας στο σύζυγό της, ενώ θεωρείται ότι μάλλον ενισχύει τη γοητεία της, αφού «τα κρυμμένα αγαθά φαίνονται περισσότερο πολύτιμα κι ελκυστικά από εκείνα που βρίσκονται σε κοινή θέα». Ο John Esposito (2002:95-96) αναφέρει σχετικά, πως η ισλαμική μαντήλα και το ντύσιμο των γυναικών με πιο φαρδιά ρούχα υπήρξε αρχικά σύμβολο τιμής και διάκρισης μεταξύ των διαφορετικών κοινωνικών τάξεων. Οι υποστηρικτές του παραπάνω τρόπου ντυσίματος εξηγούν ότι η μαντήλα αποτρέπει αφενός τον ανταγωνισμό μεταξύ των γυναικών κι αφετέρου τους άνδρες από το να τις θεωρούν ερωτικά μόνο αντικείμενα. Επιπρόσθετα, επιτρέπει στις γυναίκες να επικεντρωθούν στην πνευματική, διανοητική κι επαγγελματική τους ανάπτυξη και καλλιέργεια.¹⁸⁴ Ο Μιχάλης Μερακλής (1992:97) σημειώνει ότι οι γυναίκες στην Αραβία δείχνουν κάποια μέρη του σώματος, ενώ η επίδειξη του προσώπου είναι για τις Μουσουλμάνες κάτι κακό.

οι γυναίκες φορούν μαντήλι, προκειμένου να υποδηλώσουν την υποταγή τους στην εξουσία του συζύγου τους.

¹⁸⁴ Ο John Esposito (2002:95) στηριζόμενος στο Κοράνι σημειώνει: [Πείτε στις πιστές γυναίκες ότι πρέπει να χαμηλώνουν το βλέμμα τους και να διαφυλάττουν τη σεμνότητά τους. Πρέπει να σχεδιάζουν ένα πέπλο γύρω από τα στήθη τους και να μην επιδεικνύουν την ομορφιά τους].

4.2. Η Σημασία της Εκπαίδευσης και της Μόρφωσης για το Κορίτσι της Ιορδανικής Κοινωνίας

Στην πρώτη ενότητα του ερωτηματολογίου αναλύσαμε τη διαφοροποίηση που παρατηρείται ανάμεσα στα ήθη και τα έθιμα της περιφέρειας και της πόλης, σχετικά με την ελευθερία του κοριτσιού. Στη δεύτερη ενότητα του ερωτηματολογίου θα εξετάσουμε τη διαφοροποίηση που υπάρχει στα ήθη και τα έθιμα ανάμεσα στην περιφέρεια και την πόλη σχετικά με την Παιδεία του κοριτσιού, η οποία περιλαμβάνει πέντε ερωτήσεις: μία ερώτηση (7η) απευθύνεται μόνο στον κηδεμόνα, η άλλη ερώτηση (8η) στο κορίτσι, ενώ οι επόμενες ερωτήσεις (9η,10η,11η), απευθύνονται και στους δύο. Οι πέντε αυτές ερωτήσεις αφορούν στη σημασία της Παιδείας, τη συζήτηση για την κατεύθυνση σπουδών, τη συνέχιση των Πανεπιστημιακών σπουδών κ.λπ.

7- Η σημασία της μόρφωσης για το κορίτσι

Συγκρίνοντας τις απαντήσεις των κηδεμόνων τόσο στην ύπαιθρο όσο και στην πόλη βλέπουμε ότι δεν υπάρχει διαφορά σε ό,τι αφορά στη σημασία της μόρφωσης. Σύμφωνα με τον πίνακα (7) οι κηδεμόνες της περιφέρειας απάντησαν θετικά στο ερώτημα εάν θεωρούν τη μόρφωση του κοριτσιού σημαντική, με ποσοστό 92%, ενώ το αρνητικά απάντησε μόλις το 8%. Οι κηδεμόνες της πόλης, στην ίδια ερώτηση, απάντησαν με 100% «ναι» και με 0% «όχι». Από τα παραπάνω στοιχεία βλέπουμε ότι δεν εντοπίζεται διαφοροποίηση στις απαντήσεις των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη αναφορικά με τη σημασία της μόρφωσης. Τ' αποτελέσματα αυτά ενδεχομένως οφείλονται, σύμφωνα με τον Ιορδανό Majed Al Zyoud (2006:11), στην παγκοσμιοποίηση¹⁸⁵ που συντελείται μέσω των μέσων μαζικής επικοινωνίας, τα οποία διαδραματίζουν αποφασιστικό ρόλο στην αλλαγή των αντιλήψεων των Ιορδανών σχετικά με τη σημασία της μόρφωσης ενός κοριτσιού. Άλλωστε η επικρατούσα άποψη στην ιορδανική κοινωνία, ανάγει τη μόρφωση του κοριτσιού σε κάτι ανεπιθύμητο για λόγους καθαρά κοινωνικούς, που πηγάζουν από τη νοοτροπία, τις στάσεις, τις αξίες των Ιορδανών, αλλά και λόγω της οικονομικής ιδεολογίας.

¹⁸⁵ Αν σήμερα έχουμε όλοι μας συνείδηση του γεγονότος ότι ζούμε σε ένα κόσμο, αυτό οφείλεται σε μεγάλο μέρος στη διεθνή έκταση των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας. Όποιος ανοίγει την τηλεόραση και βλέπει τις διεθνείς ειδήσεις, βρίσκεται μπροστά σε μια παρουσίαση γεγονότων που συνέβησαν την ημέρα εκείνη ή λίγο νωρίτερα σε πολλά και διαφορετικά μέρη του κόσμου. Οι εξελίξεις αυτές εκφράζουν την ένταση της παγκόσμιας πληροφοριακής τάξης, η οποία αναπτύχθηκε άμεσα και

Θεωρούν ότι η μόρφωση ενός κοριτσιού πρέπει να περιορίζεται στις οικιακές δουλειές,¹⁸⁶ όπως η μαγειρική, η καθαριότητα, το πλύσιμο κλπ. Η αναφορά αυτή ταυτίζεται με τα ευρήματα της Samia Saati (1999:178), η οποία υπογραμμίζει ότι η Παιδεία για τις γυναίκες στις αραβικές χώρες ήταν κάτι απαγορευμένο, καθώς θεωρήθηκε ότι η μόρφωσή τους δεν έχει αξία, ότι αποτελούσε χαμένο χρόνο και πως θα μειώσει το ενδιαφέρον τους για τα οικιακά καθήκοντα. Ωστόσο, όταν η τηλεόραση και τα υπόλοιπα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, εισήλθαν στο ιορδανικό σπίτι, η αντίληψη αυτή άρχισε σταδιακά να υποχωρεί, ώστε να παρατηρείται ραγδαία μείωση του αναλφαβητισμού. Εξαιτίας, λοιπόν, των παραγόντων που αναφέραμε αλλά και της αντίληψης για την ισλαμική θρησκεία, η μόρφωση έλαβε μια διαφορετική όψη. Οι Akbar Ahmed και Hastings Donnan (1994:2) επίσης τονίζουν ότι η Παγκοσμιοποίηση ανάγει την ισλαμική εκπαίδευση σε ζήτημα παγκοσμίου ενδιαφέροντος κι όχι ως αποκλειστικά εσωτερική υπόθεση.

Ένας άλλος λόγος είναι η ορθή αντίληψη¹⁸⁷ της ισλαμικής θρησκείας,¹⁸⁸ όπως θα την εξετάσουμε παρακάτω.

αντανακλά τις διαφορές μεταξύ των αναπτυγμένων κοινωνιών και των χωρών του τρίτου κόσμου, σύμφωνα με τον Giddens A. (2002) *Κοινωνιολογία*, σσ. 506-507.

¹⁸⁶ Επίσης βλ. Καμπερίδου Ε. (XX) *Η Θέση της Γυναίκας στο Οθωμανικό Χαρέμι, κατά την Επιτόπια Παρατήρηση Ξένων Περιμητρίων του 18^{ου} και του 19^{ου} αιώνα*, σ 602. Βλ επίσης Wohra T. (1983) *The Role of Women in Islam*, σ. 234. Βλ. Alktbee I. (2006), *Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στον Αραβικό Πολιτισμό*, Νο 6, σ. 18.

¹⁸⁷ Η μόρφωση είναι ένα ζήτημα που τονίστηκε από το Ισλάμ μέσω του προφήτη Muhammad και το Ιερό Κοράνι. Ωστόσο, η κατανόηση των ανθρώπων (Ιορδανών ειδικά και Μουσουλμάνων γενικότερα) για το θέμα αυτό περιοριζόταν στην εκμάθηση της θρησκευτικής επιστήμης, παρά το ότι το Ισλάμ αναφέρει και τονίζει τη σημασία της μάθησης σε κάθε τομέα, «ιατρική, αρχιτεκτονική κ.λπ.» μέχρι τον αθλητισμό και τη ζωγραφική, αλλά υπό την τήρηση των νομών του Ισλάμ. Με την αναφορά αυτή συμφωνεί ο Μακρής Γ (2004:461) ο οποίος αναφέρει ότι η εκπαίδευση των παιδιών από τους γονείς γινόταν μέσα στο πλαίσιο της ισλαμικής παράδοσης και αφορούσε τη διαμόρφωση του χαρακτήρα τους σύμφωνα με τις αρχές του Ισλάμ.

¹⁸⁸ Κατά τον Μακρής Γ. (2004:117) οι περισσότεροι δυτικοί αναλυτές πιστεύουν ότι ο όρος «Κοράνι» προέρχεται από το συριακό qeryana (ανάγνωση της γραφής, μάθημα). Σύμφωνα με τους Μουσουλμάνους ερευνητές, Κοράνι σημαίνει qara'a, δηλαδή «αυτός που διάβασε ή απήγγειλε». Ο Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος αναφέρει σχετικά στην εφημερίδα Μετρό (2006): «χωρίς πνευματικότητα κανένας λαός δεν μπορεί να προοδεύσει», αριθμός φύλλου 1447, σ. 2.

Πίνακας (7)

Το ποσοστό απαντήσεων των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στη σημασία της μόρφωσης για το κορίτσι

Ερωτηθέντες Ερώτηση	Περιφέρεια				Πόλη			
	Αριθμός απαντήσεων		%		Αριθμός απαντήσεων		%	
	Ναι	όχι	ναι%	όχι %	Ναι	όχι	ναι%	όχι %
7-Οι κηδεμόνες Θεωρείτε σημαντική τη μόρφωση του κοριτσιού;	360	30	92%	8%	540	-	100%	-

(7α-β)- Σε ό,τι αφορά στους λόγους για τους οποίους η μόρφωση του κοριτσιού θεωρείται σημαντική, βλέπουμε ότι το 8% των κηδεμόνων της περιφέρειας, δεν ενδιαφέρονται για τη σημασία της μόρφωσης, προσθέτοντας μάλιστα ότι *η γυναίκα όσο ψηλά και να πάει, ότι κι αν κάνει, θα καταλήξει στο σπίτι*, αναφορά η οποία εκφράζει την πλήρη προσκόλληση των ατόμων αυτών στα ήθη και τα έθιμα και στη λανθασμένη αντίληψή τους για τη θρησκεία. Οι κηδεμόνες της αγροτικής και αστικής κοινωνίας, που ενδιαφέρονται για τη σημασία της μόρφωσης, εξέφρασαν αντίθετη άποψη, σύμφωνα με την οποία *η μόρφωση βελτιώνει τη θέση της γυναίκας: Ο προφήτης Muhammad τους ζήτησε να μορφώνονται,, είναι το καλύτερο όπλο γι' αυτήν, όπως δήλωσαν χαρακτηριστικά, ενώ οι κηδεμόνες της περιφέρειας δήλωσαν ότι επειδή έχει μέλλον, καθένα τον ενδιαφέρει να μορφώνεται και να μορφώνει τα παιδιά του, επειδή ο θεός (ΑΛΛΑΧ) διέταξε να μορφώνονται οι άνθρωποι και να ζητάνε τις γνώσεις χωρίς καμία διάκριση, και «να ζητάς την μόρφωση ακόμα κι αν είναι στην Κίνα».*¹⁸⁹

Από τα προαναφερόμενα, μπορεί να διαπιστώσει κανείς ότι η θετική αναφορά των κηδεμόνων, που παρατηρείται τόσο στην περιφέρεια όσο στην πόλη, για τη σημασία

¹⁸⁹ Πρόκειται για λαϊκή παροιμία την οποία χρησιμοποιούν οι Ιορδανοί ως ένδειξη κι ενθάρρυνση των παιδιών τους προς τη μόρφωση και την εκπαίδευση, τονίζοντας ότι ακόμα κι αν η εκπαίδευση κι οι γνώσεις βρίσκονται στην πιο μακρινή χώρα πρέπει κανείς να τις αναζητά, να τις ψάχνει, ενώ η Κίνα θεωρείται μια από τις πιο μακρινές χώρες.

της μόρφωσης πηγάζει από το θρήσκευμα, αφού η πρώτη λέξη που απήγγειλε ο Jerrel¹⁹⁰ στον Muhammad ήταν η λέξη «διάβαζε».

Σημειώνεται ότι η σημασία της μόρφωσης τονίζεται από το Ιερό Κοράνι αρκετές φορές.¹⁹¹ Παραθέτουμε ορισμένα τέτοια αποσπάσματα από τα πολλά που υπάρχουν και τονίζουν τη σημασία της μόρφωσης: «διάβασε με το όνομα του Κυρίου σου, που σε δημιούργησε», μέχρι «που δίδαξε (τη χρήση), της Γραφίδας (της πέννας), δίδαξε τον άνθρωπο ό,τι δεν ήξερε». Επίσης «Κύριέ μου αύξησέ μου τη γνώση».¹⁹²

Είναι φανερό, λοιπόν, ότι η μόρφωση είναι αρκετά σημαντική για τους ανθρώπους, διότι οι απαιτήσεις της ζωής τους αναγκάζουν να τη λαμβάνουν υπόψη τους. Άλλωστε, πώς μπορεί κάποιος να διαχειριστεί μια χώρα στις καθημερινές εξελίξεις, χωρίς να παρέχει τ' απαραίτητα μέσα για την προώθηση της ανάπτυξής της και της παγκοσμιοποίησης; Έτσι βλέπουμε την Ιορδανία σήμερα να προοδεύει και να επιζητά συνεχώς την ανάπτυξη σε κάθε τομέα, στηριζόμενη μάλιστα στην τεχνολογία, την παγκοσμιοποίηση των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας και τη θρησκεία, η οποία όπως τονίσαμε παραπάνω απαιτούσε τη μόρφωση των Μουσουλμάνων. Η απαίτηση αυτή δεν είναι τυχαία, αφού το Κοράνι ή τα λόγια του ΑΛΛΑΧ απευθύνθηκαν στον Προφήτη των Μουσουλμάνων από το 13^ο περίπου αιώνα. Με τα παραπάνω στοιχεία, συμφωνεί η Αιγύπτια καθηγήτρια Nabila Abdalrahman, η οποία αναφέρει ότι το Ισλάμ δεν έδωσε το δικαίωμα της μόρφωσης μόνο στον άντρα, αλλά και στη γυναίκα, ενώ επισημαίνει ότι η μόρφωση είναι υποχρεωτική και για τους δύο.¹⁹³ Επιπλέον, η Lois Lamya al-Faruqi (1984:51) αναφέρει ότι τόσο στο Hadith όσο και στο Κοράνι υπονοείται η μόρφωση όλων των ανθρώπων, ανεξαρτήτως φύλου. Είναι καθήκον κάθε Μουσουλμάνου και Μουσουλμάνας να επιδιώξουν τη μόρφωση καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής τους. Ο Προφήτης Mouhammad είχε πει: «Εκείνος που έχει μία σκλάβο και τη μαθαίνει καλούς τρόπους και βελτιώνει την εκπαίδευσή της και στη συνέχεια την παντρεύεται, θα λάβει διπλή ανταμοιβή». Ένα άλλο ρητό αναφέρει:

¹⁹⁰ Jerrel: είναι ο αρχάγγελος που μετέφερε τα λόγια και τις διαταγές του θεού (Αλλάχ) στον Muhammad. Ήταν η πρώτη επαφή ανάμεσα στον Προφήτη και τον αγγελιοφόρο Jerrel και έτσι ξεκίνησε η ιστορία του Ισλάμ με τον Jerrel ν' αποτελεί το μέσο ανάμεσα στον προφήτη Muhammad και τον θεό (Αλλάχ). Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Μακρής Γ. (2004), *Ισλάμ. Πεποιθήσεις. Πρακτικές και Τάσεις*, σ. 67.

¹⁹¹ Βλ. Ιερό Κοράνι [τα κεφάλαια Almaeeda, παράγραφος 8, σ. 144, Alnahel, παραγράφους 89-90, σσ. 390-391, Tahaa, παράγραφος 114, σ. 464 και το κεφαλαίο alrakara παράγραφος 129, σ. 25], τα οποία τονίζουν την αξία της μόρφωσης. Επίσης βλ. τα ίδια κεφάλαια στην Ερμηνεία του Κορανίου για τον Ibn Kathir.

¹⁹² Οι παραπάνω στίχοι είναι από [τα κεφάλαια Al alak, παράγραφος 1-5, σ. 970. Το κεφαλαίο Al assra παράγραφος 85, σ. 412 αντίστοιχα].

«Εάν κάποιος ταξιδεύει στο δρόμο αναζήτησης της γνώσης, τότε ο Αλλάχ θα τον κάνει να ταξιδεύει σε κάποιον από τους δρόμους του Παραδείσου».¹⁹⁴ Διαπιστώνουμε, λοιπόν, ότι η γνώση κι η εκπαίδευση αποτελούν απαραίτητα προσόντα τόσο για έναν άνδρα όσο και για μία γυναίκα της μουσουλμανικής κοινωνίας. Λέγεται επίσης ότι εκείνοι που αναζητούν την ορθή γνώση κι εκπαίδευση θ' ανταμειφθούν με τον Παράδεισο κι οι Άγγελοι θα χαμηλώσουν τα φτερά τους για εκείνους με μεγάλη ευχαρίστηση και για εκείνους θα ζητηθεί συγχώρεση. Εκείνοι που διαθέτουν τη γνώση είναι οι κληρονόμοι του Προφήτη.¹⁹⁵

Για το ίδιο θέμα ο Γεράσιμος Μακρής (2004:196) υπογραμμίζει ότι η απόκτηση μόρφωσης στις ισλαμικές κοινωνίες της Μέσης Ανατολής θεωρείτο συνώνυμη με την απόκτηση γνώσης του ισλαμικού λόγου και του τρόπου εφαρμογής του στην καθημερινή ζωή, σ' έναν κόσμο που η πλειοψηφία των κατοίκων δεν γνώριζε γραφή κι ανάγνωση. Και συνεχίζει ότι η ίδια η εκπαίδευση δεν αποτελούσε διαδικασία μόρφωσης, όπως συμβαίνει σήμερα, αλλά ένα πρώτο στάδιο μαθητείας, κατά το οποίο οι σπουδαστές αποκτούσαν τις απαραίτητες γνώσεις για να εξασκήσουν το επάγγελμα της μάθησης (alilm), κάτι που περιελάμβανε ποικίλους τομείς, από τη Νομική μέχρι την Ιατρική και την Αστρονομία. Ο Abdel-Wahed Youssif τονίζει ότι η γνώση για τους Μουσουλμάνους είναι ιδιαίτερα σημαντική και κατέχει κεντρική θέση στην ισλαμική σκέψη.¹⁹⁶

Ο Ισπανός φιλόλογος Χουάν Λούις υπογραμμίζει ότι η εκπαίδευση της γυναίκας είναι απαραίτητη, διευκρινίζοντας «τα περισσότερα ελαττώματα των γυναικών, τόσο του τωρινού αιώνα, όσο και του προηγούμενου, προέρχονται από την αμορφωσιά».¹⁹⁷ Η Άννα Φραγκουδάκη (1985:216), επισημαίνει ότι «όποιοι και αν είναι οι κοινωνικοί καταναγκασμοί, η μόρφωση βελτιώνει την ποιότητα ζωής οποιουδήποτε εργαζομένου κι αποτελεί γενικότερο εμπλουτισμό, ώστε να καθίσταται κοινωνικά σημαντικότερο

¹⁹³ Βλ. 14th International Congress:(2001), *Life Long Learning. Towards Active Girls and Woman* p. 889.

¹⁹⁴ Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι η μόνη ομάδα Μουσουλμάνων που απαγορεύει την εκπαίδευση των γυναικών είναι οι Ταλιμπάν του Αφγανιστάν. Πολλοί υποστηρίζουν πως η απαγόρευση αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι η πλειοψηφία των Ταλιμπάν στην περιοχή είναι αναλφάβητοι. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. <http://www.answering-christianity.com/education.htm>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 05-04-2007).

¹⁹⁵ Βλ. <http://www.answering-christianity.com/education.htm>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 05-04-2007).

¹⁹⁶ Βλ. *International Seminar on Literacy and Lifelong Education for Women, Islam, Perestroika and the Education of Women* (1990:33).

¹⁹⁷ Βλ. Καρζής Θ. (1990) *Η Γυναίκα της Νέας Εποχής*, σ. 38.

να μορφώνονται όλοι ή έστω όσο το δυνατόν περισσότεροι». ¹⁹⁸ Η Lila Abu-Lughod (1998:95) υπογραμμίζει ότι την πρώτη δεκαετία του 20^{ου} αιώνα το επιχείρημα ότι οι γυναίκες πρέπει να μορφώνονται επειδή αποτελούν τους εκπαιδευτές των παιδιών, τις συντρόφους των ανδρών και το μισό του έθνους, άρχισε να επαναλαμβάνεται και ν' αποκτά ορθότητα ως μία αυτονόητη κατάσταση.

Ο Αντ. Δανασής-Αφεντάκης (1992:290) συμπληρώνει ότι το άτομο όφειλε να μορφωθεί, για να υπηρετήσει την πολιτεία, ενώ στηριζόμενος στα λόγια του Πλάτωνα, αναφέρει ότι τα παιδιά πρέπει να εκπαιδεύονται σα ν' ανήκουν περισσότερο στην πόλη παρά στους γονείς.

8- Η συζήτηση κηδεμόνα-κοριτσιού για το ενδεχόμενο συνέχισης της εκπαίδευσής του στο Λύκειο

Η δεύτερη ερώτηση, στην κατηγορία Παιδείας του κοριτσιού, εξετάζει το αν οι κηδεμόνες συζητάνε με την κόρη τους την προοπτική να συνεχίσει την εκπαίδευσή της στο Λύκειο. ¹⁹⁹ Συγκρίνοντας τις απαντήσεις των κοριτσιών στην αγροτική και την αστική κοινωνία, βλέπουμε ότι τα κορίτσια της αγροτικής κοινωνίας που απάντησαν «ναι» έφτασαν το ποσοστό του 79%, ενώ εκείνα που απάντησαν «όχι» το 21%. Από την άλλη πλευρά, οι θετικές απαντήσεις των κοριτσιών στην αστικής κοινωνίας ανήλθαν στο 97% κι αρνητικές στο 3%. Από τα ποσοστά αυτά εντοπίζουμε ότι υπάρχει διαφορά ανάμεσα στις απαντήσεις των κοριτσιών της περιφέρειας και τις απαντήσεις των κοριτσιών της πόλης. Η διαφορά αυτή πιθανότατα οφείλεται στο χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των γονέων της αγροτικής κοινωνίας, στην έντονη παρουσία της πατριαρχικής οικογένειας στην περιφέρεια, καθώς και στα ήθη και τα έθιμα που θέλουν το κορίτσι να περιορίζεται στην ενασχόληση με τις οικιακές εργασίες. ²⁰⁰

¹⁹⁸ Επίσης βλ. Παπαδάκη Ν. (2003) *Η Εκπαιδευτική Πολιτική*, σ. 160.

¹⁹⁹ Ο αναλφαβητισμός των γυναικών στην Ιορδανία μειώθηκε από 53,2% το 1972 σε 14% το 1996, ενώ τα ποσοστά ανδρών και γυναικών σπουδαστών της πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχουν σχεδόν εξισορροπηθεί. Για περισσότερες πληροφορίες βλ.

<http://www.noor.gov.jo/main/womenjo.htm>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 09-04-2007).

²⁰⁰ Είναι ένα καλό βήμα να δούμε τους Ιορδανούς κηδεμόνες να συζητάνε με τα παιδιά τους (κορίτσια) για την Παιδεία, καθώς τέτοιες συζητήσεις ήταν κάποτε απαγορευμένες, εξαιτίας του πατριαρχικού κατεστημένου κατά το οποίο, όπως αναφέραμε, ο πατέρας επεμβαίνει στη μοίρα κάθε μέλους της οικογένειας. Σύμφωνα με τον Ιορδανό Ahmad Alawneh, στην ομιλία του κατά τη διάρκεια του Διεθνούς Σεμιναρίου για την Εκπαίδευση των γυναικών, το 1979 στην Ιορδανία υπήρχαν 357.400 αναλφάβητοι, αποτελώντας το 34,6% του πληθυσμού άνω των 15 ετών. Από αυτούς 103.730 ήταν άνδρες και 253.670 γυναίκες, αριθμός που μειώνεται κατά 1% κάθε χρόνο. Για περισσότερες

Η θετική πλειοψηφία των κοριτσιών, τόσο στην ύπαιθρο όσο στην πόλη, μίας χώρας που ανήκει στη Μέση Ανατολή και που θεωρείται τριτοκοσμική, αποτελεί ένδειξη εξέλιξης, η οποία οφείλεται, κατά την άποψή μας κι όπως θα δούμε παρακάτω, στην παγκοσμιοποίηση των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας και στην προσπάθεια των κηδεμόνων να εκσυγχρονίζονται λόγω της εισαγωγής της τεχνολογίας²⁰¹ και της επιστήμης στη ζωή τους γενικότερα, καθώς και στην απαρχή κάποιου καταναλωτισμού.

Πίνακας (8)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στη συζήτηση του κηδεμόνα με το κορίτσι για το αν πρόκειται να συνεχίσει την εκπαίδευσή του στο Λύκειο

Ερωτηθέντες Ερώτηση	Περιφέρεια				Πόλη			
	Αριθμός απαντήσεων		%		Αριθμός απαντήσεων		%	
	Ναι	όχι	ναι%	όχι%	ναι	όχι	ναι%	όχι%
8-Τα κορίτσια Συζητάνε οι γονείς μαζί σου, για το αν πρόκειται να συνεχίσεις την εκπαίδευσή σου στο Λύκειο;	330	90	79%	21%	560	20	97%	3%

(8α)- Σχετικά με τους λόγους για τους οποίους οι γονείς δε συζητάνε με την κόρη τους το ενδεχόμενο να συνεχίσει την εκπαίδευσή της στο Λύκειο, βλέπουμε ότι «η ελευθερία στην επιλογή» βρίσκεται στην πρώτη επιλογή με 86% επί του συνόλου των απαντήσεων των κοριτσιών της αγροτικής κοινωνίας και ως δεύτερη προτίμηση με ποσοστό 11% συναντάμε την επιλογή «οι γονείς δε δίνουν σημασία στη μόρφωση». Όσον αφορά στις απαντήσεις των κοριτσιών της αστικής κοινωνίας, παρατηρούμε ότι

πληροφορίες Βλ. *International Seminar on Literacy and Lifelong Education for Women, Islam, Perestroika and the Education of Women* (1990:48).

²⁰¹Μόνο σ' ένα δρόμο στην πρώτευουσα της Ιορδανίας (Αμμάν) συναντώνται πάνω από 250 Internet Cafe, ενώ οι Ιορδανοί χρηστές του Internet ανέρχονται στους 25.000 συνδρομητές. Επίσης, 1.000.500

η επιλογή «της ελευθερίας στην επιλογή» βρίσκεται στην πρώτη προτίμηση με 72%, ενώ η επιλογή «οι γονείς δε δίνουν σημασία στη μόρφωση» βρίσκεται στη δεύτερη προτίμηση των κοριτσιών της πόλης με ποσοστό 8%.

Από την παραπάνω ανάλυση συμπεραίνουμε ότι τα κορίτσια στην περιφέρεια έχουν ελευθερία της επιλογής σχετικά με το αν θα συνεχίσουν την εκπαίδευσή τους ή όχι, αποτέλεσμα το οποίο μάλλον οφείλεται στο χαμηλότερο επίπεδο μόρφωσης των κηδεμόνων στην περιφέρεια,²⁰² αλλά και στο οικονομικό επίπεδο που είναι εξίσου χαμηλό.²⁰³ Σημειώνεται ότι η επιλογή «μετά το Λύκειο δεν υπάρχει συνέχεια» δεν απαντήθηκε από τους ερωτηθέντες, αφού η ιορδανική κοινωνία σήμερα έχει ως όραμα την πρόοδο, την ανάπτυξη και την εφαρμογή εξελιγμένων επιστημονικών μεθόδων, όχι μόνο στην πόλη αλλά και την περιφέρεια, και τα μέσα μαζικής επικοινωνίας έχουν διαφωτίσει τους ανθρώπους για τη σημασία της μόρφωσης και την αξία της εκπαίδευσης στην εποχή μας. Γι' αυτό άλλωστε ο σύγχρονος Ιορδανός υποστηρίζει την εκπαίδευση με κάθε τρόπο.

Το 20% των κοριτσιών της πόλης θεωρεί ότι ένας άλλος λόγος για τη συνέχιση της εκπαίδευσης του κοριτσιού είναι *«επειδή εκείνος έχασε την ευκαιρία της εκπαίδευσης, δεν θέλει να τη χάσει κι η κόρη του, καθώς ο πατέρας της θέλει να τη δει επιστήμονα π.χ γιατρό, καθηγήτρια, δασκάλα κ.λπ»*.

Με τα προαναφερόμενα συμφωνεί κι ο Ιορδανός καθηγητής Majed Al Zyoud (2006:54), ο οποίος αναφέρει ότι η άποψη του κηδεμόνα για την εκπαίδευση των κοριτσιών στην ιορδανική κοινωνία έχει αλλάξει κι αυτό που παρατηρείται είναι το ενδιαφέρον του γονέα να ωθεί την κόρη του προς το δρόμο της μόρφωσης.

Συνεχίζοντας ο Al Zyoud επισημαίνει ότι η αλλαγή στην άποψη του Ιορδανού κηδεμόνα οφείλεται στην παγκοσμιοποίηση των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας,²⁰⁴ καθώς και στη συνείδησή του πως για ν' αποκατασταθεί και ν' εργαστεί κάποιος στην εποχή μας πρέπει να διαθέτει προσόντα που βρίσκονται σε επίπεδο υψηλότερο της λυκειακής μόρφωσης. Την ίδια άποψη εκφράζει ο Γρηγόρης Γκιζέλης κι άλλοι (1984:112), αναφέροντας ότι η εκπαίδευση θεωρείται σε μεγάλο βαθμό ως το

άνθρωποι έχουν κινητά και δεν υπάρχει σπίτι χωρίς δορυφορικό, παράγοντες που έχουν επηρεάσει την ιορδανική κοινωνία, σύμφωνα με τον Al Zyoud M. (2006), *Η Νεολαία και οι Αξίες*, σ 14.

²⁰² Εξαιτίας του χαμηλού μορφωτικού επιπέδου τους αφήνουν την κόρη τους να διαλέξει, αφού θεωρούν ότι εκείνη γνωρίζει πολλά περισσότερα από τους ίδους σε τέτοια θέματα.

²⁰³ Βλ. Την ερώτηση (5 α) τη δυνατότητα του κοριτσιού να πηγαίνει σε σχολικές εκδρομές .

²⁰⁴ Βλέπουμε τον κοινωνιολόγο Σταμίρης Γ. (ΧΧ:107), *«Γενική κοινωνιολογία»*, να συμφωνεί με τον Ιορδανό καθηγητή , ο οποίος αναφέρει, μεταξύ άλλων, ότι και άλλοι φορείς παίρνουν μέρος και συμβάλλουν στη μετάδοση των γνώσεων, όπως λόγου χάρη η οικογένεια, τα μέσα μαζικής επικοινωνίας κ.λπ.

σημαντικότερο μέσο αποκατάστασης του κοινωνικού γοήτρου και της οικονομικής ευημερίας.

Την παραπάνω αναφορά ενισχύει κι ο Magde Kaere (1985:195), ο οποίος παρατήρησε ότι εξαιτίας της εισβολής του δυτικού πολιτισμού στην ιορδανική κοινωνία μέσα από την τηλεόραση, η πλειοψηφία των Ιορδανών πιστεύει ότι η κοπέλα πρέπει να διαθέτει την ίδια δυνατότητα μόρφωσης και Παιδείας με το αγόρι.

Η Deborah Gerner (2000:294) τονίζει ότι η εκπαίδευση αποτελεί έναν τομέα στον οποίο η πλειοψηφία των χωρών της Μέσης Ανατολής πραγματοποίησε αξιοσημείωτη πρόοδο. Αν κι οι ανακατατάξεις στα προσωπικά και πολιτικά δικαιώματα της γυναίκας δεν παρέμειναν σταθερές, οι Αραβικές πολιτείες πέτυχαν σημαντικές κατακτήσεις σε ότι αφορά στην εκπαίδευση των γυναικών παγκοσμίως, πέραν του διπλασιασμού του ποσοστού των μορφωμένων γυναικών μεταξύ του '70 και του '80 από 32% σε 60%.²⁰⁵ Παράλληλα, ο Abdel-Wahed Youssif τόνισε ότι η εκπαίδευση στις Αραβικές χώρες έχει κατορθώσει να μειώσει δραστικά τον αναλφαβητισμό και να καθιερώσει μία κοινή στρατηγική για την ανάπτυξη της εκπαίδευσης. Αν κι ο βαθμός επιτυχίας ποικίλει από χώρα σε χώρα, η εικόνα της Αραβικής Επικράτειας εμφανίζει μία σταθερή βελτίωση στις ευκαιρίες μόρφωσης και των δύο φύλων. Η UNESCO έχει ήδη ξεκινήσει μία καμπάνια σχετική με τη μείωση του αναλφαβητισμού σ' έναν αριθμό χωρών, συμπεριλαμβανομένης και της Ιορδανίας. Τ' αποτελέσματα έως τώρα κρίνονται για ορισμένες χώρες ικανοποιητικά και για μερικές άλλες, ενθαρρυντικά.²⁰⁶

Τέλος, ο Δημήτρης Τομπαΐδης (1982:41) παρατηρεί ότι οι γονείς (στις φτωχές περιοχές) επιθυμούν να μορφώνουν τα παιδιά τους για να αναζητήσουν αλλού καλύτερη τύχη.

²⁰⁵ Η Lisa Pollard αναφέρει ότι η εκπαίδευση των κοριτσιών στην Αίγυπτο κατά τον 20^ο αιώνα δεν περιορίστηκε στην παραγωγή καλύτερων γυναικών, αλλά σ' ένα σημαντικότερο στόχο: το χτίσιμο ενός καλύτερου μέλλοντος για ολόκληρο το έθνος της Αιγύπτου. Βλ. El-Azhary S.A. (2005), *Beyond the Exotic: Women's Histories in Islamic Societies*, p.262.

²⁰⁶ Βλ *International Seminar on Literacy and Lifelong Education for Women, Islam, Perestroika and the Education of Women* (1990:34).

Πίνακας (8α)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στο αν πρόκειται να συνεχίσουν την εκπαίδευσή τους στο Λύκειο

Επιλογές	Τα Κορίτσια			
	Περιφέρεια		Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>	
	X	%	X	%
A) Δεν δίνουν σημασία στη μόρφωση.	10	11%	2	8%
B) Μου δίνουν την ελευθερία της επιλογής.	80	86%	18	72%
Γ) Δεν υπάρχει συνέχεια μετά το Λύκειο.	-	-	-	-
Δ) Άλλοι λόγοι.	3	3%	5	20%

Μόλις το 3% των κοριτσιών της περιφέρειας δήλωσε ότι οι γονείς δεν συζητάνε με τις κόρες τους για το αν θα συνεχίσουν την εκπαίδευσή τους στο Λύκειο, καθώς οι γονείς πιστεύουν ότι, εφόσον το κορίτσι έχει μάθει κάποια πράγματα, πχ ξέρει να διαβάζει και να γράφει, του αρκούν οι γνώσεις αυτές. Όπως δήλωσαν χαρακτηριστικά, η αναφορά αυτή κρύβει μιαν αληθινή πραγματικότητα, η οποία, κατά την άποψή μας, δείχνει ότι το κορίτσι τελικά²⁰⁷ θα καταλήξει σε μια κουζίνα, αφού αρκετοί Ιορδανοί, ιδιαίτερα στην περιφέρεια, υποστηρίζουν φανατικά μέχρι και σήμερα ότι η κοπέλα όπου και να φτάσει κι όσα πτυχία και να έχει θα καταλήξει στο σπίτι του συζύγου της. Γι' αυτό, λοιπόν, δε δίνουν σημασία στην εκπαίδευση του κοριτσιού, αλλά αντίθετα αρχίζουν να το ετοιμάζουν και να το μαθαίνουν άλλα πράγματα που θα το βοηθήσουν στο μελλοντικό του σπίτι όπως η μαγειρική, η συμπεριφορά του απέναντι στο σύζυγο κ.λπ.²⁰⁸ Η Amaal Haraka (1989:120), χαρακτηριστικά αναφέρει ότι πρωταρχικός σκοπός στην εκπαίδευση της Ιορδανής γυναίκας είναι η προετοιμασία της για το ρόλο της συζύγου και της μητέρας.

²⁰⁷ Επίσης βλ. Χρησάτ Σ. (1990) *Τα Έθιμα του Γάμου στην Ιορδανία*, σ. 69.

²⁰⁸ Παρόμοιες αναφορές γίνονται κι από άλλους συγγραφείς που μελετούν το δικαίωμα των γυναικών στη μόρφωση και τον περιορισμό τους από τη δημόσια ζωή. Η Άννα Λυδάκη (1997:124) παρατηρεί ότι τα παιδιά των Τσιγγάνων δεν πηγαίνουν καθόλου στο σχολείο, καθώς το αγόρι ακολουθεί το «δρόμο» της εργασίας κι από την άλλη το κορίτσι δε χρειάζεται να μάθει γράμματα, αφού ο προορισμός του είναι να παντρευτεί γρήγορα. Επιπρόσθετα, η Ειρήνη Καμπερίδου (XX:614) αναφέρει στη διατριβή της ότι η εκπαίδευση μιας Τουρκάλας δεν ήταν καθόλου εύκολη, καθώς όπως αναφέρει, μοναδικός στόχος της ήταν να γίνει καλή νύφη.

Η Lisa Pollard τονίζει ότι το αυξημένο ενδιαφέρον για την εκπαίδευση των κοριτσιών προερχόταν κυρίως από την επιθυμία, τόσο της Πολιτείας όσο και της οικογένειας, καλλιέργειας καλών μελλοντικών συζύγων και νοικοκυρών. Μάλιστα πολλές οικογένειες των ανώτερων κοινωνικών τάξεων επέλεξαν να μορφώσουν τις κόρες τους προκειμένου να προβάλουν τις «νεωτερικτικές» τους αντιλήψεις.²⁰⁹

Ο Ahmad Alawneh μιλώντας για την εκπαίδευση στην Ιορδανία, ανέφερε πως οι ευκαιρίες μόρφωσης μεταξύ ανδρών και γυναικών είναι οι ίδιες. Η βασική εκπαίδευση είναι υποχρεωτική και δωρεάν για όλους, ενώ η συμμετοχή των γυναικών στην ενήλικη εκπαίδευση ξεπερνά το αντίστοιχο ποσοστό των ανδρών. Ο αναλφαβητισμός μειώθηκε από 67,6% το 1961 σε 28% το 1985. Τα μορφωτικά προγράμματα σκοπό έχουν να εκπαιδεύσουν αγόρια και κορίτσια που δεν έχουν τη δυνατότητα να παρακολουθήσουν μαθήματα στο σχολείο. Το πρόγραμμα των αρχάριων (1^η-4^η τάξη βασικής εκπαίδευσης) περιλαμβάνει τρία βιβλία γι' ανάγνωση και γραφή κι ένα βιβλίο αριθμητικής. Η 5^η κι 6^η τάξη της βασικής εκπαίδευσης περιλαμβάνει δύο βιβλία για την αραβική γλώσσα, ένα γι' αριθμητική και 2 γενικής παιδείας. Η ύλη των βιβλίων αυτών πρέπει να καλυφθεί σ' ένα διάστημα 8 μηνών. Μαθήματα που έχουν σχεδιαστεί αποκλειστικά για τις γυναίκες περιλαμβάνουν: ανατροφή παιδιών, φροντίδα παιδιού, καθάρισμα σπιτιού, καθάρισμα και πλύσιμο, οικιακή οικονομία, υγιεινή μαγειρική κ.λπ.²¹⁰

Ο Γρήγορης Γκιζέλης και άλλοι (1984:34) υποστηρίζουν ότι ορισμένες από τις αιτίες που οδήγησαν στην ανισότητα μεταξύ των φύλων είναι η νοοτροπία που κυριαρχούσε, σύμφωνα με την οποία τα αγόρια δικαιούνταν καλή μόρφωση και τα κορίτσια παρέμεναν στο σπίτι ως εργατικό δυναμικό.²¹¹ Ακόμα οι John Goodlad και Pamela Keating (1990:93) τονίζουν ότι παρά την αξιοσημείωτη πρόοδο που έχει σημειωθεί σε ότι αφορά στις ίσες ευκαιρίες πρόσβασης αγοριών και κοριτσιών στα σχολεία, υπάρχουν συνθήκες εντός των σχολείων που εξακολουθούν να περιορίζουν το δικαίωμα των γυναικών στη μόρφωση.

²⁰⁹ Βλ. El-Azhary S.A. (2005), *Beyond the Exotic: Women's Histories in Islamic Societies*, p.254

²¹⁰ Βλ. *International Seminar on Literacy and Lifelong Education for Women, Islam, Perestroika and the Education of Women* (1990:48).

²¹¹ Ο Vassos Argyroy (1996:31) αναφέρει, μεταξύ άλλων, ότι οι οικογένειες που είχαν στην ιδιοκτησία τους γη, έπαιρναν μαζί τους τα μεγαλύτερα παιδιά στα κτήματα και άφηναν πίσω ένα από τα κορίτσια να προσέχει τα μικρότερα παιδιά. Σύμφωνα με τις Ollenbueger J και Moore H.(1992:143) ότι η πρώτη γυναίκα που ζήτησε ίσια δικαιώματα με τους άνδρες ήταν Mary Wollstonecraft του 1779. Αλλά όπως αναφέρουν ότι, οι πολιτικοί και οι φιλόσοφοι της εποχής στάθηκαν εμπόδιο απέναντι της, θεωρώντας ότι η γυναίκες δεν έχουν τα απαραίτητα προσόντα και τις ανάλογες δυνάμεις που έχουν οι άντρες .

Τη δεκαετία του '50 περισσότερα από ένα εκατομμύριο κορίτσια σπούδαζαν σε δημόσια σχολεία στο Λίβανο, τη Συρία, την Αίγυπτο, την Ιορδανία και το Ιράκ. Ο αντίστοιχος αριθμός για το προηγούμενο τέταρτο του αιώνα ήταν μόλις 160.000. Η Sanna Kholi (1992:224-225) επισημαίνει, από την αλλή, ότι η γυναίκα δεν ευθύνεται για τον αναλφαβητισμό της γιατί αυτή διαθέτει τις ίδιες ικανότητες που διαθέτει ο άνδρας και πράγματι αυτή απέδειξε την αξία της όταν της δόθηκε η ευκαιρία να σπουδάσει. Και συνεχίζει σημειώνοντας ότι η διάκριση των δύο φύλων στις τριτοκοσμικές κοινωνίες δεν περιορίζεται μόνο στα πεδία της μόρφωσης, υγείας, εργασίας και τους άλλους τομείς, αλλά οι ρίζες της έχουν διεισδύσει στη δομή της κουλτούρας αυτών των κοινωνιών.

Σύμφωνα με απόσπασμα της Zaynab Al-Ghazali, για την εκπαίδευση των γυναικών από το «The Banner of Islam», [όπως αυτό αναφέρεται στο Nelly Lahoud and Anthony H. Johns] (2005:81) «Μία αναλφάβητη γυναίκα είναι καλύτερη στην εκπλήρωση των συζυγικών και οικοκυρικών της καθηκόντων, έναντι κάποιας μορφωμένης» και συνεχίζει «...Μόνο οι ανόητοι θα εξίσωναν την εκπαίδευση ανδρών και γυναικών. Χρειαζόμαστε εκπαιδευτικά προγράμματα που θα προετοιμάζουν τις γυναίκες για τα καθήκοντά τους...».²¹²

Η Αναστασία Χουντουμάδη (1996:94), αναφέρει μεταξύ άλλων, ότι το κορίτσι είναι αυτό που θα βοηθήσει τη μητέρα στις δουλειές του σπιτιού, που θα προσφέρει ένα ποτήρι νερό στους γονείς στα γεράματά τους, γι' αυτό και το κορίτσι από μικρό εκπαιδεύεται και προορίζεται να παρέχει φροντίδα στους άλλους.²¹³

Παράλληλα, η Deborah Gerner (2000:302) σημειώνει ότι οι γυναίκες στη Μέση Ανατολή παντρεύονται σε νεαρή ηλικία κι εισέρχονται μ' αυτόν τον τρόπο σε νοικοκυριά των οποίων ηγείται ο σύζυγος. Στο χωριό Um Abhara του Αμμάν, σύμφωνα με την Mary Ann Zehr είναι ιδιαίτερα σύνηθες τα κορίτσια να παντρεύονται ενώ ακόμη βρίσκονται στο στάδιο της εφηβείας, εγκαταλείποντας το σχολείο μετά το γάμο, αφού κάτι τέτοιο απαγορεύεται από τα έθιμα του χωριού.²¹⁴

Η Έφη Χαντσούλη υπογραμμίζει ότι οι γονείς των Μουσουλμάνων είναι αρκετά «προσοδευτικοί» σχετικά με την εκπαίδευση, όπως και γι' άλλα ζητήματα, κι έτσι

²¹² Οι Kathryn Paulsen και Ryan A Kuhn (1976:266) αναφέρουν ότι δεν ήταν πολλοί οι εκπαιδευτές στην Αγγλία που θέλησαν να συμβάλουν σε μία προσπάθεια για ίσες ευκαιρίες εκπαίδευσης ανδρών και γυναικών.

²¹³ Βλ. αφιέρωμα στην εφημερίδα, Έθνος (2005), η οποία αναφέρει ότι σε μια μελέτη στην Ινδία το 40% των κοριτσιών δεν πηγαίνει στο σχολείο, ενώ η ζωή τους βρίσκεται στα χέρια των μελλοντικών τους συζύγων, οι οποίοι θα πληρωθούν αδρά για το γάμο. Αριθμός φύλου 7602.

όταν οι κόρες τους φτάσουν τα έξι χρόνια θα τις στείλουν στο σχολείο. Ωστόσο, συναντώνται κι αρκετές περιπτώσεις, ιδίως στα απομακρυσμένα χωριά, στις οποίες οι γονείς αποφασίζουν τα χώραφια έχουν ανάγκη απ' όλα τα διαθέσιμα χέρια του σπιτιού, οπότε το κορίτσι υποχρεώνεται να μη μάθει καθόλου γράμματα.²¹⁵

Επίσης, η Τζουλιέτ Μίτσελ (1981:159) σημειώνει ότι τα περισσότερα κορίτσια είτε εργάζονται κανονικά μέχρι τα είκοσι χρόνια και λίγο αργότερα είτε σταματάνε το σχολείο στα δεκαπέντε χρόνια και παντρεύονται, ώστε σε τρία ή τέσσερα χρόνια ν' αποκτήσουν το πρώτο παιδί.

Οι Hossen Frhan και Fessal Graera (1994:47), αναφέρουν ότι η ιορδανική οικογένεια με την εμμονή της στα ήθη και τα έθιμα, προτιμά να κάνει πολλά παιδιά, για θρησκευτικούς και κοινωνικούς λόγους, γεγονός που επηρεάζει την οικονομική της κατάσταση και δεν της επιτρέπει να παρέχει ίσες ευκαιρίες στα μέλη της. Έτσι, το αγόρι που βρίσκεται σε πλεονεκτικότερη θέση από το κορίτσι (όπως θα δούμε στις επόμενες αναλύσεις), κι είναι το καμάρι της οικογένειας, είναι εκείνο που έχει τη δυνατότητα να σπουδάσει και να φτάσει μέχρι την ανώτατη εκπαίδευση. Το κορίτσι αντίθετα θα προετοιμαστεί για το μελλοντικό του γάμο. Παρόμοια άποψη εκφράζει κι η Ιορδανή κοινωνιολόγος Aaaeda Abo Saaema (1997:45) εξετάζοντας τα προβλήματα της μόρφωσης των γυναικών στη Ιορδανία. Η ίδια αναφέρει ότι εξαιτίας του πρόωρου γάμου του κοριτσιού, εκείνο αναγκάζεται να εγκαταλείψει το σχολείο.

Οι γυναίκες στην Ιορδανία αποτελούν το 17% των μαθητών στα δημόσια Πανεπιστήμια. Ωστόσο, το πρόβλημα εντοπίζεται στο γεγονός ότι πολλές δεν ολοκληρώνουν τις σπουδές τους και στο ότι δεν έχουν την ευκαιρία να εφαρμόσουν τις γνώσεις τους στην ενήλικη ζωή.²¹⁶ Η Sana Al-Oteibi, Παλαιστίνια μετανάστρια από το Κουβέιτ κι ιδιοκτήτρια του σχολείου K-12, η οποία προσπαθεί ν' αυξήσει τον αριθμό των μορφωμένων κοριτσιών στο χωριό Um Abhara του Αμμάν, αναφέρει ότι

²¹⁴ Βλ. <http://beta.edweek.org/ew/articles/2005/06/15/40jordan-2.h24.html?print=1>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 29-03-2007).

²¹⁵ Βλ. http://www.iek-kmi.gr/iek_akmi/media/html/draft_online/june06/islam.html (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 04-04-2007).

²¹⁶ Σχετικές αναφορές εντοπίζονται κι από άλλους συγγραφείς. Η Χρυσή Ιγγλέση (1997:149) αναφέρει ότι οι σπουδές για τη γυναίκα θεωρούνται παραδεκτές ως ιδέα παρά ως πράξη, ειδικά όταν η μεγάλη προσήλωση, η οποία κρίνεται επικίνδυνη για την νέα γυναίκα σε ώρα γάμου, την κάνει να παραγκωνίσει τα υπόλοιπα. Όταν η μελέτη παύει να είναι εγγύηση ήθους και τρόπος ελέγχου για τον έφηβο, η μετουσίωση της σεξουαλικότητας αρχίζει να εμφανίζεται ως απειλή για το «φυσικό» προορισμό της γυναίκας.

μόλις 25 από τα 46 κορίτσια που εισήλθαν στην 9^η τάξη του σχολείου είναι απόφοιτοι, με 4 από αυτές να έχουν ήδη δεσμευτεί σ' επικείμενο γάμο.²¹⁷

Η Χρυσή Ιγγλέση (1997:159) παρατηρεί ότι οι σπουδές είναι χώρος απαγορευμένος κι οι γυναίκες ερωτεύονται για να προστατευθούν από τις απαγορευμένες επιθυμίες τους.²¹⁸ Επίσης, η Μαρία Ηλιού (1990:84) διαπιστώνει ότι αρκετά κορίτσια διακόπτουν πρόωρα τη σχολική τους φοίτηση, άλλοτε για να βοηθήσουν τη μητέρα τους να μεγαλώσει τα μικρότερα παιδιά κι άλλες φορές προκειμένου να ετοιμαστούν για το γάμο τους.

Τα ευρήματα της Αναστασία Βερβενιώτη (1991:57) στη διατριβή της ταυτίζονται με τα παραπάνω, σημειώνοντας «παρά το γεγονός ότι η βασική εκπαίδευση είναι υποχρεωτική, ούτε όλα τα παιδιά πάνε στο δημοτικό ούτε -πολύ περισσότερο το τελειώνουν».²¹⁹ Η μέση ηλικία του πρώτου γάμου για τις γυναίκες της Ιορδανίας το 1997 ήταν τα 21,5 χρόνια. Η ηλικία γάμου για τις γυναίκες που δεν είχαν λάβει κάποια μόρφωση ήταν τα 18,9 χρόνια, ενώ για τις γυναίκες με ανώτερη μόρφωση η ηλικία γάμου ανέρχεται στα 24,7 χρόνια. Γενικότερα, η μέση ηλικία γάμου των γυναικών της σύγχρονης Ιορδανίας έχει αυξηθεί σε σχέση με το μέσο όρο ηλικίας των γυναικών που ανήκουν σε παλαιότερες γενιές.²²⁰

Η Έφη Χαντσούλη σημειώνει ότι στις ισλαμικές κοινωνίες όταν τα παιδιά είναι μικρά, αγόρια και κορίτσια αντιμετωπίζουν σχεδόν την ίδια μεταχείριση. Μετά τον τέταρτο χρόνο τα κορίτσια μαθαίνουν τους γυναικείους ρόλους με τη μίμηση κυρίως των ρόλων της καλής κόρης και νύφης. Μεταξύ της μάνας και της κόρης αναπτύσσεται μια ιδιαίτερη, στενή σχέση που δεν συναντάται στους δυτικούς πολιτισμούς και διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην αφομοίωση του αυτονόητου των δύο κόσμων, των ανδρών και των γυναικών.²²¹

Παράλληλα, οι Kathryn Paulsen και Ryan Kuhn (1976:267) αναφέρουν ότι η εκπαίδευση των γυναικών δεν σχετιζόταν τόσο με το όφελος των ίδιων των γυναικών,

²¹⁷ Βλ. <http://beta.edweek.org/ew/articles/2005/06/15/40jordan-b2.h24.html?print=1>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 29-03-2007).

²¹⁸ Επίσης βλ. Ναφα Α. (1996), *Η Θέση της Γυναίκας στην Ζωή του Amman*, σ. 113. Επίσης βλ. Samia S. (1999), *Sociology of Women*, σ. 119. Επίσης βλ. Al Gbree A. (1983), *Η Γυναίκα στην Ισλαμική Θρησκεία*, σσ. 90-101. Επίσης βλ.

<http://www.arabwomenconnect.org/hdocs/mainform.asp?p=lib/LibList&lang=ar&keyword=&cat=&scat=&country=&pg=8> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 20-11-2006).

²¹⁹ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Βερβενιώτη Α. (1991) *Οι Συναγωνίστριες, Τα Αιτία της Συμμετοχής και Δράσης των Γυναικών στις Εαμικές Αντιστασιακές Οργανώσεις 1941-1944*, σ. 5.

²²⁰ <http://www.gutmacher.org/pubs/journals/2520399.html>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 29-03-2007).

αλλά με τα οφέλη που θα μπορούσε να έχει η κοινωνία από μία τέτοιου είδους εκπαίδευση. Η προοπτική της εκπαίδευσης των γυναικών ήταν το να γίνουν καλύτερες νοικοκυρές, μητέρες και σύζυγοι και πιθανόν θεματοφύλακες ηθικής.²²²

9- Η δυνατότητα του κοριτσιού να επιλέξει την κατεύθυνση σπουδών μετά το Γυμνάσιο

Από τη σύγκριση των απαντήσεων των κοριτσιών στην αγροτική και την αστική κοινωνία, στην ερώτηση για τη δυνατότητα επιλογής της κατεύθυνσης σπουδών μετά το Γυμνάσιο, παρατηρούμε ότι το 95% των κοριτσιών της περιφέρειας απάντησε «ναι» και μόλις το 5% απάντησε «όχι». Τα κορίτσια της πόλης απαντούν στην ίδια ερώτηση με 81% θετικά και με ποσοστό 19% αρνητικά. Όσον αφορά στις απαντήσεις των κηδεμόνων βλέπουμε ότι το 71% των κηδεμόνων της περιφέρειας έχει απαντήσει θετικά και το 21% αρνητικά, ενώ το 51% των κηδεμόνων της πόλης απάντησε «ναι» και το 41% απάντησε «όχι».

Εντοπίζουμε, λοιπόν, διαφορά σε ό,τι αφορά στην ερώτηση για τη δυνατότητα επιλογής της κατεύθυνσης σπουδών από το κορίτσι. Σύμφωνα με τον πίνακα (9), στον οποίο παρουσιάζεται κι η παραπάνω διαφορά μεταξύ των απαντήσεων των κοριτσιών στην περιφέρεια και των κοριτσιών στην πόλη, οι κηδεμόνες της περιφέρειας είναι εκείνοι που διαλέγουν τη κατεύθυνση σπουδών για την κόρη τους, ενώ οι κηδεμόνες της πόλης δεν αποσαφήνισαν πλήρως τη θέση τους.

²²¹ http://www.iek-akmi.gr/iek_akmi/media/html/draft_online/june06/islam.html (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 04-04-2007).

²²² Η Βασιλική Καρακότσογλου (2000:100) αναφέρει την άθλια θέση της γυναίκας στο χωριό Πάχνης, σχετικά με την Παιδεία και τη μόρφωση της, η οποία οφείλεται στην ισλαμική παράδοση, επισημαίνοντας μάλιστα ότι οι γυναίκες δεν παρακολουθούσαν καμία τάξη στο σχολείο, αφού η ισλαμική παράδοση έθετε το εμπόδιο της μόρφωσής τους. Επίσης αναφέρει ότι οι γυναίκες δεν έπρεπε να μαθαίνουν γράμματα για να μην είναι επιρρεπείς στη συζυγική απιστία.

Πίνακας (9)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στη δυνατότητα επιλογής του κοριτσιού για την κατεύθυνση σπουδών μετά το Γυμνάσιο

Ερωτηθέντες	Ερώτηση	Περιφέρεια				Πόλη			
		Αριθμός απαντήσεων		%		Αριθμός απαντήσεων		%	
		Ναι	όχι	ναι%	όχι %	ναι	όχι	ναι%	όχι %
9- Τα κορίτσια	Οι γονείς σου επιλέγουν σε ποια κατεύθυνση θα συνεχίσεις την εκπαίδευσή σου μετά το Γυμνάσιο;	400	20	95%	5%	470	110	81%	19%
Οι κηδεμόνες	Διαλέγετε εσείς σε ποια κατεύθυνση θα συνεχίσει η κόρη σας την εκπαίδευσή της μετά το Γυμνάσιο;	300	90	71%	21%	300	240	51%	41%

Στην παραπάνω ανάλυση εκδηλώνεται διαφορά στις απαντήσεις των κοριτσιών και των κηδεμόνων τους στην περιφέρεια.²²³ Διαφορά όμως παρατηρείται και στις απαντήσεις των κοριτσιών και των κηδεμόνων τους στην πόλη, στην ερώτηση της επιλογής κατεύθυνσης σπουδών μετά το Γυμνάσιο.

Η διαφορά που παρατηρείται στην αστική και στην αγροτική κοινωνία πιθανότατα οφείλεται στο μορφωτικό επίπεδο²²⁴ των γονέων της πόλης, που είναι σαφώς καλύτερο από το αντίστοιχο της περιφέρειας, την προσκόληση των γονέων της περιφέρειας στις παραδόσεις και τη μεγαλύτερη εξουσία που διαθέτει ο κηδεμόνας του κοριτσιού στην επαρχία. Επίσης πρέπει να σημειώσουμε, ότι η επιλογή της κατεύθυνσης σπουδών από τον γονέα της επαρχίας γίνεται με το κριτήριο της απόστασης, καθώς τα περισσότερα Λύκεια βρίσκονται στην πόλη ή σε μακρινές από τα χωριά αποστάσεις, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

²²³ Βλ. Την αναφορά για την πατριαρχική δομή που συναντάται στην ιορδανική κοινωνία ,ερώτηση (3α)

²²⁴ Πιστεύοντας πως όταν αφήνουν το κορίτσι να διαλέξει την κατεύθυνση σπουδών του, εκείνο θα έχει καλύτερες επιδόσεις. Επίσης βλ. Goohri M. και Shokri S. (1980: 425).

Ο Δημήτρης Τομπαΐδης (1982:29) σημειώνει ότι όσο η χώρα εκβιομηχανίζεται και αστικοποιείται, τόσο αυξάνεται η αναλογία των κοριτσιών που φοιτούν στα σχολεία. Η Άννα Φραγκουδάκη (1985:64) συμπληρώνει ότι ανάμεσα στους παράγοντες που επηρεάζουν τα προοπτική εκπαίδευσης ενός παιδιού, είναι το οικονομικό και το μορφωτικό περιβάλλον στο οποίο μεγαλώνει, το φύλο κι η γεωγραφική του προέλευση. Ο Francois de Singly (1996:15) προσθέτει ότι ο αριθμός των παιδιών στην οικογένεια μειώνει τις πιθανότητές τους φοίτησής τους στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Οι John Goodlad και Pamela Keating (1990:100) αναφέρουν δύο ειδών εμπόδια που περιορίζουν την πλήρη συμμετοχή των μαθητών ανεξαρτήτως φύλου στην εκπαίδευση: το πρώτο είναι η διαφορετική αντιμετώπιση των μαθητών αναλόγως του φύλου τους, ενώ το δεύτερο αφορά στους περιορισμούς που συνδέονται με το εκάστοτε φύλο.²²⁵

9α- Αναφορικά με την προτιμότερη κατεύθυνση σπουδών μετά το Γυμνάσιο, βλέπουμε ότι στην πρώτη επιλογή των κοριτσιών της υπαίθρου βρίσκεται με ποσοστό 70% το «Γενικό Λύκειο», ενώ δεύτερη σε προτίμηση έρχεται η επιλογή «δασκάλα» με ποσοστό 30%. Μεταξύ των κοριτσιών της αστικής περιοχής πρώτη συναντάμε την επιλογή του «Γενικού Λυκείου» με ποσοστό 66%, δεύτερη την επιλογή «Τεχνικό Σχολείο» με 15%, τρίτη την επιλογή «δασκάλα» με 11% και τελευταία την επιλογή «Επαγγελματικό Σχολείο» με 9%.

²²⁵Η Υφυπουργός Προεδρίας της κυβέρνησης, κα Μαρία Αρσένη, στην παρουσίαση των συμπερασμάτων του Ευρωπαϊκού Συνεδρίου (1995), *Εκπαίδευση και Ισότητα Ευκαιριών*, αναφέρει μεταξύ άλλων, ότι η διάκριση των φύλων δεν γίνεται πια αντιληπτή στις ίσες δυνατότητες πρόσβασης των κοριτσιών στις διάφορες εκπαιδευτικές βαθμίδες, αλλά στις εκπαιδευτικές κι επαγγελματικές τους επιλογές. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. *Εκπαίδευση και Ισότητα Ευκαιριών*, σ 307.

Πίνακας (9α)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στη δήλωση προτίμησης για την κατεύθυνση σπουδών μετά το Γυμνάσιο

Επιλογές	<u>Τα Κορίτσια</u>				<u>Οι Κηδεμόνες</u>			
	Περιφέρεια		Πόλη		Περιφέρεια		Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>		<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>	
	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>
A) Γενικό Λύκειο.	280	70%	310	66%	240	67%	240	80%
B) Επαγγελματικό σχολείο.	-	-	40	9%	30	8%	20	7%
Γ) Νοσηλευτικό σχολείο.	-	-	-	-	30	8%	-	-
Δ) Δασκάλα.	120	30%	50	11%	30	8%	20	7%
E) Τεχνικό σχολείο.	-	-	70	15%	30	8%	20	7%
Z) Άλλες σπουδές.	-	-	-	-	-	-	-	-

Ο λόγος στον οποίο αποδίδονται οι περισσότερες από μία επιλογές των κοριτσιών της πόλης, σε σχέση με τα κορίτσια της περιφέρειας, έγκειται στο γεγονός ότι οι διάφορες κατευθύνσεις όπως το Γενικό Λύκειο, το Επαγγελματικό, το Τεχνικό Σχολείο, κ.λπ. βρίσκονται στις πόλεις. Αντίθετα, στο χωριό παρέχεται μόνο μία ή στην καλύτερη περίπτωση δύο κατευθύνσεις σπουδών, παρά το γεγονός ότι η ιορδανική κυβέρνηση έχει αναλάβει πρωτοβουλία²²⁶ αύξησης των διαφόρων κατευθύνσεων στην περιφέρεια της χώρας. Ο Anthony Giddens (1993:118) ομογνωμεί με τα προαναφερόμενα τονίζοντας ότι οι πόλεις αποτελούσαν τον πυρήνα της επιστήμης, των τεχνών και του πολιτισμού. Η Αναστασία, Βερβενιώτη (1991:57) αναφέρει στη διατριβή της ότι ένας από τους πολλούς λόγους για τους οποίους οι

²²⁶ Εξαιτίας του πολέμου στο Ιράκ, της γενικότερης αναταραχής που επικρατεί στη Μέση Ανατολή και της μετανάστευσης πληθυσμού από τις γειτονικές χώρες στην Ιορδανία. Επιπλέον, η παγκοσμιοποίηση των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας κι ο εκσυγχρονισμός ανάγκασαν την ιορδανική κυβέρνηση να στηρίξει την εκπαίδευση χτίζοντας κι ιδρύοντας μια πληθώρα σχολείων και παρέχοντας υποτροφίες και δάνεια στους ενδιαφερόμενους. Κατ' αυτόν τον τρόπο βελτιώθηκε το σύστημα εκπαίδευσης καθώς το ενδιαφέρθηκαν για την Παιδεία εντάθηκε. Πρέπει να σημειωθεί ότι ο πληθυσμός της Ιορδανία για το έτος 1992 ανερχόταν σε 3.453.000, ενώ το 2003 έφτασε τα 5.480.000, γεγονός που οφείλεται στους

γονείς δεν σπουδάζουν τα κορίτσια τους, είναι ότι οι σπουδές ενός κοριτσιού συνδυάζονται με την «τιμή»²²⁷ του. Και συνεχίζει την αναφορά της, σημειώνοντας ότι επειδή τα σχολεία της μέσης εκπαίδευσης βρίσκονται στις πόλεις, τα πιο πολλά σπουδασμένα κορίτσια κατάγονται ή κατοικούν στις πόλεις.

Επίσης, η Εύη Ζαμπέτα (1992:165), στηριζόμενη στα ευρήματα του Μ. Ηλιού, παρατηρεί ότι οι γυναίκες των χωριών έχουν μειωμένες εκπαιδευτικές ευκαιρίες σε σχέση με τις γυναίκες των πόλεων.²²⁸ Η Deborah Gerner (2000:295) αναφέρει στην μελέτη της, ότι ο γυναικείος αναλφαβητισμός στη Μέση Ανατολή παραμένει σε υψηλά επίπεδα της τάξης του 28% για το 1995, συγκρινόμενος με το ποσοστό του 8% για τους άνδρες, κι αντικατροπτίζει το χάσμα μεταξύ αστικών κι αγροτικών περιοχών.

Στην Ιορδανία για παράδειγμα, σύμφωνα με τη στατιστική υπηρεσία της χώρας, για το έτος 2003, το ποσοστό των αναλφάβητων Ιορδανών φτάνει το 9,9% από το οποίο 7,5% γυναίκες, ενώ ποσοστό 54,8% του πληθυσμού εμφανίζεται σε μορφωτικό επίπεδο κατώτερο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, με τις γυναίκες να καταλαμβάνουν το 50,1%.²²⁹ Απ' αυτά τα στατιστικά στοιχεία μπορεί κανείς να κατανοήσει τις συνθήκες που επικρατούν για την Παιδεία και την εκπαίδευση των γυναικών.²³⁰

Ο Χρήστος Κάτσικας κι ο Γιώργος Καββαδίας (1994:74) υπογραμμίζουν ότι οι μαθητές των αγροτικών περιοχών εγκαταλείπουν σε πολύ μεγαλύτερο ποσοστό την υποχρεωτική εκπαίδευση απ' ότι οι μαθητές των αστικών περιοχών. Η Έφη Χαντσούλη σημειώνει πως όσο κάποιος απομακρύνεται από τα αστικά κέντρα και

2.027.000 ανθρώπους που εντάχθηκαν στην ιορδανική κοινωνία μέσα σε μερικά χρόνια. Βλ. Στατιστική Υπηρεσία της Ιορδανίας (2004:1) για το έτος 2003.

²²⁷ Η συγγραφέας αναφέρει τη σημασία της τιμής, στη διατριβή της, επειδή τα παλιά χρόνια της ελληνικής κοινωνίας τα κορίτσια εγκατέλειπαν το χωριό στην προσπάθειά τους να συνεχίσουν την εκπαίδευσή τους στην πόλη, όπου δεν υπήρχε κανείς για να τα προσέχει. Γι' αυτό συνόδευαν τον αδερφό που σπούδαζε στην πόλη ώστε να τον φροντίζουν κι έτσι είχαν την ευκαιρία να σπουδάσουν. Βλ. Βερβενιώτη Α. (1991), *Οι Συναγωνίστριες, Τα Αιτία της Συμμετοχής και Δράσης των Γυναικών στις Εαμικές Αντιστασιακές Οργανώσεις 1941-1944*, σ. 57.

²²⁸ Βλ. Ζαμπέτα Ε. (1992), *Η Εκπαιδευτική Πολιτική στην Ελληνική Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση 1974 - 1989*, σ. 165.

²²⁹ Σχετικά με την παράπανω αναφορά βλ. Στατιστική υπηρεσία της Ιορδανίας (2004:16), για το έτος 2003. Επίσης βλ. Την εφημερίδα Μετρό (2006), *Οι Γυναίκες το «Κλειδί» για την Αναγέννηση του Αραβικού Κόσμου*, αριθμός φύλλου, 1490, σ. 10.

²³⁰ Στο Μαρόκο, όπως τονίζει η Jane Morrison Hartley (1985:145) μέχρι και τις αρχές του 1985 υπήρχαν αρκετά μεγάλες διαφορές σε ότι αφορά στα ποσοστά εκπαίδευσης μεταξύ ανδρών και γυναικών, ενώ εκπαίδευση πέραν της πρωτοβάθμιας ήταν μάλλον απίθανη για τις γυναίκες και τους κατοίκους των αγροτικών περιοχών.

μεταβαίνει προς τις αγροτικές κι απομακρυσμένες ορεινές περιοχές, τόσο μειώνεται, μέχρι μηδενισμού, ο αριθμός των μαθητριών στα γυμνάσια..²³¹

Ο Abdel-Wahed Youssif αναφέρει πως το πρόβλημα των ανισοτήτων στην εκπαίδευση ξεκινά από την πρωτοβάθμια κιόλας εκπαίδευση μ' αιτίες που εντοπίζονται σε κοινωνικούς κι οικονομικούς λόγους. Το χάσμα των ίσων ευκαιριών για άνδρες και γυναίκες στην εκπαίδευση γίνεται ακόμη ευρύτερο στις αγροτικές περιοχές και τις φτωχότερες συνοικίες. Το γεγονός αυτό είναι ιδιαίτερα σοβαρό διότι οι γυναίκες των αγροτικών περιοχών αποτελούν την πλειοψηφία όλων των αραβικών χωρών κι οι φτωχές γυναίκες αποτελούν την πλειοψηφία μεταξύ των γυναικών της υπαίθρου. Ο Abdel-Wahed Youssif συμπληρώνει ότι αυτές είναι οι γυναίκες που έχουν τη μεγαλύτερη ανάγκη υποστήριξης και παράλληλα, εκείνες που δυσκολότερα απ' όλες μπορούμε να προσεγγίσουμε. Προβλέψεις που στηρίζονται σε στατιστικά στοιχεία δείχνουν πως η κατάσταση θα παρουσιάσει ελαφρά βελτίωση μέχρι το 2025.²³²

Οι Nelly Lahoud and Anthony Johns (2005:100) αναφέρουν ότι σε ορισμένες περιοχές του ισλαμικού κόσμου, η εκπαίδευση βρίσκεται υπό την απειλή της απαγόρευσης των μικτών σχολείων και τη χρόνια έλλειψη σε γυναίκες εκπαιδευτικούς, που στερεί τη μόρφωση από τις γυναίκες και τα κορίτσια.

Επιστρέφοντας στ' αποτελέσματα του παραπάνω πίνακα, παρατηρούμε ότι η επιλογή του Νοσηλευτικού Σχολείου αποκλείστηκε από τις προτιμήσεις των κοριτσιών στην περιφέρεια και στην πόλη. Ως πιθανή αιτία θεωρείται το γεγονός ότι τα Νοσηλευτικά Σχολεία είναι ελάχιστα και βρίσκονται σε διάφορα σημεία της Ιορδανίας με αποτέλεσμα η απόσταση να σταθεί εμπόδιο στη επιλογή μιας τέτοιας κατεύθυνσης σπουδών. Ένας άλλος λόγος είναι ότι το Νοσηλευτικό Σχολείο θεωρείται μια καλή σχολή από την ανθρώπινη προσέγγιση του θέματος, όμως από επαγγελματική και κοινωνική άποψη αποτελεί μία κατεύθυνση που δεν είναι επιθυμητή από τους Ιορδανούς, διότι οι συνθήκες εργασίας²³³ απαιτούν το κορίτσι να εργάζεται σε χώρους οι οποίοι περιλαμβάνουν και άντρες, ενώ το ωράριο εργασίας

²³¹ http://www.iek-akmi.gr/iek_akmi/media/html/draft_online/june06/islam.html (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 04-04-2007).

²³² Βλ *International Seminar on Literacy and Lifelong Education for Women, Islam, Perestroika and the Education of Women* (1990:34).

²³³ Ως συνθήκες εργασίας εδώ εννοούμε τη διάρκεια της πρακτικής άσκησης, η οποία είναι υποχρεωτική σ' αυτό το αντικείμενο κι ως μελλοντική εργασία.

θεωρείται αρκετά δύσκολο. Για το κορίτσι αποτελεί μία κατεύθυνση και μελλοντική προοπτική που αντιτίθεται στα ήθη, τα έθιμα και το θρήσκευμα των Ιορδανών.²³⁴

Στις επιλογές των κηδεμόνων της περιφέρειας, βλέπουμε ως πρώτη την επιλογή «Γενικό Λύκειο» με ποσοστό 67%, ενώ η προτίμησή τους για τις άλλες κατευθύνσεις (Τεχνικό, Επαγγελματικό, κ.λπ.) ανήλθε στο 8% επί του συνόλου των απαντήσεών τους. Όσον αφορά στις απαντήσεις των κηδεμόνων της αστικής περιοχής, παρατηρούμε ότι η επιλογή «Γενικό Λύκειο» καταλαμβάνει την προτίμηση της πλειοψηφίας με 80%, ενώ οι προτιμήσεις για τις άλλες κατευθύνσεις (το Τεχνικό, Επαγγελματικό) φτάνουν στο 7%, επί του συνόλου των απαντήσεων.

Από την παραπάνω ανάλυση συμπεραίνουμε ότι η επιλογή του Γενικού Λυκείου, που είναι πρώτη μεταξύ των απαντήσεων των ερωτηθέντων, οφείλεται στη θετική εξέλιξη του μορφωτικού επιπέδου της ιορδανικής οικογένειας τα τελευταία χρόνια. Κατά την άποψή μας, η προτίμηση των άλλων επιλογών οφείλεται σε δύο βασικούς λόγους: στην οικονομική ανεπάρκεια²³⁵ της οικογένειας και τη χαμηλή επίδοση του κοριτσιού στα μαθημάτά του.

Η Εύη Ζαμπέτα (1992:165) αναφέρει σχετικά: «το μορφωτικό, το κοινωνικό και το πολιτιστικό επίπεδο της οικογένειας επηρεάζουν τη σχολική επίδοση». Παράλληλα, η Άννα Φραγκουδάκη (1985:60) τονίζει ότι η σχολική επίδοση των παιδιών, διαφοροποιείται κατά κοινωνική κατηγορία, στην οποία εντάσσεται η οικογένειά τους, δηλ. η κοινωνική προέλευση εμφανίζεται να διαδραματίζει αποφασιστικό παράγοντα για την καλή ή την κακή μαθητική επίδοση. Η Μαρία Ηλιού (1990:96), διαπιστώνει ότι στη γενική εκπαίδευση οι κοπέλες ανέρχονται περίπου στο μισό του σχολικού πληθυσμού, ενώ στις τεχνικές κι επαγγελματικές σχολές, οι κοπέλες αποτελούν μειονότητα. Η αναφορά αυτή ταυτίζεται με το γυναικείο αναλφαβητισμό στην Ιορδανία, όπου παρά το γεγονός ότι το φαινόμενο έχει μειωθεί αισθητά τις τελευταίες δεκαετίες, οι περισσότερες φοιτήτριες περιορίζονται σε σπουδές που

²³⁴ Βλ. Την εξήγηση που δώσαμε στο ενδιαφέρον των γονέων για την κόρη τους, Ερώτηση 5.

²³⁵ Ο Σαρής Ν. (1990:112), στην έρευνά του για τη μεταβατική οικογένεια, υπογραμμίζει ότι το αγόρι έχει τη δυνατότητα να σπουδάσει φτάνοντας μέχρι την ανώτατη βαθμίδα εκπαίδευσης. Αντίθετα, το κορίτσι θα παροτρυνθεί ν' ακολουθήσει επαγγελματική εκπαίδευση και βέβαια θ' αποκατασταθεί μ' ένα γάμο. Ο Δημήτρης Τομπαΐδης (1982:43) συμφωνώντας με τα παραπάνω τονίζει ότι ο αριθμός των μελών της οικογένειας επιδρά και στα ποσοστά φοίτησης των παιδιών στο σχολείο. Πρέπει να σημειωθεί ότι ο μέσος όρος του αριθμού των παιδιών στην ιορδανική οικογένεια είναι σύμφωνα με τη στατιστική υπηρεσία της Ιορδανίας τα 5,7 μέλη.

σχετίζονται με τις τέχνες και τον άνθρωπο, παρά με αντικείμενα όπως οι Ηλεκτρονικοί Υπολογιστές, η Μηχανική κι οι νέες τεχνολογίες.²³⁶

Η Ayse Saktanber (2002:100) αναφέρει πως σε ότι αφορά στην εκπαίδευση, διαπιστώνεται ένα μεγάλο χάσμα μεταξύ των παντρεμένων γυναικών. Οι γυναίκες γενικότερα φαίνεται να λαμβάνουν λιγότερη μόρφωση από τους συζύγους τους. Ωστόσο, το σύνολο σχεδόν των γυναικών έχει παρακολουθήσει μαθήματα που σχετίζονται με τη μελέτη του Κορανίου ή ιδιαίτερα μαθήματα θρησκευτικού περιεχομένου. Όλα τα μαθήματα τα οποία διδάσκονταν σε γυναίκες σκοπό είχαν την διεύρυνση των θρησκευτικών τους γνώσεων.

Από την άλλη, ο Μιχάλης Κασσωτάκης, υπογραμμίζει στα ευρήματά του, σχετικά με τον μη προσανατολισμό των κοριτσιών στον τεχνικό κι επαγγελματικό κλάδο, ότι η μη ενασχόληση των κοριτσιών μ' αυτούς τους κλάδους αποδίδεται σε διάφορους παράγοντες, όπως το επίπεδο της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης κι η μη κοινωνική καταξίωση της τεχνικής εκπαίδευσης και των αντίστοιχων επαγγελμάτων στην αντίληψη της κοινωνίας²³⁷ για την αποστολή του κοινωνικού ρόλου της γυναίκας.²³⁸ Ως άλλους λόγους, αναφέρει την απροθυμία των κοριτσιών ν' ακολουθήσουν τον τεχνικό κι επαγγελματικό κλάδο, την αρνητική στάση των γονέων, οι οποίοι εμφανίζονται πεπεισμένοι πως στα σχολεία αυτά πηγαίνουν μόνο οι κακοί μαθητές, αλλά και την ανυπαρξία των σχολείων αυτών στον τόπο διαμονής των κοριτσιών. Ως γενικότερος λόγος πάντως που τα κορίτσια προτιμούν το Γενικό Λύκειο, έναντι των τεχνικών και επαγγελματικών σχολείων, είναι γιατί το έχουν στη φύση τους οι κοπέλες, όπως μας εξηγεί ο Μιχάλης Κασσωτάκης στηριζόμενος στην αναφορά του Millman, σύμφωνα με τον οποίο οι κοπέλες χαρακτηρίζονται από έντονη συστολή κι αμηχανία, νιώθουν απομονωμένες, κυριαρχούνται από το φόβο της αποτυχίας και εμφανίζουν αδυναμία ν' αναπτύξουν τις απαιτούμενες δεξιότητες. Αυτό έχει ως

²³⁶ Οι Ιορδανές γυναίκες έχουν ν' αντιμετωπίσουν εξίσου προσωπικές και κοινωνικές προκλήσεις προκειμένου να εισέλθουν στο εργατικό σώμα των νέων τεχνολογιών. Τα συνηθέστερα εμπόδια για κάτι τέτοιο είναι οι οικογενειακές υποχρεώσεις κι οι κοινωνικές αντιλήψεις περί ανδροκρατίας στα επαγγέλματα που σχετίζονται με τις νέες τεχνολογίες. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. http://www.cisco.com/web/learning/netacad/success_stories/Jordan.html, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 09-04-2007).

²³⁷ Η Valentine M. Moghadam (2003:4) αναφέρει ότι οι γυναίκες στην αντίληψη των μουσουλμανικών κοινωνιών υπάρχουν ως σύζυγοι ή μητέρες, ενώ ο φυλετικός διαχωρισμός αποτελεί σύνθηρο φαινόμενο. Ο υψηλός αριθμός παιδιών, το χαμηλό επίπεδο μόρφωσης και η μικρή συμμετοχή στην εργατικό σώμα αποτελούν χαρακτηριστικά των γυναικών που προέρχονται από κατώτερα κοινωνικά στρώματα. Εξαιτίας της σημασίας που έχει η διατήρηση αξιών όπως η τιμή της οικογένειας κι η σεμνότητα, η συμμετοχή των γυναικών σε πολιτιστικές ή αμειβόμενες δραστηριότητες ακόμη χαρακτηρίζεται από το κοινωνικό στίγμα.

αποτέλεσμα, σύμφωνα με τον κ. Κασσωτάκη, μια μεγάλη μερίδα γυναικών να στρέφεται στις θεωρητικές κατευθύνσεις.^{239, 240} Σε παρόμοια μελέτη ο Κώστας Κανελλόπουλος αναφέρει ότι οι γυναίκες προτιμούν τις Γενικές Σχολές, δηλαδή τις σχολές που οδηγούν σ' επαγγέλματα, τα οποία αναπτύσσουν τις επαφές μεταξύ των ανθρώπων, σ' ένα μάλλον ευχάριστο περιβάλλον.²⁴¹ Επίσης, η Μαρία Ηλιού (1990:222), παρατηρεί ότι τα κορίτσια αντιπροσωπεύονται, λίγο-πολύ, καλά στη γενική εκπαίδευση, ενώ μειοψηφούν συνηθέστερα στην τεχνική κι επαγγελματική εκπαίδευση.

Τέλος, η Ρούλα Κακλαμανάκη (1984:41) θεωρεί ότι οι γυναίκες ήταν αποκλεισμένες από την εκπαίδευση, γιατί τα κέντρα που προσφέρουν τη μόρφωση των διάφορων βαθμίδων κι ειδικοτήτων ήταν προορισμένα αποκλειστικά για τους άντρες.

10- Οι λόγοι για τους οποίους προτιμάται μια συγκεκριμένη κατεύθυνση σπουδών για το κορίτσι

Όσον αφορά στις προτιμήσεις των κοριτσιών και των κηδεμόνων τους στην αγροτική και την αστική κοινωνία για την ερώτηση αυτή, παρατηρούμε ότι στην πρώτη επιλογή των κοριτσιών της περιφέρειας και της πόλης, βρίσκεται η επιλογή «επειδή οδηγεί στο Πανεπιστήμιο» με ποσοστό 40% για τα κορίτσια της περιφέρειας και 36% για τα κορίτσια της πόλης.

Το παραπάνω αποτέλεσμα ενδεχομένως να οφείλεται στην προτίμηση των κοριτσιών για συνέχιση των σπουδών τους στο Γενικό Λύκειο, η οποία κατέλαβε την

²³⁸ Βλ. Μιχάλης Κασσωτάκης, κατά τη διάρκεια του Ευρωπαϊκού Συνεδρίου (1995), *Εκπαίδευση και Ισότητα Ευκαιριών*, σσ. 39-43.

²³⁹ Η άποψη του κ. Κασσωτάκη ταυτίζεται με τα ευρήματα της κ. Μαραγκουδάκη Ε. (XX), *Η Εκπαίδευση και Διάκριση των Φύλων*, σ. 47.

²⁴⁰ Παρόμοιες αναφορές συναντώνται και σ' άλλους συγγραφείς σχετικά με τον μη προσανατολισμό των κοριτσιών στον τεχνικό κι επαγγελματικό κλάδο. Ομοίως, ο Χρήστος Κάτσικας κι ο Γιώργος Καββαδίας (1994:114) παρατηρούν ότι η συντριπτική πλειοψηφία των φοιτητών των φιλοσοφικών σχολών είναι γυναίκες, ενώ αντίθετα στα Πολυτεχνεία Θεσσαλονίκης και Θράκης, ο γυναικείος πληθυσμός είναι μειωμένος. Οι Jane Ollenbueger και Helen Moore (1992:143) μας υπενθυμίζουν ότι στην Αγγλία του 1860 απορρίφθηκε η αίτηση ορισμένων γυναικών να εισαχθούν στην Ιατρική Σχολή, η οποία θεωρείτο σχεδιασμένη μόνο για άντρες. Επίσης, οι Linda Schneider & Arnold Silverman (2003:41-43) σημειώνουν ότι οι γυναίκες στην Ιαπωνία θεωρούνται κατώτερης θέσης από τους άνδρες, ενώ ο ρόλος τους είναι να υπηρετούν τους συζύγους και τα παιδιά τους. Αυτή η ανισότητα μεταξύ των φύλων συναντάται στην οικογένεια, στην εκπαίδευση και στην οικονομία, γι' αυτό και δεν συναντά κανείς εύκολα γυναίκες σε θέσεις εξουσίας.

²⁴¹ Η αναφορά του Κανελλόπουλου αναφέρθηκε κατά το σεμινάριο *Γυναίκες, Εργασία Νέες Τεχνολογίες*, (1986:171). Αξίζει να σημειωθεί ότι οι γυναίκες προσανατολίζονται στα σχολεία της Παιδαγωγικής, Νομικής, Δημοσιογραφικής κ.λπ.

πρώτη προτίμηση μεταξύ των επιλογών,²⁴² ενώ στη δεύτερη θέση των προτιμήσεων συναντάμε την επιλογή «επειδή έχει μέλλον» με 29% για τα κορίτσια της περιφέρειας και με ποσοστό 25% για τα κορίτσια της πόλης. Στην τρίτη θέση διακρίνουμε με 23% την επιλογή «είναι κατάλληλο»²⁴³ για τα κορίτσια της περιφέρειας και με 22% για τα κορίτσια της πόλης. Επιπρόσθετα, βλέπουμε ότι η επιλογή «επειδή οδηγεί σε μια καλή δουλειά» έφτασε στο 8% και 19% για τα κορίτσια της περιφέρειας και της πόλης αντίστοιχα. Η παρούσα κατανομή των επιλογών πιθανότατα να οφείλεται στη βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου των Ιορδανών.

Πίνακας (10)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στα αίτια για την προτίμηση της κατεύθυνσης εκπαίδευσης για το κορίτσι

Επιλογές	Τα Κορίτσια				Οι Κηδεμόνες			
	Περιφέρεια		Πόλη		Περιφέρεια		Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>
	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>
A) Επειδή έχει μέλλον.	140	29%	180	25%	70	14%	60	12%
B) Επειδή είναι κατάλληλο για τα κορίτσια.	110	23%	230	16%	50	10%	40	8%
Γ) Οδηγεί στο Πανεπιστήμιο.	190	40%	250	34%	220	42%	240	48%
Δ) Οδηγεί σε μια καλή δουλειά.	40	8%	140	19%	180	35%	160	32%
E) Άλλοι λόγοι.	-	-	-	-	-	-	-	-

Όπως φαίνεται στον πίνακα (10), στον οποίο παρουσιάζονται οι απαντήσεις των κοριτσιών και των κηδεμόνων σε ό,τι αφορά στα αίτια προτίμησης συγκεκριμένης κατεύθυνσης σπουδών, οι απαντήσεις των κοριτσιών στην αγροτική είναι ίδιες μ' αυτές των κοριτσιών στην πόλη. Πιθανή αιτία ίσως είναι το γεγονός ότι βρίσκονται στην ίδια ηλικία, ενώ και το μορφωτικό επίπεδο είναι το ίδιο, με αποτέλεσμα να

²⁴² Βλ. Την ανάλυση στην ερώτηση 9.

χαρακτηρίζονται από τον ίδιο τρόπο σκέψης, παρά το γεγονός ότι το περιβάλλον κι οι συνθήκες στις οποίες ζουν είναι διαφορετικά.

Εξετάζοντας τις επιλογές των κηδεμόνων της περιφέρειας, βλέπουμε ότι το ενδιαφέρον τους για την επιλογή «οδηγεί στο Πανεπιστήμιο», βρίσκεται στην πρώτη προτίμηση με ποσοστό 42%, ενώ οι κηδεμόνες της πόλης στη συγκεκριμένη επιλογή ανταποκρίθηκαν με 48%. Δεύτερη στην προτίμηση των κηδεμόνων έρχεται η επιλογή «οδηγεί σε μια καλή δουλειά» με ποσοστό 35% και 32% για τους κηδεμόνες της περιφέρειας και της πόλης αντίστοιχα. Στην τρίτη επιλογή συναντάμε την επιλογή «έχει μέλλον» με 14% επί των απαντήσεων των κηδεμόνων της περιφέρειας και με 12% για τους γονείς της πόλης. Τελευταία στις προτιμήσεις έρχεται η επιλογή «κατάλληλη για τα κορίτσια» με ποσοστό 10% για τους κηδεμόνες της περιφέρειας και 8% για εκείνους της πόλης.

Συνοψίζοντας, διαπιστώνουμε πως δεν παρουσιάζεται διαφορά μεταξύ των απαντήσεων των κηδεμόνων στην αγροτική και την αστική κοινωνία από τις απαντήσεις των κοριτσιών τους στο ερώτημα σχετικά με τα αιτία προτίμησης της κατεύθυνσης σπουδών. Το γεγονός αυτό μάλλον οφείλεται στην αντικειμενική άποψη του κηδεμόνα σχετικά με την άποψη της κόρης του, ή στην παγκοσμιοποίηση των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας, όπως αναφέραμε παραπάνω. Τα κορίτσια κι οι κηδεμόνες εμφανίζονται να συμφωνούν για τη σημασία της μόρφωσης, η οποία παίζει σημαντικό ρόλο στην καριέρα του ανθρώπου είτε κοινωνικά είτε επαγγελματικά.²⁴⁴ Επίσης είναι πιθανό να οφείλεται στην πίστη τους ότι ο μοναδικός δρόμος για την αποκατάσταση του ατόμου στη σημερινή εποχή, κοινωνικά και επαγγελματικά, είναι μόνο η μόρφωση.²⁴⁵

Οι αντιλήψεις αυτές πιθανόν να οφείλονται στο θρήσκευμα, διότι δεν πρέπει να ξεχνά κανείς ότι η ισλαμική θρησκεία ανέφερε τη σημασία της μόρφωσης και της

²⁴³ Βλ. την ερώτηση (9 α) σχετικά με την αναφορά του Κασσωτάκη.

²⁴⁴ Τον τελευταίο καιρό παρατηρείται στην ιορδανική κοινωνία το ότι ο Ιορδανός υποψήφιος γαμπρός επιθυμεί τη μορφωμένη κοπέλα ως μελλοντική σύζυγο, γεγονός που οφείλεται σε οικονομικούς και κοινωνικούς παράγοντες. Επίσης, παρατηρείται ότι ο γαμπρός έχει τη στήριξη της οικογένειάς του σε μια τέτοια επιλογή. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Al Zyoud, M. (2006) *Η Νεολαία και οι Αξίες*, σ. 138. Και βλ. Saati S. (1981) *Η Κοινωνική Αλλαγή και οι Επιλογές του Γάμου*, σ. 310.

²⁴⁵ Παρόμοιες αναφορές σημειώνονται κι από άλλους συγγραφείς που ασχολούνται με τον μη προσανατολισμό των κοριτσιών στον τεχνικό κι επαγγελματικό κλάδο. Σχετικά, ο Γιάννης Σταμίρης (XX:106), στις παρατηρήσεις του για τη σημασία της μόρφωσης στην ελληνική οικογένεια, αναφέρει ότι η ελληνική οικογένεια δίνει μεγάλη έμφαση στη μόρφωση των παιδιών και πως πολλές φορές κάνει μεγάλες θυσίες από το Δημοτικό κιόλας σχολείο μέχρι το τέλος των Πανεπιστημιακών Σπουδών, για να πάρει το παιδί ένα χαρτί στο χέρι του και να γίνει καλλιεργημένος άνθρωπος. Επίσης, η Λουκία Μουσούρου (2005:68) επισημαίνει, στην αναφορά της για το εκπαιδευτικό επίπεδο του συζύγου, ότι

Παιδείας δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στο θέμα αυτό, μέσα από το Ιερό Κοράνι.²⁴⁶ Επίσης, ο Γρήγορης Γκιζέλης και άλλοι (1984:36), επισημαίνουν ότι το πανεπιστημιακό δίπλωμα θεωρείται ένα πολύ σημαντικό κι ουσιαστικό μέσο για κοινωνική πρόοδο. Ο Γιάννης Μήλιος (1993:63) αναφέρει ότι όσοι κατέχουν ένα πανεπιστημιακό δίπλωμα έχουν την ευκαιρία να φθάσουν πιο γρήγορα στ' ανώτατα «κλιμάκια» καθόσον προσλαμβάνονται με υψηλότερο βαθμό έναντι των αποφοίτων της Μέσης Εκπαίδευσης. Ο Δημήτρης Τομπαΐδης (1982:15) προσθέτει ότι παλαιότερα η εκπαίδευση φαινόταν σχεδόν περιττή σε ό,τι αφορά στη συμβολή της στην κοινωνική άνοδο του ατόμου, αλλά τώρα παρουσιάζεται ως στοιχείο απαραίτητο της κοινωνικής διάκρισης κι έτσι όλο και περισσότερο οι γονείς επιθυμούν να μορφώνουν τα παιδιά τους περισσότερο από τους ίδιους. Ο Francois de Singly (1996:149) τονίζει ότι η κοινωνικοεπαγγελματική θέση που κατέχει κανείς για ένα αξιοσημείωτο σχολικό επίπεδο, ποικίλλει ανάλογα με το φύλο και την οικογενειακή κατάσταση. Η Sanna Kholi (1994:224-353) σχολιάζει ότι η κοινωνική θέση της γυναίκας έχει αλλάξει και συνεχίζει ν' αλλάζει. Ωστόσο, ο βαθμός κι ο ρυθμός αλλαγής διαφέρει από τη μία κοινωνία στην άλλη, από τη μία κοινωνική τάξη στην άλλη κι από γυναίκα σε γυναίκα.

Στις ημέρες μας, οι αραβικές κοινωνίες οδεύουν προς την ισότητα των θέσεων των δύο φύλων. Και συνεχίζει αναφέροντας ότι η ισότητα στην εκπαίδευση προσέφερε στις γυναίκες ευκαιρίες στην εργασία και στην άσκηση διαφόρων επαγγελμάτων.

11- Η ενθάρρυνση του κοριτσιού στη συνέχιση των πανεπιστημιακών σπουδών

Συγκρίνοντας τις απαντήσεις των κοριτσιών στην αγροτική και την αστική κοινωνία αντιλαμβανόμαστε ότι τα κορίτσια της υπαίθρου που απάντησαν «ναι» ήταν 69% και «όχι» 31%. Οι θετικές απαντήσεις των κοριτσιών στην πόλη έφτασαν το ποσοστό του 83% και 17% αρνητικά. Κρίνοντας τα ποσοστά αυτά, μπορούμε να πούμε ότι διαπιστώθηκε διαφορά ανάμεσα στις απαντήσεις των κοριτσιών της περιφέρειας και τις απαντήσεις των κοριτσιών της πόλης αντίστοιχα, σε ό,τι αφορά στην ενθάρρυνση του κοριτσιού να συνεχίσει τις πανεπιστημιακές σπουδές. Πιο συγκεκριμένα, από τις

στην παραδοσιακή ελληνική οικογένεια, τα μέλη της μεριμνούν για την εκπαίδευση -κυρίως των αγοριών της – και την προίκα των κοριτσιών της, ώστε να παντρευτούν.

²⁴⁶ Hadeth, είναι η δεύτερη πηγή του Ισλάμ μετά το Κοράνι κι όπως υποστηρίζει ο Μακρής Γ. (2004:127) το Hadeth ονομάζεται και sunna. Είναι ένα σύνολο ιστοριών που αφορούν πράξεις και λόγια του Προφήτη Muhammad και των συντρόφων του. Σύμφωνα με τον Twfiq Wohra (1983:44) και μέσα από το hadeth, ο προφήτης Muhammad ζήτησε από μια γυναίκα να μάθει στη γυναίκα του την τέχνη της γραφής.

απαντήσεις των κοριτσιών στην περιφέρεια συμπεραίνουμε ότι η πιθανή αιτία είναι κοινωνικο-οικονομικοί λόγοι κι η ύπαρξη των Πανεπιστημίων μόνο στις πόλεις. Αντίθετα, οι θετικές απαντήσεις των κοριτσιών της πόλης, πιθανότατα να οφείλονται στο γεγονός της μικρής απόστασης από τα Πανεπιστήμια και στο υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο που διαθέτουν.

Πίνακας (11)

Το ποσοστό στις απαντήσεις των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην περιφέρεια και στην πόλη σε ό,τι αφορά στην ενθάρρυνση του κοριτσιού να συνεχίζει τις πανεπιστημιακές σπουδές

Ερωτηθέντες	Ερώτηση	Περιφέρεια				Πόλη			
		<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>		<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>	
		<u>Ναι</u>	<u>όχι</u>	<u>ναι%</u>	<u>όχι %</u>	<u>ναι</u>	<u>όχι</u>	<u>ναι%</u>	<u>όχι %</u>
11-Τα κορίτσια	Σε στηρίζουν οι γονείς σου να συνεχίσεις τις πανεπιστημιακές σπουδές;	290	130	69%	31%	480	100	83%	17%
Οι κηδεμόνες	Στηρίζετε τη κόρη σας να συνεχίσει τις πανεπιστημιακές σπουδές;	240	150	58%	36%	440	100	76%	17%

Όσον αφορά στις απαντήσεις των κηδεμόνων στην αγροτική και την αστική κοινωνία, σχετικά με την ενθάρρυνση του κοριτσιού να συνεχίσει τις πανεπιστημιακές του σπουδές, βρίσκουμε ότι το 58% απάντησε «ναι» και το 36% «όχι» επί των απαντήσεων των κηδεμόνων της περιφέρειας. Οι κηδεμόνες στην πόλη ανταποκρίθηκαν με 76% «ναι» και 17% «όχι» στην ίδια ερώτηση.

Από τα παραπάνω αποτελέσματα διαπιστώνουμε ότι υπάρχει διαφορά ανάμεσα στους κηδεμόνες της αγροτικής και της αστικής κοινωνίας, σε ό,τι αφορά στο εάν ενθαρρύνουν την κόρη τους να συνεχίσει τις πανεπιστημιακές σπουδές. Επίσης, οι

απαντήσεις των κοριτσιών στην περιφέρεια και στην πόλη δε διαφέρουν από τις απαντήσεις των κηδεμόνων τους σχετικά με το αν ενθαρρύνουν το κορίτσι να συνεχίσει τις πανεπιστημιακές σπουδές.²⁴⁷

Οι David Blackledge και Barry Hunt (1995:286) υπογραμμίζουν ότι παρά τη φτώχεια και το άθλιο περιβάλλον, οι γονείς διδάσκουν στα παιδιά τους την αξιοπρέπεια, την καλοσύνη και την εντιμότητα και συχνά κατορθώνουν, όσο βρίσκονται στη ζωή, να δουν τα παιδιά τους σε μια κοινωνική θέση ανώτερη από εκείνη που είχαν γνωρίσει οι ίδιοι. Για το θέμα αυτό κάνει λόγο ο Νίκος Κωνσταντάρας, τονίζοντας ότι όσο υπάρχει το παράδειγμα της χειραφέτησης και της ισότητας, θα υπάρχουν γονείς που θα ενθαρρύνουν τις κόρες τους να σπουδάσουν²⁴⁸ και σύζυγοι που θα μοιράζουν τα βάρη της ισότητας με τις γυναίκες τους.²⁴⁹

Οι Χρήστος Κάτσικας και Γιώργος Καββαδίας (1994:124) παρατηρούν ότι η πρόσβαση των γυναικών στην εκπαίδευση αφορά, πλέον, στο σύνολο των εκπαιδευτικών βαθμίδων και στα σχολικά θρανία το γυναικείο φύλο αντιμετωπίζεται ισότιμα με το ανδρικό. Οι Kathryn Paulsen και Ryan Kuhn (1976:267) επισημαίνουν πως όταν τα γυναικεία Πανεπιστήμια άνοιξαν τις πόρτες τους κι οι γυναίκες απέκτησαν πρόσβαση στην ανώτερη εκπαίδευση, πολλοί ήταν εκείνοι που ανησυχούσαν όχι μόνο για τις προσωπικές συνέπειες αυτής της εκπαίδευσης αλλά και για το σκοπό για τον οποίο οι γυναίκες θα τη χρησιμοποιούσαν και ποια θα ήταν η πρακτική της σημασία.

(11α) Ο πίνακας (11α) παρουσιάζει τις απαντήσεις των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην ερώτηση «για ποιους λόγους δεν ενθαρρύνεται το κορίτσι να συνεχίσει τις πανεπιστημιακές σπουδές». Στις απαντήσεις των κοριτσιών της περιφέρειας η επιλογή «οι γονείς δε συμφωνούν να βγαίνει το κορίτσι από χωριό» συγκέντρωσε ποσοστό 100%, αποτέλεσμα που αποδίδεται στο γεγονός ότι τα

²⁴⁷ Ανάλογες απόψεις εκφράζονται και σ' άλλες περιπτώσεις παραδοσιακών κοινωνιών. Ο Νεοκλής Σαρρής (1990:100) υπογραμμίζει ότι τα παιδιά στη σύγχρονη τουρκική οικογένεια αποφοιτούν από το σχολείο και πολύ συχνά συνεχίζουν στην ανώτατη εκπαίδευση, δυνατότητες από τις οποίες επωφελούνται τόσο τα αγόρια όσο τα κορίτσια. ο Κυρίδης Αργύρης (1997:200), ο οποίος σε παρόμοια μελέτη του για την πρόσβαση στην τριτοβάθμια εκπαίδευση στην Ελλάδα, αναφέρει ότι οι νέοι και οι οικογένειές τους επιδιώκουν την απόκτηση ενός πανεπιστημιακού διπλώματος, ώστε να αυξηθούν οι πιθανότητές τους για μια καλή, μελλοντική επαγγελματική αποκατάσταση και για να αυξηθεί το κοινωνικό τους γόητρο, αφού τα Πανεπιστήμια αποτελούν «φετίχ» για την ελληνική κοινωνία. Επίσης, η Ελένη Μαραγκουδάκη (ΧΧ:48) αναφέρει: «η ελληνική Ανώτατη Εκπαίδευση είναι ως προς την ανισότητα των φύλων πολύ λιγότερο δημοκρατική από ό,τι στις άλλες χώρες».

²⁴⁸ Σύμφωνα με τους P. Holt, Ann Lambton και Bernard Lewis (1970:724) η εκπαίδευση αποτελεί το κύριο μέσο χειραφέτησης των γυναικών.

²⁴⁹ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. εφημερίδα Καθημερινή, *Η Εποχή των Αμαζόνων*, Αριθμός φύλλου 26,466, σ. 22.

Πανεπιστήμια βρίσκονται στις πόλεις,²⁵⁰ ενώ για τα κορίτσια της πόλης βλέπουμε την ίδια επιλογή ν' αποτελεί επίσης την πρώτη προτίμηση με 50%. Η ποσοστιαία διαφορά που εμφανίζεται στην επικρατούσα προτίμηση, δηλώνει ότι τα κορίτσια της πόλης είναι πιο αισιόδοξα για τη συνέχιση των σπουδών τους. Στη δεύτερη θέση των προτιμήσεων έρχεται η επιλογή «επειδή βλέπουν το γάμο μετά το Λύκειο», στην οποία τα κορίτσια ανταποκρίθηκαν με ποσοστό 30% κι ακολουθεί η επιλογή «βλέπουν το γάμο μετά το Γυμνάσιο» με 20%.

Πίνακας (11α)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στους λόγους που το κορίτσι δεν ενθαρρύνεται να συνεχίσει την εκπαίδευσή του στο Πανεπιστήμιο.

Επιλογές	Τα Κορίτσια				Οι Κηδεμόνες			
	Περιφέρεια		Πόλη		Περιφέρεια		Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>		<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>	
	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>
A) Δεν θεωρείται σημαντικό τα κορίτσια να συνεχίζουν τις πανεπιστημιακές σπουδές.	-	-	-	-	30	20%	-	-
B) Δεν επιτρέπεται τα κορίτσια να βγαίνουν από την περιοχή διαμονής τους.	30	100%	50	50%	90	60%	70	70%
Γ) Βλέπετε το γάμο μετά το Λύκειο.	-	-	20	20%	20	13%	20	20%
Δ) Βλέπετε το γάμο μετά το Γυμνάσιο.	-	-	30	30%	10	7%	10	10%
E) Άλλοι λόγοι.	-	-	-	-	-	-	-	-

Στις απαντήσεις των κηδεμόνων της αγροτικής κοινωνίας, πρώτη εμφανίζεται η επιλογή «δεν συμφωνούν να βγαίνει η κοπέλα από το χωριό» με ποσοστό 60%. Ακολουθούν οι επιλογές «δε δίνουν σημασία στη μόρφωση» με 20%, «επειδή

²⁵⁰ Βλ Την ανάλυση που δόθηκε στην πρώτη κατηγορία του ερωτηματολογίου σχετικά με το αν επιτρέπεται στο κορίτσι να βγαίνει χωρίς συνοδό πχ εκδρομές κ.λπ. Επίσης βλ. Βερβενιώτη Α. (1991:57).

βλέπουν το γάμο ως λύση μετά το Λύκειο» με 13% και «βλέπουν το γάμο μετά το Γυμνάσιο» με 7%. Μεταξύ των απαντήσεων των κηδεμόνων της αστικής κοινωνίας, πρώτη έρχεται, επίσης, η επιλογή «δε συμφωνούν να βγαίνει η κόρη τους» με ποσοστό 70%. Στη δεύτερη θέση των προτιμήσεων συναντάται η επιλογή «βλέπουν το γάμο μετά το Λύκειο» με 20%, ενώ στην τρίτη θέση βρίσκεται η επιλογή «βλέπουν το γάμο μετά το Γυμνάσιο» με 10%.

Ορισμένοι κηδεμόνες της περιφέρειας που δεν στηρίζουν τη μόρφωση του κοριτσιού, πρόσθεσαν: *«της είναι αρκετή η μόρφωση μέχρι το Γυμνάσιο, καθώς οι δυνατότητες που έχουν δεν τους επιτρέπουν να συνεχίσουν για πιο πάνω. Άλλωστε, θα παντρευτεί και θ' ασχολείται με το σπίτι και τα παιδιά της»*. Η δήλωση αυτή πιθανότατα οφείλεται στην οικονομική κατάσταση και την προσκόλληση των κηδεμόνων της περιφέρειας στα ήθη και τα έθιμα .

Από τη σύγκριση των απαντήσεων μεταξύ των δυο κοινωνιών (αγροτικής και αστικής κοινωνίας), διακρίνουμε ότι οι κηδεμόνες της περιφέρειας και της πόλης συμφωνούν στην πρώτη επιλογή, γεγονός που μάλλον αποδίδεται στον οικονομικό παράγοντα, τις κοινωνικές αντιλήψεις για το ρόλο της γυναίκας και το φόβο τους για τ' αρνητικά σχόλια.²⁵¹ Με την παραπάνω ανάλυση συμφωνεί ο Αργύρης Κυρίδης (1997:101) ο οποίος, στη μελέτη του για το γεωγραφικό περιβάλλον και τις εκπαιδευτικές ευκαιρίες, αναφέρει ότι τα έξοδα των σπουδών σε πόλη διαφορετική από τον τόπο κατοικίας των γονέων, αποτελούν σημαντικό εμπόδιο στην απόφαση συνέχισης των σπουδών στην τριτοβάθμια εκπαίδευση. Και συνεχίζει δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στον τόπο κατοικίας, ο οποίος πολύ συχνά προσδιορίζει τόσο το οικονομικό, όσο και το μορφωτικό επίπεδο των γονιών, οι οποίοι με τη σειρά τους διαδραματίζουν καθοριστικό ρόλο στις αποφάσεις για τις πανεπιστημιακές σπουδές. Ο Abdel-Wahed Youssif υπογραμμίζει, στο Διεθνές Σεμινάριο για την Εκπαίδευση των γυναικών, τους κυριότερους λόγους της παρούσας μορφωτικής κατάστασης των γυναικών στον Αραβικό κόσμο, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται η ανδροκεντρική αντίληψη του Αραβικού κόσμου γενικότερα, η μη ύπαρξη ισχυρών κινήτρων εκπαίδευσης προς τις γυναίκες κι ιδιαίτερα σ' εκείνες που ανήκουν στις φτωχότερες κοινωνικές τάξεις, τα περιορισμένα σε θεματολογία και διάρκεια επιμορφωτικά προγράμματα, το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο των ανδρών, ιδιαίτερα στις αγροτικές περιοχές όπου ο αναλφαβητισμός παρουσιάζει υψηλά ποσοστά, η

²⁵¹ Βλ. Την ερώτηση (5α).

έλλειψη εγκαταστάσεων και μέσων διδασκαλίας και το ελλιπές συγκοινωνιακό δίκτυο.²⁵²

Οι Hossen Frhan και Fessal Graera (1994:47), επισημαίνουν ότι η αντίληψη που επικρατεί στο ιορδανικό αγροτικό περιβάλλον, συνίσταται στο ότι το παιδί (ιδιαίτερα το αγόρι) πρέπει ν' αποκτήσει ανωτάτη μόρφωση με κάθε θυσία. Παράλληλα, παρατηρούν ότι ο προσανατολισμός της ιορδανικής οικογένειας είναι το παιδί, σύμφωνα με το οποίο διαμορφώνεται και το μέλλον της, αφού ένα μεγάλο μέρος των οικογενειακών δραστηριοτήτων και σχεδίων αποσκοπεί στην εξασφάλιση των μέσων για την πρόοδο του παιδιού, από την οποία εξαρτάται κι η πρόοδος της οικογένειας.

Οι Χρήστος Κάτσικας και Γιώργος Καββαδίας (1994:109) αναφέρουν ότι οι επιδιώξεις-επιθυμίες, οι προσδοκίες κι οι προτιμήσεις των μαθητών σχετίζονται άμεσα με τα κοινωνικοοικονομικά τους χαρακτηριστικά. Επιπρόσθετα, η Gerda Lerner (1977:xxvι) υπογραμμίζει ότι για τ' αγόρια η εκπαίδευση αποτελούσε το δρόμο προς την επίτευξη των επαγγελματικών στόχων. Αντίθετα, η εκπαίδευση των κοριτσιών ήταν σποραδική και συχνά ημιτελής, αφού όχι μόνο δε συνέβαλε στην ολοκλήρωση του ρόλου τους στην κοινωνία, αλλά μάλλον ερχόταν σε αντίθεση μ' αυτόν. Η εξέλιξη μίας γυναίκας εξαρτώταν και συχνά προδιαγραφόταν από άλλους.

Η Άννα Φραγκουδάκη (1985:63) σημειώνει ότι οι κυριότεροι παράγοντες που επιδρούν στο αν οι απόφοιτοι του δευτεροβάθμιου σχολείου θα εισαχθούν στην Ανωτάτη Εκπαίδευση είναι η γεωγραφική προέλευση, το εισόδημα της οικογένειας και το μορφωτικό επίπεδο των γονιών. Ο Muhammad Alskouy (1986:193), συμφωνώντας με τα παραπάνω, υπογραμμίζει ότι η μόρφωση κι η Παιδεία του κοριτσιού σε μια ισλαμική κοινωνία, όπως γνωρίζουμε ότι είναι κι η ιορδανική, βασίζεται στην απόσταση του εκπαιδευτικού ιδρύματος από την κατοικία των γονέων, οι οποίοι δεν αφήνουν τα κορίτσια να βγαίνουν έξω από το χωριό για να συνεχίσουν τις σπουδές τους. Αντίθετα, στ' αγόρια δεν δημιουργείται κανένα τέτοιου είδους πρόβλημα. Ο Δημήτρης Τομπαΐδης (1982:40-41) αναφέρει, μεταξύ άλλων, ότι ο τόπος διαμονής του μαθητή επηρεάζει θετικά ή αρνητικά τη μαθητική του κατάσταση. Έτσι, τα παιδιά της πόλης βρίσκουν σε πολύ κοντινή απόσταση ένα γυμνασιακό ίδρυμα, ενώ τα παιδιά της υπαίθρου πρέπει να διατρέξουν αποστάσεις που κάποιες φορές είναι αρκετά μεγάλες. Η Valentine Moghadam (2003:123)

²⁵² Βλ. *International Seminar on Literacy and Lifelong Education for Women, Islam, Perestroika and the Education of Women* (1990:34).

ειδικότερα τονίζει, στη μελέτη της για τη θέση της γυναίκας στη Μέση Ανατολή, ότι οι γυναίκες που ζουν στις πόλεις βρίσκονται σε καλύτερες συνθήκες από τις γυναίκες της υπαίθρου, οι οποίες πολλές φορές στερούνται βασικών δικαιωμάτων.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι μεγάλο ποσοστό γυναικών στις ισλαμικές χώρες παραμένει αναλφάβητο, ενώ υπάρχουν και ποικίλοι περιορισμοί στην εκπαίδευση που διαφέρουν από χώρα σε χώρα. Στην Ιορδανία, σύμφωνα με τον Ahmad Alawneh κατά την αναφορά του στο Διεθνές Σεμινάριο για την Εκπαίδευση των γυναικών, συναντώνται πολλά επιμορφωτικά προγράμματα στα οποία οι γυναίκες δεν πηγαίνουν για διάφορους λόγους μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται η έλλειψη χρόνου από τις ευθύνες του σπιτιού, ο φόβος της αποτυχίας, η ντροπή που νιώθουν όταν πηγαίνουν στο σχολείο, κοινωνικοί κι οικονομικοί λόγοι, οι μεγάλες αποστάσεις από το σπίτι στο σχολείο κι η έλλειψη κινήτρων.²⁵³ Στη Σαουδική Αραβία²⁵⁴ μάλιστα, οι γυναίκες για να σπουδάσουν στο εξωτερικό πρέπει να συνοδεύονται από κάποιο συγγενή.²⁵⁵ Η κοινωνιολόγος Aaaeda Abo Saaema (1997:45) αναφέρει σχετικά, ότι παρά τις εξελίξεις που έγιναν στην ιορδανική κοινωνία πάνω στα θέματα της Παιδείας για τη γυναίκα, «βλέπουμε ότι ακόμα υπάρχουν αρκετά προβλήματα που τις εμποδίζουν», λέει, όπως η μη ύπαρξη των σχολείων κοντά στα σπίτια των κοριτσιών, που έχει οδηγήσει τα κορίτσια να εγκαταλείπουν την προσπάθειά τους να συνεχίσουν τις σπουδές. Τα ήθη και τα έθιμα, δεν τους επιτρέπουν να βγαίνουν από το χωριό.

Οι Rosemary Breger και Rosanna Hill (1998:164) σημειώνουν ότι στα τέλη του '70 η Σαουδική Κυβέρνηση, προσπαθώντας ν' αποθαρρύνει τις σπουδές των Σαουδαραβών κι ιδιαίτερα των γυναικών στο εξωτερικό, σταμάτησε τη χορήγηση υποτροφιών. Οι Nelly Lahoud και Anthony Johns (2005:94-95) προσθέτουν ότι μία γυναίκα έχει μεν τη δυνατότητα να γίνει διευθύντρια ενός Πανεπιστημίου, όμως δεν μπορεί να ταξιδέψει στο εξωτερικό χωρίς την έγκριση του άνδρα-φύλακά της, πατέρα, αδελφού ή συζύγου. Κατ' αυτόν τον τρόπο, ακόμη κι αν η γνώση έχει αποκτηθεί, αυτή δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί και ν' ασκηθεί.

²⁵³ Βλ *International Seminar on Literacy and Lifelong Education for Women, Islam, Perestroika and the Education of Women* (1990:48).

²⁵⁴ Η Σαουδική Αραβία είναι μία χώρα που ταυτίζεται με την Ιορδανία και άλλες ισλαμικές χώρες, λόγω της γλώσσας, του θρησκευματος και της κουλτούρας που τη χαρακτηρίζει γενικότερα. Συνεπώς, οι συνθήκες κι οι καταστάσεις που συναντώνται στη Σαουδική Αραβία ταυτίζονται με τις αντίστοιχες καταστάσεις στην Ιορδανία και γι' αυτό μπορούμε και την αναφέρουμε ως αντιπροσωπευτικό παράδειγμα του αραβικού και ισλαμικού κόσμου.

²⁵⁵ <http://www.papaki.panteion.gr/teuxos8/islam.htm>. (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 13-12-2006).

Η Χριστίνα Μίλεση (2006:248) αναφέρει: «το πανεπιστημιακό σύστημα λειτουργεί κυριολεκτικά, ως σύστημα επιλογής και κοινωνικού διαχωρισμού υπέρ των ανώτερων τάξεων και σε βάρος των μεσαίων», ενώ η Ιωάννα Σαββίδου υπογραμμίζει πως η επιστήμη έως σήμερα διατήρησε μια στάση αρνητική, άρρηκτα συνδεδεμένη με την περιφρόνηση του θηλυκού, η οποία εκφράστηκε με δυο τρόπους: είτε μέσω της αποσιώπησης, είτε (στην περίπτωση που λάμβανε τη γυναίκα υπόψη) μέσω των όρων ενός ιεραρχημένου αντιθετικού διπόλου, σύμφωνα με το οποίο το θηλυκό βρισκόταν σε σημείο κατώτερο των ζευγών.²⁵⁶

Όσον αφορά στην επιλογή των κοριτσιών για την προοπτική του γάμου μετά το Γυμνάσιο ή το Λύκειο, αυτή οφείλεται στην ηλικία και την ωριμότητά τους, που τα ενθαρρύνουν να προσδοκούν το γάμο, πέρα απ' ο,τιδήποτε άλλο.²⁵⁷ Άλλοι λόγοι πραγματεύονται ζητήματα οικονομικής φύσεως ή αφορούν στη χαμηλή επίδοση του κοριτσιού στα μαθήματα, όπως έχουμε ήδη αναφέρει στις προηγούμενες αναλύσεις. Ο Κυρίδης Αργύρης (1997:101) τονίζει: «είναι λογικό οι εκπαιδευτικές ευκαιρίες ενός ατόμου να περιορίζονται, όταν αυτό μεγαλώνει σε μια αγροτική περιοχή όπου η φύση των επαγγελματικών δραστηριοτήτων απαιτούν α' αυτό να εργάζεται, όπου οι οικονομικοί πόροι της οικογένειας δεν είναι αρκετοί για την εκπαίδευση των τέκνων κι όπου γενικότερα εμφανίζεται το φαινόμενο της πολιτιστικής στέρησης». Οι Jane Ollenbygger και Helen Moore (1992:109) αναφέρουν ότι η οικονομική κατάσταση και το κοινωνικό επίπεδο, αποτελούν κρίσιμους παράγοντες εισαγωγής στα Πανεπιστημιακά Ιδρύματα.²⁵⁸ Σχετικά με το θέμα αυτό, ο Θόδωρος Καρζής (1990:172) προσθέτει ότι στις περισσότερες γυναίκες, μορφωμένες ή μη, εργαζόμενες ή όχι, αναλογούσε κάποιος σύζυγος. Τα κορίτσια που έφταναν στην εφηβική ηλικία έπρεπε να παντρευτούν.

²⁵⁶ Βλ. Το Συνέδριο με τίτλο *Οι Γυναικείες Σπουδές στην Ελλάδα και η Ευρωπαϊκή Εμπειρία*, (1996:149).

²⁵⁷ Βλ. Την αξία του γάμου για την ιορδανική οικογένεια, ερώτηση (4 β).

²⁵⁸ Ανάλογες απόψεις συναντώνται και σ' άλλες περιπτώσεις παραδοσιακών κοινωνιών. Η Χριστίνα Μίλεση (2006:244) σημειώνει, στη μελέτη της για τους Αλβανούς μετανάστες, ότι το είδος εργασίας των γονιών δεν επηρεάζει άμεσα μόνο τον ψυχολογικό κόσμο του παιδιού, αλλά επιδρά κι έμμεσα στην οικονομική στέρηση που αντανακλάται και σ' άλλες πτυχές της καθημερινής του ζωής, δηλαδή επηρεάζουν αρνητικά τη σχολική επίδοση του παιδιού.

4.3. Η Θέση του Κοριτσιού στην Οικογένεια και την Ιορδανική

Κοινωνία

Στην πρώτη ενότητα του ερωτηματολογίου αναλύσαμε τη διαφοροποίηση στα ήθη και τα έθιμα της περιφέρειας και της πόλης, σχετικά με την ελευθερία του κοριτσιού. Στη δεύτερη ενότητα του ερωτηματολογίου, επίσης, εξετάσαμε τη διαφοροποίηση που υπάρχει ανάμεσα στα ήθη και τα έθιμα που συναντώνται στην περιφέρεια και την πόλη αναφορικά με την Παιδεία και την εκπαίδευση του κοριτσιού.

Στην τρίτη ενότητα θ' αναλύσουμε τις απόψεις των κηδεμόνων τόσο στην περιφέρεια όσο και την πόλη, για τη θέση του κοριτσιού, η οποία περιλαμβάνει τρεις ερωτήσεις. Οι ερωτήσεις αυτές εξετάζουν γενικά τη θέση του κοριτσιού στην κοινωνία, ειδικότερα στην οικογένεια, την προτίμηση των κηδεμόνων στ' αγόρια ή τα κορίτσια, την άποψή τους για την παροιμία «Αν κόψεις από τη γυναίκα ένα άκρο, της βγαίνουν άλλα δύο» κ.λπ.

12-Η προτίμηση στο φύλο

Παρατηρώντας τις απαντήσεις των κηδεμόνων στην αγροτική και την αστική κοινωνία, γίνεται αντιληπτό ότι εμφανίζεται διαφορά στην ερώτηση που εξετάζει εάν το αγόρι είναι προτιμότερο απ' το κορίτσι, καθώς μόλις το 85% των κηδεμόνων της περιφέρειας απάντησε θετικά, ενώ η αρνητική απάντηση συγκέντρωσε ποσοστό 15%. Στις απαντήσεις των κηδεμόνων στην πόλη για την ίδια ερώτηση, ποσοστό 5% απάντησε «ναι», ενώ 94% «όχι».

Πίνακας (12)

Το ποσοστό απαντήσεων των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στο αν προτιμούν το αγόρι απ' το κορίτσι

Ερωτηθέντες	Ερώτηση	Περιφέρεια				Πόλη			
		<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>		<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>	
		Ναι	όχι	ναι%	όχι %	Ναι	όχι	ναι%	όχι %
12-Οι κηδεμόνες	Μήπως προτιμάτε το αγόρι απ' το κορίτσι;	330	60	85%	15%	24	450	5%	94%

Από τη σύγκριση αυτή καταλαβαίνουμε ότι οι κηδεμόνες στην περιφέρεια προτιμούν το αγόρι έναντι του κοριτσιού, σε αντίθεση με τις απαντήσεις των κηδεμόνων στην πόλη. Αυτή η διαφοροποίηση των απαντήσεων ενδεχομένως οφείλεται στην προσκόλληση των γονέων της περιφέρειας στα ήθη και τα έθιμα,²⁵⁹ καθώς και στην οικονομική τους κατάσταση, ενώ οι απαντήσεις των κηδεμόνων της πόλης πιθανότατα οφείλονται στην παγκοσμιοποίηση και τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, τα οποία με τη σειρά τους έχουν διαφωτίσει τους ανθρώπους για το ρόλο της γυναίκας και τη θέση της στην κοινωνία και ταυτόχρονα, έχουν βελτιώσει το μορφωτικό τους επίπεδο.

(12αβ) Λόγοι προτίμησης του αγοριού

Στην ερώτηση «για ποιους λόγους προτιμάτε το αγόρι απ' το κορίτσι», βλέπουμε ότι οι απαντήσεις των κηδεμόνων της αγροτικής κι αστικής κοινωνίας συγκεντρώνονται στην επιλογή «επειδή τα αγόρια αποτελούν στήριγμα της οικογένειας» με 56% για τους κηδεμόνες της περιφέρειας και με 59% για τους κηδεμόνες της πόλης. Η επιλογή «για τη συνέχιση του ονόματος της οικογένειας» απαντήθηκε από το 37% και 42% των κηδεμόνων της περιφέρειας και της πόλης αντίστοιχα, ενώ η επιλογή «επειδή τα κορίτσια έχουν πολλά προβλήματα» απαντήθηκε μόλις από το 7% των κηδεμόνων περιφέρειας. Ορισμένοι κηδεμόνες ωστόσο, δήλωσαν ότι τόσο το αγόρι όσο και το κορίτσι αποτελούν δώρα Θεού και πως νιώθουν την ίδια αγάπη και για τα δύο, ενώ μία μερίδα ανθρώπων υποστήριξε ότι το κορίτσι είναι καλύτερο απ' το αγόρι, τους κοιτάει χωρίς διάκριση κ.λπ.

Από τα παραπάνω στοιχεία δεν εκδηλώνεται διαφορά στις επιλογές των κηδεμόνων, τόσο στην περιφέρεια όσο στην πόλη, στην πρώτη και την τρίτη, κατά σειρά προτίμησης, επιλογή, ενώ η δεύτερη δόθηκε μόνο από τους κηδεμόνες της περιφέρειας. Αυτό μάλλον οφείλεται στο μορφωτικό επίπεδο και στο γεγονός ότι οι

²⁵⁹ Η προτίμηση που εκδηλώνεται για το αγόρι στις αραβικές κοινωνίες οφείλεται σε πολλούς λόγους. Ωστόσο, μπορούμε να πούμε ότι ο κυριότερος συνίσταται στην τιμή, αφού η κοπέλα θεωρείται βάρος για τους γονείς και την οικογένεια, που είναι αναγκασμένη να την προσέχουν, να παρακολουθούν τις κινήσεις της και να επιτηρούν οποιαδήποτε συμπεριφορά ώστε να μη σπιλωθεί τόσο το όνομα της ίδιας, όσο και το όνομα της οικογένειάς της, μέχρι να παντρευτεί. Το κορίτσι είναι «αντικείμενο» που αγοράζεται και πωλείται, με το αγόρι, σ' αυτές τις κοινωνίες, να έχει τη δυνατότητα να παντρευτεί ανά πάσα στιγμή. Αντίθετα, το κορίτσι περιμένει τη μοίρα του να παντρευτεί, ή να πωληθεί! Γι' αυτό παρατηρεί κανείς ότι οι Άραβες γενικότερα κι οι Ιορδανοί ειδικότερα, έχουν το έθιμο να παντρεύουν (λογοδοσία) το αγόρι με το κορίτσι ακόμα κι όταν βρίσκονται στη βρεφική ηλικία, ώστε οι γονείς του αγοριού να εξασφαλίσουν μια νύφη για το γιο τους, η οποία θα μεγαλώνει υπό το βλέμμα τους. Ομοίως, οι γονείς του κοριτσιού εξασφαλίζουν ένα γαμπρό για την κόρη τους. Για περισσότερες

κηδεμόνες της πόλης προσπαθούν να δείξουν ότι αφενός δεν διακρίνουν τα δυο φύλα κι αφετέρου να μιμηθούν τον ευρωπαϊκό πολιτισμό. Η Βασιλική Καρακολίτσου (2000:38), αναφέρει σχετικά: «οι γονείς φροντίζουν κι ενδιαφέρονται για τα παιδιά τους, ανεξαρτήτως φύλου ειδικά στις οικογένειες των οποίων ο πατέρας έχει βγει από τα όρια του χωριού και κατέχει κάποια μόρφωση».²⁶⁰

Πίνακας (12α)

Το ποσοστό απαντήσεων των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στους λόγους που προτιμούν το αγόρι απ' το κορίτσι

Επιλογές	Οι Κηδεμόνες		Οι Κηδεμόνες	
	Περιφέρεια		Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>
	X	%	X	%
A) Επειδή τ' αγόρια είναι στήριγμα για την οικογένεια.	240	56%	260	59%
B) Επειδή τα κορίτσια έχουν πολλά προβλήματα.	30	7%	-	-
Γ) Επειδή τ' αγόρια κρατάνε τ' όνομα της οικογένειας.	160	37%	185	42%
Δ) Άλλοι λόγοι.	-	-	-	-

Από την ανάλυση των παραπάνω στοιχείων μπορούμε να πούμε ότι η προτίμηση στο αγόρι οφείλεται σε κοινωνικοοικονομικούς λόγους, οι ρίζες των οποίων εντοπίζονται στην εποχή πριν από την εμφάνιση του Ισλάμ.²⁶¹ «Κι όταν

πληροφορίες βλ. Owadi A. (1989) *Οι Φυλές στην Ιορδανία*, σ. 141. Επίσης, βλ. Diab F. (1980), *Άξιες Ήθη και Έθιμα*, σσ. 252, 314.

²⁶⁰ Επίσης βλ. Ειρήνη Καμπερίδου (XX:617), η οποία υπογραμμίζει ότι οι επαφές των Τούρκων με τους Ευρωπαίους έχουν ασκήσει μεγάλη επιρροή στην ανατολίτικη σκέψη, τα ήθη και τα έθιμα. Επιπλέον αναφέρει ότι έχουν αλλάξει οι παλιές μέθοδοι Παιδείας, οι οποίες έχουν αποτύχει.

²⁶¹ Οι Άραβες πριν την εμφάνιση του Ισλάμ είχαν τη συνήθεια να θάβουν τις κόρες τους ζωντανές, διότι θεωρούσαν ότι η κοπέλα θα έφερνε ντροπή στον πατέρα και την οικογένειά της, ενώ το Ισλάμ πολέμησε αυτή την απάνθρωπη συνήθεια. Το Κοράνι αναφέρει σχετικά: [Και όταν ρωτηθεί το μωρό (το κορίτσι) που θάφτηκε ζωντανό, για ποιο έγκλημα σκοτώθηκε;]. Βλ Το Ιερό Κοράνι [κεφαλαίο Al takouer, παράγραφος 8-9, σ. 941]. Επίσης, βλ την Ερμηνεία του Κορανίου από τον Ibn Kather. Βλ. Albeaeni W. (2001), *Τα Δικαιώματα της Γυναίκας*, σ. 68.

πληροφορείται κανένας τους για (τη γέννηση κόρης) αυτό που αποδίδει στον φιλόανθρωπο (ΑΛΛΑΧ) τότε το πρόσωπο του σκεπάζεται από μαυρίλα κι από μέσα του αισθάνεται θλίψη!» όπως αναφέρεται στο Ιερό Κοράνι.²⁶² Αυτό συναντάται και στις μέρες μας, με τον Ιορδανό, και το Μουσουλμάνο γενικότερα, -«ειδικά στην αγροτική κοινωνία»,- σύμφωνα με τους Ahmmad Ouwadi (1989:141-143), Fwzia Diab (1980:305-306), Σάλεχ Χρησάτ (1990:28-29), κατά τη διάρκεια του τοκετού να βρίσκεται σε αγωνία, άγχος κι αμηχανία μέχρι να μάθει το φύλο του μωρού, πιο πολύ απ' το να μάθει για την κατάσταση της υγείας της γυναίκας του. Όταν δε ο άντρας μάθει το φύλο του μωρού κι είναι αγόρι, αρχίζει να γνωστοποιεί την είδηση μοιράζοντας δώρα, γλυκά και χρήματα σ' όλους τους παρευρισκομένους. Για τη μητέρα το αγόρι αποτελεί μια ισχυρή ενίσχυση της θέσης της, όπως θα δούμε και σε ακόλουθη ανάλυση, ενώ αν το παιδί είναι κορίτσι θα έλεγε κανείς ότι η ημέρα της γέννησής του είναι μια απλή μέρα σαν όλες τις άλλες.²⁶³ Ο Frass Majaly (2005:57), στη μελέτη του για τα ήθη και τα έθιμα των Ιορδανών, σημειώνει ότι η γέννηση ενός παιδιού ήταν σημαντικό γεγονός, πολλές φορές όμως η σημασία της εξαρτιόταν από το φύλο του. Με την απόκτηση αγοριού άρχιζαν από χαρά οι πυροβολισμοί, ενώ αυτό δεν συνέβαινε με τα κορίτσια. Αντίθετα μάλιστα, η γέννηση του κοριτσιού ήταν αιτία στεναχώριας.²⁶⁴

Το γεγονός ότι ο Ιορδανός επιθυμεί περισσότερο τη γέννηση ενός αγοριού αντί κοριτσιού, οφείλεται επίσης στο γεγονός ότι οι Ιορδανοί δίνουν μεγάλη αξία στη διατήρηση του ονόματος.²⁶⁵ Οι ίδιοι φέρουν τα ονόματα των πατεράδων τους, ενώ

²⁶² Βλ. Το Κοράνι [κεφαλαίο Al zoykrof, παράγραφος 17, σ. 752].

²⁶³ Εξαιτίας της σωστής αντίληψης για το Ισλάμ και της βελτίωσης του μορφωτικού επιπέδου, ο Ιορδανός πατέρας δείχνει ενδιαφέρον πρώτα για τη μητέρα του μωρού και μετά για το ίδιο το μωρό ή τουλάχιστον προσπαθεί μ' αυτόν τον τρόπο να φανεί προοδευτικός εκφράζοντας το ίδιο ενδιαφέρον και για τα δύο φύλα. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Ouwadi A. (1989, *Οι Φυλές στην Ιορδανία*, σσ. 141-143. Επίσης, βλ. Χρησάτ Σ. (1990), *Τα Ήθη και Τα Έθιμα του Γάμου στην Ιορδανία*, σσ. 28-29. Και βλ. Diab F. (1980) *Άξιες, Ήθη και Έθιμα*, σσ. 305-306. Επίσης, βλ. Saati S. (1981), *Η Κοινωνική Αλλαγή και οι Επιλογές του Γάμου*, σσ. 319-324.

²⁶⁴ Η ίδια αντίληψη επικρατεί στους Πομάκους της Θράκης, όπως σημειώνει ο Πόλυς Μυλωνάς, (1990:54-55) όπου με τη γέννηση του αγοριού χαιρόνται γυναίκες και άντρες, γιατί ήρθε στον κόσμο ένας αφέντης.

²⁶⁵ Παρόμοιες αναφορές γίνονται κι από άλλους συγγραφείς οι οποίοι εξετάζουν την προτίμηση του γιου. Ο Μερακλής Μιχάλης (1998:56) συμφωνεί με τα παραπάνω σημειώνοντας, στην αναφορά του για τη σχέση των γονιών με τα παιδιά στην παραδοσιακή ελληνική οικογένεια, ότι η προτίμηση στα αγόρια αποτελούσε καθολικό φαινόμενο, συνδεδεμένο με οικονομικούς λόγους. Οι Peter Loizos και Enthyimios Parataxiarchis (1991:37) υπογραμμίζουν από την άλλη πλευρά, το στενό δεσμό που αναπτύσσεται στην Ελλάδα μεταξύ μητέρας και κόρης. Όταν μάλιστα ρώτησαν την προτίμηση των γονέων στην επαρχία στο φύλο του παιδιού, η απάντηση που πήραν ήταν: «Αγόρι για τον πατέρα και κορίτσι για τη μητέρα». Επίσης, ο Γιώργος Θανάσης (1983:65) αναφέρει, στη διατριβή του για τη νοοτροπία των Ελλήνων της Μ. Ασίας, ότι τα κορίτσια θεωρούνταν λίγο-πολύ βάρος, γιατί αυξάνουν

στα παιδιά τους δίνουν τα ονόματα των παππούδων τους. Μάλιστα, τον Ιορδανό πατέρα δεν τον αποκαλούν με τ' όνομά του, αλλά με τ' όνομα του πρωτότοκου γιου του, έστω κι αν ο γιος είναι μικρότερος από τις αδερφές του,²⁶⁶ ενώ κάθε οικογένεια προσπαθεί να εκφράζει την περηφάνεια της για τον αριθμό των αντρών (αγοριών) στην οικογένεια,²⁶⁷ όπως αναφέρει ο Ahmad Ouwadi (1989:146). Η Amaal Haraka (1989:4) σημειώνει ότι στην Ιορδανία ο γάμος είναι πρωταρχικής σημασίας για τη συνέχιση της ζωής του ατόμου μέσα από τη διαίωνιση του οικογενειακού ονόματος και των ονομάτων των παππούδων.

Επιπλέον, το αγόρι θεωρείται ότι φροντίζει για την ασφάλεια των γονιών στα γεράματά τους, με τη συμμετοχή του στα οικονομικά της οικογένειας, η οποία είναι μεγαλύτερη του κοριτσιού.²⁶⁸

Την παραπάνω ανάλυση συνακολουθεί η Fwzia Diab (1981:314-5), η οποία προσθέτει τις προσδοκίες των γονέων από τα παιδιά, όταν αυτά αρχίζουν να εργάζονται. Οι γονείς ελπίζουν στην παραχώρηση μέρους της αμοιβής τους και την οικονομική συνδρομή των παιδιών προκειμένου ν' αντιμετωπισθούν οι δαπάνες για τις σπουδές των αδερφών τους. Η Diab αποδίδει την προτίμηση του αγοριού στη διαφορετική κοινωνικοποίηση των ρόλων των δυο φύλων και τις μεγαλύτερες προσδοκίες των γονέων απ' το αγόρι. Άλλωστε, όπως επισημαίνει η Gerda Lerner (1977:xxvi), από την παιδική ηλικία αγόρια και κορίτσια οδηγούνται σε διαφορετικές

τις ανάγκες της οικογένειας κι οι γονείς, ιδιαίτερα εκείνοι που είχαν πολλά κορίτσια, φρόντιζαν ν' απαλλαγούν γρήγορα απ' αυτά εξασφαλίζοντάς τα με γάμο.

²⁶⁶ Από την παραπάνω αναφορά διαπιστώνεται ότι το κορίτσι παρά το ότι είναι το μεγαλύτερο σε ηλικία παιδί, η κοινωνία δεν αποκαλεί τον πατέρα με τ' όνομα του κοριτσιού, αλλά με τ' όνομα του αγοριού. Στην περίπτωση μάλιστα που κάποιος πατέρας δεν έχει αγόρια, τον αποκαλούν με τ' όνομα ενός αγοριού για γούρι. Από την αναφορά αυτή καταλαβαίνει κανείς ότι τα ήθη και τα έθιμα επηρεάζουν και τ' όνομα του κοριτσιού. Ο Μερακλής Μ. (XX:31) σημειώνει ότι στην παλιά Αθηνά οι οικογένειες συνήθιζαν να βαπτίζουν τ' αγόρια με τ' όνομά του πατέρα της μητέρας τους. Τ' αγόρι έτσι δεν έφερε μόνο το όνομα του παππού του, αλλά και την επωνυμία του, ώστε να διατηρηθεί το γένος της μητέρας του. Ο Charles Lindholm (2002:228) προσθέτει ότι οι άνδρες δεν αναφέρονται στις συζύγους τους με το όνομά τους, αλλά με κάποια περιφραστική έκφραση όπως «η μητέρα των γιων μου».

²⁶⁷ Η γυναίκα στην Ιορδανία, η οποία γεννάει αγόρια ή τα παιδιά της είναι αγόρια, κατέχει ισχυρότερη παρουσία απέναντι στον άντρα της και την κοινωνία, συγκριτικά μ' εκείνη που γεννάει κορίτσια. Γι' αυτόν τον λόγο, ο Ιορδανός υποψήφιος γαμπρός διαλέγει τη μελλοντική του σύζυγο με ορισμένα κριτήρια. Ένα απ' αυτά είναι τα αδέρφια της μελλοντικής συζύγου (τα παιδιά της μελλοντικής πεθεράς του). Εάν είναι αγόρια ή η πλειοψηφία τους είναι αγόρια, τότε κατορθώνεται ένα απ' τα πολλά προσόντα που πρέπει να διαθέτει μια νύφη. Επίσης, βλ. Saati S. (1999), *Sociology of Women*, σ. 223.

²⁶⁸ Τα αγόρια στην ιορδανική κοινωνία συμμετέχουν στα έξοδα της οικογένειας, εργάζονται ως δημόσιοι υπάλληλοι, στα χωράφια, στο εμπόριο κ.λπ. Συμβάλλουν καταβάλλοντας μέρος της αμοιβής τους στον πατέρα, τη μάνα, τ' αδέρφια. Οι Ιορδανοί αναφέρουν σχετικά: «ο Θεός να βοηθάει τον τάδε», έκφραση που λέγεται για εκείνον που η πλειοψηφία της οικογένειάς του απαρτίζεται από κορίτσια κι έχει να τα φροντίζει μόνος του. Ο Μακρής Γ. (2004:497) αναφέρει ότι ο ισλαμικός νόμος είναι σαφής ως προς το ότι οι γυναίκες δεν έχουν την υποχρέωση να εργάζονται για να συντηρήσουν

κατευθύνσεις. Για τ' αγόρια η οικογένεια αποτελεί το σημείο εκκίνησης, ενώ το πεδίο δράσης τους είναι ο κόσμος έξω από αυτή και τομείς όπως η βιομηχανία, η πολιτική κ.λπ. Για τα κορίτσια ωστόσο, η οικογένεια είναι όλος ο κόσμος και το πεδίο δράσης τους ο οικογενειακός κύκλος, ενώ αξίζει να σημειωθεί ότι στην ιορδανική κοινωνία η κόρη θεωρείται φιλοξενούμενη στο σπίτι του πατέρα της, μέχρι να πάει στο σπίτι του συζύγου της.²⁶⁹

Ο Κώστας Κανελλόπουλος επισημαίνει πως είναι ρεαλιστικό να υποθέσει κανείς ότι αρκετοί γονείς βρίσκουν λογικό το ν' αφιερώσουν ένα μικρότερο μέρος των λιγοστών πόρων που διαθέτουν στην εκπαίδευση των κοριτσιών τους, σε σύγκριση με την εκπαίδευση των αγοριών, διότι οι τελευταίοι θα γίνουν οι υπεύθυνοι για τη συντήρηση των μελλοντικών οικογενειών.²⁷⁰ Επιπλέον, οι Kathy Davis και άλλοι (1991:121) σημειώνουν ότι ο γάμος είχε διαφορετικό νόημα για τον άνδρα και τη γυναίκα. Ο άνδρας παντρευόταν διότι χρειαζόταν μία γυναίκα που θα γεννούσε τους γιους του κι οι οποίοι θα τον στήριζαν στα γεράματά του.

Παράλληλα, ο Martin Luther θεωρεί ότι οι γυναίκες είναι κατάλληλες μόνο για τα οικιακά: «Αν τις βγάλετε απ' το νοικοκυριό δεν αξίζουν τίποτα», επισημαίνοντας μ' αυτή τη φράση την πεποίθηση, σύμφωνα με την οποία η γυναίκα είναι γεννημένη για το σπίτι. «Ο άντρας είναι για την αστυνόμευση, για τον πόλεμο, για τη διακυβέρνηση των κρατών».²⁷¹ Οι Jane Ollenbueger και Helen Moore (1992:46) σημειώνουν ότι σε πολλές χώρες ο άντρας είναι εκείνος που πρέπει να παρέχει οικονομική υποστήριξη στην οικογένεια, ενώ η γυναίκα πρέπει ν' αναλαμβάνει τις οικιακές εργασίες.

την οικογένειά τους, ενώ αντίθετα οι άντρες είναι υποχρεωμένοι να το πράττουν. Επίσης, βλ. Alkabe Y. (2001), *Η Θέση της Γυναίκας στο Ισλάμ*, σ. 152.

²⁶⁹ Ανάλογες απόψεις εκφράζονται και σ' άλλες περιπτώσεις παραδοσιακών κοινωνιών. Ο Vassos Argyrou (1996:174) σημειώνει πως παρά το γεγονός ότι πολλοί Κύπριοι, πλέον, αποφασίζουν να παντρευτούν μια γυναίκα που δεν είναι αγνή, δεν είναι πρόθυμοι ν' ανεχτούν μια γυναίκα, η οποία θα θέλει να είναι σ' όλα ισότιμη με τον άντρα. Αυτή η κριτική άποψη για την ισότητα, σύμφωνα με την ρητορική, είναι που κοινεί στις παρέες των ανδρών. Ο Μιχάλης Μερακλής (1999:124) υπογραμμίζει, για τον προσδιορισμό της γυναίκας στην ελληνική παραδοσιακή κοινωνία, ότι η γυναίκα προσδιορίζεται από διάφορες μορφές πατριαρχίας στην εν λόγω κοινωνία: τον προσδιορισμό των γυναικείων δραστηριοτήτων στην ιδιωτική σφαίρα και τον προσδιορισμό της για την πολυτεκνία κι ειδικότερα την αρρενογονία. Επίσης, οι Linda Schneider και Arnold Silverman (2003:44-45) υπογραμμίζουν ότι ο ρόλος της γυναίκας στην Ιαπωνία είναι η ευθύνη του σπιτιού και των παιδιών, ενώ ο άνδρας είναι εκείνος που σχετίζεται με τον εξωτερικό κόσμο, απαλλαγμένος από τις εσωτερικές δραστηριότητες κι ευθύνες του σπιτιού. Τα καθήκοντα μίας συζύγου και μητέρας περιλαμβάνουν το διάβασμα των παιδιών, τα καθημερινά ψώνια και τη φροντίδα των παιδιών και των ηλικιωμένων γονέων του συζύγου και πολλές φορές και των γονέων της ίδιας.

²⁷⁰ Βλ. Συνέδριο για τα Δικαιώματα της Γυναίκας (1986), *Γυναίκες, Εργασία, Νέες Τεχνολογίες*, σ. 168.

²⁷¹ Για την παραπάνω αναφορά βλ. Καρζής Θ. (1990), *Η Γυναίκα της Νέας Εποχής*, σ. 28. Ο Anthony Giddens (1993:144) σημειώνει ότι ο διαχωρισμός της κατοικίας από την εργασία, που γενικεύθηκε στα τέλη του δέκατου ένατου αιώνα, συνέβαλε στη σύνδεση των γυναικών με την οικιακή εργασία.

Επιπρόσθετα, ο Charles Lindholm (2002:233) σημειώνει πως η ορθή ισλαμική πρακτική θέλει τους άνδρες και τις γυναίκες «ίσους στην ανθρωπότητα και συμπληρωματικούς στη λειτουργία», με τις γυναίκες να είναι εκείνες που αναπαραγάγουν, αναθρέφουν τα παιδιά και διατηρούν την οικογένεια τη στιγμή που οι άνδρες δρουν ως προστάτες και πηγή εισοδήματος. Ο John Esposito (2002:91) σημειώνει ότι οι Μουσουλμάνοι άνδρες υποστηρίζοντας πως μόνο οι γυναίκες μπορούν να μεγαλώσουν τα παιδιά, δεν έχουν άλλη επιλογή παρά να προσφέρουν και να διατηρήσουν την οικογένεια, ώστε η γυναίκα να μπορέσει ν' ανταπεξέλθει πλήρως στο ρόλο της. Επίσης, αναφέρεται ότι η συζυγική σχέση ενός ζευγαριού πρέπει να στηρίζεται στην αμοιβαία αγάπη και κατανόηση. Ο σύζυγος είναι υπεύθυνος για τη συντήρηση της οικογένειας, ενώ η γυναίκα είναι εκείνη που θα φροντίσει τα παιδιά και το σπίτι.²⁷² Η Haleh Afshar (1998:155) παραθέτει την άποψη του Ισλαμικού Προπαγανδιστικού Οργανισμού σύμφωνα με την οποία: «Καθήκον κι υποχρέωση των γυναικών σ' αυτόν τον κόσμο είναι να γίνουν μητέρες, προσφέροντας μία υγιή γενιά στην ανθρωπότητα κι όλα τα άλλα καθήκοντα κι υποχρεώσεις που έχει η γυναίκα υπάρχουν για να υπηρετήσουν την εκπλήρωση και την ολοκλήρωση αυτού του καθήκοντος».

Η Λουκία Μουσούρου (XX:96), ομοφωνώντας με τα όσα έχουμε αναφέρει, επισημαίνει: «μια γυναίκα εξακολουθεί ν' αντιμετωπίζεται βασικά ως σύζυγος, μητέρα και νοικοκυρά, ενώ ένας άντρας εξακολουθεί να θεωρείται σχεδόν αποκλειστικά ως προμηθευτής».²⁷³ Σύμφωνα με τους Akbar Ahmed και Hastings Donnan (1994:131-132) η σχέση γυναικών κι ανδρών στο Lahore είναι σχέση δουλείας, αφού οι γυναίκες είναι υπεύθυνες για την καθαριότητα του σπιτιού, το μαγείρεμα του φαγητού, το μέγαλωμα υπάκουων παιδιών και τη διατήρηση των κοινωνικών σχέσεων». Επίσης, στη θρησκεία του Ισλάμ, όπως σχολιάζει ο Νίκος Γιακουμέλος, η θέση της γυναίκας στο κοινωνικό στερέωμα είναι ιδιαίτερα χαμηλή, ενώ διαθέτει ελάχιστες ελευθερίες σε σχέση με τους άνδρες. Οι γυναίκες στις χώρες που ασπάζονται τον Ισλαμισμό έχουν ρόλο σχεδόν διακοσμητικό, καθώς υπάρχουν για ν' αναπαραγάγουν τους άνδρες πολεμιστές του ιερού τους πολέμου.²⁷⁴

²⁷²<http://www.iamaat.org/islam/WomanIslam.html>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 03-04-2007).

²⁷³ Η Evelyn Early (1993:4) υποστηρίζει πως οι παραδοσιακές γυναίκες της συνοικίας Bulaq Abu 'Ala στο Κάιρο είναι συνήθως εκείνες που διαχειρίζονται το νοικοκυριό με χρήματα που προσφέρει ο σύζυγος.

²⁷⁴<http://www.akatanomastos.gr/details.php?i=417>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 02-04-2007).

Ο Francois de Singly (1996:149) επαναλαμβάνει ότι στα περισσότερα ζευγάρια ο άντρας εξακολουθεί να έχει διπλή δραστηριότητα, με το να είναι ο κύριος προμηθευτής των εισοδημάτων κι ο κύριος στο κοινωνικό καθεστώς της οικογένειας. Οι συντηρητικοί αντίπαλοι της γυναικείας απελευθέρωσης, υποστηρίζουν ότι όλες οι γυναίκες είναι άσχημες και δεν βρίσκουν άντρα, χαρακτηρίζοντάς τες: «φθονερές σκύλες».²⁷⁵ Επιπλέον, η Ρούλα Κακλαμανάκη (1984:28) παραθέτει την άποψη σύμφωνα με την οποία οι γυναίκες συνιστούν το μεγαλύτερο κακό που δημιούργησε ο Θεός. Μπορεί να φαίνονται κάπου-κάπου χρήσιμες, μα γρήγορα αλλάζουν και γίνονται μπελάς για τ' αφεντικά τους .

Σύμφωνα με τη Χρυσή Ιγγλέση (1997:21) το αγόρι να είναι προτιμότερο από το κορίτσι, ενώ παράλληλα αναφέρει ότι τα δυο φύλα μέσα από τη διαδικασία των ταυτίσεων εσωτερικεύουν τα γονεϊκά πρότυπα. Το αγόρι για ν' αποφύγει τον ευνουχισμό ταυτίζεται με τον πατέρα, εσωτερικεύοντας τις αξίες του κι αποκτώντας ένα δυνατό υπερεγώ, ενώ το κορίτσι ήδη τιμωρούμενο με κίνητρο, επομένως λιγότερο δυνατό, αποκτά ένα υπερεγώ που δε φτάνει στη δύναμη και την ανεξαρτησία, που είναι απαραίτητες από πολιτιστικής σκοπιάς. Η επιθυμία για έναν κληρονόμο που θα συνεχίσει την οικογένεια ήταν κατά ένα μέρος υπεύθυνη γι' αυτές τις αντιδράσεις. Σύμφωνα με τους Peter Loizos και Evthymios Papataxiarchis (1991:7) οι ρόλοι της γυναίκας στον έγγαμο βίο αναλύονται στους εξής: «μητέρα», «κυρία του σπιτιού» και «σύζυγος». Ο άνδρας, από την άλλη, περιγράφεται ως «στήριγμα του σπιτιού» και «πατέρας». Και συνεχίζουν αναφέροντας πως τα καθήκοντα της γυναίκας περιορίζονται κυρίως εντός του σπιτιού όπως μαγείρεμα, καθάρισμα κ.λπ., ενώ οι υποχρεώσεις του άνδρα αφορούν στην παροχή των απαιτούμενων αγαθών για την ευημερία του νοικοκυριού και την «εκπροσώπησή του στις εξωτερικές υποχρεώσεις».

Η Patricia Voydanoff αναφέρει ότι η παραδοσιακή αντίληψη για τους ρόλους των δύο φύλων θέλει τον άνδρα εκείνον που εργάζεται έξω απ' το σπίτι και τη γυναίκα εκείνη που εργάζεται μέσα σ' αυτό.²⁷⁶ Ο John Esposito (2002:89) στηριζόμενος στο Κοράνι αναφέρει ότι ο άνδρας κι η γυναίκα δημιουργήθηκαν ως ισότιμα μέλη ενός ζευγαριού. Το Κοράνι περιγράφει τη σχέση μεταξύ ενός άνδρα και μίας γυναίκας ως σχέση «αγάπης κι ελέους». Ο Dr. Muhammad Alkhuli (1990:79) τονίζει, στο βιβλίο του (*The Light of Islam*), ότι η σύζυγος πρέπει να συντηρείται από τον άνδρα της. Η

²⁷⁵ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Μίτσελ Τ. (1981), *Η Εποχή της Γυναίκας*, σ. 166.

²⁷⁶ Βλ. Cross Koziara και άλλοι (1987), *Working Women: Past, Present, Future*, p. 69.

ίδια δεν έχει καμία οικονομική ευθύνη ακόμη κι αν προέρχεται από πλούσια οικογένεια. Ο άνδρας είναι εκείνος που πρέπει να της παρέχει στέγαση, ένδυση και να καλύπτει τα γενικότερα έξοδα της οικογένειας. Από την άλλη πλευρά, η γυναίκα πρέπει να κρατά συντροφιά στον άνδρα της, να προστατεύει την περιουσία του από τη σπατάλη και να μη δέχεται στο σπίτι άτομα που ο σύζυγός της δεν εγκρίνει. Επίσης, δεν πρέπει να ξοδεύει τα χρήματά του χωρίς να τον έχει ενημερώσει και πρέπει να τον βοηθά στην εργασία του εάν αυτό είναι δυνατό, ενώ κι εκείνος πρέπει όσο μπορεί να τη βοηθά στις εργασίες του σπιτιού. Ο σύζυγος στην ιορδανική κοινωνία υποχρεούται να συντηρεί τη σύζυγό του, παρέχοντάς της φαγητό, ρουχισμό, στέγαση και ιατρική φροντίδα. Τα παραπάνω αποτελούν νόμιμο δικαίωμα της συζύγου και είναι συνδεδεμένα με το ρόλο του άνδρα ως προμηθευτή και αρχηγού του νοικοκυριού.²⁷⁷

13- Παραδοχή ή μη της παροιμίας «Αν κόψεις από τη γυναίκα ένα άκρο, της βγαίνουν άλλα δύο»

Από τη σύγκριση των απαντήσεων μεταξύ των κηδεμόνων στην αγροτική και την αστική κοινωνία, βρίσκουμε ότι το 22% των κηδεμόνων της περιφέρειας απάντησε θετικά και το 72% αρνητικά, στο αν συμφωνούν με την παροιμία «Αν κόψεις από την γυναίκα ένα άκρο, της βγαίνουν άλλα δύο». Για τους κηδεμόνες της πόλης, οι θετικές απαντήσεις ανέρχονται στο 14% κι οι αρνητικές στο 82%. Διαπιστώνουμε, λοιπόν, ότι δεν υπάρχει διαφορά στις απαντήσεις των γονέων της πόλης και της περιφέρειας, όπως δηλώνει κι ο πίνακας (13), στον οποίο φαίνεται ότι τόσο οι μεν, όσο κι οι δε, διαφωνούν με την παραπάνω παροιμία.

²⁷⁷ Βλ. <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=166&year=0> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο Διαδίκτυο 22/5/2007).

Πίνακας (13)

Το ποσοστό απαντήσεων των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στο αν συμφωνούν με την παροιμία «Αν κόψεις από τη γυναίκα ένα άκρο, της βγαίνουν άλλα δυο».

Ερωτηθέντες	Ερώτηση	Περιφέρεια				Πόλη			
		Αριθμός απαντήσεων		%		Αριθμός απαντήσεων		%	
		ναι	όχι	ναι%	όχι%	ναι	όχι	ναι%	όχι%
13-Οι Κηδεμόνες :	Συμφωνείτε με την παροιμία «Αν κόψεις από τη γυναίκα ένα άκρο, της βγαίνουν άλλα δυο»;	90	30	22%	72%	80	48	14%	82%

Από τα παραπάνω στοιχεία συμπεραίνουμε ότι οι κηδεμόνες στην αγροτική και αστική κοινωνία, δεν συμφωνούν με την προαναφερόμενη παροιμία. Η διαφωνία τους με την παροιμία πιθανότητα πηγάζει από τη βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου τους και του ρόλου των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας, τα οποία όλο και περισσότερο επηρεάζουν θετικά την αντίληψη του Ιορδανού κηδεμόνα για τη θέση και το ρόλο της γυναίκας στη κοινωνία, καθώς και την αντίληψή τους για την ισλαμική θρησκεία.²⁷⁸

(13α)- Λόγοι παραδοχής της παροιμίας «Αν κόψεις από τη γυναίκα ένα άκρο, της βγαίνουν άλλα δυο»

Στην ερώτηση «για ποιους λόγους συμφωνείτε με την παροιμία «Αν κόψεις από τη γυναίκα ένα άκρο, της βγαίνουν άλλα δυο», βλέπουμε ότι το 67% των κηδεμόνων της αγροτικής κοινωνίας και το 60% της πόλης, απαντούν «επειδή τα λόγια των προγόνων μας είναι σωστά και λογικά», ενώ το 33% των κηδεμόνων της περιφέρειας και το 40% των κηδεμόνων της πόλης, απαντούν «επειδή τα κορίτσια χρειάζονται σκληρή διαπαιδαγώγηση». Βέβαια, ορισμένοι κηδεμόνες δήλωσαν: *η κοπέλα πρέπει να έχει σκληρή διαπαιδαγώγηση για να πάει νοικοκυρά στο σπίτι του άντρα της.*

²⁷⁸ Το Ιερό Κοράνι αναφέρει ότι [οι άντρες είναι κατά πολύ ανώτεροι των γυναικών] κι αναγνωρίζει την αντρική υπεροχή. Επίσης, συνιστά στους άντρες να συμβουλεύουν τις ατίθασες γυναίκες τους, στη συνέχεια να τις εγκαταλείπουν μόνες στην κλίνη τους κι αν το μέτρο αυτό αποβεί ατελέσφορο να τις δέρνουν. [Κοράνι, κεφαλαίο alnssa, παράγραφος 34, σ. 111]. Επίσης βλ. <http://www.papaki.panteion.gr/teuxos8/islam.htm>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο, 13-12-2006). Η λανθασμένη κατανόηση αρκετών Ιορδανών για τούτη την αναφορά και για την ισλαμική θρησκεία γενικότερα, τους οδήγησε στο να αδικήσουν τη γυναίκα, η οποία θεωρήθηκε κι ακόμη θεωρείται άτομο δεύτερης κατηγορίας εξαιτίας της μη ορθής κατανόησης της ισλαμικής θρησκείας. Ωστόσο, η μόρφωση, η παγκοσμιοποίηση, ο ρόλος των Μ.Μ.Ε. κι ο φωτισμός των ανθρώπων για πολλά πράγματα όπως για τη σωστή ερμηνεία της θέσης της γυναίκας στο ισλαμικό καθεστώς και το ρόλο της γυναίκας στις πολιτισμένες χώρες, οδήγησαν τον Ιορδανό στη διαμόρφωση μίας διαφορετικής αντίληψης για τη γυναίκα.

Από την ανάλυση αυτή παρατηρούμε ότι οι απαντήσεις των κηδεμόνων στην πόλη δεν διαφέρουν από τις απαντήσεις των κηδεμόνων στην περιφέρεια κι αυτό πιθανώς οφείλεται στη συνεχή επαφή των κηδεμόνων της αστικής περιοχής με τον τόπο καταγωγής τους, ο οποίος συνήθως είναι η περιφέρεια. Όπως αναφέρει ο Ευάγγελος Αυδίκος: «ο πολιτισμός των πόλεων καλλιέργησε μια βαθύτατη απέχθεια σε ό,τι είχε σχέση με το παρελθόν και την ύπαιθρο».²⁷⁹

Πίνακας (13α)

Το ποσοστό απαντήσεων των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στους λόγους που συμφωνούν με την παροιμία «Αν κόψεις από τη γυναίκα ένα άκρο, της βγαίνουν άλλα δυο»

Επιλογές	Οι Κηδεμόνες		Οι Κηδεμόνες	
	Περιφέρεια		Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>
	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>
A) Επειδή τα λόγια των προγονών μας είναι σωστά και λογικά.	60	67%	60	60%
B) Επειδή τα κορίτσια χρειάζονται σκληρή διαπαιδαγώγηση.	30	33%	40	40%
Γ) Άλλοι λόγοι.	-	-	-	-

Είναι αναμφίβολο, ότι τα παραπάνω στοιχεία, όπως αντιλαμβανόμαστε κι από τις απαντήσεις των κηδεμόνων της περιφέρειας και της πόλης, έχουν άμεση σχέση με την ισλαμική θρησκεία, καθώς υπάρχει η πεποίθηση ότι η γυναίκα έχει κακία από τη φύση της, η οποία έχει τη ρίζα της στο ρόλο που διαδραμάτισε η Εύα προς τον Αδάμ, με τον τρόπο που τον επηρέασε να φάει το μήλο.²⁸⁰ Επιπρόσθετα, η ισλαμική

²⁷⁹ Βλ. Αναγνωστοπούλου Β. (1999), *Λαϊκή Παράδοση και Παιδί*, σ. 31.

²⁸⁰ Κατά τον Albaeni, W. (2001:33) ο Θεός όταν δημιούργησε τον άνθρωπο, του ζήτησε να μη φάει από ένα συγκεκριμένο Μήλο, ώστε να έχει τη δυνατότητα να παραμείνει στον Παράδεισο. Όμως με την παρέμβαση και τα πονηρά λόγια του Σατανά τον πίεσε να φάει το Μήλο, μέσω της Εύας, την οποία ο Σατανάς πήρε με το μέρος του. Το αποτέλεσμα αυτής της παρακοής ήταν να καταδικαστούν (ο Αδάμ και η Εύα) σε μια ζωή στην οποία ο Αδάμ θα τρέχει στη γη ψάχνοντας το ψωμί του κι η Εύα θα

θρησκεία, δηλώνει ότι δεν υπάρχει καλή γυναίκα. Σχετική αναφορά υπάρχει στο Κοράνι²⁸¹: «Είναι μια παγίδα από σας τις γυναίκες! Στ' αλήθεια οι παγίδες σας είναι πολύ δυνατές».²⁸² Ο Georges Dybs (1996:22) συνηγορώντας στα παραπάνω, σημειώνει ότι εξαιτίας της γυναίκας καταστράφηκε ο άντρας κι εκδιώχθηκε απ' τον Παράδεισο. Υπογραμμίζει επίσης, πως έκτοτε το ζεύγος είναι καταδικασμένο σε ατελείς συνευρέσεις και στον έρωτα δίχως ντροπή, ενώ η γυναίκα υπόκειται σε μια επιπλέον τιμωρία: την υποταγή στον άντρα και τους πόνους της γέννας. Επιπλέον, οι Warren Bitton και Eugene Provenzo (1983:136), ενισχύοντας τα παραπάνω, σημειώνουν ότι το προπατορικό αμάρτημα με την Εύα να βάζει σε πειρασμό τον Αδάμ, λειτουργούσε ως μία συνεχής υπενθύμιση της κατωτερότητας των γυναικών έναντι των ανδρών.

Αυτή η επικρατούσα άποψη για την κατωτερότητα των γυναικών εκφράζεται σε πολλές πτυχές της ισλαμικής ζωής. Στα δικαστήρια, για παράδειγμα και σύμφωνα με την ισλαμική θρησκεία, η μαρτυρία ενός άντρα ισούται με τη μαρτυρία δύο γυναικών, ενώ παράλληλα πιστεύεται ότι η φωνή της γυναίκας είναι ντροπή. Επιπλέον, στις περισσότερες ισλαμικές χώρες, όπως τονίζει η Σοφία Φουρούλη, οι γυναίκες κληρονόμοι²⁸³ δικαιούνται μικρότερο μερίδιο από τους άνδρες. Στην Αίγυπτο και την Ιορδανία αν η μοναδική κληρονόμος είναι γυναίκα παίρνει μόνο το μισό της περιουσίας των γονιών της, ενώ το άλλο μισό κληροδοτείται στους άνδρες συγγενείς.²⁸⁴ Η πίστη τους σε όσα αναφέραμε, τους έχει οδηγήσει να θεωρούν ότι η γυναίκα ό,τι κι αν πάθει, το αξίζει.²⁸⁵

υποφέρει πολύ πόνο κατά τον τοκετό. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. *Τα Δικαιώματα της Γυναίκας*. Επίσης βλ. το Κοράνι, [κεφαλαίο Alrkara παράγραφος 35, σ. 7].

²⁸¹ Η παραπάνω παράγραφος είναι [στο κεφαλαίο Ιωσήφ, παράγραφος 28, σ. 330].

²⁸² Παρόμοιες αναφορές συναντώνται και σ' άλλες περιπτώσεις παραδοσιακών κοινωνιών. Ο Max Hoekheimer και άλλοι (1996:105) ισχυρίζονται ότι η Προτεσταντική Εκκλησία βλέπει την υποταγή της γυναίκας στον άντρα ως τιμωρία για το αμάρτημα της Εύας. Ο Ελευθέριος Αλεξάκης (1980:219) τονίζει στη διατριβή του ότι οι άντρες μέσα στη Μάνη, αλλά κι έξω από αυτή, πιστεύουν ότι ο Θεός έκανε λάθος και έβαλε το κεφάλι του διάβολου στο σώμα της γυναίκας.

²⁸³ Ο J. Peristiany (1976:142) σημειώνει ότι στην Τυνησία οι κόρες δεν είχαν δικαίωμα να κληρονομήσουν την οικογενειακή περιουσία, ενώ ήταν σκανδαλώδες μία κόρη ν' απαιτήσει το μερίδιό της από τον αδερφό της.

²⁸⁴ Βλ. <http://www.papaki.panteion.gr/teuxos8/islam.htm>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο, 13-12-2006).

²⁸⁵ Παρόμοιες αναφορές συναντώνται κι από άλλους συγγραφείς, οι οποίοι μελετούν τη θέση της γυναίκας σε παραδοσιακές κοινωνίες. Η Ειρήνη Καμπερίδου (XX:601) παραθέτει τη δήλωση ενός Τούρκου, που όποτε μιλούσε για τις γυναίκες έλεγε: «οι γυναίκες έχουν μακριά μαλλιά και κοντά μυαλά». Οι Jane Ollenbueger και Helen Moore (1992:3) υπογραμμίζουν ότι το 19^ο οι γυναίκες θεωρούνταν πιο ανόητες απ' τους άντρες, διότι υπήρχε η πεποίθηση πως είχαν μικρότερο εγκέφαλο. Η Τζουλιέτ Μίτσελ (1981:179) τονίζει ότι η κύρια οικονομική αποστολή της γυναίκας ήταν να γεννήσει πολλά παιδιά.

Η Σοφία Φουρούλη συνεχίζει, προσθέτοντας ότι το να βγάλει μια γυναίκα διαβατήριο μπορεί να φαίνεται απλό, δεν είναι όμως πάντα. Στις περισσότερες ισλαμικές χώρες είναι απαραίτητη η συγκατάθεση του πατέρα ή του συζύγου για να εκδώσει μια γυναίκα διαβατήριο. Στη Σαουδική Αραβία, επίσης, οι γυναίκες δεν μπορούν ν' αποκτήσουν άδεια οδήγησης, πρέπει να μπαίνουν στα λεωφορεία από ξεχωριστές εισόδους και να κάθονται σε διαφορετικό μέρος από τους άνδρες.²⁸⁶

Σε αρκετές περιπτώσεις οι γυναίκες της Ιορδανίας υιοθετώντας τους στερεότυπους κανόνες και πρακτικές που συναντούν καθημερινά, πιστεύουν ότι οι διακρίσεις που αντιμετωπίζουν αποτελούν ένα φυσιολογικό κομμάτι της ζωής τους. Η Κυβέρνηση της Ιορδανίας ωστόσο, έχει πραγματοποιήσει κάποια βήματα προς την κατεύθυνση αναπροσαρμογής των ιορδανικών νόμων κι εξίσωσής τους με τα διεθνή πρότυπα.²⁸⁷

Ο ιορδανικός Νόμος επιτρέπει στους πολίτες να ταξιδεύουν ελεύθερα εντός κι εκτός της χώρας, εκτός συγκεκριμένων στρατιωτικών περιοχών. Σε αντίθεση με τους προηγούμενους νόμους της Ιορδανίας, ο ισχύων Νόμος για τα διαβατήρια δεν απαιτεί οι γυναίκες να έχουν την άδεια του άνδρα-φύλακά τους προκειμένου να εκδώσουν διαβατήριο. Παρ' όλα αυτά, σε πολλές περιπτώσεις οι γυναίκες δεν μπόρεσαν να ταξιδέψουν με τα παιδιά τους στο εξωτερικό καθώς οι Αρχές υπακούοντας στις παρακλήσεις των πατεράδων, δεν επέτρεπαν στα παιδιά να εγκαταλείψουν τη χώρα. Οι κοινωνικές επιταγές, λοιπόν, εξακολουθούν να διαδραματίζουν κυρίαρχο ρόλο στη διατήρηση ενός συντηρητικού κλίματος και στον περιορισμό των ελευθεριών των γυναικών.²⁸⁸

Ο Hojjatulislam Mesbah (1984:20-21) παραθέτοντας την αντίθετη άποψη, αναφέρει ότι οι γυναίκες στην ισλαμική κοινωνία έχουν το δικαίωμα να διαθέτουν και να πωλούν περιουσία, να κληρονομούν, ν' αναζητούν τη γνώση και να συμμετέχουν σε νόμιμη εμπορική δραστηριότητα. Προσθέτει επίσης, ότι η γυναίκα μπορεί να συμμετέχει σε κοινωνικές δραστηριότητες με συνέπεια, αρετή και σεμνότητα. Ο John Esposito (2002:93) υποστηρίζει ότι τον 21^ο αιώνα, οι Μουσουλμάνες γυναίκες έχουν αποκτήσει μία πληθώρα σημαντικών δικαιωμάτων, όπως η δυνατότητα στη δημόσια εκπαίδευση, συμπεριλαμβανομένου και του πανεπιστημιακού επιπέδου. Σε πολλές χώρες, οι γυναίκες έχουν το δικαίωμα να εργασθούν εκτός του σπιτιού, να ψηφίσουν

²⁸⁶ Βλ. <http://www.papaki.panteion.gr/teuxos8/islam.htm>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο, 13-12-2006).

²⁸⁷ Βλ. <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=166&year=0> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο Διαδίκτυο 22-05-2007).

και να διατηρούν δημόσιο γραφείο. Ο Muhammad Alkhuli (1990:76) αναφέρει ότι η γυναίκα στο Ισλάμ μπορεί ν' ακολουθήσει όποιο επάγγελμα πιστεύει ότι της ταιριάζει, αρκεί να μην έρχεται σ' επαφή με άνδρες και να έχει την άδεια του συζύγου ή του κηδεμόνα της.

Επιστρέφοντας στην προηγούμενη άποψη, ο Charles Lindholm (2002:228) σημειώνει ότι οι γυναίκες στη Μέση Ανατολή θεωρούνται από τους άνδρες ως ένα ανθρώπινο είδος κατώτερο, ανόητο από τη φύση του, οκνηρό, αναξιόπιστο, μολυσμένο, επίμονο, συναισθηματικό, άπληστο και ανήθικο. Συνεπώς, οι άνδρες προκειμένου να μπορέσουν να κρατήσουν υπό τον έλεγχό τους τα παραπάνω «επικίνδυνα» χαρακτηριστικά της γυναικείας προσωπικότητας την απομονώνουν και ασκούν συχνά επάνω της σωματική βία.

Ο Μάριος Μπέγζος (2005:98) υπογραμμίζει ότι η ανισοτιμία των δύο φύλων καθιερώνεται από το Κοράνι κι υλοποιείται μέσω μίας σειράς περιορισμών σε βάρος των γυναικών.

Στην αναφορά της για τις σχέσεις αγοριών-κοριτσιών, η Μυρτώ Νίλσεν (1980:83) υπογραμμίζει ότι το κορίτσι δεν μπορεί παρά να νιώσει θιγμένο στο «εγώ» του, από το γεγονός ότι όλα τα ενδιαφέροντα πράγματα προορίζονται για το αγόρι. Η Lila Abu-Lughod (1998:92) σημειώνει ότι σε προγενέστερα κείμενα Περσικών βιβλίων ο ρόλος της συζύγου και της μητέρας ήταν η δημιουργία ενός άνδρα που θα ήταν άνθρωπος του Θεού και της οικογένειας. Στα ίδια κείμενα, υπογραμμίζεται ότι καλύτερη είναι η γυναίκα που χαρακτηρίζεται από εξυπνάδα, ευσέβεια, πονηριά, σεμνότητα, τρυφερότητα, ερωτική διάθεση, έλεγχο της γλώσσας της, υπακοή στον άντρα της και αφοσίωση του εαυτού της σ' εκείνον και προτίμηση στην ικανοποίησή του, βαρύτητα και σεβασμό.

Η Samia Saati (1999:163) υπογραμμίζει ότι οι γυναίκες στις αραβικές κοινωνίες είναι αρκετά πίσω συγκριτικά με τις γυναίκες στη Δύση, καθυστέρηση η οποία οφείλεται στη μη ορθή κατανόηση της ισλαμικής θρησκείας από αρκετούς Μουσουλμάνους²⁸⁹ και την πίεση που ασκείται επάνω τους από τη κοινωνία. Και συνεχίζει σημειώνοντας ότι η ίδια η γυναίκα στην Αραβία άφησε στην τύχη το

²⁸⁸ Βλ. <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=166&year=0> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο Διαδίκτυο 22-05-2007).

²⁸⁹ Η συγγραφέας χρησιμοποιεί τον όρο «Μουσουλμάνους» για να δείξει ότι οι ερμηνευτές του ισλαμικού θρησκευάτος είναι στην πλειοψηφία τους άντρες και κατέχουν τον πρώτο και τον τελευταίο λόγο στις αποφάσεις και στην καθοδήγηση του ισλαμικού πληθυσμού υπό των νόμων του Ισλάμ. Αυτοί ονομάζονται μούφτηδες και συνήθως έχουν αρκετές γνώσεις στα θέματα της ισλαμικής θρησκείας.

δικαίωμά της στη μόρφωση, την εργασία κ.λπ., με συνέπεια να θεωρηθεί άνθρωπος δεύτερης κατηγορίας και να παραμένει ως υπηρέτρια στο σπίτι του αφέντη της, αντί ν' αποτελεί ενεργό και δραστήριο άτομο της κοινωνίας. Οι συνθήκες αυτές συναντώνται σε πολλές χώρες του ισλαμικού κόσμου, όπου οι γυναίκες αντιμετωπίζονται σαν πολίτες δεύτερης κατηγορίας, με ορισμένες μάλιστα από τις γυναίκες αυτές να έχουν δεχθεί την κατάσταση, πιστεύοντας ότι αυτό επιβάλλει το Ισλάμ. Αρκετά είναι επίσης και κάποια βιβλία ανδρών συγγραφέων που χαρακτηρίζουν τις γυναίκες ως «ελαττωματικά όντα» τόσο από φυσικής όσο κι από ηθικής πλευράς.²⁹⁰

Η Roxanne Marcotte αναφέρει, στο βιβλίο των Nelly Lahoud και Anthony Johns (2005:3), πως οι Ισλαμιστές χρησιμοποιώντας ως επιχείρημα την αποτυχία των κοσμικών προσπαθειών για εξάλειψη των φυλετικών ανισοτήτων, τονίζουν την ανάγκη επιστροφής στις «παραδοσιακές θρησκευτικές αξίες που υπόσχονται στις γυναίκες μεγαλύτερη ασφάλεια, δικαιώματα και σεβασμό στην κοινωνία, ενσωματώνοντας σύγχρονες αξίες που σχετίζονται με το νεωτερισμό».

Ακόμα οι Akbar Ahmed και Hastings Donnan (1994:14) αναφέρουν ότι οι Μουσουλμάνες γυναίκες θεωρούνται ως οι περισσότερο τρωτές στις κοινωνικές μεταβολές και τις εξωτερικές επιδράσεις. Επιπρόσθετα, σημειώνεται ότι σημαντικό ρόλο διαδραματίζει κι η κοινωνική τάξη, αφού η πλειοψηφία των γυναικών της ελίτ του Πακιστάν έχουν ζήσει όπως οι ευκατάστατες κι εργαζόμενες γυναίκες στον υπόλοιπο κόσμο, ενώ οι γυναίκες των κατώτερων τάξεων είναι εκείνες που έζησαν πιο έντονα τις αντιφάσεις που ήρθαν στην επιφάνεια από τις σύγχρονες απαιτήσεις. Η Haifaa Khalafallah παραθέτοντας κάποιες παλαιότερες απόψεις του Al-Ghazali για τις γυναίκες σημειώνει: «ο άνδρας χαρακτηρίζεται από τη δύναμη του μυαλού και τη δυνατότητά του να εμμένει». Συνεχίζει αναφέροντας, σύμφωνα με τον Al-Ghazali πάντα, ότι η εργασία της γυναίκας έξω απ' το σπίτι²⁹¹ έρχεται σε αντίθεση με τη φύση της, ενώ ακόμη κι αν μία γυναίκα αναγκαστεί να εργασθεί για οικονομικούς λόγους, τότε δεν θα πρέπει σε καμία περίπτωση ν' αναλάβει κάποια δημόσια θέση εξουσίας.²⁹²

²⁹⁰ <http://www.submission.org/women/equal.html>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 04-04-2007).

²⁹¹ Η Muna Mu'taman, διευθύντρια Γενικής Εκπαίδευσης και Σπουδαστικών Ζητημάτων του Υπουργείου Εκπαίδευσης της Ιορδανίας, αναφέρει ότι μόλις το 16% των Ιορδανών γυναικών εργάζεται εκτός του σπιτιού.

²⁹² Βλ. El-Azhary E. (2005) *Beyond the Exotic: Women's Histories in Islamic Societies*, p.40.

Ο Anthony Giddens (1993:150) επισημαίνει ότι οι ίδιες οι γυναίκες εξακολουθούν να αποδέχονται την κατάσταση περί «ιδεολογίας της οικιακής ζωής», τοποθετώντας το γάμο και την οικογένεια πάνω από κάθε οικονομικό όφελος.²⁹³ Το γεγονός αυτό επιβεβαιώνεται κι από την Evelyn Early (1993:5), η οποία υπογραμμίζει ότι οι παραδοσιακές γυναίκες, στο Κάιρο, που εργάζονται ως έμποροι γνωστές ως *mu'allimat* (ιδιοκτήτρια επιχείρησης) είναι «σκληρές» γυναίκες που διευθύνουν καταστήματα ή καφετέριες. Μία τέτοια γυναίκα μιλάει αυστηρά ακόμη κι απότομα με τους πελάτες. Ωστόσο στο σπίτι τους οι γυναίκες *mu'allimat* συμπεριφέρονται ως τυπικές νοικοκυρές, ενώ ο George Sage (1990:63) επίσης τονίζει ότι οι γυναίκες φέρουν, μέχρι και σήμερα, τη μεγαλύτερη ευθύνη διεκπεραίωσης των εργασιών του νοικοκυριού.

Ο Νίκος Κωνσταντάρας αναφέρει ότι σ' ορισμένες κοινωνίες η θέση της γυναίκας στην Παιδεία και την εργασία είναι χειρότερη από ποτέ, με τις αιτίες να πηγάζουν από τις θρησκευτικές προκαταλήψεις, αλλά και τις συντηρητικές αντιλήψεις των ιδίων των γυναικών που υποτάσσονται σε τέτοια συστήματα.²⁹⁴ Η Σάσα Λαδά (1996:24) τονίζει ότι οι γυναικείες σπουδές δεν άλλαξαν μόνο τη θέση και την αντίληψη των γυναικών για τον κόσμο, αλλά και για τον εαυτό τους.

Ωστόσο, ο Αλέξανδρος Καριώτογλου(2005:159) επισημαίνει ότι θα ήταν δύσκολο να δεχτεί κανείς την εμφάνιση ενός ανανεωτικού γυναικείου κινήματος στις ισλαμικές χώρες. Και στην περίπτωση που κάτι τέτοι συνέβαινε, δεν θα μπορούσε να έχει το δυναμισμό των αντίστοιχων κινήματων της Ευρώπης ή της Αμερικής. Άλλωστε, ο Καριώτογλου αναφέρει ότι η θέση της γυναίκας στις ισλαμικές χώρες και την αυστηρή ανδροκρατική ισλαμική κοινωνία, δεν της έχει επιτρέψει εδώ κι αιώνες ν' απαιτήσει δικαιώματα συμμετοχής στα κοινά και να διεκδικήσει ίσες ευκαιρίες με τους άνδρες ως προς τη μόρφωση, την εργασία και το σεβασμό των προσωπικών επιλογών. Ο Ιορδανός καθηγητής Samer Ktamy (1981:15) τονίζει ότι η καθυστέρηση της γυναίκας να συμμετάσχει στην κοινωνική ζωή γενικότερα, οφείλεται στα ήθη, τα έθιμα και την κοινωνική αντίληψη, που επηρεάζουν αρνητικά τόσο την ανάπτυξη, όσο και τη μόρφωση και την εργασία των γυναικών.²⁹⁵

Εν τούτοις, οι P. Holt, Ann Lambton και Bernard Lewis (1970:723) σημειώνουν ότι η θέση των Μουσουλμάνων γυναικών έχει παρουσιάσει αλλαγές, καθώς οι ευκαιρίες

²⁹³ Οι Jane Ollenbueger και Helen Moore (1992:99) υπογραμμίζουν ότι σε πολλές κουλτούρες ο ρόλος της γυναίκας μέσα στην οικογένεια ταυτίζεται με τον εργάτη που δουλεύει σε μια επιχείρηση.

²⁹⁴ Βλ. Εφημερίδα Καθημερινή (2006), *Η Εποχή των Αμαζόνων*, αριθμός φύλλου 26, 466, σ 22.

για εκπαίδευση κι εργασία αυξάνονται. Βέβαια, οι ευκαιρίες αυτές παρουσιάζουν ανομοιομορφία ως προς τη γεωγραφική περιοχή εφαρμογής, με τις γυναίκες ορισμένων περιοχών, από τη μία πλευρά, να συνεχίζουν ν' αποτελούν παθητικούς δέκτες και τις γυναίκες των πόλεων, από την άλλη, στις να επιδιώκουν ίση μεταχείριση στην εκπαίδευση, την εργασία, κ.λπ.

Ο Ευάγγελος Αυδίκος υπογραμμίζει πως παρά το γεγονός ότι τα νέα κορίτσια φορούν τζιν κι άλλα είδη που φορούν και Χριστιανές συνομήλικες, η θέση τους στην μουσουλμανική κοινωνία συνεχίζει να υπόκειται σ' έλεγχο.²⁹⁶ Οι Akbar Ahmed και Hastings Donnan (1994:12) τονίζουν, ως κοινωνικοί επιστήμονες, ότι παραδέχονται την ύπαρξη σημαντικών προβλημάτων στις παραδοσιακές κοινωνίες, όχι μόνο των Μουσουλμάνων, αλλά και των Βουδιστών, των Ινδών, ακόμα και των Χριστιανών. Οι Nelly Lahoud and Anthony Johns (2005:80), στηριζόμενοι στα λόγια της Roxanne Marcotte, υπογραμμίζουν ότι το Ισλάμ δεν απαγορεύει στις γυναίκες να συμμετάσχουν στην κοινωνική ζωή και τις δραστηριότητές της, αρκεί πρωτίστως να εκπληρώνουν τον κύριο ρόλο τους, δηλ. της μητέρας κι εκείνης που πρώτη εκπαιδεύει το παιδί στο κάλεσμα του Ισλάμ. Εάν στη συνέχεια της μένει ελεύθερος χρόνος μπορεί να συμμετάσχει σε κοινωνικές δραστηριότητες.

Αντίθετα, ο Γεράσιμος Μακρής (2004:497) αναφέρει ότι πολλοί ηγέτες ισλαμιστικών οργανώσεων πιστεύουν πως η ισλαμική παράδοση απελευθερώνει τις γυναίκες από πολλούς περιορισμούς που τους έχουν επιβληθεί στο όνομα το Ισλάμ, καθώς στην πραγματικότητα πρόκειται για περιορισμούς που απορρέουν από την εκάστοτε εγχώρια πολιτισμική κληρονομιά και ουδεμία σχέση έχουν με το Ισλάμ. Και συνεχίζει φέρνοντας ως παράδειγμα το γεγονός ότι οι ισλαμιστές πιστεύουν στο δικαίωμα της γυναίκας στη μόρφωση, την εργασία κι αν όχι σ' όλους τους τομείς, σίγουρα σ' εκείνους απ' όπου θα μπορούσαν να προσφέρουν πολλά στην ευρύτερη κοινωνία. Επίσης θεωρούν ότι οι γυναίκες πρέπει να έχουν άμεση σχέση με την πολιτική διαδικασία.

13β- Λόγοι μη παραδοχής της παροιμίας «Αν κόψεις από τη γυναίκα ένα άκρο, της βγαίνουν άλλα δυο»

Στην ερώτηση «για ποιους λόγους δεν συμφωνείτε με την παροιμία: αν κόψεις από τη γυναίκα ένα άκρο, της βγαίνουν άλλα δυο», βλέπουμε ότι το 29% των κηδεμόνων

²⁹⁵ Επίσης βλ. Alktbee I. (2006), *Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στον Αραβικό Πολιτισμό*, Νο 6, σ. 21.

της υπαίθρου και 48% των κηδεμόνων της πόλης, απάντησαν «επειδή οι αντιλήψεις σήμερα έχουν αλλάξει σχετικά με τη θέση της γυναίκας και το ρόλο της». Δεύτερη στις προτιμήσεις των κηδεμόνων της περιφέρειας με 71% έρχεται η επιλογή «επειδή τα κορίτσια πρέπει να έχουν την ίδια μεταχείριση με τα αγόρια», ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των των κηδεμόνων της πόλης για την ίδια επιλογή φτάνει το 52%. Ορισμένοι κηδεμόνες μάλιστα δήλωσαν: *η παροιμία αυτή χρησιμοποιείται για το κορίτσι που δεν είναι διαπαιδαγωγημένο όπως πρέπει.*

Πίνακας (13β)

Το ποσοστό απαντήσεων των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στους λόγους που δεν συμφωνούν με την παροιμία «Αν κόψεις από τη γυναίκα ένα άκρο, της βγαίνουν άλλα δυο»

Επιλογές	Οι Κηδεμόνες		Οι Κηδεμόνες	
	Περιφέρεια		Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>
	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>
A) Επειδή οι αντιλήψεις σήμερα έχουν αλλάξει.	120	29%	420	48%
B) Επειδή τα κορίτσια πρέπει να έχουν την ίδια μεταχείριση με τα αγόρια.	300	71%	460	52%
Γ) Άλλοι λόγοι.	-	-	-	-

Από τα προαναφερθέντα στοιχεία παρατηρείται ότι δεν παρουσιάζεται διαφορά στα ποσοστά απαντήσεων των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη. Αυτό πιθανότατα οφείλεται στη βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου τους και στο ρόλο των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας, στην ενημέρωση και το διαφωτισμό των Ιορδανών για τη θέση και το ρόλο της γυναίκας στη δυτική κοινωνία. Τα ευρήματα της Samia Saati (1999:177), στη μελέτη της για τη σύγχρονη αιγυπτιακή κοινωνία, ταυτίζονται με την προηγούμενη ανάλυση. Συγκεκριμένα, αναφέρει, μεταξύ άλλων, ότι είναι έκδηλη η μόρφωση της γυναίκας γενικά κι ειδικότερα στην τριτοβάθμια εκπαίδευση,

²⁹⁶ Βλ. Αυδίκος, Ε. (2002). *Οι Ρομά στην Ελλάδα*, σ.225.

αλλά κι ο θετικός ρόλος των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας, μέσω των οποίων επιτυγχάνεται ο διαφωτισμός του γυναικείου πληθυσμού για το ρόλο και τη θέση του στην κοινωνία, γεγονός που σίγουρα θα βοηθήσει το γυναικείο φύλο στην απόκτηση αυτοπεποίθησης και τη σαφή κατανόηση για το ρόλο και τη θέση του στην κοινωνία γενικότερα και την οικογένεια ειδικότερα.

Η Hanan Malkaouy (2001:242) υπογραμμίζει στη διατριβή της, ότι η γυναίκα κατά το παρελθόν ήταν φυλακισμένη στο σπίτι και απαγορεύονταν να βγει, διότι είχε την ευθύνη φροντίδας τόσο των παιδιών όσο και του σπιτιού, ενώ μερικά ήθη κι έθιμα που επικρατούν μέχρι και σήμερα, της απαγορεύουν την έξοδο από το σπίτι. Ωστόσο, όταν κάποιες γυναίκες στην ιορδανική κοινωνία κατανόησαν τη σημασία που κατέχει η μόρφωση αλλά κι η Παιδεία, άρχισαν ν' απελευθερώνονται και ν' αντιλαμβάνονται τη θέση και το ρόλο τους μέσα στην κοινωνία. Ο Αλέξανδρος Καριώτογλου²⁹⁷ (2005:159) συμφωνεί με την προηγούμενη αναφορά κι επισημαίνει ότι υπήρξαν μεμονωμένες περιπτώσεις ανδρών και γυναικών είτε από τον ισλαμικό χώρο, είτε από τις χριστιανικές μειονότητες των ισλαμικών χωρών, που τόλμησαν ν' αναφερθούν- παρά τα αισθήματα ενοχής και ντροπής- στην καινοτομία και την ύπαρξη ίσων ευκαιριών. Ο ίδιος συνεχίζει επισημαίνοντας ότι σημαντικό ρόλο στη στάση αυτή διαδραμάτισε η επιρροή κι η επαφή με το δυτικό τρόπο ζωής .

Όσα αναφέραμε, φαίνεται να έχουν επηρεάσει την πιο συντηρητική ισλαμική χώρα, τη «Σαουδική Αραβία», στο να βελτιώσει τη θέση της γυναίκας. Έτσι, συναντάμε γυναίκες που αντικατέστησαν τους άντρες πωλητές σε καταστήματα εσωρούχων, καθώς οι αρχές της χώρας ενημέρωσαν τους ιδιοκτήτες των καταστημάτων για τη σχετική απόφαση.²⁹⁸ Επίσης, ο Abdel-Wahed Youssif συμπληρώνει πως οι γυναίκες στον ισλαμικό κόσμο αποτελούν ενεργούς συντελεστές της κοινωνίας, ασχολούνται μ' εργασίες εντός κι εκτός σπιτιού κι είναι δασκάλες, πανεπιστημιακές καθηγήτριες,

²⁹⁷ Ο Αλέξανδρος Καριώτογλου (2005:161-162) αναφέρει επίσης αρκετά παραδείγματα μορφωμένων γυναικών των αραβικών χωρών να επισημαίνουν τη θέση της γυναίκας στις κοινωνίες αυτές και να παίρνουν το λόγο ζητώντας τη βελτίωση της άθλιας κατάστασης των γυναικών στην Αραβία. Μ' αυτά τα παραδείγματα μπορούμε να πούμε ότι η μόρφωση και τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στη βελτίωση της θέσης της γυναίκας στις Αραβικές κοινωνίες και δη στην Ιορδανία.

²⁹⁸ Η κίνηση αυτή υπαγορεύθηκε από την ανάγκη δημιουργίας θέσεων απασχόλησης για τις γυναίκες,, η παρουσία των οποίων στην αγορά εργασίας γίνεται ολοένα και πιο αισθητή στα αυστηρά ήθη που επικρατούν στη μουσουλμανική χώρα. Βλ. Την εφημερίδα Μέτρο (2006), *Βελτιώνεται η Θέση της Γυναίκας στη Σαουδική Αραβία*, αριθμός φύλλου 1320, σ. 8.

γιατροί, δικηγόροι, μηχανικοί, δικαστές, μέλη της Βουλής, Πρέσβειρες κ.ά. Στις αγροτικές περιοχές μάλιστα μοιράζονται τις δουλειές με τους άνδρες.²⁹⁹

14- Παραδοχή ή μη της παροιμίας «Η μέριμνα για την αποκατάσταση των κοριτσιών διαρκεί για μια ζωή»

Από τη σύγκριση των απαντήσεων των κηδεμόνων στην αγροτική κι αστική κοινωνία, βρίσκουμε ότι το 69% των κηδεμόνων της περιφέρειας απάντησε «ναι» και το 30% απάντησε «όχι», σε ότι αφορά στη συμφωνία τους με την παροιμία «Η μέριμνα για την αποκατάσταση των κοριτσιών διαρκεί μια ζωή». Στις απαντήσεις των κηδεμόνων της πόλης, βλέπουμε ότι το 60% συμφωνεί με την παροιμία, ενώ το 22% διαφωνεί. Διαπιστώνουμε, λοιπόν, ότι δεν υπάρχει διαφορά στις απαντήσεις των κηδεμόνων στην ερώτηση που αναφέρεται στην παροιμία. Ο πίνακας (14) δείχνει ότι οι κηδεμόνες τόσο στην περιφέρεια όσο στην πόλη συμφωνούν με την παροιμία αυτή.

Πίνακας (14)

Το ποσοστό απαντήσεων των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στο αν συμφωνούν με την παροιμία «Η μέριμνα για την αποκατάσταση των κοριτσιών διαρκεί μια ζωή»

Ερωτηθέντες	Ερώτηση	Περιφέρεια				Πόλη			
		<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>		<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>	
		ναι	όχι	ναι%	όχι %	ναι	όχι	ναι%	όχι %
14-Οι Κηδεμόνες:	Συμφωνείτε με την παροιμία «Η μέριμνα για την αποκατάσταση των κοριτσιών διαρκεί για μια ζωή»;	45	20	69%	30%	68	25	60%	22%

Από τα παραπάνω στοιχεία συμπεραίνουμε ότι οι απαντήσεις των κηδεμόνων της αγροτικής και αστικής κοινωνίας ταυτίζονται με τα ήθη και τα έθιμα των Ιορδανών, τα οποία πηγάζουν επίσης από το Ισλάμ. Αυτό το συμπέρασμα πιθανώς οφείλεται στην αίσθηση του κάθε γονιού προς τα παιδιά του, μία αίσθηση που υπάρχει στη φύση του κάθε ανθρώπου και σύμφωνα με την οποία όσο κι αν μεγαλώσουν τα παιδιά κι ιδιαίτερα τα κορίτσια,³⁰⁰ ακόμη έχουν την ανάγκη και τη φροντίδα του γονιού³⁰¹.

²⁹⁹ Βλ. *International Seminar on Literacy and Lifelong Education for Women, Islam, Perestroika and the Education of Women* (1990:33).

³⁰⁰ Το θηλυκό στην ιορδανική κοινωνία και ιδιαίτερα στην περιφέρεια σημαίνει: αδυναμία, χωρίς προσωπικότητα κι υποταγή στον άντρα. Αρκεί να γνωρίζεις κανείς ότι η μεγαλύτερη προσβολή για έναν

Το γεγονός αυτό μπορεί κανείς να το παρατηρήσει στη συμπεριφορά των γονιών απέναντι στην κόρη τους μετά το γάμο της, οπότε κι η κοπέλα που παντρεύτηκε αποκτά σεβασμό, αξία και περισσότερο ενδιαφέρον³⁰² από τους γονείς της, στην προσπάθειά τους να ενισχύσουν τη θέση της απέναντι στον άντρα της και την οικογένεια του συζύγου της. Η ενίσχυση της θέσης της κόρης-συζύγου γίνεται για προληπτικούς λόγους, ώστε ο σύζυγος της κόρης να μην τη χωρίσει, ή να ξαναπαντρευτεί,³⁰³ καθώς η ιορδανική κοινωνία που είναι ταυτισμένη με την ισλαμική νομοθεσία, δίνει στον άντρα τη δυνατότητα να χωρίσει εκείνος τη γυναίκα του όποτε θελήσει και να παντρευτεί έως τέσσερις γυναίκες ταυτόχρονα.³⁰⁴ Κατά το Ιερό Κοράνι των Μουσουλμάνων, οι άντρες δικαιούνται από το νόμο να έχουν μέχρι τέσσερις γυναίκες, ενώ οι γυναίκες δεν μπορούν να συνάψουν σχέσεις με παραπάνω από έναν άντρα.³⁰⁵

Ο Μάριος Μπέγζος (2005:96) επίσης σημειώνει ότι η πολυγαμία στην ισλαμική θρησκεία επιτρέπεται μόνο στον άνδρα και το διαζύγιο είναι στην κρίση του. Τα ευρήματα της Ειρήνης Καμπερίδου (XX:729) ταυτίζονται με τα παραπάνω, σημειώνοντας μεταξύ άλλων, ότι ο άντρας στην ισλαμική θρησκεία μπορεί να χωρίσει τη σύζυγό του λέγοντας τρεις φορές τη φράση «σε χωρίζω», χωρίς να δώσει

Άραβα ή Ιορδανό άνδρα, είναι να τον χαρακτηρίσουν ΓΥΝΑΙΚΑ. Αντίθετα, το αρσενικό είναι η δύναμη, η εξουσία. Αυτή η λανθασμένη αντίληψη ως προς τα δυο φύλα προέρχεται από την ισλαμική θρησκεία, στην οποία το Κοράνι αναφέρει ότι [οι άντρες είναι κατά πολύ ανώτεροι των γυναικών] Όμως, ο μεγάλος μουφτής της Αιγυπτίου Sayyid Muhammad στην ερμηνεία του ισχυρίζεται ότι η παράγραφος αυτή αφορά στη μυϊκή δύναμη του σώματος και τίποτε περισσότερο. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Καριώτογλου Α. (2005), *Σπουδές στη Θρησκευολογία*, σ. 162. Επίσης, βλ. Δουλκέρη Τέσσα, την αναφορά της στο Ευρωπαϊκό Συνέδριο (1995), *Εκπαίδευση και Ισότητα Ευκαιριών*, σ. 214.

³⁰¹ Τα παιδιά στην Ιορδανία ζουν με τους γονείς τους μέχρι να παντρευτούν. <http://www.cp-pc.ca/english/jordan/family.html>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 29-03-2007).

³⁰² Αυτό δε σημαίνει ότι οι γονείς δε νοιάζονται για την παντρεμένη κόρη τους. Απλά εδώ προσπαθούν να δείξουν στον άντρα της και την οικογένεια του ότι στο πλευρό της κόρης τους βρίσκεται η οικογένεια κι ολόκληρο το σόι της.

³⁰³ Κατά το *Ιερό Κοράνι*, [στο κεφαλαίο Alnissa, παράγραφος 1, σσ. 102-103]: [Κι αν φοβάστε να αδικήσετε τις ορφανές (σε περίπτωση γάμου) τα ορφανά, τότε να παντρεύεστε άλλες δύο ή τρεις ή τέσσερις της εκλογής σας]. Για περισσότερες πληροφορίες βλ την Ερμηνεία του Κορανίου από τον Ibn Kather. Επίσης, βλ. Καριώτογλου Α. (2005), *Σπουδές στη Θρησκευολογία*, σ. 174. Επίσης, βλ. Ouwadi. A. (1989) *Οι Φυλές στην Ιορδανία*, σ. 461 και Wohba T. (1983), *The Role of Women in Islam*, Pp. 112-117. Και βλ. Alkakei Y. (2001), *Η Θέση της Γυναίκας στο Ισλάμ*, σ. 122.

³⁰⁴ Για να παντρευτεί ένας άντρας με τέσσερις γυναίκες ταυτόχρονα, πρέπει να υπάρχουν λόγοι, οι οποίοι κατά την ισλαμική θρησκεία και την Ερμηνεία του Κορανίου από τον Ibn Kather είναι: η μη τεκνοποίηση της συζύγου, η μη υγιεινή συζύγου, η μη ανταπόκριση της συζύγου στις σεξουαλικές απαιτήσεις του συζύγου και κατά τελευταίο λόγο είναι σε περιπτώσεις πόλεμου, όπου η απώλεια στους άντρες είναι αναπόφευκτη, με συνέπεια να μένουν χήρες αρκετές γυναίκες, οι οποίες θα προτιμούσαν να είναι δευτερες ή τρίτες γυναίκες παρά να στραφούν στην μοιχεία. Επίσης, βλ Καρακολτσίδου Β. (2000), *Όψεις της Μειονοτικής Εκπαίδευσης στη Δυτική Θράκη*, σ. 42.

³⁰⁵ Βλ. Ιερό Κοράνι [κεφαλαίο Alnissa παράγραφος 3, σ. 103]. Επίσης βλ.

<http://www.pasok.gr/portal/gr/isotita/5000006/5878/7/7/1/showdoc.html>. (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο ,13-12-2006).

το λόγο ή την αίτια. Αντίθετα, η γυναίκα δεν έχει το δικαίωμα αυτό.³⁰⁶ Ο Γιώργος Πιπερόπουλος (1997:152) υπογραμμίζει ότι η πολυγαμία συναντάται και σήμερα στις ισλαμικές χώρες και σε φυλές της Αφρικής. Επίσης, η Margot Badran (1995:124-125) παρατηρεί ότι για τη γυναίκα όλες οι εκφράσεις σεξουαλικότητας περιορίζονται σ' ένα μονογαμικό γάμο. Από την άλλη, οι άντρες έχουν τη δυνατότητα, υπό ορισμένες συνθήκες, να βρεθούν σε πολυγαμικό γάμο, διαθέτοντας μέχρι και τέσσερις συζύγους ταυτόχρονα. Ακόμη, ο Hojjatulislam Mesbah (1984:21) περιγράφει τις διαφορές που εμφανίζονται σε ότι αφορά στα δικαιώματα και τα καθήκοντα ανδρών και γυναικών στο Ισλάμ. Για παράδειγμα, οι γυναίκες κληρονομούν μισό μερίδιο από το αντίστοιχο των ανδρών, το δικαίωμα διαζυγίου και πολυγαμίας υπό συγκεκριμένες συνθήκες ανήκει μόνο στον άνδρα, η γυναίκα πρέπει να υπακούει τον άνδρα της και να μην βγαίνει από το σπίτι μόνη της χωρίς την προηγούμενη άδειά του. Οι άνδρες ωστόσο έχουν την υποχρέωση να παρέχουν στις συζύγους τους τις καλύτερες δυνατές συνθήκες διαβίωσης αναλόγως της οικονομικής τους υπόστασης. Ο Προφήτης Muhammad είχε πει: «Η καλύτερη γυναίκα είναι εκείνη που όταν τη βλέπεις νιώθεις ευχαρίστηση κι όταν την κατευθύνεις σε υπακούει. Είναι εκείνη που προστατεύει τα δικαιώματά σας και κρατά την αγνότητά της όταν λείπετε».³⁰⁷

Ο Ali Fouad (1981:127) προσθέτει ότι εξαιτίας του δικαιώματος του άντρα να παντρευτεί με περισσότερες από μια γυναίκες, αναγκάζει τη γυναίκα του, η οποία ζει με τον τρόπο, να κάνει όσο το δυνατόν περισσότερα παιδιά για να προστατευτεί η ίδια από το ενδεχόμενο του διαζυγίου και να προστατεύει και το σπίτι της. Για το θέμα αυτό, ο Μιχάλης Μερακλής (XX:17) τονίζει ότι «τα παιδιά ήταν και είναι - στις περισσότερες περιπτώσεις – η προϋπόθεση του γάμου. Οι άνθρωποι παντρεύονταν για να αποκτήσουν παιδιά». Ο Μερακλής συμπληρώνει ότι τα συναισθήματα, τουλάχιστον αυτά που προηγούνται του γάμου, δεν αποτελούσαν ποτέ κίνητρο για την καθολικότητα που γνώρισε η σκοπιμότητα της τεκνοποίησης. Είναι γνωστό από τα έθιμα, ότι τη στείρα γυναίκα την αποπέμπουν, ενώ δίνεται η δυνατότητα στον άντρα να παντρευτεί (πολυγαμία) και δεύτερη γυναίκα. Η Deborah Gerner (2000:303) σημειώνει ότι ο αριθμός των παιδιών κι ειδικά των αγοριών διαδραματίζει επίσης

³⁰⁶ Για περισσότερες πληροφορίες, βλ. Καμπερίδου Ε. (XX). *Η Θέση της Γυναίκας στο Οθωμανικό Χαρέμι, κατά τον 18^ο, 19^ο αιώνα*, σ. 729.

³⁰⁷ <http://www.iamaat.org/islam/WomanRights.html>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο ,03-04-2007).

σημαντικό ρόλο στη θέση που κατέχουν οι γυναίκες στις κοινωνίες της Μέσης Ανατολής.

Η Samia Saati (1999:108) αναφέρει, μεταξύ άλλων, ότι η αξία της τιμής στις αραβικές κοινωνίες αναγκάζει τους γονείς να προσέχουν³⁰⁸ το κορίτσι μέχρι να παντρευτεί, χωρίς όμως το άγχος και το φόβο τους να μην τελειώνει εκεί, αφού πρέπει ο γάμος της κόρης τους να ολοκληρωθεί με τη γέννηση των παιδιών. Η Ayse Saktanber (2002:41) τονίζει ότι το δώρο της μητρότητας ανάγει τη γυναίκα σ' αναπόσπαστο κομμάτι επιβίωσης της μουσουλμανικής κοινωνίας και διατήρησης του ισλαμικού τρόπου ζωής. Η μητρότητα δίνει στη γυναίκα τη δυνατότητα να αυξήσει το σεβασμό των υπολοίπων προς το πρόσωπό της. Ο Frass Majaly (2005:57), στη μελέτη του για τα ήθη και έθιμα της γέννησης στην Ιορδανία, υποστηρίζει ότι με τη γέννηση των παιδιών και προπαντός αγοριών, η θέση της γυναίκας καλυτερεύει. Ο Μιχάλης Μερακλής συμπληρώνει, στη μελέτη του για το παιδί στη λαογραφία, πως όταν μια οικογένεια δεν έκανε παιδιά, το μεγαλύτερο κομμάτι ευθύνης αποδιδόταν στη γυναίκα.³⁰⁹

14α- Λόγοι παραδοχής της παροιμίας «Η μέριμνα για την αποκατάσταση των κοριτσιών διαρκεί για μια ζωή»

Στην ερώτηση «για ποιους λόγους συμφωνούν με την παροιμία «Η μέριμνα για την αποκατάσταση των κοριτσιών διαρκεί μια ζωή», βλέπουμε ότι οι κηδεμόνες της περιφέρειας επέλεξαν με 82% «επειδή τα κορίτσια έχουν πολλά προβλήματα», ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των κηδεμόνων της πόλης ανήλθε στο 63%. Η επιλογή «επειδή τα κορίτσια είναι βάρος στην οικογένεια» δόθηκε από το 18% των κηδεμόνων της περιφέρειας και το 43% των κηδεμόνων της πόλης.

Από την ανάλυση αυτή παρατηρούμε ότι οι απαντήσεις των κηδεμόνων στην πόλη δεν διαφέρουν από τις απαντήσεις των κηδεμόνων στην περιφέρεια κι αυτό πιθανότατα αποδίδεται στη συνεχή επαφή των κηδεμόνων της πόλης με τον τόπο καταγωγής τους, ο οποίος συνήθως είναι η περιφέρεια. Επιπλέον, κι οι δυο φαίνεται να μοιράζονται την ίδια μέριμνα για τις κόρες τους, η οποία μάλιστα ξεκινά από πολύ

³⁰⁸ Βλ. Την ανάλυση στις ερωτήσεις (2 α και 5).

³⁰⁹ Βλ. Αναγνωστόπουλος Β. (1999). *Λαϊκή Παράδοση και Παιδί*. σ. 15.

νωρίς, από τότε δηλαδή που γεννιέται το μωρό,³¹⁰ με το αγόρι να ενισχύει τη θέση της μητέρας του και το κορίτσι να την αποδυναμώνει.

Ο Ιορδανός λαογράφος Σαλέχ Χρησάτ (1990:25) υπογραμμίζει ότι η άτεκνη γυναίκα στην Ιορδανία βρίσκεται με τους γονείς της σε δίλημμα, κατάθλιψη και στεναχώρια, καθώς ο σύζυγός της έχει κάθε δικαίωμα να τη χωρίσει ή να ξαναπαντρευτεί και μάλιστα, να είναι δικαιολογημένος απέναντι στη κοινωνία και με την υποστήριξη της οικογένειάς του. Η Amaal Haraka (1989:16-17), στη μελέτη της για την πολυγαμία στην ιορδανική κοινωνία, επίσης υπογραμμίζει ότι ο άντρας έχει το δικαίωμα να παντρευτεί μια δεύτερη γυναίκα σε περίπτωση που με την πρώτη του γυναίκα δεν απέκτησε παιδιά, ή απέκτησε μόνο κορίτσια, στηριζόμενη μάλιστα στο κορανικό απόσπασμα: «να παντρεύεστε άλλες δυο ή τρεις ή τέσσερις της εκλογής σας». Γι' αυτό, λοιπόν, οι γονείς της γυναίκας από τη μικρή της ηλικία καταλαμβάνονται από το άγχος της ατεκνίας, πέρα από το άγχος της τιμής της και της διαπαιδαγώγησής, όπως αναφέρθηκε και στην πρώτη ενότητα της παρούσας έρευνας.

Η μέριμνα που λαμβάνεται για τα κορίτσια είναι έκδηλη και στις λαϊκές παροιμίες. Όπως αναφέρει ο Hany Al Amad (1996:21): «Μην βλάψεις τον εαυτό σου και τον περίγυρό σου...γιατί θα το «πληρώσει» η οικογένειά σου». Ο Charles Lindholm (1996, 2002:239) τονίζει ότι η νύφη στο Ισλάμ αναγνωρίζει το γάμο της ως το μόνο τρόπο για την απόκτηση σεβασμού προς το πρόσωπό της, χωρίς να θεωρεί τον εαυτό της ιδιοκτησία του συζύγου της, ενώ αποδέχεται το γεγονός ότι εκείνος διαθέτει συγκεκριμένα ερωτικά και νομικά δικαιώματα επάνω της. Ωστόσο, ο φόβος μίας μέλλουσας νύφης είναι η πιθανότητα της σωματικής βίας από το σύζυγό της, η αυστηρότητα της πεθεράς της, η στειρότητα και πάνω απ' όλα ο εξευτελισμός που μπορεί να της επιφέρει το διαζύγιο, ή ακόμη χειρότερα η έλευση μίας δεύτερης

³¹⁰ Αν όμως η γυναίκα δεν έχει τη δυνατότητα να κάνει παιδιά ή γεννάει μόνο κορίτσια, τότε ο άντρας συνήθως ξαναπαντρεύεται μια άλλη, ενώ η πρώτη σύζυγος παραμένει στο σπίτι της. Και σ' αυτήν την περίπτωση η σύζυγος μπορεί να ζητήσει το διαζύγιο. Ο άντρας όμως για να παντρευτεί δεύτερη γυναίκα πρέπει να τηρεί ισότιμη μεταχείριση των δύο συζύγων. Σε περίπτωση όμως που ο άντρας δεν κάνει παιδιά, η γυναίκα έχει κάθε δικαίωμα να ζητήσει διαζύγιο, το οποίο δεν είναι καθόλου ευχάριστο γεγονός, γι' αυτήν κατά κύριο λόγο, αλλά και για την οικογένειά της. Πρέπει να σημειωθεί ότι η χωρισμένη γυναίκα έχει δυσκολία στο να φτιάξει ξανά την ζωή της, αντίθετα με τον άντρα, ο οποίος μπορεί και διαλέγει τη σύζυγο που επιθυμεί. Αντίθετα, η γυναίκα είναι εκείνη που επιλέγεται, καθώς ο Ιορδανός επιθυμεί τη γυναίκα να είναι αγνή (παρθένα). Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι η χωρισμένη γυναίκα δεν θα προχωρήσει σε δεύτερο γάμο, διότι συνήθως αυτός που θα την ξαναπαντρευτεί θα είναι αρκετά μεγαλύτερός της ή μπορεί να έχει κινητικά προβλήματα, είτε να την παίρνει ως δεύτερη γυναίκα, κάτι που για τη γυναίκα είναι αρκετά δύσκολο να το δεχτεί. Η παραπάνω αναφορά οφείλεται στη μέριμνα των γονιών για την κόρη τους. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Χρησάτ Σ.(1990), *Τα Έθιμα του Γάμου στην Ιορδανία*, σ. 26. Επίσης, βλ. Diab F. (1981), *Άξιες, Ηθη και τα Έθιμα*, σ. 306. Και Βλ. Wohba T. (1983), *The Role of Women in Islam*, Pp. 112-117. Και Βλ. Alkakei Y. (2001), *Η*

συζύγου. Ο ρόλος της, όπως εκείνη το βλέπει, είναι να μεγιστοποιήσει τη θέση και την τιμή της μέσα από τις καταστάσεις στις οποίες βρίσκεται, ενώ πραγματική «αρένα» ανταγωνισμού είναι το νοικοκυριό και βασικότερό της όπλο η γέννηση αγοριών.³¹¹

Η Βασιλική Καρακολτσίδου (2000:42) αναφέρει ότι η τεκνοποίηση έχει μεγάλη βαρύτητα για τη ζωή και το γάμο ενός ζευγαριού. Εάν η γυναίκα δεν κάνει παιδιά, ο σύζυγος έχει το δικαίωμα να τη χωρίσει.. Ο Μιχάλης Μερακλής (1998:55) επισημαίνει ότι η μητρότητα είναι το στοιχείο που δικαιώνει τη γυναίκα μέσα σ' όλο το πλήγμα των εξαρτημένων σχέσεων και της υποταγής, ενώ προσθέτει ότι το στοιχείο αυτό ήταν ικανό να βγάλει τη γυναίκα από την απομόνωση, να επηρεάσει και να διαμορφώσει έναν άλλο τύπο συμπεριφορών, που εξασφάλιζαν εκείνη την ανεπίσημη, κατά κάποιο τρόπο, συγκυριαρχία ή συνεξουσία της γυναίκας. Η Μαρία Σακαλάκη (1984:97) ισχυρίζεται ότι στις πατριαρχικές, αγροτικές κοινωνίες η γυναίκα δικαιώνει την ύπαρξή της κι αποκτά κάποια «μοίρα στον ήλιο» μόνο όταν γεννήσει αγόρι. Ο Pierre Grimal (1990:81) στο σημείο αυτό προσθέτει ότι οι ο γάμος συνάπτεται «για να γεννηθούν τα παιδιά».

Η Αναστασία Βερβενιώτη (1991:62) υπογραμμίζει ότι η μεγαλύτερη δοκιμασία για μια οικογένεια είναι ο γάμος των παιδιών της και κυρίως των κοριτσιών. Οι γονείς είναι υποχρεωμένοι ν' αποκαταστήσουν τα παιδιά τους κι αυτό δεν αφορά μόνο στο μέλλον των παιδιών, αλλά και τη δική τους κοινωνική θέση. Ο γάμος είναι πάντοτε μια όχι και τόσο εύκολη υπόθεση για τους ανθρώπους, ανεξάρτητα από τον τόπο και το χρόνο, αλλά για τις γυναίκες περιπλέκεται ακόμη περισσότερο, όπως αναφέρει ο Θόδωρος Καρζής (1990:132).

Θέση της Γυναίκας στο Ισλάμ. σ. 122. Επίσης, βλ. Καμπερίδου Ε. (XX), *Η Θέση της Γυναίκας στο Οθωμανικό Χαρέμι, Κατά τον 18^ο, 19^ο αιώνα*, σσ. 741-746.

³¹¹ Παρόμοιες αναφορές γίνονται κι από άλλους συγγραφείς για τη θέση της γυναίκας σε παραδοσιακές κοινωνίες. Ο Μιχάλης Μερακλής (1998:52) παρατηρεί παρόμοιες περιπτώσεις που εμφανίστηκαν στην ελληνική παραδοσιακή οικογένεια τις παραμονές του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, προσθέτοντας ότι ο άντρας είχε το δικαίωμα απόκτησης δεύτερης γυναίκας, σε περίπτωση ατεκνίας της πρώτης ή ακόμα, αν γεννούσε μόνο κορίτσια. Την ίδια άποψη εκφράζει ο Γιώργος Θανάσης (1983:91), υπογραμμίζοντας ότι ο γάμος σε μικρή ηλικία χρησιμοποιείται με την ίδια σημασία, όπως κι η δυνατότητα που έχει κάθε άντρας να παντρευτεί μια δεύτερη γυναίκα, σε περιπτώσεις που η πρώτη γεννά μόνο κορίτσια ή είναι στείρα. Κι αυτό προκειμένου να διασωθεί το γένος. Οι Linda Schneider και Arnold Silverman (2003:43) αναφέρουν ότι στην Ιαπωνία οι γυναίκες βρίσκονταν πάντα 3 βήματα πίσω από το σύζυγό τους και συνεχίζουν σημειώνοντας ότι ο σύζυγος μπορούσε να ζητήσει διαζύγιο από τη γυναίκα του σε περίπτωση που εκείνη δεν γεννούσε αγόρια ή ακόμα επειδή ήρθε σε ρήξη με την πεθερά της.

Πίνακας (14α)

Το ποσοστό απαντήσεων των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στους λόγους για τους οποίους συμφωνούν με την παροιμία «Η μέριμνα για την αποκατάσταση των κοριτσιών διαρκεί μια ζωή»

Επιλογές	Οι Κηδεμόνες		Οι Κηδεμόνες	
	Περιφέρεια		Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>
	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>
A) Επειδή τα κορίτσια είναι βάρος στην οικογένεια.	10	18%	38	43%
B) Επειδή τα κορίτσια έχουν πολλά προβλήματα.	45	82%	55	63%
Γ) Άλλοι λόγοι.	-	-	-	-

Η μέριμνα των γονιών δεν περιορίζεται στη διαπαιδαγώγηση και το γάμο της κόρης τους, αλλά περιλαμβάνει και τον οικονομικό παράγοντα³¹² που αποτελεί βάρος για το γονιό, παρά την μετακόμιση της κόρης του στο σπίτι του συζύγου της, ενώ αυτό συμβαίνει προκειμένου να ενισχυθεί η θέση της κόρης τους απέναντι στον άντρα της και την οικογένειά του. Η αναφορά αυτή ταυτίζεται με τους νόμους της ισλαμικής θρησκείας, στην οποία σύμφωνα με το Hateth³¹³ και τον Ιορδανό συγγραφέα Ahmad Ouwadi (1989:461): «θα πρέπει να επισκέφτεστε όσο πιο συχνά γίνεται τις κόρες, αδελφές, εξαδέλφες και θείες, καθώς και να τους παρέχετε φαγητό και ό,τι άλλο χρειάζονται. Μόνο έτσι θα μπειτε άνετα στον Παράδεισο». Το Ιερό Κοράνι αναφέρει γι' αυτό το θέμα: «Να δίνει από την περιουσία του, ενώ την αγαπάει για τους συγγενείς του, και για τα ορφανά και τους απόρους.....».³¹⁴

³¹² Ο Ιορδανός γονιός στην προσπάθειά του να ενισχύσει τη θέση της κόρης του, είναι αναγκασμένος να την επισκέπτεται κατά διαστήματα δίνοντάς της κάποια χρήματα και δώρα μπροστά στον άνδρα της. Εάν ο γονιός είναι οικονομικά ευκατάστατος μπορεί επίσης, να παραχωρήσει κάποια στρέμματα στην κόρη του. Σχετική με τις ενέργειες αυτές είναι η παροιμία «τάιζε το στόμα, ντρέπεται το μάτι». Και αυτό ισχύει όχι μόνο στους οικονομικά αδύναμους γαμπρούς, αλλά και στους ευκατάστατους.

³¹³ Βλ. Την ερώτηση (10).

³¹⁴ Η παραπάνω παράγραφος είναι στο κεφαλαίο [Alrakaga παράγραφος 177, σ. 35. Επίσης βλ. παράγραφος 83, σ. 15].

(14β)- Λόγοι μη παραδοχής της παροιμίας «Η μέριμνα για την αποκατάσταση των κοριτσιών διαρκεί για μια ζωή»

Στην ερώτηση «για ποιους λόγους δε συμφωνείτε με την παροιμία «Η μέριμνα για την αποκατάσταση των κοριτσιών διαρκεί μια ζωή», βλέπουμε ότι το 68% των κηδεμόνων της αγροτικής και το 60% της αστικής κοινωνίας, επέλεξε «επειδή τα κορίτσια είναι δώρο Θεού όπως και τα αγόρια». Ως δεύτερη κατά σειρά προτίμησης απάντηση έχουμε την επιλογή «επειδή η εποχή αυτή είναι εποχή προόδου και ανάπτυξης κι η θέση της γυναίκας έχει βελτιωθεί» με ποσοστό 32% για τους κηδεμόνες της περιφέρειας και 40% για τους κηδεμόνες της πόλης.

Από τα παραπάνω διαπιστώνουμε ότι δεν εντοπίζεται διαφορά στις απαντήσεις των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη. Ενδεχομένως, αυτό οφείλεται στη βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου των κηδεμόνων, με αποτέλεσμα να έχει αλλάξει η αντίληψή τους για τη θέση του κοριτσιού και να έχει φτάσει στο ίδιο επίπεδο με την αντίληψή τους για το αγόρι. Επίσης, οι λόγοι διαφωνίας των κηδεμόνων με την παραπάνω παροιμία αποδίδονται στην παγκοσμιοποίηση και το ρόλο των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας, τα οποία προβάλλουν το ρόλο και τη θέση της γυναίκας στη Δύση, οδηγώντας κατ' αυτόν τον τρόπο τον Ιορδανό κηδεμόνα να μιμηθεί ή έστω να εμπιστευτεί τις δυνάμεις και τις ικανότητες της γυναίκας.³¹⁵ Επιπλέον, είναι πολύ πιθανό οι κηδεμόνες να έχουν την πεποίθηση πως ήρθε η ώρα που η γυναίκα στην ιορδανική κοινωνία πρέπει να βγει από το κλουβί της προστασίας και της εξουσίας του ανδρισμού, οπλισμένη μάλιστα με την αυτοπεποίθηση και τη μόρφωση, που αποτελεί το κλειδί ανεξαρτησίας της κάθε γυναίκας.³¹⁶ Με την αναφορά αυτή, ταυτίζεται κι ο Anthony Giddens (2002:552), ο οποίος προσθέτει ότι η εκπαίδευση έχει την τάση να εκφράζει και να ενισχύει τις ανισότητες περισσότερο απ' όσο ενεργεί προς την κατεύθυνση της μείωσής τους. Η Σάσα Λαδά, επίσης, αναφέρει, ότι οι γυναίκες υφίστανται κοινωνικές καταπιέσεις. Η καταπίεση αυτή οδήγησε στη γέννηση των «γυναικείων σπουδών», που στοχεύουν στην απελευθέρωση της γυναίκας.³¹⁷

³¹⁵ Δεν είναι τυχαίο να δούμε τη γυναίκα στη Δύση, δικαστή, πρόεδρο βουλής, υπουργό, ακόμα και πρόεδρο μιας χώρας. Οι θέσεις των γυναικών που αναφέραμε, οδήγησαν τον Ιορδανό να πιστεύει ότι η γυναίκα στην Ιορδανία με τη γνώση και τη μόρφωση, μπορεί να κατακτήσει παρόμοιες θέσεις.

³¹⁶ Επίσης βλ. Την εφημερίδα «Μέτρο», *Οι Γυναίκες το «Κλειδί» για την Αναγέννηση του Αραβικού Κόσμου*, αριθμός φύλλου 1490, σ 10.

Πίνακας (14β)

Το ποσοστό απαντήσεων των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στους λόγους διαφωνίας τους με την παροιμία «Η μέριμνα για την αποκατάσταση των κοριτσιών διαρκεί μια ζωή»

Επιλογές	Οι Κηδεμόνες		Οι Κηδεμόνες	
	Περιφέρεια		Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>
	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>
A) Επειδή τα κορίτσια είναι δώρο Θεού όπως και τα αγόρια .	85	68%	98	60%
B) Επειδή η εποχή αυτή είναι εποχή προόδου κι ανάπτυξης κι η θέση της γυναίκας έχει βελτιωθεί.	40	32%	65	40%
Γ) Άλλοι λόγοι.	-	-	-	-

Η παραπάνω αναφορά ταυτίζεται με τα ευρήματα της Τέσσας Δουλεκέρη (1989:11), η οποία επισημαίνει ότι την τελευταία δεκαετία η γυναίκα αρχίζει να διεκδικεί μια ισότιμη, με τον άνδρα, θέση στο εργασιακό περιβάλλον, καθώς οι διακρίσεις σε βάρος της, από νομοθετικής σκοπιάς, έχουν καταργηθεί και το προστατευτικό πνεύμα του νομοθέτη προς τη γυναίκα έχει πάψει να ισχύει. Και συνεχίζει σημειώνοντας ότι πέρασε η εποχή που ο γάμος θεωρείτο ως ο απόλυτος προορισμός των γυναικών και που δεν υπήρχε κανένα σύστημα μόρφωσης για τις κοπέλες, παρά μόνο η ανατροφή που έπαιρνε από τη μητέρα της .

Η συνειδητοποίηση της ανάγκης για επιμόρφωση των κοριτσιών, σύμφωνα με την Lila Abu-Lughod (1998:97-98), έγινε περισσότερο εμφανής όταν τα βιβλία ξεκίνησαν να εμπεριέχουν ιστορίες με κορίτσια που πρωταγωνιστούσαν σ' αυτές στην ίδια συχνότητα με τ' αγόρια. Οι ιστορίες αυτές περιλάμβαναν αντιπαράθεση μεταξύ ενός κοριτσιού που λόγω της ανύπαρκτης εκπαίδευσής του δεν είχε σωστή συμπεριφορά κι ενός κοριτσιού μορφωμένου με ευγενικούς τρόπους και συνετή συμπεριφορά. Ακόμα οι Akbar Ahmed και Hastings Donnan (1994:130) αναφέρουν ότι η επέκταση των

³¹⁷ Η αναφορά της Σάσας Λαδά έχει αναφερθεί κατά τη διάρκεια του Συνεδρίου: *Οι Γυναικείες Σπουδές στην Ελλάδα και στην Ευρωπαϊκή Ήπειρο*, (1996:18).

δικτύων των Μέσων Ενημέρωσης, όπως το CNN και το BBC έδωσαν στις γυναίκες τη δυνατότητα άμεσης πρόσβασης στην πληροφορία και την ενημέρωση, σ' αντίθεση με παλαιότερα που οι γυναίκες εξαρτώνταν από τους άνδρες για την ενημέρωσή τους.

Οι P. Holt, Ann Lambton και Bernard Lewis (1970:723) αναφέρουν ότι οι Μουσουλμάνες μαθήτριες δεν αποβλέπουν αποκλειστικά στο γάμο. Η νεότερη γενιά γυναικών παρουσιάζει μεγαλύτερα ποσοστά σε ότι αφορά στην εκπαίδευση, την εργασία εκτός σπιτιού, τη συμμετοχή στην κοινωνική ζωή και τη δυνατότητα συμμετοχής στη διαδικασία επιλογής του συζύγου από τους γονείς. Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι οι μορφωμένες γυναίκες φαίνονται να επιθυμούν λιγότερα παιδιά, να υποστηρίζουν τις εργαζόμενες συζύγους και να παρουσιάζουν μειωμένη έκφραση του θρησκευτικού αισθήματος σε σχέση με τους άνδρες.

Η Λουκία Μουσούρου επισημαίνει (2000:35): «όσο υψηλότερο είναι το μορφωτικό επίπεδο της συζύγου, τόσο περισσότερες είναι οι πιθανότητες για επαγγελματική απασχόλησή της». Ο Δημήτρης Γαργαλιάνος (1998:71) τονίζει ότι η εκπαίδευση μπορεί να δώσει στους ανθρώπους την ελευθερία να ζήσουν μια γεμάτη κι ευγενική ζωή, να προσδώσει περιεχόμενο στη Δημοκρατία και να κάνει τη λογική και το Νόμο κανόνες στα παγκόσμια ζητήματα. Ο Γεώργιος Κωστάρας, αναφέρει: «οι ιδέες του Πλάτωνα για τη γυναίκα και τη δραστηριότητα της, για την Παιδεία και την ελευθερία της, για τη μόρφωση της και για τη συμμετοχή της στα κοινά είναι τόσο επίκαιρες και τόσο προοδευτικές, ώστε, αν εφαρμόζονταν στο σύνολό τους, θ' άλλαζαν το κοινωνικό και το πολιτικό σκηνικό της εποχής μας, προς το καλύτερο βέβαια».³¹⁸ Αυτό που πρέπει να επισημανθεί στο σημείο αυτό, είναι ότι οι ιδέες του Πλάτωνα για τη γυναίκα είναι ορθές. Πώς; Όλοι μας είδαμε την Ελλάδα να δίνει μια ξεχωριστή θέση στη γυναίκα. Θέση, που εκφράστηκε στο πρόσωπο μιας γυναίκας: την Πρόεδρο των Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα το 2004.³¹⁹ Η Margot Badran (1995:167) αναφέρει ότι η Nabarawi Musa³²⁰ είχε δηλώσει: «ένα έθνος δεν μπορεί να

³¹⁸ Η άποψη του Κωστάρα Γ, αναφέρθηκε στο Σεμινάριο Κατάρτισης Εκπαιδευτικών σε θέματα σεξουαλικής αγωγής κι ισότητας των φύλων. Βλ. Ιωάννης Παρασκευόπουλος και άλλοι, (1998) *Διαφυλικές Σχέσεις*, σ. 138. Επίσης, η πλατωνική άποψη για την πόλη, τη γυμναστική και το παιχνίδι, αναφέρθηκε από τον καθηγητή Φ.Α. του Πανεπιστημίου Αθηνών Νικηταρά Ν. (2003:37): «καμία εργασία σχετική με τη διοίκηση της πόλης δεν είναι αποκλειστική για κανένα από τα δύο φύλα...κι η φύση έκανε τα δύο φύλα ικανά ν' ασχολούνται μ' όλα τα επαγγέλματα. Η γυναίκα είναι πιο αδύνατη από τον άντρα, αλλά πολλές γυναίκες είναι καλύτερες σε πολλά επαγγέλματα από τους άντρες».

³¹⁹ Βλ. Εφημερίδα *Ελεύθερος*. Αλ ζιουντ Χ. (2005), *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες να γίνονται μόνιμα στην Αθήνα*, αριθμός φύλλου, 5714. σ. 7.

³²⁰ Huda Sha'rawi και Nabawiyah Musa: δύο γυναίκες που γεννήθηκαν στα τέλη του 19^{ου} αι. και διαμόρφωσαν την ιστορία του φεμινισμού στην Αίγυπτο το πρώτο μισό του 20^{ου} αι. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Badran M. (1995) *Feminists, Islam, and Nation*, σσ. 124-125.

ευημερήσει εάν οι άνθρωποι του δεν είναι ενεργοί και παραγωγικοί. Οι άνθρωποι δεν μπορούν να είναι ενεργοί όταν οι μισοί βρίσκονται απομονωμένοι από τις καταστάσεις της καθημερινής ζωής. Εάν οι γυναίκες δεν εργάζονται, τότε οι μισές εργατικές δυνάμεις του έθνους παραμελούνται». Επιπλέον η Evelyn Early (1993:4) υποστηρίζει ότι οι παραδοσιακές γυναίκες έχουν διαδραματίσει σημαντικούς οικονομικούς ρόλους, αλλά η θέση τους στην εργασία έχει αλλάξει από τον 19^ο αι., περίοδος κατά την οποία η οικογένεια αποτελούσε τη βασική παραγωγική μονάδα. Οι παραδοσιακές γυναίκες τώρα εργάζονται ως έμποροι και πιστωτές. Μερικές φορές όταν ο σύζυγος ή ο πατέρας πεθάνει, αναλαμβάνουν την οικογενειακή επιχείρηση.

4.4. Αθλητική Δραστηριότητα του Κοριτσιού στην Ιορδανική

Κοινωνία

Στην πρώτη ενότητα του ερωτηματολογίου αναλύσαμε τη διαφοροποίηση στα ήθη και τα έθιμα ανάμεσα στην περιφέρεια και την πόλη, σχετικά με την ελευθερία του κοριτσιού. Στη δεύτερη ενότητα του ερωτηματολογίου εξετάσαμε επίσης τη διαφοροποίηση που υπάρχει στα ήθη και τα έθιμα ανάμεσα στην περιφέρεια και στην πόλη σχετικά με την Παιδεία του κοριτσιού. Στην τρίτη ενότητα, αναλύσαμε τις απόψεις των κηδεμόνων, τόσο στην περιφέρεια όσο και στην πόλη, σχετικά με τη θέση του κοριτσιού. Ήδη, από τις προαναφερόμενες αναλύσεις έχουμε διαμορφώσει μια καλή εικόνα για τη διαπαιδαγώγηση, τη μόρφωση και τη θέση του κοριτσιού στην ιορδανική κοινωνία. Οι αναλύσεις αυτές μας εισάγουν στην τέταρτη ενότητα της έρευνας, που αναφέρεται στον αθλητισμό του κοριτσιού στην εν λόγω κοινωνία. Η ενότητα αυτή περιλαμβάνει εννέα ερωτήσεις, οι οποίες αναφέρονται γενικά στο εάν τους αρέσει η γυμναστική, στο εάν το κορίτσι έχει τη δυνατότητα να συμμετάσχει στον αθλητισμό, στ' αθλητικά ρούχα που επιτρέπεται να φορά, στο εάν έχει τη δυνατότητα να αθλείται με το άλλο φύλο κ.λπ.

15- Η επιθυμία για άθληση

Παρατηρώντας τις απαντήσεις των κοριτσιών στην αγροτική κι αστική κοινωνία, βλέπουμε ότι δεν παρατηρείται διαφορά σε ό,τι αφορά στην ερώτηση «εάν τους αρέσει ο αθλητισμός», καθώς το 98% των κοριτσιών της περιφέρειας απάντησε θετικά και μόλις ένα 2% απάντησε αρνητικά. Παράλληλα, το 91% των κοριτσιών στην πόλη απάντησε «ναι» και το 9% «όχι» σε ό,τι αφορά στις απαντήσεις της ίδιας ερώτησης. Από τη σύγκριση αυτή αντιλαμβανόμαστε ότι ο αθλητισμός αρέσει τόσο στα κορίτσια της περιφέρειας, όσο και στα κορίτσια της πόλης.

Πίνακας (15)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στην επιθυμία τους ν' αθλούνται

Ερωτηθέντες Ερώτηση	Περιφέρεια				Πόλη			
	Αριθμός απαντήσεων		%		Αριθμός απαντήσεων		%	
	ναι	όχι	ναι%	όχι %	ναι	όχι	ναι%	όχι %
15- Τα κορίτσια: Σου αρέσει ο αθλητισμός;	410	10	98%	2%	500	80	91%	9%
Οι κηδεμόνες Σας αρέσει ο αθλητισμός;	90	300	23%	77%	260	280	48%	52%

Όσον αφορά στις απαντήσεις των κηδεμόνων στην αγροτική κι αστική κοινωνία, παρατηρούμε ότι οι απαντήσεις των κηδεμόνων στην περιφέρεια φτάνουν στο 23% για το «ναι» και στο 77% για το «όχι». Από την άλλη, οι κηδεμόνες της πόλης απαντούν «ναι» με ποσοστό 48% και «όχι» με 52%, στο ερώτημα αν τους αρέσει ο αθλητισμός. Συγκρίνοντας τις απαντήσεις τους, διαπιστώνουμε ότι στους κηδεμόνες της περιφέρειας δεν αρέσει ο αθλητισμός, ενώ οι κηδεμόνες της πόλης δεν αποσαφήνισαν τις απόψεις τους για το αν τους αρέσει ή όχι ο αθλητισμός.

Από τα παραπάνω είναι έκδηλη η διαφορά που παρουσιάζουν οι απαντήσεις των κοριτσιών από τις απαντήσεις των κηδεμόνων τους, τόσο στην περιφέρεια όσο και στην πόλη. Μάλλον, η διαφορά αυτή αποδίδεται στην ηλικία του κοριτσιού, η οποία έχει ανάγκη να κινείται συνέχεια και να παίζει, διότι το παιχνίδι είναι κάτι αυθόρμητο³²¹ στον άνθρωπο, ιδιαίτερα σ' αυτήν την ηλικία. Επίσης, η σημερινή γενιά, γενιά της παγκοσμιοποίησης και του εκσυγχρονισμού, βλέπει μέσα από τον αθλητισμό την ανεξαρτησία και την ελευθερία της,³²² καθώς το σχολείο και τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας, ολοένα και περισσότερο, ενθαρρύνουν τον κόσμο,

³²¹ Αυθόρμητο: σύμφωνα με τον Σαρή Ν. (1985:49) είναι το στοιχείο που παρασύρει στη δίνη του άνθρωπο και τον οδηγεί σε δράση, που τον κινητοποιεί.

³²² «Ανεξαρτησία και ελευθερία» σύμφωνα με τον Δανάσης – Αφεντάκης Αντι. (1997), ο οποίος αναφέρει ότι η φύση του παιχνιδιού στο μάθημα της φυσικής αγωγής δημιουργεί ένα αίσθημα

ανεξαρτήτως ηλικίας και φύλου, να γυμνάζεται. Τα κίνητρα που τα Μ.Μ.Ε. προβάλλουν, προκειμένου να παροτρύνουν τον κόσμο ν' αθληθεί, είναι το γεγονός ότι η άθληση βελτιώνει τις ψυχικές, ηθικές και κοινωνικές αρετές, την ανάπτυξη των ανθρωπίνων σχέσεων μεταξύ των ατόμων και την καλλιέργεια των κινητικών δραστηριοτήτων του ανθρώπου, ως δημιουργικού ατόμου της κοινωνίας, ενώ το κυριότερο όφελος του αθλητισμού αποτελεί η βελτίωση του βιολογικού δυναμικού του, καθώς κι η βελτίωση της υγείας των φυσιολογικών λειτουργιών του οργανισμού.

Η γυμναστική έχει γίνει σημαντική για τους ανθρώπους, ιδιαίτερα τις γυναίκες, για τις οποίες ο αθλητισμός αποτελεί, κατά μια έννοια, τρόπο ζωής, αφού με τη γυμναστική πολεμούν αρκετά προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονται η φροντίδα του σώματός τους, η αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου κι η ανάγκη αλλαγής της καθημερινής ρουτίνας, όπως είναι η φροντίδα των παιδιών, του σπιτιού κ.λπ. σε μία δραστηριότητα που προσφέρει ικανοποίηση, βελτίωση τη φυσικής κατάστασης και ψυχαγωγία. Με τα παραπάνω συμφωνεί η Sofia Owf αναφέροντας ότι η αθλητική ενασχόληση της γυναίκας, είτε σε σχολικό επίπεδο, είτε σε πανεπιστημιακό, παίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη των φυσικών και σωματικών ικανοτήτων της, αλλά και στην ψυχολογική και κοινωνική της ισορροπία, καθώς γεμίζει εποικοδομητικά μεγάλο μέρος του ελεύθερου χρόνου της.³²³

Ο Ιπποκράτης θεωρεί τη γυμναστική, τέχνη που συμβάλλει στη διατήρηση της υγείας και της σωματικής ευεξίας.³²⁴ Επίσης, ο Muhammad Mansour (2000:3) υπογραμμίζει ότι η γυμναστική έχει συγκεντρώσει το ενδιαφέρον όλων μας μέχρι το σημείο που η άθληση διδάσκεται στα πανεπιστημιακά ιδρύματα ως ανεξάρτητη ειδικότητα ή ως ξεχωριστή ύλη στα σχολεία και τα Πανεπιστήμια.

Ωστόσο, υπάρχουν ακόμα κυβερνητικά και μη κρατικά ιδρύματα και λέσχες που ασχολούνται αποκλειστικά με τον αθλητισμό, ο οποίος έχει γίνει ιδιαίτερα αγαπητός στις σύγχρονες κοινωνίες και στον οποίο συμμετέχουν μεγάλοι και μικροί. Όπως αναφέρει κι ο Κωνσταντίνος Εμμανουήλ (2001:3), ο αθλητισμός, η γυμναστική, το παιχνίδι, ο χορός και γενικά οι κινητικές δραστηριότητες της καθημερινής ζωής του

ελευθερίας κι ανεξαρτησίας στον ασκούμενο κι επομένως, μια εκ των πρότερων ευνοϊκή διάθεση για ουσιαστικές παρεμβάσεις. Βλ. *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική*, σ. 138.

³²³ Βλ. *The Third Scientific International Conference (1999), Women Sport And Future Science*, p. 596.

³²⁴ Σχετικά με την αναφορά του Ιπποκράτη βλ. Νικηταρά Ν. (2003), *Η Πόλη και η Άσκηση του Πολίτη*, σ. 25.

ανθρώπου³²⁵ έχουν ως σκοπό τη βελτίωση του βιολογικού δυναμικού του, την καλλιέργεια των κινητικών του κλίσεων και δυνατοτήτων, καθώς και μια ισορροπημένη ψυχική, πνευματική και κοινωνική ανάπτυξη. Επιπλέον, οι Blanche Jessen Drury και Andrea Bodo Schmid (1973:3) τονίζουν ότι η γυμναστική προσφέρει μία πληθώρα πλεονεκτημάτων, τα οποία επιδρούν ευεργετικά τόσο στη φυσική ανάπτυξη, όσο και στην ψυχική ευεξία. Προσθέτουν ότι η συμμετοχή σε μία ομάδα άθλησης αναπτύσσει το ομαδικό πνεύμα, την αυτοεκτίμηση, την πειθαρχία και τη χαρά της συμμετοχής. Προς την κατεύθυνση αυτή, η Naiama Mansour , στηριζόμενη στην μελέτη Origin Klapp, τονίζει ότι η διασκέδαση κι η ψυχαγωγία μέσω των αθλητικών και κοινωνικών δραστηριοτήτων αποτελούν μία βασική απαίτηση των ανθρώπων της σύγχρονης κοινωνίας. Ο αθλητισμός βοηθάει το άτομο ν' ανακαλύψει τον εαυτό του και να εκφραστεί.

Η συμμετοχή της γυναίκας σε τέτοιες δραστηριότητες την βγάζει από την καθημερινή ρουτίνα, εννοώντας όσα αφορούν στην ενδυμασία, τη συμπεριφορά και τον τρόπο σκέψης. Έτσι, της δίνεται η ευκαιρία κι ο χρόνος για ανανέωση, αλλαγή κι απαλλαγή από τη βαρεμάρα. Η γυναίκα έχει επίσης τη δυνατότητα να συμμετάσχει σε κοινωνικές και ψυχαγωγικές εκδηλώσεις, όπως εκδρομές, καλλιτεχνικές γιορτές και διάφορους διαγωνισμούς. Τέτοιες εκδηλώσεις αποτελούν από μόνες τους πεδίο κοινωνικής εκπλήρωσης.³²⁶

Παράλληλα, οι Pekka Oja και Risto Telama (1991:33) σημειώνουν ότι, σύμφωνα με ολοένα και περισσότερα στοιχεία, η σωματική άσκηση επιδρά θετικά στην υγεία, μέσω της πρόληψης, της θεραπείας και της αποκατάστασης. Ειδικότερα, η άσκηση επιδρά θετικά στη νευρομυϊκή και μυοσκελετική λειτουργία, ενώ προσθέτουν ότι η άσκηση είναι απαραίτητη τόσο για τον ασθενή ή ειδικών ικανοτήτων άνθρωπο, όσο και για τον υγιή. Ο Wiley Umphlet (1985:68-69) περιγράφει τον αθλητισμό ως το «μαγικό ελιξίριο» που ενισχύει την προσωπικότητα του ατόμου και καλλιεργεί τους δεσμούς της κοινωνικής αλληλεγγύης. Οι μύθοι που περικλείει ο αθλητισμός επιτρέπουν στα παιδιά να μεταμορφωθούν στους ήρωές τους κι από την άλλη πλευρά επιτρέπει στους ενήλικες να γίνουν και πάλι παιδιά. Όλος αυτός ο ενθουσιασμός είναι

³²⁵ Η φυσική αγωγή είναι «το γνωστό αντικείμενο, το οποίο ασχολείται συστηματικά με την κίνηση του ανθρωπίνου σώματος, όπως αυτή εκφράζεται στον αθλητισμό, το παιχνίδι, το χορό και γενικά σε κάθε κινητική δραστηριότητα του ανθρώπου». Κατά τον Εμμανουήλ Κ. (2001), *Μέθοδοι Διδασκαλίας στη Φυσική Αγωγή*, σ. 3.

³²⁶ Βλ. *International Conference For Women And Sport (1995)*, p.286.

κομμάτι ενός δραματικού και συμβολικού κόσμου με σημαντικές πολιτικές και κοινωνικές επεκτάσεις. Οι Dale Mood και άλλοι (1999:1)³²⁷ υπογραμμίζουν τη σημασία της υγείας ενός ανθρώπου και καθιστούν τη σωματική άσκηση μέσο επίτευξης και διατήρησης του βέλτιστου επιπέδου υγείας. Επίσης, οι John Molloy και Richard Adams (1987:vii) αναφέρουν ότι ο αθλητισμός αντανακλά τις διαστάσεις τις προσωπικής και κοινωνικής ζωής του κάθε ατόμου.

Τα ευρήματα του Νικήτα Νικηταρά (XX:203) ταυτίζονται με τα παραπάνω, αναφέροντας ότι ο αθλητισμός συμβάλει στη βελτίωση της φυσικής κατάστασης του ατόμου, στη σωματική, ψυχολογική και κοινωνική του κατάσταση. Ο Ζαν-Μαρί Μπρομ τονίζει: «ο αθλητισμός είναι η θεωρία κι η πρακτική του σώματος ως μέγιστη αποδοτικότητα».³²⁸ Επιπλέον, η καλή φυσική κατάσταση δε βοηθάει μόνο τον αθλητισμό και τη φυσική αγωγή, αλλά αποτελεί σημαντικό παράγοντα για μια ευτυχέστερη και πληρέστερη ζωή.³²⁹ Ακόμη, οι Pekka Oja και Risto Telama (1991:23) αναφέρουν ότι στην Αρχαία Ελλάδα το σώμα θεωρείτο ως η ενοποιημένη οντότητα στην οποία συνυπήρχαν αρμονικά οι πνευματικές και φυσικές ιδιότητες του ανθρώπου. Στηριζόμενοι στα λόγια του Πλάτωνα, σημειώνουν ότι η πιο αρμονική προσωπικότητα είναι εκείνη που έχει τη δυνατότητα να συνδυάσει μουσική και ποίηση με τη σωματική άσκηση κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο. Παράλληλα, οι David Lyle και άλλοι (1995:174) προσθέτουν ότι ο αθλητισμός χαρακτηρίζεται από πολλούς ως το μέσο για την καλλιέργεια του αισθήματος δικαιοσύνης, αυτοελέγχου, ψυχικής δύναμης, αφοσίωσης κι ομαδικότητας. Αντίθετα, παρατίθεται κι η άποψη σύμφωνα με την οποία αν κάποιος θέλει να καλλιεργήσει τον χαρακτήρα του, τότε μάλλον πρέπει να δοκιμάσει κάτι άλλο πέραν του αθλητισμού.³³⁰ Ακόμα οι John Molloy και άλλοι (1987:97) υπογραμμίζουν ότι τα πλεονεκτήματα ενός παιδιού από τον αθλητισμό υπάρχουν, ακόμη κι όταν αυτό δεν έχει εξαιρετικά υψηλές επιδόσεις. Το παιδί νιώθει υπερήφανο λόγω του αισθήματος συμμετοχής σε μία ομάδα, αίσθημα

³²⁷ Οι ίδιοι συγγραφείς, Mood D και άλλοι (1999:3) τονίζουν τη συμμετοχή στην αθλητική δραστηριότητα ως το καλύτερο δυνατό μέσο κοινωνικοποίησης του ατόμου και καλλιέργειας των αξιών και αρχών που θα το καταστήσουν επιτυχημένο κι ευτυχισμένο μέλος μίας δημοκρατικής κοινωνίας.

³²⁸ Βλ. Φρανσουά Γκαντερέ και άλλοι (1982), *Αθλητισμός, Κουλτούρα και Καταπίεση*, σ. 22.

³²⁹ Βλ. Τοκμακίδης Σ. (επιμέ). (1992)., *Euro Fit. Για την Αξιολόγηση Φυσικής Κατάστασης*, σ. 17.

³³⁰ Παρόμοιες αναφορές συναντώνται κι από άλλους συγγραφείς που εξετάζουν τη σημασία των αθλητικών δραστηριοτήτων για τη γυναίκα. Ο Norman Gardiner (1930:28) υπογραμμίζει τη σημασία του αθλητισμού για τους Αρχαίους Έλληνες και τον σημαντικότερο ρόλο του στην ελληνική εκπαίδευση. Προσθέτει ότι ο αθλητισμός προσφέρει μία πληθώρα πλεονεκτημάτων, όπως η καλλιέργεια του χαρακτήρα, του πνεύματος συνεργασίας και της ανιδιοτέλειας. Ωστόσο, ως φυσική δραστηριότητα όφελος έχει να προσφέρει σ' εκείνους που ασχολούνται εντατικά.

που μεταδίδεται και στην υπόλοιπη οικογένεια. Επίσης, σημειώνουν ότι ένας αθλητής ξέρει όχι μόνο να νικά αλλά και να δέχεται την ήττα του.

Όσον αφορά στους λόγους, για τους οποίους στους κηδεμόνες δεν αρέσει ο αθλητισμός πρέπει να λάβουμε υπόψη το γεγονός ότι τον περισσότερο χρόνο τους βρίσκονται στη δουλειά και την ηλικία τους, πέρα από την ευθύνη που βαραίνει τον κηδεμόνα ως υπεύθυνο για την οικογένειά του.

Η πραγματικότητα όμως μπορεί να βρίσκεται στα ήθη και τα έθιμα της ιορδανικής κοινωνίας κι ειδικότερα στην αγροτική κοινωνία, τα οποία επηρεάζουν τη συμμετοχή των κηδεμόνων στην άθληση, αφού πιστεύουν ότι ο άντρας εφόσον παντρεύτηκε, πρέπει ν' ασχοληθεί με την οικογένεια και την εργασία του. Ο Γιάννης Σταμίρης (XX:95) υπογραμμίζει ότι ο ελεύθερος χρόνος έχει αναχθεί σ' ένα είδος επένδυσης για τη σωματική και πνευματική υγεία του ατόμου και θεωρείται ότι είναι απολύτως απαραίτητος για τη χαλάρωση από τις καθημερινές του υποχρεώσεις στη σύγχρονη κοινωνική ζωή. Αναφέρει επίσης, ότι τα σπορ βρίσκονται στο επίκεντρο του σύγχρονου ενδιαφέροντος για ποικίλους κι αξιοσημείωτους λόγους: συντελούν στην κοινωνικά ανώδυνη κατανάλωση του ελεύθερου χρόνου και την αδιαμφισβήτητη συνεισφορά τους στην υγεία και το συναισθηματικό κόσμο του ατόμου.³³¹ Επιπλέον, ο George Sage (1990:44) σημειώνει ότι η ανώτερη τάξη έχει την τάση ν' ασχολείται περισσότερο με τον αθλητισμό, διότι διαθέτει τον ελεύθερο χρόνο και την οικονομική δυνατότητα να εμπλακεί σε μη παραγωγικές, από οικονομικής άποψης δραστηριότητες. Αντίθετα, συμπληρώνει ότι η εργατική τάξη αφιέρωνε το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου της στην εργασία με συνέπεια να μη διαθέτει την απαιτούμενη αντοχή κι οικονομικούς πόρους για την ενασχόληση με τον αθλητισμό.

(15αβ)- Αθλητικές δραστηριότητες για τις οποίες τα κορίτσια δείχνουν ενδιαφέρον

Στην ερώτηση «για ποιες αθλητικές δραστηριότητες δείχνουν ενδιαφέρον», στην πρώτη επιλογή των κοριτσιών της υπαίθρου με 39% συναντάμε το «στίβο»,³³² καθώς αποτελεί ένα άθλημα για το οποίο δεν απαιτούνται δεξιότητες, γνώσεις, υλικά ή αθλητικά όργανα, σε αντίθεση με τ' άλλα αθλήματα που χρειάζονται κάποιες γνώσεις, δεξιότητες κι αθλητικά όργανα.³³³ Ο στίβος, λοιπόν, είναι το πιο απλό και

³³¹ Βλ. Σταμίρη Γ. (XX), *Κοινωνιολογία του Αθλητισμού*.

³³² Ο όρος «στίβος», περιλαμβάνει τρέξιμο, διάφορες αποστάσεις και τρέξιμο με εμπόδια.

³³³ Αθλητικά όργανα και υλικά: κάθε άθλημα για να εφαρμοστεί χρειάζεται κάποια υλικά κι αθλητικά όργανα. Για παράδειγμα, το ποδόσφαιρο, δεν μπορεί να πραγματοποιηθεί χωρίς μπάλα. Ομοίως κι η καλαθοσφαίριση χωρίς καλάθια και μπάλα. Ο George Sage (1990:47) αναφέρει ότι πολλές φορές

φυσικό άθλημα για τον άνθρωπο κι εμπεριέχεται σε κάθε κινητική δραστηριότητα. Με ποσοστό 23% απαντήθηκε η επιλογή της «χειροσφαίρισης», ενώ ακολουθούν με 17% η «πετοσφαίριση» κι οι «γενικές ασκήσεις» με 11%. Στις απαντήσεις των κοριτσιών της πόλης διακρίνουμε ως πρώτη προτίμηση την «χειροσφαίριση» με ποσοστό 26%. Το αποτέλεσμα αυτό πιθανώς οφείλεται στο γεγονός ότι τα κορίτσια της πόλης συμμετέχουν σε διάφορες αθλητικές δραστηριότητες σε περιορισμένο χώρο στο σχολείο. Το 23% δήλωσε ότι προτιμά το «στίβο», το 13% «πετοσφαίριση», το 11% «καλαθοσφαίριση», το 10% «γενικές ασκήσεις» και το 7% και 6% την «ενόργανη γυμναστική» και «την κολύμβηση» αντίστοιχα. Όπως δείχνει ο πίνακας (15 α), τα κορίτσια της περιφέρειας δεν ανταποκρίθηκαν στην επιλογή της ενόργανης γυμναστικής, κάτι που ενδεχομένως μπορεί ν' αποδοθεί στα σχολεία της περιφέρειας, τα οποία συνήθως δεν διαθέτουν τ' απαραίτητα αθλητικά όργανα κι υλικά, αλλά και στην επικινδυνότητα του αθλήματος, για το οποίο χρειάζεται η λήψη αρκετών μέτρων ασφάλειας. Επίσης, το ποδόσφαιρο αποκλείστηκε από το σύνολο των επιλογών των κοριτσιών, επειδή πιθανότατα θεωρείται αντρικό άθλημα και λόγω της άγνοιάς τους γι' αυτό. Πρέπει να σημειώσουμε, ότι η φύση της κοπέλας παίζει σημαντικό ρόλο στην επιθυμία της να προσανατολισθεί προς τ' αθλήματα που δεν παρουσιάζουν κάποιο βαθμό κινδύνου, αλλά παράλληλα προσφέρουν ψυχαγωγία, ανταγωνισμό κι ικανοποίηση, όπως η χειροσφαίριση, πετοσφαίριση, στίβος κ.λπ. Την ίδια άποψη εκφράζει ο Neil Tranter (1998:87-88), ο οποίος αναφέρει ότι οι γυναίκες γενικότερα προτίμησαν αθλήματα με ατομικό, ευγενικό κι όχι έντονα ανταγωνιστικό χαρακτήρα, όπως το γκολφ και το τέννις, αποφεύγοντας αθλήματα έντονα ανταγωνιστικά, που απαιτούσαν σωματική επαφή και δαπάνη υψηλών ποσοστών ενέργειας, όπως την ενόργανη γυμναστική και την κολύμβηση, με την τελευταία να θεωρείται από τον καθηγητή της φυσικής αγωγής, Νικήτα Νικηταρά (1994:61) ως η δυσκολότερη και πιο επικίνδυνη δραστηριότητα, λόγω του περιορισμένου χρόνου αντίδρασης και του υγρού στοιχείου.

Ο Taha Khalil (1998:5) αναφέρει στη διατριβή του, ότι από τα πιο δυσκολότερα αθλήματα είναι η ενόργανη γυμναστική, διότι όχι μόνο χρειάζεται αρκετά και

είναι κι η φύση του αθλήματος τέτοια, που δεν επιτρέπει σε πολλές κοινωνικές ομάδες τη συμμετοχή, όπως το γκολφ για παράδειγμα, στο οποίο για να γίνει κάποιος επαγγελματίας απαιτούνται χρόνια προσωπικής προπόνησης, ενώ πολλές φορές η αναζήτηση ενός καλού προπονητή απαιτεί μετακίνηση σε μακρινές αποστάσεις.

διάφορα υλικά και όργανα,³³⁴ αλλά κι αυστηρά μετρά ασφαλείας. Παράλληλα, ο Γιάννης Σατρατζέμης (1998:17) τονίζει ότι η ενόργανη γυμναστική είναι ένα πολύ δύσκολο άθλημα, το οποίο προϋποθέτει ειδικά σωματικά προσόντα και πολλές πνευματικές και ψυχικές ικανότητες από τα παιδιά που θ' ασχοληθούν μ' αυτή, ενώ για τους μεγάλους³³⁵ δε γίνεται καν λόγος.

Αντίθετα, ο στίβος, όπως υποστηρίζουν ο Βασίλης Βυτινάρου κι ο Βασίλης Ελευθερίου (ΧΧ:18), είναι το φυσικότερο άθλημα και κατέχει ξεχωριστή θέση, περιέχεται δε σ' όλα τ' αθλήματα, ατομικά ή ομαδικά αλλά και σε κάθε αθλητική δραστηριότητα, καθώς δε χρειάζεται ούτε εγκαταστάσεις, ούτε υλικά και όργανα.

Μπορούμε δηλαδή να πούμε ότι σύμφωνα με τις επιλογές τους, η Αθλοπαιδεία³³⁶ εμφανίζει περισσότερο ενδιαφέρον για τους ερωτηθέντες, καθώς προσφέρει ψυχαγωγία, βελτίωση της υγείας, καλλιέργεια των ψυχοσωματικών και κοινωνικών αναγκών. Επίσης, δε χρειάζεται εγκαταστάσεις, αθλητικά όργανα, υλικά κ.λπ. και χαρακτηρίζεται από μειωμένο βαθμό τραυματισμού.

Ο Περικλής Λύτρας (1983:48), επισημαίνει: «όσο πιο μαζικό είναι ένα άθλημα, δηλαδή απευθύνεται στην ικανοποίηση μεγάλων πληθυσμιακών μαζών, τόσο μεγαλύτερη είναι κι η ανάπτυξή του για π.χ ποδόσφαιρο, βόλεϊ και χειροσφαίριση». Επίσης, ο Ιωάννης Μήλιος (1980:88) τονίζει ότι τα κορίτσια κι οι γυναίκες θα προτιμούσαν περισσότερο τα παιχνίδια τύχης και στρατηγικής, ενώ τα αγόρια κι οι άντρες τα παιχνίδια της φυσικής δεξιότητας. Και συνεχίζει (1980:128): «όσο ανώτερη η κοινωνικοοικονομική κατάσταση της οικογένειας τόσο μεγαλύτερη η κοινωνική συμμετοχή στον αθλητισμό». Ο Γιάννης Αγγελονίδης και άλλοι (2001:231) συμφωνούν ότι το άθλημα της πετοσφαίρισης είναι ένα ενδιαφέρον παιχνίδι, διότι

³³⁴ Τα υλικά και τα όργανα για το άθλημα της ενόργανης γυμναστικής είναι πολύπλοκο ζήτημα, επειδή το άθλημα αυτό για να εφαρμοστεί χρειάζεται διάφορα όργανα όπως μονόζυγο, ίππο άλματος κ.λπ. Επίσης, για την ασφάλεια των αθλούμενων πρέπει να παρέχονται βοηθητικά και να λαμβάνονται μέτρα προστασίας όπως στρώματα, ζώνες ασφαλείας, βατήρες κ.λπ. εξοπλισμός που δεν διαθέτουν τα περισσότερα σχολεία. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Σατρατζέμης Γ. (1990), *Ενόργανη Γυμναστική*, σ. 7. Επίσης, από τον ίδιο συγγραφέα (1998), *Τα Βοηθητικά Όργανα*, σσ. 74,85,104. Επίσης, βλ. Τον Khalil T. (1998), *Τα Εμπόδια της Ενόργανης Γυμναστικής και οι Ασκοούμενοι*, σ. 5.

³³⁵ Για ν' ασχοληθεί κάποιος με την ενόργανη γυμναστική πρέπει να βρίσκεται σε μικρή ηλικία διότι η φύση του αθλήματος απαιτεί μικρές ηλικίες που είναι για τα 12-14 χρόνια για τα κορίτσια και τα 14-18 χρόνια για τ' αγόρια. (Και να έχει «Ειδικά προσόντα» όπως χαμηλό ύψος, μικρό σωματικό βάρος, δύναμη και μια σειρά από άλλα προσόντα π.χ. ακουστικές οπτικές ικανότητες κ.λπ.

Κατά τον Σατρατζέμη Γ. (1998), *Τα Βοηθητικά Όργανα*, σ. 17.

³³⁶ «Αθλοπαιδεία»: περιλαμβάνει το ποδόσφαιρο, την πετοσφαίριση, τη χειροσφαίριση, την καλαθοσφαίριση. Επίσης, κατά τον Wiley Lee Umphlet (1985:307) κι άλλα αθλήματα όπως η πεζοπορία, η ορειβασία, οι πολεμικές τέχνες, τα παιχνίδια με ρακέτες, η κολύμβηση, η άρση βαρών, η τοξοβολία, το βόλεϊ κ.ά. παρουσιάζουν συνεχώς αυξανόμενο αριθμό συμμετοχών.

προσφέρει ψυχαγωγία, παίζεται απ' όλες τις ηλικίες, περιορίζει τον κίνδυνο των τραυματισμών κι απαιτεί απλά αθλητικά όργανα κι υλικά. Σ' αυτό αναφέρεται κι ο Ιωάννης Μπάγιος (1999:14) επισημαίνοντας ότι η χειροσφαίριση είναι κάτι που παίζεται σε όλους τους χώρους κι από όλες τις ηλικίες. Παράλληλα, προσθέτει ότι η χρησιμοποίησή του μπορεί να λύσει πολλά προβλήματα τόσο στο σχολικό πρόγραμμα, όσο και γενικότερα στο μαζικό αθλητισμό.

Από την άλλη, ο Μιχάλης Αναστασιάδης (1993:9) υπογραμμίζει ότι μεγάλη μάζα ατόμων της κάθε ηλικίας ικανοποιούν τις κινητικές και ψυχαγωγικές τους ανάγκες μέσα από την καλαθοσφαίριση. Επιπρόσθετα, οι John Lowell Pratt και Jim Benagh (1964:51) σημειώνουν ότι το μπάσκετ είναι ένα άθλημα που γεννήθηκε στην Αμερική κι εξελίχθηκε τόσο γρήγορα, ώστε να έχουμε επαγγελματίες μόλις 7 χρόνια μετά την εμφάνιση του αθλήματος. Είναι παιχνίδι που παίζεται σ' εσωτερικούς χώρους.

Πίνακας (15α)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην περιφέρεια και στην πόλη σε ό,τι αφορά στην επιθυμία τους ν' αθλούνται

Επιλογές	<u>Τα Κορίτσια</u>				<u>Οι κηδεμόνες</u>			
	Περιφέρεια		Πόλη		Περιφέρεια		Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>		<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>	
	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>
A) Πετοσφαίριση.	90	17%	110	13%	-	-	122	55%
B) Χειροσφαίριση.	180	23%	250	28%	-	-	-	-
Γ) Καλαθοσφαίριση.	40	5%	90	11%	-	-	40	18%
Δ) Κολύμβηση.	30	4%	50	6%	-	-	-	-
E) Στίβος.	310	39%	220	23%	30	26%	20	9%
Z) Ενόργανη Γυμναστική.	-	-	60	7%	-	-	-	-
H) Ποδόσφαιρο.	-	-	-	-	85	73%	44	81%
Θ) Γενικές Ασκήσεις.	130	11%	100	10%	-	-	-	-

Σε ό,τι αφορά στις επιλογές των κηδεμόνων, παρατηρούμε ότι οι κηδεμόνες της αγροτικής κοινωνίας, ανταποκρίθηκαν μόνο σε δυο επιλογές, σύμφωνα με τις οποίες το 73% προτιμά «το ποδόσφαιρο» και το 26% «το στίβο». Οι κηδεμόνες της αστικής κοινωνίας από την άλλη, ανταποκρίθηκαν σε τέσσερις επιλογές, με το 81% να επιλέγει το «ποδόσφαιρο», το 55% «την πετοσφαίριση», ενώ το 18% και 9% επέλεξε «καλαθοσφαίριση» και «στίβο» αντίστοιχα.

Από την παραπάνω ανάλυση διαπιστώνουμε ότι δεν υπάρχει καμία αμφιβολία στη διαφοροποίηση των επιλογών των κοριτσιών, από τις επιλογές των κηδεμόνων τους, σχετικά με την επιθυμία τους για τον αθλητισμό.

Η μη επιλογή των κηδεμόνων τόσο στην περιφέρεια όσο και στην πόλη, των άλλων απαντήσεων, πιθανότατα οφείλεται στο γεγονός ότι υπάρχει έλλειψη της απαραίτητης υλικοτεχνικής υποδομής³³⁷ κι έτσι να μην έχουν τη δυνατότητα να αθλούνται. Επίσης, μπορεί ν' αποδοθεί στην άγνοιά τους για την τεχνική ή τον τρόπο άθλησης στα παραπάνω αθλήματα κι όπως έχουμε αναφέρει παραπάνω, πρέπει να ληφθεί υπόψη η ηλικία τους κι ο ελάχιστος ελεύθερος χρόνος που διαθέτουν, καθώς τον περισσότερο τον «καταναλώνουν» στην εργασία, γεγονός που δεν τους επιτρέπει ν' ασχοληθούν με την άθληση.³³⁸

Σχετικά μ' αυτό, ο Γιάννης Σταμίρης (XX:91) διευκρινίζει ότι η ζωή στην αγροτική κοινωνία αφήνει ελάχιστο περιθώριο ελεύθερου χρόνου, αφού ο αγρότης είναι αναγκασμένος να τρέχει από τη μια δουλειά στην άλλη και να εκμεταλλεύεται και την τελευταία σταγόνα της εργατικής του δύναμης. Στην πόλη, όπως αναφέρει ο ίδιος, η αδιάκοπη και σκληρή εργασία εξακολουθούσε να θεωρείται κάτι το αξιόπαινο, ενώ όποιος συνέχιζε ν' απασχολείται παραγωγικά και πέρα από την κύρια εργασία του, έχαιρε ιδιαίτερης εκτίμησης από το άμεσο κοινωνικό του περιβάλλον.³³⁹ Ο George Sage (1990:44) προσθέτει ότι η δυνατότητα ενασχόλησης με τον αθλητισμό σήμερα

³³⁷ Για παράδειγμα: με την κολύμβηση στην Ιορδανία έχουν ασχοληθεί ελάχιστοι άνθρωποι, καθώς η Ιορδανία αντιμετωπίζει σοβαρό πρόβλημα με το νερό, καθώς δεν υπάρχουν φυσικές πηγές νερού «ποτάμια, λίμνες» κ.λπ. Επίσης, η μοναδική θάλασσα στην Ιορδανία βρίσκεται 250 χιλ μακριά από το 99% των Ιορδανών. Αξίζει να σημειωθεί, ότι η έκταση της Ιορδανίας ανέρχεται στα 89,342 χιλ.τετρ. χλμ., με 88,802 χιλ.τετρ.χλμ. να είναι ξηρά και ,54 χιλ.τετρ.χλμ. να είναι νερό, μιλάμε δηλαδή για ένα ποσοστό επιφάνειας νερού που φτάνει μόλις το 0,6% της συνολικής της έκτασης. Βλ. τη Στατιστική Υπηρεσία της Ιορδανίας (2004:4),για του ετός 2003.

³³⁸ Ανάλογες απόψεις παρουσιάζονται και σ' άλλες περιπτώσεις κοινωνιών. Για παράδειγμα, οι Pekka Oja και Risto Telama (1991:55) αναφέρουν ότι τα τελευταία 20-25 χρόνια η συμμετοχή σε αθλητικές δραστηριότητες κατά τον ελεύθερο χρόνο έχει αυξηθεί σε Καναδά, Φινλανδία, ΗΠΑ. Ωστόσο, στην αύξηση αυτή δεν συμμετέχουν ισόποσα όλες οι κοινωνικές ομάδες, ενώ περισσότεροι από το μισό του πληθυσμού των παραπάνω χωρών δεν ασχολούνται με καμία δραστηριότητα κατά τον ελεύθερο χρόνο τους.

³³⁹ *Κοινωνιολογία του Αθλητισμού.*

είναι περιορισμένη, λόγω της συνεχούς μείωσης του ελεύθερου χρόνου, αφού ο χρόνος που οι άνθρωποι αφιερώνουν στη δουλειά τους έχει αυξηθεί σημαντικά. Ο Πιερ Λαγκιομί επισημαίνει πως στη βιομηχανική εργασία, όπως και στον αθλητισμό, το άτομο έγινε το εκτελεστικό όργανο μιας συγκεκριμένης λειτουργίας. Αναφέρει ακόμη, ότι ο αθλητισμός παρουσιάζει τεράστια ομοιότητα με την εργασία στην αλυσίδα παραγωγής.³⁴⁰ Ο Ιωάννης Μήλιος (1980:99) υποστηρίζει ότι η αρχή κι η ύπαρξη του αθλητισμού συνδέεται άμεσα με τον ελεύθερο χρόνο.

Ο Bsam Haron κι άλλοι (1995:166), στη μελέτη τους για τα προβλήματα που επηρεάζουν τα επίπεδα άθλησης των Ιορδανούς, αναφέρουν ως αιτίες, μεταξύ άλλων, το μορφωτικό τους επίπεδο, το οποίο επιδρά στην άποψή τους για τη σημασία του αθλητισμού, την οικονομική τους κατάσταση και την αντίληψη της κοινωνίας ότι η γυμναστική και ο αθλητισμός είναι χάσιμο χρόνου και η καθημερινότητα, τους απομακρύνει από τον αθλητισμό. Ο Νικήτας Νικηταράς (XX:201) επισημαίνει ότι η διάθεση γι' άθληση στον ελεύθερο χρόνο μειώνεται σταδιακά από τη μέση στην τρίτη ηλικία.³⁴¹ Ο ίδιος συγγραφέας (2003:88) παρατηρεί ότι οι παράγοντες που μπορούν να ενισχύσουν τη συμμετοχή του πληθυσμού στις φυσικές κι αθλητικές δραστηριότητες, είναι η αύξηση του ελεύθερου και διαθέσιμου χρόνου, η βελτίωση του βιολογικού επιπέδου, η κατανόηση τις αξίας της σωματικής άσκησης και γενικά η προαγωγή των κυβερνητικών σχεδίων για τον αθλητισμό.

Τα ευρήματα της Ammna Shbshakh (1997:56) ταυτίζονται με τα παραπάνω, καθώς αναφέρει ότι ο μη διαθέσιμος ελεύθερος χρόνος κι η προχωρημένη ηλικία συμβάλλουν στην απομάκρυνση των ατόμων από τη γυμναστική, πέρα από την οικονομική κατάσταση και την έλλειψη σε υλικά και αθλητικά όργανα. Η Χριστίνα Μίλεση (2006:240) αναφέρει, μεταξύ άλλων: «η έλλειψη απελευθέρωσης χρόνου από την εργασία, καθιστά απαγορευμένες τις πολιτιστικές ή κοινωνικές δραστηριότητες». Ο Henri Possbic, αθλητικός συντάκτης της εφημερίδας *Le Soir* της Βηρυτού, εμφανίζεται περισσότερο απαισιόδοξος αναφέροντας: «ο αθλητισμός στον αραβικό κόσμο χρειάζεται τη βοήθεια των κυβερνήσεων. Οι νέοι εκπαιδεύονται στο σχολείο αλλά τείνουν να πέσουν, καθώς δεν υπάρχει η απαραίτητη ενθάρρυνση. Χρειαζόμαστε καλύτερες εγκαταστάσεις, περισσότερα χρήματα για να πληρώνονται τα λεωφορεία, αλλά και να δοθεί ένα τέλος στο συχνά σοβαρό ανταγωνισμό μεταξύ

³⁴⁰ Βλ. Φρανσουά Γκαντερέ κι άλλοι (1982), *Αθλητισμός, Κουλτούρα και Καταπίεση*, σ.42.

³⁴¹ Επίσης βλ. Κλεισούρα Β. (1997), *Εργο-Φυσιολογία, Φυσιολογική Βάση της Μυϊκής Προσπάθειας*, σ. 244.

των αθλητικών φατριών. Χρειαζόμαστε το νέο αίμα μέσα και την παλαιά φρουρά έξω».³⁴²

Η προτίμηση του κόσμου στο ποδόσφαιρο, την πετοσφαίριση και τη χειροσφαίριση, οφείλεται στο ότι τ'αθλήματα αυτά είναι δημοφιλή, ειδικά το πρώτο, το οποίο χρήζεται ως το πιο αγαπημένο άθλημα των ανδρών. Ο Λιβανέζος καθηγητής Φυσικής Αγωγής, Adnan Hamod (1997:9), υπογραμμίζει ότι ο βασιλιάς του αθλητισμού είναι χωρίς καμία αμφιβολία το «ποδόσφαιρο». Προσθέτει δε, ότι είναι μαγεία που παίζεται σε κάθε χωριό, κάθε δρόμο της γειτονιάς, κάθε πλατεία στην πόλη κι όλος ο κόσμος το παρακολουθεί.

Ο Περικλής Λύτρας (1983:103) σημειώνει: «Το ανθρώπινο ζώο είναι ένα περίεργο είδος. Απ' όλα τα γεγονότα στην ιστορία της ανθρωπότητας, εκείνο που τράβηξε περισσότερους θεατές δεν ήταν κάποιο πολιτικό γεγονός, ούτε ένας ξεχωριστός εορτασμός κάποιου πολιτικού επιτεύγματος στις τέχνες ή στις επιστήμες, αλλά ένα απλό παιχνίδι με την μπάλα. Ένα ποδοσφαιρικό ματς». Οι Νόρμπερτ Ελίας κι Έρικ Ντάνινγκ (1998:23) αναφέρουν: «το ποδόσφαιρο αποτελεί τη μόνη παγκόσμια γλώσσα πέρα από την επιστήμη». Παρόμοιες μελέτες στον αραβικό κόσμο έδειξαν ότι η Αίγυπτος αποτελεί εδώ και καιρό τον αθλητικό ηγέτη του αραβικού κόσμου, ενώ σ' όλη την περιοχή, το ποδόσφαιρο ανάγεται σε κορυφαίο αθλητισμό. Μία αιγυπτιακή μειονότητα που ζει κι εργάζεται στη Βηρυτό, που κλήθηκε να ονομάσει τις τρεις δημοφιλέστερες αθλητικές δραστηριότητες στην χώρα της, απάντησε: «ποδόσφαιρο, ποδόσφαιρο και ποδόσφαιρο».³⁴³

Ο Γιάννης Σταμίρης (XX: 81) εξάλλου, υπογραμμίζει πως τα σπορ ως μέσο ψυχαγωγίας μεγαλώνουν, καθώς πολλά από τα δημοφιλή αθλήματα και παιχνίδια, προσφέρονται ως θέαμα, όπως το ποδόσφαιρο.³⁴⁴ Επίσης, ο Majdalani, σαράντα ένα χρόνια συντάκτης στην εφημερίδα Al-Hayat κι αθλητικός εκφωνητής στο ραδιόφωνο του Λιβάνου τα προηγούμενα 30 έτη, αναφέρει, μεταξύ άλλων, ότι η Αίγυπτος, η Συρία, η Σαουδική Αραβία, η Ιορδανία και τ' αραβικά κράτη του Κόλπου, θεωρούν το ποδόσφαιρο το πρωταρχικό άθλημα και το νούμερο ένα του αθλητισμού τους, με

³⁴² <http://www.saudiaramcoworld.com/issue/197207/games.arabs.play.htm> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 14-11-2006).

³⁴³ Βλ. <http://www.saudiaramcoworld.com/issue/197207/games.arabs.play.htm> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 14-11-2006).

³⁴⁴ Βλ. *Κοινωνιολογία του Αθλητισμού*.

την καλαθοσφαίριση και την πετοσφαίριση στη δεύτερη και την τρίτη θέση αντίστοιχα.³⁴⁵

16- Η δυνατότητα του κοριτσιού να αθλείται εκτός από το μάθημα της Φ.Α

Παρατηρώντας τις απαντήσεις των κοριτσιών στην αγροτική κι αστική κοινωνία, βλέπουμε ότι παρουσιάζεται διαφορά σε ό,τι αφορά στην ερώτηση εάν επιτρέπεται στα κορίτσια να συμμετάσχουν στον αθλητισμό, καθώς το 9,5% των κοριτσιών της περιφέρειας απάντησε «ναι» και το 90,5% απάντησε «όχι». Ωστόσο, ποσοστό 36% απάντησε θετικά και 64% αρνητικά σε ό,τι αφορά στις απαντήσεις των κοριτσιών στην πόλη, σχετικά με το εάν αθλούνται εκτός του μαθήματος της Φυσικής Αγωγής.

Από τη σύγκριση αυτή, συνειδητοποιούμε ότι τα κορίτσια, τόσο στην περιφέρεια όσο και στην πόλη, δεν συμμετέχουν στον αθλητισμό, παρά μόνο στα πλαίσια του μαθήματος της Φυσικής Αγωγής. Ο πίνακας (16) επιβεβαιώνει το ότι δε συμμετέχουν στον αθλητισμό πέραν του μαθήματος της Φυσικής Αγωγής, ενώ αυτό πιθανότατα οφείλεται στα ήθη και τα έθιμα, στη μη ύπαρξη του κατάλληλου χώρου και στην ανεπάρκεια των απαραίτητων υλικών και αθλητικών οργάνων.

³⁴⁵ Βλ <http://www.saudiaramcoworld.com/issue/197207/games.arabs.play.htm> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 14-11-2006).

Πίνακας (16)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην περιφέρεια και στην πόλη σε ό,τι αφορά στη δυνατότητα των κοριτσιών να συμμετέχουν στον αθλητισμό

Ερωτηθέντες	Ερώτηση	Περιφέρεια				Πόλη			
		<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>		<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>	
		<u>ναι</u>	<u>όχι</u>	<u>ναι%</u>	<u>όχι %</u>	<u>ναι</u>	<u>όχι</u>	<u>ναι%</u>	<u>όχι %</u>
15- Τα κορίτσια:	Εκτός από το μάθημα της Φ.Α σε αφήνουν οι γονείς σου ν' αθλείσαι ;	40	380	9,5%	90,5%	210	370	36%	64%
Οι κηδεμόνες	Επιτρέπετε στη κόρη σας να αθλείται εκτός του μαθήματος της Φ.Α;	30	390	8%	92%	460	80	85%	15%

Όσον αφορά στις απαντήσεις των κηδεμόνων στην αγροτική και την αστική κοινωνία, στο ερώτημα «εάν επιτρέπουν στις κόρες τους να συμμετάσχουν σ' αθλητικές δραστηριότητες εκτός από το μάθημα της Φ.Α.», βλέπουμε ότι οι κηδεμόνες στην περιφέρεια απάντησαν με ποσοστό 8% θετικά και αρνητικά με ποσοστό 92%. Αντίθετα, οι κηδεμόνες της πόλης, απάντησαν «ναι» με 85% και «όχι» με 15%.

Συγκρίνοντας τις απαντήσεις τους, φαίνεται καθαρά ότι οι κηδεμόνες της υπαίθρου δεν επιτρέπουν στα κορίτσια να συμμετάσχουν στον αθλητισμό, ενώ παρατηρείται ότι οι κηδεμόνες της πόλης το επιτρέπουν.

Από τα παραπάνω είναι έκδηλη η διαφορά στις απαντήσεις των κοριτσιών από τις απαντήσεις των κηδεμόνων τους στην πόλη, σχετικά με το εάν επιτρέπεται στα κορίτσια να γυμνάζονται εκτός του μαθήματος της γυμναστικής. Ωστόσο, δεν παρατηρείται διαφορά ανάμεσα στις απαντήσεις των κοριτσιών της περιφέρειας και των κηδεμόνων τους.

(16α)- Λόγοι απαγόρευσης του κοριτσιού να γυμνάζεται εκτός του μαθήματος της

Φ.Α

Στην ερώτηση «για ποιους λόγους δεν επιτρέπεται στο κορίτσι να γυμνάζεται εκτός του μαθήματος της Φ.Α», όπως μας δείχνει ο πίνακας (16 α) βλέπουμε ότι σύμφωνα με τις επιλογές των κοριτσιών της αγροτικής και της αστικής κοινωνίας ο πρώτος λόγος που τα εμποδίζει να γυμνάζονται είναι «τα ήθη και τα έθιμα» με ποσοστό 49% και 58% αντίστοιχα. Με ποσοστό 28% απάντησαν τα κορίτσια της περιφέρειας φέρνοντας «τη μη ύπαρξη κατάλληλου χώρου», στη δεύτερη θέση των προτιμήσεών τους. Επίσης, με 14% και 19% απάντησαν τα κορίτσια της περιφέρειας και της πόλης αντίστοιχα επιλέγοντας «δεν υπάρχουν τα κατάλληλα κι απαραίτητα υλικά κι αθλητικά όργανα». Στην τέταρτη θέση των επιλογών τους βρίσκεται η απάντηση «δεν ενδιαφέρονται ν' αθλούνται εκτός από το μάθημα της Φ.Α» με 4% και 19% για τα κορίτσια της αγροτικής και της αστικής κοινωνίας αντίστοιχα, ενώ με 4% και 3% επιλέχθηκε η «αρνητική στάση των γονιών». Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι τα κορίτσια της πόλης δεν ανταποκρίθηκαν στη δεύτερη επιλογή, μάλλον εξαιτίας του γεγονότος ότι δεν αντιμετωπίζουν πρόβλημα με τους χώρους άθλησης (αίθουσες, γήπεδα κ.λπ.) όπως τα κορίτσια της περιφέρειας.

Από την παραπάνω ανάλυση φαίνεται ότι τα κορίτσια τόσο στην περιφέρεια όσο και στην πόλη συμφωνούν στις περισσότερες επιλογές. Αυτό ενδεχομένως μπορεί ν' αποδοθεί στους λόγους που αναφέρθηκαν παραπάνω κι εμποδίζουν τα κορίτσια τόσο στην ύπαιθρο όσο και στην πόλη να γυμνάζονται.

Πίνακας (16α)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στο εάν επιτρέπεται στα κορίτσια ν' αθλούνται εκτός από το μάθημα της Φ.Α.

Επιλογές	<u>Τα Κορίτσια</u>				<u>Οι Κηδεμόνες</u>			
	Περιφέρεια		Πόλη		Περιφέρεια		Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>		<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>	
	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>
A) Δεν υπάρχει κατάλληλος χώρος για τα κορίτσια (ειδικός χώρος).	200	28%	-	-	100	21%	-	-
B) Δεν υπάρχει καθηγήτρια γυμναστικής.	-	-	-	-	-	-	-	-
Γ) Δεν υπάρχουν κατάλληλα κι απαραίτητα όργανα.	100	14%	70	19%	-	-	90	48%
Δ) Επειδή τα ήθη και τα έθιμα δεν μας το επιτρέπουν.	350	49%	210	58%	300	65%	155	61%
E) Δεν ενδιαφέρεσαι να αθλείσαι εκτός από το μάθημα της Φ.Α.	30	4%	70	19%	-	-	-	-
	30	4%	10	3%	60	1,5%	10	,8%
	-	-	-	-	-	-	-	-
Z) Δεν ενδιαφέρεστε να αθλείται η κόρη σας.								
H) Άλλοι λόγοι.								

Ωστόσο, ο κυριότερος λόγος που εμποδίζει τα κορίτσια να γυμνάζονται δεν βρίσκεται τόσο στα υλικά και τ' αθλητικά όργανα, καθώς όπως αναλύσαμε παραπάνω αρκετά αθλήματα και παιχνίδια δεν απαιτούν παρά μονάχα τη θέληση, όσο στα ήθη και τα έθιμα, τα οποία πράγματι μπορούν να σταθούν σοβαρά εμπόδια στα κορίτσια που επιθυμούν ν' αθληθούν, όπως η αυστηρή διαπαιδαγώγησή τους.

Η συμμετοχή της κοπέλας σε παιχνίδια, αθλήματα κ.λπ. δεν είναι εύκολη υπόθεση για την ίδια, καθώς η κοινωνία επιβάλλει συγκεκριμένα κριτήρια για τη συμμετοχή της, όπως το να παίζουν τα κορίτσια σε χώρους που οι συμμετέχοντες είναι μόνο κορίτσια, να μην παρακολουθούνται από το άλλο φύλο και να φοράνε συντηρητικά ρούχα. Ένας άλλος λόγος για τη μη συμμετοχή των κοριτσιών στη γυμναστική, πιθανότατα οφείλεται στη λανθασμένη αντίληψη των κηδεμόνων, σύμφωνα με την οποία η γυμναστική, ο αθλητισμός κ.λπ. επηρεάζουν την εμφάνιση και την υγεία της γυναίκας, γιατί πιστεύουν ακόμα ότι η άθληση προσδίδει στη γυναίκα αντρικό χαρακτήρα κι ανικανότητα να γεννήσει παιδιά.³⁴⁶ Γι' αυτό κι οι γονείς δεν επιτρέπουν στην κόρη τους να γυμνάζεται.³⁴⁷ Η αναφορά αυτή ταυτίζεται με τα ευρήματα των Pekka Oja και Risto Telama (1991:86), οι οποίοι αναφέρουν ότι έχει υπάρξει ανησυχία σχετικά με τις πιθανές επιπτώσεις της επίμονης άσκησης στον έμμηνο κύκλο των γυναικών, με το φόβο της στειρότητας ως το τίμημα της καλής φυσικής υγείας.³⁴⁸ Ο David Rowe (1995:133) υπογραμμίζει την άμεση συσχέτιση του αθλητισμού με την ανδροπρέπεια, γεγονός το οποίο εμποδίζει την ισότητα της πρόσβασης, της συμμετοχής και της επιβράβευσης των γυναικών.³⁴⁹

Ο Wiley Lee Umphlet (1985:113) αναφέρει ότι το σύνηθες επιχείρημα που απέτρεπε τις γυναίκες από τον αθλητισμό ήταν η πιθανότητα της φυσικής φθοράς του κομψού τους σώματος. Ωστόσο, ο ίδιος ο συγγραφέας σημειώνει ότι οι γυναίκες αποκλείονταν από τις αθλητικές δραστηριότητες προκειμένου να μην θιγεί το «εγώ»

³⁴⁶ Βλ. Την εξήγηση που δώσαμε για τη μέριμνα των γονιών για την κόρη τους και τη μέριμνα της τεκνοποίησης, ερώτηση (14 α).

³⁴⁷ Απόψεις ανάλογες παρουσιάζονται και σ' άλλες περιπτώσεις κοινωνιών. Ο George Sage (1990:64-65) αναφέρει ότι ο αθλητισμός υπήρξε πεδίο που χρησιμοποιήθηκε προκειμένου να ενισχυθεί η υπεροχή και κυριαρχία του ανδρικού φύλου, ενώ το να είναι μία γυναίκα αθλήτρια στην Αμερικανική κοινωνία τις αρχές του '70 αποτελούσε κοινωνική ανωμαλία. Ο Γιάννης Σταμίρης (XX:116) αναφέρει ότι πολλοί γιατροί πίστευαν στο τέλος του 19^{ου} αιώνα, ότι η γυμναστική κι ο αθλητισμός είχαν αρνητικές επιπτώσεις στην φυσική υγεία των γυναικών και ότι οι γυμνασμένες γυναίκες δεν θα είχαν την ικανότητα να κάνουν παιδιά. Προσθέτει δε, ότι στις Η.Π.Α η ιδανική γυναίκα είχε μονάχα ηθικά και συναισθηματικά χαρίσματα και δεν έπρεπε ν' ασχολείται με δραστηριότητες που απαιτούν τη σωματική αντοχή. Βλ. *Κοινωνιολογία του Αθλητισμού*.

³⁴⁸ Επίσης βλ. The Third Scientific International Conference (1999), *Women Sport and Future Science*, σ. 68. Αξίζει να σημειωθεί ότι οι γυναίκες δεν είχαν δικαίωμα συμμετοχής στους Ολυμπιακούς Αγώνες έως το 1932. Επιπλέον, υπογραμμίζει ότι υπήρχε νομική απαγόρευση για τη συμμετοχή των γυναικών στις ενδοσχολικές αθλητικές δραστηριότητες μέχρι τα μέσα του 1970. Για περισσότερες πληροφορίες βλ George Sage (1990), *Power and Ideology in American Sport*, Pp. 67-68.

³⁴⁹ Οι Ruth Sparhawk και άλλοι (1989:ix) σημειώνουν ότι υπάρχουν στοιχεία που συνηγορούν στη συμμετοχή των Αρχαίων Αιγυπτίων γυναικών σε αθλήματα, ενώ τα νεαρά κορίτσια στην Αρχαία Ελλάδα είχαν τους δικούς τους Ολυμπιακούς Αγώνες, αφού δεν επιτρέπóταν ούτε η συμμετοχή, ούτε η παρουσία τους στους Αγώνες των ανδρών. Επίσης βλ. Σταμίρης Γ. (XX). *Κοινωνιολογία του Αθλητισμού*, .σσ.116.124.

του ανδρικού φύλου, που προτιμούσε να επιδεικνύει την «ανωτερότητα» του μέσα από την ύπαρξη του «κατώτερου» γυναικείου φύλου.

Ο George Landberg (1963:518) επισημαίνει ότι η συμμετοχή της γυναίκας στον αθλητισμό συνδέεται κοινωνικά, με την αντίληψη της κοινωνίας ότι η άθληση για τη γυναίκα είναι και βιολογικά επικίνδυνη, καθώς η ίδια η φύση της δεν της επιτρέπει να συμμετέχει σε αθλήματα που απαιτούν κυρίως πολύ καλή φυσική κατάσταση και αντοχή, ενώ τονίζει ότι η ομορφιά της γυναίκας έρχεται σε αντίθεση με τον αθλητισμό, ο οποίος της προσδίδει αντρικό χαρακτήρα. Επιπλέον, οι παρατηρήσεις του Bsam Haron και άλλων (1995:161) αναφέρονται στο ότι αρκετά παιχνίδια και σπορ επηρεάζουν αρνητικά τον γυναικείο οργανισμό κατά την διάρκεια της περιόδου. Αρκετές είναι οι περιπτώσεις γυναικών, στις οποίες παρατηρείται ψυχολογική αστάθεια, ζαλάδα και πόνοι στην κοιλιά, εξαιτίας της μη σωστής κυκλοφορίας του αίματος.³⁵⁰

Ο Harry Edwards (1973:100) συσχετίζοντας τον αθλητισμό με την κοινωνία κρίνει αναμενόμενη την ύπαρξη ανισοτήτων μεταξύ των δύο φύλων. Προσθέτει δε, ότι οι γυναίκες που ασχολούνται με «γυναικεία» αθλήματα έχουν την πεποίθηση ότι η ενασχόλησή τους με αθλήματα που δεν έχουν σχεδιαστεί ειδικά για γυναίκες μπορεί να τις βλάψει, ακόμα κι αν δεν υπάρχει απόδειξη για κάτι τέτοιο.

Την αντίθετη άποψη εκφράζει ο Esaam Abalkalik, ο οποίος παρατηρεί ότι εξαιτίας των σωματικών άλγεων στο σώμα της γυμνασμένης γυναίκας και της φυσιολογικής μεταβολής κατά τη διάρκεια της ανάπτυξης, οι οικογένειες οδηγήθηκαν στην απαγόρευση της άθλησης για τα κορίτσια. Αναφέρει, επίσης, πως σύμφωνα με τελευταίες έρευνες η γυμναστική κι ο αθλητισμός βοηθούν στη μείωση του πόνου της κοπέλας κατά τη διάρκεια της περιόδου και διευκολύνουν τη διαδικασία της γέννησης.³⁵¹ Η αναφορά αυτή ταυτίζεται με τα ευρήματα του Περικλή Λύτρα (1983:50), ο οποίος επισημαίνει ότι ο αθλητισμός είναι απόλυτα απαραίτητος στη γυναίκα για τη διάπλαση του κορμιού της και την εξασφάλιση της υγείας της,

³⁵⁰ Επίσης, ο Κλεισούρας Β. (1991) αναφέρει ότι εξαιτίας του μικρότερου όγκου παλμού που χαρακτηρίζει τις γυναίκες, αυξάνεται η καρδιακή συχνότητα που προκαλείται κατά τη διάρκεια μιας άσκησης, σε αντίθεση με τον άντρα. Βλ. *Εργομετρία Μέτρηση της Μυϊκής Προσπάθειας*, σ. 84. Επίσης βλ.

<http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?sec=health&res=940DEFD91638F935A25751C0A96E948260> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 14-11-2006). Βλ. Barbra L. (1995), *Physical Activity and Health Outcomes in Women, toward Active Living*, Proceeding of the International Conference of Physical Activity, Fitness and Health, Human Kinetic Publishers. Pp.33-34.

³⁵¹ Βλ. *International Conference For Women And Sport (1995)*, p.454.

ιδιαίτερα κατά την περίοδο της εγκυμοσύνης και του τοκετού, ενώ με την άθληση η γυναίκα αποκτά την ελευθερία της. Επιπρόσθετα, οι Pekka Oja και Risto Telama (1991:81) σημειώνουν ότι ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει συγκεντρωθεί στη φυσική άσκηση της γυναίκας και τη διατήρηση μίας καλής φυσικής κατάστασης κατά τη διάρκεια της εγκυμοσύνης. Μέτρια επίπεδα άσκησης μειώνουν τα συμπτώματα της εμμηνόρροιας στις γυναίκες και παράλληλα ενισχύεται το σκελετικό τους σύστημα.

Η αντίφαση όμως εντοπίζεται στο πώς από τη μία οι γονείς αφήνουν την κόρη τους να γυμνάζεται στο μάθημα της φυσικής αγωγής κι από την άλλη δεν την αφήνουν ν' αθλείται.

Πρέπει να γνωρίζει κανείς, προκειμένου να λάβει μια ικανοποιητική απάντηση, ότι στα σχολεία θηλέων του ισλαμικού κόσμου γενικά κι ειδικότερα στην Ιορδανία, δεν επιτρέπεται να βρεθεί κανένας από το άλλο φύλο,³⁵² με αποτέλεσμα τα κορίτσια να έχουν πλήρη ελευθερία στις κινήσεις και τη συμπεριφορά τους, ενώ η παρουσία της δασκάλας της Φ.Α και το ομαδικό πνεύμα διαδραματίζουν το δικό τους ρόλο στην ενθάρρυνση των κοριτσιών και τη συμμετοχή τους στην άθληση.

Επίσης, το μάθημα της Φυσικής Αγωγής στα σχολεία της Ιορδανίας θεωρείται ασήμαντο μάθημα συγκρινόμενο με τα υπόλοιπα μαθήματα, ενώ δεν υπολογίζεται στον τελικό βαθμό της σχολικής επίδοσης. Επιπλέον, στο πρόγραμμα διδασκαλίας το μάθημα της Φ.Α έχει τοποθετηθεί μια φορά την εβδομάδα, για μια ώρα, ενώ διδάσκεται την τελευταία ώρα της ημέρας.

Από την προηγούμενη αναφορά καταλαβαίνει κανείς ότι τόσο τα ήθη και τα έθιμα των Ιορδανών, όσο κι οι θρησκευτικές αξίες έχουν επηρεάσει αρνητικά την αντίληψη των υπεύθυνων για το μάθημα της Φ.Α. Συνέπεια των παραπάνω, είναι η ανύψωση ανυπέρβλητων εμποδίων στη συμμετοχή των κοριτσιών στη γυμναστική.

Είναι φυσικό η γυναίκα να επηρεάζεται από την κοινωνία σε ό,τι αφορά στ' αθλήματα, εξέλιξη που για τη γυναίκα στις αραβικές χώρες ορθώνει πολλά εμπόδια, τα οποία πηγάζουν από διάφορες αιτίες όπως, στο ρόλο που διαδραματίζουν τα ήθη και τα έθιμα στις αραβικές κοινωνίες, όπου επικρατούν μερικές λανθασμένες αντιλήψεις σχετικά με τη φιλοσοφία της «Φυσικής Αγωγής». Το γεγονός αυτό επηρεάζει τη γυναίκα να συμμετάσχει σε κάποιες αθλητικές δραστηριότητες ή την οδηγεί ακόμα και στην ολοκληρωτική αποχή της από τον αθλητισμό. Άλλοι λόγοι μπορεί να οφείλονται σε κοινωνικούς ή οικονομικούς παράγοντες.

³⁵² Η απαγόρευση της παρουσίας του άλλου φύλου, οφείλεται καθαρά σε θρησκευτικούς λόγους, όπως θα δούμε και στις επόμενες αναλύσεις.

Τα ευρήματα του Ammen Kollı (1998:13) ταυτίζονται με την προαναφερθείσα ανάλυση, επισημαίνοντας ότι η τοποθέτηση του μαθήματος της Φ.Α στο τέλος του σχολικού προγράμματος, η έλλειψη σε υλικά κι αθλητικά όργανα κι η μη παροχή κινήτρων στις μαθήτριες «μουσική, αμοιβή κ.λπ.» οδήγησαν τους μαθητές στην εγκατάλειψη του μαθήματος της Φ.Α. Παράλληλα, η Naiama Mansour τονίζει ότι αποστολή της Παιδείας είναι η προετοιμασία των νέων κι η κατάρτισή τους για να ακολουθήσουν μία συγκεκριμένη επαγγελματική σταδιοδρομία. Ωστόσο, μεγαλύτερη βαρύτητα δίνεται στην εκμάθηση των άλλων μαθημάτων. Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης είναι να μειώνεται το ενδιαφέρον προς τ' αθλητικά και κοινωνιολογικά προγράμματα, αφού τα προγράμματα αυτά θεωρούνται περισσότερο επιφανειακά ή πρόσκαιρα, παρά ουσιαστικά, πράγματα.³⁵³ Οι Pekka Oja και Risto Telama (1991:365) τονίζουν ότι οι δάσκαλοι και προπονητές μπορούν να δημιουργήσουν αθλητικές εμπειρίες που προάγουν την ηθική καλλιέργεια μεταξύ των συμμετεχόντων σ' αυτές.³⁵⁴

Ακόμα, οι M. McNamee & S. Parry (1998:119) σχολιάζοντας την άποψη που θέλει τον αθλητισμό να πρέπει να ενταχθεί στο εκπαιδευτικό σύστημα, απαντούν πως η ενασχόληση με τον αθλητισμό αποτελεί μία σωστή επιλογή κι ως καθαυτή ενασχόληση αποτελεί από μόνη της εκπαίδευση και γνώση.

Για το ίδιο θέμα η Κατερίνα Ζουνχιά (1998:96) παρατηρεί ότι οι παράγοντες που επηρεάζουν τη συμμετοχή των μαθητών στη γυμναστική είναι η υλικοτεχνική υποδομή, ο σχεδιασμός, ο διαθέσιμος χρόνος (πόσες ώρες προβλέπονται εβδομαδιαίως για τη φυσική αγωγή) κι οι ανάγκες της κοινωνίας. Παράλληλα, ο Δημήτρης Χατζηχαριστός (1990:194), τα ευρήματα του οποίου συμφωνούν με τα ευρήματα της Ζουνχιά, προσθέτει ότι και οι καιρικές και κλιματολογικές συνθήκες μπορούν να επηρεάσουν την άθληση των κοριτσιών. Οι Dale Mood, Frank Musker και άλλοι (1999:1) σημειώνουν ότι ο αριθμός των παιδιών που ασχολούνται σε

³⁵³ Βλ. Βλ. *International Conference For Women And Sport (1995)*, p.288.

³⁵⁴ Παρόμοιες αναφορές γίνονται και από άλλους συγγραφείς για τη θέση της γυναίκας στις παραδοσιακές κοινωνίες. Οι James Riordan & Robin Jones (1999:171-172), βασιζόμενοι στον Brownell, υπογραμμίζουν ότι παρά τις προσπάθειες της κινεζικής Πολιτείας, ο αθλητισμός δεν διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στο εκπαιδευτικό σύστημα, ενώ οι γονείς δεν επιθυμούν τα παιδιά τους ν' αφιερώνουν πολύ χρόνο σ' αυτό, εστιάζοντας κυρίως στην πνευματική καλλιέργεια. Επιπλέον, ο Ellis Cashmore (1990:60) σημειώνει ότι παρά την πεποίθηση ότι τα δημόσια σχολεία του 19^{ου} αιώνα φέρονταν ως υποστηρικτές της άθλησης, στην πραγματικότητα συνηγορούσαν στην άποψη των Πουριτανών, οι οποίοι απέρριπταν παντελώς κάθε δραστηριότητα που έμοιαζε επιπόλαια, συμπεριλαμβανομένου και του χορού. Επίσης, σημειώνουν ότι τον 16^ο αι. τα Πανεπιστήμια της Οξφόρδης και του Cambridge απαγόρευσαν το ποδόσφαιρο.

καθημερινή βάση, με υψηλής ποιότητας φυσική δραστηριότητα στα δημόσια σχολεία, μειώνεται συνεχώς.

Ο Bsam Haron και άλλοι (1995:187) υπογραμμίζουν ότι μέχρι και σήμερα ο σχολικός αθλητισμός στην Ιορδανία δεν έχει καταφέρει ν' αποκτήσει την ίδια αξία και σημασία, με τ' άλλα μαθήματα στα μάτια των υπευθύνων, οι οποίοι θεωρούν ακόμη ότι το μάθημα της γυμναστικής μπορεί να εφαρμόζεται ή να πραγματοποιείται χωρίς σχεδιασμό και προγραμματισμό. Η αδιαφορία των υπευθύνων άλλωστε εκδηλώνεται και στο ωράριο διδασκαλίας του μαθήματος της Φ.Α και στην τοποθέτησή του στην τελευταία ώρα διδασκαλίας της ημέρας. Η Fadia Jolane (1983:285) υπογραμμίζει ότι αρκετές έρευνες έδειξαν πως τα ήθη και έθιμα, «η αρνητική κοινωνική αντίληψη» κι η αρνητική στάση των γονιών, οδήγησαν στην αποδυνάμωση του γυναικείου αθλητισμού και στην απομάκρυνση του κοριτσιού από την ενασχόληση με τη γυμναστική. Επίσης, η Sofia Owf αναφέρει, μεταξύ άλλων, ότι σε μερικές κοινωνίες επικρατούσε η αντίληψη ότι ο κύριος ρόλος της γυναίκας είναι η φροντίδα της οικογένειας. Με την εξέλιξη, όμως, των απαιτήσεων της καθημερινής ζωής, η γυναίκα άρχισε να συμμετέχει στην οικονομική, πολιτική και εκπαιδευτική ζωή, συνεχίζοντας τον αγώνα της κι αποκτώντας τα δικαιώματά της στον τομέα του αθλητισμού. Ωστόσο, οι ευκαιρίες που της δίνονται για συμμετοχή στις διάφορες αθλητικές δραστηριότητες, παραμένουν λιγότερες από εκείνες που δίνονται στον άνδρα..³⁵⁵ Ο Περικλής Λύτρας (1983:50) αναφέρει, πως οι δυνατότητες της γυναίκας ν' ασχοληθεί με τον αθλητισμό είναι σαφώς περιορισμένες, σε σχέση με τον άνδρα, κι αυτό κατά την γνώμη του, συμβαίνει εξαιτίας της αρνητικής στάσης των γονιών και του σχολείου απέναντι στην αθλητική δραστηριότητα του κοριτσιού, τον περιορισμό της δηλαδή από κοινωνικούς φραγμούς. Επιπλέον, η Genevieve Rail (1998:125-126) αναφέρει ότι τόσο το κόστος του αθλητικού εξοπλισμού, όσο κι η έλλειψη δημοσίων χώρων άθλησης δρουν απαγορευτικά για τις γυναίκες που έχουν παιδιά ή έχουν επιφορτωθεί με μία πληθώρα καθηκόντων, αφού δεν υπάρχει ούτε χρόνος, ούτε η οικονομική δυνατότητα για ν' αθληθούν. Προσθέτει, ακόμη, ότι οι γυναίκες μάλλον αντιμετωπίζουν μεγαλύτερο πρόβλημα με τη δυνατότητα πρόσβασης στους χώρους άσκησης, παρά με την «άδεια» που πρέπει να ζητήσουν για την ενασχόλησή τους με τη γυμναστική. Την αντίθετη άποψη, ωστόσο, εκφράζουν οι Alan Ingham and John Loy (1993:152) παραθέτοντας την άποψη σύμφωνα με την

³⁵⁵ Βλ. The Third Scientific International Conference (1999), *Women, Sport And Future Science*.p. 596.

οποία ο αθλητισμός κι η γυναικεία φύση αποτελούν δύο μη συμβατά στοιχεία, χωρίς, εν τούτοις, να την υιοθετούν, χαρακτηρίζοντάς της «αρκετά επιφανειακή» και μη λαμβάνοντας υπόψη την προσαρμογή της αθλητικής δραστηριότητας στον εκάστοτε πολιτισμό, ώστε να παγιωποιηθούν και να ενισχυθούν τα στερεότυπα για τη γυναίκα. Έτσι, τα προβλήματα που ανακύπτουν αποδίδονται στη γυναικεία φύση κι όχι στα κοινωνικά ζητήματα που δημιουργούν και διατηρούν τις κοινωνικές σχέσεις εξουσίας και κυριαρχίας.

Η Αναστασία Χουντουμάδη (1996:309), στη διερεύνησή της για το οικογενειακό περιβάλλον, διαπίστωσε πως τα κορίτσια δέχονται περισσότερη κριτική κι αποθάρρυνση όταν τρέχουν, πηδούν ή σκαρφαλώνουν, ενώ τελούν υπό συνεχή παρακολούθηση και πολύ περισσότερο από τα αγόρια.

Όπως τονίζουν οι Νόρμπερτ Ελίας και Έρικ Ντάνινγκ (1998:341) στη μελέτη τους για την ισορροπία των δυνάμεων μεταξύ των φύλων: «όσο πιο ακραίες είναι οι μορφές της ανδρικής κυριαρχίας σε μια κοινωνία, τόσο εντονότερες είναι οι διακρίσεις ανάμεσα στα φύλα».³⁵⁶

Σχετικά με τις επιλογές των κηδεμόνων, διαπιστώνουμε ότι οι κηδεμόνες της αγροτικής και της αστικής κοινωνίας, συμφωνούν στην επιλογή «τα ήθη και τα έθιμα», αναφερόμενοι στους κύριους λόγους της απαγόρευσης στην άθληση των κοριτσιών, με 65% και 61% αντίστοιχα. Το 48% επέλεξε «δεν υπάρχουν τα κατάλληλα κι απαραίτητα υλικά και όργανα», απάντηση η οποία δόθηκε μόνο από τους κηδεμόνες τη πόλης. Επίσης, η επιλογή «δεν επιτρέπουν στο κορίτσι να γυμνάζεται, μόνο στο μάθημα της Φ.Α» έφτασε στο 1,5% και ,8% για την αγροτική και την αστική κοινωνία αντίστοιχα. Αξίζει να σημειώσουμε ότι ορισμένοι κηδεμόνες δήλωσαν: *ο αθλητισμός είναι για τα αγόρια και να μελετά τα μαθήματά της καλύτερα καθώς κι ότι είναι χάσιμο χρόνου.*

Από τα στοιχεία αυτά μπορούμε να αντιληφθούμε ότι τα ήθη και τα έθιμα των Ιορδανών απαγορεύουν στο κορίτσι να γυμνάζεται, παρά μόνο στο σχολείο, διότι όπως αναφέραμε παραπάνω, ο καταλληλότερος χώρος γι' αυτές τις ασχολίες είναι το σχολείο, όπου το κορίτσι δεν παρακολουθείται από κανέναν κι αθλείται με τις συμμαθήτριάς του, με αποτέλεσμα οι γονείς να αισθάνονται ασφάλεια για την κόρη

³⁵⁶ Σύμφωνα με τους James Riordan και Robin Jones (1999:170), ενώ στη δυτική ιστορική αναδρομή συναντάμε μόνο άνδρες αθλητές, όπως στην Αρχαία Ελλάδα, στην Κίνα, η εικόνα της γυναίκας πολεμίστριας χάνεται στο βάθος των αιώνων και συχνά συναντάται στα λογοτεχνικά κείμενα.

τους και να μην αγχώνονται, αφού η κόρη τους βρίσκεται υπό την επιτήρηση των καθηγητριών και των συμμαθητριών της.

Τα παραπάνω στοιχεία ταυτίζονται με τα αποτελέσματα μιας παρόμοιας έρευνας που πραγματοποιήθηκε σε δυο αραβικές χώρες, το Μπαχρέιν και το Κατάρ, κι η οποία έδειξε ότι οι λόγοι για τη μη συμμετοχή των μαθητριών στον αθλητισμό εκτός από το μάθημα της Φ.Α, οφείλονται στα ήθη και τα έθιμα, στην αρνητική στάση των γονιών, στην κοινωνική αντίληψη για την άθληση της κοπέλας, και στις απαιτήσεις της ισλαμικής θρησκείας, τις οποίες έχουμε ήδη αναφέρει παραπάνω.³⁵⁷ Ο Γιάννης Σταμίρης (XX:118), υπογραμμίζει ότι παρά τα εντυπωσιακά βήματα που έχουν σημειωθεί τον τελευταίο καιρό, για τη συμμετοχή της γυναίκας στον αθλητισμό, η αρνητική στάση της κοινωνίας δεν έχει αλλάξει.³⁵⁸ Αναφέρει επίσης, ότι ο αθλητισμός ακόμα θεωρείται καταστροφή για τη θηλυκότητα της γυναίκας. Οι παρατηρήσεις των Abdala Saad και Taeree, στην έρευνα τους για την άθληση των γυναικών στην Υεμένη, αναφέρουν ως κυριότερους λόγους που αποτρέπουν τις γυναίκες από το να γυμνάζονται, την αρνητική αντίληψη, που συναντάται στην κοινωνία και που χαρακτηρίζει ντροπή το να γυμνάζεται μια γυναίκα, και την έλλειψη των απαραίτητων αθλητικών οργάνων και υλικών.³⁵⁹

Ο Harry Edwards (1973:100-101) περιγράφει την απαγόρευση που προβάλλουν ορισμένα αθλητικά σωματεία στη συνάθληση ανδρών και γυναικών. Έτσι, εξασφαλίζεται ότι οι γυναίκες δεν θα συμμετάσχουν σ' αθλήματα που προορίζονται γι' άνδρες κι ειδικά σε περιπτώσεις ομαδικών αθλημάτων με υψηλό προϋπολογισμό.

Επίσης, ο Omar Alhee αναφέρει ότι οι λόγοι για τους οποίους βλέπουμε τον αθλητισμό της γυναίκας στις αραβικές κοινωνίες να προχωρά με αργούς ρυθμούς συγκριτικά με τον αθλητισμό της γυναίκας στη Δύση, πηγάζουν από τις των θρησκευτικές αξίες και μερικά ήθη κι έθιμα που επηρεάζουν αρνητικά τη συμμετοχή της γυναίκας, προσθέτοντας ότι τα ήθη και τα έθιμα έχουν τη δυνατότητα ν' απαγορεύσουν στη γυναίκα ν' αθλείται. Ακόμη, αναφέρει ότι η αρνητική στάση των γονιών και πεποίθηση της κοινωνίας, επιβάλλει την γυναίκα να βρίσκεται στο σπίτι. Ως άλλο λόγο αναφέρει το ότι δεν υπάρχουν οι κατάλληλοι χώροι ώστε να μπορεί η κοπέλα να γυμνάζεται ελεύθερα.³⁶⁰ Ο Ιωάννης Μήλιος (1980:25) υποστηρίζει ότι η παράδοση κι η έλλειψη αθλητικής συνείδηση επιβάλλει την παραμονή της γυναίκας

³⁵⁷ Βλ. 14th International Congress (2001), *Life Long Learning*, p.770.

³⁵⁸ Βλ. *Κοινωνιολογία του Αθλητισμού*.

³⁵⁹ Βλ. 14th International Congress (2001), *Life Long Learning*, p.786.

στο σπίτι, ενώ από την άλλη μεριά, η ίδια η γυναίκα δυσφορεί κι αρνείται να εμφανιστεί με αθλητική αμφίεση στο στίβο και να εκτεθεί στη θέα των ανδρών. Οι James Riordan και Robin Jones (1999:169) υπογραμμίζουν ότι οι περιορισμένοι οικονομικοί πόροι των αναπτυσσόμενων χωρών αλλά και περιορισμοί που σχετίζονται με την παράδοση και τη θρησκεία συντελούν στο μικρό αριθμό των ολυμπιακών αθλητριών.

Η Sofia Owf αναφέρει τα ήθη και τα έθιμα της κοινωνίας, τις θρησκευτικές αξίες, την έλλειψη αθλητικής κουλτούρας, τα οποία μπορούν να σταθούν σοβαρό εμπόδιο στη συμμετοχή της γυναίκας στον αθλητισμό.³⁶¹ Ο Νίκος Γιακουμέλος αναφέρει: δεν είναι η πρώτη φορά που Μουσουλμάνα αθλήτρια πρωταγωνιστεί στην επικαιρότητα, όχι λόγω των ικανοτήτων της, αλλά λόγω των θρησκευτικών της περιορισμών. Η συγκεκριμένη θρησκεία αποτελεί αξεπέραστο εμπόδιο για τις κοπέλες που θέλουν ν' ασχοληθούν με το μπάσκετ και τ' άλλα αθλήματα. Πρόσφατο είναι το παράδειγμα της Ιρακινής αθλήτριας Ντάνια Χουσεΐν.³⁶²

17- Η συμμετοχή στη γυμναστική

Παρατηρώντας τις απαντήσεις των κοριτσιών στην αγροτική και την αστική κοινωνία, βλέπουμε ότι υπάρχει διαφορά σε ό,τι αφορά στην ερώτηση, εάν συμμετέχουν στον αθλητισμό, καθώς το 9% των κοριτσιών της περιφέρειας απάντησε θετικά και το 77% αρνητικά, ενώ από τα κορίτσια της πόλης, ποσοστό 38% απάντησε «ναι» και 60% «όχι».

Από τη σύγκριση αυτή διαπιστώνεται ότι τα κορίτσια, τόσο στην περιφέρεια όσο και στην πόλη δεν συμμετέχουν στον αθλητισμό, παρά μόνο στο μάθημα της Φυσικής Αγωγής. Το γεγονός αυτό αποδίδεται στους ίδιους λόγους που έχουμε ήδη αναφέρει στην παραπάνω ανάλυση. Ο πίνακας (17) επιβεβαιώνει ότι τα κορίτσια δεν συμμετέχουν στον αθλητισμό πέραν του μαθήματος της Φυσικής Αγωγής.³⁶³

³⁶⁰ Βλ. The Third Scientific International Conference(1999), *Women, Sport and Future Science*, p.304.

³⁶¹ Ibid , p. 595.

³⁶² <http://www.akatanomastos.gr/details.php?i=417>(τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 02-04-2007).

³⁶³ Βλ. την ανάλυση για το αν επιτρέπεται στο κορίτσι να συμμετέχει στη γυμναστική (ερώτηση 16).

Πίνακας (17)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στη συμμετοχή τους στον αθλητισμό

Ερωτηθέντες	Ερώτηση	Περιφέρεια				Πόλη			
		<u>Αριθμός απαντήσεων %</u>				<u>Αριθμός απαντήσεων %</u>			
		ναι	όχι	ναι%	όχι %	ναι	όχι	ναι%	όχι %
17- Τα κορίτσια:	Αθλείσαι εκτός από το μάθημα της γυμναστικής;	44	370	9%	77%	220	350	38%	60%
Οι κηδεμόνες	Συμμετέχετε σε αθλητικές δραστηριότητες;	20	380	4%	79%	35	520	6%	89%

Τα κορίτσια, τόσο της αγροτικής όσο και της αστικής κοινωνίας, που απάντησαν ότι αθλούνται εκτός του μαθήματος της γυμναστικής, δήλωσαν ότι παίζουν στην αυλή του σπιτιού ή στο ίδιο το σπίτι, λαϊκά παιχνίδια με τ' αδέρφια τους. Χαρακτηριστικά ανέφεραν το κουτσό, το κρυφτό, το κυνήγι και το σκοινί.³⁶⁴

Το κουτσό είναι ένα γνωστό παιχνίδι που παίζεται από δύο ή περισσότερα άτομα. Απ' αυτά, ένα κορίτσι είναι ο κυνηγός και τ' άλλα είναι τα «θηράματα». Το παιχνίδι αυτό παίζεται σε περιορισμένο χώρο, που δεν ξεπερνά τα 8 τ.μ. Η κυνηγός κουτσαίνει με το ένα πόδι, προσπαθώντας ν' αγγίξει κάποιο από τ' άλλα άτομα και να το βγάλει, μ' αυτόν τον τρόπο, έξω από το παιχνίδι.

Το κυνήγι έχει πολλές ομοιότητες με το κουτσό, με τη διαφορά ότι η κυνηγός τρέχει πίσω από τ' άλλα άτομα στην προσπάθειά της να πιάσει ένα από αυτά, το οποίο και θα πάρει στη συνέχεια τη θέση του κυνηγού.

Το παιχνίδι με το σκοινί, παίζεται από δύο κορίτσια που κρατάνε τα δυο άκρα του σκοινιού σε κάποιο ύψος, ενώ ένα τρίτο κορίτσι προσπαθεί κάθε φορά να πηδήξει πάνω από το σκοινί, με το ύψος του σκοινιού ν' αλλάζει σε κάθε άλμα.

Με την αναφορά αυτή συμφωνεί η Hanan Mlkaoy (2001:151), σημειώνοντας ότι τα παιδιά της Ιορδανίας έχουν ασχοληθεί με τα λαϊκά παιχνίδια τόσο πολύ, έτσι ώστε το κάθε παιχνίδι να έχει μια ονομασία, το δικό του τρόπο παιχνιδιού και κάθε εποχή χαρακτηρίζεται από το δικό της παιχνίδι.³⁶⁵

Όσον αφορά στις απαντήσεις των κηδεμόνων στην ύπαιθρο και την πόλη ανορικά με το εάν συμμετέχουν σε αθλητικές δραστηριότητες, βλέπουμε ότι οι απαντήσεις των κηδεμόνων στην ύπαιθρο για το «ναι» ανέρχονται στο 4% και για το «όχι» στο 79%. Οι κηδεμόνες της πόλης απάντησαν θετικά με 6% κι αρνητικά με 89%. Συγκρίνοντας τις παραπάνω απαντήσεις των κηδεμόνων, διακρίνεται καθαρά ότι οι κηδεμόνες της αγροτικής κι αστικής κοινωνίας δε συμμετέχουν στον αθλητισμό.

Επίσης, παρατηρείται διαφορά ανάμεσα στις απαντήσεις των κοριτσιών και τις απαντήσεις των κηδεμόνων τους, η οποία ισχύει για την περιφέρεια και την πόλη ταυτόχρονα. Η διαφορά αυτή, ενδεχομένως έγκειται στη μη συμμετοχή τους στην άθληση εξαιτίας του οικονομικού παράγοντα, ο οποίος επηρεάζει αρνητικά το ηθικό ενασχόλησής τους με μία τέτοια δραστηριότητα. Η ηλικία τους, το μορφωτικό επίπεδο κι η έλλειψη ελεύθερου χρόνου, αποτελούν κάποιους επιπλέον αρνητικούς παράγοντες,³⁶⁶ πέρα από τις ελλείψεις σε υλικά κι αθλητικά όργανα.

Τα παραπάνω αποτελέσματα, ωστόσο, δεν παραπέμπουν στο γεγονός ότι οι κηδεμόνες και τα κορίτσια δεν αθλούνται, αλλά το αντίθετο, καθώς οι Ιορδανοί, «άντρες και γυναίκες μικροί και μεγάλοι», γυμνάζονται και δραστηριοποιούνται καθημερινά, χωρίς όμως να το συνειδητοποιούν. Οι κινήσεις που γίνονται κατά την προσευχή³⁶⁷ «Al- Salah», καθώς η προσευχή αποτελείται απ' ορισμένες κινήσεις, θεωρούνται από αρκετούς ερευνητές ότι επιδρούν θετικά στη βελτίωση της σωματικής και της ψυχικής κατάστασης του ατόμου. Ο Helmi Alkoli, (1993:75-88)

³⁶⁴ Για περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τα λαϊκά παιχνίδια βλ. Χρησάτ Σ. (1999), *Τα Ήθη και τα Έθιμα του Γάμου*, σσ. 197-202. Επίσης, Malkaoy Η. (2001), *Η Κοινωνική Ιστορία του Amman*, σσ. 150-151.

³⁶⁵ Παρόμοιες αναφορές σημειώνονται κι από άλλους συγγραφείς σχετικά με τη θέση της γυναίκας στις παραδοσιακές κοινωνίες. Ο Μιχάλης Μερακλής (ΧΧ:32-3) αναφέρει, μεταξύ άλλων, ότι τα παιχνίδια των Ελληνόπουλων είναι διάφορα και ποικίλα, ενώ παράλληλα αποτελούν ένα είδος αντανάκλασης των ενεργειών και των συνηθειών των ενήλικων. Αυτό εξηγεί και τη σχεδόν ολοκληρωτική μεταβολή που σημειώθηκε σ' αυτά.

³⁶⁶ Βλ. Την αναφορά του Νικηταρά Ν. (ΧΧ), κατά την οποία με την πάροδο της ηλικίας, η διάθεση για την άθληση στον ελεύθερο χρόνο μειώνεται σταδιακά από τη μέση και την τρίτη ηλικία. Βλ. *Μαζικός αθλητισμός*, σ. 201.

³⁶⁷ Η «προσευχή» περιλαμβάνει κάποιες κινήσεις, όπως ορθοστασία, σήκωμα των χεριών, προσγείωση στο έδαφος al -sujoud, σήκωμα από το έδαφος al – sjujoud, εγκάθηση (κάθισμα) στα πόδια και στροφή του κεφαλιού δεξιά κι αριστερά. Πρέπει να σημειωθεί ότι οι Μουσουλμάνοι προσεύχονται πέντε φορές την ημέρα. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Μάκρης Γ. (2004). *Ισλάμ, Πεποιθήσεις και Τάσεις*, σσ. 245-264.

στηριζόμενος στα σχόλια του γιατρού Alxis Karil, βραβευμένου με το βραβείο Nobe Ιατρικής, αναφέρει ότι το al-salah είναι το μεγαλύτερο δημιούργημα δραστηριότητας για το σώμα του ανθρώπου, ανεξαρτήτως των κειμένων που διαβάζονται κατά την προσευχή. Οι κινήσεις αυτές παίζουν σημαντικό ρόλο στη βελτίωση της φυσικής κατάστασης του ατόμου και τη διευκόλυνση της κυκλοφορίας του αίματος. Από ψυχολογικής άποψης, η προσευχή κάνει τους ανθρώπους να αισθάνονται πιο κοντά στο Θεό, ειδικότερα όταν αντιμετωπίζουν κάποιο πρόβλημα.³⁶⁸ Η Napela Abdalrahman, ταυτιζόμενη με τα παραπάνω, θεωρεί ότι η προσευχή αποτελεί ένα είδος υποχρεωτικής γυμναστικής για κάθε Μουσουλμάνο ή Μουσουλμάνα, δεδομένου ότι αυτή πραγματοποιείται πέντε φορές την μέρα. Και συνεχίζει αναφέροντας ότι βελτιώνει τη φυσική κατάσταση και την πνευματική διαύγεια του ατόμου.³⁶⁹ Η France Schott-Billmann (1997:63) υπογραμμίζει ότι οι θρησκευτικές τελετουργίες διαδραμάτισαν αναμφισβήτητα θεραπευτικό ρόλο (η παρακμή στη Δύση, άλλωστε, επέτρεψε τη γέννηση της ψυχανάλυσης). Αντιπροσωπεύουν δε ένα σύνολο αποτελεσματικών μηχανισμών για την επίτευξη ισορροπίας για την ομάδα και το άτομο. Ο Veblen προσθέτει ότι η θρησκεία ανάγεται σε σημαντικό παράγοντα ανάπτυξης του πολιτισμού, καθώς παρατήρησε συσχέτιση μεταξύ θρησκευτικών κι αθλητικών τελετουργιών.³⁷⁰ Ο Morris σημειώνει, σύμφωνα με τον Δημήτρη Γαργαλιάνο (1998:76): «όπως μια θρησκευτική συγκέντρωση, έτσι κι ένας ποδοσφαιρικός αγώνας όχι μόνο συγκεντρώνει μια μεγάλη ομάδα ντόπιων, αλλά τους συνδέει με μια κοινά αποδεκτή κι ισχυρή πίστη. Όχι πια την πίστη σε μια θεότητα, αλλά την πίστη σε μια ομάδα».

Ο Πιέρ Λαγκιγιόμι συμπληρώνει πως ο αθλητισμός αναδείχθηκε σε θρησκεία, παραλληλίζοντας, με τη συμβολική πάντα έννοια, ορισμένα ιδιαίτερα κοπιαστικά κι εξαντλητικά αγωνίσματα, με τα πάθη και τη σταύρωση του Χριστού.³⁷¹ Η Shirl Hoffman, βασιζόμενη στα λόγια του Αριστοτέλη, σημειώνει ότι ένα υγιές σώμα

³⁶⁸ Παρόμοιες απόψεις εκφράζονται κι από άλλους συγγραφείς που μελετούν τις παραδοσιακές κοινωνίες. Σύμφωνα με την αναφορά του Ιωάννη Μήλιου (1980:28), η οποία ταυτίζεται με τα παραπάνω, δεν πρέπει να παραγκωνίζεται το γεγονός ότι η αρχαία ελληνική θρησκεία υπήρξε κίνητρο και προστάτιδα κάθε μορφής αγώνων, πχ αγώνων θρησκευτικών τελετουργιών. Η Shirl Hoffman (1992:253-254) αναφέρει ότι η εκκλησία τηρεί μία θετική στάση απέναντι στον αθλητισμό, διότι θεωρεί ότι συμβάλλει στην αρμονία και την ολοκληρωμένη ανάπτυξη ψυχής και σώματος.

³⁶⁹ Αναφορά της Abdalrahman N, κατά τη διάρκεια του 14th International Congress (2001), *Life Long Learning*, p. 906.

³⁷⁰ Η δήλωση του Veblen αναφέρεται από τον Γαργαλιάνο Δ. (1998), *Αθλητισμός και Εξωτερική Πολιτική*, σ. 73.

³⁷¹ Φρανσουά Γκαντερέ και άλλοι (1982), *Αθλητισμός, Κουλτούρα και Καταπίεση*, σ. 66.

παράγει ένα υγιές μυαλό, το οποίο με τη σειρά του δημιουργεί έναν ισορροπημένο άνθρωπο.

Οι Ιορδανοί, ωστόσο, δε γυμνάζονται μόνο μέσω της προσευχής, αλλά κι από τους παραδοσιακούς χορούς στις γιορτές, τους γάμους, τις κοινωνικές εκδηλώσεις κ.λπ., καθώς οι χορευτικές κινήσεις διαθέτουν μια ποικιλία κινητικών δραστηριοτήτων, συνοδευόμενων ή όχι από μουσική. Τα κορίτσια κι οι γυναίκες της κοινωνίας αυτής μάλιστα, περιμένουν την ευκαιρία να βρεθούν σ' εκδηλώσεις, όπως ένας γάμος, για να νιώσουν την ελευθερία τους και στις οποίες βγάζουν τη μαντίλα και τα παραδοσιακά ρούχα, υιοθετώντας το δυτικό στιλ ενδυμασίας. Κατ' αυτόν τον τρόπο, μπορούν να κινούν τα κορμιά τους ελεύθερα, μια δεξιά και μια αριστερά, σύμφωνα με το ρυθμό της μουσικής, ν' ανταγωνιστούν με τις υπόλοιπες παρευρισκόμενες για το ποια χορεύει καλύτερα π.χ. τον χορό της κοιλιάς και για το χρονικό διάστημα για το οποίο θα χορεύει. Ο ανταγωνισμός αυτός, ο οποίος γίνεται μέσα σε μια ατμόσφαιρα χαράς και ψυχαγωγίας, κρύβει μια πραγματικότητα, καθώς τα κορίτσια αδράττονται της ευκαιρίας για να προβάλουν την ομορφιά και την ευκινησία τους στις υπόλοιπες γυναίκες, οι οποίες - συνήθως - επιλέγουν τη μελλοντική νύφη του γιου τους από τέτοιες περιστάσεις.³⁷² Τα κορίτσια χορεύουν πολλά είδη παραδοσιακών χορών, όπως το χορό *joube*,³⁷³ ο οποίος χορεύεται σαν το ελληνικό συρτό, το *hbel moda* που μοιάζει με το ζωναράδικο κ.ά. Όλα αυτά επιδρούν θετικά στη βελτίωση της σωματικής, ψυχικής, κοινωνικής και φυσικής κατάστασης του ατόμου. Η Noor Alhouda Kronfol αναφέρει ότι ο χορός κι ο αθλητισμός είναι δυο όψεις του ίδιου νομίσματος, αφού κι οι δύο εντάσσονται σε μια ποικιλία κινητικών δραστηριοτήτων, οι οποίες συμβάλουν στην καλύτερη κατάσταση της σωματικής και της συναισθηματικής διαπαιδαγώγησης. Επισημαίνει δε, ότι ο χορός κι η γυμναστική κρίνονται απαραίτητα, ειδικά για τα κορίτσια, καθώς μέσα από αυτά, τα κορίτσια μπορούν ν' απελευθερωθούν, «σε πολλά μέρη του αραβικού κόσμου», από τη ντροπή και την απαγόρευση ν' αθλούνται.³⁷⁴ Οι Horst Louis και Carroll (1961:18) τονίζουν ότι ο χορός συνιστά έναν τρόπο έκφρασης του ανθρωπίνου σώματος, το οποίο, αναλόγως του ρυθμού, κινείται είτε πιο χαλαρά είτε πιο σφιχτά.

³⁷² Η αναφορά της Λυδάκης Α. (1997:89), συνηγορώντας στα παραπάνω, αναφέρει ότι τα κορίτσια των Τσιγγάνων ξοδεύουν πολλά χρήματα για τα ρούχα που θα φορέσουν σ' ένα γάμο, αφού είναι η μοναδική ευκαιρία να γοητεύσουν και να διασκεδάσουν.

³⁷³ Οι χοροί *hbel moda* και *joube* είναι από τους πιο δημοφιλείς παραδοσιακούς χορούς στην ιορδανική κοινωνία. Ωστόσο, αν και χορεύονται από ζευγάρια ανδρών και γυναικών, συνήθως αυτό δεν συμβαίνει εξαιτίας των ηθών και των εθίμων.

³⁷⁴ Βλ. 14th International Congress (2001), *Life Long Learning*, p. 725.

Συμπληρώνουν επίσης ότι μέσω του χορού εκφράζονται ανθρώπινα συναισθήματα. Η France Schott –Billmann (1997:19) αναφέρει, μεταξύ άλλων, ότι ο χορός απευθύνεται σ' ένα πολυδιάστατο σώμα όπου είναι παρόντα όλα τα επίπεδα: βιολογικό, κοινωνικό, ψυχολογικό, καλλιτεχνικό και θρησκευτικό, ενώ αντιπροσωπεύει άθληση και τέχνη, ψυχαγωγία και πνευματική άσκηση. Οι Nadia Droysh και Eglal Ibrahim (1994:37-8) θεωρούν ότι ο χορός πρέπει να ενταχθεί στα προγράμματα της Φ.Α, καθώς μέσα απ' αυτόν το άτομο μπορεί να εκφράσει τα συναισθήματά του και να ψυχαγωγείται. Παράλληλα, η Jane Winearls (1990:2), υπογραμμίζει ότι ο χορός παίζει σημαντικό ρόλο στη παιδαγωγή του ανθρώπου και τη σωστή ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, ενώ ο χορός διαφοροποιείται ανάλογα με τα στοιχεία των λαών και του πολιτισμού τους. Μάλιστα, λέγεται ότι θεωρείται ο καθρέφτης ενός λαού. Μέσα απ' το χορό εκφράζονται τα ήθη, τα έθιμα κι οι πτυχές της καθημερινής ζωής των λαών.

(17α)- Οι χώροι εκγύμνασης των κοριτσιών

Στην ερώτηση «σε ποιους χώρους κάνουν γυμναστική», πρώτη στις προτιμήσεις των κοριτσιών της περιφέρειας και της πόλης με 100%, συναντάμε την απάντηση «γυμνάζονται στο σχολείο», εξαιτίας, μάλλον, του ότι το κορίτσι αισθάνεται άνετα κι οικεία στο σχολείο, χωρίς να νιώθει ντροπή όταν γυμνάζεται μαζί με τ' άλλα κορίτσια.³⁷⁵ Απ' τις άλλες επιλογές δε δόθηκε καμία, καθώς τα γυναικεία γυμναστήρια κι οι σύλλογοι είναι ανεπαρκή, ενώ σ' αυτό το αποτέλεσμα συνετέλεσε κι η αρνητική στάση των γονιών στις εξόδους του κοριτσιού από το σπίτι.³⁷⁶

Επίσης, ορισμένα κορίτσια της περιφέρειας, δήλωσαν ότι παίζουν στην αυλή του σπιτιού. Αναλύοντας τα στοιχεία αυτά μπορούμε να πούμε ότι τα ήθη και τα έθιμα των Ιορδανών απαγορεύουν στο κορίτσι να γυμνάζεται σ' άλλους χώρους, εκτός του σχολείου, διότι όπως αναφέραμε παραπάνω ο καταλληλότερος χώρος γι' αυτές τις δραστηριότητες είναι το σχολείο, όπου το κορίτσι δεν παρακολουθείται από κανένα.

Πρέπει να σημειώσουμε, ότι το ν' αθλείται το κορίτσι σε γυμναστήρια, ή άλλους χώρους γενικότερα, είναι απαγορευμένο. Είναι ένα ζήτημα για το οποίο δεν γίνεται ούτε λόγος, ενώ η κοπέλα ούτε καν τολμά να το συζητήσει, διότι εκτός του ότι θα δεχθεί αυστηρή κριτική, ελωχεύει επίσης η πιθανότητα οι γονείς της να τη χτυπήσουν

³⁷⁵ Πρέπει να τονίσουμε ξανά ότι τα σχολεία στην Ιορδανία λειτουργούν χωριστά για το κάθε φύλο και δεν επιτρέπεται να βρεθεί ή να παρουσιαστεί άτομο του αντίθετου φύλου στα σχολεία αυτά.

³⁷⁶ Βλ. Την πρώτη ενότητα, σχετικά με τις δυνατότητες του κοριτσιού να εξέρχεται από το σπίτι.

σε περίπτωση που εκείνη επιμένει (τι θα πει η κοινωνία, πώς θα παντρευτείς κ.λπ.) Η Έφη Χαντσούλη αναφέρει σχετικά, ότι το ξύλο επιτρέπεται να χρησιμοποιείται από τους Μουσουλμάνους για να συνετίσουν τις ανυπάκουες συζύγους τους! Η στάση αυτή χαρακτηρίζει τους γονείς τόσο στην αγροτική, όσο και την αστική κοινωνία.

Εάν, από την άλλη, οι γονείς επιτρέψουν στην κόρη τους να γυμνάζεται σε γυμναστήρια, τότε οι συνέπειες που θ' ακολουθήσουν δε θα είναι καθόλου ευχάριστες. Μία τέτοια ενέργεια θα βλάψει το μελλοντικό της γάμο και θα εγείρει την αρνητική στάση της κοινωνίας απέναντι στην οικογένεια.

Δικαιώματα κι ελευθερίες που θεωρούνται δεδομένα κι αυτονόητα για τις γυναίκες των δυτικών κοινωνιών, στη Σαουδική Αραβία, το Πακιστάν, το Ιράν, το Ιράκ και το Λίβανο θεωρούνται αδιανόητα.³⁷⁷

Πίνακας (17α)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στους χώρους όπου αθλούνται

Επιλογές	<u>Τα Κορίτσια</u>				<u>Οι Κηδεμόνες</u>			
	Περιφέρεια		Πόλη		Περιφέρεια		Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>		<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>	
	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>
A) Μέσα στο σχολείο στο μάθημα της γυμναστικής.	30	100%	85	100%	-	-	-	-
B) Σε αθλητικούς συλλόγους.	-	-	-	-	-	-	35	63%
Γ) Στα γυμναστήρια.	-	-	-	-	-	-	20	36%
Δ) Άλλους χώρους.	-	-	-	-	-	-	-	-

³⁷⁷ http://www.iek-akmi.gr/iek_akmi/media/html/draft_online/june06/islam.html (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 04-04-2007).

Όσον αφορά στις επιλογές των κηδεμόνων, βλέπουμε ότι οι κηδεμόνες της αγροτικής κοινωνίας δεν ανταποκρίθηκαν στην ερώτηση αυτή, πιθανότατα εξαιτίας του ότι οι επαγγελματικές τους δραστηριότητες και το περιβάλλον στο οποίο ζουν δεν τους επιτρέπουν την άθληση. Οι κηδεμόνες της αστικής κοινωνίας απαντώντας στην ερώτηση αυτή, επέλεξαν «γυμνάζονται στους συλλόγους» και «στα γυμναστήρια» με ποσοστό 63% και 36%, αντίστοιχα. Το γεγονός αυτό πιθανώς αποδίδεται στο μορφωτικό τους επίπεδο, καθώς οι κάτοικοι της πόλης διαθέτουν περισσότερο ελεύθερο χρόνο και παράλληλα επιθυμούν να ξεφύγουν από την καθημερινότητα της δουλειάς. Κάποιοι άλλοι λόγοι, μπορεί να είναι αρχικά η επιθυμία τους να φανούν πολιτισμένοι και προχωρημένοι, αφού οι υποχρεώσεις³⁷⁸ του Ιορδανού απέναντι στην οικογένεια και το περιβάλλον του δεν του επιτρέπουν ν' ασχοληθεί με τη γυμναστική, κι η οικονομική του κατάσταση, καθώς ένα γυμναστήριο θα τον επιβαρύνει με επιπλέον κόστη (έξοδα μεταφοράς, αθλητικό εξοπλισμό κ.λπ.).

Στην παραπάνω ανάλυση συμπληρώνουμε τη σχετική αναφορά του Bsam Haron κι άλλων (1995:166-167), οι οποίοι παραθέτουν τους παράγοντες που επηρεάζουν το επίπεδο άθλησης των Ιορδανών. Μερικοί από αυτούς είναι το μορφωτικό επίπεδο των Ιορδανών για τη σημασία του αθλητισμού, η οικονομική τους κατάσταση, η έλλειψη αθλητικών κέντρων που θα συντελέσουν στη μετάδοση της σημασίας του μαζικού αθλητισμού και θα ενθαρρύνει τον κόσμο να γυμνάζεται, και τέλος, η Πολιτεία, η οποία δεν συμβάλλει όπως πρέπει στη στήριξη και την αναβάθμιση του μαζικού αθλητισμού. Ακόμη, ο George Sage (1990:44), στηριζόμενος σε αποτελέσματα, ερευνών αναφέρει ότι υπάρχει στενή σύνδεση μεταξύ κοινωνικο-οικονομικής τάξης κι αθλητικής δραστηριότητας. Ειδικότερα, όσο αυξάνεται η κοινωνικό-οικονομική τάξη τόσο αυξάνεται η ενασχόληση με τον αθλητισμό. Επίσης, ο Περικλής Λύτρας (1983:48) θίγει το οικονομικό ζήτημα του αθλητισμού, δηλαδή το κόστος που χρειάζεται κανείς για ν' ασχοληθεί με κάποιο άθλημα, καθώς πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι η κοινωνική, επαγγελματική και, συνακόλουθα, εισοδηματική τάξη, καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την επιλογή του αθλήματος ενασχόλησης. Ο ίδιος συγγραφέας, αναφέρει (1983:127) πως μέσω της άθλησης, μία μεγάλη μάζα ανθρώπων, ειδικά στις μεγαλουπόλεις, αποφεύγει τη μοναξιά και την ανωνυμία. Η

³⁷⁸ «Οι υποχρεώσεις του Ιορδανού»: η ιορδανική κοινωνία αποτελείται από φυλές και μεγάλο αριθμό μελών για κάθε φυλή. Συνεπώς, οι επισκέψεις μεταξύ των μελών είναι τακτικές, καθώς οι Ιορδανοί με τις ενέργειες αυτές τηρούν το νόμο της ισλαμικής θρησκείας ν' αλληλοβοηθούνται. Παράλληλα, αποκτούν καλή φήμη στη φυλή τους, αλλά και τις άλλες. Φυσικά, στα παραπάνω πρέπει να συμπληρώσουμε και τις υποχρεώσεις που πηγάζουν από δουλειά, την οικογένεια και τα παιδιά τους.

Geneviere Rail (1998:123) προσθέτει ότι η κοινωνική κι οικονομική τάξη, στην οποία εντάσσεται ο άνθρωπος, αποτελεί καθοριστικό παράγοντα του επιπέδου φυσικής και πνευματικής υγείας. Η αναφορά του Ιωάννου Μήλιου (1980:27), ταυτιζόμενη με τα παραπάνω, σημειώνει ότι οι αθλητικές δραστηριότητες απλώνονται σε μια πλατιά μάζα ανθρώπων που θέλουν να ζήσουν υπό ανθρώπινες συνθήκες διαβίωσης, αποφεύγοντας τη μοναξιά και το αποκρουστικό καθεστώς της ανωνυμίας και της πλήξης.³⁷⁹

Επιπλέον, ο George Sage (1990:45-46) σημειώνει ότι ο καθορισμός οικονομικής συνδρομής κι η δια ψηφοφορίας ένταξη κάποιου ατόμου σ' έναν αθλητικό σύλλογο, αποτέλεσαν ακόμη δύο ανασταλτικούς παράγοντες για την είσοδο των χαμηλότερων τάξεων «στ' αθλήματα της κοινωνικής ελίτ».

18- Η δυνατότητα του κοριτσιού να φορά αθλητικά ρούχα

Από τη σύγκριση των απαντήσεων των κοριτσιών στην αγροτική κοινωνία βρίσκουμε ότι το 79% απάντησε θετικά, ενώ το 28% αρνητικά στην ερώτηση εάν έχουν τη δυνατότητα να φοράνε αθλητικά ρούχα. Τα κορίτσια της πόλης, στην ίδια ερώτηση, απάντησαν «ναι» με 78% και «όχι» με 22%.

Διαπιστώνουμε, λοιπόν, ότι δεν εμφανίζεται διαφορά σε ό,τι αφορά στην ερώτηση, εάν το κορίτσι έχει τη δυνατότητα να φορά αθλητικά ρούχα, με τον πίνακα (18) να δείχνει πως τα κορίτσια της αγροτικής και της αστικής κοινωνίας μπορούν να φορούν αθλητικά ρούχα. Το αποτέλεσμα αυτό ενδεχομένως οφείλεται στο ότι για να κινείται ένα άτομο εύκολα κι ελεύθερα πρέπει να φορά τα κατάλληλα ρούχα. Επιπρόσθετα, μπορεί ν' αποδίδεται στο γεγονός ότι στο σχολείο η κοπέλα αισθάνεται άνετα κι αθλείται χωρίς ντροπή, αφού εκεί μπορεί να δραστηριοποιείται χωρίς να παρακολουθείται από κάποιο αγόρι. Αντίθετα, τα κορίτσια που δεν φορούν αθλητικά ρούχα μπορεί να το πράττουν για θρησκευτικούς λόγους .

Η προηγούμενη ανάλυση στηρίζεται στις δασκάλες³⁸⁰ της Φ.Α στα σχολεία της αγροτικής κι αστικής κοινωνίας, οι οποίες δήλωσαν ότι τα μαθήματα της γυμναστικής διεξάγονται σπάνια, καθώς στο σχολικό πρόγραμμα το μάθημα αυτό έχει τοποθετηθεί

³⁷⁹Ο Νικήτας Νικηταράς (2003:53) υπογραμμίζει, για τη γυμναστική στο Βυζάντιο, ότι οι δραστηριότητες που απαιτούσαν οικονομικούς πόρους για την αγορά αλόγων κι αρμάτων αφορούσαν κυρίως στους αριστοκράτες.

³⁸⁰ Πρέπει ν' αναφέρουμε ότι αρκετές δασκάλες του μαθήματος της Φ.Α δεν προέρχονται από τον κλάδο αυτό, αλλά είναι καθηγήτριες άλλων μαθημάτων όπως Μαθηματικών, Ιστορίας κ.λπ. Ωστόσο, αναλαμβάνουν να διδάξουν το μάθημα της Φ.Α όποτε αυτό τους ζητηθεί. Την κατάσταση αυτή μπορεί

στην τελευταία διδακτική ώρα της ημέρας. Έτσι, τα κορίτσια προτιμούν να φύγουν για τα σπίτια τους, παρά ν' αθληθούν, αφού ο βαθμός της γυμναστικής δεν επηρεάζει την τελική σχολική βαθμολογία.³⁸¹

Πίνακας (18)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στη δυνατότητα των κοριτσιών να φοράνε αθλητικά ρούχα

Ερωτηθέντες	Ερώτηση	Περιφέρεια				Πόλη			
		<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>		<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>	
		<u>Ναι</u>	<u>όχι</u>	<u>ναι%</u>	<u>όχι %</u>	<u>Ναι</u>	<u>όχι</u>	<u>ναι%</u>	<u>όχι %</u>
18- Τα κορίτσια	Όταν αθλείσαι φοράς αθλητικά ρούχα;	330	130	79%	28%	450	130	78%	22%
Οι κηδεμόνες	Επιτρέπετε στην κόρη σας να φορά αθλητικά ρούχα όταν αθλείται;	330	60	85%	15%	540	-	100%	-

Στις απαντήσεις των κηδεμόνων της υπαίθρου και της πόλης βλέπουμε ότι οι πρώτοι απάντησαν με 85% «ναι» και με 15% «όχι». Με θετικό ποσοστό που έφτασε στο 100% απάντησαν οι κηδεμόνες της πόλης, στο εάν επιτρέπουν στην κόρη τους να φορά αθλητικά ρούχα κατά τη διάρκεια του μαθήματος της γυμναστικής.

Μελετώντας τις απαντήσεις τους παρατηρούμε ότι δεν εντοπίζεται διαφορά μεταξύ των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη, με τον πίνακα (18) να επιβεβαιώνει ότι οι κηδεμόνες και των δύο κοινωνιών επιτρέπουν στις κόρες τους να φορούν αθλητικά ρούχα.

Το κορίτσι, λοιπόν, αθλείται εντός του σχολείου - που για τους Ιορδανούς αποτελεί τον καταλληλότερο χώρο, καθώς δεν υπάρχει κανένας από το άλλο φύλο να το

κάποιος να διαπιστώσει στα σχολεία της αγροτικής κοινωνίας και σε μερικά σχολεία της αστικής. Επίσης βλ. Haron B. και άλλοι, (1995), *Αθλητισμός και Υγεία*, σ. 187.

παρακολουθεί,- έχοντας τη δυνατότητα να κινείται ελεύθερα και χωρίς αρνητικές επιπτώσεις. Όλα αυτά συμβάλουν θετικά -κοινωνικά και θρησκευτικά- στην απελευθέρωση της γονεϊκής αντίληψης για την αθλητική ενδυμασία των κοριτσιών. Κατ' αυτόν τον τρόπο, τα κορίτσια κι οι κηδεμόνες τους τηρούν τις απαιτήσεις της ισλαμικής θρησκείας αφενός κι αφετέρου δεν προκαλούν την κοινωνία με την άθληση μιας γυναίκας.

(18α)- Τα αθλητικά ρούχα που φορούν τα κορίτσια

Στην ερώτηση «ποια αθλητικά ρούχα φορούν τα κορίτσια», βλέπουμε ότι τα κορίτσια της περιφέρειας, τα οποία φορούν αθλητικά ρούχα, προτίμησαν την επιλογή «παντελόνι και μπλουζάκι» με ποσοστό 100%. Οι επιλογές των κοριτσιών της πόλης ανήλθαν στο 89% για την απάντηση «παντελόνι και μπλουζάκι», ενώ η απάντηση «φούστα³⁸² και μπλουζάκι» κατέκτησε το 11%. Τα αποτελέσματα εμφανίζονται και στον πίνακα (18α).

Η μη ανταπόκριση των κοριτσιών στις άλλες επιλογές, ήταν μάλλον αναμενόμενη καθώς το σορτσάκι και το μπλουζάκι δεν θεωρούνται συντηρητικά ρούχα για μια κοπέλα και πιθανότατα πηγάζει από την απαγόρευση των γονιών και των δασκάλων προς τα κορίτσια να φορούν τέτοιου είδους ρούχα, ειδικά σε μια ισλαμική και συντηρητική χώρα, όπως η Ιορδανία. Τ' αποτελέσματα αυτά μπορεί επίσης να προέρχονται από το φόβο των κοριτσιών για τυχόν αρνητικά σχόλια των συμμαθητριών τους, καθώς, όπως αναφέραμε, όσο μικρότερη είναι μια κοινωνία τόσο περισσότερο σχολιάζεται μια συμπεριφορά.

³⁸¹ Επίσης βλ. Την ερώτηση (16α).

³⁸² Πρέπει να γνωρίζει κανείς ότι η φούστα των κοριτσιών φοριέται μαζί με αθλητικό παντελόνι και είναι μακριά, φτάνοντας κάτω απ' τα γόνατα.

Πίνακας (18α)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στ' αθλητικά ρούχα που φορούν όταν αθλούνται

Επιλογές	<u>Τα Κορίτσια</u>				<u>Οι Κηδεμόνες</u>			
	Περιφέρεια		Πόλη		Περιφέρεια		Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>		<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>	
	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>
A) Παντελόνι και μπλουζάκι.	330	100%	400	89%	300	90%	390	72%
B) Σορτσάκι και μπλουζάκι.	-	-	-	-	-	-	-	-
Γ) Φούστα και μπλουζάκι.	-	-	50	11%	30	9%	150	28%
Δ) Άλλα ρούχα.	-	-	-	-	-	-	-	-

Λόγω του ότι το σχολείο θεωρείται μια μικρή κοινωνία, αν τα κορίτσια φορούν προκλητικά αθλητικά ρούχα ή υιοθετούν προκλητικό τρόπο συμπεριφοράς, ελωχεύει ο φόβος να δεχτούν αρνητικά σχόλια απ' τα υπόλοιπα κορίτσια του σχολείου, αποκτώντας έτσι μια κακή φήμη μέσα στο σχολείο αρχικά κι έξω απ' αυτό στη συνέχεια. Υπενθυμίζουμε στο σημείο αυτό, ότι μία κακή φήμη θα βλάψει το μελλοντικό γάμο του κοριτσιού.³⁸³

Όσον αφορά στις απαντήσεις των κηδεμόνων, παρατηρούμε ότι οι κηδεμόνες της αγροτικής κι αστικής κοινωνίας, προτιμούν οι κόρες τους στη γυμναστική να φοράνε «παντελόνι και μπλουζάκι» με 90% και 72% αντίστοιχα. Η επιλογή «φούστα και μπλουζάκι» συγκέντρωσε ποσοστό 9% επί του συνόλου των απαντήσεων των κηδεμόνων της περιφέρειας και 28% από τους κηδεμόνες της αστικής κοινωνίας.

Από τα παραπάνω διαπιστώνουμε ότι οι επιλογές των κοριτσιών δε διαφέρουν από τις επιλογές των κηδεμόνων τους, καθώς και οι δύο δεν ανταποκρίθηκαν στη επιλογή «σορτσάκι και μπλουζάκι», ενώ συμφώνησαν στις άλλες επιλογές. Αυτό, ενδεχομένως οφείλεται στα ήθη και τα έθιμα της ισλαμικής θρησκείας, διότι η θρησκεία κι η κοινωνία απαιτούν τα ρούχα να καλύπτουν όλο το σώμα³⁸⁴ και να μην

³⁸³ Βλ. Την πρώτη ενότητα για τ' αρνητικά σχόλια.

³⁸⁴ Βλ. την εξήγηση που δώσαμε στην πρώτη ενότητα, σχετικά το αν επιτρέπεται στο κορίτσι να ψωνίζει τα ρούχα της χωρίς συνοδό, ερώτηση (6) .

προκαλούν. Ωστόσο, μπορεί ν' αναρωτηθεί κανείς γιατί τ' άλλα ρούχα δεν θεωρούνται προκλητικά. Είδαμε νωρίτερα, ότι η άθληση των κοριτσιών επιτρέπεται μόνο μέσα στο σχολείο, διότι δεν παρακολουθούνται από το αντίθετο φύλο κ.λπ. Επίσης, το παντελόνι και το μπλουζάκι, ή η φούστα και το μπλουζάκι, καλύπτουν όλο το σώμα, παρά την έντονη παρουσίαση των εσωτερικών γραμμών του σώματος,³⁸⁵ ενώ το σορτσάκι και το μπλουζάκι αφήνουν ακάλυπτα κάποια μέλη του σώματος.

Τα ήθη και τα έθιμα της ισλαμικής θρησκείας απαγορεύουν τις τολμηρές εμφανίσεις των γυναικών, ακόμη κι όταν βρίσκονται μεταξύ τους, με κύριο σκοπό να μην καλλιεργούνται σεξουαλικές επιθυμίες από τη μία γυναίκα στην άλλη, αλλά και για λόγους προστασίας του σώματος από τα σχόλια των άλλων κοριτσιών. Όλα τα παραπάνω οδηγούν στην προστασία της κοινωνίας.³⁸⁶

Με τα παραπάνω εμφανίζεται να συμφωνεί ο Muhammad Mansour (2000:85), ο οποίος αναφέρει, μεταξύ άλλων, πως για να γυμνάζεται μια γυναίκα, πρέπει να φορά αθλητικά ρούχα που σκεπάζουν όλο το σώμα και δεν είναι στενά, ώστε να επιδεικνύουν τις εσωτερικές γραμμές του σώματος. Ακόμα και το Ιερό Κοράνι τονίζει για την ενδυμασία: «Ω! Εσείς παιδιά του Αδάμ! Σας στείλαμε ενδύματα για να σκεπάσουν τη ντροπή σας και πολύτιμα στολίδια.».³⁸⁷ Ως σχετικό παράδειγμα επί του συγκεκριμένου θέματος, ο Νίκος Γιακουμέλος αναφέρει το περιστατικό κατά το οποίο μια Μουσουλμάνα αθλήτρια που αγωνιζόταν στη Φουενγκιρόλα εναντίον της Μαρμπέγια αρνήθηκε τελικά να συμμετάσχει, όταν ο διαιτητής την υποχρέωσε να βγάλει το λευκό μπλουζάκι που φορούσε κάτω από την εμφάνιση της. Η αθλήτρια εμφανίστηκε ανυποχώρητη, τονίζοντας ότι ποτέ δεν της έχει ξανασυμβεί κάτι παρόμοιο. Οι συμπαίκτριές της, της συμπαραστάθηκαν κι αρνήθηκαν επίσης να ξεκινήσουν τον αγώνα, ενώ οι διαιτητές ανέβαλαν το ματς, ανοίγοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τον ασκό του Αιόλου για ένα λεπτό και σημαντικό ζήτημα που χρήζει ιδιαίτερης προσοχής.³⁸⁸ Οι Sayid Mujtaba και Rukni Musawi Lari (1974:91) σημειώνουν ότι οι γυναίκες δεν πρέπει να ντύνονται με προκλητικό τρόπο, ώστε να μη διεγείρουν την ερωτική διάθεση των ανδρών.

³⁸⁵ Επίσης βλ. Mikfer και Webing (XX), *Η Κοινωνία*, σ. 373.

³⁸⁶ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Yones A. (2001), *Η Γυμναστική και το Ισλάμ*, σσ.255-256. Επίσης Mansour M. (200), *Ο Αθλητισμός της Γυναίκας από Ισλαμική Σκοπιά*, σσ.68-70.

³⁸⁷ Βλ. Ιερό Κοράνι [κεφαλαίο Alaraf, παράγραφος 26, σ. 206]. Επίσης βλ. [κεφαλαίο al noor παράγραφος 31, σ. 520]. Επίσης βλ. [κεφαλαίο Alahzab, παράγραφος 59, σ. 640].

³⁸⁸ <http://www.akatanomastos.gr/details.php?i=417> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 02-04-2007).

Η Haleh Afshar (1998:202) αναφέρει ότι το Υπουργείο Εκπαίδευσης του Ιράν εμφανίζεται λιγότερο αυστηρό σε ότι αφορά στην ενδυμασία των κοριτσιών. Τα σχολεία της Πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης επιτρέπουν στα κορίτσια να φορούν ένδυμα οποιουδήποτε χρώματος επιθυμούν, αρκεί να είναι σεμνό, να μην φορούν διάφανο καλσόν ή ψηλοτάκουνα παπούτσια. Στα σχολεία Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, τα κορίτσια πρέπει να φορούν γκρι, σκούρο γκρι, ναυτικό μπλε, πράσινο της ελιάς, καφέ ή μαύρο χρώμα ρούχα. Δεν επιτρέπεται να φορούν διάφανο καλσόν, ψηλοτάκουνα παπούτσια, μεταλλικά τακούνια, παπούτσια ή καλσόν ανοιχτού χρώματος και κοσμήματα. Επίσης, δεν επιτρέπονται τα μακριά νύχια, το μακιγιάζ, οι μαντήλες ανοιχτού χρώματος κι εκείνες που παρουσιάζουν εικόνες ή γράμματα από άλλες χώρες.

Οι Abo Hanefa και Al Shafeae συμφωνούν στο ότι εκτός του προσώπου και των χεριών μίας γυναίκας που έχει φτάσει στην εφηβική ηλικία, τ' άλλα μέλη του σώματος πρέπει να καλυφθούν.³⁸⁹ Επίσης, το hadeth αναφέρει σχετικά: «τα ρούχα των γυναικών δεν πρέπει να προκαλούν, ούτε και τις γυναίκες», δηλαδή η αθλούμενη γυναίκα ακόμη κι όταν βρίσκεται στον ίδιο χώρο μ' άλλες γυναίκες, πρέπει να φορά συντηρητικά ρούχα.³⁹⁰ Ο John Esposito (2002:88), στη μελέτη του για θέματα όπως η ενδυμασία στην ισλαμική θρησκεία, σημειώνει πως αν και πολλοί υποστηρίζουν ότι ο φυλετικός διαχωρισμός δεν είναι απαραίτητος, πολλοί είναι εκείνοι που πιστεύουν ότι η διατήρηση της σεμνότητας απαιτεί ένα πρόπονο ντύσιμο και περιορισμένη επικοινωνία μ' άγνωστους άνδρες.

Ο Ali Yones (2001:33), στη μελέτη του για το ρόλο του αθλητισμού στον περιορισμό των σεξουαλικών επιθυμιών, αναφέρει, μεταξύ άλλων, πως όταν οι άνθρωποι αθλούνται με τον τρόπο που βλέπουμε σήμερα, (τα δυο φύλα γυμνάζονται σε κοινούς χώρους φορώντας προκλητικά ρούχα) είναι αναπόφευκτη αφενός η διάλυση της κοινωνίας και αφετέρου η απώλεια της ταυτότητάς μας ως Άραβες και Μουσουλμάνοι. Η Lois Lamya al-Faruqi (1984:52) επισημαίνει ότι η «κορανική» κοινωνία προτιμά μία κοινωνία δύο φύλων, παρά μία unisex κοινωνία, όπως αυτή εμφανίζεται στη Δύση με κοινά γι' άνδρες και γυναίκες ρούχα, παπούτσια, κομμώσεις κτλ. Ακόμα, ο David Rowe (1995:134-135), στηριζόμενος στην Jennifer Hargreaves, σημειώνει την τάση αναγωγής του γυναικείου αθλητικού σώματος σ' ερωτικό και

³⁸⁹ Οι Abo Hanefa και Al Shafeae είναι οι πιο αξιόλογοι ερμηνευτές του Κορανίου κι οι οδηγοί του ισλαμικού κόσμου σχετικά με το τι είναι σωστό και τι λάθος, μετά από το Κοράνι και το hadeth.

³⁹⁰ Βλ. Alnoawe A. (1994), *Riad Alsalehen*, σ. 372.

σεξουαλικό σύμβολο, υπογραμμίζοντας τον αισθησιακό συμβολισμό και τις σεξουαλικά υποδηλούμενες κινήσεις που συναντώνται σε πολλά αθλήματα.

Η σχετική αναφορά του μεγάλου ιμάμη του ισλαμικού κόσμου, Ibn Taemea δεν είναι τυχαία. Σ' αυτή τονίζεται ότι ο αθλητισμός είναι μια διαπαιδαγώγηση σωματική, ηθική και ψυχική, αλλά τα γυμνά σώματα και τα προκλητικά ρούχα (σε κάποια αθλήματα όπως η ενόργανη γυμναστική) κατέστρεψαν την ηθική και τις αξίες του ανθρώπου.³⁹¹ Επίσης, οι Ali Yones και Mohmad Ibrahem (2003:407) υπογραμμίζουν ότι «τα κορίτσια μας για να γυμνάζονται και ν' αθλούνται άνετα και να έχουμε του νου μας ήσυχο, πρέπει να φοράνε φαρδιά ρούχα και συντηρητικά, αλλά και να γυμνάζονται μακριά από τα βλέμματα των αρρωστημένων (αγοριών)».

19- Η παρακολούθηση αθλητικών εκπομπών στην τηλεόραση και στο ραδιόφωνο

Από τη σύγκριση των απαντήσεων των κοριτσιών στην αγροτική και την αστική κοινωνία, βρίσκουμε ότι το 12% των κοριτσιών της περιφέρειας απάντησε θετικά και το 88% απάντησε αρνητικά, στην ερώτηση της παρακολούθησης αθλητικών εκπομπών, ενώ παρατηρούμε ότι τα κορίτσια της πόλης απάντησαν «ναι» με 36% και «όχι» με 64%. Διαπιστώνουμε, επομένως, ότι υπάρχει διαφοροποίηση μεταξύ των απαντήσεων των κοριτσιών στην περιφέρεια και την πόλη.

Ο πίνακας (19) παρουσιάζει ότι τα κορίτσια στην περιφέρεια και την πόλη δεν παρακολουθούν αθλητικές εκπομπές.

Οι λόγοι για τους οποίους τα κορίτσια δεν παρακολουθούν αθλητικές εκπομπές, μάλλον αποδίδονται στο ότι η προβολή τους γίνεται σ' ακατάλληλη, για τα κορίτσια αυτά, ώρα ή στο ότι οι αθλητικές εκπομπές ενδεχομένως να μην παρουσιάζουν ενδιαφέρον για εκείνα.

Στις απαντήσεις των κηδεμόνων της αγροτικής κι αστικής κοινωνίας, διαπιστώνουμε μία διαφορά της τάξης του 25%, καθώς οι κηδεμόνες της περιφέρειας απάντησαν «ναι» με 77% και με 23% «όχι», ενώ οι κηδεμόνες της πόλης απάντησαν θετικά με 52% κι αρνητικά με 48%. Τ' αποτελέσματα εμφανίζονται στον πίνακα (19).

³⁹¹ Βλ. Taemea I. (1988), *Ο Μεγάλος Ερμηνευτής*, σ.358.

Πίνακας (19)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στο αν παρακολουθούν αθλητικές εκπομπές στην τηλεόραση και το ραδιόφωνο

Ερωτηθέντες	Ερώτηση	Περιφέρεια				Πόλη			
		<u>Αριθμός απαντήσεων %</u>				<u>Αριθμός απαντήσεων %</u>			
		<u>Ναι</u>	<u>όχι</u>	<u>ναι%</u>	<u>όχι %</u>	<u>ναι</u>	<u>όχι</u>	<u>ναι%</u>	<u>όχι %</u>
19-Τα κορίτσια	Παρακολουθείς αθλητικές εκπομπές στην τηλεόραση ή το ραδιόφωνο;	50	370	12%	88%	210	370	36%	64%
Οι κηδεμόνες	Παρακολουθείτε αθλητικές εκπομπές στην τηλεόραση ή το ραδιόφωνο;	300	90	77%	23%	280	260	52%	48%

Ήδη επισημάναμε τη διαφορά μεταξύ των απαντήσεων των κηδεμόνων, στην αγροτική και την αστική κοινωνία. Διαφορά, επίσης, παρουσιάζεται στις απαντήσεις των κοριτσιών και τις απαντήσεις των κηδεμόνων τους, καθώς τα κορίτσια δήλωσαν ότι δεν παρακολουθούν αθλητικές εκπομπές, ενώ οι κηδεμόνες εμφανίζονται να παρακολουθούν αθλητικές εκπομπές στην τηλεόραση και το ραδιόφωνο.

Τα παραπάνω αποτελέσματα, πιθανότατα οφείλονται στην απουσία των γυναικείων αθλητικών εκπομπών, καθώς τα Μ.Μ.Ε. στην Ιορδανία επικεντρώνονται³⁹² στ' αντρικά αθλητικά γεγονότα, όπως το ποδόσφαιρο, η χειροσφαίριση κ.λπ. Το γεγονός αυτό έχει ως συνέπεια το κορίτσι να μην εκφράζει κανένα ενδιαφέρον για τις υπάρχουσες αθλητικές εκπομπές κι επιπλέον, τα κορίτσια ν' αποθαρρύνονται από το

³⁹² Είναι γεγονός ότι τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας στην Ιορδανία, ενδιαφέρονται για την παρουσίαση αθλητικών γεγονότων, ειδικότερα εκείνων που είναι δημοφιλή, καθώς καλύπτουν το ιορδανικό πρωτάθλημα ποδοσφαίρου, χειροσφαίρισης αντρών κ.λπ., καθώς και τα διεθνή αντρικά πρωταθλήματα. Από τα αγωνίσματα των γυναικών, όταν αυτά υπάρχουν, παρουσιάζονται συνήθως μόνο τα αποτελέσματα. Αυτή η πραγματικότητα οφείλεται μάλλον στο χαμηλό αθλητικό επίπεδο των γυναικών. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. The Third Scientific International Conference (1999), *Women, Sport and Future Science*, p.486.

ν' αθλούνται εκτός σχολείου, όπως εξετάσαμε και παραπάνω. Μέσα από τα Μ.Μ.Ε. τα κορίτσια θα μπορούσαν να συμπληρώσουν τα κενά που νιώθουν απέναντι στον αθλητισμό και κάθε δραστηριότητα που για αυτά είναι απαγορευμένη.

Ωστόσο, κανείς δεν μπορεί ν' αμφισβητήσει την έντονη επιρροή των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας στη ζωή των ανθρώπων, αφού η «οικογένεια» των Μ.Μ.Ε. μας αναγκάζει όλο και περισσότερο να τη δεχτούμε και να την παρακολουθούμε μέσα στα σπίτια μας, ενώ μας διαφωτίζει, μας διδάσκει και μας παρουσιάζει όλο τον κόσμο. Τα παιδιά της «οικογένειας» αυτής (τηλεόραση, ραδιόφωνο), τα πρώτα Μέσα που εισήλθαν στα σπίτια μας, προβάλλουν πολλά θέματα, όπως το ταλέντο στον αθλητισμό κι όχι μόνο. Μας ενημερώνουν για το πώς να φροντίζουμε την υγεία μας, το σώμα μας μ' ένα φυσικό και ψυχαγωγικό τρόπο, επηρεάζοντας, κατ' αυτόν τον τρόπο, το γυναικείο πληθυσμό, κι ειδικότερα εκείνον που ζει σε κοινωνίες απαγορεύσεων και στερεοτύπων για ποικίλα θέματα, όπως είναι κι ο αθλητισμός.

Ακόμη κι η εκγύμναση της γυναίκας στην ιορδανική κοινωνία προχωρά με πολύ αργούς ρυθμούς, συγκριτικά με τον αθλητισμό στις δυτικές κοινωνίες, μία πραγματικότητα που υποδηλώνει την απουσία του θετικού ρόλου των Μ.Μ.Ε., τα οποία μπορούμε να πούμε ότι αδικούν τον αθλητισμό των γυναικών.

Με την παραπάνω αναφορά εμφανίζεται σύμφωνος κι ο Γιάννης Σταμίρης (ΧΧ:109), ο οποίος, μεταξύ άλλων, αναφέρει ότι το ραδιόφωνο κι η τηλεόραση συμβάλλουν αποφασιστικά στην ανάπτυξη της αθλητικής ιδεολογίας και τη γενικότερη προπαγάνδη των σπορ, καθώς με την εξάπλωση των Μέσων αυτών σε κάθε γωνιά της ελληνικής επικράτειας, τα γήπεδα και τ' αθλητικά αγωνίσματα γενικότερα, εισήλθαν σχεδόν σε κάθε ελληνικό σπίτι.³⁹³ Συνεχίζει, σημειώνοντας ότι τόσο ο αθλητισμός όσο και τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης διαδραματίζουν κοινωνικό και πολιτισμικό ρόλο, ενώ παράλληλα αποτελούν πηγές ψυχαγωγίας κι επικοινωνίας όχι μόνο σε εθνικό αλλά και σε διεθνές επίπεδο.³⁹⁴

Η Noor Alhouda Kronfol, στη μελέτη της για το ρόλο των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας στην κάλυψη των γυναικείων αθλητικών γεγονότων στις αραβικές κοινωνίες, επισημαίνει ότι δυστυχώς η κάλυψή των γυναικείων αθλητικών αγώνων από τα Μ.Μ.Ε κρίνεται αρκετά ελλιπής, συγκριτικά με την τηλεοπτική κάλυψη των αντρικών αθλημάτων. Τα Μέσα, ωστόσο, αποδίδουν αυτή την «έλλειψη», στο

³⁹³ Κοινωνιολογία του Αθλητισμού.

³⁹⁴ http://ec.europa.eu/sport/sport-and/media/media_overview_el.html(τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο, 03-01-2007).

χαμηλό αθλητικό επίπεδο των γυναικών.³⁹⁵ Ο David Rowe (1995:134) τονίζει τη συνολικά υποβαθμισμένη και μειωμένη προβολή του γυναικείου αθλητισμού από τα ΜΜΕ. Επιπλέον, ο Wiley Lee Umphlet (1985:53) σημειώνει ότι η πλειοψηφία του κοινού που παρακολουθεί τον αθλητισμό, εξακολουθεί ν' ανήκει στο ανδρικό φύλο. Ο Δημήτριος Παναγιωτόπουλος επισημαίνει άλλωστε, ότι οι τηλεοπτικές αθλητικές μεταδόσεις κι ο εφοδιασμός εισιτηρίων στους αθλητικούς αγώνες αυξάνονται ανάλογα με την μαζικότητα των οπαδών, οι οποίοι αποτελούν την ουσιαστική δύναμη.³⁹⁶

Ο Rod Brooks (2002:126-127) σημειώνει ότι η μειωμένη προβολή και προώθηση του γυναικείου αθλητικού προτύπου από τα Μ.Μ.Ε. αποθαρρύνει την ενασχόληση των γυναικών με τον αθλητισμό, αφού δεν παρουσιάζονται τ' ανάλογα πρότυπα ώστε να υπάρχει κάποιου είδους παρακίνηση. Επίσης, υπογραμμίζεται ο μικρός αριθμός αθλητικών δημοσιογράφων που ανήκουν στο γυναικείο φύλο. Ο ίδιος, ωστόσο, συνεχίζει (2002:138) αναφέροντας ότι το γυναικείο Παγκόσμιο Κύπελο ποδοσφαίρου των Η.Π.Α. το 1999 αποτελεί παράδειγμα της αυξανόμενης συμμετοχής των γυναικών στον αθλητισμό.

Ο Fares Muhammad παρατηρεί σχετικά με το ρόλο της τηλεόρασης στην στήριξη του γυναικείου αθλητισμού, ότι κανείς δεν αμφισβητεί το ρόλο των Μ.Μ.Ε. για τα εντυπωσιακά βήματα των γυναικών στις αραβικές κοινωνίες, ακόμα όμως η αρνητική στάση της κοινωνίας δεν έχει αλλάξει ανάλογα. Αναφέρει επίσης, ότι πρέπει να βελτιωθεί το σύστημα προβολής των γυναικείων αθλητικών εκπομπών, ώστε ν' αυξηθούν οι γνώσεις τους για την αθλητική κουλτούρα και να ενθαρρύνουν την ενασχόλησή τους με τη γυμναστική.

Επιπλέον, ο Νικήτας Νικηταράς (2003:83) υπογραμμίζει ότι το μέσο για την επίτευξη μεγαλύτερης συμμετοχής του πληθυσμού στις φυσικές κι αθλητικές δραστηριότητες, από τη μικρή ηλικία μέχρι τα γεράματα, είναι η ενημέρωση του πληθυσμού για τα οφέλη που προκύπτουν από την άσκηση. Οι Griffin Roberts (1998:138) και Siegler Roberts (1998:36) υπογραμμίζουν ότι η αθλητική κουλτούρα που χρειάζεται στα παιδιά μας δεν είναι η κουλτούρα της γνώσης, η οποία παρακολουθείται και ακούγεται, αλλά η κουλτούρα της συμμετοχής και της γνώσης για τα αίτια και τα οφέλη της συμμετοχής. Ο Δημήτριος Παναγιωτόπουλος

³⁹⁵ Βλ. The Third Scientific International Conference (2001), *Women, Sport and Future Science*, p. 487.

³⁹⁶ Βλ. Ελληνικό Κέντρο Έρευνας Αθλητικού Δικαίου (ΕΚΕΑΔ) (1999), *Αθλητισμός & Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας*, σ.26.

υπογραμμίζει ότι ο αγώνας, ως αθλητικό γεγονός κι αποκορύφωση μιας αθλητικής δραστηριότητας, θεωρείται δικαίωμα του ανθρώπου, το οποίο πρέπει να μπορεί ν' απολαμβάνει «με ελευθερία, χωρίς κοινωνική διάκριση γλώσσας, φύλλου,³⁹⁷ θρησκείας, πολιτικής ή άλλων παραγόντων».³⁹⁸

20- Τα οφέλη του κοριτσιού από τον αθλητισμό

Συγκρίνοντας τις απαντήσεις των κοριτσιών στην αγροτική κι αστική κοινωνία, βλέπουμε ότι τα κορίτσια της περιφέρειας που απάντησαν «ναι» ανήλθαν στο 98% και εκείνα που απάντησαν «όχι» στο 2%. Τα κορίτσια της πόλης που απάντησαν θετικά, στην ίδια ερώτηση, έφτασαν το 93% κι αρνητικά το 7%.

Αντιπαραθέτοντας τα ποσοστά αυτά δεν διαπιστώνουμε διαφορά ανάμεσα στις απαντήσεις των κοριτσιών της περιφέρειας και τις απαντήσεις των κοριτσιών της πόλης, σε ό,τι αφορά στο εάν ο αθλητισμός ωφελεί τα κορίτσια. Από τις απαντήσεις τους συμπεραίνουμε ότι ωφελούνται από τον αθλητισμό. Ο πίνακας (20) δείχνει τα ποσοστά απαντήσεων των κοριτσιών.

Πίνακας (20)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στο εάν ωφελούνται τα κορίτσια από τη γυμναστική

Ερωτηθέντες	Ερώτηση	Περιφέρεια				Πόλη			
		Αριθμός απαντήσεων		%		Αριθμός απαντήσεων		%	
		Ναι	όχι	ναι%	όχι %	ναι	όχι	ναι%	όχι %
20-Τα κορίτσια	Πιστεύεις ότι σε ωφελεί ο αθλητισμός;	410	10	98%	2%	540	40	93%	7%
Οι κηδεμόνες	Πιστεύετε ότι ο αθλητισμός ωφελεί τα κορίτσια;	210	180	54%	46%	340	200	63%	37%

³⁹⁷ Κατά την Shirl Hoffman (1992:106), η οποία αναφέρει ότι υπάρχει άνιση κατανομή του προϋπολογισμού μεταξύ ανδρών και γυναικών αθλητών. Προσθέτει μάλιστα, ότι τα μεγαλύτερα θεάματα, με εξαίρεση τους Ολυμπιακούς Αγώνες, κανονίζονται σχεδόν αποκλειστικά με άνδρες αθλητές.

³⁹⁸ Βλ. Ελληνικό Κέντρο Έρευνας Αθλητικού Δικαίου (ΕΚΕΑΔ) (1999), *Αθλητισμός & Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας*, σ.26.

Στις απαντήσεις των κηδεμόνων της αγροτικής και της αστικής κοινωνίας, στην ερώτηση «εάν ο αθλητισμός ωφελεί τα κορίτσια», βλέπουμε ότι οι γονείς της περιφέρειας απάντησαν με 54% «ναι» και 46% «όχι», ενώ από τους κηδεμόνες της πόλης το 63% απάντησε «ναι» και το 37% «όχι».

Συγκρίνοντας τις παραπάνω απαντήσεις, παρατηρείται μεγάλη διαφορά στις απαντήσεις που δίνουν οι κηδεμόνες της περιφέρειας σε σχέση μ' εκείνες των κηδεμόνων της πόλης, γεγονός που επιβεβαιώνεται και στον πίνακα (20). Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι οι απαντήσεις των κοριτσιών της αγροτικής κοινωνίας διαφέρουν από τις απαντήσεις των κηδεμόνων τους, ενώ διαφορά δεν παρουσιάζεται στις απαντήσεις των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην αστική κοινωνία. Τα παραπάνω αποτελέσματα αποδίδονται στο ανώτερο μορφωτικό επίπεδο των κοριτσιών της περιφέρειας, συγκριτικά μ' εκείνο των γονέων τους.

Εν τούτοις, διαπιστώνουμε ταύτιση απόψεων ανάμεσα στα κορίτσια και τους κηδεμόνες της αστικής κοινωνίας, σχετικά με το εάν ο αθλητισμός ωφελεί τα κορίτσια. Αυτό επίσης αποδίδεται στο ανώτερο μορφωτικό επίπεδο των γονέων της πόλης από εκείνο των γονέων της επαρχίας.

(20α)- Το είδος των οφελών του κοριτσιού από τον αθλητισμό

Στην ερώτηση «ποια είναι τα οφέλη του αθλητισμού», βλέπουμε ότι τα κορίτσια της υπαίθρου και της πόλης προτίμησαν με 59% και με 53% αντίστοιχα, την επιλογή «στις σωματικές ικανότητες». Δεύτερη στη σειρά προτίμησης ήρθε η επιλογή «ψυχολογικές ικανότητες» με 36% για τα κορίτσια της αγροτικής κοινωνίας και με 31% για τα κορίτσια της αστικής κοινωνίας. Την τρίτη θέση προτίμησης κατέλαβε η επιλογή «στις κοινωνικές ικανότητες» με 4,5% και 16% για τα κορίτσια της περιφέρειας και της πόλης αντίστοιχα.

Συνοψίζοντας, παρατηρούμε ότι οι επιλογές των κοριτσιών στις δυο κοινωνίες σχετικά με το αν ωφελούνται από τον αθλητισμό δε διαφέρουν. Αυτό οφείλεται στη βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου και το ρόλο των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας, τα οποία, όπως αναφέραμε στην πρώτη ανάλυση της παρούσας ενότητας, ενθαρρύνουν και διαφωτίζουν τους ανθρώπους για την αξία και σημασία της γυμναστικής και των σπορ.

Πίνακας (20α)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην περιφέρεια και στην πόλη σε ό,τι αφορά στα οφέλη από τον αθλητισμό

Επιλογές	<u>Τα Κορίτσια</u>				<u>Οι Κηδεμόνες</u>			
	Περιφέρεια		Πόλη		Περιφέρεια		Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>		<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>	
	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>
A) Σωματικές ικανότητες.	400	59%	520	53%	210	87,5%	340	77%
B) Ψυχολογικές ικανότητες.	250	36%	310	31%	30	12,5%	80	18%
Γ) Κοινωνικές ικανότητες.	30	4,5%	160	16%	-	-	20	4,5%
Δ) Άλλες ικανότητες.	-	-	-	-	-	-	-	-

Όσον αφορά στις επιλογές των κηδεμόνων, βλέπουμε ότι οι κηδεμόνες της αγροτικής κοινωνίας διάλεξαν ως πρώτη επιλογή «τις σωματικές ικανότητες» με ποσοστό 87,5% και με 12,5% «τις ψυχολογικές διαθέσεις», ως δεύτερη επιλογή. Στις απαντήσεις των κηδεμόνων της πόλης, το 77% και 18% έδωσε την απάντηση ότι ο αθλητισμός ωφελεί τα κορίτσια «σωματικά» και «ψυχολογικά», αντίστοιχα. Στην τρίτη επιλογή προτιμήσεων με ποσοστό 4,5% έρχεται η απάντηση «στις κοινωνικές ικανότητες». Μάλιστα, ορισμένοι κηδεμόνες αναφέρθηκαν στο γνωστό ρητό «νους υγιής εν σώματι υγιή».

Από τα προαναφερόμενα, διαπιστώνουμε ότι οι επιλογές των κηδεμόνων δε διαφέρουν, καθώς οι κηδεμόνες της αγροτικής κοινωνίας δεν ανταποκρίθηκαν στην επιλογή «κοινωνικές ικανότητες», γεγονός που πιθανότατα οφείλεται στο χαμηλό επίπεδο μόρφωσής τους .

Ωστόσο, δεν μπορεί κανείς ν' αμφισβητήσει το ότι η κινητική δραστηριότητα συμβάλλει στη βελτίωση του βιολογικού δυναμικού του ατόμου και της ψυχικής, πνευματικής και κοινωνικής του ανάπτυξης. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε, το ότι από τις

αρχές του εικοστού αιώνα, η προσοχή όλων μας στρέφεται σ' αυτό, διότι μέσα απ' τον αθλητισμό, το άτομο βελτιώνει και την ποιότητα ζωής του.³⁹⁹

Ο Κωνσταντίνος Εμμανουήλ (1999:1), συνηγορώντας στα παραπάνω, αναφέρει, μεταξύ άλλων, ότι με τη φυσική αγωγή επιδιώκεται η ανάπτυξη του σώματος «αλλαγή στο ύψος, το βάρος, το νευρικό σύστημα κι η ανάπτυξη των παραγόντων υγείας κι επιδεξιότητας». Η συμβολή της, επίσης, έγκειται στην ικανότητα του ατόμου να κρίνει, να προσέχει, ν' αποκτήσει γνώσεις που αναφέρονται στο ρόλο της άσκησης στην υγεία, γνώσεις που έχουν σχέση με την κακή επίδραση του καπνίσματος και το αλκοόλ. Αναφέρει ακόμη, ότι με τον αθλητισμό το άτομο αναπτύσσει μια κοινωνική διάσταση που του μαθαίνει να συναναστρέφεται με τους άλλους, ν' ανταλλάσσει ιδέες και να τοποθετεί τον εαυτό του σε νέα κοινωνικά πλαίσια και καταστάσεις, χωρίς δισταγμό και φόβο.⁴⁰⁰ Τελευταίες μελέτες έδειξαν ότι η γυμναστική είναι το καλύτερο «χάπι» για τη θεραπεία της κατάθλιψης, αφού δρα αποτελεσματικά στους ασθενείς, τόσο σε σωματικό όσο και σε ψυχολογικό επίπεδο.

Η άσκηση συμβάλλει στην τόνωση του αισθήματος της αισιόδοξης τάσης απέναντι στη ζωή και χαρίζει την αίσθηση της ικανοποίησης, η οποία επιδρά θετικά στην αύξηση της αυτοεκτίμησης. Παράλληλα, οι Dale Mood και άλλοι (1999:2) αναφέρουν ότι η άσκηση, υπό ορισμένες συνθήκες, μπορεί να συμβάλει στην επίτευξη συναισθηματικής σταθερότητας και πνευματικής διαύγειας. Η επιτυχία σε κάποια αθλητική δραστηριότητα ενισχύει το αίσθημα αυτοπεποίθησης και ικανοποίησης.

Μελέτες έδειξαν ότι όλες οι μορφές ασκήσεις είναι ωφέλιμες, αρκεί να γίνονται σε μόνιμη και σταθερή βάση δηλαδή δυο έως τρεις φορές την εβδομάδα.⁴⁰¹ Οι David Lyle και άλλοι (1995:174) στηριζόμενοι στην άποψη που θέλει τον αθλητισμό να

³⁹⁹ Ανάλογες απόψεις εντοπίζονται και σε άλλες περιπτώσεις κοινωνιών. Ο Norman Gardiner (1930:72) χαρακτηριστικά αναφέρει ότι η μουσική κι η άσκηση, ήταν τα στοιχεία εκείνα που συνέθεσαν την ελληνική εκπαίδευση στην Αρχαιότητα. Η μουσική καλλιεργούσε το πνεύμα κι η σωματική άσκηση το σώμα. Τ' αγόρια από τις πρώτες τάξεις του σχολείου γυμνάζονταν καθημερινά υπό επιτήρηση, μία δραστηριότητα που συνεχιζόταν έως την ενηλικίωση και συχνά έως και αρκετά αργότερα. Οι James Riordan και Robin Jones (1999:165) αναλύοντας τη σημασία του αθλητισμού στην Κίνα, και βασιζόμενοι στον Jiang Yun, αναφέρουν ότι η νίκη σε Ολυμπιακούς Αγώνες ή σε Παγκόσμιο Κύπελο μπορεί να προσδώσει άμεση αναγνώριση, διεθνή σεβασμό και κύρος. Προσθέτουν ακόμη, ότι ο αθλητισμός αποτελεί ένα μέσο προβολής της φυσικής, οικονομικής, στρατιωτικής και πολιτιστικής ανωτερότητας ενός πολιτιστικού συστήματος. Η Mariah Burton Nelson (1991:4) σημειώνει ότι οι γυναίκες προπονήτριες στο πρώτο μισό του 19^{ου} αι. δεν τόνιζαν ιδιαίτερα το στοιχείο του ανταγωνισμού στον αθλητισμό, αλλά κυρίως τα στοιχεία της επιδεξιότητας, της φιλίας, του δίκαιου παιχνιδιού, την ηθική συμπεριφορά και τη συμμετοχή για όλους.

⁴⁰⁰Επίσης βλ. Τον ίδιο συγγραφέα, Εμμανουήλ Κ. (2001), *Μέθοδος Διδασκαλίας στη Φυσική Αγωγή*, σ.3.

συμβάλλει στη δημιουργία ενός καλού χαρακτήρα, αναφέρουν ότι οι συμμετέχοντες στην αθλητική δραστηριότητα ξεπερνούν δυσκολίες, αναπτύσσουν αυτοέλεγχο και πνεύμα συνεργασίας και μαθαίνουν να ζουν τόσο με την νίκη όσο και με την ήττα. Ακόμα, οι John Molloy και Richard Adams (1987:3) σημειώνουν ότι οι συμμετέχοντες στον αθλητισμό επιδιώκουν διάφορους στόχους. Για μερικούς μετράει η επίδειξη της αθλητικής ικανότητας, ενώ για κάποιους άλλους η ικανοποίηση από την κατάκτηση της νίκης, τα οφέλη κάθε είδους, η σωματική δύναμη, η ομορφιά κ.λπ. Οι ίδιοι (1987:10) τονίζουν ότι ο αθλητισμός διαμορφώνει κι αντικατοπτρίζει τις αξίες κάθε ατόμου. Η διασκέδαση κι η σοβαρότητα, η δουλειά και το παιχνίδι, η αστεία και τραγική υπόσταση της ανθρώπινης ύπαρξης αποτελούν στοιχεία που συνδυάζονται στον αθλητισμό. Η επιθυμία της προσωπικής ολοκλήρωσης κι η προσπάθεια για την επίτευξή της εκφράζονται μέσω της αθλητικής δραστηριότητας.

Ο Αντι Δανάσης - Αφεντάκης (1997:175) αναφέρει, μεταξύ άλλων, ότι ο βασικός σκοπός της Φ.Α είναι η βελτίωση της ψυχοσωματικής διάπλασης του μαθητή, η καλλιέργεια των κινητικών του δραστηριοτήτων κι η ένταξή του, ως δημιουργικό μέλος, στην κοινωνία. Επιπρόσθετα, σημειώνει πως με τον αθλητισμό το άτομο βελτιώνει την υγεία και τις φυσιολογικές λειτουργίες του οργανισμού. Επιπλέον, οι Pekka Oja και Risto Telama (1991:381), βασιζόμενοι σε σχετική έρευνα, σημειώνουν ότι η φυσική άσκηση συνδέεται με την καλή ψυχολογική κατάσταση και τα μειωμένα επίπεδα άγχους.

Με τα προηγούμενα φαίνεται να συμφωνούν κι οι καθηγητές του τμήματος Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού του Πανεπιστημίου Αθηνών, Α. Βασιλόπουλος και Ι. Ζουμπουριδής (XX:15), οι οποίοι παρατηρούν ότι η γυμναστική δεν είναι απλά μια οποιαδήποτε κίνηση που γίνεται υπό τις επιταγές της βούλησης, ούτε ενέργεια σωματική, με σκοπό την παραγωγή σκόπιμου βιοποριστικού έργου. Αντίθετα, η γυμναστική επιλέγεται προσεκτικά, εφαρμόζεται συνειδητά και με πλήρη επίγνωση της επίδρασής της στον ανθρώπινο οργανισμό. Δεν αποτελεί αυτοσκοπό, αλλά επιστρατεύεται στη συνειδητή προσπάθεια για βελτίωση του ψυχικού και σωματικού τύπου του ατόμου.⁴⁰² Ακόμη, οι Pekka Oja και Risto Telama (1991:45) υπογραμμίζουν ότι η συμμετοχή στις αθλητικές δραστηριότητες προάγει την

⁴⁰¹ Βλ. Εφημερίδα Metropolis (2006), *Η Γυμναστική, το Καλύτερο «Χάπι» για την Κατάθλιψη*, αριθμός φύλλου 12, σ.16.

⁴⁰² Σχετικά με τα οφέλη από τον αθλητισμό. Βλ. Παπαϊωάννου Α. και άλλοι. (1999). *Για μια Καλύτερη Διδασκαλία της Φυσικής Αγωγής*.σ. 19.

ποιότητα ζωής, ειδικά σε ότι αφορά σε άτομα που δεν εντάσσονται στην επικρατούσα τάση, αλλά ζουν στο περιθώριο. Ο John Jenny (1955:57) αναφέρει ότι η νευρομυϊκή ανάπτυξη ενός ατόμου μέσω της αθλητικής δραστηριότητας είναι σημαντική για την καλλιέργεια της προσωπικότητας. Το ομαδικό παιχνίδι συμβάλλει στην ανάπτυξη του ατόμου μέσω της κοινής προσπάθειας. Η συνεργασία κι η ομαδικότητα θέτουν τις ικανότητες του ατόμου στην υπηρεσία του συνόλου.

Ο Πιέρ Λαγκιγιόμι αναφέρει ότι οι σωστικές ασκήσεις μπορούν να είναι αληθινά, πρακτικά μαθήματα ηθικής.⁴⁰³ Ο Δημήτρης Γαργαλιάνος (1998:67) σημειώνει ότι η συμμετοχή των πολιτών στις αθλητικές δραστηριότητες θα βελτιώνει τη φυσική κατάσταση και το ηθικό τους. Επίσης, οι Ehrich D. και Gebel R. (1992:12) σημειώνουν ότι όσοι άνθρωποι ασχολούνται με τον αθλητισμό, επιθυμούν να βελτιώσουν τη σωματική απόδοση και να διατηρήσουν την καλή υγεία.

Ο Κωνσταντίνος Ηραντός (1988:95) αναφέρει ότι ο αθλητισμός δε δημιουργεί μόνο φιλίες, αλλά καλλιεργεί και διαμάχες τόσο μεταξύ κρατών, όσο και μεταξύ των κοινωνικών στρωμάτων, αφού πολλές φορές αθλήματα όπως το τέννις χρησιμοποιούνται για τη διαφοροποίηση των οικονομικά ανώτερων τάξεων.

21- Το ενδεχόμενο διδασκαλίας του μαθήματος της γυμναστικής από άντρα καθηγητή

Συγκρίνοντας τις απαντήσεις των κοριτσιών στην αγροτική κι αστική κοινωνία, διαπιστώνουμε ότι τα κορίτσια της περιφέρειας που απάντησαν «ναι» ανήλθαν στο 0%, ενώ τα κορίτσια που απάντησαν «όχι» στο 100%. Τα ίδια ποσοστά σημειώνονται και για τα κορίτσια της πόλης.

Από τα ποσοστά αυτά μπορούμε να αντιληφθούμε ότι δεν εντοπίζεται διαφορά στις απαντήσεις των κοριτσιών της περιφέρειας και τις απαντήσεις των κοριτσιών της πόλης, σε ό,τι αφορά στο εάν τους διδάσκει άντρας το μάθημα της Φ.Α.

Από τις απαντήσεις των κοριτσιών συμπεραίνουμε ότι δεν δέχονται να διδαχθούν το μάθημα αυτό από άντρα καθηγητή. Ο πίνακας (21) περιέχει τα ποσοστά απαντήσεων των κοριτσιών.

⁴⁰³ Φρανσουά Γκαντερέ και άλλοι (1982), *Αθλητισμός, Κουλτούρα και Καταπίεση*, σ. 54.

Πίνακας (21)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στη διδασκαλία του μαθήματος της Φ.Α να γίνεται από καθηγητή (άντρα)

Ερωτηθέντες	Ερώτηση	Περιφέρεια				Πόλη			
		Αριθμός απαντήσεων		%		Αριθμός απαντήσεων		%	
		Ναι	όχι	ναι%	όχι %	ναι	όχι	ναι%	όχι %
21-Τα κορίτσια	Προτιμάς να σου διδάσκει καθηγητής (άντρας) το μάθημα της γυμναστικής;	-	410	-	100%	-	540	-	100%
Οι κηδεμόνες	Δέχεστε να διδάσκεται η κόρη σας από καθηγητή (άντρα) το μάθημα της γυμναστικής;	-	390	-	100%	-	430	-	100%

Στις απαντήσεις των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη, παρακολουθούμε ότι οι κηδεμόνες της υπαίθρου απάντησαν με 0% «ναι» και 100% «όχι». Ομοίως, οι κηδεμόνες της πόλης απάντησαν με ποσοστό 0% θετικά και 100% αρνητικά, στο εάν δέχονται η κόρη τους να διδάσκεται από άντρα καθηγητή το μάθημα της Φ.Α. Συγκρίνοντας τις απαντήσεις τους, παρατηρείται ότι δεν υπάρχει διαφορά, επιβεβαιώνοντας έτσι και τον πίνακα (21) στον οποίο παρουσιάζονται οι απαντήσεις των κοριτσιών της αγροτικής και της αστικής κοινωνίας οι οποίες δε διαφέρουν από τις απαντήσεις των κηδεμόνων τους.

Συνοψίζοντας, δε διαφέρουν οι απαντήσεις των κοριτσιών και των κηδεμόνων τους στην αγροτική κι αστική κοινωνία, εξαιτίας του ότι τα ήθη και τα έθιμα της ισλαμικής θρησκείας δεν επιτρέπουν μια τέτοια πράξη. Άλλος λόγος είναι το αίσθημα ντροπής που νιώθει η κοπέλα με την κίνηση και την άθλησή της από την παρουσία ενός άντρα καθηγητή.

(21α)- Λόγοι μη αποδοχής της διδασκαλίας του μαθήματος της γυμναστικής από άντρα καθηγητή

Στην ερώτηση «για ποιους λόγους δε δέχονται να τους διδάσκει καθηγητής (άντρας) το μάθημα της γυμναστικής», 24% από τα κορίτσια της περιφέρειας και 41% από τα κορίτσια της πόλης, ανέφερε χαρακτηριστικά ότι *αισθάνεται ντροπή και αμηχανία, είναι αμαρτία να κινείται το σώμα της απέναντι σ' έναν άντρα, καθώς το απαγορεύει το Ισλάμ, τα ήθη και τα έθιμά τους*. Επίσης, πρόσθεσαν ότι *δεν αισθάνονται άνετα όταν αθλούνται μ' έναν καθηγητή, ενώ με την καθηγήτρια νιώθουν καλύτερα γιατί δεν ντρέπονται και κινούνται ελεύθερα*.

Όσον αφορά τώρα στις απαντήσεις των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη, δήλωσαν με 23% και 36% αντίστοιχα, ότι *το να κινείται το σώμα του κοριτσιού απέναντι σ' έναν άντρα και να τη δει σ' αυτήν την κατάσταση είναι ντροπή και αμαρτία (το απαγορεύει το Ισλάμ), ενώ νιώθουν πιο ασφαλείς όταν το κορίτσι κάθεται σπίτι παρά όταν γυμνάζεται*. Συμπλήρωσαν ακόμη ότι *όταν η κοπέλα γυμνάζεται και φοράει κάποια ρούχα που διαγράφουν το σώμα της, δε γίνεται να διδάσκεται από έναν καθηγητή, ειδικότερα στην ηλικία αυτή, όπου η κοπέλα έχει μεγαλώσει και πρέπει να την προσέχουν. Ο καθηγητής δεν είναι σαν την καθηγήτρια (γυναίκα)*.

Από τις παραπάνω δηλώσεις συμπεραίνουμε πως τόσο τα κορίτσια όσο κι οι κηδεμόνες των δύο κοινωνιών, είναι επηρεασμένοι από τα ήθη και τα έθιμα της ισλαμικής θρησκείας, καθώς όπως έχουμε αναφέρει μέχρι τώρα, η ιορδανική κοινωνία εμφανίζεται ταυτισμένη μ' αυτά.⁴⁰⁴ Όπως αναφέρουν οι Askew S και Ross C. (1994:94): «τόσο τ' αγόρια όσο και τα κορίτσια αισθάνονται πιο άνετα, πιο προσεκτικά και πιο πρόθυμα για συμμετοχή σε δραστηριότητες, όταν έχουν Εκπαιδευτικό του φύλου τους». Επίσης, ο Νεοκλής Σαρρής (1985:131) σημειώνει: «το άτιμο αισθάνεται άνετα, συνταιριάζει κατά κάποιο τρόπο προς την ιδέα του ποιος είναι το περιβάλλον κι η κοινωνική ομάδα στην οποία ανήκει».

Αξιοσημείωτο είναι το ότι οι μουφτήδες κι οι ιμάμηδες υπενθυμίζουν στο κοινό τα μηνύματα του Ιερού Κορανίου και του Hadeth, σχετικά με την απαγόρευση μιας τέτοιας ανάμειξης των δυο φύλων. Το Ιερό Κοράνι αναφέρει σχετικά: «και να πεις στις γυναίκες που πιστεύουν να κατεβάζουν τα βλέμματά τους (από τις αμαρτίες) και να προφυλάσσουν την αγνότητά τους και να μην εκθέτουν τα στολίδια τους (τις ομορφιές τους) εκτός απ' αυτά (που συνήθως) φαίνονται εξωτερικά. Και να σύρουν

⁴⁰⁴ Βλ. Την ανάλυση στην πρώτη ενότητα του ερωτηματολογίου. (2α, 6α) Επίσης βλέπε την ερώτηση (17α).

το πέπλο πάνω στα στήθη τους, και να μην εκθέτουν τα κοσμήματά τους (ομορφιές τους)...».⁴⁰⁵ Επιπρόσθετα, μέσα από το hadeth, όπως αναφέρει κι ο Albokharh, ο προφήτης Mohammad είπε: «είναι γραμμένο να πέφτουν τα παιδιά του Αδάμ στη μοιχεία, καθώς τα μάτια μαρτυρούν με το βλέμμα τα απαγορευμένα,⁴⁰⁶ όπως τα χέρια μαρτυρούν το κλέψιμο...»,⁴⁰⁷ δηλαδή το να κοιτάζει ένας άντρας μια ξένη γυναίκα ή το αντίθετο θεωρείται από ισλαμικής άποψης «μοιχεία».⁴⁰⁸

Όλα αυτά στοχεύουν στην προστασία της γυναίκας μεν, η οποία είναι αδύναμη και συναισθηματική, όπως χαρακτηρίζεται αναφορικά με τον άντρα, ώστε να μη βρεθεί σε ανεπιθύμητη θέση απέναντι στην θρησκεία και την κοινωνία, αλλά και στην προστασία της κοινωνίας, δε.

22- Η συνδιδασκαλία του μαθήματος της γυμναστικής με το άλλο φύλο

Συγκρίνοντας τις απαντήσεις των κοριτσιών στην αγροτική κι αστική κοινωνία, βλέπουμε ότι τα κορίτσια της περιφέρειας που απάντησαν «ναι» έφτασαν το 0% και τα κορίτσια που απάντησαν «όχι» το 100%. Οι απαντήσεις των κοριτσιών στην πόλη διαμορφώθηκαν ομοίως με τις απαντήσεις των κοριτσιών της επαρχίας.

Μελετώντας τα ποσοστά αυτά, μπορούμε να διαπιστώνουμε ταύτιση απόψεων ανάμεσα στα κορίτσια της περιφέρειας και της πόλης, σε ό,τι αφορά στο εάν γυμνάζονται με το άλλο φύλο (αγόρι) στον ίδιο χώρο. Από τις απαντήσεις των κοριτσιών συμπεραίνουμε ότι δε δέχονται ν' αθληθούν με το άλλο φύλο. Ο πίνακας (22) περιέχει τα ποσοστά απαντήσεων των κοριτσιών.

⁴⁰⁵ Βλ. Ιερό Κοράνι [το κεφαλαίο alnoor παράγραφος 31, σ. 520]. Επίσης, για περισσότερες πληροφορίες βλ την Ερμηνεία του Κορανίου για τον ibn Kather, τα ίδια κεφάλαια.

⁴⁰⁶ Βλ. Την παραπάνω παράγραφο από το Κοράνι για τα πρόσωπα που δεν επιτρέπεται να βρεθούν μαζί.

⁴⁰⁷ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Alnoawe A. (1994), *Riad Alsalehen*, σ. 371.

Πίνακας (22)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στη διδασκαλία του μαθήματος της Φ.Α να γίνεται με το άλλο φύλο(αγόρι) στον ίδιο χώρο

Ερωτηθέντες Ερώτηση	Περιφέρεια				Πόλη			
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>		<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>	
	<u>Ναι</u>	<u>όχι</u>	<u>ναι%</u>	<u>όχι %</u>	<u>ναι</u>	<u>όχι</u>	<u>ναι%</u>	<u>όχι %</u>
22-Τα κορίτσια Δέχεσαι να γυμνάζεσαι με το άλλο φύλο (αγόρι) στον ίδιο χώρο;	-	410	-	100%	-	540	-	100%
Οι κηδεμόνες Δέχεστε να γυμνάζεται η κόρη σας με το άλλο φύλο (αγόρι) στον ίδιο χώρο;	-	390	-	100%	-	430	-	100%

Στις απαντήσεις των κηδεμόνων στην ύπαιθρο και την πόλη διαπιστώνουμε μία κυρίαρχη, αρνητική πλειοψηφία που φτάνει το 100%. Το ίδιο παρατηρείται και στους κηδεμόνες της πόλης, σχετικά με το εάν δέχονται η κόρη να διδάσκεται στον ίδιο χώρο με τ' αγόρια το μάθημα της Φ.Α. Αντιπαραθέτοντας τις απαντήσεις τους δεν εντοπίζεται διαφορά μεταξύ των κηδεμόνων της περιφέρειας και της πόλης, σε ό,τι αφορά την ερώτηση αυτή. Ο πίνακας (22) επιβεβαιώνει ότι οι απαντήσεις των κοριτσιών της αγροτικής κι αστικής κοινωνίας δε διαφοροποιούνται από τις απαντήσεις των κηδεμόνων τους.

Παρατηρούμε, λοιπόν, από την παραπάνω ανάλυση, ότι δε διαφέρουν οι απαντήσεις των κοριτσιών και των κηδεμόνων τους στην αγροτική κι αστική κοινωνία, καθώς τα ήθη και τα έθιμα της ισλαμικής θρησκείας, τους οδηγούν σ' έναν προκαθορισμένο τρόπο σκέψης, σχετικά με το συγκεκριμένο θέμα. Ένας ακόμη λόγος

⁴⁰⁸ Βλ. Την αναφορά της Καμπερίδου Ειρήνης ,ερώτηση (5) σχετικά με την απαγόρευση που επιβάλλεται σ' έναν άνδρα να κοιτάξει μια γυναίκα και ν' ανταλλάξει κουβέντες μαζί της πριν γίνει σύζυγός της.

είναι πιθανότατα το αίσθημα ντροπής που νιώθει η κοπέλα από την άθλησή της μπροστά σε κάποιο αγόρι, το οποίο και απαγορεύεται, όπως αναφέραμε παραπάνω.

(22α)- Λόγοι μη αποδοχής της συνδιδασκαλίας του μαθήματος της Φ.Α με το άλλο φύλο στο ίδιο χώρο

Στην ερώτηση «για ποιους λόγους δε δέχονται να γίνεται η διδασκαλία του μαθήματος της Φ.Α με το άλλο φύλο στο ίδιο χώρο», ανταποκρίθηκε το 24% από τα κορίτσια της περιφέρειας, το οποίο δήλωσε ότι *αισθάνεται ντροπή κι αμηχανία, η οικογένεια του κοριτσιού δεν το επιτρέπει, δεν έχει εμπιστοσύνη στ' αγόρια και τα ήθη και τα έθιμά τους δεν το επιτρέπουν*. Από τα κορίτσια της πόλης, το 41% ανέφερε τους ίδιους λόγους με τα κορίτσια της περιφέρειας, προσθέτοντας ότι *αισθάνονται άνετα όταν αθλούνται μόνες διότι δεν ντρέπονται και κινούνται ελεύθερα*.

Όσον αφορά στις απαντήσεις των κηδεμόνων της αγροτικής και αστικής κοινωνίας, το 23% και 36% αντίστοιχα, δήλωσε ότι *το να κινείται το σώμα του κοριτσιού μπροστά στ' αγόρια και να τη δουν σ' αυτήν την κατάσταση είναι ντροπή, μεγάλη ντροπή η κοπέλα έχει ευθύνη και πρέπει να τη φροντίζουν και να προσέχουν το όνομά της οικογένειας και της κόρης τους. Πώς θα είναι σίγουροι για την ασφάλεια της κόρης τους με τ' αγόρια, ειδικά στην ηλικία αυτή. Εδώ δε δέχονται να μαθαίνει γράμματα με το άλλο φύλο, πώς θα δεχτούν να γυμνάζεται μαζί του. Καλύτερα να κάθεται σπίτι, παρά να γυμνάζεται με τον τρόπο αυτό*. Επίσης, ανέφεραν ότι *η κοπέλα όταν γυμνάζεται φοράει κάποια ρούχα που διαγράφουν το σώμα της και γι' αυτό δεν είναι δυνατό να διδάσκεται με τα αγόρια, ειδικότερα στην ηλικία αυτή, όπου η κοπέλα έχει μεγαλώσει και πρέπει να την προσέχουν*.

Μελετώντας τις παραπάνω δηλώσεις, αντιλαμβανόμαστε ότι τόσο τα κορίτσια όσο κι οι κηδεμόνες τους των δύο κοινωνιών είναι επηρεασμένοι από τα ήθη και τα έθιμα της ισλαμικής θρησκείας, καθώς όπως έχουμε ήδη αναφέρει, η ιορδανική κοινωνία είναι ταυτισμένη με αυτά.⁴⁰⁹ Τα ήθη, τα έθιμα κι οι απαγορεύσεις που πηγάζουν από αυτά στοχεύουν, όπως αναφέραμε, στην προστασία της γυναίκας, του ίδιου του άντρα, ώστε να μη βρεθεί σε ανεπιθύμητη θέση απέναντι στη θρησκεία και την κοινωνία, αλλά και για την προστασία της κοινωνίας. Παρόμοια είναι κι αναφορά του Ιορδανού καθηγητή Muhammad Mansour (2000:63), σχολιάζοντας πως το ν'

⁴⁰⁹ Βλ. Την ανάλυση σχετικά με τη δυνατότητα διδασκαλίας του κοριτσιού από καθηγητή (άντρα) στο μάθημα της Φ.Α. Επίσης, βλ. Την πρώτη ενότητα του ερωτηματολογίου (2 α - 6 α) και βλ. την ερώτηση (17 α).

ασχολείται μια γυναίκα με τον αθλητισμό δεν είναι απαγορευμένο από την ισλαμική θρησκεία, υπό την προϋπόθεση βέβαια ότι τηρούνται ορισμένες προϋποθέσεις, όπως το να μην παρακολουθείται από άντρες, να μην αθλείται στον ίδιο χώρο με το άλλο φύλο, να μην έχει αρνητικές επιπτώσεις από την άθληση και να φορά συντηρητικά ρούχα.⁴¹⁰ Ο Νικήτας Νικηταράς (ΧΧ:226), ομοφωνώντας με τον Ιορδανό καθηγητή, αναφέρει ότι η ισλαμική, κι όχι μόνο, θρησκεία απαγορεύει τη συμμετοχή της γυναίκας στον αθλητισμό, ενώπιον ανδρών, γεγονός που επηρεάζει της συμμετοχή τους στον αθλητισμό σήμερα. Παράλληλα, ο Wiley Lee Umphlet (1985:112-113) υπογραμμίζει ότι ο αθλητισμός αποτέλεσε τον πρώτο, κύριο διαχωρισμό μεταξύ των δύο φύλων. Συχνά, μετά το νηπιαγωγείο τα κορίτσια έπαιρναν τη θέση της μαζορέτας που υποστήριζε κι ενθάρρυνε τ' αγόρια-αθλητές. Έτσι, ενώ τα αγόρια που διακρίνονταν σε κάποιο άθλημα ξεχώριζαν από τα υπόλοιπα, τα κορίτσια που διακρίνονταν σε κάποιο άθλημα θεωρούνταν «λιγότερο γυναίκες» κι αποτελούσαν θέμα αστεϊσμού για τ' αγόρια. Αναφέρει επίσης, πως τα κορίτσια που ασχολούνταν με τον αθλητισμό συχνά αποκαλούνταν «αγοροκόριτσα».

Ο Αλέξανδρος Καριώτογλου (2005:164-5) επισημαίνει ότι η συνδιδασκαλία αγοριών και κοριτσιών στις ισλαμικές χώρες είναι σε γενικές γραμμές επιτρεπτή μέχρι την προεφηβική ηλικία. Ο ίδιος συνεχίζει παραθέτοντας ένα παράδειγμα για τον τρόπο διδασκαλίας των δυο φύλων στα πανεπιστήμια της Σαουδικής Αραβίας, στα οποία οι γυναίκες έχουν τη δυνατότητα να φοιτούν στα Πανεπιστήμια, με την τήρηση, όμως, ορισμένων κανόνων. Για παράδειγμα, οι ερωτήσεις προς τους καθηγητές πρέπει να υποβάλλονται μέσω τηλεφώνου κι η επίσκεψη στις βιβλιοθήκες γίνεται σε ημέρες που δεν επιτρέπεται στ' αγόρια να τις επισκεφθούν. Ο Ελευθέριος Αλεξάκης (1980:273) τονίζει πως οι σχέσεις μεταξύ αγοριών και κοριτσιών ήταν κι εξακολουθούν μέχρι και σήμερα να είναι σχεδόν απαγορευμένες.

Οι περιορισμοί αφορούν και στο πεδίο και το επίπεδο μόρφωσης των γυναικών στις αραβικές χώρες. Οι γυναίκες δεν επιτρέπεται να σπουδάζουν σε τεχνικές σχολές, ενώ δε γίνονται δεκτές στο δημόσιο τομέα εργασίας. Η όποια απασχόλησή τους στον ιδιωτικό τομέα πρέπει να γίνεται σε ξεχωριστό χώρο από τους άντρες συναδέλφους τους, γεγονός που τους επιτρέπει ν' απασχολούνται μόνο σ' εργασίες δευτερεύουσας

⁴¹⁰ Βλ. Την πρώτη ενότητα, την ερώτηση (6). Επίσης βλ. την ερώτηση (18). Παρόμοιες αναφορές σημειώνονται κι από τους Ali Yones και Mohamad Ibrahim (2003:437).

σημασίας για την παραγωγή.⁴¹¹ Επιπλέον, οι Rosemary Breger και Rosanna Hill (1998:162-163) αναφέρουν πως ο διαχωρισμός μεταξύ των φύλων στη Σαουδική Αραβία είναι αυστηρά καθορισμένος σε όλους τους δημόσιους χώρους, συμπεριλαμβανομένων των επαγγελματικών χώρων, των εστιατορίων ακόμη και των ανελκυστήρων, οι οποίοι είναι διαφορετικοί γι' άνδρες και γυναίκες.

Οι νεαροί άνδρες και γυναίκες μπορούν να συναντηθούν μόνο υπό τις σωστές κι αρμόζουσες περιστάσεις, δηλαδή συστημένοι από τους συγγενείς τους και με την προοπτική του γάμου. Στις αγροτικές περιοχές της Ιορδανίας οι γυναίκες δειπνούν ξεχωριστά από τους άνδρες, ενώ συχνά απαγορεύεται σε μία γυναίκα να δειπνήσει σε κάποιο εστιατόριο χωρίς να συνοδεύεται από κάποιον άνδρα συγγενή της.⁴¹²

23- Το ενδεχόμενο πρόκλησης σωματικού κινδύνου κατά την άθληση

Από τη σύγκριση των απαντήσεων των κοριτσιών στην αγροτική και την αστική κοινωνία, εξακριβώνουμε ότι το 0% των κοριτσιών της περιφέρειας απάντησε «ναι» και το 100% απάντησε «όχι», στην ερώτηση εάν ελωχεύει σωματικός κίνδυνος από την άθληση. Ομοίως, τα κορίτσια της πόλης απάντησαν με 0% θετικά και με 100% αρνητικά.

Διαπιστώνουμε, λοιπόν, ότι δεν υπάρχει διαφορά σε ό,τι αφορά στην παρούσα ερώτηση, ενώ ο πίνακας (23) δηλώνει ότι τα κορίτσια στην περιφέρεια και την πόλη δε θεωρούν ότι διατρέχουν σωματικό κίνδυνο από τον αθλητισμό.

Στις απαντήσεις που δόθηκαν παρατηρούμε ότι εμφανίζεται διαφορά μεταξύ των κοριτσιών και των κηδεμόνων τους στην περιφέρεια σε ό,τι αφορά στο αν κινδυνεύει η κόρη τους από τη γυμναστική, καθώς οι κηδεμόνες της αγροτικής κοινωνίας απάντησαν «ναι» με 31%, ενώ τα κορίτσια δεν έδωσαν καμία θετική απάντηση. Το ίδιο ισχύει και τους κηδεμόνες και τα κορίτσια της πόλης, αφού οι πρώτοι απάντησαν θετικά με 18,5% και τα κορίτσια από την άλλη εμφανίζουν μηδενικό ποσοστό στη θετική απάντηση. Ωστόσο, τα κορίτσια των δύο κοινωνιών κι οι γονείς μεταξύ τους συμφωνούν.

⁴¹¹ Βλ. <http://www.pasok.gr/portal/gr/isotita/5000006/5878/7/7/1/showdoc.html> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο, 13-12-2006).

Πίνακας (23)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών και των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στο αν υπάρχει σωματικός κίνδυνος όταν αθλείται

Ερωτηθέντες	Ερώτηση	Περιφέρεια				Πόλη			
		<u>Αριθμός απαντήσεων %</u>				<u>Αριθμός απαντήσεων %</u>			
		<u>Ναι</u>	<u>όχι</u>	<u>ναι%</u>	<u>όχι %</u>	<u>ναι</u>	<u>όχι</u>	<u>ναι%</u>	<u>όχι %</u>
23-Τα κορίτσια	Πιστεύεις ότι υπάρχει σωματικός κίνδυνος όταν αθλείσαι;	-	420	-	100%	-	580	-	100%
Οι κηδεμόνες	Πιστεύετε ότι κινδυνεύει η κόρη σας όταν η αθλείται;	120	270	31%	69%	100	440	18,5%	81,5%

Οι παραπάνω διαφορές που εντοπίσαμε, πιθανότατα οφείλονται στο διαφορετικό μορφωτικό επίπεδο μεταξύ γονέων και κοριτσιών, καθώς και στο ρόλο των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας, τα οποία όπως αναφέραμε στην πρώτη ανάλυση της παρούσας ενότητας ενθαρρύνουν, διαφωτίζουν τους ανθρώπους για την αξία και τη σημασία της γυμναστικής και των σπορ. Επίσης, μπορεί ν' αποδοθεί στην αντίληψη που επικρατούσε παλαιότερα, κατά την οποία ο αθλητισμός επηρεάζει τη γονιμότητα της γυναίκας και της προσδίδει αντρικό χαρακτήρα, η οποία ενδεχομένως υιοθετείται μέχρι και σήμερα από μία μερίδα γονέων.⁴¹³

Από τους κηδεμόνες που πιστεύουν ότι η κόρη τους κινδυνεύει, δήλωσαν ότι φοβούνται τον τραυματισμό της κόρης τους εξαιτίας της γυμναστικής, καθώς ένα σπάσιμο σ' ένα άκρο του σώματος ή ένα ατύχημα μπορεί να έχει ως συνέπεια το κορίτσι να παραμορφωθεί και συνεπώς, να αντιμετωπίσει δυσκολία να παντρευτεί.

⁴¹² <http://www.cp-pc.ca/english/jordan/family.html>. (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο, 29/3/2007).

⁴¹³ Βλ. Την ερώτηση (20 - 20 α) σχετικά με τα οφέλη του αθλητισμού.

Είναι φανερό ότι η δήλωση αυτή εκφράζει το φόβο των γονέων για το μέλλον της κόρης τους, για την οποία το ενδεχόμενο ενός ατυχήματος θα έχει συνέπειες στην προοπτική του γάμου της.⁴¹⁴

⁴¹⁴ Βλ. Την ερώτηση (14) σχετικά με την μέριμνα του κοριτσιού. Επίσης, βλ. την ερώτηση (6) για την αξία του γάμου.

4.5. Ο ελεύθερος χρόνος του κοριτσιού στην Ιορδανική Κοινωνία και η θέση του αθλητισμού σε αυτόν

Μέχρι αυτό το σημείο, έχουμε διαμορφώσει μία ολοκληρωμένη εικόνα για τη διαπαιδαγώγηση, τη μόρφωση και τη θέση του κοριτσιού στην ιορδανική κοινωνία, καθώς και για τη δυνατότητα ενασχόλησής της με τον αθλητισμό και τη γυμναστική.

Στα παρακάτω υποερωτήματα θα μελετηθεί η θέση που κατέχει ο αθλητισμός στον ελεύθερο χρόνο των κοριτσιών και το πώς τα κορίτσια στην κοινωνία της Ιορδανίας περνούν τον ελεύθερο χρόνο τους. Η ανάλυση αυτή περιλαμβάνει τέσσερα υποερωτήματα, τα οποία απευθύνονται στα κορίτσια της αστικής και της αγροτικής κοινωνίας κι εξετάζουν θέματα όπως το αν απαιτούν οι γονείς από το κορίτσι να συμμετέχει στις οικιακές εργασίες, αν έχει χόμπι κ.λπ.

24- Η απαίτηση των γονέων το κορίτσι ν' αναλαμβάνει οικιακές δουλειές

Συγκρίνοντας τις απαντήσεις των κοριτσιών στην αγροτική και αστική κοινωνία, βλέπουμε ότι τα κορίτσια της αγροτικής κοινωνίας απαντούν με 76% θετικά και με 24% αρνητικά. Αντίστοιχα, τα κορίτσια της αστικής κοινωνίας απάντησαν «ναι» με 78% και «όχι» με 22%.

Πίνακας (24)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στο αν υπάρχουν απαιτήσεις από τους γονείς του κοριτσιού να κάνει κάποιες οικιακές δουλειές

Ερωτηθέντες	Ερώτηση	Περιφέρεια				Πόλη			
		<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>		<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>	
		<u>Ναι</u>	<u>όχι</u>	<u>ναι%</u>	<u>όχι %</u>	<u>ναι</u>	<u>όχι</u>	<u>ναι%</u>	<u>όχι %</u>
24-Τα κορίτσια	Απαιτούν οι γονείς σου να κάνεις κάποιες οικιακές δουλειές;	320	10	76%	24%	450	130	78%	22%

Από τα παραπάνω στοιχεία κι όπως παρουσιάζει ο πίνακας (24) αντιλαμβανόμαστε ότι δε διαφέρουν οι απαντήσεις των κοριτσιών στην περιφέρεια και την πόλη, σχετικά με το αν υπάρχουν απαιτήσεις από τους γονείς του κοριτσιού να συμμετέχει στις οικιακές εργασίες. Τα κορίτσια και στις δύο κοινωνίες συμφωνούν στο ότι οι γονείς τους το απαιτούν.

(24α)- Το διάστημα κατά το οποίο το κορίτσι συμμετέχει στις οικιακές δουλειές

Στην ερώτηση «σε ποιο διάστημα συμμετέχει το κορίτσι στις οικιακές δουλειές» συναντάμε την επιλογή «αμέσως όταν γυρνά από το σχολείο», στην πρώτη θέση των απαντήσεων με 57,5% για τα κορίτσια της υπαίθρου, ενώ η ίδια επιλογή μεταξύ των κοριτσιών της πόλης συγκεντρώνει 49%.

Όσον αφορά στις άλλες επιλογές των κοριτσιών στην αγροτική και την αστική κοινωνία, η επιλογή «το μεσημέρι βοηθάνε στις οικιακές δουλειές» συγκέντρωσε 35% και 27% αντίστοιχα. Η τρίτη σε προτίμηση επιλογή είναι «όταν ξυπνάει και πριν πάει στο σχολείο» με 5% για τα κορίτσια της περιφέρειας.

Ωστόσο, την τρίτη θέση μεταξύ των απαντήσεων των κοριτσιών της πόλης καταλαμβάνει η επιλογή «το απόγευμα στις οικιακές δουλειές» με 18%. Η διαφορά που παρατηρείται στην τρίτη επιλογή των κοριτσιών των δύο κοινωνιών, μάλλον οφείλεται στη συνήθεια των κατοίκων της αγροτικής κοινωνίας να ξυπνάνε νωρίς, σε αντίθεση με τους κατοίκους της πόλης. Τελευταία, σε προτίμηση, για τα κορίτσια της αγροτικής κοινωνίας έρχεται με 2,5% η επιλογή «το απόγευμα συμμετέχουν στις δουλειές του σπιτιού» και για τα κορίτσια της αστικής κοινωνίας η επιλογή «αφού ξυπνάει και πριν πάει στο σχολείο» με 6%.

Από τα παραπάνω διαπιστώνουμε ότι τα κορίτσια κατέχουν σημαντικό ρόλο στο σπίτι, καθώς γυρνώντας από το σχολείο, βοηθούν στις δουλειές του σπιτιού κ.λπ.

Πίνακας (24α)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στο διάστημα που συμμετέχουν σε οικιακές δουλειές

Επιλογές	Τα κορίτσια		Τα κορίτσια	
	Περιφέρεια		Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>
	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>
A) Αφού ξυπνήσεις και πριν πας στο σχολείο.	20	5%	40	6%
B) Αμέσως όταν γυρνάς από το σχολείο.	230	57,5%	350	49%
Γ) Το μεσημέρι.	140	35%	190	27%
Δ) Το απόγευμα.	10	2,5%	130	18%

Όπως παρατηρήθηκε στις παραπάνω αναλύσεις, η τοποθέτηση του μαθήματος της Φ.Α στο τέλος της σχολικής ημέρας, κάνει τα κορίτσια να προτιμήσουν να φύγουν για το σπίτι τους, παρά να γυμναστούν.⁴¹⁵ Άλλωστε, οι απαιτήσεις του σπιτιού θ' αποτελέσουν μελλοντική πραγματικότητα για την κοπέλα και πέραν των γραμματικών γνώσεων που αποκτά στο σχολείο πρέπει εξίσου να μάθει πώς θα γίνει μια καλή νοικοκυρά –πρέπει να ξέρει να μαγειρεύει, να πλένει- και να συμπεριφέρεται ως μελλοντική σύζυγος. Οι οικογένειες τόσο στην αγροτική όσο και την αστική κοινωνία στην Ιορδανία ενδιαφέρονται να προετοιμάσουν τις κόρες τους για το σπίτι του συζύγου τους, καθώς βρίσκονται σε μια ηλικία κατά την οποία μπορεί να ζητηθούν σε γάμο ανά πάσα στιγμή.⁴¹⁶ Επίσης, οι γονείς φοβούνται τυχόν αρνητικά σχόλια του συζύγου και της οικογένειάς του, σε περίπτωση που η κόρη τους δε διαθέτει τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες για το νοικοκυριό του σπιτιού, το

⁴¹⁵ Βλ. την ερώτηση (18) σχετικά με τις δηλώσεις των δασκάλων του μαθήματος της Φ.Α.

⁴¹⁶ Όσο μικρό είναι το κορίτσι, τόσο περισσότερες είναι οι πιθανότητες να παντρευτεί γρήγορα. Παρά το γεγονός ότι το Ισλάμ αποτελεί την πηγή της ιορδανικής νομοθεσίας, δεν καθορίζει συγκεκριμένα όρια ηλικίας για το γάμο. Παιδιά νεαρής ηλικίας μπορούν να παντρευτούν ή να δεσμευτούν σε γάμο, αν και τα κορίτσια δεν παραδίδονται στο σύζυγο πριν αποκτήσουν σεξουαλική ωριμότητα. Ο προστάτης ενός αγνού κι ανήλικου κοριτσιού μπορεί να το παντρεύει, αφότου την ενημερώσει ότι ο μελλοντικός της σύζυγος παρουσιάστηκε αυτοπροσώπως σ' εκείνον. Η σιωπή της εκλαμβάνεται ως συγκατάθεση, ενώ ακόμη κι αν εκείνη διαφωνήσει ο γάμος εξακολουθεί να ισχύει.

Πίνακας (25)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών στην περιφέρεια και στην πόλη σε ό,τι αφορά στον ελεύθερο χρόνο που έχουν σε μια μέρα και πού τον περνάνε

Επιλογές	Τα κορίτσια		Τα κορίτσια	
	Περιφέρεια		Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>
	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>
A) Στο σπίτι με την οικογένεια.	220	37%	370	42%
B) Επισκέψεις στις φίλες.	10	2%	70	8%
Γ) Επισκέψεις στους συγγενείς.	30	5%	60	7%
Δ) Βλέποντας τηλεόραση.	160	27%	300	34%
E) Ακούγοντας ραδιόφωνο.	160	2%	60	7%
Z) Εκτελώντας αθλητικές δραστηριότητες.	10	2%	30	3%
H) Σε εκδρομές.	-	-	-	-

Τα κορίτσια της αστικής κοινωνίας δήλωσαν ότι περνούν τον ελεύθερο χρόνο τους κατά τη διάρκεια της ημέρας, με «την οικογένεια» κατά 42%, βλέποντας «τηλεόραση» κατά 34% και κάνοντας «επισκέψεις σε φίλες» με 8%. Ποσοστό 7% δήλωσε ότι «ακούει ραδιόφωνο» και «κάνει επισκέψεις σε συγγενείς». Στην τελευταία θέση των απαντήσεων που συγκεντρώθηκαν, βρέθηκε η ενασχόληση με «τη γυμναστική» συγκεντρώνοντας ποσοστό μόλις 3%.

Από την παραπάνω ανάλυση φαίνεται ότι τα κορίτσια τόσο στην περιφέρεια όσο και την πόλη δίνουν ελάχιστη σημασία στη γυμναστική και την άθληση, ως δραστηριότητες που μπορούν να εκτελεσθούν κατά τον ελεύθερο χρόνο τους. Αυτό πιθανότατα οφείλεται στους λόγους που αναφέρθηκαν παραπάνω κι αποτρέπουν τα κορίτσια, τόσο στην περιφέρεια όσο και την πόλη, από το να γυμνάζονται.⁴¹⁸

(25α)- Κατανομή του ελεύθερου χρόνου των κοριτσιών την Παρασκευή (ημέρα αργίας)

Ανατρέχοντας στον πίνακα (25 α) παρατηρούμε ότι η επιλογή των κοριτσιών της αγροτικής κοινωνίας που συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ποσοστό είναι «ακούν ραδιόφωνο» με 33%, ενώ ακολουθούν «βλέποντας τηλεόραση» με 28%, περνάνε την ημέρα αργίας «στο σπίτι με την οικογένειά τους» με 28% και «σε επισκέψεις στους συγγενείς» με 5%. Τελευταία έρχεται η επιλογή «σε εκδρομές» με 3%.

Πίνακας (25α)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στον ελεύθερο χρόνο που έχουν σε μια μέρα και πού τον περνάνε.

Επιλογές	Τα κορίτσια		Τα κορίτσια	
	Περιφέρεια		Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>
	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>
A) Στο σπίτι με την οικογένεια .	110	28%	490	54%
B) Επισκέψεις στις φίλες .	-	-	60	7%
Γ) Επισκέψεις στους συγγενείς.	20	5%	70	8%
Δ) Βλέποντας τηλεόραση.	120	31%	160	18%
Ε) Ακούγοντας ραδιόφωνο.	130	33%	30	3%
Z) Εκτελώντας αθλητικές δραστηριότητες	-	-	40	4%
Η) Σε εκδρομές.	10	3%	50	6%

Όσον αφορά στις απαντήσεις των κοριτσιών της πόλης, το 54% εμφανίζεται να περνά τον ελεύθερο χρόνο του την Παρασκευή «στο σπίτι με την οικογένεια», το 18% να βλέπει «τηλεόραση», το 8% να κάνει «επισκέψεις σε συγγενείς», το 7% να προτιμά «επισκέψεις σε φίλες» και το 6% να συμμετέχει «σε εκδρομές». Στις

⁴¹⁸ Βλ. Την ενότητα του κοριτσιού για την άθληση.

τελευταίες προτιμήσεις συναντώνται «η ασχολία με τη γυμναστική» με 4% και «ακούν ραδιόφωνο» με 3%.

Από την παραπάνω ανάλυση, είναι έκδηλο ότι τα κορίτσια στην περιφέρεια δεν ανέφεραν την επιλογή ενασχόλησης με αθλητικές δραστηριότητες, μάλλον επειδή οι γονείς των κοριτσιών της αγροτικής κοινωνίας απαιτούν από αυτό να συνεισφέρει στις οικιακές δουλειές. Αντίθετα, η επιλογή αυτή βρίσκεται στην προτελευταία προτίμηση μεταξύ των απαντήσεων των κοριτσιών της πόλης, καθώς έδωσαν ελάχιστη σημασία στην εκγύμναση και την άθληση κατά τον ελεύθερο χρόνο που διαθέτουν την Παρασκευή. Το γεγονός αυτό μάλλον αποδίδεται στο ότι οι λόγοι που αναφέρθηκαν παραπάνω αποτρέπουν τα κορίτσια τόσο στην περιφέρεια όσο και στην πόλη απ' το να γυμνάζονται.

(25β)- Κατανομή του ελεύθερου χρόνου των κοριτσιών κατά την περίοδο των καλοκαιρινών διακοπών

Στον πίνακα (25β), παρακολουθούμε ότι οι επιλογές των κοριτσιών της αγροτικής κοινωνίας αναδεικνύουν πρώτη την επιλογή «περνάνε με την οικογένεια με 43%. Ακολουθούν «βλέποντας τηλεόραση» και «ακούγοντας ραδιόφωνο» με 17% και 15% αντίστοιχα, «επισκέψεις στους συγγενείς» με 13%, 10% δήλωσε «ταξίδια με τους γονείς» και το υπόλοιπο 1% δήλωσε «εκδρομές κι επισκέψεις σε φίλους» με 1% .

Πίνακας (25β)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στον ελεύθερο χρόνο στις διακοπές του καλοκαιριού

Επιλογές	Τα κορίτσια		Τα κορίτσια	
	Περιφέρεια		Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>
	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>
A) Στο σπίτι με την οικογένεια.	310	43%	370	30%
B) Επισκέψεις στις φίλες.	10	1%	80	6%
Γ) Επισκέψεις στους συγγενείς.	90	13%	120	10%
Δ) Βλέποντας τηλεόραση.	120	17%	220	18%
E) Ακούγοντας ραδιόφωνο.	110	15%	80	6%
Z) Εκτελώντας αθλητικές δραστηριότητες.	-	-	30	2%
H) Σε εκδρομές.	10	1%	10	1%
Θ) Σε ταξίδια με τους γονείς .	70	10%	310	25%

Στις προτιμήσεις των κοριτσιών της αστικής κοινωνίας, σε ό,τι αφορά στο πώς περνούν τις διακοπές του καλοκαιριού, πρώτη έρχεται η επιλογή «στο σπίτι με την οικογένεια» και «σε ταξίδια με τους γονείς» με 30%. Δεύτερη στην προτίμησή τους έρχεται η επιλογή «βλέπουν τηλεόραση», η οποία συγκέντρωσε ποσοστό 18%. Επίσης, επιλέχθηκαν «επισκέψεις στους συγγενείς» με 10%, «ακούγοντας ραδιόφωνο» και κάνοντας «επισκέψεις σε φίλες» με 6% το καθένα, ενώ στις τελευταίες στις προτιμήσεις έρχονται οι «εκδρομές» με 3% και «ενασχόληση με αθλητικές δραστηριότητες» με 2%.

Διακρίνουμε, ωστόσο, ότι τα κορίτσια στην περιφέρεια παρουσιάζουν μηδενικό ποσοστό στην επιλογή «εκτέλεση αθλητικών δραστηριοτήτων», η οποία όπως είδαμε κατέλαβε την τελευταία θέση μεταξύ των επιλογών των κοριτσιών στην πόλη, καθώς φαίνονται να δίνουν ελάχιστη σημασία στο στη γυμναστική και την άθληση κατά τη διάρκεια των καλοκαιρινών διακοπών. Αυτό πιθανότατα οφείλεται στους λόγους που αναφέρθηκαν παραπάνω κι αποθαρρύνουν τα κορίτσια τόσο στην περιφέρεια όσο και στην πόλη από το να γυμνάζονται.

Γι' αυτό οι πόρτες των σχολείων πρέπει να παραμένουν ανοιχτές κατά τη διάρκεια του καλοκαιριού, ώστε τα κορίτσια να έχουν τη δυνατότητα να γυμνάζονται και να αθλούνται.

26- Η ενασχόληση των κοριτσιών με κάποιο χόμπι

Όπως βλέπουμε στον πίνακα (26), οι απαντήσεις των κοριτσιών της αγροτικής κοινωνίας είναι «ναι» με ποσοστό 76% και «όχι» με 24%. Τα κορίτσια της αστικής κοινωνίας, απάντησαν θετικά με 93% και αρνητικά με 7%, στην ίδια ερώτηση.

Πίνακας (26)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στο αν έχουν χόμπι

Ερωτηθέντες	Ερώτηση	Περιφέρεια				Πόλη			
		Αριθμός απαντήσεων		%		Αριθμός απαντήσεων		%	
		Ναι	όχι	ναι%	όχι %	ναι	όχι	ναι%	όχι %
24-Τα κορίτσια	Έχεις χόμπι;	320	10	76%	24%	540	40	93%	7%

Από την παραπάνω ανάλυση διαπιστώνουμε ότι δεν εντοπίζεται διαφορά στις απαντήσεις των κοριτσιών, τόσο στην περιφέρεια όσο και στην πόλη, σε ό,τι αφορά στο εάν έχουν χόμπι. Τα κορίτσια της αγροτικής κοινωνίας που δήλωσαν ότι δεν έχουν κάποιο χόμπι, σχολίασαν ότι δεν διαθέτουν τα υλικά για ν' ασχοληθούν με τα χόμπι τους, η οικογένεια του κοριτσιού θεωρεί το χόμπι χάσιμο χρόνο, ενώ το διάβασμα είναι καλύτερο. Όσον αφορά στα σχόλια των κοριτσιών της αστικής κοινωνίας, αυτά είπαν ότι όχι μόνο δεν έχουν κανένα να τις ενθαρρύνει ν' ασχοληθούν με το χόμπι τους, αλλά τις αποτρέπει η στάση των γονιών, καθώς το θεωρούν χάσιμο χρόνου. Επιπλέον, δεν υπάρχουν τα υλικά που χρειάζονται για να ασχοληθούν με το χόμπι τους.

(26α)- Προτιμότερο χόμπι των κοριτσιών

Στην ερώτηση «ποιο χόμπι σου αρέσει περισσότερο» βλέπουμε ότι «το διάβασμα» βρίσκεται στην πρώτη επιλογή με 67% επί του συνόλου των απαντήσεων των κοριτσιών της περιφέρειας και με 52% της πόλης. Ποσοστό 22% και 23%, για περιφέρεια και πόλη αντίστοιχα, καταλαμβάνει η επιλογή «της ζωγραφικής». Στην τρίτη θέση των απαντήσεων συναντάται «η μουσική» με ποσοστό 7% για τα κορίτσια της περιφέρειας και με ποσοστό 13% για τα κορίτσια της πόλης. Τελευταία έρχεται η επιλογή «ο αθλητισμός» με 4% και 12% για τα κορίτσια της αγροτικής και αστικής κοινωνίας αντίστοιχα.

Πίνακας (26α)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στο χόμπι που τους αρέσει περισσότερο

Επιλογές	Τα κορίτσια		Τα κορίτσια	
	Περιφέρεια		Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>
	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>
A) Ζωγραφική.	100	22%	170	23%
B) Μουσική.	30	7%	130	10%
Γ) Διάβασμα.	300	67%	390	52%
Δ) Αθλητισμός.	20	4%	90	12%
E) Οικιακές δουλειές.	-	-	-	-
Z) Εργόχειρα.	-	-	-	-

Από τα παραπάνω στοιχεία κατανοεί κανείς ότι τα κορίτσια, τόσο στην αγροτική όσο και στην αστική κοινωνία, συμφωνούν στις περισσότερες επιλογές με τον αθλητισμός να καταλαμβάνει πάντα τις τελευταίες θέσεις των προτιμήσεών τους.

(26β)- Συχνότητα ενασχόλησης των κοριτσιών με τα χόμπι τους

Στην ερώτηση «ποια από τα χόμπι αυτά κάνεις συχνότερα» διαπιστώνουμε ότι «το διάβασμα» έρχεται πρώτο με 82% επί του συνόλου απαντήσεων των κοριτσιών της περιφέρειας και με 58% για τα κορίτσια της πόλης. Ακολουθεί η «ζωγραφική» με 9% και 17,5%, για την περιφέρεια και την πόλη αντίστοιχα. Στην τρίτη επιλογή βρίσκονται «τα εργόχειρα» με ποσοστό 9% για τα κορίτσια της περιφέρειας και με 10,5% για τα κορίτσια της πόλης. Με 7%, τα κορίτσια της πόλης επέλεξαν «τη μουσική», ενώ τελευταία τους προτίμηση είναι «ο αθλητισμός» και οι «οικιακές δουλειές» με 3,5%.

Πίνακας (26β)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στο χόμπι με το οποίο ασχολούνται συχνότερα

Επιλογές	<u>Τα κορίτσια</u>		<u>Τα κορίτσια</u>	
	Περιφέρεια		Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>
	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>
A) Ζωγραφική.	30	9%	100	17,5%
B) Μουσική.	-	-	40	7%
Γ) Διάβασμα.	280	82%	330	58%
Δ) Αθλητισμός.	-	-	20	3,5%
E) Οικιακές δουλειές.	-	-	20	3,5%
Z) Εργόχειρα.	30	9%	60	10,5%

Συγκρίνοντας τα στοιχεία των πινάκων (26 α – 26 β) παρατηρούμε στις επιλογές ότι «αθλητισμός» και «μουσική», παρόλο που αρέσουν στα κορίτσια και των δυο κοινωνιών, δεν εμφανίζονται ν' ασχολούνται με αυτά. Το γεγονός, για τη μουσική, μάλλον αποδίδεται στα μουσικά όργανα που απαιτεί, καθώς οι περισσότερες οικογένειες δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα να τ' αποκτήσουν. Σχετικά με τον

αθλητισμό, υπενθυμίζουμε, καθώς έχει ήδη αναλυθεί, ότι τα κορίτσια δεν έχουν τη δυνατότητα άθλησης πέρα από το μάθημα της Φ.Α, εξαιτίας των ηθών και των εθίμων αφενός κι αφετέρου λόγω της έλλειψης αθλητικών οργάνων κ.λπ.⁴¹⁹

Επίσης, παρατηρείται ότι οι επιλογές «εργόχειρα» και «οικιακές δουλειές» δεν αρέσουν ούτε στα κορίτσια της αγροτικής ούτε και σ' εκείνα της αστικής κοινωνίας. Παρ' όλα αυτά, τα κορίτσια της περιφέρειας εμφανίζονται ν'ασχολούνται με τα εργόχειρα, ενώ τα κορίτσια της πόλης ασχολούνται με τα εργόχειρα και τις οικιακές δουλειές. Τα αποτελέσματα αυτά αποδίδονται στο ότι οι γονείς προετοιμάζουν τις κόρες για το μελλοντικό σπίτι του συζύγου τους, ενώ οι οικιακές δουλειές και τα εργόχειρα αποτελούν δραστηριότητες με τις οποίες το κορίτσι μπορεί ν' απασχοληθεί σε κάθε σπίτι, με τις μανάδες των κοριτσιών να τα ενθαρρύνουν προς αυτήν την κατεύθυνση.⁴²⁰

Από τη σύγκριση των παραπάνω επιλογών, παρατηρούμε ότι τόσο στις προτιμήσεις των κοριτσιών για τα χόμπι που τους αρέσουν περισσότερο, όσο και στα χόμπι με τα οποία ασχολούνται συχνότερα, πρώτο στις προτιμήσεις έρχεται το διάβασμα. Αυτό προφανώς πηγάζει από το ότι τα κορίτσια προτιμούν να επιλέξουν δραστηριότητες όπως το διάβασμα, το οποίο δεν έρχεται σε αντίθεση με τα ήθη και τα έθιμα των Ιορδανών, όπως αντίθετα συμβαίνει για παράδειγμα με τη γυμναστική.

27- Η ενθάρρυνση του κοριτσιού από τους γονείς για την υλοποίηση των χόμπι του

Στον πίνακα (27) παρατηρούμε ότι οι απαντήσεις των κοριτσιών της αγροτικής κοινωνίας είναι «ναι» με ποσοστό 78% και «όχι» με 22%. Τα κορίτσια της αστικής κοινωνίας απάντησαν θετικά με 87% και αρνητικά με 13%, στην ερώτηση εάν οι γονείς τους τα στηρίζουν στην πραγματοποίηση των χόμπι τους.

⁴¹⁹ Βλ. Την ενότητα για το κορίτσι και τον αθλητισμό.

⁴²⁰ Βλ. Την ερώτηση (24 α) σχετικά με τις απαιτήσεις των γονιών να κάνει το κορίτσι κάποιες οικιακές δουλειές.

Πίνακας (27)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στο αν οι γονείς στηρίζουν την κόρη τους να πραγματοποιεί τα χόμπι της

Ερωτηθέντες Ερώτηση	Περιφέρεια				Πόλη			
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>		<u>Αριθμός απαντήσεων</u>		<u>%</u>	
	<u>Ναι</u>	<u>όχι</u>	<u>ναι%</u>	<u>όχι %</u>	<u>ναι</u>	<u>όχι</u>	<u>ναι%</u>	<u>όχι %</u>
27-Τα κορίτσια Σε στηρίζουν οι γονείς σου να πραγματοποιείς τα χόμπι σου;	250	70	78%	22%	470	70	87%	3%

Από την παραπάνω ανάλυση διαπιστώνουμε ότι δε διαφέρουν οι απαντήσεις των κοριτσιών, τόσο στην περιφέρεια όσο και στην πόλη, σε ό,τι αφορά στο αν οι γονείς στηρίζουν την κόρη τους να πραγματοποιεί τα χόμπι της, με τους κηδεμόνες να στηρίζουν τις κόρες τους. Αυτό οφείλεται στη βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου των γονέων.

Οι λόγοι για τους οποίους οι γονείς δεν ενθαρρύνουν τα κορίτσια ν' ασχοληθούν με τα χόμπι τους, αφορούν όπως δήλωσαν τα κορίτσια, στις περιορισμένες οικονομικές δυνατότητες των γονιών, την έλλειψη του κατάλληλου υλικού, την ανάγκη συνεισφοράς στις οικιακές εργασίες και την άποψη που επικρατεί στις οικογένειες ότι οι τέχνες είναι χάσιμο χρόνο.

(27α)- Η ενθάρρυνση του κοριτσιού από τους γονείς για τηνενασχόληση με τον αθλητισμό

Στην ερώτηση «Αν οι γονείς στηρίζουν την κόρη τους να αθλείται»

Όπως δείχνει ο πίνακας (27 α) οι επιλογές των κοριτσιών της αγροτικής κοινωνίας φέρνουν στην πρώτη επιλογή «κανένας από τα μέλη της οικογένειας δεν ενθαρρύνει το κορίτσι ν' αθλείται» με 93%, ενώ «οι αδερφές» το στηρίζουν με 7%.

Τα κορίτσια της αστικής κοινωνίας φέρνουν μεποσοστό 72% απάντησαν ότι «κανένας» δεν τα ενθαρρύνει να αθλούνται. Στη δεύτερη θέση έρχεται η επιλογή «ο

πατέρας» με 14%, στην τρίτη με 10% ότι έχουν στήριξη από «τις αδερφές», ενώ στην τελευταία θέση βλέπουμε να έχουν τη στήριξη «της μητέρας» με 4%.

Πίνακας (27α)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στο αν οι γονείς στηρίζουν την κόρη τους ν' αθλείται

Επιλογές	Τα κορίτσια		Τα κορίτσια	
	Περιφέρεια		Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>
	X	%	X	%
A) Ο πατέρας.	-	-	80	14%
B) Η μητέρα.	-	-	20	4%
Γ) Τα αδέρφια.	30	7%	60	10%
Δ) Κανένας.	390	93%	420	72%

Από τη σύγκριση των παραπάνω στοιχείων διαπιστώνουμε ότι ακόμη κι αν παρέχεται (ελάχιστη) στήριξη από τους γονείς στις κόρες τους για να γυμνάζονται, αυτό δεν αρκεί, καθώς δεν υπάρχει ούτε ο κατάλληλος χώρος άθλησης, ούτε ο απαιτούμενος αθλητικός εξοπλισμός κ.λπ., όπως έχουμε ήδη αναφέρει.⁴²¹

Επίσης παρατηρείται ότι τα αδέρφια (αγόρια), τόσο στην περιφέρεια όσο και την πόλη, δεν στηρίζουν και δεν ενθαρρύνουν τα τις αδερφές τους ν' αθλούνται. Αυτό οφείλεται συνήθως στο ότι ο μεγαλύτερος γιος της οικογένειας εξακολουθεί να τηρεί τα ανατολικά ήθη και έθιμα, παρά το μορφωτικό επίπεδο που ενδεχομένως έχει αποκτήσει.

(27β)- Το ενδεχόμενο απαγόρευσης της άθλησης του κοριτσιού από τους γονείς

Στην ερώτηση «Αν οι γονείς απαγορεύουν στην κόρη τους ν' αθλείται»

Όπως μας δείχνει ο πίνακας (27 β) οι επιλογές των κοριτσιών της αγροτικής κοινωνίας φέρνουν στην πρώτη επιλογή ότι «κανένας» από τα μέλη της οικογένειας

⁴²¹ Βλ. Την ερώτηση (16).

δεν τους απαγορεύει ν' αθλούνται με 76%. Ακολουθούν οι επιλογές «ο πατέρας» με 14%, «η μητέρα» και «τα αδέρφια» (αγόρια) με 5%.

Τα κορίτσια της αστικής κοινωνίας έφεραν στην πρώτη προτίμηση την επιλογή «κανένας» με 65,5%, ενώ ακολουθούν οι επιλογές «ο πατέρας» με 17%, «τ' αδέρφια» (αγόρια) με 14% και «η μητέρα» με 3,5%.

Πίνακας (27β)

Το ποσοστό απαντήσεων των κοριτσιών στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στο αν οι γονείς απαγορεύουν στην κόρη τους ν' αθλείται

Επιλογές	Τα κορίτσια		Τα κορίτσια	
	Περιφέρεια		Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>
	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>
A) Ο πατέρας.	60	14%	100	17%
B) Η μητέρα.	20	5%	20	3,54%
Γ) Τα αδέρφια.	20	5%	80	14%
Δ) Κανένας.	320	76%	370	65,5%

Από τα στοιχεία των δύο πινάκων (27 α – 27 β), εύκολα μπορεί να διαπιστωθεί ότι κανένα από τα μέλη της οικογένειας δεν ενθαρρύνει τα κορίτσια να γυμνάζονται και παράλληλα δεν βλέπουμε και κανένα να τους απαγορεύει ν' ασχοληθούν με τη γυμναστική. Πιστεύουμε, λοιπόν, ότι τα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας πρέπει να συμβάλουν όσο το δυνατόν περισσότερο στη βελτίωση της αντίληψης των γονιών για τα οφέλη και τη σημασία του αθλητισμού, τόσο για τους ίδιους όσο και για τα παιδιά τους.

4.6. Ο Βαθμός Προσκόλλησης των Ιορδανών στα Ήθη και τα Έθιμα

Η επιρροή που ασκείται από τα ήθη και τα έθιμα της ιορδανικής κοινωνίας είναι έκδηλη στον αποφασιστικό ρόλο που αυτά διαδραματίζουν στην καθημερινότητα των Ιορδανών, όπως φάνηκε κι από τις παραπάνω αναλύσεις, ειδικότερα στην εποχή της παγκοσμιοποίησης και του εκσυγχρονισμού.

Γι' αυτό, λοιπόν, η τελευταία ενότητα του ερωτηματολόγιου απευθύνεται στους κηδεμόνες των κοριτσιών στην αγροτική και την αστική κοινωνία, ώστε να κατανοήσουμε την αντίληψή τους για τις κοινωνικές αλλαγές.

Στην ενότητα αυτή, θα εξετάσουμε το κατά πόσο οι Ιορδανοί είναι ακόμη προσκολλημένοι σ' αυτά. Ας δούμε λοιπόν τις ερωτήσεις που ακολουθούν.

28- Η προτιμότερη φάση της Παιδείας για το διαχωρισμό των δυο φύλων

Η πρώτη ερώτηση, της κατηγορίας αυτής, εξετάζει αν οι κηδεμόνες προτιμούν η Παιδεία των παιδιών τους να γίνεται χωριστά.

Συγκρίνοντας τις απαντήσεις των κηδεμόνων στην αγροτική και την αστική κοινωνία, παρατηρούμε την προτίμησή τους για διαχωρισμό των μαθητών στο «Γυμνάσιο» με 39,5% και το «Λύκειο» με 43%, ποσοστά που ισχύουν για την περιφέρεια και την πόλη ταυτόχρονα.

Στη δεύτερη επιλογή έρχεται η επιθυμία για διαχωρισμό των αγοριών και κοριτσιών μαθητών στο Δημοτικό με 21,5% για τους κηδεμόνες της περιφέρειας και με 14% για τους κηδεμόνες της πόλης.

Πίνακας (28)

Το ποσοστό απαντήσεων των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στη φάση διαχωρισμού των δυο φύλων στο σχολείο.

Επιλογές	Οι κηδεμόνες Περιφέρεια		Οι κηδεμόνες Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>
	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>
A) Στο δημοτικό.	210	21%	180	14%
B) Στο Γυμνάσιο.	390	39,5%	540	43%
Γ) Στο Λύκειο.	390	39,5%	540	43%
Δ) Άλλοι λόγοι.	-	-	-	-

Από τα παραπάνω στοιχεία του πίνακα (28) διαπιστώνουμε ότι δε διαφέρουν οι απαντήσεις των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη, σχετικά με την προτιμότερη φάση διαχωρισμού των δυο φύλων κατά τη διάρκεια της βασικής εκπαίδευσης.

Και οι δυο συμφωνούν στη δεύτερη και την τρίτη επιλογή. Από την ανάλυση αυτή μπορούμε να πούμε ότι ο λόγος για τον οποίο προτιμούν η διδασκαλία να γίνεται χωριστά για τα δύο φύλα, οφείλεται πιθανότατα στα ήθη και τα έθιμα, τα οποία πηγάζουν από την ισλαμική θρησκεία, η οποία απαιτεί το διαχωρισμό των δυο φύλων, ιδιαίτερα από την εφηβική ηλικία και μετά, όχι μόνο στο σχολείο αλλά σε κάθε χώρο.⁴²²

Σχετικά παραθέτουμε ένα απόσπασμα απ' το Κοράνι: «Και όταν τα παιδιά σας φτάσουν στην (εφηβική) ηλικία ας ζητήσουν – τότε την άδεια, όπως ζήτησαν, και οι

⁴²² Ο διαχωρισμός των δυο φύλων είναι μια διαδικασία που ξεκινά από το σπίτι, στο οποίο εξαιτίας του μεγάλου αριθμού μελών, τα παιδιά κοιμούνται στο ίδιο υπνοδωμάτιο το ένα δίπλα τον άλλο, μέχρι την προεφηβική ηλικία, κατά την οποία οι γονείς τα χωρίζουν. Η κατάσταση αυτή παραμένει μέχρι να παντρευτούν. Ο διαχωρισμός των δυο φύλων γίνεται, επίσης, στα σχολεία και συγκεκριμένα της Ιορδανίας τα οποία δεν είναι μεικτά, αλλά κάθε φύλο έχει το δικό του σχολείο. Το ίδιο συμβαίνει στα νοσοκομεία, τ'αθλητικά κέντρα τα εστιατόρια, τα οποία διαθέτουν δύο χώρους: ένα για τους άντρες κι ένα για τις γυναίκες ή τις οικογένειες. Επίσης βλ. Την ανάλυση στην ερώτηση (3).

πριν από αυτούς (έφηβοι). Έτσι ο ΑΛΛΑχ παρουσιάζει σε σας ολοφάνερους τους νόμους συμπεριφοράς κι είναι παντογνώστης, πάνσοφος».⁴²³

Όπως αντιλαμβανόμαστε από τα παραπάνω, το Κοράνι κρίνει και τονίζει ως απαραίτητο τον διαχωρισμό των δυο φύλων στην εφηβική ηλικία. Επιπλέον, η γυναίκα έχει τη δυνατότητα να βρεθεί με ορισμένα πρόσωπα στον ίδιο χώρο, μόνο επειδή τ' άτομα αυτά συνδέονται μαζί της με δεσμούς συγγένειας⁴²⁴, ή είναι γυναίκες που ζουν στο ίδιο σπίτι, ή μικρά παιδιά που ακόμα δεν έχουν φτάσει στην εφηβική ηλικία. Γι' αυτό, άλλωστε, παρατηρήθηκε στις απαντήσεις των κηδεμόνων ότι δεν έχουν πρόβλημα συνδιδασκαλίας στο δημοτικό, αλλά το πρόβλημα τους παρουσιάζεται μετά το στάδιο αυτό.⁴²⁵

29- Η δυνατότητα της κόρης να κάθεται με φιλοξενούμενους του αντίθετου φύλου

Συγκρίνοντας τις απαντήσεις των κηδεμόνων, τόσο στην περιφέρεια όσο και την πόλη, βλέπουμε ότι στις απαντήσεις τους δεν υπάρχει διαφορά σε ό,τι αφορά στο αν επιτρέπουν στην κόρη τους να κάθεται με φιλοξενούμενους του αντίθετου φύλου. Ο πίνακας (29) παρουσιάζει ότι οι κηδεμόνες της περιφέρειας ανταποκρίθηκαν με ποσοστό 92% θετικά και 8% αρνητικά, ενώ οι κηδεμόνες της πόλης, στην ίδια ερώτηση, απάντησαν «ναι» με 85% και «όχι» με 15%. Από τα παραπάνω στοιχεία φαίνεται ότι δε διαφέρουν οι απαντήσεις των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη, και στην ερώτηση αυτή. Επίσης παρατηρούμε ότι ορισμένοι κηδεμόνες το επιτρέπουν, παρά το γεγονός ότι είναι απαγορευμένο.

30- Η συγκατάθεση της κοπέλας για το γάμο της

Βλέποντας τις απαντήσεις των κηδεμόνων της αγροτικής κοινωνίας, «ναι» συγκεντρώνει το 92% και «όχι» το 8%. Από την άλλη, οι κηδεμόνες της αστικής κοινωνίας απάντησαν θετικά με 100% και αρνητικά με 0%, στην ερώτηση εάν παίρνουν τη γνώμη της κόρης τους για το γάμο της.

Φαίνεται, συνεπώς, ότι δε διαφέρουν οι απόψεις των κηδεμόνων στην αγροτική και αστική κοινωνία, γεγονός που αποδίδεται στη βελτίωση του μορφωτικού τους επιπέδου.

⁴²³ Η παραπάνω παράγραφος είναι από το [κεφαλαίο Α1 ποορ, παράγραφος 59, σ. 527]. Επίσης βλ. την ερώτηση (21 α).

⁴²⁴ Είναι συγγενείς πρώτου βαθμού, όπως τα αδέρφια, ανίψια, πεθερές κ.λπ. Βλ. την παραπάνω παράγραφο. Επίσης, τα άτομα αυτά δεν μπορούν να την κοιτάζουν ως σύζυγο ή σύντροφο.

31- Η αντίδραση του κηδεμόνα στην περίπτωση που η κόρη ζητηθεί σε γάμο σε αυτή την ηλικία

Από τον πίνακα (31) διαπιστώνουμε ότι οι επιλογές των κηδεμόνων της αγροτικής κοινωνίας φέρνουν πρώτη την επιλογή «περιμένουν να τελειώσει τις πανεπιστημιακές σπουδές» για να την παντρέψουν με 67%, Ακολουθεί η επιλογή «περιμένουν να τελειώσει το Λύκειο» για να την παντρέψουν με 17%, ενώ το 8% δήλωσε ότι προτιμά να την παντρέψει αφού πρώτα «τελειώσει το Γυμνάσιο» κι έχει «την ελευθερία στην επιλογή» ανάμεσα στο γάμο και στη μόρφωση.

Πίνακας (31)

Το ποσοστό απαντήσεων των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στη συμπεριφορά τους εάν η κόρη ζητηθεί σε γάμο στην ηλικία αυτή.

Επιλογές	Οι κηδεμόνες		Οι κηδεμόνες	
	Περιφέρεια		Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>
	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>
A) Να την βγάλετε από το σχολείο και την παντρέψετε.	-	-	-	-
B) Να περιμένετε να τελειώσει το Γυμνάσιο για να την παντρέψετε.	30	8%	40	7%
Γ) Να περιμένετε να τελειώσει το Λύκειο για να την παντρέψετε.	60	17%	40	7%
Δ) Να περιμένετε να τελειώσει Τις πανεπιστημιακές σπουδές για να την παντρέψετε.	170	24%	440	82%
E) Να την αφήσετε να διαλέξει ανάμεσα στο γάμο και τη μόρφωση.	30	8%	20	4%

Όσον αφορά στις απαντήσεις των κηδεμόνων της πόλης, στην πρώτη θέση έφεραν με 82% την επιλογή «να τελειώσει τις πανεπιστημιακές σπουδές» και στη συνέχεια

⁴²⁵ Βλ. την ανάλυση στην ερώτηση (21 α -22 α) σχετικά με τη διδασκαλία των κοριτσιών στο μάθημα

να την παντρεύουν. Στη δεύτερη θέση με 7% έρχεται η επιλογή «περιμένουν να τελειώσει το Γυμνάσιο ή το Λύκειο», ενώ στην τρίτη θέση με 4% «το κορίτσι έχει την ελευθερία στην επιλογή» ανάμεσα στο γάμο και την μόρφωση.

Από την παραπάνω ανάλυση είναι έκδηλη η επιθυμία των κηδεμόνων, στην περιφέρεια και την πόλη, να συνεχίσει τις σπουδές της, προκειμένου να μορφωθεί ακόμη περισσότερο. Το αποτέλεσμα αυτό οφείλεται στη βελτίωση το μορφωτικού επιπέδου των κηδεμόνων. Αντίθετα, η επιλογή «να περιμένουν να τελειώσει το Γυμνάσιο» για να την παντρεύουν, οφείλεται στο χαμηλό οικονομικό επίπεδο που τους χαρακτηρίζει και στη χαμηλή επίδοση του κοριτσιού στο σχολείο.

32- Η επιλογή του γαμπρού

Μελετώντας τον πίνακα (32), παρατηρούμε ότι οι επιλογές των κηδεμόνων της αγροτικής κοινωνίας φέρνουν πρώτη την επιλογή ότι επιθυμούν να την παντρεύουν με κάποιον που έχει «μια καλή δουλειά κι είναι θρησκευόμενος» με 31%. Δεύτερη στις προτιμήσεις τους έρχεται η επιλογή «με αυτόν που έχει μεγάλη περιουσία» και αυτόν που «έχει πτυχία» με 13%.

Πίνακας (32)

Το ποσοστό απαντήσεων των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στα προσόντα του γαμπρού τους.

Επιλογές	<u>Οι κηδεμόνες</u>		<u>Οι κηδεμόνες</u>	
	Περιφέρεια		Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>
	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>
A) Αυτόν που έχει μεγάλη περιουσία.	60	13%	-	-
B) Αυτόν που έχει μια καλή δουλειά.	150	31%	40	16%
Γ) Αυτόν που έχει πτυχία.	60	13%	20	4%
Δ) Αυτόν που είναι περισσότερο θρησκευόμενος.	150	31%	400	80%

Στις απαντήσεις των κηδεμόνων της αστικής κοινωνίας, παρατηρούμε πρώτη την επιλογή να την παντρέψουν με κάποιον «θρησκευόμενο» με 80%, δεύτερη με 16% την επιλογή με αυτόν που έχει «μια καλή δουλειά» και τελευταία την επιλογή αυτόν που «έχει πτυχία» με 4%.

Από την παραπάνω ανάλυση γίνεται αντιληπτό ότι ακόμη κάποιοι κηδεμόνες της περιφέρειας είναι προσκολλημένοι σε κάποια αρνητικά ήθη κι έθιμα .

33- Η τιμωρία των αγοριών

Από τον πίνακα (33) παρατηρούμε ότι οι επιλογές των κηδεμόνων της περιφέρειας φέρνουν στην πρώτη θέση την επιλογή «τους συμβουλεύουν και τους καθοδηγούν» με 92%, ενώ στη δεύτερη την απάντηση «τους χτυπούν» με 8%. Αυτό οφείλεται μάλλον στην προσκόλλησή τους στ' αρνητικά ήθη κι έθιμα του παρελθόντος. Από την άλλη, οι επιλογές των κηδεμόνων της πόλης φέρνουν πρώτη την επιλογή «τους συμβουλεύουν και τους καθοδηγούν» με 89% και δεύτερη με 11% «τους βρίζουν».

Πίνακας (33)

Το ποσοστό απαντήσεων των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στον τρόπο τιμωρίας των παιδιών τους.

Επιλογές	Οι κηδεμόνες		Οι κηδεμόνες	
	Περιφέρεια		Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>
	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>
A) Τον χτυπάτε.	30	8%	-	-
B) Τον βρίζετε.	-	-	30	8%
Γ) Τον συμβουλεύετε και τον καθοδηγείτε.	360	92%	480	89%

(33α)- Η τιμωρία των κοριτσιών

Από τον πίνακα (33α) παρατηρούμε ότι οι απαντήσεις των κηδεμόνων της περιφέρειας , φέρνουν πρώτη την επιλογή «τα συμβουλεύουν και τα καθοδηγούν» με 92%, ενώ δεύτερη την επιλογή «τα χτυπούν» με 8%. Αυτό ενδεχομένως πηγάζει από την προσκόλλησή τους στ' αρνητικά ήθη κι έθιμα του παρελθόντος. Οι επιλογές των κηδεμόνων της πόλης φέρνουν στην πρώτη θέση «τα συμβουλεύουν και τα καθοδηγούν» με 93%, ενώ στη δεύτερη με 7% «τα βρίζουν».

Πίνακας (33α)

Το ποσοστό απαντήσεων των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στον τρόπο τιμωρίας των παιδιών τους.

Επιλογές	Οι κηδεμόνες		Οι κηδεμόνες	
	Περιφέρεια		Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>
	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>
A) Τη χτυπάτε.	30	8%	-	-
B) Τη βρίζετε.	-	-	40	7%
Γ) Τη συμβουλεύετε και την καθοδηγείτε.	360	92%	500	93%

34- Η δυνατότητα της κόρης να εργασθεί μετά την ολοκλήρωση των σπουδών της

Οι κηδεμόνες της αγροτικής κοινωνίας απάντησαν «ναι» με ποσοστό 85% και «όχι» νε 15%. Οι κηδεμόνες της αστικής κοινωνίας, απάντησαν θετικά με 78% και αρνητικά με 22%, στην ερώτηση εάν επιτρέπουν στην κόρη τους να δουλεύει μετά την ολοκλήρωση των σπουδών της.

Παρατηρούμε, ότι δε διαφέρουν οι απόψεις των κηδεμόνων στην αγροτική και αστική κοινωνία, καθώς όπως φαίνεται από τις απαντήσεις τους, επιτρέπουν στην κόρη να εργάζεται μετά την ολοκλήρωση των σπουδών της. Αυτό οφείλεται στη βελτίωση του μορφωτικού τους επιπέδου.

35- Η δυνατότητα της συζύγου να συμμετέχει στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών

Από τις απαντήσεις των κηδεμόνων, τόσο στην περιφέρεια όσο και την πόλη, βλέπουμε ότι δεν εντοπίζεται διαφορά σε ό,τι αφορά στο εάν επιτρέπουν στη σύζυγό τους να συμμετέχει στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Εδώ παρατηρείται ότι οι κηδεμόνες της περιφέρειας ανταποκρίθηκαν με ποσοστό 100% θετικά, ενώ 0% απάντησε αρνητικά.

Οι κηδεμόνες της πόλης, απάντησαν «ναι» με 100% και «όχι» με 0%. Από τα παραπάνω στοιχεία φαίνεται ότι δε διαφέρουν οι απαντήσεις των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη, στην ερώτηση αυτή.

36- Η συμφωνία των γονέων για συγκατοίκηση με τα παιδιά τους μετά το γάμο τους

Οι κηδεμόνες της αγροτικής κοινωνίας απάντησαν «ναι» με 54% και «όχι» με 46%. Αντίθετα, οι κηδεμόνες της αστικής κοινωνίας, απάντησαν με 4% θετικά και 96% αρνητικά.

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι διαφέρουν οι απόψεις των κηδεμόνων στην αγροτική και την αστική κοινωνία, καθώς όπως διαπιστώνεται κι από τις απαντήσεις τους, οι κηδεμόνες της περιφέρειας δεν έχουν δώσει μια σαφή εικόνα των απόψεών τους, ενώ οι κηδεμόνες της πόλης φαίνεται ότι δεν το δέχονται. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι τα σπίτια της πόλης, λόγω του μεγέθους τους, δεν επιτρέπουν να μείνουν περισσότερες από μια οικογένειες στο ίδιο σπίτι.

37- Ο βαθμός υιοθέτησης του τρόπου διαπαιδαγώγησης των πατέρων τους

Στις επιλογές των κηδεμόνων της αγροτικής κοινωνίας το «ναι» συγκέντρωσε 8% και το «όχι» 92%. Οι κηδεμόνες της πόλης ανταποκρίθηκαν θετικά με 11% και αρνητικά με 89%.

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι δε διαφέρουν οι απαντήσεις των κηδεμόνων στον τρόπο διαπαιδαγώγησης, το οποίο αποδίδεται στις σημερινές συνθήκες διαπαιδαγώγησης των παιδιών που άλλαξαν από εκείνες που εφαρμόζονταν παλιά.

(37α)- Ο θεωρούμενος ως ο καλύτερος τρόπος διαπαιδαγώγησης

Στον πίνακα (37α) παρατηρούμε ότι οι επιλογές των κηδεμόνων της περιφέρειας φέρνουν στην πρώτη θέση την επιλογή «ο σημερινός τρόπος διαπαιδαγώγησης» με 77%, στη δεύτερη με 23% «τον τρόπο των πατεράδων τους». Ορισμένοι κηδεμόνες της περιφέρειας δήλωσαν ότι η παλιά εποχή ήταν πολύ δύσκολη γι' αυτούς, τα κορίτσια

ήταν καταπιεσμένα κι ανεπιθύμητα σχετικά με το αγόρι. Αντίθετα, η σημερινή εποχή είναι σαφώς καλύτερη, καθώς πλέον τα παιδιά έχουν περισσότερη ελευθέρια, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι θα υπερβούν τα όρια, όπως δήλωσαν χαρακτηριστικά.

Πίνακας (37α)

Το ποσοστό απαντήσεων των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στο αν ακολουθούν τον τρόπο διαπαιδαγώγησης των πατέρων τους.

Επιλογές	<u>Οι κηδεμόνες</u>		<u>Οι κηδεμόνες</u>	
	Περιφέρεια		Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>
	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>
A) Ο τρόπος των πατεράδων και παππούδων σας.	90	23%	200	37%
B) Ο σημερινός τρόπος.	300	77%	340	63%

Όσον αφορά στις απαντήσεις των κηδεμόνων της πόλης, ποσοστό 63% επέλεξε να παραμείνουν «στο σημερινό τρόπο διαπαιδαγώγησης», ενώ το 37% να παραμείνουν «στον τρόπο των πατεράδων και των παππούδων τους». Ορισμένοι κηδεμόνες της πόλης δήλωσαν: *η εποχή τους διαφέρει από την εποχή των παιδιών τους. Παλιά η διαπαιδαγώγηση ήταν δύσκολη, δεν υπήρχαν συζητήσεις, καθώς πίστευαν ότι η σωστή διαπαιδαγώγηση είναι να δέρνουν τα κορίτσια και να μη βγαίνουν από τα σπίτια. Τώρα η «εικόνα» είναι τελείως διαφορετική. Συζητάνε, εκφράζουν την άποψή τους ελεύθερα, «όμως δόξα τω Θεώ που τα μυαλά φωτίστηκαν», όπως είπαν χαρακτηριστικά.*

Από την παραπάνω ανάλυση φαίνεται ότι οι κηδεμόνες στην περιφέρεια και την πόλη βλέπουν θετικά τον σημερινό τρόπο διαπαιδαγώγησης των παιδιών τους. Αυτό οφείλεται στη βελτίωση του μορφωτικού επιπέδου των κηδεμόνων και το θετικό ρόλο των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας.

38- Η ύπαρξη τηλεόρασης και ραδιόφωνου στο σπίτι

Βλέποντας τον πίνακα (38) παρατηρούμε ότι οι κηδεμόνες της αγροτικής κοινωνίας λένε ότι τα σπίτια τους έχουν τηλεόραση και ραδιόφωνο με 100%. Ομοίως κι οι κηδεμόνες της αστικής κοινωνίας δήλωσαν ότι έχουν στα σπίτια τους τηλεόραση και ραδιόφωνο με 100%.

Πίνακας (38)

Το ποσοστό απαντήσεων των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στο αν έχουν στα σπίτια τους τηλεόραση και ραδιόφωνο.

Επιλογές	<u>Οι κηδεμόνες</u>		<u>Οι κηδεμόνες</u>	
	Περιφέρεια		Πόλη	
	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>	<u>Αριθμός απαντήσεων</u>	<u>%</u>
	<u>X</u>	<u>%</u>	<u>X</u>	<u>%</u>
A) Τηλεόραση.	320	100%	520	100%
B) Ραδιόφωνο.	320	100%	520	100%

Από την παραπάνω ανάλυση φαίνεται ότι οι κηδεμόνες, τόσο στην περιφέρεια όσο και την πόλη έχουν επαφή με τον έξω κόσμο μέσα από τα Μ.Μ.Ε., τα οποία πρέπει να εκμεταλλευτούν με τον καλύτερο τρόπο την προβολή αθλητικών εκπομπών και την ενημέρωση του κοινού για τη σημασία του αθλητισμού, ειδικότερα στους κηδεμόνες ώστε εκείνοι με τη σειρά τους να ενθαρρύνουν τις κόρες τους ν' ασχοληθούν με τη γυμναστική.

39- Η δυνατότητα συμμετοχής του κοριτσιού σ' ένα άθλημα της σχολική ομάδας

Συγκρίνοντας τις απαντήσεις των κηδεμόνων της περιφέρειας βλέπουμε ότι απαντούν «ναι» με ποσοστό 8%, και με 92% «όχι». Ενώ οι κηδεμόνες της πόλης, απάντησαν με 30% θετικά και αρνητικά με 70%, στο αν επιτρέπουν στη κόρη τους να συμμετέχει στη σχολική ομάδα σ' ένα άθλημα.

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι δε διαφέρουν οι απαντήσεις των κηδεμόνων στην περιφέρεια και στην πόλη σε ό,τι αφορά στην ερώτηση αυτή.

Και αυτό γιατί αν της επιτρέπουν να συμμετάσχει στη σχολική ομάδα, τότε θα καθυστερεί να επιστρέφει στο σπίτι. Παράλληλα, βλέπουν ότι η συμμετοχή της σε σχολική ομάδα θα την «απομακρύνει» από το διάβασμα και θα επηρεάσει την απόδοσή της στο σχολείο.

(39α) Η δυνατότητα της κόρης να ταξιδέψει και να εκπροσωπήσει το σχολείο της σ' ένα άθλημα στο επίπεδο του νόμου

Συγκρίνοντας τις απαντήσεις των κηδεμόνων της περιφέρειας βλέπουμε ότι απαντούν «ναι» με ποσοστό 8%, και «όχι» με 92%. Οι κηδεμόνες της πόλης, απάντησαν θετικά με 18,5% και αρνητικά με 81,5%, στο εάν επιτρέπουν στην κόρη τους να ταξιδέψει και να εκπροσωπήσει το σχολείο της σ' ένα άθλημα σε εθνικό επίπεδο.

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι δε διαφέρουν οι απαντήσεις των κηδεμόνων στην αγροτική και την αστική κοινωνία, σε ό,τι αφορά στην ερώτηση αυτή, γεγονός που αποδίδεται στο ότι οι περισσότερες οικογένειες δεν επιθυμούν να απουσιάζει η κόρη τους από τα «μάτια» και τον έλεγχο τους.

(39β) Η δυνατότητα της κόρης να ταξιδέψει και να εκπροσωπήσει το σχολείο της σ' ένα άθλημα σε επίπεδο Ιορδανίας

Συγκρίνοντας τις απαντήσεις των κηδεμόνων της περιφέρειας βλέπουμε ότι απάντησαν «ναι» με ποσοστό 8% και «όχι» με ποσοστό 92%. Οι κηδεμόνες της πόλης, απάντησαν θετικά με 15% και αρνητικά με 85%, στο αν επιτρέπουν στην κόρη τους να ταξιδέψει και να εκπροσωπήσει το σχολείο της σ' ένα άθλημα, στο επίπεδο της Ιορδανίας.

Από τα παραπάνω φαίνεται ότι δε διαφέρουν οι απαντήσεις των κηδεμόνων στην περιφέρεια και την πόλη σε ό,τι αφορά στην ερώτηση αυτή. Αυτό οφείλεται στους ίδιους λόγους που αναφέραμε παραπάνω.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αρκετές κοινωνίες και ειδικά οι αραβικές, ανάμεσα στις οποίες συγκαταλέγεται κι η ιορδανική, εξακολουθούν να διατηρούν ένα κλίμα ανισότητας ανάμεσα στα δύο φύλα, στηριζόμενες στην εξωτερική εμφάνιση, τα φυσικά χαρακτηριστικά και τις ιδιότητες κάθε φύλου. Η παρούσα μελέτη, ωστόσο, δεν υιοθετεί αυτές τις αντιλήψεις, καθώς τέτοιες απόψεις καταδικάζουν κάθε προσπάθεια των γυναικών για ίσες ευκαιρίες στην κοινωνία. Αν και τα τελευταία χρόνια η γυναίκα της ιορδανικής κοινωνίας προσπάθησε να συμμετάσχει ενεργά στην κοινωνική ζωή, αυτό επιτεύχθηκε αλλά με πολύ μικρό ποσοστό συμμετοχής. Από την έρευνα προκύπτει ότι παρά τα βήματα προόδου που πραγματοποιήθηκαν από τις γυναίκες, εκείνες εξακολουθούν να είναι περιορισμένες από τα ήθη και τα έθιμα της ιορδανικής κοινωνίας, τα οποία ανάγουν τη γυναίκα σε πολίτη δεύτερης κατηγορίας.

Η γυναίκα από την παιδική ηλικία μαθαίνει την υπακοή και την υποταγή στους άνδρες του οικογενειακού της περιβάλλοντος, θεωρώντας κατ' αυτόν τον τρόπο τον περιορισμό της ελευθερίας της αυτονόητο. Επίσης, η πάσης φύσεως αποφάσεις που αφορούν τη γυναίκα λαμβάνονται από τους άνδρες. Διαπιστώνουμε, λοιπόν, την ανάγκη αλλαγής στον τρόπο διαπαιδαγώγησης των κοριτσιών από τους γονείς, κατά τρόπο που να μην διαχωρίζει τα δύο φύλα και να μην καλλιεργεί αίσθημα κατωτερότητας στις γυναίκες. Ο ρόλος και η θέση της γυναίκας σε ότι αφορά στη συμμετοχή της στην κοινωνική ζωή και τον αθλητισμό διαπιστώνεται, από την έρευνα, ιδιαίτερα ελλιπής. Αυτό αποδίδεται στο χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και στο ότι η συμμετοχή της γυναίκας σε αυτούς τους τομείς δεν θεωρείται σημαντική, καθώς τα ήθη και τα έθιμα τη θέλουν περιορισμένη στο νοικοκυριό. Επιπρόσθετα, η ίδια η γυναίκα λόγω του τρόπου ανατροφής της δεν έχει εμπιστοσύνη στον εαυτό της και τις ικανότητές της προκειμένου να διεκδικήσει μεγαλύτερα ποσοστά συμμετοχής στους παραπάνω τομείς. Οι αντιλήψεις της γυναίκας στην Ιορδανία σχετικά με την άσκηση αθλητικών δραστηριοτήτων και την αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου είναι ποικίλες. Παρά τη γενική αλλαγή που έχει σημειωθεί στον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία αντιμετώπιζε τη γυναίκα, η στάση της ίδιας κοινωνίας και της οικογένειας απέναντι στον αθλητισμό των γυναικών παραμένει συντηρητική. Αυτό, ίσως, οφείλεται στη δομή της κοινωνίας στην Ιορδανία, η οποία ακολουθεί την παραδοσιακή γραμμή που δεν επιτρέπει στη γυναίκα να συμμετέχει ενεργά στις κοινωνικές δραστηριότητες, πράγμα που θεωρείται εμπόδιο στην ανάπτυξη και επιβραδυντικό στοιχείο για την κοινωνική ένταξη της γυναίκας και της συμμετοχής της στις διάφορες αθλητικές

δραστηριότητες. Είναι κοινώς αποδεκτό ότι η κοινωνική θέση της γυναίκας στην Ιορδανία έχει, πλέον, αλλάξει ριζικά. Η γυναίκα στην Ιορδανία συμμετέχει, ως ένα βαθμό, στη δημόσια ζωή, έχοντας κατορθώσει να εισέλθει σε χώρους που προηγουμένως ήταν κατά αποκλειστικότητα ανδρικοί. Εν τούτοις, η γυναίκα βρίσκεται σε πολύπλευρη πάλη με τις παραδοσιακές και νέες αξίες που εξυψώνουν τη θέση της και τους ρόλους της στην κοινωνία και την οικογένεια. Αναμφίβολα, η γυναίκα καλείται να καλύψει τις αντιφάσεις ανάμεσα στα στερεότυπα και τις εξελίξεις, ανάμεσα στο παραδοσιακό και το σύγχρονο.

Η θέση της κοινωνίας και της οικογένειας στον κοινωνικό ρόλο της γυναίκας αποτελεί ένα ακόμη εμπόδιο στη γενικότερη ανάπτυξή της και στην άσκηση διαφόρων δραστηριοτήτων, συμπεριλαμβανομένων και των αθλητικών. Η ανεπάρκεια των καταλλήλων υποδομών, που διευκολύνουν την αθλητική ενασχόληση των γυναικών, αποτελεί ένα πρόσθετο εμπόδιο που απομακρύνει τη γυναίκα της Ιορδανίας από τον αθλητισμό. Επιπλέον, οι κοινωνικές προσπάθειες είτε σε επίσημο, κρατικό επίπεδο είτε σε ιδιωτικό, γίνονται από παράγοντες που δεν ενθαρρύνουν τη γυναίκα να ασκήσει αθλητική δραστηριότητα σε οργανωμένη φάση, βοηθώντας της να υπερνικήσει τα εμπόδια.

Ειδικότερα και βάσει των αποτελεσμάτων της παρούσας μελέτης, μπορούμε να καταγράψουμε τα εξής συμπεράσματα:

-Τα κορίτσια της ιορδανικής κοινωνίας στερούνται ελευθεριών που στις δυτικές κοινωνίες θεωρούνται αυτονόητες, όπως για παράδειγμα η δυνατότητά τους να βγουν από το σπίτι μόνες, χωρίς τη συνοδεία κάποιου.

-Εντός της οικογένειας οι πάσης φύσεως αποφάσεις λαμβάνονται από τον πατέρα και τους υπόλοιπους άνδρες του σπιτιού, ενώ ο ρόλος της συζύγου και των υπόλοιπων γυναικών της οικογένειας είναι κατώτερος και συμπληρωματικός των ανδρών.

-Η ανατροφή των κοριτσιών από τους γονείς είναι προσανατολισμένη στην ανάπτυξη μίας γυναίκας που πάνω απ' όλα θα είναι σωστή σύζυγος και μητέρα.

-Οι γονείς έχουν το κορίτσι και τις περιορισμένες συναναστροφές του υπό τη διαρκή εποπτεία τους, προκειμένου εκείνο να μην παρεκκλίνει από τον επιθυμητό τρόπο ανατροφής που επιβάλλει η ίδια η οικογένεια, η κοινωνία και η θρησκευτική πίστη.

-Οι άνδρες της ιορδανικής κοινωνία θεωρούν ότι οι γυναίκες είναι κατώτερες λόγω της συναισθηματικής φύσης τους και γι' αυτό δεν μπορούν να αναλάβουν και να αντεπεξέλθουν στα καθήκοντα των ανδρών.

-Η οικογένεια περιορίζει το κορίτσι εντός του σπιτιού και το απομονώνει από το κοινωνικό περιβάλλον, πιστεύοντας ότι αυτός είναι ο μόνος τρόπος το κορίτσι να διατηρήσει την αγνότητά του και την καλή του φήμη, προσόντα που δημιουργούν πρόσφορο έδαφος για την προοπτική του γάμου. Η προσπάθεια διατήρησης της «τιμής» της οικογένειας και του ίδιου του κοριτσιού αποτελεί άλλωστε την κύρια αιτία περιορισμού των ελευθεριών της γυναίκας στην ιορδανική κοινωνία.

-Η δημιουργία οικογένειας αποτελεί τον προορισμό ανδρών και γυναικών, ενώ τα ανύπαντρα μέλη της ιορδανικής κοινωνίας τείνουν να περιθωριοποιούνται και να δημιουργούν αρνητική εικόνα στον κοινωνικό περίγυρο.

-Όλες οι πτυχές της καθημερινής ζωής των γυναικών προσδιορίζονται από τις θρησκευτικές, κοινωνικές και ηθικές επιταγές. Ακόμα και η ενδυμασία τους είναι τέτοια, που να ενισχύει τη σεμνότητα, την υποταγή και την υπακοή στη θρησκευτική πίστη.

-Οι γονείς της ιορδανικής κοινωνίας θεωρούν σημαντική τη μόρφωση του κοριτσιού. Ωστόσο, προτιμούν η εκπαίδευση αυτή να ενισχύει τη θρησκευτική τους πίστη και να τους παρέχει επιπλέον προσόντα που θα τις βοηθήσουν στο μελλοντικό τους νοικοκυριό.

-Το ενδεχόμενο του γάμου, ως προτεραιότητα των μελών ιορδανικής κοινωνίας, τις περισσότερες φορές αποτελεί λόγο διακοπής της εκπαιδευτικής διαδικασίας για τα κορίτσια.

-Η εκπαίδευση των αγοριών περιλαμβάνει θέματα που θα τα βοηθήσουν να αντεπεξέλθουν στις κοινωνικές και επαγγελματικές προκλήσεις, ενώ η εκπαίδευση των κοριτσιών επικεντρώνεται σε θέματα που ενισχύουν κι ενδυναμώνουν το ρόλο της συζύγου και της μητέρας.

-Ο μεγάλος αριθμός μελών της ιορδανικής οικογένειας δεν επιτρέπει την παροχή ίσων ευκαιριών στα μέλη της. Προτεραιότητα έχουν τα αγόρια, ενώ οι γονείς εκπληρώνουν το καθήκον προς τις κόρες τους με την εξασφάλιση της προίκας τους.

-Οι μαθητές της επαρχίας και ειδικότερα τα κορίτσια, έχουν μειωμένες ευκαιρίες εκπαίδευσης, από τα κορίτσια της πόλης, καθώς στην επαρχία τα εκπαιδευτικά ιδρύματα είναι σαφώς λιγότερα από εκείνα της πόλης, τα μέσα μεταφοράς περιορισμένα και τα εργατικά χέρια περισσότερο αναγκαία στην οικογένεια.

-Τα κορίτσια της ιορδανικής κοινωνίας και οι γονείς τους προτιμούν τη γενική εκπαίδευση, παρά την επιλογή τεχνικών και επαγγελματικών εκπαιδευτηρίων. Άλλωστε, η πιθανότητα εξάσκησης του επαγγέλματος που πιθανόν να σπουδάσουν είναι πολύ μικρή, συνεπώς περιορίζονται σε θεωρητικές σπουδές που προσεγγίζουν περισσότερο τον άνθρωπο.

-Η μη συνέχιση των σπουδών του κοριτσιού μετά το Λύκειο, ειδικά όταν κατοικεί μόνιμα στην επαρχία, οφείλεται στις απαγορεύσεις και τις επιταγές που πηγάζουν από τα θρησκευτικά ήθη και έθιμα, όπως η απαγόρευση εξόδου από τον τόπο διαμονής, η προοπτική του γάμου μετά τη βασική εκπαίδευση κ.ά.

-Οι γονείς της ιορδανικής κοινωνίας προτιμούν τα αγόρια από τα κορίτσια, καθώς οι κόρες τους δημιουργούν αυτόματα πολλές ευθύνες και έννοιες, με βασικότερες εκείνες της διατήρησης της αγνότητας της κόρης και δημιουργίας της προίκας της.

-Ο σύζυγος είναι υπεύθυνος για την οικονομική υποστήριξη του σπιτικού και της οικογένειας, ενώ η σύζυγος για τη φροντίδα τους.

-Ο Μουσουλμάνος έχει το δικαίωμα να αποκτήσει και άλλες συζύγους, με την προϋπόθεση ότι μπορεί να τις συντηρεί. Ωστόσο, η πρώτη σύζυγος και η οικογένειά της νιώθουν ότι ένα τέτοιο γεγονός τους εξευτελίζει στην κοινωνία.

-Η τεκνοποίηση αγοριών ισχυροποιεί τη θέση της συζύγου απέναντι στον άνδρα της και την οικογένειά του.

-Τα κορίτσια της ιορδανικής κοινωνίας δηλώνουν ότι τους αρέσει ο αθλητισμός, ενώ οι γονείς τους δηλώνουν πως δεν τους αρέσει.

-Ο αθλητισμός, όπως και οποιαδήποτε άλλη δραστηριότητα που αποσπά τη γυναίκα από τον προσανατολισμό της στην οικογένεια, θεωρείται από το κοινωνικό περιβάλλον μία ανούσια και ανώφελη ασχολία.

- Τόσο τα κορίτσια, όσο και οι γονείς τους πιστεύουν ότι ο αθλητισμός τα ωφελεί. Ωστόσο, οι γονείς της επαρχίας φαίνεται να απαγορεύουν στην κόρη τους να γυμνάζεται πέρα από το μάθημα της Φ.Α., ενώ οι γονείς της πόλης της το επιτρέπουν.

-Στις περιπτώσεις που οι γονείς απαγορεύουν στις κόρες τους να αθλούνται είναι λόγω των απαγορεύσεων και των κανονισμών που πηγάζουν από τα ήθη και τα έθιμα της ιορδανικής κοινωνίας.

-Η ιορδανική κοινωνία αντιτίθεται στην ενασχόληση των γυναικών με τον αθλητισμό, καθώς πιστεύεται ότι η δραστηριότητα αυτή αποπροσανατολίζει τη γυναίκα από τα καθήκοντά της, της προσδίδει αντρικό χαρακτήρα κι επηρεάζει τη

γονιμότητά της. Επίσης, υπάρχει η αντίληψη ότι η έντονη αθλητική δραστηριότητα μπορεί να κάνει το κορίτσι να «χάσει» την αγνότητά του.

-Άλλοι παράγοντες που αποθαρρύνουν τη συμμετοχή της γυναίκας στον αθλητισμό είναι η ελλιπής υλικοτεχνική υποδομή, οι περιορισμοί στην ενδυμασία, η αναγκαιότητα ύπαρξης γυναίκας γυμνάστριας και το γεγονός ότι δεν πρέπει να γυμνάζονται σε χώρο όπου συναθλούνται η παρακολουθούνται από άνδρες.

-Τόσο τα κορίτσια, όσο και οι κηδεμόνες τους αποκλείουν το ενδεχόμενο να διδάσκονται το μάθημα της Φ.Α. από άνδρα καθηγητή, καθώς και την πιθανότητα συνδιδασκαλίας με το άλλο φύλο.

-Η πλειοψηφία των κοριτσιών φαίνεται να βοηθά στις οικιακές εργασίες.

-Η συμπεριφορά και η φήμη του κοριτσιού επηρεάζει τη φήμη ολόκληρης της οικογένειάς του και ειδικότερα της μητέρας του, που θεωρείται ως η κύρια υπεύθυνη για τη σωστή ανατροφή της κόρης της.

-Η πλειοψηφία των κοριτσιών δηλώνει ότι περνά τον ελεύθερο χρόνο της είτε σπίτι με την οικογένεια, είτε βλέποντας τηλεόραση. Επίσης, τα περισσότερα κορίτσια δηλώνουν ότι έχουν κάποιο χόμπι που εξασκούν κατά τον ελεύθερο χρόνο τους.

-Κανένας εκ των ανθρώπων του οικογενειακού περιβάλλοντος δε στηρίζει την ενασχόληση των κοριτσιών με τον αθλητισμό.

-Το κορίτσι φαίνεται να δίνει τη συγκατάθεσή του για το γάμο της.

-Οι σύζυγοι φαίνεται να επιτρέπουν στη σύζυγο να συμμετέχει στη διαπαιδαγώγηση των παιδιών.

-Οι γονείς δεν επιτρέπουν στο κορίτσι να ταξιδέψει μόνο του και να εκπροσωπήσει το Νομό της σε κάποια αθλητική διοργάνωση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Α. Ελληνόγλωσση

- Αγγελονίδης, Ι. κ.ά (2001). *Πετοσφαίριση ΙΙ*. Αθήνα: Εκδόσεις χ.ό.
- Αθανασοπούλου, Α. (2002). *Αρβανίτες και Αλβανοί Μετανάστες: Διαπραγμάτευση της Συλλογικής Ταυτότητας του Νομού Αργολίδας*. Διδακτορική Διατριβή. Έγκριση από το Πανεπιστήμιο Μυτιλήνης. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Αλεξάκης, Ε. (1980). *Τα Γένη και η Οικογένεια στην Παραδοσιακή Κοινωνία της Μάνης*. Διδακτορική Διατριβή. Έγκριση από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Αλεξάκης, Ε. (1984). *Η Εξαγορά της Νύφης: Συμβολή στη Μελέτη των Γαμήλιων Θεσμών στη Νεότερη Ελλάδα*. Αθήνα: Εκδόσεις χ.ό.
- Αναγνωστόπουλος, Β. (επιμ). (1999). *Λαϊκή Παράδοση και Παιδί*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Αναστασιάδης, Μιχ. (1993). *Βασική Τεχνική της Καλαθοσφαίρισης*. Αθήνα: Εκδόσεις χ.ό.
- Αφεντάκης Αντι. (1993). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική: Η Εξέλιξη της Παιδαγωγικής και Διδακτικής Σκέψης*. Τόμος Β. Αθήνα: Εκδόσεις Δέσποινα Μαυρομμάτη.
- Αφεντάκης, Αντι. (1997). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική: Σύγχρονες Τάσεις της Αγωγής*. Τόμος Γ. Αθήνα: Εκδόσεις Δέσποινα Μαυρομμάτη.
- Αυδίκος, Ε. κ.ά (2002). *Οι Ρομά στην Ελλάδα*. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνική Εταιρία Εθνολογίας.
- Βαγενάς, Γ. (1997). *Στατιστικές εφαρμογές στην Φυσική Αγωγή και στον Αθλητισμό*. Αθήνα: Εκδόσεις χ.ό.
- Βασιλόπουλος, Α. και Ζουμπουρίδης Ι. (1992). *Η Θεωρία της Βασικής Γυμναστικής*. Αθήνα : Εκδόσεις Τελέθριον.
- Βερβενιώτη, Α. (1991). *Οι Συναγωνίστριες, τα Αιτία της Συμμετοχής και Δράσης των Γυναικών στις Εαμικές Αντιστασιακές Οργανώσεις 1941-1944*. Τόμος 1. Διδακτορική Διατριβή. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Βογιατζόγλου, Μ. κ.ά (1986). *Ελληνικός Λαϊκός Πολιτισμός: Λαϊκές τέχνες- Μουσική – Χορός –Θέατρο Σκιών*. 2^{ος} Τόμος. Αθήνα: Εκδόσεις Γνώση.

- Βυτινάρου, Β. και Ελευθέριου, Β. (ΧΧ). *Επιλογή Προγραμματισμός & Προπόνηση Αθλητών Στίβου*. Αθήνα: Εκδόσεις χ.ό.
- Γαργαλιάνος, Δ. (1998). *Αθλητισμός και Εξωτερική Πολιτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήσης.
- Γεωργίου- Νίλσεν, Μ. (1980). *Η Οικογένεια στα Αναγνωστικά του Δημοτικού*. Αθήνα: Εκδόσεις Κέρδος.
- Γιαννουλάτος, Α. (1997). *Ισλάμ: Θρησκευολογική Επισκοπήσις, Ζ΄ Έκδοση*. Αθήνα: Εκδόσεις Πορευθέντες.
- Δημόπουλος, Κ. (1993). *Ο Παραδοσιακός Γάμος στη Λακωνία και στη Πελοπόννησο*, Αθήνα: Εκδόσεις χ.ό.
- Δουλκέρη, Τ. (1989). *Ισότητα των Δυο Φύλων στις Εργασιακές Σχέσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήσης.
- Εμμανουήλ, Κ. κ.ά (1999). *Αεροβική Γυμναστική*, Αθήνα: Εκδόσεις χ.ό.
- Εμμανουήλ, Κ. (2001). *Μέθοδος Διδασκαλίας στη Φυσική Αγωγή*. Αθήνα: Εκδόσεις χ.ό.
- Ζαμπέτα, Ε. (1992). *Η Εκπαίδευση Πολιτική στην Ελληνική Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση 1974-1989: η περίπτωση των πολιτικών εποπτείας και αξιολόγησης της εκπαίδευσης*. Διδακτορική Διατριβή. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Ζεγκίνης, Ε. (1994). *Οι Μουσουλμάνοι Αθίγγανοι της Θράκης*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ίδρυμα Μελετών Χερσονήσου του Αίμου-255.
- Ζουνχιά, Κ. (1998). *Φυσική Αγωγή στο Δημοτικό Σχολείο*. Αθήνα: Εκδόσεις χ.ό.
- Ηλιού, Μ. (1990). *Εκπαιδευτική και Κοινωνική Δυναμική: κατανομή εκπαιδευτικών ευκαιριών*. 3^η Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Πορεία.
- Ηραντός, Κ. (1988). *Αθλητισμός και Κοινωνία: Κοινωνικοπολιτικές Προσεγγίσεις του Αθλητισμού της Κλασικής και Σύγχρονης Εποχής*. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
- Θανάτσης, Γ. (1983). *Αρραβώνες και Γάμοι «Μικρής Ηλικίας»*. Διδακτορική Διατριβή. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Ιγγλέση, Χ. (1997). *Πρόσωπα Γυναικεία-Πρόσωπα της Συνείδησης*. Ε΄ Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας.
- Κακλαμανάκη, Ρ. (1984). *Η Θέση της Ελληνίδας: στην Οικογένεια, στην Κοινωνία, στην Πολιτεία*, Β΄ Έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.

- Καμπερίδου, Ε. (ΧΧ). *Η Πολυεθνική Δουλεία του Οθωμανικού Χαρεμιού. Η Θέση της Γυναίκας στο Οθωμανικό Χαρέμι, κατά την Επιτόπια Παρατήρηση Ξένων Περιηγητριών του 17^{ου}, 18^{ου} και του 19^{ου} αιώνα. Η θέση της Γυναίκας στο Ισλάμ. Διδακτορική διατριβή, τόμος Α', τόμος Β'.* Αθήνα: Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνιολογίας.
- Καμπερίδου,Ε. (2007). 'Κοινωνικό Φύλο, Φυσική Αγωγή και Αθλητισμός'. *Πανεπιστημιακές Σημειώσεις του μαθήματος επιλογής 'Κοινωνικό Φύλο και Αθλητισμός.* ΤΕΦΑΑ του Εθνικού & Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.
- Καμπερίδου, Ε. (2003). Ο Χορός και η Φυσική Κίνηση ως Σύμβολα Κοινωνικής Κατωτερότητας στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. *Γυναίκα & Άθληση, 3,* Έκδοση της Πανελλήνιας Ένωσης για την Προώθηση των Γυναικών στον Αθλητισμό και τα Σπορ (ΠΕΠΓΑΣ): 153-164.
- Καρακολτσίδου, Β.(2000). *Όψεις της Μειονοτικής Εκπαίδευσης στην Δυτική Θράκη, το Παράδειγμα του Χωριού Πάχνης της Ξάνθης.* Διδακτορική Διατριβή, Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο.
- Καρζής, Θ. (1990). *Γυναίκα της Νέας Εποχής.* Αθήνα: Εκδόσεις Φιλιππότη.
- Καρζής, Θ. (1997). *Η Γυναίκα στο Μεσαίωνα:Χριστιανισμός – Δυτική Ευρώπη-Βυζάντιο –Ισλαμισμός – 2^η έκδ. ξανακοιταγμένη και διορθ.* Αθήνα: Εκδόσεις Φιλιππότης.
- Καριωτόγλου, Α. (2005). *Σπουδή στη Θρησκευολογία.* Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.
- Κατσίκας, Χ.& Καββαδίας, Γ. (1994). *Η Ανισότητα στην Ελληνική Εκπαίδευση: η Εξέλιξη των Ευκαιριών Πρόσβασης στην Ελληνική Εκπαίδευση 1960-1994.* Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg – Παιδαγωγική Σειρά.
- Κλεισούρας, Β. (1997). *Εργο-φυσιολογία, Φυσιολογική Βάση της Μυϊκής Προσπάθειας.* Αθήνα: Εκδόσεις Συμμετρία.
- Κυριαζή, Ν.(2002). *Η Κοινωνιολογική Έρευνα, Κριτική Επισκόπηση των Μεθόδων των Τεχνικών, 4^η Έκδοση,* Αθήνα, Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Κυρίδης, Α.(1997). *Η Ανισότητα στην Ελληνική Εκπαίδευση και η Πρόσβαση στο Πανεπιστήμιο:1955-1985.* Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.
- Κωνσταντινάκος Π. & Ρωμανού Φ. (1994), *Η Αθλητική Αγωγή στο Σχολείο,* University Studio Press, Θεσσαλονίκη
- Λεντάκης, Α. (1986). *Είναι η Γυναίκα Κατώτερη από τον Άντρα;: Ή πως Κατασκευάζεται η Γυναίκα, 2^η Έκδοση.* Αθήνα: Εκδόσεις Δωρικός.

- Λυδάκη, Α. (1994). *Μπαλάμε και Ρομά οι Τσιγγάνοι των Άνω Λιοσίων*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Λύτρας, Π. (1983). *Αθλητική Ψυχο-κοινωνιολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Θεωρία.
- Μακρής, Γ. (2004). *Ισλάμ, Πεποιθήσεις και Τάσεις*. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Μαράτου, Αλιπράντη Μ. (1995). *Η Οικογένεια στην Αθήνα: Οικογενειακά Πρότυπα και Συζυγικές Πρακτικές*. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
- Μαρκαγκουδάκη, Ε. (XX). *Η Εκπαίδευση και Διάκριση των Φύλων*. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας.
- Μαυραγάνης, Γ. (1995). *Παλαιοχώρι «Πλωμαρίου- Λέσβου» Παράδοση- Ιστορία- η Ζωή και τα Έθιμα*. Β΄ Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις χ.ό.
- Μερακλής, Μ. (1992). *Λαϊκή Τέχνη*. Γ΄ Τόμος. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας.
- Μερακλής, Μ. (1997). *Θέματα Λαογραφίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Μερακλής, Μ. (1998). *Κοινωνική Συγκρότηση*, 8^η Έκδοση, Α΄ Τόμος. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας.
- Μερακλής, Μ. (1999). *Θέματα Λαογραφίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Μερακλής, Μ. (XX). *Ελληνική Λαογραφία, Ήθη και Έθιμα*. Εκδόσεις Οδυσσέα. Αθήνα.
- Μήλιος, Ι. (1980). *Κοινωνιολογία του Αθλητισμού*. Αθήνα: Εκδόσεις χ.ό.
- Μήλιος, Ι. (1993). *Εκπαίδευση και Εξουσία*, 4^η Έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική.
- Μίλεση, Χ. (2006). *Οι Αλλοδαποί Μαθητές από την Αλβανία στη Σχολική Κοινότητα*. Αθήνα : Εκδόσεις Γρηγόρη.
- Μουντάκης Κ. (1992), *Η Φυσική Αγωγή στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο*, Εκδόσεις SALTO, Θεσσαλονίκη
- Μουσούρου, Λ. (2000). *Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μουσούρου, Λ. (2005). *Οικογένεια και Οικογενειακή Πολιτική*. Αθήνα: Gutenberg.
- Μουσούρου, Λ. (XX). *Γυναικεία Απασχόληση και Οικογένεια: στην Ελλάδα και αλλού*
Αθήνα: Εκδόσεις Εστία.
- Μπάγιος, Ι. (2000). *Τακτική της Χειροσφαίρισης*. Αθήνα: Εκδόσεις χ.ό.
- Μπέγζος, Μ. (2005). *Θεοκρατία ή Δημοκρατία*. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.
- Μπεργελές, Ν. (1993). *Βόλει – Μπολ. Τεχνική*. Β΄ Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις χ.ό.
- Μυλωνάς, Π. (1990). *Οι Πομάκοι της Θράκης*. Αθήνα: Εκδόσεις Νέα Σύνορα.

Α. Λιβάνη.

- Μουσιδης, Α. (1986). *Η Αγροτική Κοινωνία στη Σύγχρονη Ελλάδα: παραγωγική και κοινωνική διάρθρωση στην ελληνική γεωργία, 1950-1980*. Αθήνα : Εκδόσεις Ίδρυμα Μεσογειακών Μελετών
- Νικηταράς, Ν. (1994). *Υπαίθρια Ζωή*. Αθήνα: Εκδόσεις Τελέθριον.
- Νικηταρά, Ν. (2003). *Η Πόλη και η Άσκηση του Πολίτη*, Αθήνα: Εκδόσεις Τελέθριον.
- Νικηταράς, Ν. (XX). *Μαζικός Αθλητισμός*. Β΄ Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Τελέθριον.
- Νικολαΐδου, Μ. (1978). *Η Γυναίκα στην Ελλάδα: Δουλειά και Χειραφέτηση*. Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Ντάβου, Μ.& Χρηστάκης, Ν. (2000). *Εισαγωγή στην Ψυχολογία της Επικοινωνίας*. Αθήνα: Εκδόσεις Συμμετρία.
- Παναγιωτόπουλος, Δ.(1999). *Αθλητισμός & Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας*. Ελληνικό Κέντρο Έρευνας Αθλητικού Δικαίου (ΕΚΕΑΔ) Αθήνα: Εκδόσεις Έλλην.
- Παπαδάκης, Ν. (2003). *Εκπαιδευτική Πολιτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Παπαϊωάννου, Α. Θεοδωράκης, Γ. Γουδας., Μ. (1999). *Για μια Καλύτερη Διδασκαλία της Φυσικής Αγωγής*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Salto.
- Πατέλος, Κ. (1987). *Πολιτική Ιστορία του Ισλαμικού Χώρου 7^{ος} –18^{ος} αιώνας* . Αθήνα: Εκδόσεις Απ. Αναστασίου.
- Πατεράκης, Γ. (1988). *Γιατί οι Άνθρωποι Κάνουν Παιδιά*. Αθήνα: Εκδόσεις Δωρικός.
- Πατσαμάν, Χ. (1989). *Σταγόνες από το Ισλάμ*. Κομοτηνή: Τυποεκδοτική Α.Ε..
- Πιπερόπουλος, Γ. (1997). *Η Κοινωνιολογία*. Β΄ Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Σακαλάκη, Μ. (1985). *Το Απαγορευμένο στους Δεσμούς Συγγένειας*. Αθήνα: Εκδόσεις Κέρδος.
- Σαμψών, Α. (1995). *Σκοπέλου Λαϊκός Πολιτισμός*, 1^η Έκδοση, Λαογραφικό Μουσείο Σκοπέλου. Αθήνα: Εκδόσεις Σκόπελος.
- Σαρατζέμης, Γ. (1990). *Ενόργανη Γυμναστική*. Τεύχος Β. Αθήνα: Εκδόσεις χ.ό.
- Σαρατζέμης, Γ. (1998). *Τα Βοηθητικά Όργανα*, Αθήνα: Εκδόσεις χ.ό.
- Σαρρής, Ν. (1985). *Εισαγωγή στην Κοινωνιομετρία: την Ομαδική Ψυχοθεραπεία και το Ψυχόδραμα*, Αθήνα: Εκδόσεις Γραμμή.

- Σαρρής, Ν. (1990). *Η Οικογένεια στην Τουρκία: Κοινωνική Πλαισίωση και Θεσμική Προσέγγιση*. Αθήνα: Εκδόσεις Ρήσος.
- Σιαννός, Δ. (1988). *Παραδοσιακά Σχολικά και Εξωσχολικά Παιχνίδια 1881-1967* Λεοντρίων Καρδίτσης. Αθήνα: Εκδόσεις Ι.Γ. Τζαβέλα.
- Σταμίρης, Γ. (XX). *Γενική Κοινωνιολογία*. Αθήνα: Εκδόσεις Ζήτα.
- Σταμίρης, Γ. (XX). *Κοινωνιολογία του Αθλητισμού*. Δεύτερη Ανανεωμένη Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Ζήτα.
- Σταμίρης, Γ. (XX). *Κοινωνιολογικά Θέματα*. Αθήνα: Εκδόσεις Ζήτα.
- Στεφανίδης, Α. (1994). *Η Γυναίκα στο Ισλάμ: Μύθος και Πραγματικότητα*. Κατερίνη: Εκδόσεις «ΤΕΡΤΙΟΣ».
- Τηλικίδου, Ε. (2002). *Έρευνα Μάρκετινγκ*. 3^η έκδοση. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Global Bookstore.
- Τομπαΐδης, Δ. (1982). *Η Ισότητα Ευκαιριών στην Εκπαίδευση: Συμβολή στη Μελέτη Εκδημοκρατισμού της Εκπαίδευσης*, 2^η Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Γρηγόρη.
- Τσαούσης, Δ. (1991). *Η Κοινωνία μας: Οργάνωση, Λειτουργία, Δυναμική*. Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.
- Φίλιας Β. (1996). *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και τις Τεχνικές των Κοινωνικών Ερευνών*, Δεύτερη Συμπληρωμένη Έκδοση, Αθήνα Gutenberg.
- Φραγκουδάκη, Α. (1985). *Η Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Εκδόσεις: Παπαζήσης.
- Χατζηαναγνώστου, Ι. (1991). *Δημογραφικό - Πληθυσμιακό Πρόβλημα του Πλανήτη μας*. Αθήνα: Εκδόσεις Ελευθεροδάκης.
- Χατζηχαριστός, Δ. (1990). *Σύγχρονο Σύστημα Φυσικής Αγωγής*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκουλα.
- Χατζηχαριστός Δ. (2003), *Σύγχρονο Σύστημα Φυσικής Αγωγής: από τη Θεωρία στην Πράξη*, Τόμος 1^{ος}, XX, Αθήνα
- Χουντουμάδη, Α. (1996). *Παιδιά και Γονείς στο Ξεκίνημα μιας Σχέσης*. Β' Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.

B. Ξενόγλωσση

B-1. Αγγλική

- Γκαντερέ, Φ., κ.ά (1982). *Αθλητισμός, Κουλτούρα και Καταπίεση*, (μετάφρ. Γεωργαντζή Γ.). Αθήνα: Εκδόσεις Ουτοπία.
- Γκιζέλης, Γρ., κ.ά (1984). *Παράδοση και Νεωτερικότητα στις Πολιτιστικές Δραστηριότητες της Ελληνικής Οικογένειας: Μεταβαλλόμενα σχήματα*. (μετάφρ. Πασσά Ο.). Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
- Ελιάς, Ρ. & Ντάνινγκ, Ε. (1998). *Αθλητισμός και Ελεύθερος Χρόνος στην Εξέλιξη του Πολιτισμού* (μετάφρ. Χειρδάρη Σ. και Κακαρούκα Γ., επιμέλεια Κυπριανός Π., γλωσσική επιμέλεια Κατσιαμπούρα Γ.). Αθήνα: Εκδόσεις Δρομέας.
- Κολλάνς, Κ. (1980). *Θέλω να Γυρίσω στο Σπίτι* (μετάφρ. Κουλεντιάνου Μ.). Αθήνα: Εκδόσεις Θυμάρι.
- Μίτσελ, Τ. (1981). *Η Εποχή της Γυναίκας* (μετάφρ. Αδαμάκη Μ.). Δ΄ Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Πύλη.
- Τοκμακίδης, Σ. (επιμ.). (1992). *Euro Fit: Για την Αξιολόγηση της Φυσικής Κατάστασης*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Salto.
- Χάφτον, Ο. (2003), *Ιστορία των Γυναικών στην Ευρώπη (1500-1800)*, Αθήνα: Εκδόσεις Νεφέλη.
- Abu-Lughod, L. (1998). *Remaking Women: Feminism and Modernity in the Middle East*. New Jersey: Princeton University Press.
- Afshar, H. (1998). *Islam and Feminisms: An Iranian Case-Study*. Women's Studies at York. Great Britain: MacMillan Press.
- Ahmed, A. & Donnan, H. (1994). *Islam, Globalization and Postmodernity*. London: Routledge.
- Alkhuli, M. (1990). *The Light of Islam*. Amman: Alfalah House for Publication & Distribution.
- Argyrou, V. (1996). *Tradition and Modernity in the Mediterranean: The Wedding as Symbolic Struggle*. London: Cambridge University Press.
- Askew, S. & Ross, C. (1994). *Τα Αγόρια δεν Κλαίνε*, Β΄ Έκδοση, Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Badran, M. (1995). *Feminists, Islam, and Nation*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

- Billmann, F. (1997). *Όταν ο χορός θεραπεύει*. (μετάφρ. Χρυσικοπούλου Λ., επιμέλεια Μαρούσου Κ.). Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Bitton, W. & Provenzo, E. (1983). *History of Education & Culture in America*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Blacklede, D. & Hynt, B. (1995). *Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης*. (μετάφρ. Δεληγιάννη Μ.). Αθήνα: Εκδόσεις Έκφραση.
- Blundell, S. (2004). *Γυναίκα στην Αρχαία Ελλάδα: Η Θέση της Γυναίκας στην Τέχνη, στην Κοινωνία, στη Θρησκεία και στην οικογένεια*, (μετάφρ.-επιμέλεια Χατζηφώτη Λ.), Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Breger, R. & Hill, R. (1998). *Cross-Cultural Marriage: Identity and Choice*. New York: Berg, Oxford.
- Brooks, R. (2002), *Representing Sport*. Great Britain: Arnold.
- Cashmore, E. (1990). *Making Sense of Sport*. London: Routledge.
- David Lyle Light Shields & Brend Jo Light Bredemeier (1995), *Character Development and Physical Activity*, Human Kinetics, Champaign Illinois
- Davis, K. Leijenaar, M. & Oldersma, J. (1991). *The Gender of Power*. London: SAGE Publications.
- Diow, B. Fan Dain (1969). *Συστήματα Έρευνας στην Κοινωνική Διαπαιδαγώγηση και Ψυχολογία* (επιμέλεια Outhman S.). Κάιρο: Εκδόσεις χ.ό.
- Drury, B. & Schmid, A. (1973). *Introduction to Women's Gymnastics*. New York: Hawthorn Books.
- Duby, G. (1996). *Ο Ιππότης, Η Γυναίκα και ο Ιερέας: ο Γάμος στη Φεουδαρχική Ευρώπη* (μεταφρ. Μπνβενίστε Ε.). Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης.
- Early, E. (1993). *Baladi Women of Cairo*. Colorado: The American University in Cairo Press.
- Edwards, H. (1973). *Sociology of Sport*. Homewood, Illinois: The Dorsey Press.
- Ehrich, D. & Gebel, R. (1992). *Προπόνηση Αποκατάστασης μετά από Αθλητικές Κακώσεις*, (μετάφρ. Φλεμετάκη Ε., επιμέλεια Κέλλης Σ.). Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Salto.

- El-Azhary Sonbol, A. (2005). *Beyond the Exotic: Women's Histories in Islamic Societies*. New York: Syracuse University Press.
- Espocito, J. (2002). *What Everyone Needs to Know About Islam: Answers to Frequently Asked Questions, From One of America's Leading Experts*. Oxford: Oxford University Press.
- Gardiner, N. (1930). *Athletics of the Ancient World*. Oxford: Clarendon Press.
- Genep, A. (1960). *The Rites of Passage* (translated by Vizedom M. and Caffee G. Chicago: The University of Chicago Press.
- Gerner, D. (2000). *Understanding the Contemporary Middle East, United States of America*: Lynne Rienner Publishers.
- Giddens, A. (1993). *Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία*. (επιμέλεια-πρόλογος Κονιαβίτης Θ. μετάφρ. Τριανταφυλλόπουλου Ν. Επιμέλεια κειμένου Γκράβαρης Δ.). Γ' Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Οδυσσέας.
- Giddens, A. (2002). *Κοινωνιολογία*. (μετάφρ. και επιμέλεια. Τσαούσης Δ.). Αθήνα: Εκδόσεις Gutenberg.
- Gillin & Gillin (1954). «*Cultural Sociology*». New York: Mac-Millan.
- Goodlad, J. & Keating, P.(1990). *Access to Knowledge: an Agenda for our Nation's Schools*. New York: The College Board.
- Grimal, P. (1990). *Ο Έρωτας στην Αρχαία Ρώμη* (μετάφρ. Τσαγκάς Ν.). Αθήνα: Εκδόσεις Δημη. Ν. Παπαδήμας.
- Hirschon, R. (2004). *Κληρονόμοι της Μικρασιατικής Καταστροφής: Η Κοινωνική Ζωή των Μικρασιατικών Προσφύγων στον Πειραιά*. (μετάφρ. Κουρεμένου Κ., επιμέλεια Χουρμουζιάδου Ε.). Αθήνα: Έκδοση Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης.
- Hoffman, S.(1992). *Sport and Religion*. Champaign, Illinois: Human Kinetics Books.
- Holt P., Lambton, A. & Lewis, B. (1970). *The Cambridge History of Islam: The Central Islamic Lands*. Volume 1. Great Britain: Cambridge University Press.
- Horkheimer, M., Fromm, E., Marcuse, H. (1996). *Η Αυθεντία και Οικογένεια: Θεωρητικά σχέδια, Πολιτείες* . (επιμέλεια Κουζέλης Γ., μετάφρ. Αναγνωστέου Λ.). Αθήνα: Εκδόσεις Νήσος.

- Horst, Louis & Carroll. (1961). *Modern Dance Forms: In Relation to the other Modern Arts*, San Francisco: Impulse Publications.
- Ingham, A. & Loy, J. (1993). *Sport in Social Development: Traditions, Transitions and Transformations*. Champaign, Illinois: Human Kinetics Publishers.
- Jenny, J. (1955). *Introduction to Recreation Education*, Philadelphia: W.B. Saunders Company.
- Kamberidou, Irene (2006). The Body and Ottoman Society. *MESOGEIOS: Mediterranee, Histoire, People, Langues, Cultures*, vol. 28: 13-29. Editions Herodotos, Paris, France.
- Klein, G. (1985). *Reading into Racism: Bias in Children's Literature and Learning Materials*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Koziara, K., Moskow, M., Tanner, L. (1987). *Working Women: Past, Present, Future*. Washington: The Bureau of National Affairs.
- Lahoud, N. and Johns, A. (2005). *Islam in World Politic*. Oxon: Routledge.
- Lerner, G. (1977). *The Female Experience: the American Heritage Series*. Indianapolis: The Bobbs-Merrill Company.
- Lewis, S. (1980). African Women and National Development, (in) Lindsay B. Comparative Perspectives of Third World Women. Τόπος...: Progr Publishers.
- Lindbergh, G. (1963). *Πώς μας Βοηθάει η Παιδεία* (μετάφρ. Sharef A.). Βηρυτός: Εκδόσεις Βράκλεν.
- Lindholm, C. (2002). *The Islamic Middle East: Tradition and Change*. Revised Edition. USA: Blackwell Publishing.
- Loizos, P. & Papataxiarchis, E. (1991). *Contested Identities*. New Jersey: Princeton University Press.
- Louis J. Cantori & Iliya Harik (1984), *Local Politics and Development in the Middle East*, Westview Press, United States of America
- McNamee, M. & Parry, S. (1998). *Ethics and Sport*. London: E.& F.N. SPON.
- Mesbah, H., Bahonar, M., al-Faruqi, L. (1984). *Status of Women in Islam*. Techran-Iran: Islamic Propagation Organization.
- Mikfer, and Webind, (X.X.). *Η Κοινωνία* (επιμέλεια-μετάφραση Iissa A.). Κάιρο: Εκδόσεις Al Naahda.

- Moghadam, V. (2003). *Modernizing Women: Gender and Social Change in the Middle East*. Second Edition. London: Lynne Rienner Publishers.
- Molloy, J. & Adams, R. (1987). *The Spirit of Sport: essays about sport and values*. U.S.A.: Wyndham Hall Press.
- Mood, D., Musker F., Rink, J. (1999). *Sports and Recreational Activities*. Twelfth Edition. United States of America: WCB McGraw-Hill.
- Mosston, M. & Ashworth, S. (1997). Διδασκαλία της Φυσικής Αγωγής, (μετάφρ.-επιμέλεια Μουντάκης Κ.). Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Salto.
- Muge, Gocek F. & Balaghi, S. (1994). *Reconstructing Gender in the Middle East: Tradition, Identity and Power*, New York: Columbia University Press.
- Mujtaba, S. & Musawi, R. (1974). *Western Civilisation Through Muslim Eyes*. (translated by Goulding F.). Houston: Free Islamic Literatures.
- Nelson, M. (1991). *Are we winning yet?: How Women Are Changing Sports and Sports Are Changing Women*. New York: Random House.
- Ollenburger, J. & Moore, H. (1992). *A Sociology of Women: The Intersection of Patriarchy, Capitalism and Colonization*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- Paulsen, K. & Kuhn, R. (1976). *Woman's Almanac*. USA: Armitage Press and Information House Books.
- Peristiany, J. (1976). *Mediterranean Family Structures*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pratt, J. & Benagh, J. (1964). *The Official Encyclopedia of Sports*. New York: Franklin Watts.
- Rail, G. (1998). *Sport and Postmodern Times*, Albany: State University of New York Press.
- Riordan, J. & Jones, R. (1999). *Sport and Physical Education in China*. London: E & FN Spon.
- Roberts, G. (1998). «*Sports In The Lives of Children and Adolescents, Success On The Field and In Line*». London: Praeger Publishers.

- Roberts, S. (1998). «*Children's Thinking 3Ed*». New Jersey: Prentice Hall Publishers.
- Rowe, D. (1995). *Popular Cultures: Rock Music, Sport and the Politics of Pleasure*. London: SAGE Publications.
- Sage, G. (1990). *Power and Ideology in American Sport: A Critical Perspective*. Second Edition. United States of America: Human Kinetics.
- Saktanber, A. (2002). *Living Islam: Women, Religion and the Politicization of Culture in Turkey*. New York: I.B. TAURIS.
- Schneider, L. & Silverman, A. (2003). *Global Sociology: Introducing Five Contemporary Societies*. Third Edition. New York: McGraw Hill.
- Shields, D. & Bredemeier, B. (1995). *Character Development and Physical Activity*. Champaign Illinois: Human Kinetics.
- Singly, F. (1996). *Κοινωνιολογία της Σύγχρονης Οικογένειας: Θεωρητική προσέγγιση της Σύγχρονης Οικογένειας (μετάφρ. Παλλαντίου Λ., φιλολογική επιμέλεια Καλαβρουζιώτιου Δ., γενική επιμέλεια Πολυχρονοπούλου Ν.)*. Αθήνα: Εκδόσεις Σαββάλα.
- Sparhawk, R., Leslie, M., Turbow, P. & Rose, Z. (1989). *American Women in Sport, 1887-1987 a 100-year chronology*. London: The Scarecrow Press.
- Tapper, R. (1991). *Islam in Modern Turkey: Religion, Politics and Literature in a Secular State*. London: I.B. Tauris.
- The American University (1985). *Morocco, a country study*, United States Government.
- Thomas, J. & Nelson, J. (2003). *Μέθοδοι Έρευνας στην Φυσική Δραστηριότητα II (επιμέλεια Καρτερολιώτης Κ.)*. 3^η έκδοση, Ιατρική έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Πασχαλίδης.
- Toubia, N. (1988). *Women of the Arab World* (translated by Gamal N.). London and New Jersey: Zed Books
- Tranter, N. (1998). *Sport, Economy and Society in Britain 1750-1914*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Tsemberis, S., Psomiades, H. & Karpathakis, A. (1999). *Greek American Families: Traditions and Transformations*. New York: Pella.

- Tuleja, T. (1987). *Curious Customs: The Stories Behind 296 Popular American Rituals*. New York: Harmony Books.
- Turner (1989). *The Body and Society*. Basil Blackwell: Oxford Press.
- Umphlet, W.(1985). *American Sport Culture: the humanistic dimensions*. London: Bucknell University Press.
- Winearls, J. (1990). *Choregraphy the Art of the Body: An Anatomy of Expression*, London. Εκδόσεις χ.ό.

B-2. Αραβική

- Ιερό Κοράνι.
- Χρησάτ, Σ. (1990). *Τα Ήθη και τα Έθιμα του Γάμου στην Ιορδανία*. Amman: Εκδόσεις Al Arabia.
- Abd Almotaal, G. (1983). *Η Γυναίκα στην Ισλαμική Θρησκεία*. Κάιρο: Εκδόσεις Wohbaa.
- Abo Alroob, T. (1980). *Σπουδές στον Ιορδανικό Φολκλορισμό*. Amman: Εκδόσεις Υπουργείο Πολιτισμού.
- Abo Altaeb, M. (1976).*Η Θέση του Αθλητισμού στα Ιορδανικά Σχολεία, Μεταπτυχιακή εργασία*, Amman, Πανεπιστήμιο της Ιορδανίας.
- Abo Saaema, A. (1997). *Η Γυναίκα στον Αραβικό Κόσμο*. Amman: Εκδόσεις Al Nahda Al Arabia.
- Aboy Koysa, A. (XX). *Ο Νόμος (Al Zarka) και οι Φυλές της*. Amman: Εκδόσεις Al Fikr Al Alami
- Al Amad, H. (1969). *Από τα Λαϊκά μας Τραγούδια στην Ιορδανία*, Amman: Εκδόσεις Υπουργείου πολιτισμού.
- Al Amad, H. (1978). *Η Λαϊκές Ιορδανικές Παροιμίες*, , Amman: Εκδόσεις Υπουργείου πολιτισμού.
- Al Amad, H.(1989). *Η Λαϊκή Κληρονομιά, Δεύτερος Τόμος*. Amman: Εκδόσεις Al Markazia.
- Al Amad, H. (1996). *Η Λαϊκή Λογοτεχνία στην Ιορδανία*, Amman: Εκδόσεις Al Nashr.

- Alawy, M. (1971). *Εισαγωγή στην Ψυχολογία του Αθλητισμού*, Κάιρο: Εκδόσεις Al Marifa
- Alawy, M και Jalal.,S (1972). *Ψυχολογία του Αθλητισμού*, 3^{ος} Τόμος, Κάιρο: Εκδόσεις Al Marifa
- Albokharh (1987). *Η Σωστή Συλλογή*. (επιμέλεια Deb M.). Βηρυτός: Εκδόσεις Alymama.
- Al Dape, G. (1991). *Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία*, Amman: Εκδόσεις Al Fikr.
- Al Gaouhari, M. & Shoykri, A. (1980). *Αστική και Αγροτική Κοινωνιολογία*, Κάιρο: Εκδόσεις Al Maaref.
- Al Gazali, A. (XX). *Η Θρησκευτική Επιστήμη*. Κάιρο: Έκδοση Επιτροπής του Ισλαμικού Πολιτισμού.
- Al Gazali, M. (1990). *Γυναικεία Θέματα ανάμεσα στο Παρελθόν και το Μέλλον*. 1^η Έκδοση. Κάιρο: Εκδόσεις Alshorok.
- Alkakei, Y. (2001). *Η Θέση της Γυναίκας στο Ισλάμ*. Βηρυτός: Εκδόσεις Al Nahda Al Arabia.
- Alkhmash,S. (1981) *Η Γυναίκα στην Αραβία και η Παραδοσιακή Κοινωνία*. Αλεξάνδρεια: Εκδόσεις Τρίτος Κόσμος.
- Alkhshab, S. (1982). *Η Κοινωνική Θεωρία και η οικογενειακή μελέτη*. Κάιρο: Εκδόσεις Al Maaref.
- Al Kashab, M. (1958). *Σπουδές στην Κοινωνιολογία της Οικογένειας*. 2^{ος} Τόμος. Κάιρο: Εκδόσεις Al Baian.
- Al Kashab, M. (1962). *Οι Αρχές της Κοινωνιολογίας*. Κάιρο: Εκδόσεις Al Baian.
- Al Kordy, E. (1986). *Αναλυτική μελέτη για τη θέση του μαθήματος της Φυσικής Αγωγής στα σχολεία της Ιορδανίας, με ολοκληρωμένο πρόγραμμα, Διδακτορική Διατριβή, Σχολή Φυσικής Αγωγής, Πανεπιστήμιο Heloan Κάιρο.*
- Al Magaly, F. (2005). *Τα Ιορδανικά Ήθη κι Έθιμα του Παρελθόντος και του Παρόντος*, Amman: Εκδόσεις Al Isra.
- Almoyhele, M. (XX). *Σχόλια του Aessa Iben Hesham*. Κάιρο: Εκδόσεις AlRefaae.
- Almoyhele, M. (XX) *Σχόλια του Aessa Iben Hesham*. Κάιρο: Εκδόσεις AlRefaae.
- Alnoawe, A. (1994). *Riad Alsalehen*. (επιμέλεια...) Τόπος χ.ό.: Εκδόσεις χ.ό.

- Al Satti, H. (1960). *Νομική Κοινωνιολογία*. Κάιρο: Εκδόσεις Al Marifa.
- Alskoyr, M. (1986). *Η Περιφερειακή Ανάπτυξη: Πρακτική Έρευνα στην Περιφέρεια της Ιορδανίας*. Amman: Εκδόσεις Shker.
- Altaal, A. (1989). *Η Εξέλιξη της Παιδείας στην Ιορδανία 1921-1989*. Δεύτερος Τόμος. Amman: Έκδοση Υπουργείο Πολιτισμού.
- Al Tebe, O. (1992). *Το Κομμωτήριο και οι Γυναίκες από την Ισλαμική Άποψη*. Amman: Εκδόσεις Al Etisam.
- Al Zyoud, M. (2005). *Η Νεολαία και οι Αξίες*. Amman: Εκδόσεις Al Shorok.
- Aoyda, M. (1975). *Αιγυπτιακό Χωριό και Κοινωνιολογία*. Κάιρο: Εκδόσεις Rafat.
- Ateatt, A. (1991). *Οι Λαϊκές μας Παροιμίες*. Πρώτος Μέρος. Amman: Εκδόσεις Al Markazia.
- Bin Zayid Al Azizi, R. (1981). *Η Ιορδανική Κληρονομιά*. 1^η Έκδοση. Amman: Υπουργείο Πολιτισμού.
- Diab, F. (1980). *Αξίες, Ηθη και Έθιμα*. Βηρυτός: Εκδόσεις Al Nahda Al Arabia
- Droysh, N. & Ibrahem, E. (1994). *Νέα Δημιουργία του Χορού*. Κάιρο: Εκδόσεις Alhna.
- Fekrei, A. (X.X). *Εντυχία του ζευγαριού*. Πρώτο Μέρος. Κάιρο: Εκδόσεις Almaaref.
- Fouad, A. (1981). *Αγροτική Κοινωνιολογία*. Βηρυτός: Εκδόσεις Alnahda al Arabia.
- Ghaith, M.& Garred, M. (1988). *Αγροτική Κοινωνία*. Κάιρο: Εκδόσεις Al Marife.
- Hamami, H. (1971). *Οι Συριακές Παραδοσιακές Ενδυμασίες*. Δαμασκός: Εκδόσεις Υπουργείου Πολιτισμού.
- Hamod, A. (1997). *Το Ποδόσφαιρο από το Α στο Ω*. Βηρυτός: Εκδόσεις...
- Haraka, A. (1989). *Η Συγγένεια στην Ιορδανία: μέσα από τις Λαϊκές Παροιμίες*. Jordan: Εκδόσεις Al Yermok University, Irbed.
- Haroyn, B., κ.ά (1995). *Αθλητισμός και Υγεία*, Amman: Εκδόσεις Al Maktaba Al Ouatania.
- Ibn Kather (XX). *Ερμηνεία του Κορανίου*. Τρίτη Έκδοση. Βηρυτός: Εκδόσεις Al Marifa

- Ibn Taemae (1988). *Ο Μεγάλος Ερμηνευτής*, (επιμέλεια Abadalrhman Omera).
Τόμος 5. Βηρυτός: Εκδόσεις Επιστημονικά Βιβλία.
- Jolane, F. (1983). *Οι Βάσεις της Κοινωνιολογίας*. 1^η Έκδοση. Σαουδική Αραβία:
Εκδόσεις Al Ouatania.
- Kaere, M. (1985). *Οι Κοινωνικές Σχέσεις στην Ιορδανική Οικογένεια*. Amman:
Εκδόσεις Altaaon.
- Khalil, T. (1998). *Τα Εμπόδια της Ενόργανης Γυμναστικής και οι Ασκούμενοι*.
Διδακτορική Διατριβή. Amman: Πανεπιστήμιο της Ιορδανίας.
- Khtab, A. & Zaki, K. (1965). *Η Κοινωνιολογία του Αθλητισμού*. Κάιρο:
Εκδόσεις Al Nhada Alarabia.
- Kholi, S. (1992). *Εμπόδια για την Χρήση των Δυνάμεων της Γυναίκας: στην
Οικογένεια και στην Κοινωνία..* Αλεξάνδρεια: Εκδόσεις Al Marifa
Αλτζαμεια.
- Kholi, S. (1994). *Η Οικογένεια και η Οικογενειακή Ζωή*. Αλεξάνδρεια: Εκδόσεις
Almaarefa Αλτζαμεια.
- Kolli, A. (1996). *Αθλητισμός και Κοινωνία*. Σειρά Βιβλίων «Ο Κόσμος της
Γνώσης». Κουβέιτ: Εθνικό Συμβούλιο Μόρφωσης και Τεχνών.
- Kolli, A. (1998). *Η Φυσική Αγωγή και ο Αθλητισμός*. Κάιρο: Εκδόσεις Al Fiker.
- Kolli, H. (1993). *Η Προσευχή και η Υγεία του Ανθρώπου*. Amman: Εκδόσεις
Alzhra Alarabe.
- Koraa, A. (1998). *Η αθλοιατρική*. Βαγδάτη: Εκδόσεις Almoysol.
- Madboyli, G. (1970). *Κοινωνική Αλλαγή και Κοινωνική Νόμοι στις Αγροτικές
Περιοχές της Αιγύπτου*. Μεταπτυχιακή Μελέτη. Κάιρο: Φιλολογική
Σχολή, Πανεπιστήμιο του Καΐρου.
- Mansour, M. (2000). *Η Γυναίκα και ο Αθλητισμός από Ισλαμική Σκοπιά*.
Amman: Εκδόσεις Al Manahg.
- Malkaouy, H. (2001). *Η Κοινωνική Ιστορία του Amman 1921-1947*. Διδακτορική
Διατριβή. Amman: Πανεπιστήμιο της Ιορδανίας.
- Mouner, M. (2003). *Η Ισλαμική Παιδαγωγική στα Αραβικά Κράτη*. Κάιρο:
Εκδόσεις Κόσμος του Βιβλίου.
- Najy, B. (1995). *Θηλυκός Αθλητισμός στο Νόμο Ζαρκα και τα προβλήματα του*,
Μεταπτυχιακή Μελέτη, Amman: Πανεπιστήμιο της Ιορδανίας

- Obidat, S. (1986). *Σπουδές στα Ηθη και τα Έθιμα των Ιορδανών*. Tripoliy: Εκδόσεις Al Masri.
- Obidat, A. (1995). *Τα Ηθη και τα Έθιμα στην Ιορδανική Κοινωνία*. Tripoliy: Εκδόσεις Al Masri.
- Oraby, Η κ.ά (1989). *Τα Εμπόδια που Αντιμετωπίζει ο δάσκαλος της Φυσικής Αγωγής στην Ιορδανία*, Amman, ολυμπιακή Επιτροπή.
- Ouwadi, A. (1976). *Ποιοι είναι οι Βεδουίνοι*. Πρώτο μέρος. Amman: Εκδόσεις Τυπογραφικό Τμήμα του Υπουργείου Τύπου.
- Ouwadi, A. (1989). *Οι Φυλές στην Ιορδανία*. Amman: Εκδόσεις Al Bashir.
- Rashed, A. (1983). *Η Ζωή στην Πόλη Αμμάν 1878-1948*. 1^η Έκδοση. Amman: Εκδόσεις Alynareea.
- Rashed, A . (1993). *Τα Παραδοσιακά Συστήματα του Κουτατίμπ στο Αμμάν, 1900- 1958*. Amman: Εκδόσεις Alynareea
- Saafan, H. (1957). *Οι Βάσεις της Κοινωνιολογίας*. Κάιρο: Εκδόσεις Al Maaref.
- Saati, S. (1972). *Η Μαγεία και η Κοινωνία*. Πρακτική Έρευνα. Κάιρο: Εκδόσεις Al Malaak.
- Saati, S. (1972). *Οι Ρόλοι του Ζευγαριού στην Αιγυπτιακή Οικογένεια*. Διδακτορική Διατριβή. Κάιρο: Πανεπιστήμιο Καΐρου.
- Saati, S. (1981). *Η Κοινωνική Αλλαγή και οι Επιλογές του Γάμου*. Βηρυτός: Εκδόσεις Al Nahad Al Arabia.
- Saati, S. (1988). *Η Κοινωνική Αλλαγή και οι Επιλογές του Γάμου*. Δεύτερη Έκδοση. Βηρυτός: Εκδόσεις Al Nahad Al Arabia.
- Saati, S. (1999). *Sociology of Women*. Κάιρο: Εκδόσεις Al Arab.
- Sammer, K. (1981). *Το Πολιτιστικό Κίνημα στην Ιορδανία*, 1^{ος} Τόμος. Amman: Εκδόσεις Υπουργείου Πολιτισμού.
- Shalaan, I. (1972). *Ο Αιγυπτιακός Λαός και οι Λαϊκές Παροιμίες του*. Κάιρο: Εκδόσεις Αιγυπτιακή Επιτροπή για το Βιβλίο.
- Shawqi, A. (1999). *Al Shawqiyat*. Εισηγήσεις και Σχόλια Dr. Emil Touma. 1^{ος} τόμος. Δεύτερη Έκδοση. Βηρυτός: Dar Al.Jeel.
- Shawqi, A. (1999). *Al Shawqiyat*. Εισηγήσεις και Σχόλια Dr. Emil Touma. 2^{ος} Τόμος. Δεύτερη Έκδοση. Βηρυτός: Dar Al.Jeel

- Shawqi, A. (1999). *Al Shawqiyat*. Εισηγήσεις και Σχόλια Dr. Emil Touma. 3^{ος} Τόμος. Δεύτερη Έκδοση. Βηρυτός: Dar Al.Jeel.
- Srahan, H. & Fessal, G. (1994). *Σπουδές στην Ιορδανική Κοινωνία*. Amman: Εκδόσεις Εθνικής Βιβλιοθήκης.
- Yones, A. (2001). *Η Γυμναστική και το Ισλάμ*. Amman: Εκδόσεις Al Nafaais.
- Yones, A. & Ibrahim, M. (2003). *Αθλητισμός, Κανόνες και Έλεγχος από Ισλαμική Άποψη*. 1^{ος} Τόμος. Amman: Εκδόσεις Al Nnafaais.
- Woageh, A. (2001). *Τα Δικαιώματα της Γυναίκας*. Βηρυτός: Εκδόσεις Oyidaat.
- Wohba, T. (1983). *The Role of Women in Islam*. Al riad (Σ.Α): Εκδόσεις Al Loaa

Γ-1.Εφημερίδες

- Αλ Ζιούντ, Χ. (2005). *Οι Ολυμπιακοί Αγώνες να γίνονται Μόνιμα στην Αθήνα*, Εφημερίδα Ελεύθερος, 12 Απριλίου, Αριθμός Φύλλου 5714
- Αρχιεπίσκοπος Χριστόδουλος (2006). *Γνώμη στην εφημερίδα Μέτρο*, 10 Οκτωβρίου, Αριθμός φύλλου 1447.
- Κωνσταντάρας, Ν. (2006). *Η Εποχή των Αμαζόνων*, εφημερίδα Καθημερινή. 24 Δεκεμβρίου, Αριθμός Φύλλου 26.466.
- Εφημερίδα Metropolis. (2006). *Η Γυμναστική, το Καλύτερο «Χάπι» για την Κατάθλιψη*, 9 Μαΐου, Αριθμός Φύλλου 12.
- Εφημερίδα Έθνος. (2006). *Λιγότερες Διακρίσεις για τις Γυναίκες, Καλύτερο Μέλλον για τα Παιδιά*, 12 Δεκεμβρίου, Αριθμός Φύλλου 7602.
- Εφημερίδα Μέτρο. (2006). *Βελτιώνεται η Θέση της Γυναίκας στην Σαουδική Αραβία*, 22 Μαρτίου, Αριθμός Φύλλου 1320.
- Εφημερίδα Μέτρο. (2006). *Οι Γυναίκες «το Κλειδί» για την Αναγέννηση του Αραβικού Κόσμου*, 8-10 Δεκεμβρίου, Αριθμός Φύλλου 1490.
- Abo Tooq A.(2007). *Η Συνεργασία με τον Έφηβο*, εφημερίδα Al Dustour.Μέρος Νεολαία.15 Αύγουστο, Αριθμός Φύλλου 14396.
- Abo Doura, S.(2007). *Η Νεολαία και Πατριαρχική Μορφή στην Ιορδανική Κοινωνία*, εφημερίδα Al Dustour, Μέρος Νεολαία.15 Αύγουστο, αριθμός φύλλου 14396.

Γ-2.Περιοδικά

- Aldeen Refaae, D.(1993). *Το Αμμάν του Χθες*, περιοδικό της Τέχνης, Τεύχος 1ο.
- Alktbee, I. (2006). *Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα στον Αραβικό Πολιτισμό*, περιοδικό Al-Rssaleh. The National Center For Human Rights. No 6 June-2006, Second Year Issue, Amman.
- Al Mallah, M. (1983). *Ποιητική Συλλογή*, περιοδικό Al Hikmah, Τεύχος 5, Μάιος, Amman:Υπουργείο Πολιτισμού.
- Al Mallah, M.(1984). *Διδασκαλία των Κοριτσιών*, περιοδικό Al Hikmah, Τεύχος 9, Αύγουστος, Amman:Υπουργείο Πολιτισμού.
- Al Roysan, S. (1946). *Μιλάει για το Πρώτο του Σχολείο*, περιοδικό Alraad, Τεύχος 7, 8 Ιουλίου. Amman:Υπουργείο Πολιτισμού.
- Amen, N. (1996). *Το Πέρασμα από τα Έθιμά μας* , περιοδικό Ibdaea, Ιούλιος, Τεύχος 7. Amman:Υπουργείο Πολιτισμού.
- Lwopertoyn, D. (1997). *Ανθρωπολογία του Σώματος και της Ανάπτυξης*, (μετάφραση Shaker Lteef), περιοδικό Ibdaea, Σεπτέμβριος, Τεύχος 9.
- Satti, S. (1975). *Ο Ρόλος της Γυναίκας στην Σύγχρονη Αιγυπτιακή Κοινωνία*, περιοδικό Εθνική Κοινωνία, Ειδικό Τεύχος για τις Γυναίκες, Σεπτέμβριος, Τεύχος 12.
- Shbshakh, A. (1997). *Οι Επιλογές των Εργαζόμενων Γυναικών προς τον Ελεύθερο Χρόνο και την Καθημερινότητά τους*, Περιοδικό της Τέχνης, του Αθλητισμού και της Επιστήμης. 9^{ος} Τόμος. Κάιρο: Η Σχολή Θηλέων για τη Γυμναστική των Κοριτσιών.
- Wohba, O. (1945). *Η Γυναίκα στην Ιορδανία*, περιοδικό Alrapeta Alfekria, Απρίλιος, Αριθμός 4, Amman.

Δ-1. Πρακτικά Συνεδρίων

- Παπαγεωργίου, Ν. (επιμ.) (1994). *Εκπαίδευσης και Ισότητας Ευκαιριών:* παιδαγωγικό υλικό και ισότητα ευκαιριών στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια Εκπαίδευση: Ευρωπαϊκό Συνέδριο 7-8-9 Απριλίου. Αθήνα: Εκδόσεις

- Παρασκευόπουλος, Ι., κ.ά (1998). *Διαφυλικές Σχέσεις «Εισαγωγή στο Σεμινάριο Κατάρτισης Εκπαιδευτικών – Στελεχών σε Θέματα Σεξουαλικής Αγωγής και Ισότητας των Δοο Φύλων»*. Γ΄ Έκδοση, Β΄ Τόμος. Αθήνα: Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα.
- Μαρματάκης, Μ. & Πετρινώτης, Ξ. (επιμ.) (1986). *Γυναίκες, Εργασία, Νέες Τεχνολογίες-Ελλάδα-ΕΟΚ*. 16-17 Μάιος 1986. Συνέδριο για τα Δικαιώματα της Γυναίκας. Αθήνα: Εκδόσεις: Σύνδεσμος.
- Ναφάα, Α.(1996). *Η Θέση της Γυναίκας στην Ζωή του Amman*, στο Συνέδριο με Θέμα *Amman: Πραγματικότητα και Αισιοδοξία*, 27-29 Ιουνίου 1990. Amman.
- Ευρωπαϊκό Συνέδριο .(1996). *Οι Γυναικείες Σπουδές στην Ελλάδα και η Ευρωπαϊκή Εμπειρία*, 4-6 Νομβρίου 1993. Αριστοτέλειο πανεπιστήμιο, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Παρατηρητής.
- Alexandria University. (1995). *Women and Sport. Faculty of Physical Education for Girls*. International Congress. October 24-27. Alexandria University.
- Alexandria University. (1999): *Women, Sport and Future Science*. Third Scientific International Conference. October 19-22. Alexandria University.
- Alexandria University.(2001). *Life Long Learning*. 14th International Congress. October 26-29. Alexandria University
- Alhorane, H. & Alabade, M (επιμ.) (1996). *Αμμάν Πραγματικότητα και Ελπίδα: Πολιτισμός και Περιφερειακή Ανάπτυξη*. 27-29 Ιουνίου 1990, 1^η έκδοση. Amman: Εκδόσεις Νέου Ιορδανικού Κέντρου.
- Drink, B. (1995). *Physical Activity and Health Outcomes in Women Towards Active Living*. Proceedings of the International Conference of Physical Activity, Fitness and Health, Human Kinnetic Publishers.
- Oja, P. & Telama, R. (1991). *Sport for all from the World Congress on Sport for All*, held in Tampere, Finland, 3-7 June 1990. Elsevier.
- UNESCO Final Report (1990). *Islam, Perestroika and the Education of Women: Principles and Possibilities*, International Seminar on Literacy and Lifelong Education for Women, UNESCO/Kirghiz Teacher Training Institute for Women, Final Report. Frunze, Kirghizstan, 26 November-1 December 1990.

Δ-2. Άλλες πηγές

- Υπουργείο Παιδείας. (1980). *Ιστορία της Παιδείας στην Ιορδανία 1921- 1970*. Amman: Εκδόσεις Μέση Ανατολή.
- Υπουργείο Παιδείας (1988). *Νόμος «27» για το έτος 1988, Εθνικό τμήμα της ανάπτυξης και ερευνάς*, Amman, Εκδόσεις Εθνικό τυπογραφείο.
- Υπουργείο Παιδείας. (1988) *Το Εθνικό Συνέδριο για την Παιδαγωγική Ανάπτυξη*, τόμος 29, Amman, Εκδόσεις Υπουργείο Παιδείας.
- Υπουργείο Παιδείας. (1989). *Οι Βασικές Γραμμές του Μάθημα της Φυσικής Αγωγής*. (Εθνική ομάδα για την το μάθημα της Φ.Α). Amman, Εκδόσεις Υπουργείο Παιδείας.
- Υπουργείο Παιδείας. (1992). *Η κατάσταση τις Αθλητικές Δραστηριότητες στα Δημόσια Σχολεία της Ιορδανίας: Αναλυτική Καταγραφή*, Amman, Εκδόσεις Υπουργείο Παιδείας.
- Υπουργείο Παιδείας της Ιορδανίας (XX). *Οδηγός των Μαθητών στην Φυσική Αγωγή*, Amman, Εκδόσεις Υπουργείο Παιδείας.
- Υπουργείο Νέας Γενιάς (1994). *Το Αναθεωρημένο Σύστημα των Αθλητικών Συλλόγων (1994)*, αριθ. 8, Amman. Υπουργείο Νέας Γενιάς.
- Υπουργείο Πολιτισμού της Ιορδανίας (XX). *Η Ροδοκόκκινη Πόλη*, Amman: Έκδοση Υπουργείου Πολιτισμού.
- Ένωση Αραβικών Πανεπιστημίων (1985). *Μελέτη στην Αραβική Κοινωνία*. Amman.
- Ετήσια Βρετανική Έκθεση, Palestine and Trans Jordan Administration Report. V.2.1928.
- Ετήσια Βρετανική Έκθεση, Palestine and Trans Jordan Administration Report. V.3. 1929-1931.
- Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών για τον Πολιτισμό και την Επιστήμη (UNESCO): *Αραβική Ερμηνεία για την Κοινωνική Επιστήμη*. Και την Αραβική Ερευνητική των Κοινωνικών Επιστημών. Κάιρο.
- Στατιστική Υπηρεσία της Ιορδανίας για το έτος 2003, Μάιου - 2004. τεύχος 6 Amman.
- Bayomy, I. (επιμ.) (1975). *Η κοινωνική επιστήμη*. Κάιρο: Εκδόσεις Γενικής Επιτροπής Βιβλίου.

- MENA Development Report (2004). *Gender and Development in the Middle East and North Africa: Women in the Public Sphere*. Washington: The World Bank.

E. Διαδίκτυο

- *Αθλητισμός και Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης*,
http://ec.europa.eu/sport/sport-and/media/media_overview_el.html (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο, 3-01-2007).
- Γιακουμέλος, Ν., *Το Μπάσκετ Ταμπού για το Ισλάμ*,
<http://www.akatanomastos.gr/details.php?i=417>,
(τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 02-04-2007).
- Δελτίο Τύπου, *Η UNICEF Στηλιτεύει τη Βία Κατά των Γυναικών*,
<http://www.unicef.gr/oldpress/2000/dt0800.php>
(τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 13-12-2006).
- Κεμαλάκης, Γ, *Προξενιό-Αρραβώνας στη Θράκη*,
<http://alex.eled.duth.gr/EThM/Thrakika/1999/11.htm>,
(τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 03-01-2007).
- Νικολαΐδης, Η, *Γυναίκα και Ισλάμ*,
<http://www.pasok.gr/portal/gr/isotita/5000006/5878/7/7/1/showdoc.html> (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο, 13-12-2006).
- *Την 2^η Ετήσια για τη μείωση του ρατσισμού κατά την γυναίκα (1998). Η Εθνική Επιτροπή για Θέματα της Γυναίκας. Amman.*
<http://www.arabwomenconnect.org/hdocs/mainform.asp?p=lib/LibList&lang=ar&keyword=&cat=&scat=&country=&pg=8>
(τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 14-11-2006).
- Φουρούλη, Σ, *Η θέση της γυναίκας στο Ισλάμ*,
<http://www.papaki.panteion.gr/teuxos8/islam.htm>
(τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο, 13-12-2006).
- Χαντσούλη, Ε, *Η γυναίκα στο Ισλάμ*,

- http://www.iek-akmi.gr/iek_akmi/media/html/draft_online/june06/islam.html**,
(τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 04-04-2007).
- Arabic News: *Jordanian Women Can Appeal for Divorce Raising Marriage Age*,
<http://www.arabicnews.com/ansub/Daily/Day/011215/2001121509.html>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 29-03-2007).
 - BBC News: *Saudi Arabia bans forced marriage*
http://newsvote.bbc.co.uk/mpapps/pagetools/print/news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/44 (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 28-03-2007).
 - BBC News: *World: Middle East Jordanian "honour killings" Condemned*,
http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/419627.stm,
(τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 29-03-2007).
 - Bdour, S. *Jordanian Women: Past & Present*
http://www.alrai.com/pages.php?articles_id=8840
(τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 04-01-2006).
 - *Family Life*,
<http://www.cp-pc.ca/english/jordan/family.html>,
(τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 29/3/2007).
 - Freedom House. *Special Reports: Women's Rights in the Middle East and North Africa: Jordan*,
<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=166&year=0>
(τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 22-05-2007).
 - Hirst, D, *Educated for Indolence*,
<http://www.guardian.co.uk/Archive/Article/0,4273,3888923,00.html>, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 05-04-2007).
 - Hussein, R, *Women Activists Examine Changing Marriage Law*,
<http://www.jordanembassyus.org/080498009.htm>,
(τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 29-03-2007).
 - *Islam in Jordan*,

- <http://www.jordan-encounter.com/Islam%20in%20Jordan-96.html>**, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 09-04-2007).
- Khan, B, *Marriage Diplomacy*,
<http://www.meforum.org/pf.php?id=390>,
(τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 28-03-2007).
 - L.C, *Are Men and Women Equal In God's Judgement?*,
<http://www.submission.org/women/equal.html>,
(τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 04-04-2007).
 - Loughran, G, *Games Arabs Play*,
<http://www.saudiaramcoworld.com/issue/197207/games.arabs.play.htm> (ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 14-11-2006).
 - *Marriage In Islam*,
<http://www.jamaat.org/islam/WomanMarriage.html>,
(τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 03-04-2007).
 - Mary, Ann Zehr, *Education Week: Education or Marriage?*
<http://beta.edweek.org/ew/articles/2005/06/15/40jordanb2.h24.html?print=1>
(τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 29-03-2007).
 - *Men and Women Have the Right to Seek Education In Islam*,
<http://www.answering-christianity.com/education.htm>,
(τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 05-04-2007). - The Alan Guttmacher Institute, *International Family Planning Perspectives, Digest*,
<http://www.guttmacher.org/pubs/journals/2520399.html>,
(τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 29-03-2007).
 - The Hashemite Royal Court of Jordan, *Women In Jordan: A Synopsis*,
<http://www.noor.gov.jo/main/womenjo.htm>,
(τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 09-04-2007).
 - The Jordan Times, *Queen attends interactive play designed to raise traffic awareness among schoolchildren*,
<http://www.queenrania.jo/content/sectionPopup.aspx?secID=yuth&itemID=1151&ModuleID=press&ModuleOrigID=news>

- Walter, S, *New Studies Link Exercise to Delays In Menstruation*,
<http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?sec=health&res=940DEFD91638F935A25751C0A96E948260>
 (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 20-11-2006).
- Wikipedia, *Βεδουΐνοι*,
<http://el.wikipedia.org/wiki/%CE%92%CE%B5%CE%B4%CE%BF%CF%85%CE%AF%CE%BD%CE%BF%CE%B9>
 (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 27-11-2006).
- Wikipedia, *Women In Islam*,
http://en.wikipedia.org/wiki/Women_in_Islam,
 (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 04-04-2007).
- *Woman In Islam*,
<http://www.jamaat.org/islam/WomanIslam.html>,
 (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 03-04-2007).
- *Woman In Islam: Dress*,
<http://www.jamaat.org/islam/WomanDress.html>,
 (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 03-04-2007).
- *Woman In Islam: Rights and Obligations*,
<http://www.jamaat.org/islam/WomanRights.html>,
 (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 03-04-2007).
- *Women In Jordan Face Familiar Problems*,
<http://209.85.135.104/search?aq=cache:GYuvI83yNIIJ:www.black-iris.com/2006/11/14/women-in-jordan-face-familiar-problems/+women+of+jordan&hl=el&ct=clnk&cd=25>,
 (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 09-04-2007).
- *Women's Rights in Middle East and North Africa*,
<http://www.hrw.org/women/overview-mena.html>,
 (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 28-03-2007).
- *Women Take Up the Challenge to Accelerate Jordan's Economy: The Women of Jordan*,
http://www.cisco.com/web/learning/netacad/success_stories/Jordan.html, (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 09-04-2007).
 (τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 14-11-2006).

- <http://www.imerisia.gr/article.asp?catid=4769&subid=2&pubid=270211>

(τελευταία ημερομηνία πρόσβασης στο διαδίκτυο 13-12-2006).

ΠΑΝΤΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

002000087904

